

114 |
1975 | 3

საქართველოს
რესპუბლიკის
საქართველოს
საქართველოს

გეოგრაფია

114/3

1

100

1975

მუსიკა

საქართველოს სახელმწიფო მუსიკის საზოგადოება

ქვეყნის მუსიკის ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 50-ე

№ 1

იანვარი, 1975 წ.

საქართველოს სახელმწიფო მუსიკის საზოგადოების კავშირის ორგანო

შინაარსი

თურნალ „მუსიკის“ რედაქციას	3
დრამატული მუსიკის ნახევარსაუკუნეობის გზა	4
„მუსიკის“ თანამშრომელთა დაჯილდოება	4
აპოლონი იხაბიანი — რეჟისორი. ლექსი. თარგმანი ირაკლი ავაშვიძემ	5
ბაკურ კალაძე — კომპოზირებული	6
სერგო კლდიაშვილი — დაკარგული ლენტი. მთხრობა	13
გიორგი აბაშიძე — ცოტა ანუ ბავშვთა მუსიკა და ავადობა. რე- მანი. დასასრული	24
იზა გოციაძე — ლექსები	78
რეზა იოსელიანი — შავი და ცისფერი მდინარე. რეჟისორი	80
ალექსანდრე ქუთათაძე — ლექსები	102
სებასტიანე — ლექსები	103
ჯანო ჯანაშია — ლექსები	106
გურამ დონაშვილი — სამოსელი ვიკტორია რეჟისორი. ვერტეხილება	107
გიორგი ლომთათიძე — ეპოქური საქართველოს ისტორიიდან	148

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

სოსო სიგუა — სამეცნიერო-ტანსაცემის მეთოდები და მათელი ლიტე- რატურა	156
ანთაძილი ნიკოლოზი — რუსეთის მუსიკის მუსიკის	167
ნინო იხაბიანი — ტანო მარტოვი	175

ქიზნების მიმოხილვა

სერგო ვულაძე — თარგმანის ხელშეწყობა	181
ბ. მალაქაძე, შ. ვადაშვილი — სოციალისტური მუსიკის სწავლებისათვის	185

მთავარი რედაქტორი გიორგი ნატროშვილი

საკრებულო კოლეგია:

0. აბაშიძე, რ. ანაწუკელი (პ/მზ მდიანი), დ. ბანაშვილი, დ. ბანაშვილი, მ. ბანაშვილი, მ. ლიბანიძე, ი. მადრაძე, ზ. შალვაძე, ა. ხუბაძე, ა. ქათამთაძე, ს. ზანდიაშვილი, დ. ზენაძე, ვ. ვულავაძე, ი. ბილაძე, რ. ჯაფარიძე, ბ. ჯიბლაძე.

ტიპრედაქტორი რ. ჩაპუჩაძე

რედაქციის მისამართი:

თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ტელეფონები: რედაქტორის — 98-55-11.
პ/მზ მდიანის — 98-55-18, ვანუფილტებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

ვალუა ასაწეობად 28/XI-74 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 10/1-75 წ., ანაწეობის ზომა $7\frac{1}{4} \times 12$, ქალაქის ფორმატი $70 \times 108\frac{1}{16}$, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 13, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 16,8. სააღ-სავამომცემლო თაბაძე 12.

უე 00011. ტირაჟი 14.080. შეჯვ. № 4306.
საქ ებ ცვ-ის გამომცემლობის სტამბა
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

მუხრანლ „მნათობის“ რედაქციას

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭო გულთადად მიესალმებიან და ულოცავენ ეურნალ „მნათობის“ რედაქციას, მის თანამშრომლებს, ავტორთა კოლექტივსა და მკითხველებს ეურნალის პირველი ნომრის გამოსვლის 50 წლისთავს და მთავრობის მაღალი ჭილდოთი — „საბატიო ნიშნის“ ორდენით დაჯილდოებას.

ეურნალ „მნათობის“ იუბილე მთელი ქართული საბჭოთა კულტურის, ქართველ მწერალთა, რესპუბლიკის ყველა მშრომელის დღესასწაულია.

ეურნალის დაარსების შემდეგ გახველილი 50 წელი იყო ჩვენს ქვეყანაში სოციალიზმის აშენებისათვის, კომუნისტური მშენებლობის წარმატებებისათვის პარტიისა და ხალხის გამართული ბრძოლისა და თავდადებული შრომის წლები, ჩვენი რესპუბლიკის ცხოვრებაში ძირეული გარდაქმნებისა და ისტორიული მიღწევების წლები. ამ წლების მანძილზე ეურნალ „მნათობს“, რომელიც პარტიის აქტიური თანამშემეა მშრომელთა კომუნისტურ აღზრდაში, დიდი წვლილი შექმნა ქართული საბჭოთა ლიტერატურის ჩამოყალიბებისა და შემდგომი განვითარების, სოციალისტური რეალიზმის დამკვიდრების საქმეში, აქტიურად იბრძოდა ლიტერატურის პარტიულობისა და ხალხურობისათვის, ხელს უწყობდა მოძმე რესპუბლიკების ეროვნულ ლიტერატურებთან, პირველ რიგში რუსულ ლიტერატურასთან, ურთიერთკავშირის გაძლიერებასა და გაფართოებას.

ქართველი საბჭოთა მწერლების მებრძოლი ორგანო, ჩვენი ხალხის შრომითი გმირობის მიუყვამობელი მემკვიდრე, ეურნალი „მნათობი“ თანმიმდევრულად აშუქებდა და წარმართავდა ქართული ლიტერატურისა და კრიტიკის განვითარების პროცესს, მართალი მხატვრული სიტყვით უნერგავდა მკითხველებს მშვენიერების გრძნობას და აღაფრთოვანებდა მათ გმირობისათვის კომუნისტების იდეების გასამარჯვებლად.

დღეს, როცა რესპუბლიკის მშრომელები, ისევე როგორც მთელი საბჭოთა ხალხი, თავდადებით შრომობენ სკკ XXIV ყრილობის ისტორიულ გადაწყვეტილებათა განხორციელებისათვის, როცა რესპუბლიკაში შექმნილია ნამდვილად შემოქმედებითი ატმოსფერო, ღრმადდება საზოგადოებრივი კლიმატის გაჯანსაღების პროცესი, ეურნალ „მნათობის“ რედაქცია, მისი ავტორთა კოლექტივი მუშათა კლასის, კოლმეურნე გლეხობის მხარდამხარ დგანან კომუნისტური მშენებლობის მოწინავე მიჯნებზე, მაღალიდუური, მაღალმხატვრული ნაწარმოებებით რაზმავენ რესპუბლიკის მშრომელებს, მთელ ქართველ ხალხს მეცხრე ხუთწლეულის წარმატებით დამთავრებისათვის.

ეუსურავებთ ეურნალ „მნათობის“ რედაქციის ყველა თანამშრომელსა და ავტორთა კოლექტივს ახალ შემოქმედებითს წარმატებებს ხალხის, ჩვენი დიადი მრავალეროვანი სამშობლოს საყვითლდღეოდ, ხათელი კომუნისტური მომავლის საყვითლდღეოდ.

საქართველოს
კომპარტიის
ცენტრალური
კომიტეტი

საქართველოს სსრ
უმაღლესი საბჭოს
პრეზიდიუმი

საქართველოს სსრ
მინისტრთა
საბჭო

დიდახით მოსილი ნახევისარსაუპროვანი გზა

შეკრულდა 50 წელი, რაც გამოვიდა საქართველოს მწერალთა კავშირის ორგანოს — ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალის „მნათობის“ პირველი ნომერი.

„მნათობისადმი“ მიძღვნილი საიუბილეო საღამო განმარტა თბილისის რუსთაველის სახელობის აკადემიურ თეატრში.

საიუბილეო საღამო შესავალი სიტყვით გახსნა საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის თავმჯდომარე, სოციალისტური შრომის ემირმა გ. ამაშიძემ.

საიუბილეო საღამოზე გამოვიდა საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე გ. ძიწენიძე. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის, რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა და მინისტრთა საბჭოს სახელით მან გულთბილად მიულოცა ჟურნალის რედაქციის კოლექტივს, შეათხველებს სახელოვანი თემილუ. ამა. გ. ძიწენიძემ წააკითხა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა და მინისტრთა საბჭოს მისალმება ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციისადმი, და გამოაკურნა სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულება ჟურნალ „მნათობის“ „საპატიო ნიშნის“ ორდენით დაჯილდოვების შესახებ. ეს ჯილდო ჟურნალს მიეზიება სამართა ლიტერატურის განვითარებაში დამსახურებისათვის და მშრომელთა კომუნისტურ აღზრდაში აქტიური მონაწილეობისათვის. მეტრბილთა ტაშის გრადში გ. ძიწენიძემ რედაქციის დროშის ნიშნისა ნათავრების დაჯილდოვების შესახებ.

ჟურნალის ნაბეჭავრობაში მიღებული რედაქციის კოლექტივის დაჯილდოვანი ამოცანების შესახებ მისიტება გაეთუა ჟურნალის მთავარმა რედაქტორმა, მწერალმა გ. ნატროშვილმა.

საქართველოს მწეწიერთა სახელით რედაქციის თანამშრომლებს მიულოცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ემისა და ლიტერატურის განყოფილებას აკადემიკოს-მდივანმა შ. ძიძიფურმა.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მრავალათასიანი კოლექტივის სახელით თბილარს მიულოცა პროფესორი, პროფესორი ს. კორჩენაძე. მან წაიკითხა უნივერსიტეტის რექტორის ბრძანება ჟურნალის მთავარი რედაქტორის, მწერალ გ. ნატროშვილის ი. ვაჟბანიძელის სახელობის მდიდით დაჯილდოვების შესახებ. მწერალ გ. ნატროშვილს ეს ჯილდო მიეზიება უნივერსიტეტისა და ჟურნალ „მნათობის“ კოლექტივების ტრადიციული შეუბრძობის განმტკიცებაში აქტიური მონაწილეობისათვის.

რედაქციის შემთავა კლბის სახელით თბილარს მისალმება ვადასყა თბილისის კიროვის სახელობის ჩარხსმეწეველი ქარხნის მუშამ გ. მამაშიძემ.

ჟურნალის რედაქციის კოლექტივს სახელოვანი თბილუ მიულოცეს ურბანის მწერალთა კავშირის სახელით მწერალმა ი. შიშინამ, სომეხების მწერალთა კავშირის სახელით — მწერალმა გ. კარენცმა, აზერბაიჯანის მწერალთა კავშირის სახელით — დრამატურგმა გ. ვიანჯალიმ, აფხაზეთის მწერალთა კავშირის სახელით — პოეტმა ა. ჯინუამ.

საღამოზე მოვიტება წაიკითხა ჟურნალის რედაქციის ერთ-ერთმა პირველმა თანამშრომელმა, მწერალმა-აკადემიკოსმა დ. შენგელიამ.

საიუბილეო საღამოზე მისალმებელი სიტყვები წარმოიტყვეს კრიტიკოსმა გ. ასათიანმა, პოეტმა ა. კალანდარემ, მწერლებმა რ. ჯაფარიძემ და გ. დონასაშვილმა.

სადღესწაფელი კონცერტები მონაწილეობა მიიღეს ქარაული ზელოვნების ორკესტრმა.

საიუბილეო საღამოს დასწრწე საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი ჟ. პატიაშვილი, საქართველოს აღკუ ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ჟ. შარტავა, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის მდივანი ზ. კვაჭაძე. (საქმიფორში).

„მნათობის“ თანამშრომელთა დაჯილდოება

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1974 წლის 29 ნოემბრის ბრძანებულებით, პრესის ორგანოებში ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მუშაობისათვის, ჟურნალ „მნათობის“ ორმოცდაათი წლისათვის დაკავშირებით, საქართველოს სსრ კულტურის დამსახურებული მუშაკის“ საპატიო წოდება მიუნიჭა „მნათობის“ რედაქციის შემდეგ თანამშრომლებს:

- პეიპევილი მარია ილიას ასულს — ჟურნალ „მნათობის“ უფროსი ლიტმუშაკი.
- ანდელშვილი თამარ დავით ასულს — ჟურნალ „მნათობის“ განყოფილების გამგე.
- მუხამბეტი ლალი დავითის ასულს — ჟურნალ „მნათობის“ კორექტორს.
- მასხარაძის ქეთი იონას ასულს — საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის გამომცემლის სტამბის მუშას.

რწმინდამ ნოდარ დიმიტრის ძეს — ჟურნალ „მნათობის“ განყოფილების გამგე.

პეიპევილი მარია ილიას ასულს — ჟურნალ „მნათობის“ ტექნიკურ რედაქტორს.

მეხარიაშვილი ივანე ზეგრას ასულს — ჟურნალ „მნათობის“ კორექტორს.

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1974 წლის 29 ნოემბრის ბრძანებულებით პრესის ორგანოებში ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მუშაობისათვის, ჟურნალ „მნათობის“ ორმოცდაათი წლისათვის დაკავშირებით, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის საპატიო სიგელით დაჯილდოვდნ ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციის შემდეგი თანამშრომლები:

- პეიპევილი მარია ილიას ძე — ჟურნალ „მნათობის“ განყოფილების გამგე.
- დავითიშვილი ლილა სოლომონის ასული — ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციის გამგე.
- მასხარაძე ნანი დიმიტრის ასული — ჟურნალ „მნათობის“ ლიტმუშაკი.
- მასხარაშვილი შივა გიორგის ასული — ჟურნალ „მნათობის“ ლიტმუშაკი.
- მალაშვილი ივანე ვლადიმერის ძე — ჟურნალ „მნათობის“ განყოფილების გამგე.

კვეტიკი ისაკიანი

რ ა ვ ე ნ ა შ ი

არარატის მთას, მის ბებერ მწვერვალს
წამივით ფრთა ჰკრა ათასმა წელმა
და ჩაიარა.

მის ტინის კედლებს უთვლელმა ელვამ
ამსხვრია ხმალი ბასრმა და მწველმა
და ჩაიარა.

სიკვდილის შიშით და ზაფრით მთვრალმა
უმზირა ათას თაობის თვალმა
და ჩაიარა.

შეხედე ახლა შენია ჯერი,
დატკბი იმ შუბლის წამიერ ცქერით
და ჩაიარე.

რავენა, 1926

თარგმანი ირაკლი აბაშიძის

ქოლხუნი ნოველა

... ერთსა და იმავე დღეს მოხდა ეს, ჩემს თვალწინ: ლაშქრობა გამოცხადდა ტყეების დასაქავეად, ეანის განათბრებში ბრინჯაოს ქალ-ღმერთი აღმოაჩინეს და ზენნა ახალგაზრდა ხეროთომოძვერებმაკ ქალაქის ახალი პროექტები გამოჰქინეს განსახილველად. რიონისა და ენგურის ნაპირებზე ძველებურად მომრავლდა ჯიხვი, ხობობი და ირემი...

• • •

ამ გასაოცარ თავგადასავალს,
ლხინსა და ბიფათს მრავალს და მრავალს,
ფერწობდი, რომ აგრე განფერძობდი ადრე თუ გვიან...

ვარ ტვე-ტვე ხვამლის მთებთან მისული,
ისე, ვით ზუქა, ბადრის ძმისწული,
დროს კი მეოცე საუკუნის შუადღე ჰქვიანი!

კვლავ ნიჩბის მოსმით მივაპობ რიონს,
ფცდილობ იმედმა გზა გამიკვლიოს,
შევყურებ ცას და გული უკვე მაქვს საგულემი

უკვირდეს ყველა მხდალსა და მკვდარსულს,
ნანგრევთა ქვეშ თუ არ ვტოვებ წარსულს —
საუკუნიდან გადასული საუკუნეში!

წარსული იგი თუ სამკვიდროა —
ჩემი სიცოცხლით ცოცხლობდეს, დროა,
და ამიტომაც უღიმღამოდ არ გაგვეყარა.

რიონი რაა, რიონი ბარად! —
სწრაფვას ჩავუთვლი ენგურსაც — არად,
ცეცხლით კვლავ თუ არ გამინათა ცა და ქვეყანა!

უნდა სცოდნოდა ახლად აგებულს —
ჩემს დიდ საწუთროს გაქალაქებულს,
ჩემს ღია სარკმელს, საოცნებოდ აქ რომ აშენდა, —

უნდა სცოდნოდა სასწაულმოქმედს
წელს, ათას ცხრაას სამოცდაათოთხმეტს,
რომ ჩემში წარმართს ალაღბედად აღმოაჩენდა!

სადღაა ახლა ჩემი ჭიშკარი,
ჩემი მინდორი, ჩემი ჭის წყალი,
სადღაა ღმერთი, სიყვარული რომ მიწყალობა!

ცად ხელაპყრობილ რკინის ამწეებს,
ვარსკვლავმოჭედილ ამ ჭურს, ამ მზეებს
ვით შეფასმინო ხარი ცისკრის, ცისკრის გალობა!

• • •

შენ, ნადირობის ქალღმერთო, დალი,
სხვამ, აბა, ვინღა აღმოგაჩინოს, —
ვიცი მე შენი მიწა და წყალი,
წერაქვეთ გავთხრი ვანს და საჩინოს!

შენ, ნადირობის ქალღმერთო, ელვის
კრთომა ძუძუთა ქიმს რომ გიმშვენებს —
საილალოდ, მითხარი, მერმისს
შველსა და ირემს ვინ მომიშენებს!

გვევთის მზრიდან რას უხმობ ბუკით,
აჯამეთიდან რას ერეკები —
შენ, ნადირობის ქალღმერთო, თუ კი
გააჩანაგე ტყის ნარეკლები!

თუ სანავარდოდ ცხენს არ შეგვაზმავ,
ველს რად შევარქვი კვლავ სანავარდო,
მე, თუნდაც შენმა ერთმა მზე-კაცმა
უშენოდ ცაში მზე რად ავანთო!

დრონი იცვალნენ, დრონი იცვალნენ, —
თავს დაგვნათიან რიონქესები...
და მაინც მზიბლავს რტოთა სიმწვანე,
ოცნებით მაინც გელერსები!

არ ვარ მორწმუნე. და იმავ წამსვე
წავშლი არჩევანს, მე თუ არ მენდო.
არც გახსენებდი, ბუნების დამცველ
სიმბოლოდ რომ არ გსახავდე, ღმერთო!

ჯიქთაუბანს, კვლავაც სამყოფელს ჩემსას
დარაჯობს ათასწლოვანი ძუღკვა,
საირმე ქქვიან წყალგაღმა მთებსაც,
ისევე როგორც საირმე ერქვა!

მაგრამ, აჰ, ჩემთვის რად გაზაფხულდეს,
ბნელ ღრუბლებს ელვამ რად გააჰკრას ბწყალი, —

ეს გაზაფხული შენ უნდა გსურდეს,
შენ, ნადირობის ქალღმერთო, დალი!

• • •

მე ავეუშენე ქალაქი ამ მთებს,
შუქს აქ შვიდ-შვიდი კამხალი ანთებს,
აქ დგანან ურჩად, ამ კვარცხლბეკზე ყველა ღმერთები!

დღეცაა ჩემი ბუნების მსგავსი
არ მოედება ობი და ხავსი —
და თუ ამღერდა სართულ-სართულ, მეც ავმღერდები!

აღმაშენებელს სამი რამ სწამდა —
მიიღეთ როგორც ფიც-ვერცხლი სამთა:
— დიდება მზეს და დედამიწას, დიდება მერმისს!

მე ვერძალავ ბებურ ხის ამოძირკვას,
გზად, მუშა-ხელი როცა თხრის კირქვას,
გზას, მიმოქროლვა წარუშლელად აინია მერნიც!

როცა საჭრეთელს ვანდეთ ქვის ლოდი —
ცაში, სილადით ქუდს მეც ვისროდი,
თვალს უკეთესი რაღა უნდა წარმოედგინა, —

მინათდებოდა იმედით სახე,
და შინც ვიგრძენ, და შინც ვნახე
ცუდი ნაჭდევი ჩამონათალ ქვას რომ ეტკინა.

მაშინ გავხედე ქალაქის ქუჩას,
მაშინ ვთქვი: — დარგულ ამ ათას ჯუჯას
ერთი ბერმუსა ფიქრად შინც შემორჩენოდა!

მინდა მესმოდეს სულისთქმაც მისი,
მინდა მივართვა ოქროს საწმისი,
მეც ზომ ჯადოქრის მჯერა ისევ, როგორც მჯეროდა.

რაა სილადე დღე-ბედნიერი.
თუ აღარ შერჩა ქვეყნის იერი,
რა ქარი დაძრწის, ქუჩა-ქუჩა რა ჩოჩქოლია!

სიცოცხლე მე რომ სიცოცხლედ ვთვლიდი
რკინის თითებში ისე, ვით ჩიტი
მყოლია თითქოს ერთი წუთით, და არც მყოლია!

• • •

დალი, ჩემს მედგარ ხელს მინდა აპყვე,
ხეცს მინდა აღარ ებუროს ნისლი,
ერთი ნაბიჯი, დალი, და აქვე
დგას ამირანი და ძმანი მისნი!

ცაში აქ ჩემი კერის კვამლია,
მიწაა ჩემი კერის ნაცარი.
ჩემი პირველი მღვიმე ზვამლია,
ვანი, პირველი ჩემი ტაძარი...

ცეცხლი ვარსკვლავთა მე გაგაღვივე,
მე ვარ პირველი მსხვერპლი ავ რისხვის:
როცა ღმერთებმა დატოვეს მღვიმე —
დაიწყო ჩემი დღე წელთაღრიცხვის!

მინდა ვით შავბედს თავდაღწეული
ბნელ წიაღიდან წამოდგე, დალი,
დასთმე ეგ შენი ათასწლეული,
აღმართე ცაში ბრინჯაოს ტანი!

ასწია მიწა, რომ ამოსძახო
ჩემს ნათელ დღეებს დედამიწიდან, —
აკი სამკვიდრო და სამოსახლო
აღსაშენებლად მეც აქ მიცდიდა!

სიახლე მეც აქ მაიარაღებს
დაშვენდა ქეიტკირს რკინა ნეკნებად,
მაგრამ დანგრევა ელით ქალაქებს,
ტყუთა სიმწვანე თუ არ ეწნებათ!

მწამს ძალა შენი, ისე ვით მწამდა,
და ბედისწერამ კვლავ რომ არ მძლიოს —
აჰა, მოყვებო ცხენისწყალს მთა-მთა,
მოყვებო ვანის ტაძრამდე რამხს!

ისეთი გულის კაცს კი, მე რომ ვარ,
არც ატომგულის გმინვა აღონებს, —
ძმადაც ვეგულეო მრავალფეროვან
სიახლით უკვე შემკულ მთაგორებს!

• • •

საუკუნეებს გარს შემოვიკრებ
და ერთი ნატვრა ამიხდეს, იქნებ,
იქნებ ერთბაშად აფერადდეს ჩემი ქალაქი.

დაშვენდეს მინდორს დილა მზიანი,
პროპელერების ბზრიალ-ბზრიალი
და ღია ცისქვეშ აბიბინდეს მწვანე ბალახი!

აქ, ერთი ღამე რომ გავათიოთ —
არ შეიძლება არ ვაპატიოთ
ჩემს ძილგატეხილ მისწრაფებას სიტყვა ასეთი, —

მე არც ჯავრი მღრღნის, არც სიძულვილი,
მალაპარაკებს მხოლოდ სურვილი
და აჰა, თუნდაც ამ სურვილის შეათასედი:

აჰა, არაკი ასწლოვან გმირთა —
სწორედ იმგვარი როგორიც მინდა,
როგორიც ჩემგან ამოღებულ ნიშანში არი...

წიფლის პატარა ხეა თუ მუხა
ერთად ხარობენ და ერთად სწუხან —
ერთხმად გაისმის გაზაფხულის შრიალ-შრიალი!

სიცოცხლის ფესვი თუ მიწაშია
ტოტები მისი ღია ცაშია —
და დროა ჩვენმა სიყვარულმა ის გაახაროს...

არა, წიაღში არ ჩაკარგულა
კეთილი ხელით რაც აქ დარგულა —
ახალ ცხრამუხას გაუმარჯოს, ახალ ცხრაწყაროს!

„დრონი მეფობენ, არა მეფენი!“
და მეც ვარ ამის მადიდებელი
საუკუნიდან გადასული საუკუნეში.

კვლავ ნიჩბის მოსნით მივაპობ რიონს,
ვცდილობ იმედმა გზა გამიკვლიოს,
შეგვურებ ცას და გული უკვე მაქვს საგულეში.

• • •

ტბორებს აქა-იქ ბრკე მოსდებია,
ნარიონალში ჩამწვარა ისლი.
ცეცხლის ჟინჯლილით გველოდებიან
კვლავ ამირანი და ძმანი მისნი.

მაგრამ ლოდინი რა იმედია,
შეოცნებეთა დრონიც იცვალნენ.
დედამიწაზე ცეცხლი მეტია —
ვინემ ჩერო და ვინემ სიმწვანე!

შენ, ნადირობის ქალღმერთო, ხედავ:
მდინარის ფსკერზე კენჭები ჩანან —
წამოაშველე ჩრდილები ხეთა,
ქრელი ხოხბებით ადავსე ჭალა!

დიდება იმ დღეს, დიდება იმ დღეს,
იყოს ნიშანი მსხვერპლთშეწირვისა, —
თვალწინ ირფი თუ წამოგვიბტებს
და ელვას ჰგავდეს რქები ირმისა.

გულს ელვის უმაღ დავეუფლები
ოღონდ არ ასცდე გულს ნაპერწკალო,
ოღონდ გაზაფხულს გრგვინვით, ღრუბლებით
წინ შენ უძლოდე, ჩემო ღმერთქალო!

არა, ეს მხოლოდ ნატვრა არაა,
და არც მთისა და ტყის იდილია! —
ეს ხომ ქალაქის ის ფანჯარაა
სადაც მიწის და ცის კიდილია!

ან რა უცხოა, რა უღიმილო,
რა უცნაური მოვლენა დიდი,
ცერზე თუ ისევ მიჯის მიმინო —
სერზე კი — რკინის ბზრიალა-ჩიტი!

ცას თვითმფრინავით ვჭრი და იმავედროს
ხელაპყრობილი ვოცნებობ, დალი,
ბედმა შენს ტყეში დამაბინადროს
ჩემს მერმისს ისე შევავლო თვალი!

• • •

სად ეს ასთვალა სახლი და სად — მე?
აქ, მეც ხომ უნდა ვიქცეოვრო სადმე,
რაა ეს თეთრი საოცრება, თეთრი ყაზარმა!

მე კი ჩემს დარბაზს, როგორც მინდოდა
ვეცადე სიმწვანით გზა დაბინდოდა...
ხელთ აიტაცა მზე ბერმუხამ უზარმაზარმა!

მაშ, ტოტებგაშლით აქ დახედეს რიონს
და ცით მონაბერ დროს მოერიოს
ჩემი ბერმუხა, ჩემი სულის მძლავრი სხეული!

დე, შერჩეს ქვათა სარკმელიც სივრცეს,
დე, ბჭკარი ლექსის ჩუქურთმად იქცეს
და ვაზის ლერწიც, კედელ-კედელ ცას მიღწეული!

განა ვარ უნდო და უსინათლო
რაცა მწამს სწორედ ის არ ვინატრო —
არა! სიმძაფრის მოყვარული კაცი მეცა ვარ!

ვინ მართლმორწმუნე და ვინ — წარმართი,
მე ამ ქალაქის მაქვს მისამართი
და თუ ხელახლა ვერ ავაგებ — ვერსად ვერ წავალ!

როგორც ვლამდები — ისე ვთენდები,
ჩემთან არიან ჩემი ღმერთები
დღემდე რომ მხრებზე ნახანძრალი მიწა ეყარათ...

ჩემთან არიან ტვერები ტყეთა
თანამდევრები ხვალინდელ დღეთა —
რომ არ დამერგო — ამ აივნებს რით გაეხარათ!?

ყოველ ხარაჩოს და ყოველ სამანს,
ჩემს ყოველ ახალ თავადასავალს
რუქაზე უკვე აღუნიშნე დროშით დრო ჩემი.

ნგრევა-შენების ალს როდი ვიქრობ —
როცა ვწერ, როცა ხმამაღლა ვფიქრობ,
როცა გულდაგულ მიიწევენ მაღლა დროშები!

• • •
მამ, დასთმე მიწის წიაღი, დალი,
მიმიხვდი, ხვეწნით გულს რად გიღონებ.
აღმართე ცაში ბრინჯაოს ტანი...
არა და, კვლავაც გამოგიგონებ!

კვლავ შევიძრავ კლდეებს, კვლავ მოვახერხებ
შმაგი ენგური ჩემს ნებას დაჰყვეს,
და ვით ვარსკვლავთა ნამსხვრევეებს, ხევ-ხევ,
ცეცხლი ცვიოდეს მდინარის ტალ-კვესს!

დროც დადგა მეხი მესს შევარიგოთ,
ღრუბლებს შუკივით ვასხუროთ წყალი,
მთაღმთა სადაც ვიყოთ, არ ვიყოთ —
ვანიშნოთ ბეთქილს ხარ-ჯიხვის კვალი!

დაე, ვარსკვლავებს ვარსკვლავოსნებმა
ჰკითხოთ ლაქვარდში რაა ახალი,
მზუსაც რომ მისწვდნენ, მაინც ოცნება
თითო ვარსკვლავით არის მაღალი!

დაე, შესტრფოდნენ კოშკები კოშკებს
ცაში, აღმასის ქვევით ნაგები,
ქვევით, აჰ, სადაც სიცოცხლე მოსჩქეფს —
ზერები გვენახოს და ვენახები!

ღმერთო, ფერს ვინლა გაგვიფერმუქებს,
ღმერთო, ჩემს მიერ გამოძერწილო,
ქვიტიკირში ფესვებგადგმულ ბერძნუებს,
ბრძანე, რომ ოქროს ვერძი შევწირო.

იქნებ აშენდეს, იქნებ აშენდეს,
მართლაც, მზისა და მთვარის ქალაქი!
ჩემს დარბაზს რტოთა ჩრდილი დაშვრდეს,
ჩემს გავლას ქრელი მზე და ქალაქი!

შენ, ნადირობის ქალღმერთო, მაშინ,
მაშინ ისურვებ შეჯერებულ სილადეს ჩემსას,
და ყურძნის მტევნებს ჩაიწნი თმაში,
რომ შენი ეშნი ეტყობოდეს ჩემს ნაბიჯებსაც!..

დაკარგული ლანდი

მითხრობს

... „აკრიფა მოლზე აღბეჭდილი ჩემი
ლანდი, დაგრაგნა და ვიბეში ჩაიღო“.
ადალბერტ შამისო.

... „ღაიხაბა, ძებნა, მაგრამ ლანდი
ვერსად იპოვა. ის აღარ ჩანდა“.
მანს ანდერსენი.

I.

ჩვეულებრივად დაწყებული დღე
შვის გადახრისას უჩვეულო შემთხვე-
ვით დასრულდა. ახალგაზრდა ინჟინე-
რი ვაჟა ხელაშვილი ის-იყო ქუჩის მე-
ორე მხარეზე გადავიდა, როცა, მის-
თვის მოულოდნელად, უცნაური რამ
მოხდა: საკუთარი ლანდი, დაბადების
წუთიდან რომ მუდამ თან ახლდა, უეც-
რად მოცილდა და სხვა მიმართულე-
ბით წავიდა. მოედანზე გადაიქროლა
და გაქრა.

ასე და ამგვარად, კაცი ულანოდ
დარჩა.

შეუძლებელია სიზმარი ან ზმანება
ყოფილიყო. ვინ არ იცის, სიზმარს
მხოლოდ ძილში ხედავს ადამიანი. ხში-
რად ამაზე ახირებული და შეუსაბამოც
დასიზმრებია ვაჟას და, რა თქმა უნდა,
არ გაკვირვებია, მაგრამ ის, რისი მოწ-
მეც შეიქმნა ამ წუთში, როცა ფხიზე-
ლი იყო და თავისი გულის ფეთქვასაც

გრძნობდა, მართლაც რომ მხოლოდ
სიზმარში შეიძლებოდა მომხდარიყო.

— ეს და მაკლდა! — ამოიხორა
განცვიფრებულმა.

გონს რომ მოვიდა, დაედევნა
ლანდს, შემოიარა მოედანი, შეათვალი-
ერა სავაჭროებში, დაზვერა ეზოები
და, როცა ვერსად მიიკვლია, შინ წას-
ვლა ამჯობინა.

შეშფოთებული მიიჩქარდა. გზა-
ში ისეთი არავინ შეხვედრია, ვისაც სა-
კუთარი ლანდი არ მისდევდა. თითის-
ტოლა ბავშვებსაც მორჩილად მიჰყე-
ბოდნენ და ერთი წამითაც არ სცილ-
დებოდნენ. ტროტუარის გასწვრივ და-
რგული ხეები და ბუჩქებიც ჩრდილს
აფენდნენ. არ ყოფილა სულიერი და
უსულო, რომელსაც ლანდი არ ჰქონდა
და, როგორც კიდევ ერთხელ დარწმუ-
ნდა, ყველა თავისი პატრონის ზუსტი
განმეორება იყო.

ერთ ადგილას ეჩვენა, თითქოს ვიღაც მოქალაქემ იპენეულად გააყოლა თვალი.

„ალბათ შემამჩნია, ღა ღვთისწყობაა ჩემს თავზე!“ — გაიფიქრა და მშინვე ქუჩის ჩრდილოვან მხარეზე გადავიდა.

მხოლოდ მაშინ, როცა დაბრუნდა ოთახში და სული მოითქვა, შეეცადა გარკვეულიყო ამ თავსატეხ ვითარებაში. აქამდე მან ასე იცოდა, რომ ყველაფერს, რასაც წინათ ღვთაებრივ ძალას მიაწერდნენ და სასწაულად ან ბოროტი სულის ნამოქმედარად მიიჩნდათ, ჩვენი ღრვის მეცნიერულმა კვლევა-ძიებამ ჩამოხსნა მისტიკური საბურველი და ემპირიულად დაამტკიცა, რომ ისინი არაფერს ზებუნებრივს არ შეიცავდნენ. მაგრამ ლანდის გაქცევის ამბავი?! ის, რაც ჩაიღინა ლანდმა, ვისაც დღემდე ერთხელაც არ გამოუმღვავებია დამოუკიდებელი სიცოცხლის უნარი, ახლა იმაზე ანიშნება, რომ ჩვენი წინაპრები არ ცდებოდნენ და, თურმე მართლაც არსებულა ადამიანის გონებისათვის ჯერ კიდევ მიუწვდომელი, საიდუმლოებით მოცული რაღაც მიღმა სამყარო, რომელიც არავითარ ანალიზს არ ექვემდებარება და სამარადისოდ აუხსნელი რჩება.

რა თქმა უნდა, ლანდი უშიშვროდ არ მიატოვებდა, ოღონდ რა იყო მიზეზი? რაც თავისი თავი ახსოვს, მისთვის არაფერი უწყენინებია, ვერ წარმოედგინა, რომ საერთოდ, შესაძლებელი იყო მისი წყენინება. გაახსენა განვლილი წლები, გადაქექა მესხიერებაში თავისი ცხოვრების მრავალი დღე, მაგრამ დაახლოებითაც არა მოავიწყდა რა ისეთი, რაც მათ შორის უთანხმოებაზე ეტყოდა რაიმეს. პირიქით, თითქოს შემხატბილებულადაც იყვნენ. მაგალითად, როცა თვითონ ეცვა, ლანდიც იმგვარადვე ჩაცმული იყო; როცა იწვა, ლანდსაც მასთან ერთად თავი ბალიშზე ელო. ვერც ის გაიხსენა, რომ ოდესმე ვინმესთან რაიმე სამღერავი ეთქვა გა-

ნუყელ მხლებელზე... ვერა, თავის პატრონს ის ვერაფერს უსაყვედურებდა!

ამ მხრივ ხელაშვილი დამშვიდებული იყო. აფიქრებდა ოღონდ სხვა გარემოება: თუ კი ლანდმა ასეთი რამ ჩაიღინა, მოსალოდნელი იყო, რომ უფრო დიდი ბოროტების წინაშეც არ დაიხვედა. ვინც პატრონის გარეგნობისა და სხეულის ყველა ნაწილის — ხელების, ფეხების, თავისქალას — ზუსტ განმეორებას წარმოადგენდა, მან თავისი პატრონის საიდუმლოებანიც იცოდა და, თუ მოისურვებდა, ყველაფერს საშუააროზე გამოიტანდა. თუ კი შეეძლო მოცილებოდა და დამოუკიდებელი ცხოვრება დაეწყო, სულაც არ იყო საკვირველი, რომ აზროვნებისა და ლაბარაკის უნარიც ჰქონდა...

ათასგვარი ფიქრი უტრიალებდა თავში, აბურღული და ერთმანეთში არეული. საგონებელში ჩავარდნილი, დაბნეულად იხედებოდა გარშემო და ყოველივე, რასაც თვალს მოჰკრავდა, უკვე გადასხვაფერებული და საეჭვო ეჩვენებოდა. გადიდებული ფოტოსურათებიდან, ჩარჩოებში ჩასმული რომ ოთახში კედელზე ჰქონდა ჩამოკიდებული, წინაპრებიც ახლა რაღაც ნაღვლიანად და თანაგრძობით გადმოსცქეროდნენ.

ტელეფონით დარეკა ვილაკამ, მაგრამ ზარს ყურადღება არ მიჰქცია. რამდენიმე წუთის შემდეგ ისევ ახმიანდა აპარატი. დიდხანს რეკავდა, მაინც არ აიღო მილაკი. ეს ხმა გარეკვეყანასთან დაკავშირებას მოითხოვდა, ამჟამად კი სწორედ ამას გაურბოდა ვაჟა ხელაშვილი.

ბორგავდა, ვერ იქნა და ვერ მოიშორა მოჭარბული უსიამო ფიქრები. მოიშორა კი არა, ერთმანეთს უსწრებდნენ და ეტმასნებოდნენ... იქნებ ლანდი ადამიანის მართლაც ცოცხალი ორეულია? ან იქნებ თვითონ გახდა გამჭვირვალი და ამის გამო გაქრა ისიც? მაგრამ იქნებ სულაც არაფერი მომხდარა და, უბრალოდ, გონება აემღერა?

ულანდოდ დარჩენილმა, მეორე დღეც ბინაში მარტო გაატარა. ფანჯრის დარაბა მიხურა და შუქიც არ ჩართო, რომ იქნებ დაიწიყნოდა და აღარ დაენახა მიანიც თავს დამტყდარი უბედურება. სწორედ უბედურება, რადგან ასეთად მიაჩნდა თავისი მდგომარეობა.

ეჩვენებოდა, რომ ქალაქში უკვე ყური მოეკრათ და ქორაობდნენ ამ უცნაურ შემთხვევაზე. ხშირად რეკავდა ტელეფონი, მაგრამ ვერ გაბედა შეხმანებოდა და ეკითხნა, ვინ ეძებდა დაინებით... სენსაციებზე მონადირე რეპორტიორები რომ გამოდგნენ?! ისინი, როგორც ჩვევიათ, თავქუდმოგლეჯილი დაძრწიან და ცდილობენ ხელთ იგდონ მსხვერპლი... ვინ იცის, იქნებ ლანდმა უკვე გათქვა მისი ზოგიერთი საიდუმლოება, რის შემდეგ ხალხში გამოსაჩენი პირი აღარ აქვს... საზოგადოებაც, რომელიც მუდამ ეძებს საკბილოს, რა თქმა უნდა, არ დაინდობს და გრძელ კუდს გამოაბამს ამ ამბავს... საქმე რომ არ გახმაურდეს და არ გართულებს, აუცილებელია ახლავე ლაგამი ამოსდოს თავხედს. საგარეუდოა, რომ ამ გზაზე არა ერთი და ორი დაბრკოლება გადაეღობება, მაგრამ თუ წინდახედულად იმოქმედებს, კეთილად დასრულდება ყოველივე--

ჭერ იფიქრა, სასწრაფოდ ენახა ვინმე და თავისი გასაჭირი ეამბნა, მაგრამ მეორე უარი თქვა ამ განზრახვაზე. გადათქვა იმ იმედით, რომ, შესაძლოა, ლანდს მალე მოსწყყნოდა ხეტიალი და მონანიებული დაბრუნებოდა. ცხადია, მონანიებული, რომ ააფორიაქა თავისი პატრონი. სხვა თუ არაფერი, ოცდათხუთმეტი წელიწადია განუყრელად ერთად იყვნენ და ამ ხნის კავშირი ორივეს ავალღებულებდა ერთმანეთისათვის ანგარიში გაეწიათ და პატივი ეცათ...

რაც დრო ვადიოდა, უფრო მწვავე და აუტანელი ხდებოდა მარტოობის

გრძნობა. ჯანდაბამიც წასულა, ღირს ვანა ვილაც გარეწარი ამდენ მდგომარებაზე? როგორ წარმოიდგენდა, რომ სწორედ ის, ვისაც შხის სხივის უბრალო თამამად თვლიდა, ასეთ ჯოჯოხეთს დაუტრიალებდა! გაუმწარა სიცოცხლე, მაგრამ რატომაც, რომ მაინც ენატრება და ისე განიცდის, თითქოს უძვირფასესი მეგობარი დაჰკარგოდეს?! მეგობარი კი არა, უფრო მეტი, — თითქოს სულისგან დაიცალა, თითქოს ყოველგვარი კავშირი გაწყდა ქვეყანასთან და სიცარიელეში დარჩაო...

II.

როცა არც მესამე დღეს გამოჩნდა ლანდი და მისი დაბრუნების იმედიც გაქრა, ხელაშვილმა გადაწყვიტა ნაცნობთაგან ენახა ვინმე და მოთათბირობოდა. გულდასმით იფიქრა ვისთან მისულიყო, საითათოდ ასწონ-დასწონა მათი ღირსება და ნაკლი, გაითვალისწინა თვითმულის საზოგადოებრივი მდგომარეობა, გამოცდილება, ხასიათი, ხან ერთზე შეაჩერა არჩევანი, ხან მეორეზე და, ბოლოს, ისევ როსტომ ცერაძე ამჯობინა ყველას.

ასეთი არჩევანი, მისი აზრით, ყოველმხრივად გამართლებული იყო. სანოტარიოო კანტორის გამგე ცერაძე დინჯი, დაკვირვებულნი კაცი იყო და თავისი უბრალო ცხოვრებით საერთო პარტიისცემა ჰქონდა დამსახურებული. გარდა ამისა, წინათ ის საკანონმდებლო ორგანოში მსახურობდა და როგორც სამოქალაქო, ასევე სისხლის სამართლის კანონებში ღრმად გარკვეული იყო. ასეთ ავტორიტეტულ პიროვნებას კი, ცხადია, სასარგებლო რჩევადარიგების მიცემა შეეძლო.

იზბლად ის დღე ღრუბლიანი დადგა. ლანდის უქონლობას ვერავინ შეამჩნევდა და თამამად გამოვიდა ქალაქში.

სამი დღე-ღამე კარჩაქეტილში ყოფნის შემდეგ საამოვნებით მიაბიჯებდა ქუჩაში. სექტემბერი იყო, შემოდგომა კი ყველაზე საუკეთესო დროა თბი-

ლისში. აღარ იგრძნობა დიდი ქალაქისათვის ჩვეულო მსუფთაობა და ვაგრილებული ასფალტიც ვეღარ აორთქლებს თავის შხამს. რუსთაველის პროსპექტზე ტოტებგაშლილი ქადრების ფოთლები სიმწიფეში შესულა, სიყვითლე შეჰპარვიათ და სიღარბისლე შემატებიათ. გარშემო ყველაფერს კეთილშობილების იერი დასდებია.

პროსპექტი ვაჟა ხელაშვილის საყვარელი ადგილია. აქ რომ გაივლის, მუდამ ასეთი განცდა აქვს, თითქოს ჭაბუკობა დაუბრუნდა და სულიერადაც გაჯანსაღდა. პროსპექტი ქალაქის ცოცხალი გულია და, ვისაც სმენა არ დახშობია, მის ხმაურში სიცოცხლის საგლობელს გაიგონებს. თვალი გააყოფოთ ქართველ კაცს, როცა აქ მოაბიჯებს: მან მთელი დღე შრომაში გაატარა, მერე ერთ-ორი საათით შინ შეისვენა და, გახალდა თუ არა გარეთ ლამპიონები, ახალი ჩაიცვა, გამოეწყო და გავიდა ქუჩაში. აქ ის უმაღლე გარდაიქმნება, დააგდებს წლების სიმძიმეს, გულლიად შეხედება ნაცნობს და სასიხარულო რამდენიმე სიტყვას მაინც მიაგებებს... გამოდით საღამოს, როცა კოჭრისა და ოქროყანის მინდვრებიდან დაბრუნებული ბელურები გუნდ-გუნდად შეესვენებენ ხეებს! რა ალიაქოთს ასტეხენ, როგორი ძრიაძული აქვთ, სანამ დიბუღებდნენ! ამ დროს პროსპექტი ახალგაზრდა ქალ-ვაჟებით არის ახმაურებული. წარმტაცი ოცნებებით შეპყრობილნი, საცხენი ხალისით, ერთმანეთის ნახვას შეხარბან. გულს ნაცვლად ქვა უნდა ედოს ადამიანს, რომ მათი ცქერით არ გამხხვედეს და არ ირწმუნოს, რომ გორგასალის ამ ბაღნარში მარად გაიგონება ეს ბედნიერი შეძახილები!

ოპერის თეატრთან ხელაშვილი ტროლეიბუსის ვაგონში შევიდა და ვაჟის უბნისკენ გაჰყვა.

• • •

როსტომ ცერაძემ უმაღლე იგრძნო, რომ მისი სტუმარი უგუნებოდ იყო.

ვაჟამ ჯერ უმნიშვნელო საჯანზე ჩამოავლო სიტყვა და, ბოლოსკენ გულს ახდლიად გაუზიარა თავისი განსჯის შედეგები.

— და, აი, — დაასრულა მან უცნაური თავგადასავლის ამბავი, — მოვედი რჩევა ვთხოვო... რა ვქნა, როგორ მოვიქცე?

მასპინძლის სახეზე გაკვირვება შენიშნა და სევდანარევი ღიმილით დაუმატა:

— არ იფიქრო, მერყეულიაო. უჩვეულო შემთხვევაა, დაუჭარებელი, მაგრამ... — ადგა და მიმოიარა განათებულ საღარბაზოში. — ახლავ დაგარწმუნებ, რომ სიმართლეს გუუბნები...

ცერაძემ თვალი გააყოლა და, აგერ როდის, ამოიდგა ენა:

— ეშმაკმა დალახეროს, ეგ შეუძლებელია! ეგ ბუნების კანონს ეწინააღმდეგება — ჩილაბარაკა გაოცებულმა და მონუსხსულივით მიაშტერდა.

— შენ მუდამ ჩემი კეთილისმყოფელი იყავი, — ჩამოვარდნილი სიჩუმე დაარღვია ვაჟამ, — როგორ გგონია, რა თვლით შეხედავ ამ ამბავს საზოგადოება? ნუ დამიშალავ, პირდაპირ მითხარო!

ტანჩიორა, ბურთულა როსტომისე დაკვროდა საეპრძელს, საცაა მისი სიღრმეში ჩიმილუბოდა. მელიტის დასათავაზად ცალმხრიდან ნასესხები და ინით შეფერაილი თმა მარცხენა ყურზე გადმოფენოდა, თითქოს იმისათვის, რომ არაფერი გაეგონა.

— რა თქმა უნდა, არაბუნებრივი მოვლენაა, ეგრძნობ, რაღაც დიდი განსაცდელის წინაშე ვდგავარ. შენთვის გასაგები უნდა იყოს, რომ ვერ მომიხსენია და არ შემიძლია გულზელდაკრფილი ველოდო. თუ რა დასასრული ექნება ყოველივე ამას. მაგრამ...

ხელაშვილმა თავს ძალა დაატანა და განაგრძო:

— მაგრამ იქნებ უსაფუძვლოა ჩემი მღელვარება და გულდამწვინებულად უნდა ვიყო? გულმწვინად-მეტქი, იმიტომ ვამბობ, რომ დამნაშავედ არ

მიმანია ჩემი თავი. ყოველმხრივი ანალიზის შემდეგ შევეცადე დაახლოებით მაინც ჩაეწვდომოდი ამ საიდუმლოს, მიხდოდა გამეგო, რა მიზეზი იყო, რომ ლანდი მომშორდა, მაგრამ ვერაფერი ვაფარკვე და ვერც რაიმე გამართლება გამოუძებნე მის მოქმედებას. ისიც არ ვიცი, შეიძლება თუ არა პასუხისმგებში მიეცე უსულო საგანი და მოვითხოვო დასაჯონ. რამდენადაც გამეგება, არც სამოქალაქო და არც სისხლის სამართლის კანონთა კრებულში არსადაა გათვალისწინებული ამგვარი ხასიათის დანაშაული...

როსტომ ცერაძეს, რა თქმა უნდა, შეეძლო დასაბუთებული განმარტება მოეცა, მაგრამ ისევ დუმდა და, ეტუბოდა, არც აპირებდა რაიმე ეთქვა.

— იქნებ სჯობდეს უკუარაღებოდ დავტოვო ეს ამბავი? — გაუბედავად იკითხა ვაჟამ. — ბოლოსდაბოლოს, რისი მაქნისია ლანდი? აი, მაგალითად, შენ, ჩემო კეთილო, ერთხელ მაინც გაფიქრია, რა საქირთა ის ჩვენთვის?

— აღამიანს ლანდი უნდა ახლდეს, მამ როგორ... — ყრუდ. თქვა ცერაძემ.

— ჰო, მაგრამ ვანა აუცილებელია? — რა სავალდებულოა ვითრით?

— რახან ყველას და ყველაფერს აქვს, მამასადაძე, სავალდებულო ყოფილა, — ახლაც გულცივად უპასუხა როსტომმა. — ბუნებაში, საერთოდ, არაფერი არ არსებობს უაზროდ. შენ რაო, გინდა გამოხაჯისს წარმოადგინდე?

როსტომ ცერაძემ არ იცოდა, რომ ყველაზე უფრო ამის შიში ჰქონდა ხელაშვილს და გულუბრყვილოდ დაუმატა:

— რად ვინდა ქვეყანა ააყაყანო და თითოთ საჩვენებელი გახდე?

ეს სიტყვები გულზე მოხვდა ვაჟას, ვაიარა ოთახში და მერე მოშორებით დაჯდა.

— აი, სწორედ ეგ მამფოთებს! — წუთიერი დუმილის შემდეგ წაიღუღლულა ხმაჩაწყვეტილად. — ესეც რომ

არ იყოს, ვინ დამიჯერებს, რომ თვითონ მომშორდა? ზომ შეეძლებოდა ზეჯერონ, აქ რალაც კრიმინალთან... გუჯეს საქმე და ეჭვი აიღონ, რომ მტკვარში გადავისროლე ან მანქანას ვავასრესინე? მოდი და დაამტკიცე, რომ უდანაშაულო ვარ!

— ეგ არაფერია, — ნაძალადევი დიმილით თქვა როსტომმა, — ამ მხრივ შეგიძლია სავსებით დამწეიდებული იყო...

— ეგეც კარგია, — ამოიოხრა ვაჟამ, — მაგრამ ლანდს რა ეუყო? როგორ დავიბრუნო, ან როგორ მოვიქცე, რომ ჩემთვის უვნებელი გავხადო?

— აბა, რა მოგახსენო, — მხრები აჩეჩა როსტომმა. — ეგ, ალბათ, არც ისე ადვილი საქმეა.

უკვე მოზებრდა მისი მოსმენა და ახლა მხოლოდ იმას ნატრობდა, როგორმე მალე მოეცილებინა თავიდან. მივიდა, მხარზე ხელი მოუთათუნა და წამოაყენა:

— ვასაგებია შენი შეშფოთება, მართლაც დამაფიქრებელი ამბავია, მაგრამ სასოწარკვეთილებას ნუ მიეცემი, იქნებ მოინახოს გამოსავალი... ახლაკი წადი, მაგრად გამოიძინე. ამ ერთ კვირაში ტელეფონით დამირეკე, მანამდე მოვისაზრებ რაიმეს. რითაც შეეძლებ, დაგეხმარები, ოღონდ მარტო ჩემი იმედით ნუ დაჩრუნო, შენც ეცადე იპოვო და დაიბრუნო, ჯერჯერობით კი ერთი სამსახური შემიძლია გავაწიო, არსად გავამხელ შენ საიდუმლოს...

• • •

შინ მიმავალმა ხელაშვილმა ყრუ ქუჩები ამჯობინა, მიიმე ლოდი დასწოლოდა გულზე, სექტემბრის ეს თბილი ღამე და ჩაჩუმებული ქალაქიც მის ბედზე დასევდიანებული ერგებოდა.

გამხნეების ნაცვლად როსტომ ცერაძემ უფრო დიდ საგონებელში ჩაავლო და ავრძობინა, რომ ულანდოდ ყოფნა-საბედისწერთა მისთვის, საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ არავინ აპატი-

ებდა უჩვეულო ორიგინალობას, ყველა ეჭვის თვალთ შებედავდა და რომ დასასრული ყოველმხრივ უნუგეშო იყო: საზოგადოებისაგან მოკვეთა და სამუდამო მარტობა... რა უბედურებას გადაჰქიდა, რა უფსკრულში გადაჩეხა იმ ტიპმა ლანდმა!

ერთ პატარა შესახვევში ვილაც მთვრალი შემოეფეთა. მიმართულება დაპყრობდა, ვერ იკვლევდა გზას და, თითქოს ბნელ მორევში ჩავარდაო, უმწეოდ აქნევდა ხელებს.

ვაჟამ დააპირა არიდებოდა, მაგრამ ადამიანის დანახვით გამხნეებული მთვრალი აეტორღილა და ბანდალით გააკყვა.

— ამიხსენი სად ვარ, რა ადგილას? — ლულუღებდა და ცდილობდა ფეხდაფეხ მიჰყოლოდა.

ერთხანს მისდევდა, მეტე დაიღალა და ჩამორჩა.

— დაიკა, ნუ მიიჩქარი! — შიდახა ბრახმორეულად. — შენ გეუბნები, გესმის შენ, ჰეი!

უკანასკნელი ძალა მოიკრიბა, დაეწია და მკლავში წვდა.

— რომ გამირბი, ვითომ რაო? არ უნდა დამეზმარო ვასაქორში ჩავარდნილს? მეც კაცი ვარ, თუ არა? მეც ღვთის განჩენილი ვარ, თუ არა? გამიყვანე სამშვიდობოზე!

ვაჟა იძულებული გახდა ხელი ჩაეკიდნა, ატარა, მაგრამ როგორც კი გაჩაღებულ დიდ ქუჩას მიუახლოვდა, მიატევა და ჩქარი ნაბიჯით გასწია.

მთვრალმა ისევ უმწეოდ იგრძნო თავი და ყვირილი მორთო:

— ჰეი, არაკაცო, სულწაფყმედოლო! ადამიანი მეგონე, მის ლანდადაც არ ღორებულხარ! ვინ თხერი გირწევდა აკვანს, რომელმა ქაჯმა გაწოვა ძქუქ!

რამდენიმე წუთს კიდევ ისმოდა მისი ბღაღილი. სხვა დროს ის კაცი, ალბათ, შეეცოდებოდა, მაგრამ ახლა ერთმა ღმერთმა იცის, მათ შორის ვინ უფრო საბრალო იყო... იმ თავგზაბნეულს ერთი დიდი უპირატესობა ჰქონდა: საკუთარი ლანდი თან დაჰყვებოდა.

აღკომოლით გაბრუებულნი, რა თქმა უნდა, ვერც წარმოიდგენდა, რამ შევლას თხოვდა უარეს განსაცდელში მყოფს. ის წყალწადებული ლოთიც ბევრად სრულფასოვანი და ბედნიერი იყო მასთან შედარებით...

III.

ის ღამე ვაჟამ მოუსვენრად გაატარა. საძინებელ ოთახში შესვლისას შუქი არ ჩართო, ხელების ცეცებით გაიარა, რომ ავეჯს არ დასჯახებოდა, მოიფათურა საწოლი და ისე ფრთხილად დაეშვა ლოგინზე, თითქოს იქ კიდევ ვილაც იწვა და მის გაღვიძებას მოერიდაო.

დაღლილი იყო ჩათვლიმა, მაგრამ წუთით, ვერ იქნა და ვერ დაიძინა, სიჩუმეში წუთებს მარცვლავდა კედლის საათი. მონოტონური წიკწიკი აბეზარი იყო და მოსვენების საშუალებას არ აძლევდა. სახლის წინ ქუჩაში ხრიგინით ჩაიარა მანქანამ. ხმაურმა დააყრუა საათი, მაგრამ მიყუჩნდა თუ არა გარეთ, ისევ გაისმა წუთების ნერვებამშლელი წიკწიკი და ბნელში ვაჟამგონების თვალთ ისიც დაინახა, ღონემიხდილ ხოქოსავით როგორ მილოღავდა ისარი.

ჰო, ყოველგვარი იმედი გადაუწყვიტა ნოტარიუსმა. ადვილი სათქმელია, დაიბრუნეო! თუ კი დაფრთხა თვით როსტომი, ეს განსახიერება კანონიერებისა და ნორმალურობისა, ცხადია, რომ კატასტროფის წინაშე იდგა...

ტელეფონის ზარი გაისმა, რეკავდა დიდხანს და დაეინებულად, ისე ენიშნა, ნათელა იქნებოდა. ამიტომ იყო, რომ არ აიღო მილაკი... სამი დღეა არ უნახავს. არ უნახავს და, რა თქმა უნდა, გაკვირვებულია... თუ შეეხმინა, ის მაშინვე შეატყობს უკუნებობას და არ მოეშვება, სანამ ნამდვილ მიზეზს არ ათქმევინებს... მაგრამ როგორ უთხრას, რა ჭირს შეეყარა? ვაუშხილოს როგორ დამახინჯდა და თავი შეაზიზღოს? სამუდამოდ დაპყროვის საყვარელი არსება?

როგორც კი დადგმოდა ტელეფონი, ჩართო შუქი. სინათლემ გააქრო მორევი, გარშემო ყველაფერი ისევ ძველებურად თავის რიგზე გამოჩნდა. საათიც მიჩუმდა.

„როგორც ჩანს, ყოველივეს, თვით ადამიანს, ორმაგი სიკოცხლე აქვს, — გაიფიქრა ვეამ, — ერთი, რომელსაც სინათლეზე ხედავს თვალი და მეორე, ბნელში რომ იღვიძებს... ასე ყოფილა, მაგრამ რომელია უფრო ნამდვილი და მყარი?“

ახლა ეს ფიქრი აეკვირბა. მისგან თავი რომ დაეღწია, გაზეთი გაშალა და უცხოეთის დებუშების სათაურები გადაიკითხა. ჭერ ისე ეგონა, რომ ძველი ნომერი მოხვდა ხელში. თარიღი შეამოწმა და დარწმუნდა, დღევანდელი იყო: 18 მარტი, 1969 წელი... ჰო, მაგრამ თითქმის ყველაფერი რომ ნაცნობი იყო?! იგივე, რაც გუშინ, ერთი თვის წინათ, ათი წლის წინათ... ცეცხლში გახვეული კონტინენტები, ახალი ატომური იარაღის გამოცდა, მოწამლული ოკეანეები, შიში და შეშფოთება მსოფლიო ომის მოლოდინში... ჰო, ყველაფერი, რაც ერთი-ორი თვის წინათ, რაც ათი და ოცი წლის წინათ... რაღაც დაუსრულებელი კომპარი, თავგზაბნეული, გაგიყვამდე მისული სამყარო, რომელიც თავის მოსაბოხს იჩქარის!..

გულგრილად ვადარბოდა თვალი შეჩვეულ სათაურებზე და ფიქრით სულ სხვაგან იყო. აგონდებოდა განვლილი წლები, როცა მრავალი წარმტაცი ოცნება უტრიალებდა თავში. მერედა, სად გაჭრენ ისინი? შეუმჩნეველად შემოეცალნენ და, ბოლოს, მოიყვანეს იმ დღემდე, როცა მხოლოდ ერთი-და-დარჩა სანატრლად: დასტოვოს ქალაქი და მარტივი ცხოვრება დაიწყოს... ვინ იცის, იქნებ ამავე ოცნებით დაწყებული იყო ლანდიც და ახლა კიდევაც შეისრულა ის: გადაიარა უდაბნოები, გაპყვა მირაჟებს და სადმე გაუყვანილი ტყეების პირველყოფილებაში დაივნა... მისთვის, ხომ, არავითარი და-

ბრკოლება არ არსებობს, ადვილად გადალახავს უმაღლეს მწვერვლებს და ოკეანეთა სივრცეებს.

გვიან ნაშუაღამევს ისევ გაისმა ტელეფონის ხარი... რა თქმა უნდა, ნათელა რეკავდა. ამ დროს, აბა, სხვა ვინ გაიხსენებდა... არაუშავს, რამდენიმე დღე მოითმინოს. ამისობაში იქნებ გამოჩნდეს ლანდი, თუ არა და, საბოლოოდ ეცოდინება, რომ მისი დაბრუნების იმედი ამაოა... თუ ასე მოხდა, მაშინ, ცხადია, აზრი აღარ ექნება დაფაროს თავისი გასაჭირი. სულერთია, ზვალ-ზეგ ყველას ეცოდინება... ჰო, მაგრამ მორჩილად შეურიგდეს და აპატიოს? არავითარ შემთხვევაში! ეგ კი არა, ყოველნაირად შეეცდება ხელთ იგდოს და სამაგიერო უზღოს! მერე რა დაუნდობლად იძიებს შურს, რა სანაებლად გაუხდის, რომ ბოროტად მოექცა!

ბოლოს მაინც ჩასძინებოდა. ვეამ ეს უფრო იმით გაიგო, რომ დაჩაბის ქუტურტანაში დღის სინათლე დაინახა. მიხვდა იმითაც, რომ სიზმრები მოაგონდა. ახლა ძალიან გაუჭირდებოდა დალაგებულად ეამბნა მათზე. მხოლოდ ორი თუ სამი დამახსოვრებოდა, ესენიც აბურდულად... ჭერ ნახა თავისი ლანდი, რომელიც ოკეანეზე გადადიოდა. ოკეანე შეკდარი იყო, ობი გადაკვროდა და შმორის სუნი ასდიოდა. მერე გამოჩნდა ეკლიანი ბუჩქებით დაფარული კუნძული და პირველყოფილი ადამიანის მსგავსი ბანჯკვლიანი მამაკაცი. ის გამოქვაბულთან იჯდა, ხელში კაეის ნაჭახი ეკავა და თლიდა პირველ ბორბალს, რომელიც ახლაბან გამოეგონებია. შიგნით გამოქვაბულში კი რაღაც ძველმანებს შორის ეყარა ბიბლიის დაკრეცილი ფურცლები, სახარება და აინშტაინის ტომეულები...

გაახსენდა და ხელი ჩააქნია.

— ეშმაკმა დალაზეროს, რამდენ უთავებლო რაიმეს ნახავ ხოლმე სიზმარში! — გაიფიქრა უქმაყოფილომ.

* * *

გათენებიდან ცას სქელი ღრუბელი აფარა. ამინდი ხელსაყრელი იყო და ვაჟა ხელაშვილმა სამუშაოს მიაშურა. დაწესებულებაში ყველაზე ადრე მივიდა და თამამად შეაღო თავისი განყოფილების კარი. ნაცრისფერი დღე იხედებოდა ფანჯრებიდან. მეშვიდე სართულის სიმაღლიდან სიზმარეულად მოჩანდა დანისლული ნაძალადევი და მახათას გორაკი.

თანდათან შეიკრიბნენ თანამშრომლები და მალე ყველაფერი ისე დაიწყო, როგორც ყოველთვის.

ღილიდან თავაუღებლად ზაზავდა და წერდა. როცა რაიმეს შეეკითხებოდნენ, პასუხობდა მოკრილად და უნდომლად. არც ახედავდა, ვინ იყო. ჩვეული თავაზიანობიდან ნატამალიც არ შერჩენოდა. თანამშრომლებმა ყურადღება მიაქციეს ამ ამბავს, ერთმა საყვედურიც გამოთქვა ხმამაღლა, მაგრამ ვაჟას თავი ისე ეკირა, თითქოს არ გაუგონია.

ნახევარი საათი აკლდა მუშაობის დამთავრებას, მოსწრაფებულად ადგა, ქაღალდები მაგიდის უკრაში ჩაყარა და დატოვა იქნურობა.

არც თუ იშვიათად, სამუშაო დღის დასასრულს ნათელა გამოუვლიდა ხოლმე სამსახურში და მერე ერთად გადიოდნენ ქალაქში. სამი დღის განმავლობაში ტელეფონითაც არ დალაპარაკებინ ერთმანეთს და მოსალოდნელი იყო, რომ ამით შეფიქრებულნი იქნებოდნენ. ახლა სწორედ ამას გაურბოდა ვაჟა და ამიტომ იყო, ნაადრევად შინ წასვლა დააპირა.

ჩაათვა კიბე და ის იყო. ქუჩაში უნდა გასულიყო, რომ ნათელა შეეფეთა. შეხვედრა უცარი იყო და შეცბაველარც ის დამალა, რომ არ ესიაშოვნა. მაინც სცადა გაღივება, მაგრამ ამის ნაცვლად, თითქოს ტკივილისავანო, სახე დაედრია.

ქუჩაში ისე გავიდნენ, ერთმანეთს

არ შეხმინებინან. გზაშიც ვერ აეწყო საუბარი. ხანდახან თუ დაილაპარაკებდნენ, მაგრამ იმგვარად, რომ, ეტყობოდათ, თავს ძალას ატანდნენ და ერიდებოდნენ სიტყვა ჩამოეგდოთ იმაზე, რაზედაც ამ წუთში ფიქრობდნენ.

ნათელას შემჩნეული ჰქონდა, რომ ბოლო დროს ვაჟა ხშირად უგუნებოდ იყო და გულჩათხრობილიც. მომხდარა ისიც, რომ ამ წუთში ხალისიანი, სრულად მოულოდნელად და უმიზეზოდ მოიწყენდა და რაღაც შეუსაბამობასაც იტყობდა ხოლმე... საკვირველი იყო, რატომ გულთან ასე ახლო იღებდა ბევრ რამეს, რასაც გარშემო ხედავდა! აი, მაგალითად, თუნდაც იმ ამბავს, რომ მისი კოლეგები გულგრილობას იჩენდნენ ერთმანეთისადმი... აბა, რა ეკითხებოდა სხვის საქმეში ჩარევა! „დღესაც, ალბათ, გააჯავრეს დაწესებულებაში!“ — ასე ახსნა ქალიშვილმა ვაჟას დადგრემილობა.

როგორც კი მიაცილა ნათელა, თავის ბინას მიაშურა ვაჟამ. მივიდა თუ არა შინ, საჩქაროდ წაიხეშა და გიჟშოტა...

იწვა და ავონდებოდა განვლილი დღე... არაფერი იყო ისეთი, რომ კეთილად გახსენებოდა, თავის თავს უსაყვედურებდა, რომ უბრად მიჰყვებოდა ნათელას და ერთხელაც თბილი სიტყვა ვერ უთხრა... რა თქმა უნდა, ის გულნატყენი იქნება და, ვინ იცის, რას არ იფიქრებს... მაგრამ რას იზამ, იძულებულია ჯერჯერობით დაუმალოს უგუნებობის მიზეზი... მერე კი, როცა ლანდს დაიბრუნებს, სულ ადვილად შეირიგებს და ყველაფერი ძველ კალაპოტში ჩადგება... რა თქმა უნდა, ყველაფერი კეთილად მოგვარდება. მაგრამ სანამდე უცადოს ლანდს? თუ ხელი არ ვაანძრია და რაიმე არ იღონა, შეიძლება მან დიდი ხნით დაიგვიანოს... არა, არ ივარგებს და ძალიან საზიანოც იქნება იმ იმედით ყოფნა, რომ ის მოინამუსებს და ეახლება...

ამ ფიქრმა აიტაცა ვაჟა და გადა-

წყვიტა საჩქაროდ შედგომოდა საქმეს. უპირველეს ყოვლისა, საჭირო იყო გამოჩვენება, ქალაქში იმყოფებოდა ლტოლვილი ორეული, თუ მართლაც გაეცალა აქაურობას და სადმე შორს ვარდიხვეწა? ამის გაგება, ცხადია, ადვილი როდია, მაგრამ თუ ბეჯითად იმოქმედა, შეუძლებელია კვალს არ მიაგნოს...

იმავე ღამეს შეადგინა მარშრუტი, საიდან დაეწყო ძებნა და ცალკე ჩაინიშნა უბნები, სადაც, მისი აზრით, ლანდს შეეძლო დამალულიყო. საფიქრელად გაუხდა მხოლოდ ერთი რამ: რაც უფრო აზუსტებდა მარშრუტს, მით აშკარა ზღებოდა, რომ ნაეარაუდევზე ბევრად მეტი დრო დასჭირდებოდა იმ ადგილების დასაზვერავად... გასახარელი კი არა, ამ შემთხვევაში პირდაპირ სავალალო იყო ის ამბავი, რომ ასე საოცრად გაზრდილიყო ქალაქი — გასცილებია ავჭალას, აცოცებულა გლდანის ზეგანზე, აქეთ კიდევ აგერაც ეახიანამდე გაჭიმულა ქუჩები... მოდი და გულდასმით შეათვალიერე კი არა, უბრალოდ მიმოიარე ამოდენა სივრცე!

მაგრამ სხვა გამოსავალი არ იყო და მეორე დღიდან უწყოყმანოდ ამოქმედდა. მოათავებდა თუ არა მუშაობას სამმართველოში, მაშინვე გასწევდა ქალაქში, დაღამებამდე დადიოდა ქუჩებში, ზვერავდა ყველა ჩიხს და სკვერს და აყურადებდა მოქალაქეებს, ზომ არაფერს ამბობდნენო ისეთს, რისი ვაგება ახლა ძალიან საჭირო იყო მისთვის.

ამ ხეტიალში გადიოდა დღეები და ბინაში ყოველთვის ბრუნდებოდა დაღლილობისაგან გამოღუნჩებული და გახევებული, ცოტა ხნით წათვლემდა და შერე ისევ ადგენდა მარშრუტებს სახვლიოდა.

• • •

ეს იყო შაბათს, დაღამებისას. დღიდან ხეტიალის შემდეგ ძალიან დაღლილი დაბრუნდა შინ. ძლივს მიადწია საწოლამდე, ტანსაცმლის განდევ

დაეხარა და მხოლოდ დიღები შეეხსნა გულსპირზე.

ერთი წაძინება მთელს დღის განმავლობაში ღირდა, მაგრამ ამაზე ოცნებაც ამოიყო ახლა. ისევ ტკიოდა თავი, აგერაც გული აერეოდა, თითქოს ჩაქუჩს ურტყამდა კეფაზე ვიღაც. სიზნელე სულს უხუთავდა და აწვალებდა. ველარ გაუძლო, წამოაჭდა და სასთუმალთან დადგმულ ლამპაში შუქი ჩართო... არა, ასეთი წამება აქამდე არასოდეს უგრძენია!..

განათდა და უეცრად დაინახა, რომ მარტო არ იყო. იქვე, საწოლთან, სკამზე იჯდა მისი ლანდი საოცრად მკრთალი, განაცრისფერებული სახით და თითქმის შიშით მიჩერებოდა თავისი ჩაღამებული თვალებით.

— მოხვედი? მაშ მოხვედი? — მღელვარებისაგან ხმა უთრთოდა ვაქას.

ლანდს, თითქოს განზრახ, ზუსტად ისე ეცვა, როგორც თვითონ... ნუთუ აგრე დიღებშეხსნილი პერანგის ამბრა, თმაწიწილი და ფეხშიშველა დადიოდა ის ქალაქში და, ვინ იცის, იქნებ შორეულ ქვეყნებშიც, საიდანაც, შესაძლოა, ამ წუთში ინები ჩამოსვლა?!

ვაქა ერთხანს მდუმარედ შეჰყურებდა, დაწმუნებული, რომ ახლა ის მონანიებით მიმართავდა და პატივებს თხოვდა. მაგრამ ლანდი არაფერს ამბობდა.

— შენი წყალობით მე ძალიან დავისაჯე, — იძულებული გახდა ვაქა დაერღვია დუმილი, — ვერ გამიგია, რატომ მომეჩქეცი ასე ბოროტად?

ლანდმა ახლაც არაფერი თქვა.

— შენ ყველაფერი იცი, რაც მე მეხება. ამიტომ მხოლოდ თავისმოტყუება იქნება გულახდილად არ ვითხრა, რა განსაცდელში ვარ ჩავარდნილი, მინდა ვიფიქრო, რომ შენც ასევე გულახდილი იქნები.

ეჩვენა, რომ თანხმობის ნიშნად ლანდმა თავი დააქნია და, ამით გამხნეებულმა უფრო გაბედულად გააგრძო:

— არ ვიცოდი, თურმე, საჭირო ყოფილხარ ჩემთვის... იქნებ არც ისე ვიდარდებდი შენს წასვლას, მაგრამ შენ თან გაგყავა ყველაფერი, რაც მებადა, რაც ძვირფასი იყო ჩემთვის, ის რამდენიმე ბედნიერი წუთიც კი, რომელიც ოდესღაც მქონია წარსულში. წახვედი და შენთან ერთად ისე ვაჭრა წარსული, თითქოს არც მქონია და მუდამ სიცარიელეში ვიმყოფებოდი. რა ვარ ახლა მე? რაღაც ფიტული, სხვა არაფერი...

აკვირდებოდა ლანდის სახეს და ცდილობდა ამოეცნო, რა გავლენას ახდენდა მისი სიტყვა. მაგრამ ისეთი რამ, თანაგრძობას რომ ჰგვანებოდა, ვერაფერი დაინახა.

— შეიძლება მითხრა, ყოველთვის გახასიათებდა სენტრუმენტალობა და ასეთად დარჩენილხარო, — ნაღვლიანად გაეღიმა ვაჟას, — მაგრამ ვანი სენტრუმენტალობა იყო, რომ ნამდვილად შევხაროდი ცხოვრებას და ბედნიერებადაც მიმაჩნდა, რომ ათასებს შორის ვტრიალებდი? მე ხომ მიყვარდნენ ისინი და ფიქრადაც არასოდეს მომსვლია სხვისი გაწირვით ხელი მომეხებო. ასეთებს კი ახლა ერთსა და ორს როდი შეხვდები! შენ იცი, თავი წამოჰყვეს ეგოცენტრიზმით დაავადებულ ჰმა და ყველა ეს ნაძირალა გალაღებულად გრძნობს თავს. შენ ის გიტყვარის მხოლოდ როგორც ზვარაკს მისი განდიდებისათვის. ჩვენს შევეჩვიეთ ამ ამბავს და თავს ვუტყნეთ, როცა ის მორჩილებას მოითხოვს ჩვენგან. ეშმაკსაც წაუღია მათი თავი, აბა სხვას რა უნდა მოელოდო მისგან, მაგრამ მთელი საშინელება ის არის, რომ ასეთებს არა თუ მხოლოდ ჰგულობენ, ანგარიშს უწევენ და პატივისცემითაც ეპყრობიან! რამდენჯერ მომდომებია ყველას* გასაგონათ მეკითხა: რა ვქნათ, როგორ-ღა მოვიქცეთ ჩვენ, ვისაც ადამიანის რწმენა არ დაგვიკარგავს და ჯერ კიდევ შეგვრჩენია გულის სითბო? მაგრამ ყოველთვის ამ დროს ვილაღ უხილავის ხელი მაშინვე პირს შემოვიკა-

ვდა და ჩამძახებდა: „შენ ობროდი ხარ, ამ ქვეყნიურის არაფერი გაგეგმებოდა იშორე ეგ ფიქრები და პკითხე...“ შენს თავს, რით გიპასუხეს სიყვარულზე? მხოლოდ იმით, რომ მრავლისათვის სასაცილო გახდი...

ხელი ჩააქნია და მერე ხმაიანყვეტილად თქვა:

— ეხ, ტყუილად ვცებდობ, სხვა არაფერი... ახლა მე მარტო ერთი საზრუნავი დამრჩა: არ მინდა ვინმემ შენიშნოს, რომ ვარსებობ. ამას კი მაშინ მივალწევ, როცა შენ დამიბრუნდები. შენ უნდა დარჩე ჩემთან, აუცილებელია გვერდით მყავდე. შენც ხომ ამისათვის მოხვედრი?

ლანდი, თითქოს მობეზრდაო, გულგრილად უსმენდა.

— მაგრამ თუ საბოლოოდ ამაღე ხელი, — უკვე ნერვიულობა ემჩნეოდა ვაჟას, — ერთი სამსახური მაინც გამიჩიე: მიშოვე სხვა ლანდი. როგორც და ვისიც უნდა იყოს, სულ ერთია, ოღონდ კი მახლდეს. შენ, ალბათ, კავშირი გაქვს მათთან და იქნებ გამოიძებნოს ისეთი, ვინც ადამიანთან ყოფნაზე დათანხმდება. ან იქნებ სადმე მკვდრის ლანდი გამოიჩინახოს, ამაზედაც უარს არ ვიტყვი...

აღგა, მაგიდისკენ ნაბიჯი გადადგა სიგარეტის ასაღებად და, რომ შემოტრიალდა, ლანდი ველარ დაინახა. გაკვირვებით მიმოიხედა, ძებნა მეორე ოთახში, დერეფანში, ყველა კუთხე და ნიში შეათვალიერა, მაგრამ ის არსად აღმოჩნდა.

— გაიპარა, დამიძვრა ხელიდან! — გაუტელვა თავში.

დაყოვნების დრო აღარ ჰქონდა, მაშინვე წაუყარა ფეხები წაღებში. ჩაირბინა კიბე, გარედ გაიჭრა და დაედგინა. მოიბრინა რამდენიმე ქუჩა, ეძახდა, თხოვდა გამოჩენილიყო, ხან პატიებას პირდებოდა, ხან ემუქრებოდა, რომ დაუნდობლად იძიებდა შურს.

ლამპითნებით განათებულ პროსპექტზე, სადაც შეშინებული გამკვლელები თავს არიდებდნენ გამშაგებულს,

ვილაც მამაკაცმა გზა გადაუღობა და ლონიერად ჩასკიდა ხელები.

— ნუ მაჩერებ! — ყვიროდა ვაჟა და ცდილობდა განთავისუფლებულიყო. — გაიგეთ, ის ჩემი ლანდია, მე უფლება მაქვს დავიბრუნო ის არამზადა!

თეთრად შედებული პატარა ოთახი დაინახა ვაჟამ, გონს რომ მოვიდა. ვერ გაეგო, სად იყო და რატომ იწვა ვილაც სხვის ლოგინზე. აწუხებდა თავზე დადებული პარკი, ძალიან ცივი და ტენიანი. უნდოდა როგორმე მოეშორებინა, მაგრამ ხელები ტომარასავით უხემ და გრძელ პერანგში ჰქონდა ჩაკრული და ვერ ამოძრავებდა. ოთახში წამლის მძაფრი სუნი იდგა და ესეც აწუხებდა. შორიხლოს უცნობი თეთრხალათიანი ჭადარა კაცი ელაპარაკებოდა ქალს, რომელიც ძალიან გავდა ნათელას.

ვაჟამ რომ გამოიხედა, ეს უცბადვე შენიშნა, იმ ქალიშვილმა თითქოს კიდევაც გაუღიმა ავადმყოფს, მივიდა მასთან და საწოლზე ჩამოჯდა...

უყურებდა ვაჟა და უკვირდა, რა საოცრად გავდა ნათელას... ვერც კი გამოარჩევდი, ისეთი მსგავსება იყო... სულ ისეთივე ბუდეშური თვალები, ოღონდ ამღვრეული და ძალიან ნაღვლიანი.

თეთრხალათიანი ქალარაც მივიდა და უდარდელად, მხიარულად ჩასძახა:

— ნულარ იდარდებ ლანდზე, ახლა მას არაფერ ატარებს, ყველამ მოიშორა! — თქვა და წავიდა.

ავადმყოფმა დააპარა რალაც ეთქვა, მაგრამ ძალა არ ეყო და თვალებიც მის უნებურად დაეხუჭა... ოღონდ როგორ იყო, რომ მაინც ხედავდა ნათელას? აი, მიაბიჯებს ის ქუჩაში და, როგორც ჩვევია, გაბარებული უცქერის გარემოს. უფრო გასახარელი ის იყო, რომ ლანდი არ ახლდა... იქნებ იმიტომ, რომ თეთრი კაბა ეცვა? მაგრამ ვანა მარტო ნათელას, იმათაც, ვისაც შავები ეცვა, არ დაჰყვებოდა ლანდი... ამაზე უფრო საკვირველი კი ის იყო, რომ ძველი ჭადრების ნაცვლად ყველგან დაერგოთ მწვანე თუნუქის ფოთლებით შემოსილი თუჯის ხეები, ხოლო გაზონებზე ხარობდა ფერად-ფერადი შუშის ყვავილებით აჭრელებული ბუჩქები და არსად ასფალტზე, არსად გაზონებზე ხე და ბუჩქი ჩრდილს არ აფენდა... ღმერთო, რა წარმტაცი სანახავი იყო! მამ ამიერიდან რალად იდარდოს, რომ ლანდი დაჰკარგა?! იხეტიალოს ახლა იმ თვითონ უბედურმა, სადაც უნდა, რამდენიც უნდა!

შეება ივრანო, ღრმად ამოისუნთქა და ბურანში წასულმა ჩათვლიმა.

გრიგოლ აბაშიძე

ცოტნა ანუ ქართულთა დაცემა და ამაღლება

რომანი

...
პანკელმა და მისმა მეუღლემ მეფე-
დედოფლისათვის ძვირფასი ძღვენი
გაამზადეს და მესამე ღღეს ალავერ-
დისაქნ დაიძრნენ.

თორღვა და მისი სახლობა ალა-
ვერდის მთავარმოწამის სამოსლის
ფესვს გამოებნენ, ხორნაბუჯელმა ფი-
ცი თქვა და სიძე-მამიდაშვილი ფესვი-
საგან გამოხსნა.

ამის შემდეგ ცოლ-ქმარი გულდაარ-
ხინებულნი გაუდგნენ გზას.

შალვამ თორღვა და ციცნა დაარწ-
მუნა, მეფე ჯერ მხოლოდ ერისთავს
იბარებსო.

ციცნას მაინც გულში ჰქონდა მონ-
გოლი დედოფლის შიში და იოლად და-
ჰყვა ბიძაშვილის შეგონებას. თორღვა-
საც თავის თავზე მეტად ცოლისა ეფიქ-
რებოდა.

ციცნა ხორნაბუჯს დასტოვეს და
მეფის შუამავალი და მისი მიმცხოვნი-
ბული სიძე მარტონი გაემართნენ სა-
ტახტოსაკენ.

მესტუმრე ჯიქურს ასი თვალი და
ყური ჰქონდა, ხორნაბუჯელისა და პან-
კელის ყოველი ნაბიჯი იცოდა.

მეფე თბილისში არ იყო და ჯიქურ-
მა ხორნაბუჯელი ნაჭარმაფეს გაგზავ-
ნა ხელმწიფის მოსანახულებლად.

ხორნაბუჯელის წასვლა და პანკე-
ლის შეპყრობა ერთი იყო.

მონგოლი დედოფალი ტაბახმელის
განისვენებდა და ჯიქურმა იქ მიჰგვარა
შეპყრობილი ერისთავი.

დედოფალს თორღვასკენ არც გაუ-
ხედია.

— ერისთავის უკუთო ცოლი არ
მოუყვანიათ — იკითხა დედოფალმა.

— უკვე შეიპყრეს და, სადაცაა გა-
ახლებენ, — მოახსენა ჯიქურმა.

— ჰოდა, რაკი ქალის ჭკუაზე და-
დის ეგ ვაებატონი, თავის ცოლს მია-
ყოლეთ უკან — ბრძანა განრისხებულ-
მა დედოფალმა.

დაბნეულმა თორღვამ გონს მოსვლა
ვერ მოასწრო, შებოხნებმა უპატიოდ
გათორიეს დარბაზიდან.

იმ დამსჯე კლდე-ქარს წაიყვანეს
პანკელსა და მის მეუღლეს.

ციცნა რომ იქ დაუხვდა, ყველაფერს მიხვდა.

მუხლი მოიყარა და ფიცის გამტეხ ხორნაბუჯელს წყველა შეუთვალა:

— რა იგი ჰყო ჩემზედა, წმინდამან გიორგიმ ვიყოს შენ, რამე თუ მარტო ვარ და სიკვდილითა ჩემითა უმკვიდრო იქნების მამული ჩემი, აგრეთვე უმკვიდრო ჰყოს წმინდამან მთავარმოწამემან სახლი შენი!

ციცნა პირველი გადააგდეს მაღალი კლდიდან.

თორღვას დედოფლის განაჩენის აღმსრულებელთა გარჯა აღარ დასჭირდა, ფვითონ გაიჭრა იმ კლდის თავისკენ და უფსკრულში გაფრენილ სავარელ ცოლს მიჰყვა უკან.

აფხაზ მოლაშქრეთა გარდა ათიათას მეომარს მოუძლოდა ცოტნე დადიანი. გზად რაჟა-ლეჩხუმის ხალხი მოერთო რაჟის ერისთავის კახაბერის ძის მეთაურობით და, გაიხარა ოდიშის მთავარმა, მოეწონა ერისთავის ჰაბუკი მეგვიდრე.

— დავაეკაცებულხარ და დამშვენებულხარ, ნამდვილად ვასწევ მამის მაგიერობას. — გადაეხვია ცოტნე.

— ჩემი დიდებული მამის მაგიერობას, აღმათ ვერასოდეს ვერ შევძლებ, მთავარო, მაგრამ ერისთავის ავადმყოფობამ მაიძულა მის მაგიერად წამოვძღოლოდი ჯარს.

— მართლა, როგორ არი რაჟის ერისთავი? ფრიად შემაწუხა მისი ამბის ვაგებამ.

— კობტისთავიდან მობრუნებულს, როინის ხეობაში ცხენი წაქცევია და ფეხი უღრძვია. ვაუმიზეზდა ნარძობი, რუმბივითა აქვს ფეხი ვასივებული, ძალიან მოინდომა, მაგრამ ფეხზე ვერ დადგა და სხვა რა ღონე იყო, მე გამომატანა ლაშქარი.

— საწყენია უმისობა ამისთანა საძნელო საქმეში, მაგრამ არა მგონია, შეიღმა მამა არ ასახელოს, მით უფრო, რომ სამშობლოს თავისუფლებისათვის კეთილშობილ ბრძოლაში უხდება მამა-

მის შეცვლა. — შეაქო და გაამხნევა ცოტნემ ერისთავის ჰაბუკი მეგვიდრე. მერე შემოერთებულ ლაშქარს ჩამოუარა, ჯარის ჩაკეულობა და აღკაბუელობა გასინჯა, მოეწონა.

— რამდენი კაცია?

— ხუთიათასი რჩეული ვაჟაკია რაჟა-ლეჩხუმიდან და არგვეთიდან.

— ცხენოსანი რამდენია?

— ათასხუთასი... ესეც გაჰირვებით შეგროვდა, მთავარმა უკეთ იცის, ცხენს აღარ გვიტოვებენ წყეული მონგოლები.

— ვიცი, თავადო არც ცხენს გვიტოვებენ და აღარც კაცს. დიდიხანია, მოთმინების ფიალა აივსო და მადლობა უფალს, დადგა სამაგიეროს ვადახდის დრო, — ცოტნემ ქუდი მოიხადა და ხელი ცისკენ აღაპყრო, — ღმერთო, მოგვხედე, წმინდა გიორგი, ძალდიდებულო, შენ მიეც ძლევა ჭართველ მხედრობას, დაუბრუნე ღვთისმშობლის წილხვედრ ქვეყანას თავისუფალი ცხოვრება და აღრინდელი დიდება.

ლაშქარი გაფრთხილებული იყო, რაც გაეწყობოდათ ჩუმად უნდა ეცლოთ.

— უღელტეხილამდე საშიში აღარაფერია, მონგოლებს ლიხს აქეთ ხელი არ მოუწვდებათ, არა, მთავარო? — იკითხა რაჟის ერისთავის ძემ.

— ეგრე ნუ იტყვი! მონგოლებს გაუჭირდათ ლიხს აქეთ გადმოსვლა და იმიტომ დაგვეკერდნენ ზარკის ძლევას. პირობის თანახმად, ლიხს აქეთ მონგოლი არ უნდა გაჰაზნებულიყო, მაგრამ ეგენი ხელმეგრულებასა და პირობას დიდად არ დაეციდევნ, დრო და დრო ლიხს აქეთაც გამოჩნდებიან ხოლმე, მცირე რაზმებით მოითარეშებენ აქაურობას და უკანვე ისე ბრუნდებიან, ვითომც არაფერი. აქედან მაგათ მიერ დაპყრობილ საქართველომდე კარგა მანძილია, მაგრამ სულ იმას ვშიშობ, მონგოლთა მოთარეშე რაზმს არსად გადაეყაროთ. წინ ცხენოსანი მხვერავეები მყავს ვაგზავნილი, თუ სადმე მონგოლს წააწყდებიან, იქვე უნდა

მოსპონ, რომ ჩვენი გალაშქრების ამბავი თბილისსა და ანისს არ ჩაიტანონ.

— ჩვენ სად მოგვიწევს ბრძოლა, მთავარო?

— ჩვენ გაგელთან, ციხის ჯვარელებთან და თორელებთან ერთად ანისს უნდა დავეცეთ, იქ მყოფი მონგოლთა ჯარი უნდა გავწყვიტოთ და მთავარი ნოინი ცოცხალი ან მკვდარი უნდა ვიგდოთ ხელთ.

— ანისში დიდი ჯარი ეყოლებათ წყეულებს.

— კი, ბევრნი არიან, მაგრამ იქიდან რომ ვარამ გაგელი შემოგვიერთდება, ჩვენც არ ვიქნებით ცოტანი.

— მხარგრძელები? თავიანთი მამულის გამოსახსნელად მაინც არ იბრძოლებენ?

— მხარგრძელებს გაგონებაც არ უნდათ მონგოლებთან ომის, ალბათ გეცოდინება მამაშენისგან, თავქარიანებს და ქვეყნის დამლუბველებს გვეძახიან, ყველას, ვინც მონგოლთა წინააღმდეგ აჯანყებასა და საქართველოდან მათ გარეყვას ფიქრობს.

— მთელი ქვეყანა რომ აღსდგება, არც მაშინ გამოიღებენ ხელს?

— თუ წარმატება გვექნა და გავიმარჯვებ, მაშინ სხვა რაღა გზა რჩებათ, ეგენიც მხარში ამოგვიდგებიან.

— მზა-მზარეულ სუფრაზე დაბრძანდებიან, არა?

— ალბათ. მაგრამ ენახათ. ღმერთმა ჰქნას, ყველაფერი კარგად დამთავრდეს.

— ღმერთმა ჰქნას! — ამოთხვრიტ თქვა ჰაბუქმა და ცოტახნის ღუმულის შემდეგ დაუმატა, — ნეტავი თბილისის გამოსხსნისათვის ბრძოლა ვერგებოდა წილად!

— თბილისს ქართლ-კახელები და არავეის ხეობისანი აიღებენ. სატახტოსთან ისინი უფრო ახლოს არიან.

ღამე ხეობაში დაიბანავეს და დილა ბინდ-ბუნდზე შეუდგნენ აღმართს. აღმართის ნახევარიც არ ექნებოდათ ავლილი, რომ თავქვე მომავალი თარი

მგზავრი გამოჩნდა. მგზავრებს სამი ცხენოსანი მოჰყვებოდა ცოტნეს მზვერავთა რაზმიდან.

ქვეითნი და ცხენოსნები მოახლოვდნენ და ოდიშის მთავარმა იცნო აბიათარისა და ასპასიას შემფრთხილებული სახეები.

— მადლობა უფალს, რომ დროზე მოვისწარი, მთავარო, — ქუდმოხდილი მიესალმა შორიდანვე აბიათარი.

ცხენოსნებმა დაიქვეითეს.

— მადლი უფალს, რომ არ აცდით, — ჩურჩულებდა ასპასია და პირჯვარს იწერდა.

— რა ამბავია, აბიათარ? — შემფრთხილებული მივარდა ცოტნე.

— დავიღუბეთ, მთავარო, ჩვენი პატრონი შეიპყრეს.

— რას ამბობ, აბიათარ?! — გაფითრდა ცოტნე.

— თქვენ რომ აქეთ წამობრძანება ინებეთ, იმ ღამესვე სუფრაზე მსხდომნი შეიპყრეს ყველანი.

— შეიპყრეს? ყველანი?

— ყველანი, თქვენსა და რაჭის ერისთავს გარდა, კოტის თავს მყოფი ყველა შეთქმული შეიპყრეს.

— მოულოდნელად? მტრის მოსვლა ვერ გაიტგეს?

— მოულოდნელად... ვინ იფიქრებდა შუალამისას მონგოლთა თავდასხმას. კიდევ კარგი, თქვენ მაინც გადარჩით!

ცოტნეს გველნაკბენივით დაედმიჰკა სახე და წარბი შეიკრა.

— ლალატიაო, მთავარო, დიდი და პატარა ვაიძახის შეთქმულება ვასცესო.

— იუდა ვინ არისო? მოლალატეს არ ასახელებენ? — ჩაერია ბრაზით წამონთებული კახაბერი.

— ვერ ამბობენ, ოდიშის მთავრისა და რაჭის ერისთავს გარდა ყველა შეპყრობილია და მოლალატე ვინღა რჩება?

— მამაჩემი ფეხნაღრძობი წევს ლოგინში, თორემ ახლა ისიც აქ იქნებოდა, — გამოეხარწა საკუთარ მამას

მის უბრალოებაში გულწრფელად და-
რწმუნებული შეილი.

— მაშ, აჯანყება ჩაშლილი ყოფი-
ლა და ბრძოლა დაუწყებლად წაგებუ-
ლია, — თქვა დამარტყბულმა ცოტნემ.

— ჩაშლილია, მთავარო! შეთქმულ-
თა მამულებში მონგოლთა ჯარები დგა-
ნან, გზები შეკრეს და ყველგან დამ-
პყრობთა რაზმები დაშლივინობენ.

— ჩვენს შორის ერთი, ალბათ,
იუდა იყო, — ზიზლით გამოსცრა ცოტ-
ნემ. მაგრამ ვაი მას „რომლისა მიერ
ძეკაცისა მიეცეს, მისთვის უმჯობეს
იყო, არა შობილიყო“.

— თუ ესოდენ კეთილშობილ მთა-
ვართა შორისაც შეიძლება იუდა იყოს,
მაშინ საქართველო ღირსი არ ყოფილა
თავისუფალი ცხოვრებისა და, სულაც
რომ აღუტყვებრან მონგოლებმა, ჩვენს
მოდგმაზე ახი იქნება!

— ქრისტეს მოწაფეებზე კეთილშო-
ბილი და წმინდა ქვეყნად არავინ ყო-
ფილა, კახაბერ და, ბქაც, მათ შორი-
საც კი გამოჩნდა ერთი გამყიდველი.
აჟი უთხრა ქრისტემ თავის მოწაფეებს:
„თქვენც წმინდა ხართ, მაგრამ არა ყო-
ველნიო“. ჩანს, ჩვენს შორისაც ყოფი-
ლა ერთი არაწმინდა და ვაი მას, „რამე-
თუ სანატრელ ექნეს შიშთვილ“!

— შუალამისას შეიპყრეს მთავრე-
ბი. გონს რომ მოვედით, მაშინდა გა-
გვახსენდა ჩვენი პატრონის დავალება,
მომხდარი უბედურება შენთვის შეგვე-
ტყობინებინა. კიდევ კარგ დროს მო-
ვისწარიო, თორემ უღელტეხილი რომ
გადაგველო, მერე გვიან იქნებოდა.
მონგოლთა ჯარი დაგხვედებოდათ და
ერთიანად გაველტედათ.

— გმადლობთ, აბიათარი! დროზე
რომ არ მოგესწრო, იქნებ მართლა
მტერს გადავყროდით და ეს ხალხი
უბრალოდ დამლუქვოდა.

— ახლა, რაკი აჯანყება ჩაშლი-
ლია, გზის გაგრძელებას აზრი აღარა
აქვს, მთავარო.

— რა თქმა უნდა. გზის გაგრძელ-
ებას აზრი აღარა აქვს.

— დაყოვნებასაც ის ჯობს, რაც მა-

ლე გაბრუნდება უკან ლაშქარი.

— კი, ლაშქრის დროზე გაბრუნება
სჯობს. ცოტა შეისვენონ და კახაბერ
გაეაბრუნებ.

— შენც უნდა დაბრუნდე, მთავა-
რო. უღელტეხილზე ვადასული რომ
გნახონ, მაშინვე შეგვიპყრობენ, ან იქვე
მოკლავენ, ან დანარჩენი შეთქმულე-
ბის გზას გაგიყენებენ.

— ერთიც სჯობს უკან ლაშქრულად
გაბრუნებას და მეორეც, — გადაწყვე-
ტილად თქვა ცოტნემ.

— უი, რას ბრძანებ, მთავარო, ეგ
ღმერთმა ნუ გაფიქრებინოს, — იტყი-
ცა გაფითრებულმა ასპასიამ.

ცოტნეს მწარედ გაელიმა, ასპასიას
მხარზე ხელი დაადო.

— მადლობელი ვარ შენი და აბია-
თარის, ჩემი გულისთვის თავი სასიკე-
დილო საფრთხეში ჩაიგდეთ. ეს ხალხი
რომ გადაშირჩინეთ, მარტო მაგისტვის
გეჟუთენით ჩვენგან დიდი ჯილდო.

— მთავარო, გემუდარები უკან გა-
ბრუნდე, — ასპასია მუხლებზე დაეცა
და ფეხებზე მოეხვია, — რაც შენი ვა-
ლი მადეგს, უფალს სულ იმას ვევედ-
რებოდი, რითიმე სამაგიერო ვადამეხა-
და, რამეში ჩემი თავი დაგჭირებოდა
და გამოგდგომოდი. ძლივს მომეცა შე-
მთხვევა, თავი გადავდე და სამი დღე-
ლამე ტყე-ტყე უფხო გზებით ვიარე,
რომ მომხდარი უბედურება მეცნობე-
ბინა და სიკვდილისაგან ვადამერჩინე.
როგორც იქნა ვანზრახვა ავისრულე და
ვევედრები, ნუ ჩამიყრი წყალში ამდენ
შრომას, ნუ მომისკობ ამდენი ხნის ნა-
ტერის ასრულების ამ ერთადერთ შე-
საძლებლობას.

— კარგი... კარგი, ასპასია, ადექი...
არსადაც არ წავალ, — ცოტნემ მკლა-
ვებში ხელი მოჰკიდა და თვალცრემ-
ლიანი ქალი ფეხზე წამოაყენა, — არა
გრცხვენია, რომ სტირი? აბა, სატი-
რალი რა გაქვს... თქვენ ახლა უკანვე
წადით, შენ და აბიათარი, მაგრამ ჯერ
ცოტა დანაყრდით, მშვივრები იქნებით.
ცოტნემ ჯარის მეთაურები იხმო.

უბრძანა, ლაშქარმა პური სკამოს და ცოტა შეისვენოსო.

მერე მინდორზე სუფრა მოაღებინა. რაჟის ერისთავის ძე, ასპასია და აბიათარი დასვა და თავადაც ფეხმორთხმით დაჯდა.

დამშვეული ცოლქმარი მაშინვე მიეტანა საჭმელს. ცოტნემ ხელი არაფერს ახლო. ღვინით სავეს სასმისი ასწია და მასავით პირგაუხსნელი კახაბერის სასმისს უსიტყვოდ მიუჯახუნა. უხმოდ დალიეს.

ცოტა ხანს ისევ პირაკრულნი იხსდნენ, არც ლუქმა აუღიათ, არც სიტყვა დაუძრავთ.

ცოტნემ კიდევ ასწია სასმისი და ისევ უსიტყვოდ დაცალეს.

აბიათარმა მუცელს რომ ბოძი შეუყენა, ცოტა სული მოითქვა, თავი აიღო და მთავარს საქციელწამხდარი შეაჩერდა.

— თქვენ სულ არაფერი მიირთვით, მთავარო, არა? ჩვენ კი დამშვეულები მივესიეთ საჭმელს. პირუტყვია აღამიანი, მა რა არი, ამისთანა ვაწსადღელის დროს ჭამისთავი უნდა ჰქონდეს კაცს?!

ცოლქმარმა კალთები დაიფერთხა. მთავარს მადლობა გადაუხადეს და წამოდგნენ.

— ცოტა რამ საგზლადაც წაიღეთ და წადით. აბიათარ, ასპასია, თქვენისთანა კეთილი და ერთგული ხალხი ღმერთმა ნუ გამოუღიოს ნურც თქვენს პატრონს და ნურც ჩვენს ქვეყანას, — ცრემლმომიალებული თვალებით ჩააცქერდა ცოტნე ერთდროს მაცდუნებლად მოეუფუნე ასპასიას ლურჯი თვალების გაუფერულებულ ანრდისს, მერე სათითაოდ ვადაეხვია ცოლსა და ქმარს.

დაღონებული ვაჰყურებდა აღმართზე მიმავალთ ოდიშის მთავარი, ცოლქმარი ხმადაბლა რალაცას, დავობდა. მერე უცებ აბიათარი შემობრუნდა:

— ბეჭას დედას, დიდ ქალბატონს რა ეუთხრა, მთავარო, შენი ვადაჩენა რომ შემომავედრა. ფიცით რომ ვარწ-

მუნო, უკან გაბრუნდა-თქო, ხომ მართალი ვიქნები ღეთისა და თქვენს წინაშე.

— მართალი იქნები, აბიათარო, უთხარი ბედს დამორჩილდა და შეთქმულების ჩაშლას შეურიგდა-თქო, — მწარე ღმილით დაუმოწმა ცოტნემ.

აბიათარმა ჭული მოიხადა, ერთხელ კიდევ დაუკრა თავი ოდიშის მთავარს და გზას გაუდგა.

ასპასიასა და აბიათარს რომ დაემშვიდობა, დადიანს უკვე გადაწყვეტილი ჰქონდა, არამც და არამც უკან არ გაბრუნებულყო და ლაშქრის გასტუმრებისთანავე, თვითონაც უღელტეხილის აღმართს შესდგომოდა.

ცოტნემ ვერც გაიგო, როდის და როგორ მიიღო ეს გადაწყვეტილება, მაგრამ გადაწყვეტილი რომ მტკიცედ ჰქონდა გზის ვაგრძელება და შეთქმულთა კვალზე დადგომა, ეს უკვე მისთვის სადავო აღარ იყო.

ხშირად ხდება ასე: ნაბიჯს, რომელსაც შემდგომ უდიდესი მნიშვნელობა ეძლევა, ისე ვადადგამენ ხოლმე დიდი აღამიანები, არც ფიქრობენ მომავლისათვის მის მნიშვნელობაზე.

იმ წუთებში, როცა ოდიშის მთავრის გულსა და გონებაში ეს გადაწყვეტილება ისახებოდა და ყალიბდებოდა, ცოტნეს სულაც არ უფიქრია თუ, რა მნიშვნელობა მიეცემოდა მას ქართველი ხალხის შემდგომ ცხოვრებაში.

თუმცა ამ ნაბიჯის ვადადგმა სულ რამდენიმე წამში უკარნახა ოდიშის მთავარს შინაგანმა ხმამ, იგი ცოტნეს მთელი განვლილი ცხოვრების აზრითა და გამოცდილებით იყო ჩავონებული და შემზადებული.

ამიტომ დაემორჩილა თავის ამ შინაგან ხმას ასე უყოყმანოდ ცოტნე, დაემორჩილა და უშალვე სულიერად დამშვიდდა.

ასპასია და აბიათარი აღმართზე მიდიოდნენ.

— ცოტნე ქვაზე დაჯდა და გზას გახედა. ის გზა უცბად ორად გაიყო: ერთი

სიკვდილისკენ მიდიოდა და სიკვდილის იმ გზას სიმართლისა და დიდსულოვნობის შუქი ანათებდა. მეორე გზა არა-რაობისაკენ მიემართებოდა. და ეს იყო ერთფეროვანი, მოსაწყენი ცხოვრებისაკენ. დღეგრძელი, ნაყოფიანი არსებობისაკენ მიმავალი გზა. ეს გზა სიმზდალისა და სულმოკლეობის მღვრიე ნისლით იყო დანისლული.

ცოტნეს უკვე არჩეული ჰქონდა სიკვდილისაკენ მიმავალი გზა.

— ოდიშის მთავარმა რაჭის ერისთავის ძე მოიხმო.

— ლაშქარი უკან უნდა გაბრუნდეს და შენ წარუძღვევი კახაბერ!

— შენა, მთავარო?

— მე მათთან უნდა წავიდე, — ხელი უღელტეხილისკენ ვიშვირა ცოტნემ.

— თუ წასვლაა, მეც შენთან წამოვალ, მთავარო.

— არა, მე მარტო უნდა წავიდე, რაჭის ერისთავს შენს მეტი არავინ ჰყავს და შენს ცოდვაში ვერ ჩავდგები.

— რა პირით მივიდე მამაჩემთან, გულში ხომ მაინც იტყვის უღირსი შვილი მყოლიათ.

— არ იტყვის, შენ ვალდებული არა ხარ, ფიცი არ შიგიცია შეთქმულებისათვის.

— მამაჩემმა ხომ შეჰფიცა!

— მამაშენი წევს, სნეულია.

— მერე ვინ ირწმუნებს მამაჩემის ავადმყოფობას, სასჯელს გადარჩენილი ერთადერთი შეთქმულთაგანი რაჭის ერისთავი იქნება და ხალხი მას მონათლავს იუდას სახელით.

— შენ ეგ ნუ გადარდებს. სიმართლე არასოდეს დაკარგულა და, ხალხი რაჭის ერისთავის უღანაშაულობასაც მალე გაიგებს.

— მაშინ, თუ ეგ არ არი სადარდებელი, ნურც შენ წახვალ, მთავარო, ნურც შენ ჩაუვარდები ხელთ იმ სისხლის მსმელებს.

— მე არ შემიძლია წაუსვლელობა,

კახაბერ... მე ვალდებული ვარ მათთან ერთად ვიყო, რადგან მე შეთქმულების პირველი წამოწყებელი და თაოსანი. ბევრი მათგანი მე დავაყენე ამ სასიფათო გზაზე. თუ შეპყრობილ შეთქმულებს სიკვდილი უწყობიათ, არ მინდა თვალი ისე დახუჭონ, მე შორს, სამშვიდობოს ვეგულეზოდე. წადი, კახაბერ, გეხვეწები და გიბრძანებ: ჯარს უკანვე გაუძევი და მშვიდობით დააბინავე. მე თუ ცოცხალი დავებრუნდი, სიკეთეს როგორმე გადაგზიდი... — ცოტნემ მკლავები გაშალა.

კახაბერი მოეხვია და მთავრის მკერდზე ასლუქუნდა.

— გამხნევი, ვაჟაკი ხარ და ცრემლი არ შეგშვენის... ჩემი სახლობაც გაამხნევე, იმედი მიეცი და განსაცდელი გაუიოლე... აბა, შენ რცი, მშვიდობით იარე... რაჭის ერისთავი ძმურად დამიოცნე, — კახაბერმა ნამტირალევი თვალები მოიწმინდა, ხელები უღონოდ გაასავსავა და ჯარისკენ წავიდა.

ცოტა ხანში ლაშქარი დაეწყო და უკან მიიქცა.

ჯარი რომ თავის წინ გაატარა, კახაბერი ცოტნესკენ მობრუნდა:

— მსახურთაგან ან თანზრდილთაგან ვის იახლებ, მთავარო?

— გუგუტა გამომყვება, სხვა არავინ მინდა... გუგუტა, სადა ხარ?

— აქ ვახლავარ, ზატონო! ცხენები მზად მყავს.

— მშვიდობით, კახაბერ!

— მშვიდობა და გამარჯვება ნუ მოგიშალოს უფალმა! — ქუდი მოიხადა კახაბერმა, ცას ვედრებით ახედა და ცხენი ადგილს მოსწყვიტა.

ადამიანი მუდამ ესაუბრება ვისმე. თუ თანამოსაუბრე არა ჰყავს, თავის თავს ებაასება, ჩუმად ედავება და ეკამათება, ან კვერს უკრავს და რაღაცას უწონებს, უღასტურებს. კაცი რომ განმარტოვდება და ფიქრობს, თავის თავს ისეთ რამეზე ესაუბრება, სხვას რომ ადვილად ვერ გაანდობს.

მაგრამ სავალდებულო როდია, ასეთ დროს ადამიანი მინცადამინც სხვისთვის გაუმხელელ საიდუმლოზე ელაპარაკებოდეს თავისთვის.

კაცს ყოველ ფეხის გადადგმაზე სჭირდება მრჩეველი, იმ ნაბიჯის გადადგმის დაშლელი ან წამახალისებელი. თუ კაცს მრჩეველი არა ჰყავს, თავის თავს ეკითხება ხოლმე რჩევას, საკუთარ თავთან დავაში ჩხრეკს თავისივე ან სხვისი მოქმედების აუკარგს და ჩვენ ამას ფიჭრს ვეძახით.

მიდის ცოტნე აღმართზე და ფიქრობს:

— ეს გზაც გაილევა, გათავდება და ოდიშის მთავრის სიცოცხლეც დასრულდება. სიცოცხლის როგორ ბოლოზე ოცნებობდა ცოტნე და ბედმა როგორი არგუნა! ბავშვობიდანვე სულ იმას ნატრობდა, რაიმე გამირობა ჩაედინა, თავი საქვეყნო საქმისათვის გაეწირა და სახელიანი სიკვდილის ღირსი გამხდარიყო. სად არ იქნია ხმალი ცოტნემ, რამდენჯერ გადადო თავი სასიკვდილოდ, მაგრამ სიკვდილმა გვერდი აუარა და, რომ არც აეულო, დიდ სახელს მაინც ვერ დატოვებდა — მოკვდებოდა სამშობლოს მტრებთან ბრძოლაში, როგორც ჩვეულებრივი მამულიშვილები კვდებიან, მოკვდებოდა ისე, როგორც ყველა კვდება. ცოტნეს კი სიცოცხლეც არაჩვეულებრივი უნდოდა და სიკვდილიც. შეეძლო კიდევაც ცხოვრებაც სხვათა მისაბამი ჰქონოდა და სიკვდილიც სხვებისთვის მაგალითად დაეტოვებინა. შეეძლო, მაგრამ კაცი ბჭობს და ღმერთი იცინის! ბევრი რამ თვითონ ადამიანზეც არ არის დამოკიდებული, რაგინდ კეთილშობილი და დიდბუნებოვანიც არ უნდა იყო კაცი, ცხოვრების ჩარხი თუ უკულმა დაბრუნდა, წაღმა ველარ შეატრიალებ.

სიჩოვებითვე წმინდა ცხოვრებისთვის ემზადებოდა ოდიშის მთავრის შემვიდრე. ბერად შედგომა არ დაანებეს, მაგრამ თავისი დღე ისე სპეტაკად გალია, მის სულს ბიწი არ მიჰკარებია,

პატიოსნება არსად შელახვია და ქრისტეს რჯულისადმი რწმენა არ შერყევია; არც სამშობლოს მტრებთან ბრძოლაში დაუხევია უკან და არც საქართველოს მტერს შერიგებია არასოდეს. ვიდრე საქართველოს სამეფო სვებედნიერად ცხოვრობდა და თავისი დიდების მწვერვალზე იყო, ცოტნე იმისთვის ზრუნავდა, საეკარელი სამშობლო კიდევ უფრო გაძლიერებულიყო და განდიდებულიყო.

როცა საქართველოს ძლევა მოსილება დაეშო, მის აღსადგენად პირველი ნაპერწკალი მან დაქვეყნა და შეთქმულები ცეცხლიც მან დაანთო.

მაგრამ თურმე ყველაფერს ბედი უნდა! ბედი კი ბრმა არის და ღირსეულსა და უღირსს ვერ არჩევს; ყოვლის ნიჭითა და სიკეთით შემკულს, სულითა და გონებით აღმატებულს ხშირად ფსევრზე მოიგდებს და ცოცხლად დამარხავს. მაშინ, როცა ყოველგვარ სამამაცო ზნესმოკლებულსა და ბიწიერებით საესე ბოროტმოქმედს ლაფიდან ამოატივტივებს, ხელში ქვეყნის საქებს მისცემს და სხვათა ცხოვრების გამრიგვედ გახდის.

ამიტომ ჰყავდათ წარმოდგენილი ძველ ბერძნებს ორთავთავალით ბრმად ბედნიერება.

— ჰო, მაგრამ შენ ხომ ამ მხრივ ბედს ვერ დაემდურები, ცოტნე! ცხოვრების ფსევრზე არასოდეს გდებულხარ, ყოველგვარი ნიჭითა და ქონებით საესე იყავი და ქვეყნის საქესთანაც ახლოს იდექი!

— მართალია, მაგრამ მართო ბედიც არ კმარა თურმე. დრომაც უნდა შევიწყოს ხელი და ბედნიერი ის ყოფილა, ვისაც კარგ დროში უცხოვრია! მამაჩემი შერგილი, უბედური რომ მეგონა, ბედნიერი ყოფილა, — ძლიერს საქართველოს ხელმწიფეს ერთგულად ემსახურა და ისე წავიდა სამშეოდან, პირადი უღიბლობის მეტი საწუხარი არა ჰქონია რა. საკუთარი უღიბლობა კი, სამშობლოსა და მთელი ერის უბედურებასთან რა მოსატანია! ამ მხრივ

ბიძაჩემი ვარდან ვაზირყოფილიც ჩემზე ბედნიერი აღმოჩნდა: უფლისა და ტახტის წინაშე თავისი დანაშაული მოიხანია და სამშობლოს სევდიანობის ცქერით დამტკბარი წავიდა ამ ქვეყნიდან. მე კი პირადი ბედნიერებით ვანებიერებულმა, ისე უნდა გავლიო ჩემი დღე და წუთისოფელი, სამშობლოს უბედურებით მოკლული გული ვერ უნდა გავიხარო. და ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ცუდ დროში მომიხდა ცხოვრება.

— ცუდი და კარგი დრო არ არსებობს. დრო ისეთი დგება, როგორის ღირსიც ცხოვრების სარბიელზე გამოსული ადამიანები არიან. კარგი მამულიშვილები სამშობლოს კარგ დღეს უთენებენ, ცუდი თუ უხეირო მოღვაწეები — შავ დღეს!

— რას იზამ, როცა კაცს ცდა და შრომა არ გაუმართლებს, უხეიროდაც ჩათვლიან და ბედოვლათადაც. მთელი სიცოცხლე ტახტისა და სარწმუნოების ერთგული დამცველი ვიყავი, შინ და გარეთ მტერსა და მოყვარეს ღირსეულ პასუხს ეცემდი, ბრძოლის ველზე შიში არ ვიკოდი და სამშობლოს სადიდებლად სიკვდილი რომ მღირსებოდა — ღიხნად ჩაუთვლიდი.

— ეგრე იყო, მაგრამ ბოლომდე, მთელი ძალ-ღონით, მთელი შესაძლებლობით, ალბათ, ვერც ქვეყნის შიგნით დაიხარჯე და ვერც გარეთ, ვერც მოყვარეს შეუშუსუბუქე ტვირთი უკეთესი მომავლის გზაზე, ვერც მტერთან ბრძოლაში გასწირე თავი სხვათა სამავალითოდ. და ასე მარტო შენ კი არ ცხოვრობდი, შენს ირგვლივ ვველა დუნდა და თავგამოუღებლად ირგებოდა სამშობლოს ბედნიერებისათვის. ვანა ძლიერ საქართველოს ხეარაზმელთა მოგერიება და უკუშტევა არ შეეძლო?! ვანა მონგოლებისათვის აგრე სამარცხვინოდ, უომრად უნდა დავეთმოს თქვენი მიწა-წყალი? ახლა იტყვი, ხეარაზმელებთან ომში მონაწილეობა არ მიიძლიაო, გარნისთან დალატმა გასტევა ქართველთა ძლიერებაო. კარგი,

გარნისის ომში, ეთქვათ, შენგან დამოუცილებელ გარემოებათა გამო ვერ იბრძოლე. მერე მაინც თუ კამოვლიხე იმისთვის, რომ გარნისის მარცხის მიზეზები გაერკვიოთ და შინაგამცემები სამავალითოდ დაესაჯათ?!

— წამბდარ საქმეს რაღას ვუშველიდით, მაგრამ დამარცხებამ არ გავტეხა, ხმალი ქარქაშში არ ჩავავეთ და სულტან ჯალალედინს მორჩილება არ გამოუფცხადეთ. ის კი არა, რამდენჯერმე სამკვედრო-სასიცოცხლოდ შევებით და ბოლოს, შერეთხვებთან, ისე სამარცხვინოდ გვაქციეთ, რომ თავისი ხმლისა და სამეფო გვირგვინის წაღებაც ვერ მოასწრო.

— რაც იყო, იყო. წასულ საქმეს აღარაფერი ეშველება. მაგრამ ეს შეთქმულება ისე როგორ მოაწყვეთ, რომ აჯანყების წინა დღეს გამეღავნდა და დარტყმა მტერმა დაგასწროთ?

— მონგოლებს კარი ვაუღეთო, მე არ შეთქმის ეგ საყვედური. როგორ არ ვეცადე, იმ მტერს საერთო ძალით დავხვედროდი, მაგრამ ვინ მომცა მხარი?! საქართველოს მთავრები შეშინებულნი თავთავის ციხეებში ჩაიკეტენ და იმ ციხეების მიუდგომლობის იმეღზე დამყარებულებმა ერთი დროშის ქვეშ გამოსვლა არ ინებეს. სხვა რომ ვერა გაეაწყვე არ, ციხისჯვარელს მივეშველე ჩემი ხალხით და ერთ ხანს მასთან ერთად ვებრძოდი რაცხვით აღმატებულ მტერს. მერე, როცა მესხეთის წინააღმდეგობა გასტეხეს, მონგოლებთან, დიდის ცდით, ღიხნითმერეთში ვადმოუსვლელობის პირობა შევკარი და ნახევარი საქართველო ხარკით მოვარჩინე დაპყრობასა და აოხრებას. თუმცა ღიხნითმერეთი შედარებით მოსვენებულად ცხოვრობდა, მტრისგან დაპყრობილი დანარჩენი საქართველოსათვის ზრუნვა არასოდეს დამიგდია. როგორც კი ხელსაყრელი პირობები შეიქნა, აჯანყების ცეცხლის გაღვივებას შევუდექი. შეთქმულების სულის ჩამდგმელები მხოლოდ და მხოლოდ სამშობლოსათვის თავდადებული მამული-

შვილები, მონგოლთა უღლისაგან გამწარებული და სიცოცხლემოძულებული ერისმთავრები ვიყავით. ფიცი გვექონდა დადებული ერთმანეთს არ ვუღალატებდით და ცოცხალი თავით შეთქმულებას არ გავცემდით. საიდუმლოს მტკიცედ ვიცავდით და აჯანყების საქმე ბოლომდე მივიყვანეთ. მაგრამ წელნაც ვოქვი, წმინდა მოციქულთა შორისაც კი აღმოჩნდა ერთი გამცემი და ჩვენისთანა მოკვდავთა შორის რომ სულმდაბალი მოღალატე გამოჩენილიყო, რა გასაკვირი იქნებოდა!

— ეპ, ცოტნე... ცოტნე! ერთხელ თუ მაინც ჩაუფიქრდი იმას, თუ მონგოლებთან რისთვის მიდიხარ: ხომ იცი, სიკვდილი არ აცდებდა. სხვა შენს ადგილზე მონგოლებს რომ ხელთ ჩავარდნოდა, ქრთამითა და სასყიდლით შეეცდებოდა თავის გაღარჩენას. შენ მონგოლთათვის ხელმოუწვდომელი საქართველოს უპირველესი მთავარი ხარ, დუშნის თავადაც იწოდები. დაგეცადნა ცოტა, შორიდან გეყურებინა, შეპყრობილ შეთქმულებს რა განაჩენს გამოუტანდნენ და, იმის კვალობაზე გემოქმედნა.

— რა გულმა უნდა გამიძლოს, როგორ შემიძლია წმინდა ფიცით ჩემთან შეკრულ შეთქმულთა წამებისა და დაღუპვის შორიდან ყურება. რა სინდისით უნდა ვიცხოვრო, შეთქმულებაში ჩემს მიერვე ჩაბმული ჩემი მეგობრები თუ სიკვდილით დაისჯებიან. სადაც ვაივლო, თითოთ საჩვენებელი უნდა ვიყო, კაცს ვერ უნდა შევიჩიოლო და დემურის ცხოვრება მაშინაც სჭირს, როცა შენი უმწიკვლო პატრონების იმედით თავაწეული დადიხარ. ისეთ სიცოცხლეს რაღა თავში ვიხლი, როცა ყველგან და ყველას წინაშე თავის მართლება დაგჭირდება, იუდა და ქვეყნის მოღალატე არა ვარო.

— მაინც დაფიქრდი, მთავარო, იქნებ შენი სიცოცხლე იმისთვისაც იყოს საჭირო, რომ შეთქმულების გამცემის ვინაობა შეიტყო. ეგებ ისა სჯობდეს შორიდან უთვალთვლო, ჩუმად გამოი-

ძიო, ვინ გაპყიდა საიდუმლო, დრო შეუჩიო და ერის მოღალატეს გვეცდეს. მაგივრად შენ გაუსწორდე, როგორც შენ დაღუპული მოქმედების შურს იძიებ, თუნდაც იმ დღესვე ჩაბარდი მონგოლებს. მაგგვარ სიკვდილს შნოც ექნება და გამართლებაც. რატომ ჩქარობ, უაზროდ თავს რად ოღუპავ? ფული ბევრი გაქვს და ქონება. მტრისათვის ლიხთიმურეთში მაინც მიუწვდომელი ხარ. მონგოლი ნოინების სიხარბე რომ იცი, არც ისე ძვირი დაგიჯდება მათი მოქრთამეა და შეთქმულებაში შენი მონაწილეობის კვალის წაშლა.

— ქრთამით ქვეყნის გარყვნას რომ ვუყურებ, სირცხვილით ვიწვი. ეგ და აკლია საქართველოს, ჩვენც, მისი საუკეთესო შვილები გარყვნილების ამ გზას დავადგეთ, ხალხს ქრთამით კანონისა და სამართლის სყიდვის მაგალითი მივცეთ. ეს ერის ერთიანი გათახსირების დაჩქარება იქნება და ამ სამარცხენო ნაბიჯის გადადგმას სიკვდილი მიჩვენია. სიცოცხლის შენარჩუნება გაცილებით იოლი საქმეა, ვიდრე ზნეობრივი დაცემის თავიდან აშორება. რატომ ჩქარობო, რომ შევითბები, ნუთუ ამ აჩქარების მიზეზი არ იყო? შეთქმულებს როგორმე ცოცხლებს უნდა მივუტწრო, ან მათთან ერთად უნდა ვიმართლო თავი, ან მათთან ერთად უნდა დავიღუპო. დათქმული გვექონდა, თუ ჩვენი შეკრების ამბავს გაიგებდნენ, ან პირდაპირ ბუკობის ადგილას შეგვიპყრობდნენ, თავი იმით უნდა გვემართლებინა, რომ ხარკის შესაკრებად ვიყავით თავშეყრილი. მონგოლებმა იციან, მე თუ შეთქმული ვარ, მათ სსიკვდილოდ ჩემი ნებით ხელთ არ ჩავუვარდები, ფეხს ლიხთიმურეთში მოვიდგამ და სასჯელს გადავრჩები. მაგრამ თუ ჩემი ფეხით ურდოს მივადგები და მეც დანარჩენ შეთქმულთა ჩვენებას გავიმეორებ, ვფიქრობ ნოინები დაასკვნიან, მართალი რომ არ იყოს, აქ მოსვლას როგორ გავბედავდაო. მონგოლები გულუბრყვილონი არ არიან, მაგრამ ქვეყნად შეუ-

ძლებელი არაფერია და ხომ შეიძლება ამ უმცირესმა იმედმა გამიმართლოს! ჩემს დროზე მისვლას კიდევ ერთი აზრი აქვს, თუ შეთქმულებს დალუპვა უწერიან, ნახავენ, რომ მეც მათთან ერთად ვარ შეპყრობილი და სასიკვდილოდ განწირული. თვალს ჩემი წყევლითა და აუგად ხსენებით არ დახუჭვენ და იმ ქვეყნად თან ჩემი გამცემობის ეჭვი არ წაპყვებათ. როცა შეთქმულების ყველა მონაწილე ჩემსა და რაჰის ერისთავს გარდა შეპყრობილია, ჩვენს იქით გამცემის ძებნა უაზრობაა. რაჰის ერისთავის უბრალოებას ისეც დავიჯერებდი, მაგრამ ერთადერთი მემკვიდრე ვაჟის ქართი გამოგზავნამ კიდევ უფრო დამარწმუნა მის ალაღმართლობაში — შეთქმულება რომ მას გაეცა, ჯარს რატომღა შეპყრიდა და შვილს დასაღუპავად როგორ გამოიმეტებდა. ასეა თუ ისე, ჩემი გადაწყვეტილება საბოლოოა და, თუმცა ახლა მის სისწორესა და აუცილებლობაზე ვმსჯელობ, ეს მხოლოდ უკვე მომხდარი ამბის, გადადგმული ნაბიჯის საბუთებით გამტკიცების ცდა უფროა, ვიდრე ამ ნაბიჯის სისწორეში ეჭვის შეტანა.

წელან, როცა ურდოში გამგზავრების გადაწყვეტილება თითქმის დაუფიქრებლად მივიღე, მაშინვე ვიცოდი, სიკვდილის მეტი ამ გადაწყვეტილებაზე ხელს ვერაფერი ამაღებინებდა.

დანდობილად მიმავალი, სადავე მიშვებულნი ცხენი უცებ დაფრთხა და შეხტა. ცოტნე ფიქრისაგან გამოირკვა, უნაგირის ტახტაზე ხელის წაჭანება მოასწრო და გადმოვარდნისაგან თავი ძლიერ შეიმაგრა.

ბუჩქებიდან ასპასია და აბიათარი გამოძვრნენ.

— ხომ გეუბნებოდით, აბიათარო, ოდიშის მთავარი იქნებათქო. ვიცოდი უკან არ გაბრუნდებოდა.

— აქ რას აკეთებთ? — გაოცდა ცოტნე.

— შენ გელოდებოდით, მთავარო.

— აქედან გიყურებდით, ჯარი რომ

უკან გააბრუნე, ასპასიამ დაიღინა, იმისთანა გუმანი მაქვს, ოდიშის მთავარს ერთხელ ნათქვამს არ გადათქვამს და შეთქმულთა გზას დაადგებაო, დაიჩემა, სანამ არ დავრწმუნდები, რომ გაბრუნდა, აქედან ფეხს არ მოვიცვლიო. მე, მთავარო, შენი ფიცისა მჯეროდა და ეჭვიც არ მეპარებოდა, რომ ოდიშის გზას დაადგებოდი. მაგრამ მართალი ეს ქალი გამოდგა. ჯარის გაბრუნების შემდეგ აღმართს რომ ორი ცხენოსანი ამოჰყვა, დაიღინა, ერთი ოდიშის მთავარიო და, აგრე ყოველი სიკეთე აგზდენოდეს, მამას ეგ აუხდა!

— სულ დარწმუნებული მაინც არ ვიყავი და ბუჩქებს იმიტომ ვეფარებოდი, უცხოს არავის გადაეყროდით.

— მაინც არ დაიშალე, მთავარო, არა?!

— ვერა, აბიათარ, ვერ დავიშლი.

— მაშინ ჩვენც თან გამოგყვებით, გზა კარგად ვიცით, ისე გატარებთ, ანისამდე მტერს არსად გადაეყრებით.

— ან ჩვენც წაგვიყვანე და გვიმსახურე, ან ორივე აქვე დავგვხოცე, მთავარო, — ცოტნეს ცხენის აღვირს დაეკიდა ასპასია და ატირდა.

— ჰო, ჩემო ბატონო! ან წაგვიყვანე და, ან აქვე დავგვხოცე, — გაიმეორა ცოლის ნათქვამი აბიათარმა, ქუდი ძოხანდა და მიწას დაახეთქა.

ოდიშის მთავარი მიხვდა, ცოლქმარს გადაწყვეტილებაზე ხელს ვერ ააღებინებდა.

სადავე აკრიფა, ცხენი დასძრა და გულაჩუყებულმა ხმის კანკალით თქვა:

— წამოდით, რაკი არ იშლით!..

გულზე ოქროს პაიცა დაიკიდა ოდიშის მთავარმა.

ღუმნისთავის ოქროს ამ პაიცით ყველგან პატივით ატარებდნენ ხოლმე და ახლაც ამის იმედად იყო ცოტნე.

მთავარ გზას ერიდებოდნენ, ტყე-ტყე და ხევხევ სიარულით მანძილს იმოკლებდნენ.

ერთი-ორჯერ მონგოლ ყარაულებს გადაეყარნენ.

ოჭროს პაიცის ძალამ გასჭრა, ანისს მიმავალი მთავარი შეუყოვნებლად გაატარეს.

დაღლილებმა ტყის პირას შეისვენეს. შეზინდებისას ცხენებს უნაგირები მოხადეს, საგზალი გადმოიღეს და წყლის პირას გაშალეს სუფრა.

— ღამე ბარემ აქ გვათიოთ და დილას ადრე გავუდგეთ გზას, — ბრძანა ოდიშის მთავარმა.

ხელპირი დაიბანეს და სუფრას მიუსხდნენ.

გრძელი, ძნელი გზით დაქანცულებს მაღიანად ჭამის თავიე ჰღარ ჰქონდათ. უგემურად ლოლნიდნენ და ხმას არ იღებდნენ, თითქოს სულერთი ყოფილიყოს, სჭამდნენ თუ არა და, საერთოდ, გააგრძელებდნენ თუ არა ცხოვრებას.

მხოლოდ ასპასია იყო წინანდებურად აფორიაქებული და შფოთლადუცხრალი, შიშამდგარი თვლებით მთავარს ამტერდებოდა და ყოველ წამს ფერფური მისდიოდა.

ძალღუმადურად დანაყრებულებმა ნაბდები გაშალეს და თავი უნაგირებზე მისდეს.

მთის მდინარე მთვარის შუქზე ხმალივით ელავდა და საამო, დამამშვიდებელი ჩხრიალით მიედინებოდა. ცოტნეს მშობლიური ნაინასავით ჩაესმოდა მდინარის ჩხრიალი. წამით აქვანში გაღვიძებულივით აიხედა მადლა და ვარსკვლავებით მოჭვიდილ უნაპირო ცას რომ შეხედა, უცებ ბავშვივით იმ ვარსკვლავების ხელის წატანება მოუწნდა.

საღლაც ბაყაყმა დაიყიყინა. მაშინვე მეორე აპყვა და მთელმა გუნდმა რომ ნაცნობი სიმღერა გააბა, ცოტნეს უცებ ერემლი მოადგა თვალს: წამით ზობის ნაპირი წარმოიდგინა, გულადმა გაწოლილს თავი გადიას კალთაში რომ ედო ხოლმე და გამდელის ნათქვამ ლექსს ხმამაღლა ასძახოდა ურიცხვი მნათობებით მოჭვიკვიებულ ცას:

ბუა დია ჩქიმი,

თუთა მუმა ჩქიმი,

ხეჩია-ხეჩია მურიცხეფი

და დო ჯიმა ჩქიმი,

მაშინ თვითონაც ხეჩია-მურიცხეს ჰგავდა ბატარა ცოტნე. სჯეროდა, რომ იმ ვარსკვლავებს მარტო ხმას კი არა, ხელსაც მოაწვდენდა და სოფლის ზრუნვისაგან შორს მღგარი, სამყაროს მთლიანობაში გათქვეფილი ყრმა უღარდელად იძინებდა უღუგადიას თბილ კალთაში.

მაინც კარგია ეს სიციცხლე, თუნდაც იმიტომ, რომ ყრმობის იმ განცდის გახსენება და ოცნებით ბავშვობაში გადასვლა შეუძლია ადამიანს!

ნეტავ სულ იმ ოცნებით ცხოვრება შეიძლებოდას ამ ქვეყნად, იმ წმინდა გულით იყოს დაკავშირებული ვარესამყაროსთან ადამიანი, უმანყო გულით, რომელმაც არც სიკვდილის არსებობა იცის, არც დალატი და არც ასაკში შესულთა ურთიერთობის სხვა რამ ჰქუჭყი.

რას იფიქრებდა ზობის პირას მეოცნებე ბატარა ცოტნე, რომ ოდიშის მზისა და მთვარის შეილს, მოციმციმე ვარსკვლავების უმცროს ძმას, ოდესღაც ამქვეყნიური ჰუჭყი ზღვასავით მოადგებოდა და თავისი ფეხით სასაკლაოზე წასვლას აიძულებდა. შეებრაულა თავისი თავი, უდანაშაულოდ გაწირული ცოლშვილი და იმ დიდ ჰუჭყში დამხობილი საშობლო, რომელიც თვითონ ცოტნეც იყო. ის ვარსკვლავებიანი ღამეც და ამ ქვეყნად განცდილი ყველა სიამეც. წამით, მთელ სხეულში რაღაც მომთენთავე სითბო და სიღბო იგრძნო ვაჟაკმა და ყელში ბურთი მოაწვა.

— არა გძინავს, მთავარო? — გაკრძალულად, ხმადაბლა იკითხა აბითარმა.

— არა, არ ძძინავს, — გაეპასუხა ფიქრიდან უცებ გამოკვეცილი ცოტნე.

— ზღაპარს ან იგავს რასმე ვიამბობს ჩემი მეუღლე თუ ინებებთ. წედან მოვითათბირეთ და განვიზრახეთ რიგრიგობით მოგითხროთ ხოლმე დარდის უჯუსყურელად ან ფიქრთ ვასარ-

თველად არაკი და იგავი; არა გუნების დასამძიმებლად, არამედ ნაღვლის გასაქარებლად გეტყოდეთ არაკთა, რამეთუ სიბრძნეცა სიცოლისა სარგებელ იყოს გულის ხმა ყოფად კაცთა.

— იყოს ნება თქვენი, — დაეთანხმა ცოტენ და ნაბაღზე წამომჯდარმა ასპასიამ დაიწყო:

— ისმინე, მთავრო და ცხონდი უფუნითი უქუნისამდე! აღმათ გახსოვს ჩემი პატრონი ფაკირი, მთავარო, გრძნეული იყო ინდოელი ფაკირი, ფეხშიშველა გავარჯრებულ ნაკვერცხლებზე დადიოდა და მუსიკობით გველი ხერელიდან გამოჰყავდა. ცარიელი ძვალი და ტყავი იყო და თითქოს კუნთიც არ ჰქონდა, მაგრამ რომ დაიძაბებოდა, მთელი სხეული ერთ რკინის ძარღვად გადაექცეოდა ხოლმე. მაშინ გულზე საპალნით დატვირთული ურმის გადავლას უძლებდა და მნახველებს ეს ჩვეულებრივი იოგი სასწაულთმოქმედ ჯადოქრად ეჩვენებოდათ. აღრეც მითქვამს, პაწაწინა ვოგო ვიყავი, ფაკირმა რომ მიყიდა. ჩემი ახალი პატრონისა ყველაფერი მათეებდა, მაგრამ ყველაზე დიდ საკვირველებად ის ზღაპრები და არაკები მეჩვენებოდა, რომელთაც იშვიათი შთაგონებით მიამბობდა ხოლმე ძილის წინ დედის აღერსს მონატრებულ ბავშვს. იმ იგავთაგან ჩემს მეხსიერებას ბევრი შემორჩა და მინდა ერთი გიამბო.

თქვა ასპასიამ არაკი:
მტრის მინდობისა და თავის
გაუფრთხილენლობისათვის.

თქმულა: პატრონისა ერთსა ცხვრისაფარა ჰყავდა მრავალრიცხოვანი. ცხვრის ფარის წინამძღოლი ვაცი იყო, ელქაჯი, ახოვანი, რქამაღალი, ბეწვგრძელი და უნიშნოდ თეთრი, ვითარცა სპეტაკი თოვლი.

ელქაჯი იგი ძლიერი იყო და უხორცოსავით უშიშარი, არა თუ ვაცი არსად იპოვებოდა მისი მომრევი, მგლებიც კი მასთან პირისპირ შებმას

უფრთხოვნენ და მისი წვეტიანი რქების შიშით ფარებს ახლო არ ეჭიკრებოდნენ.

გონებადმატებული ვაცი დღედაღამ ფარის უკლებლობისათვის ზრუნავდა, გზებზე წინ ფრთხილად უძღოდა და ბალახითა და მწვანით ნაყოფიერ საძოვარს ურჩევდა, ცხვარს ერთ წუთსაც თვალს არ აცილებდა, მწვემსთა და ნავახთაგან შორს არ უშვებდა, ღამით ძილფხიზლად ეძინა და მცირე ჩქამიც კი არსაიდან გამოეპარებოდა.

რა არ ილონეს მგლებმა, მაგრამ ვერც ძალითა და ვერც ეშმაკობით ხერხიან ვაცთან ვერა გააწყეს რა.

ღამშმა და შეწუხდა მგლის ზროვა. შეკირვებულნი თავიანთ ხელმწიფესთან შემოკრბნენ და შველა თხოვეს:

— ხელმწიფეე ჩვენო, მაღალო და განგებანიო, უფალო ტოტია! ხორცის უჭმელად მგლის დარჩენა დღემდე არ თქმულა. რაც ეგ ელქაჯი ცხვრის ფარის წინამძღოლია, ბატონის გემო გვენატრება. საკუთარ სიფხიზლესა და მწვემსების ძალას მინდობილი, ცხვარს თვალს არ აშორებს და ცოცხიავს არ აკარებს. შენი მაღალი გონებითა და ძალით მაგ ვაცი მოგვაშორე და, ჩვენ ძველებურად ერთგულ სამსახურს არ მოგაკლებთ, არც შენ გამოგიღვეთ თიკნის ჩვილ ხორცს და ჩვენც მამღარნი ვიქნებით!..

ტოტია თავდაც საგონებელში იყო ჩავარდნილი, იმ ვაცს წყევლიდა და დღედაღამ იმის ხერხისა და ღონის ძიებაში იყო, თუ ის უძღვევლი ვაცი თავიდან როგორ მოეცილებინა.

ტოტიამ თავის ქვეშევრდომთ მეფურად აღუთქვა დახმარება და თვითონ შინ ჩაიკეტა, ბუნავში.

ორ დღეს არც ვარეთ, სამზოვზე გამოსულა, არც ბუნავში შეუშვია ვინმე.

მესამე დღეს გამობრძანდა, თან არავინ იახლა, ცხვრის გეში აიღო და ფარას უკან ადღევნა.

ძაღვები რომ თეოზე წამოწვენენ და მწვემსები პურისქამად დასხდნენ,

ტოტია ფარას მიუახლოვდა, ბუჩქებს ამოეფარა და ვაცს დამტკბარი ხმით დაუწყო ხეყნა:

— გონებითა და ძალით ყოველთა სულდგმულთა აღმატებულთ, ბეწინავ! დიდი ხანია შენს ქვეყასა და ცხოვრების რიგს ვაკვირდებით და ვერც შენს მოქმედებას, ვერც სიტყვა-პასუხს და თავის დაჭერას ზადი ან ნაკლი ვერ მოუფიქრებ. აწ მგელთა მოდგმა დიდს განსაცდელს ჩაეარდა და შენს მტის ჩვენი შველა არაგის ძალუძს. გვედრებში, დაივიწყე ჩვენი ძველი მტრობა, ვითარცა კეთილად განმბრძობმა და დიდბუნებოვანმა, დახმარების ხელი გამოგვიწოდე და სრულ მოსპობას გადაგვარჩინე. ალბათ დააკვირდებოდნი, რა ხანია, შენი ფარიდან ჩემს ქვეშევრდომთ ერთი ბატკანიც არ მოუტაცინიათ. არ იკითხავ, რატომო?

— რატომო? — დამციხავად დაიკიკინა ბეწინამ და თვალი ამაყად მოავლო მწვანე გორაკზე შეფენილ ურიცხვ ფარას.

— რატომ და სიზმარი ვნახე ექვსი თვის წინათ. უფალი გამომეცხადა და მიბრძანა: არც შენ, არც სხვამ შენმა ხელქვეითმა ხორცის გემო აღარ ვასინჯოს, რადგან მე ასე გადავწყვიტე, ცოცხალი თოხფეხის კვლა და მათი ხორცის ჭამა დიდი ცოდვა არის და ვინც ამიერიდან სულდგმულის ხორცს საჭმელად ვაეყარება, ჩემგან დაწყებული იქნება ორსავე სოფლის — სააქათ და საიჭით ცხოვრებაშიო. შეშინებულმა უფალს ამის კითხვა გავუბედე: ჩვენი ჯიში დასაბამიდან ხორციით იკვებებოდა და აწ თუ ამას გვიკრძალავ, თავი რით ვირჩინოთ-მეთქი. მათ, ვინც უკვე ხორცის გემო იცის და აქამომდე ამით უცხოვრიათ, არ მოვაშინებ, უკმელად შევინახავ ისე, რომ მათ დღის დასასრულამდე მაძლარი იყვნენო, ხოლო თქვენს ლეკვებს ფოთლისა და ბალახის ჭამას ვუწესებ კანონად ამიერიდანო. ეს იცოდე და სხვებსაც სავალდებულოდ გაუხადე, მგლის ლეკვი რომ გაჩნდება; ბალახისა და ნე-

კერის ჭამას შეაჩვიეთ და ხორცს ახლო არ გააქართო. უფლისკეს ბრძანება სამგელეთს კანონად დაუდგინე და მას აქეთ, შენც ხედავ, მგელი ცხვარს აღარ იტაცებს, მაგრამ ღვთის წყალობით, არც მშვიერია და აღარც ხორცის ჭამის სურვილი აქვს. მგლებს კი ეშველათ, მაგრამ ახლად დაბადებულ ლეკვებს ვერაფერი მოუხებრებთ, ბალახის ძოვა და ნეკერის კიკნა ვერ ვასწავლეთ. ღვთის ამ ბრძანების შეუსრულებლობამ შემაშინა და ძილში უფალი რომ ხელახლა გამომეცხადა, ჩემი ვაჭირებმა მოვახსენე. ღმერთმა ასე მითხრა: მგელი თავის ლეკვს ნეკერის ჭამას როგორ ასწავლიდაო. ერთი ვაცი არი დიდი ფარის ელქაჯი, რომლის ქება ჩვენამდისაც დიდი ხნის მიღწეულიაო, გონებით აღმატებულ ვაცს ბეწინა ჰქვია და შენი შვილების აღმზრდელად ის მოიწვიე, მისებრ, სხვა, მგლის ლეკვს ნეკერის ჭამას ვერაფერ ასწავლის და მისი გაკვეთილი სხვებისთვისაც სამაგალითო იქნებაო.

— ეგ საცენკი შენს მგლებს დაუყარე! — გასძახა ბეწინამ და ერთი ვაზმით დაიკიკინა:

— ბეწინავ, ღვთის ბრძანების შეუსრულებლობას ნუ იკადრებ, უფალი მოწმეა, მის სიტყვას სრულად და სწორად მოვახსენებ, ჩვენი ვედრება ისმინე, ჩვენს ბალებს ფოთლითა და ბალახით თავის გატანა ასწავლე, ისინიც გადავირჩინე და შენც ღვთის რისხვა აიცილე თავიდან.

— როგორც წყალი და ცეცხლი ვერ თვისობს ერთიმეორეს, აგრეთვე თხა და მგელი ერთად ვერ მოძოვს. ტყუილად ირჯები, ტოტიავე, ბრძივი ნუ გგონივარ, დამეხსენი, თორემ მწყემსებსა და ნავაზებს მოვისმობ და აქედან ცოცხალი ველარ გაასწრებ, — მოუჭრა ბეწინამ.

სხვა რა გზა ჰქონდა და, ტოტია მეორე დღესაც მივიდა. ბუჩქს ამოფარებულმა გუშინდელი თხოვნა გაჟმეორა და ესეც დასძინა:

— ვიცო, ბეწინავ, ფრთხილი ხარ უკლამ სიძობისა და სულდგმულთა სტე...

და მგლის სიტყვას არ ენდობი. ჩვენი მუხტლობის შიში რომ არ გჭონდეს, თან ცხვრის ყარაული ნაგაზები წამოიყვანე, ვიდრე ჩვენს შვილებს მწევანის ძოვას ასწავლი, ის ძალები იქ გყავდეს და თვალს ნუ მოგაშორებენ. თუ ამასაც არ დაჯერდები, ჩემს მემკვიდრე ლევს მოგიყვან მძველად, ამ ბუჩქთან დავტოვებ და თქვენებს დაუბარე, შენ თუ ჩვენგან მცირე წყენა რამე მოვადგება, ის ლეკვი ასო-ასო დაგლიჯონ და ჩემი ტახტი უმემკვიდროდ დასტოვონ.

ბეწინამ წამით ნეკერის კიკნა შეწყვიტა და ცალი თვალთ უნდოდ გახედა ტოტიას.

— ჰოი, გონებითა და სიბრძნით ამაღლებული! მოაპყარ სასმენელი ჩემს ვედრებას, ირწმუნე ჩემი უხაკველი მეგობრობა. იყოს მშვიდობა და სიყვარული ჩვენს შორის, დაეხმარე ჩვენს შვილებს ღვთის ბრძანების ასრულებაში, ასწავლე მათ ბალახის ძოვა და გადაარჩინე ჩვენი მოდგმა შიმშილით ამოწყვეტას.

ბეწინამ წარბი შეიკრა, უარის ნიშნად თავი გააქნია, წვერი გულმოსულმა ააცანცარა და ფარა უფრო ახლო მისწია მწყემსგზვასკენ.

მესამე დღესაც აპირებდა ტოტია თხოვნითა და ვედრებით ბეწინასთან მისვლას.

მაგრამ, სწორედ იმ დღეს, ელქაჯს მარცხი შეემთხვა, დაგორებულმა ქვამ ფეხი ატკინა და ვაცი ფარას ჩამორჩა. ვიდრე ბეწინას მკურნალობდნენ, მგლებმა დრო იშოვეს, უმეთაუროდ დარჩენილი ფარა დაიმარტოხელეს, თავს დაესხნენ და ცხვარი თითო-თითოდ დაიტაცეს.

ბეწინა რომ შორჩა და ფეხზე დადგა, მომხდარი უბედურება შეიტყო. წვერი დაიგლიჯა და ცხარე ცრემლი ჰყარა. მერე ბაკში ჩაიკეტა და იმის საგონებელს მიეცა, თუ გატაცებული ცხვრისათვის როგორ ეშველა. დიდმა ჯავრმა და განსაცდელმა, ეტყობა, გონება დაუბნელა და სიბრძნის ნათელი

დაუშრიტა. ბევრი ფიქრის შემდეგ, ტოტიას ნათქვამი გაიხსენა და წყალწალღებულოვით ამ ხავსს მოეჭირდა.

— ჩემი ბრალია, მგელთა ხელშეწყობის ხეწინას ყური არ ვათხოვე. მგლის ლეკვების აღზრდაზე უარი რომ არ მეტქვა და მათთვის ფოთლისა და ბალახის ჭამა შესწავლებინა, ამ დღეში არ ჩავვარდებოდი! — გულში მჭიდის ცემით მოსთქვამდა ბეწინა.

— ეგ რა თქვა, ბრძენო და განგებინაო, თხა და ცხვარი მგლის აღზრდელი როდის ყოფილაო, — მოახსენეს ბეწინას ნათქვამით გაოცებულმა თხებმა.

— თქვენ არ იცით, ეს ერთი ხანია, მგლებს ღმერთმა ხორცის ჭამა აღუკვეთა და კანონად დაუწესა, ამიერიდან თავიანთი ლეკვები ბალახითა და ფოთლით ჰკვებონ, — აუხსნა ბეწინამ და თხებს ტოტიას ნათქვამი წვლილად უამბო.

თხებმა ერთმანეთს გადახედეს და კრძალვით შეჰხედეს:

— მგლის ფიცი თხებისთვის სარწმუნო როდის ყოფილა, ბეწინა აღბათ ხუმრობს, რომ ჯავრი შეგვიმსუბუქოსო.

— რა მეხუმრება, გულღვიძლში ცეცხლი მიკიდიო! — გაწყრა ბეწინა, — როგორ ვერ შეიგნეთ, მგლები ღვთის ბრძანებას ვერ გადავიდოდნენ, ხორცს ვერ შესჭამდნენ და თუ შვილებს ბალახის ძოვას არ ასწავლიდნენ, ლეკვები როგორ უნდა ერჩინათ?

დავიღუბეთ, ჯავრისაგან შემშლილა ჩვენი წინამძღოლიო, გაიფიქრეს თხებმა და ხან ხუმრობით, ხან გონიერული რჩევით, ცდილობდნენ ბეწინასათვის ტოტიასთან წასვლის უაზრობა ჩაეგონებინათ.

— თქვენი ჩლუნგი გონება ჩემი გადაწყვეტილების სიბრძნეს ვერ ჩაწვდება. ერთ კვირაში მოვრჩები ტოტიას ლეკვების წვრთნასა და ფარასაც უკლებლივ დავიბრუნებ. თქვენი რჩევა და შეგონება მე არ მჭირდება და ამის

მეტი ამ საქმეზე აღარა მითხრათ რაო, — მოსკრა ბეწინამ.

— რაკი ჩვენი არ ვჯერა და მგლებთან წასვლას არ იშლი, წადი, მაგრამ შენს თავს დააბრალებ, შენც რომ ჭიანჭველების მამასახლისივით დაგემართოსო, — უთხრეს თხებმა.

— ეგ როგორ ყოფილაო, — იკითხა ბეწინამ.

— მაგ არაკს მე მოგახსენებ, — ჩამოართვა ცოლს სიტყვა აბიათარიმა.

— კარგი, დანარჩენი შენ თქვიო, — დაუთმო ქმარს ასპასიამ.

თქვა აბიათარიმა არაკი:

— უთქვამთ, ქვეყანასა შირვანისასა, ერთ ტყეში ულვაშიანი ჭიანჭველები ცხოვრობდნენ. მათ მამასახლისს სხვაზე გრძელი ულვაში ჰქონდა და ამიტომ ულვაშას ემსდნენ.

ულვაშა ბრძენი და გონიერი, მტერთაგან უმღეველი და მოურევნელი ვაჟაკი ყოფილა. დღედაღამ თურმე იმას ზრუნავდა, თავისი სამფლობელო გაეძლიერებინა და თავისი ქვეშევრდომნი გაემრავლებინა. მისი შიშით მტაცებელი ახლო ვერსად ჰქანებდა და ჭიანჭველებს სიმშვიდეს ვერაფერ ურღვევდა.

ერთხელ ულვაშა, რამდენიმე ჭიანჭველის თანხლებით აღზევანს წავიდა მარილის მოსატანად. ქვეშევრდომნი დაარიგა, მის დაბრუნებამდე შორს არსად წასულიყვნენ, ქალაქის გალავანი გაემაგრებინათ და კარი არავისთვის გაეღოთ.

ჭიანჭველები მტკიცედ იცავდნენ მამასახლისისათვის მიცემულ სიტყვას, ვალენიდან ვარეთ არ გადიოდნენ და შიგ უცხოთაგან არავის უშვებდნენ.

ერთ დღეს ტყეში ხანძარი გაჩნდა. ცეცხლის ალი ირგვლივ შემოურტყა ჭიანჭველების ქალაქს, აღარც არსად გასაქცევი იყო, აღარც დასამალავი. ცეცხლმა შიწის ზედაპირიც კი ნახშირად აქცია. სიმხურვალემ ღრმად ჩააღწია ჭიანჭველების ბუდეში და ყვე-

ლა, ვინც ქალაქიდან შორს არ იყო, ერთიანად დაიღუპა.

აღზევნიდან მობრუნებულ ულვაშასა და მის მხლებლებს აღარც ტყე დახვდათ და აღარც თავიანთი საყვარელი ქალაქი. ფერფლისა და ნაცრის სქელი ფენა გადაფარებოდა მათ კერასა და ნაშრომ-ნაღვაწს.

აღზევნიდან ვაივგალახით ჩამოტანილ მარილს რაღა თავში იხლიდნენ. დასხდნენ დანაცრებულ ნაქალაქარზე და ცხარე ცრემლით იტირეს.

ულვაშამ, მოთქმითა და გოდებით გული რომ იჯერა, დაიჭინა, ცეცხლის მეუფესთან უნდა წავიდე, ხანძარს სიასტიკე უნდა ვიჩიელო, ქალაქის აღდგენა და ჭიანჭველების ვაცოცხლება უნდა შევევედროო.

— ცეცხლისაგან დანახშირებულის აღდგენა და ფერფლად ქვეულის ვაცოცხლება სად გინახავსო, — შეჰბედეს ხელქვეითებმა.

— თქვენ რა იკით, ცხრა მთას იქით ცეცხლთაყვანისმცემელთა სალოცავია, მიწიდან ალი ამოდის და ის არის ცეცხლთა უფალი. ბევრჯერ მინახავს, იმ ალთან მიორწმუნე ადამიანები მიდიან, ლოცულობენ და რასაც შესთხოვენ, ცეცხლის უფალი მყისვე უსრულებსო, — დამაჯერებლად თქვა სიმართლეში დარწმუნებულმა ულვაშამ.

— ვაი, თუ ვერც დაღუპულებს უშველო და, შენი თავიც წააგო, — უთხრეს ჭიანჭველებმა, მაგრამ მამასახლისმა ნათქვამი აღარ გადათქვა და ცხრამთას იქით წასვლა არ დაიწყო.

საგზალი დაუშზადეს და ორი ერთგული ჭიანჭველის თანხლებით ულვაშა შორეულ გზას გაუდგა.

როდის-როდის, ცხრამთა გადაიარეს და ცეცხლის უფალთან მივიდნენ.

მიწიდან გუგუნით ამოდიოდა ალის მაღალი სვეტი. ირგვლივ მსხვერპლად შეწირული ხედავის ხორცი ეყარა და თავყანსაცემად დამხობილი მლოცველები ვედრებას ადავლენდნენ.

ულვაშამ თავი შორიდან დაუქრა

დაუქრა თავი შორიდან დაუქრა

და ცეცხლის უფალს საჩივარ-სათხოვარი მოახსენა.

— ახლო მოიწი და ხმამალა მითხარი, ამ გუგუნიში არ მესმისო, — უთხრა ცეცხლის უფალმა.

კინკველა აღისკენ წავიდა და თუმცა მოახლოებული ცეცხლის სიმბურვალისაგან საფეთქლები ასკდებოდა, სათხოვარ-საჩივარი ხმამალა გაიმეორა.

— ცოტა კიდევ მოიწი, რომ უკეთ გავიგონო, — უბრძანა ცეცხლის უფალმა.

უღვაშა აღისკენ დაიძრა, სიცხისაგან ვაოგნებული თვლით ველარაფერს ხედავდა, მაგრამ თავს ძალა დაატანა და ბარბაცით შაინც რამდენიმე ნაბიჯი წინ გადადგა.

უცებ, თითქო ჭარმა დაუბერაო, აღის სვეტი წამოიხარა, უღვაშა აიტაცა და შთანთქა.

მტრის მიმნდობსა და თავის გაუფრთხილებელს, მუდამ ევრე მოსვლია, ბეწინავ. როგორც იმ კინკველამ ვერ უშველა თავის დამწვარ სამწყსოს და თვითონაც დაიღუბა, შენც ეგ ბედი მოგელის, თუ მგლებთან წასვლას არ დაიშლიო, — უთხრეს თხებმა ბეწინას და თავი დაუკრეს.

ბეწინამ თხების შეგონება არაფრად ჩააგდო, საგზალი გაიმზადა და გზას გაუდგა.

მგლების ბუნავს სადღესასწაულოდ გამოწყობილი, ისე მიადგა, თან არც მწყვემსები წაიყვანა, არც ნაგაზები იახლა.

ტოტიას ბუნავის წინ შეჩერდა, ერთი გრძლად დაიკვირნა და წვერი დააცანცარა.

თხის კიკინზე შიშშილით მისუსტებულ ტოტიას გაედვიძა და ბნელი ბუნავიდან ცეცხლოვანი თვალებით გამოანათა.

— უძლეველო ხელმწიფე! — თავი მდაბლად დაუკრა ბეწინამ, — ვწუხვარ, რომ აქამდე არ ვიღე ყურად თქვენნი ბრძნული რჩევა. შეცდომა მოვინანიე და მოვედი მეფის ძეთა აღსა-

ზრდელად. სიტყვას გაძღვე, მსგეფსზე შენს მემკვიდრეებს უკვე ეტოდინებათ ნეკერისა და ბალახის ჭამა და ვინმელო აქ გამორეკილი ჩემი ფარა უკლებლად დამიბრუნო.

მსუქანი ვაცის დანახვით მადააღძრულ ტოტიას პირს ნერწყვი მოსდგომოდა.

— ახლო მოიწი, ბეწინავ, ლეკვები აქ არიან და შენ თვითონ წაასხი სასწავლებლად, — გამოსძახა ტოტიამ ბუნავიდან.

ვაცი უშიშრად წავიდა ბუნავისაკენ. ის იყო, ბნელში თავი შეჰყო და... ტოტია ეცა. დაყვირებაც ვერ მოასწრო უბედურმა, ისე დააგდო ყელგამოღადრული მგელთა მეუფემ.

მგლის ბუნავში მისულმა ბეწინამ ველარც თავისი ფარა იხსნა, და თავიდაც მგლის კერძი შეიქნა.

მთავარო, ამ არაკის სიბრძნე ის არის, ჭკვიანი კაცი თავს გაუფრთხილდეს, მტერს არ მიენდოს და დაუფიქრებლად თავი სასიკვდილოდ არ გასწიროს.

— მივხვდი, აბიათარ, მაგ იგავის აზრს, ბევრ სხვასაც მიხვედრილი ვარ, მაგრამ ჩემი უკან გაბრუნება არ შეიძლება, ერთხელ მიღებული გადაწყვეტილება უნდა აღვასრულო და კობტის-თავის შეთქმულებთან ერთად უნდა ვაგო პასუხი ნოინების წინაშე. — მშრალად მოსჭრა ცოტნემ და ხმამალა დაამთქნარა.

— იყოს ნება შენი, — წაიღუდუნა აბიათარმა.

— ძილი ნებისა, მთავარო!

— ძილი ნებისა!

გულის ძილში წასულმა ცოტნემ ზმანება ნახა.

სიშრად სადღაც ძნელი და გრძელი გზით მიდიოდა. გზაჯვარედინს მიადგა და შეჩერდა.

გზის გასაყართან უზარმაზარი ლოდი იდო. ლოდზე დიდი ასოებით ეწერა:

მარცხნივ წახვალ — იხანებ...

მარჯვნივ წახვალ — ინანებ...

ჭერ მარცხნივ გახედა, მერე მარჯვნივ: არც ერთ მხარეს გრძელი, უსასრულო გზის მეტი არაფერი ჩანდა.

აქთაც დააპირა წასვლა, იქითაც, მაგრამ ყოყმანი ვერ დაძლია და ორთავან ვერც ერთ გზაზე დადგმა ვერ გახედა, რაკი სიკეთეს არც ერთი არ პირდებოდა.

საგონებელში ჩავარდნილი ლოდზე ჩამოჯდა.

ზის და ფიქრობს ცოტნე, საით წავიდეს, რომელი გზა სჯობს.

ფიქრში წასულს თავს ვარდან ყოფილი — კირიონ წინამძღვარი დაადგა. ნავაზირალი ბრწყინვალედ იყო შემოსილი, სწორედ ისე, დასაფლავებისას კუბოში მწოლარე რომ ნახა.

ცოტნემ ბიძას ახედა და გაუკვირდა, აქ რა უნდა, ან საიდან გაჩნდა ვარდან დადიანით.

საზეიმოდ გამოწყობილ ვაზირ ყოფილს ალბათ ისევ მეფის ძალა-უფლებასა და სულის უკვდავებაზე სურს საუბარი ძმისწულთან, მაგრამ ახლა ცოტნეს ამისთვის სადა სცალია, გზა-ჯვარედინზე დიდხანს არ გააჩერებენ და ორთავან ერთი გზა დროზე უნდა აირჩიოს. ცოტნემ ისევ თავი ჩაჰკიდა და თავისისავე საგონებელს დაუბრუნდა:

მარცხნივ წახვალ — ინანებ!

მარჯვნივ წახვალ — ინანებ!

მესამე გზა არ არის და ორი საფრთხისაგან რომელი აირჩიოს ცოტნემ?

უიმედო, დაუსრულებელი ყოყმანითა და ბჭობით გაბეზრებულ ცოტნეს ვარდან-კირიონის ხმა ჩაესმა და სმენად იქცა. ზარიანი ხმით მეტყველებდა წინამძღვარი და ცოტნეს ზეციდან მთავარანგელოსის ძახილად ეჩვენა მისი ნათქვამი:

— ცხოვრებაში დგება ხოლმე გადაწყვეტი, საბედისწერო წამი. იმ წამს მიღებულ გადაწყვეტილებაზე ხშირად, არა მარტო ერთი კაცის ბედია დამოკიდებული, არამედ მთელი ერის ღირსება-მომავალიც. პიროვნებისა და მთელი ერისათვის ამგვარი საბედის-

წერო წამი მხოლოდ რჩეულთა ცხოვრებაში დგება. ყველაფრით გეტყობა, ღვთისაგან რჩეული ხარ. ამიტომ კარგად დაიხსოვ: იმ წამისათვის ერთადერთი სწორი პასუხის გაცემა მეტწილად მსხვერპლს, თავგანწირვას მოითხოვს. მსხვერპლის გაუღებლად საშვილიშვილო საქმე არასოდეს გაკეთებულა და უკვდავის სახელი არავის დაუმეციდრებია. ღმერთმა ჰქნას, ერის ცხოვრების ამ საბედისწერო წამს სწორი გადაწყვეტილება მიგელოს და შენს მიერ გადადგმული ნაბიჯი ღვთისა და ხალხისათვის მოსაწონი და საქებური ყოფილიყოს!

— ეგ ყოველივე უკვე მითხარი ერთხელ, წინამძღვარო. შენ ახლა ის მირჩიე, ორთავან რომელ გზას დავადგე და საით წავიდე.

— მე ვერ გირჩევ, ცოტნე, ვერც სხვა ვინმე მოკვდავთაგანი მიგანიშნებს არჩევანს. მიჰყევი შენი გულისა და სინდისის კარნახს — შენს შინაგან ხმასა და ზეგარდმო შთაგონებას. ის მიგაღებინებს ერთადერთ სწორ გადაწყვეტილებას და შენი ეს ნაბიჯი შემდგომ თაობებს საამაყოფ და თავმოსაწონებლად ექნება.

ცოტნემ დამცინავად გაიღიმა. უნდოდა ბიძისათვის საყვედური ეთქვა, ჩემი ბედისა და მომავლის გამორჩევაში წილს არ იღებ, პილატესავით იბან ხელს და პირდაპირ პასუხს თავს არიდებო.

თავი ასწია და გაოცდა: ვარდან დადიანი აღარხად იყო.

გონს მოსვლა ვერ მოასწრო, რომ მალე ღრუბლებში რაღაც მძიმედ დაირხა, მერე დაბლა დაეშვა და ფრთავაშლილი არწივი ცაში ცოტნეს სწორა გაჩერდა.

ცოტნეს უმაღლე დაავიწყდა ბიძაცა და მისი შეგონებაც.

— არწივი! — აღტაცებით აღმოხდა ოდიშის მთავარს.

— ამირანის არწივი! — აღმოხდა იქვე ვიღაცას და ცოტნეს ხმა ეუცნაურა.

არწივმა ირაო შეჰკრა, ფრთა ღონიერად მოიქნია და ფრენით იმ მხარეს გასცურა, საითაც მარცხნივ მიმართული სამხრეთის გზა მიდიოდა.

— ამირანის არწივია! მიჯაჭვეული გმირის გულ-ღვიძლის საკორტნად მიფრინავს! — ჩაესმა ისევ და ცოტნემ ივლიანე-მოდღერის ზმა იცნო.

აღშზრდელის სიახლოვით გაბარებულმა ცოტნემ თვალი მოავლო იქაურობას, მაგრამ ამოად; ივლიანე მოძღვარი არსად ჩანდა.

არწივი ნელნელა, დინჯად მიფრინავდა მარცხნივ, სამხრეთისაკენ მიმავალი გზის სწორა, ზოგჯერ შეჩერდებოდა, თითქოს ვინმეს უცდიდა, მერე ისევ გაჰყარავდა მხარს და მძლავრი ფრთების ქნევით თითქოს ვიღაცას ეძებდა თავისკენ.

ცოტნე მიხვდა, არწივი მას უხმობდა.

თითქოს მიწას მოსწყდოა, ფრთაშესხმულივით დაიძრა არწივის მიერ ნაჩვენები გზით სამხრეთისკენ და...

ეშველა საგონებელში ჩავარდნილ მთავარს — სული ამალდა და სხეულში შეება ივრძნო, გული ვახალისდა და გონება განათდა.

მერე ყველაფერი აირია: სიცხე იყო და ცოტნე ფეხშიშველა მიაბიჯებდა უღელტეხილის აღმართზე. უზარმაზარ ხის ჯვარს დიდი ვიწვავლახით მიათრევდა, ოფლი წურწურით ჩამოსდიოდა და წყურვილით პირი უშრებოდა.

ვიღაც ჭაბუკი და ღედაკაცი შორი-ახლო მოსდევდა.

ქალს ჩამოხეულ კაბიდან მაცდუნებლად მალალი მკერდი მოუჩანდა, ოხრავდა და ჩუმად მოსტიროდა.

ქალი ასპასიას ჰგავდა და არღილივით აღევნებული ჭაბუკიც იცნო ცოტნემ — ის ჭაბუკი გუგუტა იყო.

დაფეთებული მოსდევდა. მძიმე ჯვრის ზიდვაში უნდოდა შეშველებოდა, მაგრამ ოდიშის მთავარს შუბოსნები ერთყნენ გარს და, მათი შიშით ახლოს ვერ მიდიოდა.

როგორც იყო აღმართი მოთავდა.

შუბოსნებმა ჯვარი მიწაზე დააგდებინეს, ზედ ცოტნე დააწვინეს და ატოკით მაგრად დააკრეს.

დაუზოგავად მაგრად, მკიდროდ უჰქარდნენ თოკს.

ეტკინა ცოტნეს. ჯვარზე გამეკრულ შუბოსნებს ახედა, თავგადააპარსული, ვიწრო ყვრიმალეზიანი ველურები იყვნენ, მიწურვილი, გაზიდული თვალებიდან გამჟვალავად იხედებოდნენ და ხარხარებდნენ.

ჯვარი მალლა აღმართეს და ცოტნემ ახლა გარკვევით დაინახა: იმ ჯვარზე მაცხოვარი იყო გაკრული, თავს ეკლის გვირგვინი ედგა და სამსკვალეზით მიკრული ხელებიდან წმინდა სისხლი მოსწყვეთავდა.

ნამდვილად ქრისტეა ჯვარზე, მაგრამ წელან რამ მოალანდა თავისი თავი მაცხოვრის ადგილას? ან რკინის-ჯვრის უღელტეხილის აღმართს რა უნდოდა გოლგოთასთან და ან გუგუტასა და ასპასიას სახეებად რამ მოაჩვენა იოანესა და მაგდალინელის სახეები.

მადლი უფალს, ეს მკრებელური მოლანდება მალე გაჰკრა და ცოტნე გარკვევით ხედავს ჯვარცმულ ქრისტეს. მაგრად შემოჭერილ, სხეულში ჩაჭდულ თოკებისაგან დახეთქილი კანიდან სისხლი სდის ქრისტეს, მაგრამ ვასაოცარი ეგ არის, რომ ის თოკი ცოტნეს სხეულს უჭერს, უჭერს და უწყალოდ სტიკია.

წელან რომ სიცხისაგან პირი უშრებოდა, ახლა მთლად გაუხმა სასა ცოტნეს, გავარვარებული მზე უღმობლად აჭერს, სხეულს უჭერებს და ცეცხლი ძვლებამდე ატანს.

იწვის კაცი. ჯოჯობეთური ტყვილისა და სიცხისაგან ლამის თვლები წამოსცივდეს და თავის ქალა გაუსკდეს.

პირისგასასველებელი წყალი და სულისმოსათქმელი ჩრდილი ერთ სიცოცხლედ უღირს, მაგრამ წყალი და ჩრდილი სახსენებლადაც გამწყდარა და არსად არის, თითქოს საწყარო უწყალოდ და უჩრდილოდ გაჩენილიყოს.

უცებ მაცხოვარს ჩრდილი დაეცა და ქრისტემ მალა აიხედა: ჯვარცმულის სწორა, ცაში, ფრთავაშლილი არწივი ტრიალებდა. მერე ყველაფერს უცებ ნისლი მიეფარა და მხოლოდ არწივიღა ჩანდა მზით განათებულ ღრუბლებში.

ფრთოსანმა მხარი მძლავრად მოიქნია და ფრთების მედიდური რბევით სამხრეთისაკენ გასცურა...

ცხენის ფეხის ხმაზე ვაღვიძი ცოტნეს. თავი წამოსწია: ვიღაც მიწაზე გაკრულ თეთრ ბეღაურს სამხრეთისაკენ მიაჭენებდა.

კარგ ნიშნად ეჩვენა. პირჯვარი ვადიწვარი და იესო სიხმართამხდენს ზმანების კეთილად ახდენას შეევედრა.

სუფრა გააწყეს.

მთავარი კარგ გუნებაზე იყო, სასმისი ასწია და უძილობისაგან თვალდაწითლებულ ასპასიას გაეხუმრა:

— ძილი გაგიტყდებოდა, ასპასია, ის საშინელი არაკი თუ ჩაგყვა გულში.

— მთელი ღამე თეთრად ვაეთენე, მთავარო, ჯავრით თვალზე ძილი არ მომეკარა.

— შე კი დაბანგულივით მეძინა და წელან, ვაღვიძების წინ, ისეთი სიხმარი ენაზე. შენი იჯავის შეგონება სულ დამაიწყდა.

— ღმერთმა კეთილად ავიხდინოს სიხმარი. — ხელაპყრობით თქვა ასპასიამ.

მთავარმა ცოტა ღვინოც მიირთვა, ჯავრისაგან დამძარბებულ აბიათარსა და გუგუტასაც გადააკვრეენა. სუფრა აშალეს და გზა განაგრძეს.

ბინდდებოდა, ანისს რომ მიადწიეს. დაბინავდნენ თუ არა, ცოტნე დიდვაჭარ მარტიროსის ქარავლისკენ გაეშურა.

სომეხი ვაჭარი შინ არ დაუხვდა.

ღვინს წაეიდა და, ორ ღღეში დაბრუნდებოთ, მოახსენეს.

ცოტნე შეწუხდა. შეთქმულთა ამბის გაგებასა და გზაზე დაყენებას სომეხი ვაჭრისაგან ელოდა და, ახლა ის

რომ წასული დახვდა, აღარ იცოდა, ვისთვის მიემართა.

შინ დაღონებული დაბრუნდა. — შენ ნუ განხვალ გარეთ მარტიროსის გამოჩენამდე, არ გიცნონ, — შეპბედა გუგუტამ, — ქალაქს ჩვენ დავივლით, შეთქმულთა ამბავს გამოვიკითხავთ, აქაური ქართველებისა და სომეხებისგან მათ სამყოფელს შეეიტყობთ და მერე, როგორც გვიბრძანებთ, ისე მოვიქცევით.

ცოტნეს სხვა გზა არც ჰქონდა, თავად შინ ჩაიკეტა და შეთქმულთა ამბის გასაგებად ერთგული მხლებლები გაუშვა.

დადიანთა სასახლეში ცუდი ამბის მაცნე შუალამისას გაჩნდა. ქალბატონი ვაღვიძეს. კრავის შეთქმულთა შეპყრობა და ურდოსკენ ცოტნეს წასვლა მოხსენდა; მთავრის მეუღლეს ელდისაგან გული შეუღონდა და სასახლეში ერთი წივილ-კივილი ატყდა.

როგორც, იქნა, კრავი გონს მოვიდა.

— ახლაც ცხენები შეპაკაზმეთ, მთავარს უკან უნდა გაეუღდე, ან დავაბრუნებ და, ან მეც მასთან ერთად დავიღუბები! — გადაჭრით თქვა კრავიმ და ვერ იქნა, ამ გადაწყვეტილებაზე ხელი ვერ ააღებინეს.

— ვერც ქმარს უშველი და თავსაც ტყუილად დაიღუბავ!

— შენი თავი თუ არ გებრალემა, შეილები მაინც შეიცოდენ...

ევედრებოდნენ და აშინებდნენ, მაგრამ კრავიმ ერთხელ ნათქვამი აღარ გადათქვა. ბოლოს იმაზე დაიყოლიეს, გზას ბნელ ღამეში არ დადგომოდა და, გათენებამდე დაეცაღნა.

სავხალი გაუმზადეს, ბარგი შეპკრეს და ქალბატონი დილაადრიან გამოეთხოვა შეილებსა და ნათესავ-ახლობლებს.

ცრემლითა და მოთქმით გამოემშვიდობნენ ქმრისათვის სულის დამღებს, სიკვდილის გზაზე დამდგარ კრავის.

სანამ ცხენზე შეჭდებოდა, თავს

კიდევ იმაგრებდა, მაგრამ, როგორც კი ცხენი დასძრა და იქაურობას თვალი მოავლო, ამდენხანს შეგავებული ცრემლი უცებ წასკდა და ქალბატონი გულმოკლული აქვითინდა.

ურდოსკენ მიმავალ კრავაის თავში ათასგვარი საშინელება უტრიალებდა.

ამ ერთი თვის წინათ გზად გამოვლილი რუსი ვაჭრების ნაამბობი გაახსენდა ის, რაც მამინ დაუჭერებლად ეჩვენა, ახლა ცოცხლად წარმოიდგინა და, იმის ფიქრით, რომ მონგოლთა სისასტიკე საკუთარ თავზე უნდა გამოეცადა, შეძრწუნდა.

— კაცის კვლავ თურმე თვალსაც არ დაახამხამებენ, თავს, ლოდზე დადებინებენ და ქვით უკეპყავენ; ხერხემლის გადატეხა და წიხლით გულღვიძლის ჩაქცევა, ან ქვის ხერხით კისრის გადახერხვა კაცის კვლის ჩვეულებრივ ხერხად მიაჩნიათ თურმე. მაგრამ ამაზე უარესი ის ყოფილა, რომ ქალი თუ ჩაუვარდათ ხელთ, ვნით უთქმელ ბოროტების ჩადენას აიძულებენ თურმე. რუსეთის რომელიღაც მთავარი შეუსმენიათ ბათოსთანო, — მოჰყვენენ რუსი ვაჭრები, — მთავარი ყაენს სიკვდილით ადაუსჯია. მოკლულის ძმა და ქვრივი ბათოს ხლებია და შევედრებიან, მამულს ნუ წაგვართმევო. ბათოს მთხოვნელისთვის უბრძანებია, ჩვენი წესით შენი ძმის ქვრივი უნდა შეირთოო. ქვრივს უპასუხნია, მიჩრევენია ახლავე მომკლათ, ვიდრე ქრისტიანული წესი დავარღვიო და მაზღს შევუღლდეო. ბათოს ბრძანებით, მაზლი და რძალი ძალით დაუწვენიათ ერთად და იძულებული გაუხდიათ ერთმანეთს შეერთებოდნენ.

კრავაის ტანში ვააზრიალა და თვალთაგან ცრემლი დაბალბობით წამოუფიდა.

სად მიდის და რად იღუპავს თავს?!

ვინ იცის, ცოტნეს ეგებ ცოცხალსაც ვერ ჩაუსწროს და, თავი სულ ტყუილად ჩაუგდოს ხელთ იმ პირტუცვ მონგოლებს!

მაგრამ ხომ შეიძლება, ქმარი ის-

ნას და თვითონაც უწნებელი გადარჩეს?!

ღვთისმობელი დედა იქნება! კრავაის შემწედ, ის გადააფარებს თავის კალთას და, როგორც ამდენ ხანს დიაცვა ოდიშის მთავრის ოჯახი ყოველგვარი ბოროტებისაგან, ახლაც ის დაიხსნის თავისი სიწმინდის ძალით მის მავედრებლებსა და მის საარწმუნოებას მინდობილთ!...

კრავაიმ ირწმუნა, რომ ამიერიდან ქმრისა და მისი ბედი მისსავე ნებისყოფის სიმტკიცესა და საზრიანობაზე იყო დამოკიდებული. უკან დასახევი გზა აღარ იყო და, გულში მტკიცედ გადაწყვიტა, ყველა ხერხი და ღონე ეხმარა მონგოლთა გულის მონადირების და ურდოდან ქმართან ერთად უწნებლად დაბრუნებისათვის.

დიღვაპარს ოდიშის მთავრის მისვლა რომ მოხსენდა, ფერი დაკარგა და კინალამ გული შეუღონდა.

სულ რამდენიმე დღის წინ კობტის თავის შეთქმულთა შეპყრობისა და სასიკვდილოდ ანისს ჩამოყვანის ამბის შეტყობაზე ელდა ეცა, მაგრამ მალე დაშვიდდა — შეპყრობილთა შორის მისი მთავარი მოვლენ ცოტნე დადიანი არ იყო. ვალის დაბრუნების იმედი მოეცა და გული დაიარხენია.

ახლა, ოდიშის მთავრის უეცარი მოსვლა რომ აცნობეს, კინალამ დამბლა დაეცა: შეპყრობას გადარჩენილი დადიანი თავისი ფეხით მოდიოდა სასიკვდილოდ და, თავს თვითონვე ჰყოფდა ყულღში, რომელიც გულში მისგან ასე შორს იყო.

ცოტნემ კიბე აიარა და მეორე სართულზე ავიდა. კარი გაუღეს და ვრცელ დარბაზში შეიყვანეს.

— პარონი ახლავე გეახლებათ, დაბრძანდით, — უთხრა მსახურმა და სავარძელი მიუჩინა.

ცოტნე რბილ სავარძელში ჩაესვენა. თვალი მშვიდად მოავლო იქაურობას: ოთახი ოქროცურვილი ვერცხლით მოკედლილი ავეჯით იყო გაწყობი-

ლი ირანული ნოხები, ფარჩა და აბრე-
შუმი, ჩინ-მაჩინისა და მაშრიყ-მალრი-
ბის უცხო-უცხო საქონელი გორებად
ეწყო იატაკზე და მაგიდებზე, ახლილ
სკივრებსა და ყუთებში.

ცოტნემ იცოდა: სომეხი დიდვაჭ-
რის ქარავნები ქვეყნიერების ოთხივე
მხარეს სერავდნენ და დედამიწის ერთი
კუთხიდან მეორეში ათასგვარი საქონე-
ლი დაქონდათ.

ისიც სმენოდა: გორელი სომეხისა
და დიდვაჭრისათვის ყველა მეფის კა-
რი ღია რომ იყო. მარტო ოდიშის მთა-
ვარს კი არ ემართა მარტიროსის ვალი,
მრავალი გვირგვინოსანი თუ უგვირ-
გვინო მეფე მისი ხელის შემყურე იყო
და, ხელმწიფეებს ზოგჯერ თავის ნება-
სურვილს კარნახობდა.

ცოტნეს ხელგამოღლი ცხოვრება
არასოდეს იზიდავდა. თავად მცირესაც
სჯერდებოდა და ფუფუნებისათვის
ვალს არასოდეს აიღებდა. სომეხი ვაჭ-
რის ვალში ოდიშის მთავარი საქვეყნო
საქმემ ჩაავლო და ფული სამშობლო-
სათვის ზრუნვამ ასესხებინა.

ერთხელ აღებულ ვალს მეორე და-
ემატა, თავნს სარგებელი მრპყვა და
ოდიშის მთავარი სომეხი დიდვაჭრის
კლანჭებში აღმოჩნდა. იმ კლანჭებს
ნელნელა უჭერდა მარტიროსი და ვა-
ლის გადახდას არც ისე აჩქარებდა.
ცოტნე ვერცხლს ვერცხლზე აღებდა,
ვალისაგან თავის დახსნას ცდილობდა,
მაგრამ მონგოლთა ხარკსა და გადასა-
ხადს რა უნდა მორჩენოდა, სარგებე-
ლი სარგებელს ემატებოდა და ვალი
ყოველდღე იზრდებოდა.

დარბაზში მარტიროსი შემოვიდა.

სომეხ დიდვაჭარს მკედრის ფერი
ედო. ძვირფასი სპარსული ხალათი ში-
ლიფად ეცვა და ოქრომკედლით მოჭარ-
გულ ფოსტლებს ნათხოვარივით მოა-
ფრატუნებდა.

— აქ რამ მოგიყვანა მთავარო? —
კარის ზღურბლიდანვე იკითხა გაფით-
რებულმა ვაჭარმა.

— მოვალეობამ და სინდისმა, —

აუღელვებლად მიუგო დადიანმა და
ფეხზე წამოდგა.

ერთიმეორეს ხელი გაუწოდეს.

ცოტნე სავარძელში ჩაქდა. მარტი-
როსი საბუთებით, ანგარიშებითა და
ათასგვარი ქალღლებით სავსე მაგი-
დისკენ წავიდა და სელზე მოცელილი-
ვით დაეშვა.

— რა დროს სინდის-ნამუსზე ლა-
პარაკია, — ენის ბორძივით ამომარც-
ვლა დიდვაჭარმა, — შენი აქ გამოჩენა
და სიკვდილი ერთია! — ნათქვამი ცო-
ტა არ იყოს, ხმამაღლა მოუვიდა დიდ-
ვაჭარს, შეეშინდა ხომ არავენი გაიგო-
ნაო და, თვალი ერთხელ კიდევ მოავ-
ლო იქაურობას.

— ვიცი, მარტიროს! — არხეინად
თქვა დადიანმა.

— მე რე თავს რად იღუპავ, ან ცოლ-
შვილს რას ემართლები?! — უკვე
ჩურჩულით ამოიკვნესა დიდვაჭარმა.
ან მე რას მიპირებო, ეს მთავარი სათ-
ქმელიც კინალამ თქვა მარტიროსმა,
მაგრამ ენას კბილი დაჭირა და ხელები
უღონოდ გაასავსავა.

— ყური დამიგდე, მარტიროს!
ჭკვიანი კაცი ხარ და გამიგებ. შენ
მონგოლ ნოინებთან შინაურად ხარ,
მათთან აღვილად მიგვესვლება.

— არსადაც არ მიმესვლება, —
აფეთქდა მარტიროსი, — მე ნოინებ-
თან იშვიათად ვარ და, მაშინაც, მხო-
ლოდ მათი წვევითა და მოწოდებით.
თან ძღვენი და ძვირფასი საჩუქრები
მიმაქვს და, მარტო აღებ-მიცემისა და
ვაჭრობის საქმეებზე ველაბარაკები.
თუ პატიების სათხოვნელად ჩემს ვაგ-
ზავნას ფიქრობ, იცოდე, შეუძლებე-
ლია. ეგ კი არა, შენი აქ მოსვლა რომ
შეიტყონ...

— ნუ ცხარობ და, ნუ გეშინია,
მარტიროს! მე შენთან იმისთვის მოვე-
დი, რომ შენ მიმცე ნოინების ხელი!

— მე რა გამცემი მნახე, ან შენს
საქმესთან რა საერთო მაქვს, — კი-
დევ უფრო გაცხარდა მარტიროსი.

— შენ უნდა მიმცე ნოინების

ხელთ, — დინჯადვე გაიმეორა ცოტ-
ნემ.

— რას ამბობ, მთავარო?! მე რას
მახვევ თავს შენსა და შენი ცოლ-შვი-
ლის ცოდვას?!

— ჩემი და დანარჩენი შეპყრობი-
ლების ბედი შენს ხელთ არის ახლა,
მარტიროს.

— მე შეთქმულებთან საქმე არა
მაქვს! ნუ მხვევთ თქვენს დანაშაულ-
ში, — უკვე აღშფოთებით იყვირა ვა-
ჭარმა.

— დაწყნარდი, მარტიროს! დანა-
შაულში შენ არავინ გხვევს, არც შეთ-
ქმულებასთან გაქვს საქმე. შენ მხო-
ლოდ შენს სარგებელზე ზრუნვა გმარ-
თებს...

ცოტნემ თვალი თვალში გაუყარა
შეშინებულ დიდვაჭარს, — ჩემს გარ-
და მგონი სხვა შეთქმულებასაც ბლო-
მდა აქვთ შენი ვალი.

— ჯანდაბას ვალიცა და სარგებე-
ლიც. ჩემი თავი ყველაფერზე მეტად
მიღირს და მაგ ცეცხლში არაფრის გუ-
ლისთვის არ გავეხვევი.

— იქნებ არც ცეცხლში გაეხვიო
და, ჩვენც გადაგვარჩინო.

— ეგ შეუძლებელია! შეთქმულებს
სიკვდილი არ აცდებათ და მონგოლებ-
თან მათ დასაცავად კრინტსაც ვერა-
ვინ დაძრავს.

— მე და ტყვედ შეპყრობილ ქა-
რთველ მთავრებს არც ისე ცოტა ვალი
გვმართებს შენი, რომ იმ ვალის დაბ-
რუნების შესაძლებლობა ავრე იოლად
გაუშვა ხელიდან. კარგად აწონდაწონე,
მარტიროს, ჰკვირანი, ანგარიშიანი კაცი
ხარ.

— სულ ტყუილად ირჯები მთავა-
რო. მე მაგ საქმეს ახლოს არ ვავეყარე-
ბი, — ცივად მოსჭრა დიდვაჭარმა.

— მისმინე! მე შენი საფრთხეში
ჩაგდება როდი მინდა. ხეალ დილით
ნოინები ნახე და ჩემი ფეხით აქ მოსე-
ლა აცნობე.

გაოგნებული დიდვაჭარი პირდაღე-
ბული უსმენდა სიკვდილთან მოთამა-
შე, თავზე ხელაღებულ მთავარს.

— უთხარი, რომ ლიხთიმერეთიდან
ჩემი ნებით მოვედი და შეპყრობილ
არავის მოვუყვანივარ.

— მერე?..

— მათ იციან, რომ ჩემს მამულში
სამშვიდობოს ვიყავი, იქ მონგოლებს
ჩემი შეპყრობა არ შეეძლოთ და შე-
თქმულებაში ჩემი მონაწილეობისთვის
პასუხს არავინ მომთხოვდა.

— მეც ეგ არ მიკვირს? რა გრჯი-
და, აქ რომ მოდიოდი, — ჩურჩულით
თქვა მარტიროსმა.

სიმაართლემ მომიყვანა, მე რომ
აღალ-მართალი და უდანაშაულო არ
ვეყოფილიყავი, აქ როგორ გამოეჩნდე-
ბოდი?!

— თქვენს უდანაშაულობას ვერა-
ვინ დაამტკიცებს.

— მე ვამტკიცებ, მარტიროს! ჩემი
ეს ნაბიჯი ამტკიცებს. მონგოლებს უნ-
და შეაგნებინო: მე რომ შეთქმული
ვეყოფილიყავი, აქ ჩემი ფეხით არ მო-
ვიდოდი და თავს სასიკვდილოდ არ
დავდებოდი. დაარწმუნე ნოინები, რომ
კობტისთავს ხარკის გასარიგებლად ვი-
ყავით შეკრებილნი და, მათ წინააღ-
მდეგ შეთქმა აზრად არ მოგვსვლია.

— მაგას ყოველდღე თუთიყუშები-
ვით იმეორებენ შეპყრობილი შეთქმუ-
ლებიც, მაგრამ მონგოლები გულუბრ-
ყვილო ბალები როდი არიან, ეგ
ზღაპრები დაიჭერონ.

— დაიჭერებენ, მარტიროს! ჩემი მა-
გალითით დაიჭერებენ, შენ თუ კარგად
აუხსნი და განუმარტავ ლიხთიმერეთი-
დან ჩემი მოსვლის აზრს. ხეალ დილას
ჩემი აქ ყოფნა მოახსენე და ეცადე
რაცა ვთქვი კარგად განუმარტო და
შეაგნებინო. თუ დაგიჭერებენ, ხომ
კარგი, თუ არა და, შენ რას კარგავ,
მტრის ხელთ მიმცემ და მადლობასაც
გეტყვიან.

მარტიროსი კარგახანს თავაღუნუ-
ლი ფიქრობდა. ბოლოს თავისივე თავ-
თან შინაგანი ბრძოლა დაასრულა,
ცოტნეს თვალი თვალში გაუყარა და
გატეხილმა თქვა:

— ამ ცეცხლში არ ჩაგვედე, კარგი

იყო, მაგრამ რა ვქნა! შენი აქ მოსვლა ცკმარა, რომ მონგოლებმა ჩემზე ექვი აღონ და თავს რისხვა დამატებონ. სხვა გზა მაინც აღარა მაქვს, ვეცდები შენი თხოვნა შევასრულო.

ნოინთა მთავარს ვეახლები და ვნახოთ, ცდა ბედის მონახევრებას..

ბინაში დაბრუნებულ ცოტნეს შინ არავინ დახვდა. დაქანცული ტახტზე გაუხდელად წამოიწია და მაშინვე ძილი მოერია.

კარის კრიალზე გაღვიძდა.

— მანდ რომელი ხარ? — ვასძახა და წამოიწია.

— ჩვენ ვახლავართ, მთავარო, — თავი შემოაკვეცეს აბიათარმა და გუგუტამ.

— შემოდით! — ანიშნა ცოტნემ, ფეხები დაბლა ჩამოუშვა და თვალის ფშვინებით ტახტზე დაჯდა.

— ხომ არაფერი შეგიტყვიათ? — იკითხა ცოტნემ.

— მთელი ქალაქი ლაპარაკობს, ხელ მზე რომ საშუადღეობზე იქნება, ქართველ შეთქმულებს ქალაქის მოედანზე მოიყვანენ საწამებლადო, — მოახსენა გუგუტამ.

— რას ამბობ? — სარწმუნოთაგან შეიტყე? — შეშფოთდა ცოტნე.

— სარწმუნოთაგან, თვითონ მონგოლთაგან.

— ის მოედანი ნახე? საბრჩობელა, თავსაკვეთი ან კოცონის ასაგზნები გამზადებულა?

— მოედანი მე ვნახე, მთავარო, მაგრამ იქ არავითარი სამზადისი არ ჩანს. მერე ოქროსმკვლელების უბანში გავიარე და რაც იქ შევიტყე, უფრო სარწმუნოსა ჰგავს: მთავარი ნოინის სასახლის ეზოში უნდა აწამონ თურმე ქართველი შეთქმულები. ამას რას შევესწარი, მთავარო! — გულში მჯილის ცემით თქვა აბიათარმა.

— ეგ უფრო დასაჯერებელია, აბიათარო! თუ გამოსატეხად აწამებენ, ქალაქის მოედანზე არ გამოიყვანენ. — ცოტნე წამით დაფიქრდა, მერე ისევ

აბიათარს შიშობდა თვალი და ხმადაბლა იკითხა, — იმ სასახლეს, ეზო-კარის ასავალ-დასავლის მცოდნეს, — ცერაქის იპოვით?

— ნაბოვნი მყავს, სასახლის გუშავთა ასისთავია. ჩვენში ჩალატა-ნოინს ახლდა და კარგად ვიცნობ. აქ მყოფმა ქართველებმა მითხრეს, იმ სასახლეში შესვლა და გამოსვლა მის ხელთ არისო, — უბასუხა აბიათარმა.

— ამაღამვე უნდა ნახო უსიკვდილოდ ის ასისთავი, — ცოტნემ ქისა ამოიღო და აბიათარს გაუწოდა, — როგორმე იმ ეზოში შემაპაროს და საღმე დამშალოს. უთხარი, ვინცა ვარ და დაარწმუნე, რომ ჩემი იქ შეტყუებით და შეთქმულებთან შეპყრობით ნოინებისაგან ჯილდოს დაიმსახურებს. ფული არ დაიშვრო და ესეც უთხარი, უიარაღოდ შევა, რომ ფიქრი არაფრისა გქონდეს თქო.

აბიათარმა ქისა ჩამოართვა.

— წადი, აბიათარ. მთელ იმედს შენს ჰეუასა და მოხერხებაზე ვამყარებ და, შენ იცი როგორ გამიმართლებ, — მხარზე ხელი დაკრა ცოტნემ და კარამდის მიჰყვა.

აბიათარმა ქისა ჩამოართვა და ასპასიას შეხვდა.

— ნუთუ იქ მისვლას აპირებ, მთავარო? იქიდან ცოცხალი როგორღა გამოხვალ.

— რაღა დროის მაგაზე ლაპარაკია, — ხელი ჩაიქნია ცოტნემ, — წადი, აბიათარ, წადი!

— როგორ მინდოდა შენთვის სიკეთის გადახდა, მთავარო და არ ინებე, არ იქნა და ჩემთვის ეგ ბედნიერება არ გამოიმეტე. რას გაჩუმებულხართ და არაფერს ეტყვი, — შეუძახა გუგუტასა და აბიათარს, — გაისარჩეთ და უშველეთ, მთავარი აქედან განარიწეთ, სანამ მისი აქ მოსვლა არავინ იცის.

— უკვე იციან, ასპასია და, მე აქედან უკან ველარავინ გამაბრუნებს. წადი, აბიათარ, წადი და შენ იცი, როგორ მარჯვედ ამისრულებ სანთოვარს,

— შეგხეწა ცოტნე, კარი გააღო და თითქმის ძალით გაისტუმრა თავგზაბნეული აბიათარი.

— ღმერთმა ჰქნას გუგუტა, ცოცხლები დაბრუნდეთ შენ და აბიათარი. მაგრამ თუ მთავარი დაიღუპა, მეც თავს არ ვიცოცხლებ და ჩემი ცოდვა შენი და აბიათარის კისრად იქნება, რადგან მთავარს სასიკვდილოდ წასვლა არ დაუშალოთ.

— ჩვენ რა შეგვეძლო, ასპასია? — ხმის კანკალით თქვა გულჩამკვდარმა გუგუტამ.

— შეგეძლოთ და ვერ შესძელით. თუ მთავარი დაიღუპა, ცოცხალი არც მე დაგხვდებით და რაკი ჩემი შეგვონება არ ისმინეთ ჩემი სიკვდილი იმ მწირსავეთ სანანურად გექნებათ, ერთგული კვერნა რომ მოკლა.

— ეგ როგორღა იყო, მიაშზე შენს ქალობას, ძილს შინც არ ვამირებ და ვინძლო დრო მოვკლათ, — დაუყვავა ცოტნემ.

თქვა ასპასიამ არაკი საქმის გაშვებისა და ბოლოს ზიანი მისი.

ერთი მწირი ყოფილა. ცოლის შერთვა დაგვიანებია. ბოლოს სხვათა რჩევითა და გულის ნდომით ცოლად ერთი დიდებულის ასული მოუყვანია. ცოლქმარი ტყბილად ცხოვრობდა, მაგრამ ხანი რომ გამოხდა და შვილი არ ეყოლათ, საზრუნავი გაუჩნდათ. დღედაღამ ღმერთის შვილის მოცემას ევედრებოდნენ და ათასგვარ აღთქმას სდებდნენ. ბოლოს უფალმა ისმინა მათი ვედრება და ვაჟი შეეძინათ. გახარებულ მწირს სხვა აღარა ახსოვდარა, ერთთავად აკვანს უჭდა და, ყრმის ცქერითა და აღერსით ტყებოდა.

ერთ დღეს ცოლი აბანოს წავიდა და შვილი შამის იმედად დასტოვა. მწირსაც მეტი რა უნდოდა, აკვანს მიუჭდა, არწევდა და დამღეროდა. ცოტა ხანს უჟან, მწირს ხელმწიფის კაცი მოუვიდა, მეფე სასწრაფო საქმეზე იბარებდა სასახლემში. ხელმწიფის კაცმა ბევრი არ

აღროვა და მწირი იძულებული იყო თან გაჰყოლოდა. ცოლქმარს სახლში ერთი კვერნა ჰყავდა, მძრომთა და მკვეწარმაველთ ეზო-ყურეში არ აქაჰანებდა. მწირმა აკვანში ჩაკრული ჩვილი იმ კვერნის იმედად დასტოვა, კარი გაიხურა და ხელმწიფის მოწოდებით წავიდა. უცებ, სახლში გველი შეძვრა და აკვნისკენ გასრიალდა. კვერნამ ჩვილის საცებნად შემართული გველი რომ დაინახა, ისკუბა, ყია შეუბყრა და მოჰკლა. ყრმა სიკვდილს გადააჩინა და გველის სისხლით მოთხვრილი ვარეთ გამოვიდა.

ამასობაში მწირი მობრუნდა. კვერნას პატრონისთვის ერთგული ნამსახურობა უნდოდა დაენახებინა და წინ სისხლით მოსვრილი შეეგება.

შამის ეგონა, კვერნამ შვილი მომიკლა და მისი სისხლით არის შესვრილიო. გულს ცეცხლი მოედო. გონება დაუბნელდა და ბევრი აღარ გამოიძია. კვერნას აჩანს სცა და მოჰკლა. შინ რომ შევიდა, ყრმა სალ-სალამათი დახვდა. აკვანთან მოკლული გველი ეგლო. მწირი მიხვდა, რაც მომხდარიყო. ვანუსჯელობითა და აჩქარებით ჩადენილი უჯვანი საქციელი ინანა, მაგრამ ცრემლთა და სინანულით კვერნას რაღა ვააცოცხლებდა!

— ეგ არაკი ტყუილად გამახსენე, ასპასია! ასე დინჯად და აუჩქარებლად, როგორც აქ მოსვლა გადავწყვიტე, ჩემს დღეში არაფერი გამამიწყვეტია: სიკვდილს შერიგებული ვარ და თუ სიციოცხლეს პატიოსნად დავასრულებ, სანანურცი არაფერი მექნება. რამდენჯერ უნდა გითხრათ, რომ არ შემძლია ჩემთან ფიცით შეკრულ შეთქმულებთან არ ვიყო. ეს ჩემი ვალდებულება კი არ არის მხოლოდ, ჩემი შინაგანი მოთბოენილებაა და მე უღონო ვარ ეს არ აღვასრულო!

— შენს ხანში აქვს გემო სიციოცხლეს, მთავარო, წინ ჯერ კიდევ დიდი გზა გიდევს და ბევრი სიამე და სიხარული მოგვლის შენს ბედნიერ ცოლ-შვილში.

— მე თუ მოლაღატის სახელი დამერქმევა, ჩემი შვილები ბედნიერები ვეღარ იქნებიან, ხალხში სირცხვილით ვეღარ გამოჩნდებიან და ჩემი დანაშაულით დასმულ დაღს სიკვდილამდე ვერ მოიშორებენ.

— მე ერთი უკეთუ ქალი ვარ, მთავარო და, მეც კი ვხედავ და ვხვდები, რომ ქვეყანას შენისთანა ერთგული ხალხი ცოტა ჰყავს და, საქართველოს სხვისაზე მეტად შენი სამსახური სჭირია.

— შენ სამშობლო არ გაქვს, ასპასია და ჩემს გულის ტკივილსაც ვერ გაიგებ. სულ იმის ნატვრით ვცოცხლობდი, სამშობლოსათვის თავი დამედო და ჩემი შრომითა და ბრძოლით საქართველოს დიდება ამემალეებინა. ჩვენი სამეფოს ძლიერების დროს რომ არ გამომართლა, დაცემული საქართველოს აღდგენისთვის გადავდე თავი და, სიცოცხლის ერთადერთ აზრად სამშობლოს განთავისუფლება დავისახე. ახლა ეს იმედიც რომ გაქარწყლდა, სიცოცხლემ ჩემთვის უკანასკნელი აზრიც დაკარგა. რაკი სამშობლოსა და ჩემი მომავალი ბნელით მოცულია, ძაღლუმიადური ცხოვრების გაგრძელებას, პატიოსანი სიკვდილი ათასჯერ მივობს.

— მე ასე გამოგონია, ჩემი აღმზრდელი ინდოელი დერვიშისაგან, მთავარო, სიცოცხლე ღმერთმა იმისთვის მოგვცა, დავიცვათ და შევინარჩუნოთ მანამდის, სანამ უფალი არ მოგვიწოდებს. სულს უფალი უდგამს ადამიანს და, სულის ამოხდის უფლებაც მხოლოდ ღმერთსა აქვს. უფლის განაჩენის საწინააღმდეგოდ საკუთარი სიკვდილის დაჩქარება ისეთივე ცოდვია, როგორც უდანაშაულოდ სხვისი მოკვლა.

— უფლის მოწოდებას ვხედავ ჩემს ამ ნაბიჯში, ასპასია, ღვთის ჩაგონებით ვდებ თავს მოყვასთათვის და მჯერა, სათნოდ მიითვლის ჩემს პატიოსან სიკვდილს ქვეყნის გამრიგე იესო ქრისტე, რომელმაც თვით გვიჩვენა კაცთა მოდ-

გმის ცოდვათა გამოსასყიდად თავგანწირვის უმაღლესი მაგალითი.

— თუ არ დაიშლია ეს იცოცხლე, მთავარო, — ცრემლმორეულმა დაიწყო ასპასიამ, — როგორც შენ აქედან გახვალ, თავს მოვიკლავ...

— გაგიყდი, ქალო? — შეუწყრა ცოტნე.

— გიყი მაშინ ვიყავი, როცა ცოდვაში ვდგამდი ფეხს. ღმერთმა იცის, შენი დაღუპვა არ მიწლოდა. შენს გადასარჩენად ყველაფერი ვიღონე, მაგრამ ჩემს მახეში თვითონ გავები და ახლა შენ რომ აქედან გახვალ, მეც თავს მოვიკლავ!..

ცოტნე ასპასიას ნათქვამს ვერ ჩასწვდა. მისმა ესოდენმა ერთგულებამ გული აუჩუყა, თავზე ხელი გადაუსვა, მოეფერა და დაუყვავა:

— სისულელეს ნუ ამბობ, ასპასია, დამშვიდდი, დაწყნარდი და ილოცე ჩემი სულისთვის.

ასპასიამ ერთხელ კიდევ მოიკრიფა ღონე. გონებაში რაღაც კიდევ გაუნათდა, დაფაცურდა. უბეში ხელი ჩაიყო, სავსე ჭისა ამოიღო და ცოტნეს წინ ოქროს გროვა დაჰყარა.

— ჩემი დღე და წუთისოფელი ვაგროვებდი ამ ოქროს და, შენს გადასარჩენად თუ მომხმარ, ბედნიერი ვიქნები. გავიღეთ აქედან, ცოტა კიდევ დაფიქრდი, მთავარო, იქნებ უფალმა ხვალ სხვა უფრო გონიერი ნაბიჯი ჩაგაგონოს!..

ცოტნემ დამკინავად გამოხედა ოქროს.

— ისეთ ადგილას სად უნდა წავიდეთ, სადაც სიკვდილი არ იქნება?! ან სიცოცხლის, რომელი სიკეთით გინდა მიცდუნო, როცა ცხოვრებაზე ხელი უკვე აღებული მაქვს?

— ზიარება მაინც არ გინდა, ადამიანო, ქრისტიანი არა ხარ? — ქალური ეშმაკობით ნაკარანხევე უკანასკნელ იმედს ჩაებღაუჭა ასპასია.

ცოტნე შეტოვდა, დაიბნა და სასოწარკვეთით ხელები გაასავსავა.

— მერე ვინ მახიარებს... ამ შეუ-
ღამეში მღვდელს სად ეიპოვი...

კარი დაუქაქუნებლად გაიღო. აბი-
თათარი და გუგუტა შემოვიდნენ.

— მთავარო, გელოდება. — ამოი-
სლუტუნა აბიათარმა და მუშტებით
ცრემლით სავსე თვალები მოისრისა.

— ვინ ელოდება? ზიარებაც აღარ
გინდათ აცალოთ?! — შეუტია ასპა-
სიამ.

— ზიარებას, თუ ღმერთი ინებებს,
კიდევ გამომიგზავნის, ახლა კი წავალ,
არ დამიცდის, — ზმეს ცახცახით თქვა
ცოტნემ და კარისკენ გაიწია.

— ნუ წახვალ, მთავარო, გონს
მოდი! — შეჰკვივლა ასპასიამ და ცოტ-
ნეს ფერხთ ჩაუფარდა.

გუგუტა და აბიათარიც დაემხნენ,
მუხლებზე მოეხვივნენ და გულისშემა-
ღონებლად აზმუელდნენ.

ცოტნეს სახე ჯერ მწარე ღიმილმა
მოუქცია, მერე ცრემლი მოეძალა.
მუხლებში სისუსტე იგრძნო. ე, მანდ,
არ წახვდეს, მეც არ ავტირდეს, გაი-
ფიქრა, სამივეს მოეხვია და დაეკოცნა.
მერე მათი მკლავებიდან თავი ძალით
დაიხსნა, პირჯვარი გადაიწერა და კარ-
ში გაეფარდა.

გვიან დაბრუნებული გუგუტა და
აბიათარი კარის ზღურბლზე გაქვე-
დნენ.

თავსუც გამობმულ თოკზე ჩამომ-
ხრჩვალნი ასპასია ეკიდა.

იმ დღეს ნოინების კარი მთხოვნე-
ლებისა და მომჩივნებისათვის იყო ღია.
მარტიროსი, რომ დილიდან მათთან
მისასვლელად ემზადებოდა, ფეხები
უკან რჩებოდა.

მთელს ღამე იმის საგონებელში
იყო, ისე როგორ გაემხილა მონგოლე-
ბისათვის შეთქმულების სულის ჩამდ-
კმელის, ოდიშის მთავრის ანისს მოსე-
ლა, რომ თავს მათი რისხვა არ დასტყ-
ლომოდა და მბრძანებლები დადიანის
სიმართლემდე დაერწმუნებინა.

გეგმა დაწყობილი ჰქონდა და სათ-

ქმელი მოფიქრებული, მაგრამ მონგო-
ლთა ზნესა და ხასიათს რომ ეცნობდა,
მინც ეშინოდა, თავი არ წავაგო და
თავნი და სარგებელი ერთად არ დაე-
კარგო.

გადაწყვეტილი ჰქონდა, თუ ნოინე-
ბი კარგ გუნებაზე არ დახვდებოდნენ
და, ძღვენითა და საჩუქრებით გულს
ვერ მოუღებოდა, ქართველი შეთქმუ-
ლები სულაც არ ეხსენებინა. ქართვე-
ლი მოვალეების დაღუპვასთან ერთად,
მათზე გაგაღებული დიდძალი ოქროც
ეკარგებოდა მარტიროსს, მაგრამ ოქ-
რო სხვაც ბევრი ჰქონდა და, ისიც ოხ-
რად დარჩებოდა თუ მონგოლთა რის-
ხვის მსხვერპლი გახდებოდა.

ამ ფიქრითა და გადაწყვეტილებით
მიადგა ნოინთა ხარვას.

ფარდაგზე დამხობილმა მბრძანე-
ბელთა სადიდებელი და საღამი თქვა
და მსვლელებს ძღვენი მიალეზინა.

ძღვენის სიმრავლემ და სიმდიდრემ
ნოინები კარგ გუნებაზე დააყენა.

მთავარმა ნოინმა დიდგაჭარს დაუ-
ყვავა:

— მადლობა ღმერთს რომ კარგადა
ხარ, მარტიროს. ამდენ ხანს რატომ არ
მოგვიჩახულე?

— ქარავნად ვიყავ წასული, მბრძა-
ნებლო, ჩრდილო ქვეყნებში. რუსეთი
და ყირიმი მოვიარე და შემავგიანდა.

— ჰოო! მაშ იქაური ამბები გეცო-
დინება, — უფროსმა ნოინმა დანარჩე-
ნებს რაღაც გადაულაპარაკა, — მათ
გაიცინეს და თავი დაუკრეს, — ცოტა
დაიცადე, — მიმართა ისევ მარტი-
როსს, — მთხოვნელ-მომჩივნებს გავი-
სტუმრებთ, მერე პურისჭამად დაე-
სხდეთ და ჩრდილოეთის ქვეყნების ამ-
ბავი მოგვითხრე.

მარტიროსმა მდაბლად თავი დაუ-
კრა. მისი მორთმეული ძღვენი ნუქე-
რებმა წაიღეს და დიდგაჭარი მოშორე-
ბით, სტუმრებს შორის დააყენეს.

ნოინები კარგ გუნებაზე იყვნენ.
მარტიროსს შეთქმულებზე გაცემული
ვალის გადაარჩენის იმედი დაუბრუნდა
და ცოტა დამშვიდდა.

რიგრიგობით შემოდიან მონგოლთაგან დაპყრობილი ქვეყნების მეფეები და მელიქები, მთავრები და ამირები. ნოინების ფერხთქვეშ ეცემიან, ძვირფას ძღვენს ძღვენობენ და თავიანთ სათხოვარს თუ სანივარს ემუდარებიან.

ყველას ცნობს მარტიროსი, ბევრ მათგანს მისი ბლომადაც მართებს და, ახლა იმის მიხედვით წონის მათ გადამხდელუნარიანობას, თუ როგორ ხვდებიან მათ მონგოლი ნოინები — აგდებულად და ქედმაღლად თუ პატივითა და თავაზით.

აგერ შირვანშა შემობრძანდა. ნოინების წინაშე ძვირფასი ძღვენი დახვავდა და კეთილშობილი აღსართანების შთამომავალი მუხლმოდრეკილი რალაცას ევედრება ნოინებს.

უფროსმა ნოინმა ძღვენს თვალი მოავლო, მერე შირვანშას მხარზე ხელი პატარა ბიჭსავით დაარტყა, რალაცას შეჰპირდა და ფეხზე წამოაყენა.

მოდინ მელიქები და სულთნები, მთავრები და ამირები; მოაქვთ ხარკი და ძღვენი. ნოინები ზოგს უყვავებენ და უტინიან, ზოგს უწყრებიან და ურისხდებიან.

სანახაობა ერთფეროვანი ხდება და მარტიროსსაც მოსწყინდა ცქერა; თანაც ფეხზე დგომით დაიღალა და ნატრობს, რომ დროზე გათავდეს. დიდუკარს დაამტქნარა და, უცებ გაოცებოსაგან კინიამ იყვირა.

კარავში კრავი შემოვიდა. დედოფლურად გამოწყობილი ოდიშის მთავრის მეუღლე ტანის ოდნავი რხევით წამოვიდა, მარჯვნივ და მარცხნივ ღიმილი დააფრქვია და იქაურობა საოცარი შექქით გააბრწყინა.

ამაყად თავაწეული, დედოფლური დიდებით მომავალი კრავი ლალად, აუღელვებლად მოაბიჯებდა, დიდრონი, შექჩამდგარი თვალებით სიმშვიდესა და აღერსს მოათოვდა.

მარტიროსი ხელდავ იქცა და კისერმოქეული ფეხის წვერებზე შედგა. არნახული მშვენიერებით დაბრმავებული ნოინები პირდაღებულნი შეპყრებდნენ

ლიხთიმერელი დემნისთავის მეუღლეს.

კრავი ნოინებს მიუახლოვდა. თავი დაბლად დაუკრა და მუხლზე დაეკემა რომ დააბირა, უფროსი ნოინი ზეწამოიჭრა, მკლავში ხელი მოჰკიდა და ჩაჩოქება არ დაანება.

ეს ამოდენა ბუმბერაზი, პირუტყვივით ტლანქი და მოუხეშავი ვაჟაკი ერთიანად მოლბა, თითქო დაიშალა და გალხვა, ღიმილად იქცა და, არ იცოდა, რით გამოეხატა თავისი უჩვეულო აღტაცება.

ნოინი ტახტისევენ წაუძღვა კრავაის. ოდიშის მთავრის თანამეცხედრე ნოინის გვერდით მორთმეულ ტახტზე დაბრძანდა და იქაურობას, რომ მბრძანებლის თვალით გადმოხედა, მარტიროსი მიხვდა: მის ვალს დაკარგვა არ ეწერა.

შუადღე იყო.

გალავანშემორტყმულ ეზოში ხელგაბაწრული შეთქმულები შემოიყვანეს. თმაწვერმოშვებულნი, ფერდაკარგული პატიმრები თავჩაღუნულნი მოაბიჯებდნენ.

ბორკილგაყრილები შუა ეზოში შეაჩერეს.

— დასხედით! — ბრძანა ათისთავ-

მა და დილეგში გდებისაგან დახუთულმა ტუსალებმა მიწაზე ჩაიკეცეს. ხელისგულივით ტიტველ ეზოში ბალახის ნასახიც არსად ჩანდა და მზისგან გახურებული მიწა კეცივით ცხელი იყო.

ასისთავმა ნუქერებს ანიშნა. ისინი შებყრობილებს მისცვიდნენ და ტანსაცმლის გამბრობა დაუწყეს. პატიმრები ჯერ გაოცებულნი მიაჩერდნენ ტანისამოსის გამხდლებს, მერე, რაკი წინააღმდეგობის გაწევა მიიხედა არ შეეძლოთ, ქედი მიუპყრეს და მათ ნებას დაჰყვნენ.

წელსზემოთ გააშინველეს.

თაფლით სავსე ქვაბი მოიტანეს და შუაში დადგეს. თაფლი სათითაოდ წაუსვეს ყველას შიშველ ტანსა და თავ-

პირზე. ამ საქმეს მორჩინენ და საცოდავად დაყრილებს ზურგი აქციეს.

— მზეზე შესაწვავად და კრაზანების საკბენად გტოვებთ, ვიდრე არ გატყდებით. თუ რომელიმე თქვენგანი ქუვას იხმარს და სიმართლის თქმას დააპირებს, ჩვენ, აქვე, ჩარდახში ვიქნებით. გვიხმეთ და წამებას შეგიწყვეტთ. — გამოუცხადა ასისთავმა და ჩარდახისკენ წავიდა. პატიმრები მართონი დარჩნენ.

ბუხით, ფუტკრითა და კრაზანით ერთ წამს აივსო იქაურობა; პაერში ირეოდნენ და გაშიშვლებულ შეთქმულებს თავლწასმულ ტანსა და თავპირზე ასხდებოდნენ.

სარდაფიდან ცოტენ ამოვიდა, შეპყრობილებს მიუახლოვდა, წელს ზევით ტანთ გაიძრო და თავლის წასმას შეუდგა. შეთქმულები გაოცებულნი მიაშტერდნენ.

— ცოტენ ხარ თუ მეჩვენება? — იკითხა ციხისკვარელმა.

— ცოტენ ვარ, ყვარყვარე, ბატონო! დილამშვიდობისა.

— დილამშვიდობის, მთავარო! — გაისმა კანტიკუნტალ.

— შენც შეგიპყრეს, ლიხთიმერეთშიაც მოგწედნენ?

— არა, მე თვითონ მოვედი, ჩემი ფეხით.

— გაგიყდი, ცოტენ? — შეიცხადა თორღვა პანკელმა.

— სასიკვდილოდ როგორ მოდიოდი, ღვთივ გადარჩენილი... ან თავს რად წირავდი, ან ცოლშვილს რატომ ღუპავ?! — ამოიოხრა ციხისკვარელმა.

— თქვენთან ფიცით ვიყავი შეკრული და სასჯელი რომ თქვენთან ერთად არ გამეზიარებინა, ან თქვენ რას იტყოდით, ან ხალხი და ქვეყანა! — აღღლევებლად თქვა ცოტენმ, თავლის წასმას მორჩა და ხელ-ფეხის შეეკრას შეუდგა.

— საქართველოში რა ამბავია, ხალხი ხომ არ აუწიოკებიათ? — კითხულობს ეგარსლანი.

— არ ვნტი, როგორც თქვენი შე-

პყრობის ამბავი შევიტყე, მაშინვე ლაშქარი უკან გაგაბრუნე დოქტორ გო მოვეშურე.

ჩარდახში მსხდომი მონგოლები შეჩოჩოლდნენ.

— ვილაც ზედმეტი მოემატათ. — იყვირა ათისთავმა.

— ზედმეტი ვინ მოემატებოდით, მიწიდან ხომ არაეინ ამოძვრებოდა საწამებლად, — დასცინა ასისთავმა.

— ნამდვილად ზედმეტია, ვერ ხედავთ? თავლს თვითონ ისვამს!

— სიცხეა და გეჩვენება! — ხელი ჩაიქნია ასისთავმა.

— ჩემი თვალით უნდა ვნახო, — გადასწყვიტა ათისთავმა და ეზოსკენ დაეშვა.

ცოტენს ფეხები უკვე გაებაწრა და ახლა ხელების შეეკრაზე წვლობდა. ათისთავი თავს დაადგა.

— შენ ვინა ხარ?

— დუმნის თავი ცოტენ დადიანი, — ღინჯად მიუჯო ოდიშის მთავარმა და გულზე დაკიდებულ ოქროს პაიკაზე ანიშნა.

ათისთავი პაიკას დააკვირდა.

— შენ აქ არ იყავი და, როგორ გაჩნდი?

— მეც მათთან ერთადა ვარ.

ათისთავმა პატიმრების თვლა დაიწყო, ცალი ხელის საჩვენებელ თითს რომ თითოეულისკენ გაიშვერდა, მეორე ხელის თითს მოკეცავდა, როგორც იყო, დათვალა.

ზედმეტი ხარ, შენ აქ არ იყავი! — თავდაჭერებულად თქვა ათისთავმა.

— ნოინებს მოახსენე, რომ ჩემი ნებით მოვედი უდანაშაულოდ შეპყრობილ ქართველ მთავრებთან ერთად თავის სამართლებლად.

— შენი ნებით საწამებლად მოხვედი? — გაიკვირვა მონგოლმა.

— ჩემი ნებით, რამეთუ მეც მათსავით მართალი ვარ და უდანაშაულო. მოახსენე ნოინებს, რომ ხარკის შესაკრებად შეყრილ ქართველ მთავრებთან ერთად, მეც ვიყავი კოხტისთავს. ჩვენ

მონგოლთა წინააღდგომის განზრახვა არ გვექონია და, თუ ტყუილებრალოდ სჯიან ქართველ მთავრებს, დე, მეც მათთან ერთად დავისაყო.

ათისთავმა ერთხელ კიდევ ახელდახედა უცნობ ქართველს, მერე ისევ ოქროს პაიცას დაამტერდა და შეკოჭმანებულმა იკითხა:

— ნამდვილად დუმნის თავი ხარ?

— ნამდვილად. მოახსენე ნოინებს— დუმნისთავი, ქართველთა მეფის ვაზირი ცოტნე დადიანიათქო.

გაოცებისგან თვალბდაჭყეტრილმა ათისთავმა ერთი კიდევ შეხედა მთავარს, მერე ადგილს მოსწყდა და ჩარდახისკენ გაიქცა.

ხელგაბარული ცოტნე განაპირას დაქდა ფეხმორთხმით. წამებულთა ცქერით არ შეედრკეო, თავი ჩაღუნა და თვალი დახუჭა.

— ოჰო, ჰო, ჰო! — გრძლად ამოიხსრა რომელიღაცამ და ცოტნემ თვალი ოდნავ გაახილა: უთვალავი ნესტრის ჩხელეტისა და გამათგნებელი სიციხისაგან გახელებული, სიგოეყმდე მისული ეგარსლან ბაეურციხელი წაქცეულიყო და გახურებულ მიწაზე ზურგით ქვლიტდა შიშველ სხეულზე დახვეულ ფუტკარს.

შემჩრუნებულმა ცოტნემ პირი იბრუნა და თვალი მარცხნივ გააპარა: შორიახლო ჩაჩოქებულ სარგის თმოგველის ტანი და კისერი ერთიანად ფუტკარს და ბუხს დაეფარა, მხრებზე გრძლად მოშვებული თაფლისფერი თმა დაჰფენოდა და ერთი შეხედვით შავ-ყვითლად შემოსილ უცნაურ ბუჩქს ჰგავდა.

იმ ბუჩქიდან ორი ჩასისხლიანებული თვალი უცქერდა ცოტნეს.

გრძელი თმა და შუაზე გაყოფილი ნიკაპი რომ არა, ალბათ ვერც იცნობდა მეგობარ ფილოსოფოსსა და რიტორს.

ცოტნემ სარგისთან გამოსალაპარაკებლად პირის გარბედაც ვერ მოასწრო, რომ ისარივით პირდაპირ, ზუზუნით წამოვიდა ფუტკარის გუნდი.

თვალი უმაღვე დახუჭა, რომ შიგ არ სცემოდნენ და, საშინელტმის მოლოდინში სუნთქვა შეეკრა. მწერები არც იმდენნი ყოფილან ცოტნეს ზურგსა, გულმკერდსა და მკლავებზე გაიბნენ და დასხდომისთანავე ურიცხვი ნესტრის ჩხელეტას რომ ელოდა, არც უფიქრიათ!

ვითომც ცოცხალი კაცისა არც იყოს ეს შიშველი სხეული, დალოდავენ არხეინად და არც დაგიდევენ აწუხებს ვისმე, თუ არა, მათი ეს უზრუნველი სეირნობა.

მაგრამ მწერთა ეს უწყინარი ღოღილი ყოფილა, რაც ყოფილა!

ელიტინება და ეფხანება ცოტნეს. აუტანელი ქავილი და ღიტინი ძვლებამდე ატანს და ტვინამდე სწვდება. შიშველ გულმკერდსა და ზურგზე ფუტკარის ეს არხეინი სეირნობა ნესტრის ჩაჩოქებაზე უფრო შემაწუხებელი და ამაფორიაქებელი ყოფილა.

აქავებულ ადგილზე ხელის ერთი მოსმა, ერთი მოფხანა მთელ სიციხულედ უღირს ახლა ცოტნეს, მაგრამ რა ჰქნას, რომ ხელები მაგარადა აქვს გაყარული!

ტანს გრებს და მხრებს არხევს, რომ უწყალოდ დახვეული ბუზი და ფუტკარი დააფრთხოს და მოიშოროს.

მწერთაგან უფრო ფრთხილნი ზუზუნით წამოფრინდნენ, მაგრამ უმაღვე ზედ დააცხრნენ და ახლა უკვე თმენის წამრთმევ ღიტინთან ერთად ზედიზედ რამდენიმე ჩხელეტა იგრძნო ცოტნემ, იგრძნო და ემწარა.

სახე დაეღმიჭა და შუბლზე სიმწრის ოფლი დაასხა.

ეს რა სატანჯველი მრუგონიათ წყველ მონგოლებს! შანთით დაწვა და ასონა მოკვეთა, ან წამებამთან შედარებით ალბათ, ნაკლებ გამაწუხებელი იქნება, ასოს ერთ წამში მოკვეთენ და გათავდება, შანთითაც ერთ ადგილს ამოგწვამენ და მორჩებიან.

ეს კი, ფუტკარის ეს აუტანელი ღიტინი და ნესტრის ჩხელეტა, არა თუ თავდება, უფრო გამახელებლად მა-

ტულობს და გამაგიჟებელი ხდება.

ყოველი კუთხიდან მოფრინავენ და ასხდებიან. ახლა უკვე ცოტენს შიშველი სხეულიც მთლად მწერებითაა დაფარული.

ამდენ ჭირსა და განსაცდელს ზედ კიდევ ერთი ახალი ჭირი დაერთო, ხელელებზე და მკლავებზე მაგრად დახვეუნილი თოკი სიცხისაგან ანთებულ, გასიებულ ზორცს უწყალოდ ჩასჭედია. ბაწარშემოჭერელ ძარღვებს სისხლი აწვევა და საფეთქლებში თითქოს გახურობულ უროს სცემენ.

ოშში თუ სხვა განსაცდელში უხორცოსავით უშიშარ ვეჯაცს თვლებში სიმწრის ცრემლი მოაწვა და დაბალუბით გადმოსცივდა. ცრემლის ორიოდ წვეთი სიცხისაგან გამხმარ ტუჩებსაც მისწვდა. გამშრალი ენით ტუჩი მოილოკა და თუმცა ემლაშა, მაინც ესალბუნა.

თავის ფეხით მოვიდა ცოტნე შეთქმულთა ხვედრის გასაზიარებლად, ტანი თვითონ გაიშვივლა, თავლი თავად წაისვა და ხელებიც თვითონ გაიბაწრა. აქეთ რომ მოდიოდა, ეგონა სიკვდილს თვალში პირდაპირ შეხედავდა და მონგოლთა არავითარ სასაჭელს არ შეუშინებოდა. ყოველგვარ სატანჯველს ელოდა და სჭეროდა, რომ ვერც ერთი მათგანი ვერ გასტეხდა, ყოველგვარი წამებისათვის მზად იყო, მაგრამ, აბა, ამას როგორ წარმოიდგენდა, რომ უღონო მწერთა გუნდი მოერეოდა, დიაცით ცრემლს აღერევიანებდა და სიკვდილს მონატრებდა!

არა, მართლაც ჯოჯოხეთური, არაადამიანური სატანჯველი ყოფილა თაფლწასმულ სხეულზე ფუტკრის დახვევა, თორემ ცოტნეზე ნაკლები ეჯიკაცები როდი არიან ვერამ ვაგელი და ეგარსიან ბაქურციხელი, შოთა კუბრი და თორღვა პანკელი, ყვარყვარე ციხისჭვარელი და სარგის თმოგველი და სხვები და სხვები, ახლა რომ მის გვერდით ხელგაბაწრულნი დაყრილან და დასაკლავი ხარებივით ზმუიან!

არა, უნდა ვაფიქროს ცოტნემ ტყეში უკანაგონად ორდენ აბეღლია

ვილისა და არნახულ განსაცდელს, უნდა გაიხსენოს გასამხნეველად ჟიფისი და სხვების მაგალითი, სანამ გონებას კბადვე მუშაობს და გული არ შეპლონდება.

გულის შელონების გაფიქრებამ ოტია მეჭინბის წამება და ბავშვობაში თავისი პირველი გულის წასვლა გაახსენა. დამწვარი ზორცის სუნი იმ სიშორიდან მისწვდა და თვალწინ დაუდგა შეუბოვარი გლეხის კერპი სახე, თვალებიდან რომ სიმწრის ნაპერწყმები სცივოდა და საკუთარი ზორცის დაწვას უგრძობელივით უძლებდა.

რა ძალა ჰქონია სიყვარულსა და რაინდულ თავმოყვარეობას! როგორ აიტანა ის სატანჯველი ოტია, რომ ერთიც არ დაიკენესა და შებრალება არ ითხოვია!

არა, ოტიას მართო სული კი არ დგმია უმტკიცესი და გაუტეხელი, ზორციც, სხეულიც უგრძობელი ჰქონია, თორემ მაშინ ვინდა აიძულა, მთაში რომ მეფუტკრესთან პაპანაქება სიცხეში მინდორზე იწვა და ცალმხარგაშიშვლებულს, ზეიბარ ხელმკლავზე თაფლწასმულს ურცხვი ფუტკარი ეხვია. ის ფუტკრები ხომ ოტიასაც ასევე უწყალოდ კბენდნენ და უღიტინებდნენ, ჩხუტდნენ და გონების წამრთმევად ახელებდნენ. როგორც ახლა ტანჯავენ კობტისთავის უღბლო შეთქმულებს.

იწვა და უძლებდა ოტია, არ გმინავდა და თვალზე ცრემლს არ უშვებდა.

უბირ გლეხაცს — ოტიას არც რაიმე მაღალი მიზანი, არც ვისმე წინაშე მოვალეობა ჩააგონებდა მაშინ იმ ჯოჯოხეთური წამების გაძლებასა და ატანას. კობტისთავის შეთქმულების მიზანი კი ოტიასათვის მიუწვდომლად მაღალია და წმინდა, მოვალეობაც დიდი და კეთილშობილი, მოვალეობა ერისა და სამშობლოს წინაშე!

— ვაი, დედა! — მწარედ ამოიკენესა ვილაკამ და დედის ხსენებამ ცოტნეს ხალხში გატრეკლებული ბრძნული

ნათქვამი მოაგონა: ხელის გულზე რომ ერბო-კვერცხი მოიწვა, დედის ამაგს მაინც, ვერ გადახდით. ალბათ, ვილას მართლა მოუწვავს ხელის გულზე ერბო-კვერცხი, რომ ხალხში ეს შემთხვევა ანდაზად გადასულა.

იქნებ არც არავინ იყა ამის ჩამდენი და ხალხმა უმალღესი, შეუძლებელი სატანჯველი დაუსახა შეილებს დედის ამავის გადასახდელად, დაუსახა და თან ეს დასძინა: ასეთი წამებაც არ კმარა, რომ დედის ვალი გადაიხადო.

და თუ დედის ვალი ასე დიდი და გადაუხდელია, სამშობლოს წინაშე მოვალეობა ხომ კიდევ უფრო მაღალი და წმინდაა, სამშობლო ხომ ჩვენი დედის დედაც არის და მისი ვალის მოხდა კიდევ სხვა მრავალ ვალთან ერთად დედის ვალის გადახდასაც გულისხმობს.

ტკივილისაგან ლამის ტუჩები დაიჭამოს ცოტნემ. დაკბენილ ბაგეზე სისხლი სდის და იმის თავიც აღარა აქვს, რომ პირში ჩასული სისხლი გადააფურთხოს.

— მტყიუს სცევოლა! მეტიუს სცევოლა! — გაახსენდა უცებ ივლიანე მოძღვრის შეძახილი და თვალწინ დაუდგა ცეცხლზე დასაწვავად ხელგაწვდილი, სამშობლოსათვის თავდადებული რომაელი ქაბუჯი.

— იმას ცეცხლისთვის გაუძლია და მე ბუხს როგორ ვერ უნდა გაუძლო! — ფიქრობს ცოტნე და ტკივილისაგან იკლავება. — ავი ქვეყნისა და მშობელი ხალხის სიყვარულით ყოველგვარ წამებასა და ტკივილს გაუძლებს კაციო! და განა ცოტნეზე მეტად ვინმეს ეყვარება თავისი ხალხი და ქვეყანა?!

რა არ გადახდომია ცოტნეს თავს, რამდენჯერ ომშიც დაჭრილა, მაგრამ ასეთი სიმწარე და გამაწამებელი ტკივილი არსად და არასოდეს განუცდია...

თუმცა განვლილი ტკივილი და მოუშუშებული ტრიალობა ვის გახსენებია!

თითი რომ თითია, იმის მოჭრაც იმ წუთებში ისეთივე მტკივნეულია, როგორც შკერდში ან თავში დაჭრა და, ტკივილის ზომას ის როდი განსაზღვ-

რავს, რისგან გტყვიან, ან სხეულის რა ნაწილი გტყვიან!

რამდენჯერ უნაზავს ცოტნეს სხეულზე ატკივებული ვაყვაცები თავში რომ განწირულებივით იცემენ მუშტს და, დიაცებივით ღვრიან ცრემლს ეტყობა ტკივილსაც რაღაც უმალღესი ზღვარი ჰქონია, რომლის იქით, მერე სულერთია, განცდა ერთნაირია და ადამიანი უგრძობელი ხდება ტყენის მეტნაკლებობის წინაშე.

თავი უსკდება ცოტნეს და ფიქრის თავიც აღარა აქვს, ცალკე ტენამდე მისული ტკივილისა და ცალკე პაპანაქება სიცხისაგან.

შუადღის მზე პირდაპირ კისერში ჩაჯდომია და თავი თითქო სივდება, ბრუვდება და შიმდება.

ისეთი სიცხეა, კვერცხი რომ დადო მზეზე, წუთში შეიწვება.

გავარვარებული მზე უთვალავი ცეცხლოვანი ისრით ჩხელეტს ტანშიშველს და ცოტნემ აღარ იცის, მზე უფრო მწარედ იკბინება თუ ფუტკარი.

მთელი სხეული გახურდა და წამოენთო. სახეზე და შიშველ ტანზე, ყველგან ცეცხლი უკიდია და ცოტნე გრძობს, რომ ალაგ-ალაგ კანი სკდება. თვალები გადმოცვენაზე აქვს და თავი გახეთქებაზე.

ალბათ ბედმა ეს განსაცდელი არ აკმარა და ამდენ ტკივილს ყველა ტკივილზე შემაწუხებლად წყურვილიც დაურთო.

პირი გაუშრა და სასა უხმებდა. ნერწყვი გაუქრა და ცრემლიც გაუწყდა, რომ ერთხელ კიდევ მაინც გახურებული ტუჩები ოდნავ გაუგრძლოს.

მთელი სხეული იწვის და ცოტნე ველარ არჩევს ერთიმეორესაგან დაუსრულებელ ტკივილსა და დაუამებელ, მოუვლავი წყურვილის უღმობლობას.

ცოტა კიდევ და ან თავის ქალა აეხდება ტკივილისა და სიმხურვალისაგან, ან ხორცს ავარდება ალი და დაიწვება კაცი ასე ცოცხლად.

მაგრამ მანამდე ალბათ გულიც ვერ

გაუძლებს. ბურანში წასული ცოტნე გრძნობს, როგორ მიიპარება სადღაც ფეხის ფრჩხილებში უკანასკნელი ძალღონე.

თვალს ახელს, მაგრამ უკვე გარკვევით ვედარაფერს ხედავს, ყველაფერი მღვრიე ნისლშია გახვეული და ჩადირული. ყურშიაც აღარაფერი ესმის გარედან, აღარც წამებულ შეთქმულთა ზმუილი და კენესა, აღარც ფუტკრის ზუზუნი. ალბათ უკვე დაიხოცნენ და იმიტომ აღარ სწვდება ცოტნეს ყურს შეთქმულთა ვმინვა, თორემ სმენა ჭერ კიდევ არ უნდა ჰქონდეს დაკარგული, აქი კარგად ესმის შიგნიდან მომდინარე გუგუნნი და გახურებული საფეთქლების ფეთქვის ხმა!

ნუთუ ყველანი დაიხოცნენ? ან რა გასაკვირია! ისინი ხომ ცოტნეზე ადრე, ალბათ კარგახნით ადრე იტანდნენ საშინელ წამებას და როდემდე შეუძლია ადამიანს უკიდურესი ტანჯვის ატანა?!

ქრისტე რომ ქრისტე იყო, იმანაც ვერ გაუძლო საშინელ წამებას — წყურვილსა და პაპანაქებას, ლურსმნების ჩხვლეტასა და ლერწმით ცემას.

ქრისტემ წინასწარმეტყველურად იცოდა, რომ ჭვარცმული მოკვდებოდა და სულს საშინელ ტანჯვაში დაღვედა. ისიც მტკიცედ სწამდა, რომ თავისი ტანჯვით მთელ კაცობრიობას იხსნიდა და ამ რწმენის კაცმა, კაცმა კი არა, ღმერთმა, ვერ გაუძლო წამებას და ბოლოს მაინც დასცდა უფლის მიმართ საყვედური: ღმერთო ჩემო, რატომ მიმატოვე მეო.

ნუთუ ცოტნეს აღმოაჩნდება იმდენი ძალა, რომ ბოლომდე გაუძლებს წამებას და შევლას არ ითხოვს? მაგრამ რა შევლის ითხოვნა უნდა ოდიშის მთავარს, ის აქ შებყრობილი არავის მოუყვანია, ადგეს და წავიდეს, როგორც მოსულა...

სახე მწარედ დაეღრიჭა.

ეს, ალბათ, უკანასკნელი გამოხატვა იყო ზიზღისა თუ დაცინვისა საკუთარი თავის მიმართ, დიდიხნის დათრგუნვილ და მივიწყებულ, მაგრამ გო-

ნების რომელიღაც კუნჭულში ჩარჩენილი ადამიანური სულმოკლევობის მიმართ.

და აი, უკანასკნელი ძალა შეუმჩნეველად სადღაც მიდის, წვეთ-წვეთად მიიპარება.

წყურვილისა და ტკივილის შეგრძნება ქრება და წამით მთელი სხეული უამდება ცოტნეს, რაღაც თბილი და საამთ ჩაელვარა ძეაღსა და ლბილში და ერთბაშად შვება, მოსვენება იგრძნო.

ყურებში შუილი ჩაესმა, სმენად იქცა, გაიტრუნა.

ფიქრისა და წარმოდგენის მცირე უნარი თუ ღონე კიდევ შერჩენია და ხვდება: ეს შუილი არწივის ფრთების შრიალია.

აჰა, მოღის მისკენ, ფრთების ტყლაშუთით მოფრინავს ამირანის გულღვიძლის მკორტნელი არწივი.

რამდენჯერ მოფრენილა ბავშვობაში ცოტნესთან სიზმრად ამირანის არწივი გულღვიძლის საკმეღლად და სისხლის სასმეღლად!

მაშინ ცოტნემ არ იცოდა, რა ტანჯვის ფასად მოფრინდებოდა ის არწივი ცხადში, რა დიდი ტკივილის შემდეგ დაეუფლებოდა ის სიამე, რომელიც ახლა ასე უხვეად ეღვრება სულსა და ხორცში.

საოცარი იყო. ასაკში შესულ ცოტნეს ერთხელაც აღარ გაჰკარებია ბავშვობის ეს ზმანება. რა გვირობა არ ჩაუღენია, რამდენჯერ გდებულა დაჭრილი ბრძოლის ველზე, მაგრამ გმირი და ბრძოლაში დაჭრილი სხვაც ბევრი იყო და ამირანის არწივს მათ საკორტნად სად ეცალა?!

დაივიწყა, აღარ ახსოვდა არწივის ცოტნე.

რამდენი წელი გასულა მას შემდეგ, რაც უკანასკნელად მოინახულა ყრმობის სიზმარში ამირანის არწივმა! რამდენი უოცნებია დავაჟაკებულ ცოტნეს, რამდენჯერ უნატრია დიდი საქვეყნო საქმისათვის თავგანწირვის ღილდოდ ამირანის არწივის მოფრენა და ყრმობის ზმანებაში დაბრუნება.

„მაგრამ ამაოდ! ბავშვობის ტკბილი სიზმარი არ ახლდებოდა!

ნუთუ ახლა ვახადა ბედმა თუ განგებამ იმ ზმანების დაბრუნების ღირსი, ახლა, როცა სული და ხორცი ერთიმეორის გასაყრელად არიან მზად და ცოტნეს ამ ქვეყნისა თითქმის აღარაფერი ესმის?!

ნუთუ ამ ერთმა რაინდულმა ნაბიჯმა — მრისხანე მტერთან თავისი ნებით გამოცხადებამ და მოძმე შეთქმულებთან ერთად სასიკვდილოდ თავგანწირვამ აღძვალა ცოტნე მის მიერ ჩადენილ ყველა გამირობაზე მეტად, ნუთუ პატიოსნების ამ გამოვლენებამ, საშობლოსა და მოყვასთათვის ამ თავდაცვამ ვახადა ცოტნე იმის ღირსი, რომ ცოტნებად ქცეული ამირანის არწივი მოფრინდეს მასთან, გულ-ღვიძლი დაუკოტნოს და უვრძნობლამდე მისული ღონის დაკარგვით დაუამოს ტკივილი!

ცოტნე ველარ ვრკვევა, ძინავს თუ ღვიძავს, სიზმარშია თუ ცხადში.

ხელებზე და მკლავებზე მკიდროდ მოხვეული თოკი, ცოტა ხნის წინ, რომ უჭერდა და ხორცს სჭრიდა, თითქოს მოეშვა, მოღბა და მისივე სხეულის ნაწილად იქცა: ამირანის სხეულზე შეხორცებული ჯავის მსგავსად, ცოტნეს თოკიც ძარღვივით გამოთბარა და გაცოცხლებულა; ხელებშეკრულ ვაჟკაცს ეჩვენება, რომ იმ თოკშიაც მისი გახურებული სისხლი მოძრაობს, საამოდ მომთენთავად და გამაბრუებლად, თავის დამაეწეებლად და დამათრობლად.

დიდხნის ნანატრ სიზმარს ცოტნე მთელი არსებით ეძლევა და არწივის ფრთების მოახლოებული შრიალი კიდევ უფრო მატულობს.

ზეცამ გრიალი მობლო, არწივი მოფრინდა და ცოტნეს მკერდზე დაეცა.

სიხარულით ფრთაშესხმული ცოტნე მხოლოდ ერთხელ შეკრთა, არწივის ნისკარტის პირველ მოხვედრაზე.

მერე, გაუმძაღარმა ფრთოსანმა, რომ სისხლის სმა დაიწყო, იმ სისხლ-

თან ერთად ცოტნეს სხეულიდან ერთბაშად დაიძრა და წაიღვარა ყველა ტკბილი და საწუხარო.

ცოტნეს სიამის მომგვრელი სისუსტე ერევა ნელნელა და, თანდათან ეკარგება ალქმის უნარი. ტკივილის განცდა ქრება და ყველაფრის დამაეწეებელი თრობა თუ გაბრუება ეუფლება.

სული და სხეული აავსო საამრ სითბომ და ნეტარმა სიმშვიდემ.

თბილი, ტკბილი ქრცოლა დამთენთავად მოედო და ბურანმა იმ არწივის ფრთებივით დააარწია და თვალმოუწვდომელი სიმაღლისკენ დასძრა ცხელ მიწასა და საკუთარ სხეულს მოცილებული, ზმანებაში წასული, თუ უკვე გონდაკარგული ვაჟკაცი.

დასასრული

P. S.

მემატიანე ასე ამთავრებს ცოტნეს თავგადასავალს:

„... ვითარ იბილეს თათართა, განკვირდეს და მსწრაფლ აუწყეს ნოინთა, ვითარმედ: „ცოტნე დადიანი მოვიდა ორითა კაცითა, და განიძარცვა სამოსელი თვისი, და შეკრული დაქდა ქართველთა თანა რამეთუ კეთილად მეცნიერნი იყვნეს ცოტნესი, რომლისათვის განკვირდეს თათარნი, და წინაშე მათსა მოუწოდეს, და ჰკითხვიდეს მიზეზსა მუნ მისვლისა მისისა.

ხოლო იგი ეტყოდა, ვითარმედ: „ჩვენ ყოველნი ამად შევიკრბინეთ, რათა განვაგოთ ხარაჯი თქვენი და ბრძანება თქვენი აღვასრულოთ, — ესე იყო შეკრება ჩვენი. აწ თქვენ ძვირის-მოქმედთა თანა შეგვრაცხენით და მე ამის ძალით მოვედ წინაშე თქვენსა, რათა გამოიკითხოთ, და უკეთუ ღირსი რამე სიკვდილისა უქმნიეს, მეცა მათ თანა მოკვად; რამეთუ თვინიერ ჩემსა არარა უქმნიეს; უკეთუ ცხოვდნენ, მათ თანა ვიყო. და ვითარ ესმა ესე ცოტნესაგან ნოინთა, განკვირდეს სათნოებისათვის მისისა და თქვეს: „ვინათ-გან ნათესავნი ქართველთანი ესოდენ

კეთილ არიან და არა განცრუვდებიან, რომელ აფხაზეთით მოვიდა კაცი, რათა დადევას სული თვისი მოყვარეთათვის, და არა განცრუვდეს, ესრეთ განწირა თავი თვისი სიკვდილ, — არა არს სიკრუე მათ შინა, და ამის ძლით უბრალოდ ვპოვებთ. ამისათვის განუტეოთ ყოველნი“.

ჟამთააღმწერელი ამის შემდეგ არა ერთხელ მოგვითხრობს კობცისთავის შეთქმულების სხვა მონაწილეებზე, მაგრამ აღარსად, ერთხელაც აღარ ახსენებს ცოტნე დადიანს, თუმცა იერუსალიმის ქართველთა მონასტრის აღაპების მოწმობით ჩვენ ვიცით, რომ შეთქმულების ამ მთავარ გმირს კიდევ დიდხანს უცოცხლია.

მემატანიემ ცოტნეს თავგადასავლის თხრობა იქ შესწევითა, როცა იგი თავისი ცხოვრების ყველაზე ლამაზ და ღირსსახსოვარ საფეხურზე შედგა, როცა თავისი კეთილშობილებითა და გმირობით ამაღლებულმა დაცემული ქართველობაც აამაღლა და უკვდავებას აზიარა.

ჟამთააღმწერელმა ცოტნეს ცხოვ-

რების ყველაზე ლამაზ წუთს დასვა წერტილი და სწორადაც მოიტყუა, რადგან ყოველი გმირის ნატურა ეს აზრის მოიგონონ იგი, არა სიციოცხლის თავდაღამართზე დაქანებული, არამედ იმ ულამაზესი წუთებით, როცა მან თავისი ცხოვრებისა და მოწოდების აზრის განხორციელებისათვის სწრაფვაში უმაღლესსა და უმშვენიერესს მწვერვალს მიაღწია.

ჟამთააღმწერლის ამ გადაწყვეტილებამ ჩვენც მოგვხიბლა, მაგრამ მემატანიის მეორე გადაწყვეტილებაც არა ნაკლებ საფუძვლიანი გვეჩვენა: იგი გმირობისა და მაღალი ზნეობის მაგალითით შემოიფარგლა. დანაშაულს აღარ ჩაეძია, და შეთქმულების გამცემი მოლაღატის რკვევას არ შეუდგა. ჟამთააღმწერელმა მოლაღატეს სასჯელად მის მიერ ჩადენილი ბოროტმოქმედება აქმარა და შთამომავლობისათვის მისი სახელის შემოსანახავად არ იზრუნა.

მემატანიის ამ გადაწყვეტილების ღრმა აზრი ჩვენც გავიზიარეთ და აქ დავსვით ჩვენი თხრობის დამამთავრებელი წერტილი.

გო ლ ო ს ი ბ ხ ვ ა

მწერლობაში ფეხის შედგმიდან საქართველოს ისტორიაც იყო ჩემი შთაგონების წყარო.

ისტორია ჩემთვის მოთხოვნილებაზე მეტს ნიშნავდა, იგი ჩემში ცხოვრობდა და მე მაშინაც ვწერდი ლექსებსა და ჭოგებებს ისტორიულ თემაზე, როცა საქართველოს წარსული ჩვენში არც ისე დიდი პატივით სარგებლობდა.

პირველი პროზაული ნაწარმოები „ლაშარელა“ საქართველოს ისტორიამ შთაგონა. „ლაშარელას“ მოჰყვა „დიდი ღამე“ და აი, წარსულში ჩემი მოგზაურობა ჯერჯერობით მთავრდება მეცამეტე საუკუნის ქართული ქრონიკის უკანასკნელი, მესამე წიგნით, რომელ-

საც „ცოტნე ანუ ქართველთა დაცემა და ამაღლება“ ვუწოდებ.

თითქმის ოცი წელიწადი ვცხოვრობდი მეცამეტე საუკუნის საქართველოს ცხოვრებით. ჩემს სამუშაო მაგიდას ამ ხნის განმავლობაში არ მოშორებია რაშიდ ადინისა და იბნ ალასირის, ნესევისა და ჯუჯეინის, ვასაფისა და კირაკოსის და სხვათა და სხვათა მატანიეები, მაგრამ უმთავრესი მაინც ჩემთვის „ქართლის ცხოვრება იყო“.

ისევ და ისევ დაუქმავოფილებელი წყურვილით ვუბრუნდებოდი მის ცალკე მოთხრობებს, სულ ახლისა და ახლის აღმოჩენას მოველოდი მის ყოველ ახალ გადაფურცელზე. ვცდილობდი სტრიქონთა შორის ნაგულისხმევი, და-

ფართული აზრი ამომეკითხა და უცხო-
თა მოწმობასთან შეჯერებით, ჩემთვის
საინტერესო ეპოქის სფეროში სინათ-
ლე შემეტანა.

უცხო წყაროთა შესწავლამ და მრავალი გამოკვლევის გაცნობამ კიდევ უფრო განმისტკიცა ნდობა „ქართლის ცხოვრების“ ღირსებებისადმი.

ახლა, როცა ჩემი „ქრონიკის“ უკანასკნელი წიგნიც დასრულდა და მკითხველთან გასაუბრება მომინდა იმის გამო, თუ როგორ და რა ხელმძღვანელი პრინციპებით ვმუშაობდი ისტორიულ მასალაზე, ჩემდაუნებურად, ისევ „ქართლის ცხოვრების“ ტყვეობაში აღმოვჩნდი და ეს ბოლოსიტყვაც, უმთავრესად, ჩვენი ერთგული კულტურის ამ უდიდესი ძეგლის (უკეთ, მისი ერთ-ერთი ნაწილის — „ჟამთააღწერის“) ქებათაქებას მიეძღვნა.

• • •

საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის წიგნი ათასერთი ლამის ზღაპარსა ჰგავს.

როგორც შეპერეზადან ძირითადი სიუჟეტი ვითარდება უამრავი ახალ-ახალი განტოტებით — დამოუცილებელი სიუჟეტების მქონე იგავებით, ისე „ქართლის ცხოვრებაც“ საესეა ცალკე ადამიანების ამბებითა და თავგადასავლებით, რომელთაც თავისთავადი დამოუცილებელი ღირებულებაც აქვთ და, ამავე დროს, ერთი დიდი მთელის განუყოფელ ნაწილებსაც შეადგენენ.

საქართველოს ისტორიის ხეს უთვალავი ტოტი აქვს და ყოველი მათგანი ნაყოფითაა დახუნძლული. ამ ნაყოფთაგან ბევრი ტყბილია და სურნელოვანი, მაგრამ უფრო მეტი მწარე და ცრემლის დამდენია.

ჩვენი ერის მიერ განვიღო გრძელ გზას ბავშვობიდან ვაყოლებდი თვალს: იგი თითქმის პრეისტორიაში იწყებოდა და აგერ, ჩვენს დღევანდელ დღემდე მოდიოდა. ქართველი ერის ნაკვალევს კაცობრიობის ცხოვრების თავდაპირველ სათავეებამდე მივყავდი და

მერე, იმ სათავეებიდან აქეთ რომ გამოვიხედავდი, ჩემი ხალხის სიცოცხლის უნარიანობა მისი საარსებო ძალების ამოუწურავობა მოცეხდა და სიამაყით მავსებდა.

ასურ-ბაბილონი და ეგვიპტე, ფინიკიელები და ხეთები, ძველი ბერძნები და მიდიელები, დიდი ხნის წინათ დაიეცნენ ამ მნელსა და გრძელ გზაზე. გამანადგურებელი ომებისა და ხალხთა დიდი მოძრაობების მღელვარე ზღვაში მოქცეულმა ქართველმა ხალხმა კი, რაკი ერთხელვე მოაბჯინა ქედი კავკასიონს, აქედან ფეხი აღარ მოიცივალა, ფესვი მაგრად გაიდგა და ჩვენს დრომდე სიცოცხლის შეუნელებელი წყურვილით მოვიდა.

რამ აცოცხლა ამდენხანს, რა უდგამდა ხელახლა სულს, ათასჯერ სასიკვდილოდ დაცემულ ქართველ ერს?

ამ კითხვაზე უნებურად დაფიქრებულა ყველა, ვისაც დრამატრზიით აღსავსე საქართველოს ისტორიისათვის თვალი გადაუვლია. ვრიგოლ ორბელიანი ჩვენი ერთი მითიურ ფრინველს — ფენიქსს შეადარა. ფენიქსი ცეცხლში იწვის, იფერფლება და შემდეგ იმ ფერფლიდანვე აღმდგარი, განახლებული გვევლინება. რამდენჯერ დაქცეულა და დაფერფლილა საქართველო, ქვა-ქვაზე აღარ დარჩენილა და მისი აღორძინების იმედი აღარავის ჰქონია, მაგრამ იგი მაინც აღმდგარა ფერფლიდან და ფრთები მძლავრად გაუშლია ახალი ცხოვრების დასაწყებად.

ზოგჯერ საქართველოს დაცემაში მისსავე შეილებსაც მიუძღოდათ ხოლმე წილი და ქართლის ცხოვრების ფურცლებზე არა ერთი ძლიერი ადამიანი გვხვდება, რომელსაც პირადი ბედნიერებისათვის სამშობლოს კეთილდღეობა უნაცვლებია. მაგრამ ეს ხომ მართო ქართველთა უბედურება არ იყო. განა ინგლისური ქრონიკები საესე არ არის ტახტის მიმტაცებელ მამათა და მამათა მკვლელების სახელებით, რომელთაც არაფრად უღირობ მტრის ჯარების შემოძღოლა და სამშობლოს ძლიერების

დამხობა, ოღონდ კი თავიანთი პატივ-
მოყვარეობის ჭია ახარონ ცოტახნით
მიანც. ვანა ამ ქრონიკებმა არ მისცეს
საზრდო ყველა დროის უპირველეს
გენიოსს შექსპირს უკვდავი, ზოგადსა-
კაცობრიო სახეების დასახატავად!

მსოფლიოსა და მშობლიურ ისტო-
რიაზე დაკვირვებამ ათქმევინა ვოლ-
ტერს ესოდენ სასოწარკვეთილი სიტ-
ყვები: „კიდევ და კიდევ გვიხდება იმის
აღიარება, რომ ისტორია არის ჯაჭვი
დანაშაულობისა, სიგიჟისა და უბედუ-
რებისა, რომელთა შორის უდაბნოში
აქა-იქ გაბნეული ოაზისებზევით იშვია-
თად თუ შეხედებით კეთილის მოქმედ
ადამიანს ან ბედნიერ ეპოქას. სხვა
ხალხებიც არ იყვნენ უფრო გონიერე-
ბი, მაგრამ არც ერთ ერს თავი ისე არ
შეუტრცხვენია მკვლელობებითა და ბო-
როტმოქმედებით, როგორც საფრან-
გეთმა შეიტყვიანა“.

ასე იყო ყველგან. ასე იყო ჩვენ-
შიც, რადგან თავათ ბუნებაშიც ასე,
ერთიმეორის გვერდით არსებობს ნათე-
ლი და ბნელი, იფქლი და ღვარძლი,
ღალატი და ერთგულეობა.

მაგრამ ძველი ქართული ქრონიკე-
ბის ფასი ძალიან ჩვეულებრივი იქნე-
ბოდა, რომ მათ ზნეობრივი სიწმინდი-
სა და რაინდული კეთილშობილების
ისეთი ამადლებული მაგალითები არ
შემოენახათ, რომელთა ბადალი მსოფ-
ლიოს ბევრი ხალხის ისტორიაში სანთ-
ლით სამებნელია.

„ქართლის ცხოვრების“ ყველაზე
დიდი დამსახურება ჩვენი ხალხის ის-
ტორიაში სწორედ ის არის, რომ ფა-
ქიზი ზნეობის, ერისა და მოყვასისათ-
ვის თავდადების უქნობი გაკვეთილე-
ბი გადმოგვცა და ამით შთამომავლო-
ბის სულზე სამუდამოდ აღბეჭდა მო-
რალური სრულყოფისაკენ დაუოკებე-
ლი სწრაფვის სურვილი.

ისტორია რომ შთამომავლობისათ-
ვის გაკვეთილია, ეს საყოველთაოდ
აღიარებულ ჭეშმარიტებად ითვლება,
მაგრამ ჩვენს დროში, ძველი სამქაროს
მზის ჩასვლამ ბურჯთაზიულ-მოაზროვ-

ნეთა საერთო გულის გატეხვასთან ერ-
თად, ისტორიის მიმართაც შექმნა უტყ-
მუნობისა და უარყოფილების
მისფერო.

„ისტორია ინტელექტის ქიმიის
მიერ გამოშფუთებული ყველაზე საში-
ში პროდუქტია, — წერს ჩვენი დროის
ფრანგი პოეტი და მოაზროვნე პოლ-
ვალერი, — მისი თვისებები კარგადაა
ცნობილი. იგი აღძრავს ოცნებას, აბ-
რუებს ხალხებს, ჰკვებავს მათ ცრუ
მოგონებებით, უმძაფრებს რეფლექ-
სებს, უმწუვავებს ძველ წყლულებს,
ურღვევს მოსვენებას. ავადებს განდი-
დების ან დევნილების მანით, ერებს
ხდის გამწარებულ, მედიდურ, აუტა-
ნელ და ამოდდ მოფუსფუსე ორგანიზ-
მებად... ისტორია ამართლებს ყოველ-
გვარ სურვილს, იგი არაფერს გვასწავ-
ლის, რადგანაც ყველაფერს შეიცავს
და ყველაფრის მაგალითს იძლევა... ის-
ტორიიდან არავითარი გაკვეთილის გა-
მოტანა არ შეიძლება“.

ვალერის ამ მსჯელობაში გონება-
მახვილ დაკვირვებასთან ერთად მკა-
ფიოდ მოჩანს უზრუნველობა ისტო-
რიული ბედისაგან განებვიგრებული დი-
დი ერის შვილისა, რომლის წინაშე არ
დგას არც მშობელი ხალხის ყოფნა
არყოფნის საკითხი, არც ისტორიის გა-
კვეთილის მოშელოებების საჭიროება
დაცემული სამშობლოს აღსადგენად
და გასამხნეველად.

ადამიანთა მოდგმის ყოველი ახალი
თაობა თვითონ იკვლევს გზას ცხოვ-
რებაში. როგორც თითოეული ინდივი-
დუმი, ისე თითოეული თაობის წინა-
შე წამოჭრილი ყოველი ახალი სიძნე-
ლე მისგან მეტწილად ახლებურ გა-
დაწყვეტას თხოულობს და მსგავს სი-
ტუაციაშიც კი წინაპრის გამოკდილე-
ბა ყოველთვის ვერ ასრულებს გზის
მაჩვენებელი კომპასის როლს.

ადამიანების უმრავლესობა თავისი
დროის ყოველდღიურობით ცხოვრობს
და არაფერი ისე არ ახდენს ჩვენზე
გავლენას, როგორც ჩვენს დროს მომ-
ხდარი რაიმე მოვლენა ან ფაქტი.

ამ ჰემარიტებას საზოგადოებრივად გამოხატავს არაბული ანდაზა: „ადამიანები თავიანთ მიმებზე მეტად თავიანთ დროს გვანანო“.

დიას, ეს ასეა, მაგრამ დროსა და ბუნებაში არიან ძალები, რომელთა ზედმოქმედება მართო მათი სიმშორით ან სიახლოვით როდი განიზომება.

ჩვენს დროში, ჩვენს გვერდით ზღვება უამრავი მოვლენა, რომლებიც ჩვენზე არავითარ გავლენას არ ახდენენ, ასევე, ჩვენს გვერდით არიან უამრავი ადამიანები, რომელთა არსებობას ჩვენი ცხოვრებისათვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, ისინი არც კულად მოქმედებენ ჩვენზე, არც კარვად.

მაგრამ თითოეული ერის წარსულში იყო მოვლენები და იყვნენ ადამიანები, რომლებსაც მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენგან შორს არიან, დღესაც შესწევთ ძალა გავლენა მოახდინონ ჩვენზე.

ის ძალა, რომელიც სიმშორის მიუხედავად, მაგნიტივით მოქმედებს ჩვენზე, ხალხისათვის თავდადებისა და კეთილშობილი რაინდობის, სპეტაკი ზნეობისა და სულიერი ვაჟკაცობის მაგალითებია. ეს მაგალითები მწვერვლებზე ითვს დგანან ერის მიერ განვლილი გზის გრეხილზე და სამუდამოდ რჩებიან შთამომავლობისათვის საზომად.

ადამიანები ვერასოდეს ვერ შეიცნობენ თავისთავს და ვერასოდეს ვერ შეაფასებენ თავის ან სხვის მოქმედებას, თუ მათ ეს საზომი — მაღალი ზნეობის მაგალითი არ აქვთ.

წარსულს მეორე მაგალითიცა აქვს; ეს არის სულიერი სიმდაბლის, დაცემისა და გათახსირების მაგალითი. წარსულმა შექმნა მოღალატისა და გამყიდველის ზოგადი, შემკრები სახე — იუდა. ყველა ერსა ჰყავს თავისი იუდა და მათი მაგალითიც სპეტაკი ზნეობის მაგალითების გვერდითაა ამართული ერის მიერ განვლილ გრძელ გზაზე. ოღონდ განსხვავება ისაა, რომ იგი არ ბრწყინავს, არავის არ იზიდავს შორიდან და არავინ არ ცდილობს თავისი

მოქმედება მას შეუფარდოს და, პირიქით შთამომავლები იფიქრებენ და გამოირიცხავენ მას თავიანთი მოქმედებისათვის გუზის მიცემისას.

მაგრამ იუდა მაინც არსებობს ადამიანის ცხოვრების ყველა ეტაპზე. იგი თავს არ გვახსენებს და შესაფერის დროს უცდის, რათა გამოჩნდეს და ერთხელ კიდევ დაასვას სამარცხვინო დადი ამა თუ იმ თაობას.

ისტორიის, როგორც გამოცდილებისა და გაკვეთილის უარმყოფლები რატომღაც არ ითვისებენ თავისუფლებისათვის მებრძოლი დამონებული ხალხების მეცხრამეტე საუკუნის რუსეთისა და ავსტროუნგრეთის იმპერიებში შემავალი ერების მაგალითს. ქართველმა და სომეხმა, პოლონელმა და ბულგარელმა, სერბმა და ჩეხმა ხალხებმა, სწორედ ისტორიის გაცოცხლებით, წარსულის მაგალითების მოშველიებით ჩაიდგეს ის მებრძოლი სული, რომელმაც მათ საბოლოოდ მოუტანა დიდხინის ნანატრი თავისუფლება.

დღემდე ცოცხალი თაობის თვალწინ „ქართლის ცხოვრებამ“ ჩვენი ქვეყნის განვითარებაში უაღრესად აქტიური როლი შეასრულა და ერის სულიერი განახლებაში ყოველმყოფელი მონაწილეობა მიიღო.

მეცხრამეტე საუკუნის დიდი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მედროშეთა შთავონებას „ქართლის ცხოვრების“ ის ფურცლები ჰკეებავდა, რომლებიც ცოტნე დადიანისა და დიმიტრი თავდადებულის, ბახტრიონის გმირებისა და თევდორე მღვდლის თავგანწირვაზე მოგვითხრობენ.

ილიას „დიმიტრი თავდადებულმა“, აკაკის „ნათელამ“ და „ბაშიაჩუკამ“, ვაჟას „ბახტრიონმა“ ცოცხლად დაუბატეს სამშობლოსათვის თავდადებული გმირის იდეალი ქართველ ხალხს და შეუქმნეს თავისუფალი ცხოვრებისათვის მებრძოლ თაობებს მაღალი ზნეობისა და სამშობლოსათვის თავგანწირვის მისაბაძი ნიმუშები.

გმირთა მამულის მადიდნო,
 თქვენა ხართ ჩვენი დიდება!
 თქვენთა სახელთა ამაყად
 წარმოსთქვამს შთამომავლობა!
 თქვენთა საქმეთა მოთხრობით
 მოხუცს ცრემლ მოედინება,
 მხნეობით აღტაცებული
 ქაბუჯი ხმალსა მისწვდება!

წერდა იგივე გრიგოლ ორბელიანი,
 ხოლო ილია ჭავჭავაძესა და აკაკი წე-
 რეთელს ამ გმირების აღზრდასა და
 ჩაგონებაში, ბრძოლის ველისკენ მათ
 მოწოდებაში შემოაღამდათ ცხოვრების
 ძნელ გზაზე.

ქართველი ერის გამოფხიზლებისა
 და თავისუფალი ცხოვრებისათვის მის
 მომზადების იდეით შებყრობილთა
 ერთ-ერთი უმთავრესი იარაღი ერის
 გმირული წარსულის გაცოცხლება იყო
 და როცა ილიას, აკაკის, ევაასა და
 იაკობ გოგებაშვილის ფასდაუდებელ
 ღვაწლს აღვნიშნავთ, იქვე მადლიერე-
 ბით ვიხსენიებთ „ქართლის ცხოვრე-
 ბასაც“, რომელიც იყო მათი შთაგონე-
 ბის უპირველესი წყარო და, ამდენად,
 ერის თვითშეგნების ჩამოყალიბებისა-
 თვის, ახალი აღორძინებისათვის ბრძო-
 ლის აქტიური მონაწილე. ეს მაგალითი
 საუკეთესოა ისტორიასთან ცოცხალი
 ადამიანების დამოკიდებულების გასა-
 რკვევად, ისტორიული გამოცდილე-
 ბის გამოყენებისა და დღევანდელი-
 ბის სამსახურში ისტორიის ჩაყენების
 საილუსტრაციოდ.

მაგრამ ისტორიის მოხმობის, წარ-
 სულის გმირთა თავდადებით დღევან-
 დელი მებრძოლების აღფრთოვანების
 კიდევ უფრო ახლო მაგალითი ჩვენ
 ჯერ კიდევ თვალწინა გვაქვს: ფაშის-
 ტური გერმანიის მოსკოვზე შეტევის
 დროს, ყველაზე კრიტიკულ დღეებში
 საბჭოთა ხალხმა დედაქალაქის გადა-
 სარჩენად ფრონტისაკენ მიმავალი
 ლაშქარი წარსულის მაგალითებით გაა-
 მხნევა და ვარდასულ დროთა სარდლე-
 ბის გმირობის ვახსენებით, მათი დრო-
 შების დიდების ძალითა და მადლით
 დალოცა.

საქართველო ცივილიზებული ერთა
 იმ მკიერეიცხოვან ჯგუფს ეკუთვნის,
 რომელსაც მშობლიურ ენაზე დაწერი-
 ლი საკუთარი დიდი ისტორია ძველთა-
 განეე გააჩნია.

ეს ისტორია საუკუნეების მანძილ-
 ზე იქმნებოდა, ერთ ვაბმულ თხრობად
 გრძელდებოდა და ერის კულტუროს-
 ნობის ერთ-ერთ უპირველეს მოწმო-
 ბად ყალიბდებოდა.

თავის ამ პასპორტს ჩვენმა წინაპ-
 რებმა „ქართლის ცხოვრება“ უწო-
 დეს და ჩვენი ხალხის გრძელ გზაზე
 არაფერში ისე არ ასახულა „ქართული
 სული“, ქართველი ხალხის ჭირი და
 ლბინი, მისი შემოქმედი ძალა, რო-
 გორც ამ წიგნში.

„ქართლის ცხოვრება“ ქართული
 კულტურის მონუმენტური ძეგლია,
 რომელიც თავისი მნიშვნელობით უს-
 წორდება ჩვენი ხალხის გენიით შექმ-
 ნილ წარსულის ყველაზე დიდ კმნი-
 ლეებებს. უფრო მეტიც, იგი არის
 მსოფლიო ისტორიოგრაფიის ერთ-
 ერთი უთვალსაჩინოესი ძეგლი, რო-
 მელსაც ყოველგვარი შედავათის გა-
 რეშე ეკუთვნის თავისი ღირსეული ად-
 გილი მსოფლიოს ხალხთა საუკეთესო
 მატრიანების გვერდით.

„ქართლის ცხოვრების“ წიგნი რამ-
 დენიმე დიდებული მატრიანსაგან შედ-
 გება.

მათ შორის მე სწორებოვრად მე-13
 საუკუნის საქართველოს ისტორია მე-
 ჩვენება და ჩემს ამ რწმენას „უამთა-
 აღმწერლის“ მატრიანესთან მრავალი
 წლის განუყრელობამ და მეგობრობამ,
 თხზულებაზე ხანგრძლივმა დაკვირ-
 ვებამ და სხვა წყაროებთან შედარებამ
 შეუქმნეს საფუძველი.

მეცამეტე საუკუნის დასაწყისის
 საქართველოზე ჩვენ მეორე მოწმობა-
 ცა გვაქვს. ეს არის ე. წ. „ლაშასდრო-
 ინდელი მატრიანე“ — მოკლე და მშრა-
 ლი მოთხრობა კარის ოფიციალურ ის-
 ტორიკოს-ჰანგერისტისა. ამდღებუ-

ლი ტონით მოთხრობილი ეს ისტორია, თითქმის არაფერს ცოცხალსა და ცხოვრებისეულს არ შეიცავს და თუმცა რომანისტიკათვის მისი ცოდნაც სავალდებულოა, მაინც შთაგონების ფრთების შესასხმელად იგი ძალზე მწირ მასალას იძლევა.

სულ სხვაა „ქამთა აღწერა“!

მე ამ მატიახის ავტორზე, მისი უცნობი ავტორის პიროვნებაზე, მამულშიშვილობასა და მეცნიერულ-მწერლურ ინტერესზე ბევრი მიფიქრია და ამიტომ ჩემს თავს ნებას მივცემ ცოტა ვრცლად შევჩერდე საქართველოს ისტორიის ამ შესანიშნავ წიგნზე.

* * *

ქართველი მემატიანე, რომელსაც ჩვენს ისტორიულ მეცნიერებაში „ქამთა აღმწერელი“ შეერქვა, გაბმით მოგვითხრობს მშობელი ქვეყნის ასწლოვან თავდადასავალს XIII საუკუნის დასაწყისიდან XIV საუკუნის დასაწყისამდე.

ეს საუკუნე უაღრესად ტრაგიკული იყო არა მარტო საქართველოსათვის. მონგოლების მოულოდნელი გამოჩენის, მათი გამანადგურებელი შემოსევის შედეგად, ეკონომიურად და კულტურულად აყვავებული ბევრი ქვეყანა დაეცა, დამპყრობთა მძიმე უღელქვეშ მოექცა და დიდი ხნით დაეხშო წინსვლისა და განვითარების გზა.

მონგოლებმა არნახული უღმობელობითა და გაუგონარი სისასტიკით ვასტეხეს წინააღმდეგობა ძალა. ბევრად ადრე, ვიდრე დაუქედელ ცხენებზე ამხედრებული ჩინგიზხანის ურდოები გამოჩნდებოდნენ, მათ წინააღმდეგ ბრძოლის უაზრობისა და მათი უძლეველობის ხმა ელვისებური სისწრაფით ვრცელდებოდა, მათ მორიგ მსხვერპლს შინის ზარს სცემდა, ნებისყოფას ართმევდა და ბრძოლის ველზე გასვლამდე იარაღს ჰყრიდა. ასე დაიპყრეს მონგოლებმა უზარმაზარი ტერიტორია და შექმნეს უნაპირო იმპერია, რომელშიც „მზე არასოდეს ჩადიოდა“.

პირველი ზარისა და გაოცებისაგან გამორკვეული ხალხები, უკვე მომხდარი, უდიდესი შინშენილობის პროექტებს ღრმად ჩაუკვირდნენ, მათი ახსნა სცადეს და მიზნებსა და შედეგებს შორის კანონზომიერების ძებნა იწყეს. ქრისტესა და მამადის რელიგიებზე აღზრდილ, განათლებულ, მაგრამ ბრმად მორწმუნე ადამიანებს ძალთა ჩვეულებრივ დაპირისპირებაში შეუძლებლად ეჩვენებოდათ განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგარ, შედარებით მცირერიცხოვან მონგოლთა ურდოების მიერ სიმდიდრითა და ძლიერებით აღმატებული სახელმწიფოების განადგურება, მათი მრავალრიცხოვანი არმიების დაღწევა, ფორტიფიკაციის უახლესი მიღწევებით გამაგრებული ქალაქების მიწასთან გასწორება, მორკმული და ამაღლებული ხელმწიფების დამხობა; ასიათასობით უდანაშაულო ადამიანის მოსპობას, აურაცხელ მსხვერპლსა და თავსადაცუდარ საშინელებას, მათ შეგნებაში სხვა ახსნა არ უდგებოდა, იგი განგების მიერ მოვლენილ სასჯელად ესახებოდათ და ჩინგიზხანი იმ დროის ადამიანთა „ყოღვათა და უსჯულოებათათვის“ გამოგზავნილ ღმთის რისხვად ცხადებოდა.

ეს კონცეფცია ვაიზარა და სავალდებულოდ მიიღო მთელმა იმ ისტორიულმა ლიტერატურამ, რომელიც XIII-XIV საუკუნეებში შეიქმნა.

ამ უმდიდრეს ლიტერატურაში პატიოსანი თვლებივით ბრწყინავენ იბნ ალ ასირისა და ნესევის, რაშიდ ადინისა და ჯუფეინის, კირაკოს განძაყეცისა და ჩვენი ქამთა აღმწერლის თხზულებები.

ქართველი ქამთა აღმწერლის თხზულება თავისი მაღალპატრიოტული იდეოლოგიით, ისტორიული სიმართლის ერთგულებით და თბრობის სტილის მხატვრული თავისებურებით, ყოველგვარი შეღავათის გარეშე იმსახურებს ღირსეულ ადგილს იმ პირველხარისხოვან წყაროებს შორის, რომ-

ლებიც დღესაც იწვევენ ბერძენი და რომაელი ავტორებით განებზერებული ევროპელი მეცნიერების აღტაცებას.

ყამთაღმწერელი გიორგი ბრწყინვალეს თანამედროვე, XIV საუკუნის დასაწყისის მოღვაწედ ითვლება.

XIII საუკუნე, ძლიერი და აყვავებული საქართველოს დაცემის დასაწყისი, მისთვის უკვე წარსულია და, იგი შთამომავლის მიუღღამლობით უყურებს წინაპრების მოქმედებასა და იმ საზოგადოებრივ მოვლენებს, რომელთაც განსაზღვრეს დავით აღმაშენებლისა და თამარის დროინდელი დიდებული საქართველოს ჩამოქვეითება მონგოლთა მოხარკე ქვეყნად. მისი შეხედულება საზოგადოების რომელიმე კერძო ჯგუფის შეხედულება როდია. მისი ინტერესი ფართო საზოგადოებრივია და მისი თვალსაზრისი საერთო ეროვნული თვალსაზრისია. მისი მსჯავრი უკვე მომზადრ ფაქტებზე დამყარებული მომავალი თაობის მსჯავრია, ქვეყნის ბედზე ღრმად დაფიქრებული იმ პატრიოტის თვალსაზრისია, რომელსაც ხელს აღარაფერი უშლის თბიქტური იყოს და ხანგაძლივი დაკვირვებიდან სწორი დასკვნები გამოიტანოს.

წარსულის მოღვაწეთაგან მას გამორჩეულად არც ეინშე უყვარს, არც ეინშე ძულს. მის სიმპათიასა და ანთიპათიას წინაპართა საქმეები განსაზღვრავენ, მათ აყვარეს იგი მხოლოდ მათივე მოქმედების შედეგებით წონის და აფასებს. ის კი არა, ერთსა და იმავე პიროვნებასაც კი სხვადასხვაგვარად გვიხასიათებს, იმისდა მიხედვით, თუ რა სარგებელი ან ვნება მოჰქონდა მის მოქმედებას ქვეყნისათვის სხვადასხვა დროს.

მაგალითად, მეფე დიმიტრი თავდადებულის მოღვაწეობის დასაწყისის იგი დაწვრილებით ლაპარაკობს მეფის მიმზიდველ გარეგნობასა და კეთილ ხასიათზე, იმდენად დაწვრილებით, რომ იმასაც არ ივიწყებს, თუ რამდენჯერ იჩივებდა ჭაბუკი მეფე ლოკვის დროს.

(„ათასხუთასი მუხლი მოაგდის მდაბლად მიწასა ზედა“).

მაგრამ შემდეგ, როცა მისი სიტყვისაგან მცირედ მიდრკა და აღერია წარმართთა და ისწავა საქმენი მათნი, უძლებებისა და სიძვისა, მემატინე არ ერიდება ხელმწიფის ავტორიტეტს და მას ბოროტსა და უწესოს უწოდებს. მემატინე მეფის წინააღმდეგ გამართულ ბრძოლაში აშკარად მის მოპირდაპირეთა მხარეს არის და სიტყვას არ იშურებს მათი სიწმინდისა და სიმართლის ხაზგასასმელად.

მაგრამ, „შემდგომ, როცა ამავე მეფემ ერისათვის თავი გასწირა, მემატინე დიდი მხატვრული ძალითა და გულსიტკივილით გადმოგვეცმს ერისათვის მეფის თავდადებას: „მრავალმდეღვარე არს საწუთო ესე, დაუღვრომელ და წარმავალ, დღენი ჩვენნი სიზმარებრ და აზრდილებრ წარულენ და უნებელ და მსწრაფლ თანავაიც წარსვლა სოფლისა ამისაგან. რა სარგებელ არს ცხოვრება ჩემი, უკეთუ ჩემთვის მრავალი სული მოკვდეს და მე ტვირთმძიმე ცოდვითა განვიდოდე სოფლისა ამისაგან... მეწყალვის უბრალო ვრი, ვითარცა ცხოვარნი... მე დავსდებ სულსა ჩემსა ერისათვის ჩემისა...“ ავტორი სრულიად ივიწყებს მეფის ბოროტებასა, და უწესობას. და მისი მოწამებრივი აღსასრულით შემარწუნებული და იმავე დროს მისი კეთილშობილი თავდადებათ აღფრთოვანებული, ამადლებული თხრობით გადმოგვეცმს დიმიტრის მოკვლის შიმიე სურათს.

ასევე ცვალებადია ყამთაღმწერლის დამოკიდებულება ლაშა-გიორგისადმი. თამარის შემდეგ ლაშას ტახტზე ასელასა და მის მეფობის დასაწყისის ქვეყნის კეთილდღეობას იგი ამ სიტყვებით ახასიათებს: „მას ეამსა იშვებდა, იხარებდა და ყოველგნით იყო შვება და მხიარულება“...

მაგრამ, როგორც კი ჩვენი ერის ბედი ჩარხუქულმა დატრიალდა და საქართველოს ცაზე პირველი ღრუბლები გამოჩნდა, ყამთაღმწერელმა ღვთის

განრისხების ერთ-ერთი მიზეზი სახელმწიფოს მეთაურის ქცევაში დაინახა და „ღვთივეგორგვინოსანი მეფე“ მეტი-მეტად მკაცრი ვპითეტებით შეამკო.

ჩვენი მემატიაზე ყველაფერზე მალა სამშობლოსა და ერის ინტერესებს აყენებს და თუ ვისმეს ბრალს შშობელი ხალხის უბედურებაში ხედავს, მოურიდებლად ჰგმობს და ჰკიცხავს მათ. ასეთ შემთხვევაში მისთვის არ არსებობს ავტორიტეტი, რადგან სამშობლო ყველაზე მალა დგას, თვით მეფეებზე და ღვთის მსახურებზეც კი.

ეთათაღმწერლის განაჩენი მკაცრი და პირუთენელია, მაგრამ თან გულისტკივილიც სდევს იმის გამო, რომ იძულებულია „ღვთისგან ცხებულნი“ ამხილოს. მემატიაზე უმძიმეს მწარე სიმართლის მოთხრობა: „სირცხვილ მიჩნს კადრებად და კვალად ვერ მიძლავს ღვთისად, რამეთუ უბატით ჰყო თავი თვისი ბოროტითა ამით, რომელ აღადგინა ძმისწულსა თვისსა ზედა“ — წერს ლაშასძის დავითის მიმართ რუსუდან დედოფლის მიერ ჩადენილი ბოროტების გამო და ამ აზრს კიდევ უფრო აღრმავებს: „კვალად აქაცა ვინებე ღვთისი, ვინათგან მეგულების განსაკრთომელისა მოთხრობისა, დაღათუ არა საკადრებელ არს თხრობა მეფეთათვის უშვერსა რასმე, რამეთუ იტყვის მოსე, მზილველი ღმრთისა, ვბოროტმედ: „მთავარსა ერისა შენისასა არა ჰრქვა ბოროტი“.

მაგრამ ამ სტრიქონების ავტორმა ისიც იცის, რომ ერის ისტორიის წიგნი „შუამდებარე არს კეთილისმოქმედთა და ბოროტის მოქმედთა“ და რომ შთამომავალთაგან შენდობილ იქნებიან მისი სიმართლე და პირუთენელობა, რადგან „ეთათაღმწერლობა ჰეშმა-რიტის მეტყველება არს და არა თვალახმა ვისთვისმე“.

ამ შეგნებით ხელმძღვანელობს ეთათაღმწერელი, როცა მხოლოდ რამდენიმე მოკრძალებული ფრაზით მიგვანიშნებს სამეფო კარის ყოფის ეპიზოდზე; ეს ეპიზოდები ზოგიერთ უცხო

წყაროში (მაგ. იბნ ალასირი) ვრცლად და გამომწვლვებული თხრობითა და დასტურებული.

ეს ფაქტი ქართული წყაროს სარწმუნოებაზე და მისი ავტორის ერთვნიულ თავმოყვარეობაზე ლაპარაკობს.

ქართველი ეთათაღმწერელი მთლიანად იზიარებს მონგოლთა ეპოქის ისტორიკოსების ისტორიულ პოლიტიკურ კონცეფციას: ქვეყნის მმართველთა უღარდულობამ და ზნეობრივმა დაცემამ, სარწმუნოების შერყევამ, ურთიერთ ქიშპმა და მტრობამ იმეცნად დაასუსტა ძლიერი სახელმწიფო, რომ, ცოდვითა და ბოროტათვის ღვთის მიერ სასჯელად მოვლენილი მონგოლები, როცა გამოჩნდნენ, იგი უძლური იყო გამკლავებოდა და უკუშეშეშა მათი ურდოები.

რაკი მონგოლთაგან ძლევა თვით განგების მიერ წინასწარ იყო გადაწყვეტილი, მემატიაზე ისღა რჩება, ხშირ-ხშირად, შეგვახსენოს ღვთის ეს განაჩენი და „სასოწარკვეთილმა არაერთგზის გაიმეოროს ეკლესიასტეს სიტყვები: „ამაოება ამაოებათა და ყოველივე ამო არს“...

„და ვაგრძელდა ოსტება და მოსპოლვა ქვეყანისა სიმრავლისათვის უსჯულოებათა ჩვენთასა, რამეთუ ვანრყენა ყოველმან ასაყმან ქვეყანა“ — იმეორებს არაერთხელ გამოთქმულ თავის ამ აზრს ჩვენი ისტორიკოსი. მან კარგად იცის, რომ ეს უბედურება მარტო საქართველოს როდი დაატყდა თავს: „დაღათუ საქართველო, არამედ სპარსეთი, ბაბილოვანი და საბერძნეთი, რამეთუ მიეცემოდეს მწარესა ტყვეობასა და უწყალოთა სიკვდილთა, რომელ არა იყო წყალობა, სავსე იყვნეს მოკლულთა მიერ ქალაქნი და სოფელნი, ველნი, ტყენი, მთანი და ხეენი...“

ეთათაღმწერლის წიგნი ქართლის ცხოვრების ყველაზე შეგნულსა და მძიმე ხანას მოიცავს და იგი სავსეა სურათებით, რომლებიც თავისი საშინელებით გვზარავენ. მემატიაზე არსად არ

ცდილობს ფაქტების შერბილებას, პირიქით, აშიშვლებს სინამდვილეს და ამტკებს კიდევაც ფერებს, რომ მისი მონათხრობი ღრმად შთამბეჭდავი და დამაფიქრებელი იყო: „ჩვილნიცა ძუძუთაგან დედისათა აღიტაცნიან და წინაშე დედისა ქვაზედა დაანარცხიან, და რომელსამე თვალნი წარსცვიდიან და რომელსამე ტვინი დაეთხიის, და უკანის დედანი მოიკვლოდიან; ბერნი უწყალოდ ფოლოცთა შინა ცხენთა მიერ დაითრგუნვოდეს, ჭბაუენი დაეკვეთებოდეს, სისხლისა მდინარენი დიოდეს. ტვინი კაცთა, დედათა, ბერთა, ჩჩვილთა თმა და სისხლი, თავი მხართაგან განშორებული, ნაწლევნი ცხენთა მიერ დათრგუნვილნი ურთიერთას აღრეულ იყო“.

მატიანის ფურცლებზე იშვიათი როდია მსგავსი აღწერები, რომლებიც აპოკალიპსის სურათებს არ ჩამოუვარდებიან თავიანთი შემზარაობით. სიმძაფრე თხრობის დრამატიზმისა, სწორედ რომ შესაფერისია და, კარგად გადმოგვეცმს თხზულებაში აღწერბილ საშინელებათა არსსა და მნიშვნელობას. ეამთააღწერაში ქვეყნის ასწლოვანი ისტორია იშლება, როგორც ეპოპეა. თხრობის დრამატიზმი, როგორც მთლიანად, ისე ცალკე ეპიზოდებში, არის თხზულების სტილის, ავტორის ხელოვნების უპირველესი ნიშანი.

ამაღლებული პათეთიკა და უიმედო სასოწარკვეთილი ტონი ოსტატურად ენაცვლებიან ერთიმეორეს ეამთააღმწერლის თხრობაში. მათი სრული თანხმობა ქმნის სტილის იმ თავისებურებას, თხრობის იმ არტისტიზმს, რომლითაც ასე ხიბლავს მკითხველს მონგოლთა ღროის ქართული მატინე. ნაწარმოების კომპოზიცია განსაზღვრავს მის სტილს. მემატინეს წინაშე იდგა რთული ამოცანა: განსაზღვრული ზომის ერთ წიგნში გადმოეცა მთელი საუკუნის მანძილზე დატრიალებული ამბები, ერის ცხოვრებისათვის უდიდესი მნიშვნელობის მქონე მოვლენები. დიდძალი მასალიდან მას უნდა შეე-

რჩია ყველაზე არსებითი და მნიშვნელოვანი, ყველაზე უმთავრესი და აუცილებელი. დაეთისა და თამარის ისტორიკოსებისაგან განსხვავებით, მას ერთი ხელმწიფის ცხოვრების მოთხრობა კი არ ევალებოდა. ეამთააღმწერელს მფოთთთა და ვეებით საეე ასწლოვანი ისტორია უნდა გადმოეცა მშობელი ერისა. ეს ასი წელი მეფეთა რამდენიმე თაობის ცხოვრებას მოიცავდა და მერე როგორ ცხოვრებას! მართო მეფეებისა კი არა, მთელი ერის სიცოცხლე და არსებობა სულ ბეწვზე რომ ეკიდა და, დაღუპვის მუდმივი საფრთხის წინაშე იდგა!

მხატვრისათვის ასეთი ეპოქა უფრო საინტერესო იქნებოდა, ვიდრე ბრძენი გვირგვინოსნის ხელმწიფობით დაწყობილი ქვეყნის მოსვენებული ცხოვრება: თვითმპყრობელი ხელმწიფეების ერთმმართველობის დროს, სხვა, ცალკე ადამიანთა თაოსნობა ჩახშობილია, ქვეყანაში ერთი ნება ბატონობს და ძლიერი ხასიათების გამოსავლინებლად ასპარეზი შეზღუდულია, ან სულ აღარ არის. ცენტრალური ხელისუფლების მოშლის ან დასუსტების ეამს ცალკე მოღვაწეთა თაოსნობას გასაქანი ეძლევა და ძლიერი ადამიანების წინაშე ნებისყოფისა და ხასიათის გამოსაჩენად ფართო ასპარეზი იშლება ხოლმე.

ქართველმა ეამთააღმწერელმა მხატვრისა და ისტორიკოსის ინტერესები შეაერთა, უამრავი მასალიდან მხოლოდ ერის ცხოვრებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობის ფაქტები შეარჩია და მკითხველის მოთხოვნილება დააემაყოფილა ნაწარმოების მაღალ მხატვრულობაზეც. ქვეყნის საუკუნოვანი თავგადასავლის გადმოეცმა ასეთი მოცულობის წიგნში სქემატიზმის საფრთხის წინაშე დააყენებდა სხვა ავტორს, მაგრამ ეამთააღმწერლის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ იგი ვრცელი ამბების მოკლედ და შეკუმშულად გადმოეცმის, მოვლენების არსის დაქერის ოსტატია. ასეთ შეზღუდულ

ფართობზე მას თითქოს ადგილი აღარ უნდა დარჩენოდა იმ წერილმანებზე შესაჩერებლად, რომლებიც ზოგჯერ გაცილებით უკეთ გვიხატავენ ისტორიულ გმირთა ბუნებასა და ეპოქის ხასიათს, მაგრამ ჩვენი მემატიანე უმთავრესი მასალის სწორად შერჩევითა და დალაგებით, მეორეხარისხოვანი მოვლენების ძუნწად გადმოცემითა და თხრობის ლაკონურობით აღწევს თითქოს შეუძლებელს: ცხოვრებისეული დეტალების დამოწმებით ახერხებს გმირების გაცოცხლებასა და ხასიათის გახსნას და საიმისო ადგილსაც პოულობს, რომ ზოგი რამ არსებითი ფართოდ განავრცოს და თავისი მნიშვნელოვანი მოსაზრებები არაერთგზის განმეორებით მოგვაწოდოს.

ამ მხრივ იგი „სონეტების“ იმ დიდ ოსტატ-პოეტებს ვავს, რომლებიც ლექსის ამ ფორმის მკაცრ არტახეზში (როცა ყოველი სიტყვის ადგილი გამოზომილია), არათუ აზრის ლაღად და მწყობრად გადმოცემას, არამედ ტავტოლოგიით, სიტყვათა განმეორებით სათქმელის ხაზგასმას კიდევ უფრო მეტად ახერხებენ.

ეპითალმწერელი ერთგან ჰულაგუყენისა და ბათოს ძმის ბერქას (რომელსაც შეცდომით „ბათოს შვილს“ უწოდებს) ლაშქართა შებმას აგვიწერს. ამ ომში სარგის ჯაყელი ჰულაგუმ თურმე „თვით წინ დაიყენა“. ომამდე ცოტახნით ადრე, სარგისი ულუ დავითთან ერთად ურდოში იყო დაბარებული, სადაც ქართველთა მეფის განდგომის გამო პასუხისმგებლობა თვითონ იკისრა: „მეფე უბრალო არს; მე ვარ რომელმან განვაყენე მეფე კარი-საგან თქვენისაო“. თავის ამ ნაბიჯით სარგისი მეფეს გადაარჩენდა, მაგრამ თვითონ უთუოდ დაიღუპებოდა, ბერქას ლაშქარი რომ არ გამოსულიყო და ჰულაგუ ყენი სასწრაფოდ საომრად არ დაძრულიყო. როგორი იქნებოდა სარგის ჯაყელის სულიერი განწყობილება, როცა საომრად გამზადებულმა ჰულაგუ ყენმა იგი თავის წინ დაიყუ-

ნა! სხვა ალბათ მის ადგილზე მღვლეობას ვერ დატარებდა და წთანასწორობას ვერ შეინარჩუნებდა. — სარგისს კი იშვიათი სიმშვიდე და ნებისყოფის სიმტკიცე გამოუჩენია და ისეთი წვრილმანისთვის მოუცლია, რომელსაც მის ბედში მყოფი სხვა ვინმე, ალბათ ვერც შეამჩნევდა: — „ხოლო იქმნა ესეცა. — გვიამბობს მემატიანე, — რომელ რაზმა შინა გახლტა შველი, სადა იგი სარგის ჯაყელმან, აბჯარცმულმან მოკლა. მკირედ წარვლეს, და მელი მოკლა, იგიცა სარგის, ისრითა და წაიარეს და ყურდგელი მოკლა“.

მასზე განრისხებული ყენის წინ ისე არხეინად უჭირავს თავი სასიკვდილოდ განწირულ ჯაყელს, თითქოს იმ დღეებში მელისა და ყურდგლის მოკვლის მეტი სადარდელი არაფერი ჰქონოდა!

მემატიანეს შაბურანის დიდი ომის აღწერისას დრო და ადგილი არ უნდა ჰქონოდა შელის, მელისა და ყურდგლის შემთხვევით გამოხტომისა და სარგისის ისრით მათი მოკვლის უმნიშვნელო ამბის მოსათხრობად. მაგრამ ჩვენი ავტორი შესანიშნავი ფსიქოლოგია, და მან იცის, რომ სწორედ, ერთი შეხედვით ამ უმნიშვნელო ეპიზოდმა, გადასწყვიტა სარგის ჯაყელის ბედი: მისმა სულიერმა სიმშვიდემ და ნებისყოფის შეუწყველობამ მოხიბლა ჰულაგუ და, ომის შემდგომ მსვლელობაში, მას კიდევაც რომ არ ეხსნა სიკვდილისაგან ყენი, იგი მაინც შეწყნარებული იქნებოდა ჰულაგუსაგან.

* * *

ეპითალმწერელი მომხდარი ამბების უბრალო მოხრობელი როდია. იგი ცდილობს ჩასწედეს ისტორიის კანონებსაც და იმ ისტორიის შემოქმედი ადამიანების სულსაც.

იგი აშიშვლებს ადამიანის ბუნებაში ორი საწყისის ერთდროულ არსებობას, გვაჩვენებს, როგორ მელაენდება ერთი და იმავე პიროვნების ქცევაში კეთილი და ბოროტი, მაღალი სული და

მდაბალი უზნეობა. მემბტიანე არ სჯერდება გმირების მოქმედების შპრალ მოთხრობას. იგი ცდილობს მათ მიერ გადადგმული ნაბიჯების, მათი ქცევისა და მოქმედების მოტივების ახსნას, მათი სულის მღელვარების გადმოცემას. იგი ხშირად იმის წარმოჩენასაც კი ცდილობს, რასაც გმირები ერთმანეთსა და ზოგჯერ თავისთავსაც კი არ უმხელენ, ლაპარაკობს შესაძლო მიზეზებზე და გამოთქვამს საკუთარ ვარაუდს. ადამიანის სულის ეამთაღმწერლისეული წვდომა, ფსიქოლოგიური სიღრმე, იშვიათად როდი გვაგონებს დიდი მხატვრის ხედვასა და წვდომას: იგი გმირის სულში ღრმად იხედება და პიროვნულ თვისებებს უკან ხედავს ზოგად საკაცობრიოს, რომელიც საერთოა წარსულის, აწმყოსა და მომავლისათვის.

ეამთაღმწერელი როგორც ისტორიკოსი და მორალისტი ასე თუ ისე შესწავლილია, მაგრამ როგორც მხატვარი და ფსიქოლოგი იგი ცალკე შესწავლას იმსახურებს.

იგი ძალიან ხშირად, კი არ ჰყვება, არამედ ხატავს, პლასტიკურად აღადგენს დიდი ხნის წინათ მომხდარ ამბავს და ისე აცოცხლებს სურათს, თითქოს იგი ჩვენს თვალწინ, ახლა ხდებოდეს.

„ჯალალედინმა, — წერს ჩვენი მემბტიანე, — იყადრა და ხელყო სიონისა გუმბადსა შემუსვრად და ზედა ბილწისა საჯდომისა მისისა აღშენებად, რომელ იგი ხიდითა მალლითა და გრძლითა განზიდა აღსვლად, და ესეცა შესძინა, რამეთუ ხატი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი და ყოვლად წმიდისა ღმრთისშობლისა, რომელ სიონს მკვიდრ იყო, ბრძანა მოყვანებად და ხიდისა შესავალსა დადებად პირაღმართ, და ბრძანა ყოველთა მათ პურობილთა ქრისტიანეთა, მამათა და დედათა, იძულებით დათრგუნვა პატიოსანთა ხატთა...“

ან, ნახეთ როგორი ოსტატობით ხატავს მემბტიანე სატანჯველიდან გამო-

სულ უღუდავითის შესახებდობას: „გამოიყვანეს დავით, კინდა სულაყერ მყოფი, რამეთუ უსულოდ რადმე განყინულად ანუ მკვდრად, უძრავად საგონებელ იყო მხილველთა მიერ. და უცხო იყო სახილველად, რამეთუ ფერი პირისა მისისა დაყვითლებულ იყო, და თმანი ვიდრე სხვილ-ბარკლამდე შთასრულ, და ფრჩხილნი ფრიად გრძელ“...

მონგოლთა გარეგნობის აღწერას იმ დროის ყველა ისტორიკოსი დიდ ადვილს უთმობს თავის თხზულებაში. მაგრამ ეამთაღმწერლის მიერ დახატული მათი გარეგნობა მართლაც რომ კლასიკურად შეიძლება ჩაითვალოს. იგი გვაოცებს თითქმის ფოტოგრაფიული სიზუსტით, ნაკეთებისა და ასოთა აღწერილობის ზედმიწევნილობით: „იყვნეს ტანითა სრულ, გვამითა ახოვან და ძლიერ ფერხითა, შვენიერ და სპეტაკ ხორცითა, თვალითა მკირე ჰვრიტ და გრემან, განზიდულ და საჩინო; თავითა დიდ, თმითა შავ და ხშირ, შუბლ-ბარტყელ, ცხვირითა მდაბალ ესოდენ, რომელ დაწვნი უმადლეს იყვნინან ცხვირითა და მკირედნი ოდენ ნესტენი ჩნდიან ცხვირთა; ბაგენი მკირე, კბილნი შეწყობილნი და სპეტაკ, ყოველად უწვერულ“...

საერთოდ, პორტრეტის ხატვას ცოტა ადვილს როდი უთმობს ეამთაღმწერელი თავის თხზულებაში. თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი პიროვნების (ქართველი მეფეები, ჩინგიზყაენი, ილხანები, ქართველი დიდებულები) პორტრეტს ხატავს იგი და თითქმის ყველას ერთგვარი სქემის მიხედვით. თუმცა ეს გარეგნობა მხოლოდ საერთო ნიშნებითაა გადმოცემული, ისინი პოლიციის პორტრეტულ აღწერილობას მაინც არ გვანან; რადგან უშთავრესი გარეგნული წიგნების გადმოცემასთან ერთად ხასიათსაც გვაცნობენ: „იყო ესე დიმიტრი ტანითა ახოვან, ფერითა პაერთვან, შესახედავად ტურფა, თმითა და წვერითა მწყახარ და შვენიერ, თვალითა გრემან, ბეჭ-ბარტყელ და შეწყობილ სამ-

ხედროთა წესითა, სრული ცხენოსანი და მშვილდოსანი რჩეული, უხვი, მოწყალე და მდაბალი“...

პორტრეტული აღწერა ულუ დავითისა და დავით ნარინის გარეგნობისა იქვე შეიკავს მათი ხასიათისა და ბუნების გადმოცემასაც:

„ხოლო იყო ესე ლაშასძე დავით ტანთა დიდ და ახოვან და სხვილ, და მოისარი მავრითა მშვილდითა, უმანკო, წრფელი, და მალე-მრწემენ, და შემნდობელ ბოროტის მყოფთა. და რუსუდანისძე დავით იყო ტანითა ზომიერ და თხელ, ფერითა პაეროვან და შევნიერ და თმითა თხელ, ფერხითა მალე, მონადირე რჩეული და კეთილად მსროლელი ნადირთა. ენატკბილ და სიტყვიერ, უხვ და მდაბალ, ცხენსა ზედა მხენ და ლაშქრობასა გამგონე და სამართლის მომქმედ“...

ამ ერთ აბზაცში ლაკონიურადაა დახატული ორი მეფის (ბიძაშვილ-მამიდაშვილის) არა მარტო გარეგნული პორტრეტი, არამედ ხასიათის ის თვისებები, რომლებიც მათ შემდგომ მოღვაწეობაში არაერთხელ იჩენს თავს.

რაკი ფამთაალმწერლის რწმენით მეფის ხასიათი განსაზღვრავს პოლიტიკას, ამიტომ შემატანე ხასიათის იმ თვისებებს გამოაყოფს (ლალი, ამაყი, თვითბუნება, მალემრწმენი, კეთილი, შემნდობი, მოწყალე), რომლებიც გველენას ახდენდნენ მეფეების მოღვაწეობაზე და მთელი ქვეყნის ბედზე. იგი უმთავრეს ყურადღებას აქცევს სარწმუნოებასთან მეფის დამოკიდებულებას და ეს ბუნებრივიც არის, რადგანაც შემატანის რწმენით სახელმწიფოს სიმტკიცის საფუძველი სჯულის სიმტკიცეა.

* * *

ჩვენში ჯერ კიდევ არ არის შესწავლილი რიტორაიკის ის ხერხები, რომლებითაც ტრადიციულად ხელმძღვანელობდა ქართულ ისტორიოგრაფია. „ქართლის ცხოვრების“ ცალკე მატანიების ურთიერთ დამოკიდებულება,

მათი საერთო ადგილები ჯერ კიდევ არ გამხდარა შედარების საგნად.

ეს საერთო ადგილები ერთი გადავლებითაც კარგად ჩანს: თითქმის ყველგან გვაქვს ღვთისმოსავი და გლახაკთა გამკითხავი მეფეების ერთნაირი დახასიათება, მათი მხედრული ღირსებების ჩამოთვლა, ქვეყნის თავზე დამტყდარი უბედურების ცოდვათა ჩვენთა გამო ღვთის განრისხებით ახსნა, მიწის ძვრისა თუ ბუნების სხვა საოცარი მოვლენების ერთნაირი აღწერა და განმარტება.

ფამთაალმწერელი თავის ისტორიას ლაშა გიორგის გამეფებიდან იწყებს და ბოლომდე მიჰყვება ამბების თანმიმდევრობას. მაგრამ მის მატანიეში ხშირად ვხვდებით წილისვლებს, გვიან მომხდარი ამბების წინ გადმოტანას, ან აღრე მომხდარის გვიან გახსენებას. კლასიკური ხანის ავტორების მსგავსად, ისიც ხშირად იყენებს ასეთი შემთხვევისათვის მიღებულ ფრაზას: „ხოლო ჩვენ პირველსავე სიტყვასა აღვიდეთ“, „ხოლო ჩვენ პირველივე სიტყვა მოვიხსენოთ“ და სხვ.

* * *

„ფამთაალმწერლის“ თხზულების შესწავლას საგანგებო ნაშრომი მიუძღვნა დიდიმა ქართველმა მეცნიერმა ივანე ჯავახიშვილმა. ნაწარმოების დეტალური ანალიზით იგი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ „ჩვენი ფამთაალმწერელი საზოგადოდ განვითარებული ადამიანი ყოფილა, მისი მსჯელობა ჩვეულებრივ სწორე და ფიზიკლია, ამასთანავე თავისუფალი“. მატანიის ტექსტის შესწავლამ სახელოვანი მეცნიერი დაარწმუნა, რომ მისმა ავტორმა რამდენიმე ენა (ბერძნული, მონგოლური, უიღურული, სპარსული) იცოდა, იგი კარგად იცნობდა ბერძნულ, რომაულ და სპარსულ საისტორიო ლიტერატურას.

ფამთაალმწერა აპრელბუღია მონგოლური და სპარსული ციტატებით, ანტიკური ავტორების დამოწმებით,

ძველი და ახალი აღთქმის ადგილების არაერთგზის მოშველიებით.

ივ. ჯავახიშვილის მეცნიერული დაკვირვება ცხადად გვიჩვენებს, რომ ეამთაალმწერელს უსარგებლია მრავალი, არაქართული, უცხო წყაროთი. მას ხელთ ჰქონია ქართული წყაროებიც, რომლებსაც ხშირად ასახელებს და იმეორებს, ეთანხმება ან უარყოფს მათ ჩვენებას. იგი ბრძანდ რომელი სარგებლობს ამ წყაროთა მოწმობით, ერთიმეორეს აღარებს მათ და თავისი დასკვნა ისე გამოაქვს. „ისტორიულ სიმართლეს იგი დედან-საბუთების ცნობების მიხედვით არკვევს. ხოლო ეს უკვე საისტორიო კრიტიკის მეთოდის ჩანასახია და ქართულ მწერლობაში ეს კრიტიკული მეთოდის პირველი ცდა არის“ — ავტორიტეტულად აცხადებს ი. ჯავახიშვილი.

ნაწარმოების დაკვირვებულმა ანალიზმა ჩვენს დიდ მეცნიერს საბოლოოდ ასეთი დასკვნის გამოტანის საფუძველი მისცა: „ქართული ეამთაალმწერელის ღირსებას მისი მიუღღამლობა და პირუთვნელობა შეადგენს“. „ჩვენი ეამთაალმწერელის თხზულება, როგორც ირკვევა, სანდო საისტორიო წყაროდ უნდა ჩაითვალოს“.

ერთადერთი დაეჭვება, რომელსაც ი. ჯავახიშვილი ეამთაალმწერლის თხზულების მიმართ იჩენს, ეხება იმ დაუჯერებელ, ზღაპრულ ელემენტს, რომელიც ბლომადაა განხეული ჩვენი ავტორის მატიაწეში. „...პირდაპირ გასათვარია, — წერს ი. ჯავახიშვილი, — როგორ მოხდა და როგორ შეიტანა მან თავის თხზულებაში ის მართლაც და „ზღაპრნი“, რომელიც მოთხრობილია ლაშა-ვიორგის ძისადმი ხაროში მყოფ გველების სიყვარულის შესახებ, ან სამეფო ცხენზე სამი დღე და დამეჰქენება, ან კიდევ ადამიანთა ძალღურყუფისაგან გარემოცულ ქალაქის ზღუდეების ორგან განრღვევა და დაცემა“. ი. ჯავახიშვილის ამ დაეჭვებას ჩაებლაჟქნენ ზოგიერთნი, ვისაც საკუთარი, დაუსაბუთებელი მოსაზრების გასამა-

გრებლად ეამთაალმწერლის თხზულების არა სანდო წყაროდ გამოცხადება სჭირდებოდა. მაგრამ ასეთი შედეგითებით ისტორიული წყაროს სანდოობა თუ საეჭვოობა რომ არ დადგინდება, ამის საილუსტრაციოდ გამოდგება წარსულის ყველა ისტორიკოსი და არა მარტო მონგოლთა დროის ისტორიკოსები: თუკიდიდე და პლუტარქე, ტიტუს ლიბიუსი და ტაციტუსი, სალიუსტი და სვეტონიუსი, იბნ ალ ასირი და რაშიდ აღინი და მრავალი სხვა.

ისტორიული მწერლობის არცერთი კლასიკოსი ათეისტი-მარქსისტი არ ყოფილა. ისინი თუ წარმართები არ იყვნენ, ქრისტეს ან მამკვალს აღიარებდნენ. მათ თავიანთი რელიგია ღრმად სწამდათ და სასწაულებისა ისევე სჯეროდათ, როგორც რეალური ფაქტებისა, ეს ჰეშმარბტება კარვად ჰქონდათ შეგნებული წარსულის მოაზროვნეებსაც. აი, რას წერს შესანიშნავი ფრანგი ფილოსოფოსი მონტენი: „მისი ცნობა, — ლაპარაკია ტაციტუსზე, — ზოგჯერ მეტისმეტად გაბედულად გვეჩვენება, როგორც მავალითად ჭარისკაცის ამბავი, რომელსაც შეშის კონა მოჰქონდა: ჭარისკაცს თურმე ისე ვაეთოშა სიცილისაგან თითები, რომ ძვლები შუშას მიეყინა, ხელებს მოცილდა და შეშას შერჩა. მე ჩვეულებად მაქვს ასეთ შემთხვევაში ვენდო ავტორიტეტულ მოწმობას. ასეთივე ხასიათისაა მისი ნაამბობი იმის თაობაზე, რომ ღვთაება სერაპისის შეწევნით, ვესპასიანემ ბრმას თვალი აუხილა საკუთარ ნერწყვში დასველებული თითის ამოსმით. იგი სხვა სასწაულებსაც გვიამბობს, მაგრამ ამას იგი ავეთებს ყველა კეთილსინდისიერი ისტორიკოსის მავალითისა და მოვალეობის ვათვალისწინებით: ისინი ხომ ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენის მომთხრობნი არიან და ადამიანების მითქმა-მოთქმა და შეხედულებებიც ხომ საზოგადოებაში მომხდარ მოვლენებს ეხება და განუკუთვნება“ (იხ. მ. მონტენი, ტ. III, 204. რუს. ენაზე).

ამ მხრივ რომ ჩვენი ეამთაღმწერელი, ორიგინალური და ერთადერთი არ არის წარსულის ისტორიკოსებს შორის, ამის ილუსტრაციად ყველა მისი დროისა თუ წინამორბედი ისტორიკოსის თხზულებიდან შეიძლებაოდა უხვად მოგვეტანა მასალა, რომლებიც გაცილებით უფრო დაუჯერებელი იქნებოდა, ვიდრე ეამთაღმწერლის მოკრძალებული სასწაულები.

მაგრამ იმის გამო, რომ პლუტარქე, ტაციტუსი, სვეტონიუსი ან იბნ ალასირი სასწაულებსაც უთმობენ ადვილს თავიანთ თხზულებებში, განამეტყვირებას ოდესმე ეკვი მიუტანია მათ მიერ მოთხრობილის ტეშმარიტებაზე?!

მსვავსი ამბების გამო კარგად დაასკვნის ჩვენი დროის ფრანგი ისტორიკოსი მ. ბლოკი: „თუ სამყაროს ის სურათი, რომელიც დღეს არის ჩვენს თვალწინ, გაწმენდილია მრავალი თაობის მიერ დამოწმებული ყველა მოსაჩვენარი სასწაულისაგან, ამას ჩვენ უნდა ვუმადლოდეთ, უწინარეს ყოვლისა, ურყევი კანონებით ნაკარნახევ მოვლენათა ბუნებრივი მსვლელობის შესახებ თანდათან გამოშუშავებულ ცოდნას. მაგრამ მტკიცედ ჩამოყალიბება ამ ცოდნისა და მისი უარყოფელი დაკვირვების უკუგდება შეიძლება მომხდარიყო მხოლოდ იმ დიდი მუშაობის შედეგად, რომლის ექსპერიმენტის ობიექტი იყო ადამიანი — მოწმე. ამიერიდან ჩვენ შესაძლებლობა გვაქვს აღმოვაჩინოთ ხარვეზები ამ მოწმობისა. ჩვენ მოვიპოვეთ უფლება ყოველთვის როდი დავუჭვროთ მოწმობას, ჩვენ ახლა ადრინდელზე უკეთ ვიცით, როდის და რატომ არ უნდა ვერწმუნოთ მას. ასე შესძლო მეცნიერებამ განთავისუფლებულიყო ბევრი ცრუ პრობლემის მკვდარი ტვირთისაგან“ (მ. ბლოკი, ისტორიის აპოლოგია, 74. 1973 წ. რუს. ენაზე).

ი. ჯავახიშვილს კარგად ესმოდა საქმის ეს არსი, მაგრამ ეამთაღმწერელი იმდენად უტყუარ, განათლებულ

და საღად მოაზროვნე ავტორად მიაჩნდა, რომ მის მიმართ მინც ზედმეტი მეცნიერული სიფრთხილე გამოუჩინია და სულსწრაფ ხელმოყოფელთა თავდასხმისაგან მის დასაცავად, საბოლოოდ ასეთი მოსაზრება ჩამოუყალიბებია: „უნებლიედ ეკვი ებადება მკვლევარს, მერმინდელ გადამწერის ჩამატებული ხომ არ არის ეს ადგილები?“.

* * *

ეამთაღმწერლის მოთხრობა ხშირადა ჰგავს იერემიას გოდებას და მართო იმის გამო კი არა, რომ ისიც დიდებული სამშობლოს ნანგრევებს დასტირის.

თავათ ტონიც, უსაზღვრო ნაღვლითა და სასოწარმყვეთი მწუხარებით დასავსე ტონი მისი თხრობისა, უაღრესად პოეტური და გულშიჩამწვდომია.

მას ბედმა XII საუკუნის ძლევაშისილი საქართველოს გამოტირება არ გუნა. მისი ისტორიის უდიდესი ნაწილი დამციარებისა და: დაცემის, შეუცაცყოფისა და გულისგატეხვის მწარე მოთხრობაა, მთელი საუკუნის მანძილზე გაგრძელებული ბნელი ღამის სურათია, რომლის შვე ფონზე დროდადრო ელავენ კეთილშობილი გმირობისა და ვაჟკაცობის, მალალი ზნეობისა და იშვიათი ადამიანობის მაგალითები.

„ეამთაღმწერას“ თავი და ბოლო აკლია და, თუმცა ჩვენ ვიცით, რომ ავტორი მონგოლთა უღლისაგან სამშობლოს განთავისუფლების ნანატრ დროს მოსწრებოა, გიორგი ბრწყინვალის დღეებამდე მოსული მისი თხრობა უეცრად წყდება კიდევ ახალი საშინელი ამბის დასაწყისის პირველსავე სტრაქონებზე: „და იწყო მთიებმან აღმოკვირებად, ხოლო მე ენა ვერ მიძრავს საკვირველისა და საშინელის თქმად...“ უნებლიედ გაწყვეტილი თხრობის ასეთი მოულოდნელი ბოლო, დიახაც, რომ ეთანხმება და შექვერის ეამთაღმწერის მთელ შინაარსსა და სულს, თვითონ

მემატიანის უიღბლო ბედს — იყოს საშინელებათა და უბედურებათა მომთხრობი, ცრემლითა და ტკივილით მეტყველი.

ჟამთააღმწერლის ისტორიულ-პოლიტიკური კონცეფცია უაღრესად პატრიოტული და ეროვნულია. მან იცის, რომ ისტორია, ერის ცხოვრება გრძელდება და ბოროტება შეიძლება განმეორდეს მომავლის ადამიანთა ურთიერთობაში. ამიტომ უნდა დარჩეს სიკეთისა და მანკიერების მაგალითები ყველა დროის ადამიანებს, გაკვეთილად, გეზის მიმცემად და გზის მაჩვენებლად.

აქედან გამომდინარე, იგი ბიბლიური წინასწარმეტყველივით ამხნეებს და აფრთხილებს შთამომავლობას ზნეობრივი მაგალითებით, რომლებსაც უნდა მიბაძონ ან ერიდონ.

წინაპართაგან მისთვის სიკეთისა და სრულყოფის ნიმუშებია — დავითი და თამარი, ზოლო ბოროტებისა და სიმდაბლის — ბაღვაშაკაბერის ძენი.

ამ ისტორიულ ნიშანსვეტებთან მიმართებაში ახდენს იგი მონგოლთა დროინდელ მოღვაწეთა საქმიანობის შეფასებას, საზომებად დარჩენილ წინაპართა მოქმედებას უდარებს მათ ყოველ მნიშვნელოვან ნაბიჯს და, საბოლოო მსჯავრი მხოლოდ შედეგების მიხედვით გამოაქვს.

რაკი დაკემის ხანის საქართველოს ცხოვრებას მოგვითხრობს ჟამთააღმწერელი, ბუნებრივი იქნებოდა ერის საერთო დაშლისა და საზოგადოების გახარწნის სურათი ცალკე ადამიანთა გადაგვარებისა და ზნეობრივი გათახსირების უამრავი მაგალითით წარმოედგინა.

თხზულებაში კი საქმე სულ სხვაგვარადაა.

„ქართლის ცხოვრების“ არცერთ მატრიანეში ზნეობრივი სისპეტაკისა და კეთილშობილების, ერისა და მოყვასისათვის თავის დადების ამდენი მაგალითი არა გვაქვს. ჟამთააღმწერლის მიერ მოთხრობილ გმირობასა და ზნე-

ობრივი სიწმინდის მრავალი მაგალითიდან აქ მხოლოდ რამდენიმეს დავაყრდნობთ:

1. ალამუთის ალყის დროს, როცა ჩაღატა ნოინი მოჰკლეს და მკვლელთაში ექვმიტანილი ქართველი მხედრობა მთლიანად მოსპობის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა, გრიგოლ სურამელის რჩევით ქართველი მხედართმთავრები თვითონ გამოეცხადნენ ვანრისსებულ მონგოლებს: სასიკვდილოდ თავი გადადეს და ამით ლაშქარი გაუუფრესაგან იხსნეს.

2. მონგოლთა ურდოში დებარებულიმა დიმიტრი მეფემ დანამდვილებით იცოდა, რომ სიკვდილი ელოდა, ახლობლები და დიდებულები ერთხმად უშლიდნენ წასვლას, მაგრამ მან მთელი ერის დარბევას, უდანაშაულო ხალხის გაწყვეტას, ყაენის ხლება და სასიკვდილოდ თავგანწირვა არჩია.

3. მორჩილებისაგან გამდგარი უღუდავითი და სარგის ჯაყელი ბოლოსდაბოლოს ყაენს ეახლნენ. ყაენის რისხვა, რომ მეფისათვის ავსორებინა, სარგისმა თვით გადასდო თავი სასიკვდილოდ, მეფის დანაშაული თვითონ დაიბრალა და ხელმწიფე განსაცდელისაგან იხსნა.

4. ბათოსთან ჩასულ ავაგ მხარგრძელსა და მის ამაღას იმდენი აქვთ გაგონილი მონგოლთა მრისხანებაზე და განუკითხაობაზე, რომ ეშინიათ ნახვისთანავე არ მოჰკლას ბათომ ავაგი. მხარგრძელის ეჯიბი, ივანე ახალციხელისძე დავითი მთავრის ტანსაცემის ჩაიცვამს და ეჯიბის ტანსაცემლში გამოწყობილ ავაგს ასე ამხნეებს: „უკეთუ ენებოს მოკვდინება შენი, მე მოვიკლა და არა შენი...“ ეჯიბი მოზიბლავს ბათო ყაენს ქცევითა და სიტყვაპასუხით და ეს ტრაგიკომიკური ეპიზოდი ბედნიერი დასასრულით ბოლოვდება.

5. ბარახა ყაენთან საომრად დამარულმა მულაგუმ მუვერავებად ქართველთა ჯარი ვაგზუნა მონგოლებთან ერთად. მუვერავეები ბარახას მთავარ ლაშქარს გადაეყარნენ. მონგოლმა სარ-

დალმა სიქადურმა უკან მობრუნება გადაწყვიტა, ქართველ მეფეს ფეხი მიუდგამს და მტკიცედ განუცხადებია: „არა არს წესი ჩვენ ქართველთა, უკეთ ვიხილოთ მტერი ჩვენ კერძოდ მომავალი, შეუბმელად ზურგი შემოვაქციოთ, დაღათუ იყოს სიყვდილი“. მეფემ ერთხელ ნათქვამი რომ აღარ გადათქვა, სიქადურს შეშინებია და ყაენთან კაცი უფრენია. პულაგუ დაეითს განრისხებია. მეფეს ისევ გაუმეორებია, წესად არ გვაქვს ქართველებს მტრისთვის ზურგის შექცევაო, თავი სასიყვდილოდ გადაუდევს და არაჩვეულებრივი გმირობა უჩვენებია.

და, დასასრულ, მშვენება და დიდება მართო ეამთაღმწერლის მატიანისა კი არა, მთელი „ქართლის ცხოვრებისა“ — ამბავი კონტისთავის შეთქმულებისა და ცოტენ დადიანის არაჩვეულებრივი გმირობისა.

როგორც ეამთაღმწერელი გადმოგვცემს, საშობლოსა და ერისათვის თავდადების ყველა ეს უქნობი მაგალითი იმ დროს ეკუთვნის, როცა „ყოველი ასაკი ბერთა და ყრმათა, მეფეთა და მთავართა, დიდთა და მცირედთა მიდრკა სიბოროტეთა, რამეთუ დაუტევს სიმაართე და ჰეშმარიტება, ვინათგან თვით მღვდელთა მიერ იხილვებოდა არაწმიდება, ვინათგან ყოველი ერთი იქმოდეს სიბილწესა“.

ასეთი საყოველთაო დაცემისა და გათახსირების დროს ქართველ ერს იშვიათი გმირობის, კეთილშობილებისა და შეუღაბველი ზნეობის ესოდენ მრავალრიცხოვანი მაგალითით სულიერი მობილიზების უდიდესი უნარი უჩვენებია.

საერთო დაქვეითებისა და ზნეობრივი გარყვნის ეამს ცუდისა და დასაგმობის მაგალითი ზომ ბევრად მეტი იქნებოდა. ამგვარი მაგალითები, ალბათ ყოველ ნაბიჯზე ხედვებოდა მემატიანეს, მაგრამ იგი შეგნებულად უყრუებდა ყურს ერის შემარცხველ საქმეებს, თავის თხზულებაში მხოლოდ აუცილებლობის გამო შეჰქონდა ისი-

ნი და ერის ცხოვრებაში მომხდარ ისეთ ფაქტებს აღუვცდა უპირატესობას ისტორიაში შესატანად, რომლებიც შთამომავლობის სულიერ განსეტყვებასა და ზნეობრივ ამაღლებას შეუწყობდნენ ხელს.

ეამთაღმწერის ეს დიდი სიკეთეც ალბათ მისი ავტორის მაღალი ერთგული შეგნებით და სწორი ისტორიული კონცეფციით უნდა აიხსნას.

მაგრამ მთავარი მაინც მწერლის დიდი ნიჭი და ალღო უნდა ყოფილიყო, თორემ გმირობისა და კეთილშობილების, პატიოსნებისა და სპეტაკი ზნეობის მაგალითები ქართლის ცხოვრების სხვა ეპოქებშიაც ბლომად იქნებოდა.

და თუ ეს მაგალითები სხვა მემატიანეებმა ეამთაღმწერლის მსგავსად ვერ უცვდაცვევს, ამის ახსნა ეგებ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის მიერ დამოწმებულ ალექსანდრე მაკედონელის სიტყვებში ვიპოვოთ: „არა დიდ იყავ აქილევსი, არამედ დიდსა მიემთხვევ მაქებელსა უმიროსს“.

* * *

კაცობრიობის ისტორიაში ბევრი ერი ისე გამჭრალა, არავითარი კვალი არ დარჩენია.

იყენენ ერები, რომლებმაც სხვათა რბევითა და ნგრევით იცხოვრეს და შთამომავლობას მხოლოდ გრძელი სიები დაუტოვეს იმისა, თუ, სად, რამდენი ქალაქი და სოფელი აღგავსს მიწის პირისაგან, რამდენი სული უდანაშაულო ადამიანი მოსპეს და რამდენი კიდევ მონად წაასხეს. ასეთი ერების სახსენებელი მათ არსებობასთან ერთად ჭრებოდა და მათი სახელი დღეს მხოლოდ სპეციალისტ მკვლევარებსღა ახსოვთ.

მაგრამ იყენენ ერები, რომლებიც ქმნიდნენ და კაცობრიობის სულიერ საგანძურში თავიანთი საკუთარი წვლილი შეჰქონდათ. ამ ერებმა თავიანთი არსებობა სამუდამოდ უცვდაცვევს შთამომავლობის ხსოვნაში ხელა ვნე-

ბისა და ლიტერატურის იმ დიდებული ძეგლებით, რომლებითაც დღესაც, მათი შემოქმედი ხალხების გაქრობიდან დღეი ხნის შემდეგაც, ამაყობს კაცობრიობა.

მაგრამ იმ გარდასულ ხალხთა ცხოვრებას ხელოვნების ხელთუქმნელ ძეგლებზე ნაკლებად როდი ამშვენებს ზნეობისა და კეთილშობილი რაინდობის ის განუმეორებელი მაგალითები, რომლებითაც ისინი ასე მალა დგანან თავიანთ თანამედროვეებთან შედარებით და, რომლებიც მათ ისტორიას შემოუნახავს შთამომავლობისათვის.

საქართველო ერთა ამ მცირერიცხოვან ჯგუფს ეკუთვნის. ჩვენმა ერმა თავისი არსებობის გრძელ გზაზე სულიერი შემოქმედების მრავალი ისეთი ძეგლი შექმნა, რომელთა მნიშვნელობა არასოდეს არ შემოიფარგლებოდა დროითა და ადგილით.

მსოფლიოს ხალხთა შორის ცოტას თუ დავასახელებთ, ქართველების გვერდით, რომელთა ისტორიას ფაქიზი ზნეობისა და მაღალი ადამიანობის, კეთილშობილი რაინდობისა და გმირული თავდადების ამდენი და ესოდენ დიდებული მაგალითი ამშვენებდეს!

ამ მაგალითთაგან ყველაზე ნათელი და მიწილდელი, ყველაზე ღრმა ადამიანური და ამაღლებული ცოტნე დადიანის თავდადებისა და რაინდობის ამბავია.

ერს რომ ვაეკაცობისა და კეთილშობილების ასეთი მაგალითი არ ჰქონოდა, იგი უნდა გამოეგონა.

მაგრამ მსგავსი მაგალითის შექმნას ან გამოგონებასაც ისეთივე ნოყიერი ნადაგი უნდა, როგორც საქართველოს ისტორია იყო. ერის არსებობისა და მთელი მისი ისტორიის გამართლებად კმარა ზნეობრივი გმირობის ერთი ასეთი მაგალითის შექმნაც!

ქართველმა ერმა იმითაც უკვდავყო თავისი არსებობა, რომ მცხეთის ჯვრისა და ვეფხისტყაოსნის გვერდით შექმნა ცოტნე დადიანის გმირობის მაგალითი და თავისი სულიერი სილამა-

ზის ამ შესანიშნავი მოწმობით მსოფლიო ისტორიაში თავისი უგანუმეტებელი სიტყვა თქვა.

ქამთაღმწერლის მოთხრობაში კოტისათვის შეთქმულებისა და ცოტნე დადიანის გმირობის ამბავი მოკლე რეპორტაჟს უფრო ჰგავს, ვიდრე ერის ცხოვრების მნიშვნელოვანი ეპიზოდის დიწ გადმოცემას. ასეთი ლაკონურობა მნიშვნელოვანი ამბის მოყოლისას გაუგებარია და მიუტყვებელი, თვით ისეთი სიტყვაძუნწი ავტორისთვისაც კი, როგორც ჩვენი ქამთაღმწერელია.

რაკი ეს ეპიზოდი არც ერთ სხვა წყაროს არ შემოუნახავს (არც ქართულს და არც უცხოს), ჩვენ ისღა დავგრჩენოდა ისევ და ისევ ქამთაღმწერლის კონსპექტურ ჩანაწერს ჩაგვირეებოდით, მისგან შესაძლებელი მაქსიმუმი მიგველო და არსებითი სიცარიელე ეპოქის საერთო ცოდნითა და ფანტაზიით შეგვევსო. თუ მამხილებელი სახუთების ნაკლებობა სასამართლო გამომჩიებისათვის დიდი დაბრკოლებაა, მხატვრისა და შემოქმედისათვის ფაქტიური მასალის სიღარიბე, ცოდნის განსაზღვრულობა, ზოგჯერ საუკეთესო პირობაა ფანტაზიის გაშლისა და სიუჟეტის თავისუფალი განვითარებისათვის.

მაგრამ ცოტნე დადიანი უბრალო პიროვნება როდია, იგი ქართველი ხალხის ეროვნული გმირია და მისი ბიოგრაფიის შექმნისას ეს ფაქტი რომანისტიკისათვის უადრესად ანგარიშგასაწევია.

ქართული ისტორიული მეცნიერება ჯერჯერობით ფაქტების დაგროვებასა და მათი სარწმუნოების დადგენას აგრძელებს დღემდე.

შესამოწმებელი და დასადგენი მასალა კი მართლაც, რომ თავსაყრელია. და მათი უცხო წყაროებთან თუ არქეოლოგიურ მონაბოვრებთან შეჯერება სწორედ საშური და გადაუდებელი ამოცანაა.

მაგრამ ისტორია მარტოოდნე წარსულში მომხდარი ყოველგვარი ფაქტის დაგროვება როდია!

ისტორია, უპირველეს ყოვლისა, არის მეცნიერება ადამიანთა საზოგადოებაზე. ამ თვალსაზრისით იგი ჯერ კიდევ პირველ ნაბიჯებს დგამს თურმე ისეთ ქვეყნებშიაც კი, სადაც მეცნიერების ამ დარგს დიდი და სახელოვანი ტრადიციები აქვს.

რა საყვედური ეთქმის ქართულ ისტორიულ მეცნიერებას, თუ იმავე მარკ ბლოკის სიტყვით, თანამედროვე დასავლეთში „როგორც სერიოზული ანალიტიკური დარგი, ისტორია ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდაა“ და „თავისი მეთოდის რიგ მნიშვნელოვან პრობლემებში იგი მხოლოდ ახლა იწყებს ნიადაგის მოსინჯვას.

ქართული ისტორიით დაინტერესებულ მკითხველსა თუ სავანგებოდ ამ ისტორიის შესწავლით გატაცებულ მხატვარს პრობლემების ანალიზში ჯერჯერობით თავისი საკუთარი თავის და ბეჭითი შრომის მეტი ვერაფერი დაეხმარება, რადგან ჩვენში, არა მარტო ცალკე მნიშვნელოვანი პრობლემებია შეუსწავლელი ჩვენი ისტორიისა, არამედ ბოლომდე და, სრულად, დღემდე ჯერ კიდევ გამოცეპულიც არა ვაქვს საქართველოს ისტორიის ყველა წყარო,¹ შეუსწავლელი და ზოგჯერ მიუკვლეველ-აღმოუჩენელია ბევრი უცხოური წყარო, რომელიც ჩვენი ერის წარსულს ეხება.

ასეთ პირობებში საქართველოს ისტორიის თემაზე მომუშავე მწერალს ხშირად თვითონ უხდება ფაქტების კვლევა და ქეშმარიტების დადგენა. რაოდენ რთული და ძნელია ამ სამუშაოს შესრულება, როცა ბევრი ორიგინალური წყარო ზოგჯერ არქივებსა და მუზეუმებშია საძებნელი, ბოლო უცხო წყაროთა შესაბამისი ბიბლიო-

გრაფიაც კი საოცნებო ფუფუნებად რჩება დღემდე.

მწერალს, მხატვარს ისტორიული მასალა, ფაქტები კი არ უნდა ჰქონდეს საკლავი. მისი კვლევის საგანი ისტორიული გმირების მოქმედების ამხსნელი შინაგანი მოტივები, მათი სულის მღელვარება და მოძრაობა უნდა იყოს, იგი დადგენილ, ექვშუტანელ ქეშმარიტებათა მიმართ თავისი მსჯავრისა და დამოკიდებულების უკეთ ჩამოყალიბებისათვის უნდა ზრუნავდეს მხოლოდ, და ამის საშუალებას უკვე მეცნიერულად შესწავლილი მასალა უნდა აძლევდეს მას.

* * *

წარსული თავისებური თეატრია, ასპარეზია, სადაც შთამომავლობის მრავალი თაობის წინაშე გამოსული წინაპრები მოქმედებენ, იბრძვიან, შრომობენ და მრავლდებიან, უხაროთ და სწუხან, უყვართ და სძულთ...

რაკი წარსულშიაც ჩვენსავით ადამიანები ცხოვრობდნენ, უნდა ვიფიქროთ, რომ მათთვისაც, როგორც ჩვენთვის, არაფერი ადამიანური უცხო არ უნდა ყოფილიყო.

მარქსის მიერ აღმოჩენილი კანონის თანახმად, ისტორიულ პროცესს საფუძვლად სოციალურ-ეკონომიური წყობის ცვლილება უდევს.

ადამიანი გარკვეულ სოციალურ წრეს ეკუთვნის და მის შეგნებას საზოგადოებრივი წყობა განსაზღვრავს. ეს წყობა და წრე აყალიბებენ მის შეგნებას და წარმართავენ მის მოქმედებას.

დღეს ჩვენ ვეღარ გავიზიარებთ მაკიაველის გონებაშახვილ მოსაზრებას, თითქოს „ღრმთა ვითარებაში ერთი რამ რჩება უცვლელი — ადამიანი“. სოციალური ფსიქოლოგიის შესწავლამ ნათლად წარმოაჩინა ადამიანზე სოციალური გარემოს გავლენა: იცვლება ეს გარემო და, ცვლილებას განიცდის ადამიანის ფსიქიკაც, შეგნებაც, გემოვნებაც, სავნებთან და მოვლენებთან ადა-

¹ ეს საშეკრიფლო საქმე მხოლოდ ახლა, ჩვენს თვალწინ ხორციელდება აკადემიკოს ს. ყუბხიძეის დიდი მეცნიერული და მამულიშვილური ღვაწლით.

მიანის დამოკიდებულება. მაგრამ ახალი ისტორიული მეცნიერება მიანიცნობს და აღიარებს, რომ ადამიანის ბუნებაში, ადამიანთა საზოგადოებაში არსებობს რაღაც მუდმივი ფონდი, რომელიც ყველა დროსა და გარემოში უცვლელი რჩება. ეს „ფონდი“ რომ არ არსებობდეს, ჩვენ ვერ გავიგებდით არა მარტო ანტიკური და შუასაუკუნეების ადამიანთა ქცევასა და ხასიათს, არამედ ჩვენი მამებისა და უახლოესი წინაპრების ფიქრსა და ზრახვებს, მათ გრძობებსა და განცდებს.

ისტორიული მეცნიერების მიერ დადგენილ ამ ჭეშმარიტებას მხატვრები დიდიხნით ადრე, ინტუიტურად ხვდებოდნენ და ისტორიული პიროვნების ხატვისას კარგი შემოქმედი მუდამ ცდილობდა თავისი გმირი, რაც შეიძლებოდა, მეტად აღეჭურვა იმ „ფონდიდან“ წამოღებული მასალით, რომელიც ყველა დროის ადამიანს უცვლელად თანა სდევს და, რის გამოც ერთი დროის ადამიანს მეორე დროის ადამიანისა ესმის.

თუ ხელოვანი იმ ძირითად ფონდს არ ჩაუღრმავდა, რომელიც საერთო აქვს ანტიკური ხანის ფეხშიშველა მწყემსს, პოლოტიკით მთლიანად შეჭურვილ შუა საუკუნეების რაინდსა და ჩვენი დროის კოსმონავტს, შემოქმედის მიერ გამოძიებული სახე უსიცოცხლო იქნება, ვერავითარ ემოციას ვერ აღძრავს და ჩვენი ინტერესის გარეთ დარჩება.

მხატვრის ნიჭის ძალა და ცხოველმყოფელობა იმით კი არ განიზომება, თუ რამდენად ზუსტად ადაღვინა მან გარკვეული ისტორიული დროის გარეგანი მხარე (ეს ყველა 'საშუალო ნიჭის მქონე პედანტს' შეუძლია, რადგან ასეთი საშუაოს შესრულება მასალის კეთილსინდისიერ შესწავლას და ზედმიწევნით გადმოღებას მოითხოვს მხოლოდ).

ნამდვილი შემოქმედება მაშინ იწყება, როცა მხატვარი ისტორიული გმირის წარმოსახვისას იმ უცვლელს

უღრმავდება, რომელიც საერთოა ყველა დროის ადამიანისათვის.

თეორიულ მატერიალებში წარსულის ჩვენება სცენაზე გამოსული გმირების მოქმედების გადმოცემით შემოფარგლება. ისტორიულ მასალაზე მომუშავე მხატვარს კი უფლება აქვს იმაზედაც მოგვითხროს, რაც ამ სცენის მიღმა ხდება, მას ნება აქვს გვიჩვენოს ნოსანთა საწოლშიც კი შეიხედოს და ზოგჯერ იქ დატრიალებული დრამა გვიჩვენოს.

ისტორიკოსისაგან განსხვავებით, მხატვარი არა მარტო უფლებამოსილი, არამედ ვალდებულიცაა ისტორიული გმირის სულში ღრმად ჩაიხედოს, მისი მღელვარება თუ დაეჭვება გადმოგვეცეს და მისი ვნებების სიმძაფრე განვაცდევინოს.

ჩვენს დროში ვერავითარ მოწონებას ვერ დაიმსახურებს ის მხატვრული ნაწარმოები, რომელშიაც გმირთა ხასიათების ღრმა ფსიქოლოგიური ანალიზი ცოცხალი, ცხოვრებისეული დეტალები, სისხლსავსე ადამიანური ვნებები, დამაფიქრებელი მსჯელობები და ჩვეულებრივი თვალისათვის შეუმჩნეველი სულის შინაგანი მოძრაობა არ იქნება მოცემული.

მაგრამ ისტორიულ ნაწარმოებს ჩვენ რატომდაც ვაპატიებთ ხოლმე უამისობას. რაკი ისტორიული პიროვნებები შეტწილად ქვეყნის მეთაურები, ან გამოჩენილი მოღვაწეები არიან, ისინი ჩვენს წარმოდგენაში ნაწილობრივ ზე-ბუნებრიობის ნათელში არიან გახვეულნი და ჩვენ ვერიგდებით ასე დახატული მათი სახეებიდან მომპროლავ სიცივესა და მოსაწყენობას.

სადაო არაა, რომ გარეგნული ნიშნების, აქსესუარების (ტანსაცმელი, იარაღი, სამკაული, ავეჯი და სხვ.) ადღვენას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ისტორიულ თემაზე შექმნილ მხატვრულ ნაწარმოებში, იგი ქმნის სურნელსა და განწყობილებას. თუმცა ზოგჯერ ამ აქსესუარების კარბად დახვავება ჩვენთვის შეუმჩნეველად სტო-

ვებს ამ საგნების შემქმნელ და მომხმარებელ ადამიანებს.

მაგრამ არის კიდევ ერთი გარემოება: პოლიტიკურ-სოციალურმა და მეცნიერულ-ტექნიკურმა რევოლუციებმა ეპოქები ერთიმეორეს დააშორა და დიდად გაზარდა მანძილი სხვადასხვა დროის თაობათა შორის.

ამიტომ, როცა „უცვლელ ფონდზე“ ვლაპარაკობთ, მისი საზღვრები იმ თაყიფე უნდა შემოგფარგლოთ და იქამდე არ უნდა გავაფართოვოთ, რომ დაუშვებელ ანაქრონიზმში ჩავევარდეთ და წარსულის გმირებს მივაწეროთ, მათთვის უცხო, ჩვენი თანამედროვეების ემოციები და ქცევის ნორმები.

ამ ჭეშმარიტებათა დადგენა კიდევ ერთი პრობლემის გადაწყვეტას გვკარნახობს: რა ზომით უნდა იხმაროს ადებული ისტორიული ეპოქის გმირთა სამეტყველო ენა მწერალმა?

დღესდღეობით მსოფლიოში არსებულ ერთაგან, მეტნაკლებად ყველა ხალხის ენა ვანიციდია ცვლილებას. ზოგთა ენა არსებითად გამოიცვალა, ზოგის ორ ისტორიულ პერიოდად, ორ ნაკვეთად გაიყო და, გაჩნდა ამა თუ იმ ხალხის ძველი და ახალი ენა (მაგალითად, ძველი და ახალი ფრანგული, ძველი და ახალი სომხური და სხვა).

ახლა რომ ფრანგმა მწერალმა პროვანსელი ტრუბადურის ცხოვრების რომანი დაწეროს, არავის გაუკვირდება, მაგრამ ეს რომანი, რომ ძველი ფრანგული დაიწეროს, მას არაერთი გამართლება არ ექნება და არც მკითხველი ეყოლება.

ენის როლი და მნიშვნელობა ლიტერატურაში განუსაზღვრელია და, დიდი მწერლის უპირველესი ნიშანი ენის სიმდიდრეა. კლასიკოსის უმთავრესი და აუცილებელი თვისება ენის დახვეწილობა და ნატიფი სტილისტობაა.

მაგრამ უკვე მკვლარ, ხმარებიდან გამოსულ (ან ნაკლებ მოსახმარ) ენაზე ჯერ არცერთ კლასიკოსს არ უწერია და, თუ ვინმეს მსგავსი რამ უცდია, მხოლოდ სპორტული ინტერესით. პი-

რიქით, დიდი მწერლების ენა ყოველთვის ხალხურ მეტყველებასთან ახლო და მათ მიერ მოხდენილი ფორმა სამწერლო ენის ცოცხალ, ხალხურ მეტყველებასთან დაახლოებასაც გულისხმობდა.

ძველ, ან მკვლარ ენაზე წერა, რომ ისტორიული რომანის ავტორისათვის სავალდებულო ყოფილიყო, როგორ დაეწერა თავის ენაზე ფლობერს კართაგენელი გმირის ცხოვრება, ან ჰენრიხ მანს საფრანგეთის მეფის პანრი მეოთხის რომანი, ან თუნდაც თომას მანს ბიბლიური პატრიარქის იოსების ეპოპეა?

ისტორიული რომანის წერისას აღებული ეპოქის ენობრივ ფორმებით მეტისმეტი გატაცება, რომ ფუნქციას მოკლებულია, ეს ნაწარმოების უცხო ენაზე თარგმნისას უპირველესად გაციმა თვალში. მთარგმნელი იძულებულია ძველი ენით დაწერილი პასაჟები, ჩვეულებრივ თანამედროვე ენაზე გადმოიტანოს და ცოცხალი სამეტყველო ენით თარგმნოს. ქართულ ენას ამ მხრივ განსაკუთრებული მდგომარეობა აქვს და ისტორიული ნაწარმოების შექმნისას ქართველ რომანისტს ცოტა შეღავათი ეძლევა. ამ შეღავათს ის სასწაული განაპირობებს, რომ ძველი ქართული ჩვენთვის ჯერ კიდევ მისაწვდომია და, რუსთაველის ენა დღემდე მეტნაკლებად ყველა ქართველი მკითხველისათვის გასაგებია.

მაგრამ ზომ ყოველად გაუმართლებელი ანაქრონიზმი იქნებოდა, დღეს რომ ვისმეს, ცურტაველის ან მერჩულესა და, თუნდაც, რუსთაველის ენით რომანები ეწერა?

* * *

ამ ბოლოსიტყვაში მე ვცადე გამეზიარებინა მკითხველისათვის ისტორიული მასალისადმი ჩემი დამოკიდებულება, ის ძირითადი პრინციპები, რომლებითაც „მეცამეტე საუკუნის ქართული ქრონიკის“ სამ წიგნზე მუშაობისას ვხელმძღვანელობდი.

ისტორიული კონცეფციის შემუშავებისას მე, რა თქმა უნდა, არ შემედლო მონგოლთა ეპოქის მემატრიანეების რწმენის გაზიარება, ჩინგიზხანის გამარჯვების ფატალურ გარდუვალობაზე, არც მონგოლთაგან დაპყრობილი ქვეყნების დამარცხების ახსნა მათი უსჯულოებისათვის მოვლენილი ღეთის რისხვით, ან ამ ქვეყნების მეთაურთა პირადი თვისებებით.

განვიხილავდი რა დიდძალ ფაქტობრივ მასალას ისტორიული მეცნიერების დღევანდელ დონეზე, მხატვრის თვალთ ვკითხულობდი ჩვენი ერის ცხოვრების უღრესად ტრაგიკულ სურათს და ვცდილობდი ღრმად ჩამეხედა იმ მოვლენებში, რომლებიც განაპირობებს და წარმოქმნეს რთულმა სოციალურმა და პოლიტიკურმა ურთიერთობებმა.

ისტორიულ რომანებში მე მინდოდა მეჩვენებინა ხალხი, როგორც ისტორიის შემოქმედი ძალა და ამით ერთგვარად შემეცნო მატრიანეების ის დიდი ხარვეზი, რომელიც ერთნაირად აწუხებდა ფრანგ ვოლტერსა და ქართველ ილია ჭავჭავაძეს.

აწ უკვე გასრულებულ ტრილოგია-

ში მე ვცდილობდი, ეამთაღმწერლის მსგავსად „სიმართლის შემტყველად“ ვყოფილიყავი. ისტორიულმა გმირებმა სამშობლოს სიყვარულის სიმაღლიდან დამენახა და მსჯავრი იმის მიხედვით გამომეტანა, თუ რა სიკეთე ან ვნება მოუტანა საქართველოს მათმა მოქმედებამ.

ქართლის ცხოვრების ამ უძნელეს უღელტეხილზე ცოტნეს გმირობა ქართველი ერის ისტორიის აპოთეოზად მესახებოდა და მის თავდადებაში მართო ერთი თაობის განწმენდა კი არა, მთელი დაცემული საქართველოს სულიერ ამაღლებას, ფენიქსებრ აღდგენასა და გამარჯვებას ვხედავდი.

ცოტნეს თავდადება კეთილშობილი რაინდობისა და დიდსულოვნების განუმეორებელი ნიმუშია. ზნეობრივ მაგალითს შთამომავლობაზე ყოველთვის ჰქონდა ცხოველმყოფელი გავლენა და ცოტნეს გაკვეთილის მნიშვნელობა ჩვენი ერისათვის განსაკუთრებით დიდი უნდა იყოს დღეს, როცა ქართველი ხალხი ასეთი ერთსულოვნებით იბრძვის ზნეობრივი განწმენდისათვის, მალაღობისა და შეუღალავი პატიოსნების დამკვიდრებისათვის.

იზა გომეძე

დაძინილი ჰარისკაბი

მზეო, გნატრულობ,
მალე მოდი,
მალე დამხედდე,
მალე მკურნალო,
თორემ მგონი
სიკვდილი მოდის,
ჩამსაფრებია ჩემ სანგართან
ეს იდუმალი,
ეს იდუმალი ქანდაკება
ტყვიის და ლოდის!

ვაგლახ, მკურნალო,
რომ შემეძლოს
შენ სამრეკლოში
თუნდაც ხეიბრად დაბრუნება —
აღარას ვრივი,
ზართა გუგუნში
დავიდგამდი სიცოცხლის გვირგვინს,
მოვაგროვებდი მოთქროვილ

ბულულებს თივის
და საქორწილო
ლოგინს გაგშლიდი...
მაგრამ...
ვაი თუ, ჯღარ განხო,
(ინათებს როდის...)
როგორ გაგრძელდა
მრუმე ღამე,
სანგარი ცივი...

გნატრულობ მზეო!
დავილიე...
მალე მკურნალო,
მალე დამხედდე,
მომამეღლე იმედის ხელი,
სულ ერთი ციდა
მაჩუქე სხივი,
რომ ჩვენებურად გადაფრეკო
რუსი ღრუბელი,
ავანშიანო ურო და ცელი.

შოთოღი

მე ფოთოლი ვარ დაცემული აგვისტოს ხვატში,
სამარადფამო ლაბირინთებს მიბარებული...
გარდაცვალების სვირინგები მაფორთხავს ტანზე
შელოცვილს ვგაგარ,
ეული მწირი დასაბამიდან ქრონოსში დავალ
და ჩემი სისხლი ქვესკნელშიც მიდის;

მოქცევა დღეთა,
ძრაობა მზისა,
ალმასი, ლალი,
თეთრი მაქმანი,
თავის ქალა და
ბედის ნალი,
დრტვინვა ღრუბულთა,
დიადემა,
ცეცხლი თუ ალი — წასულთათვის ფერფლი უსახო...

გაილანდება შემოდგომის ფერადი დილა,
უკანასკნელად ცის შეგრძნების გადამხაფრავი
ზამთარი მოვა,
თოვლის საბანში შეფუთვნილს,
მღიმარს ფუჭი ღიმილით,
რამეთუ მწუხრის ცრემლი დამდინდა,
გადავიტყევი ყინულის მონად,
ემმა-ჭინკების სათამაშო, გასართობ რგოლად,
მავანნი ფეხის დადგმასაც რომ ურიდებინ.

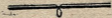
მოგვიანებით

დღეს მეგობრებმა მიმატოვეს,
გაქქრა ყოველი,
შენზე ძვირფასი სხვა არასდროს
მე არ მყოლია,
ნუ მიწყენ, დაო, თუ შენამდე
გვიან მოველი,
შინაურ მღვდლისთვის შენდობა
ვის გაუგონია!

მალე ზამთარი მოვა ჩვენი
ბავშვობის ბაღში,
გაძარცვეულ ხეებს გადამალავს
ფიფქების თოვა,
გარდასულ დღეებს გათრშილი
თითებით წაშლის,
ბავშვობის ბაღში
მალე თეთრი ზამთარი მოვა.

ღმერთებს ნურასდროს ნუ წაგართმევთ
თავის სამყოფელს,
— გზადაკარგული გამოქვაბულს
იპოვის მაგრამ,
სული მოიწყენს თუ გახმება
ფერად ქოთანში
ჩვენი შვილების დარგული ბაღბა.

თეთრი ბაფთები ათასნაირ
წუხილს ბადებენ,
საკუთარ თავთან ნუ ვიქნებით
მხოლოდ მართლები
და ინათებენ მარადიულ
ვარსკვლავის კართან
ჩვენთვის კუთვნილი ბალახები —
მწვანე სანთლები.

შავი და ცისფერი მდინარე

რომანი

თავი პირველი

I

პალატზე წამოდგმულ ოდა-სახლში, მამლის მეოთხე ყვირილამდე არ ჩამქრალა სინათლე.

ფანჯრებიდან და ღია კარებიდან გამოსული, ბღღვიალა შუქის დამნახავი, ძილგატეხილი, ან დამის საჭიროებაზე ეზოში გამოხეტებული მეზობელი უმაღლეს ამას გაიფიქრებდა: რა ჰქონდა ამდენი სამუსაიფო ფარნას შვილებთან, რომლებიც ამ ოციოდე წლის წინ ერთმანეთის მიყოლებით გაჩნდნენ ამ სოფელში და ბოლო დროს ასევე მიყოლებით გადაიხვეწნენ. დღეს კი რატომღაც ოთხივე ძმა ერთად გამოჩნდა.

სათქმელი იცოცხლე იყო, მაგრამ გაუთავებელი?!

სოფელს ასი თვალი და ასი ყური აქვს. ორღობეში ჯერ უფროსმა ვაჟ-შვილმა — ლეონმა ქალაქელი, ორი წლის წინ შერთული, უკვე მუცელდამშვენებული ცოლით ჩაიარა; მერე ორმა შუათანამ: ერთი რომ კოჭლობას არ იმჩნევდა, თითქოს თავისიანებთან კი არა, სადღაც უცხო მხარეში ჩასულიყოს, და ბოლოს უმცროსი გამოჩნდა.

მამუკა, შარშან ზაფხულის ბოლოს წასული, ახლა — მეორე ზაფხულს, შე-

ბინდებისას დაბრუნდა, არც ძმებთან და არც მარტოდმარტო. ისეთი პატარა, მწყაზარი, თვალბებრიალა გოგო ჩამოჰყვა, მეზობლებს მაშინ მოავონდათ, რომ ხბო აქეთ, მესერთან ეგულებოდათ, იხვევს კვერცხი სადღაც გზის კიდეზე აწინწიხებულ არხში უნდა გაეგდოთ და ძროხამ მაინცდამაინც იმ სალამოს დაიგვიანა და მაინცდამაინც ამ ორღობეში უნდა გამოჩენილიყო.

ლეონის ცოლი, აქაურ გზაზე ბარე ათჯერ იყო გავლილი და მაინც ძირს იხედებოდა, სადმე ტალახში არ ჩავევარდეთო, თუმცა ახალი ნაწვიმარი არ იყო; ნაბოლარას თანმხლები გოგო, ჯერ ამ არემარეზე რომ არავის დაუნახავს, თავალერილი მიამიჯებდა და ორივე მხარეს, ხასხასა ეზოებში, თვალებიდან ბლუჯა-ბლუჯა ნაპერწკლებს ჰყრიდა...

სოფელს ორი წლის წინ ნათხოვი, მემკვიდრის მომლოდინე რძალი იმ დღეს აღარ მოეწონა და ამ ეტიგინდარა, უცხო ქალიშვილის მხარეზე დადგა. ალბათ იმიტომაც, რომ ფარნა თავისი ნაშიერის ასეთ არამჭიფებ სითამამენსკ კარზე რომ ფილც-მარტანგეცა გომშობი

მოაყენა, ჭიშკარს გაუღებდა, მაგრამ ღიმილით არ გაუღებდა.

ფარნას არც ცხოვრების სიმძიმე აკლდა, არც ვაი-ვარამი, მაგრამ თავისი „კაიხის ნატეხი“ ხასიათით და ჯანით შეიღებს უფროს ძმად უფრო შეეფერებოდა, ვინემ მამად. კაცისთვის, რომელმაც გუშინდელიც იცოდა და ხვალინდელზეც თვალი მიუწვდებოდა, ახლა რომ ვინმეს ეკითხა, რატომ მოიგუნება დღეს თავი მოეყარა „ვადახვეწილი“ შთამომავლობისათვის, იქნებ ვერ ეპასუხა. ვერ ეპასუხა, რაკი საამისოდ ბევრი მიზეზი ჰქონდა და ცალკე-ცალკე ეს „მიზეზები“ არც ერთი არ იყო დამაჯერებელი, არც ის, რომ ბიჭები „გაგარეულდნენ“, ცხელ კერიაზე გამომცხვარი ღაღრის მჭადის გემო და ავიწყლათ, თუ შარშანდელს აქეთ წინ რა ნაბიჯი გადადგეს... იქნებ იმ საეკუვო, უსიამო ხმების ამოცნობა მოინდომა, შეილებზე რომ ყურმოკრულად იცოდა, მეუღლე კი გულმოდგინედ მალავდა და ქვეყანას პირზე ხელს აფარებდა; თუ უბრალოდ, მარტოხელობით გაბნეობულს მოუწდა წელიწადში ერთხელ მაინც ენახა თავშეყრილი თავისი სისხლისა და ჯიშის გამგრძელებლები და სცოდნოდა რა განძის პატრონი იყო... იქნებ ისტორიაში და აღმართან ბედში ჩახედული მამა შეაშფოთა ევროპის შუაგულში დანთებული აომის ცეცხლმა, გაზეთები რომ მაინც აღმადმინც დიდ შემფოთებას არ გამოთქვამდნენ...

ლუონს, ჰო, თბილად მიესალმა, მაგრამ რძლის გამოჩენით გულზე ვარდი არ გადაფენია, არც მომდევნო ვაჟის — ვაჭუტის დანახვაზე სწევია ცას სიხარულით. გამოწეპილი რომ გამოეცხადა და ბავშვობაში თავისი უკუღმართობით, ერთსა და იმავე ადგილას, ორჯერ მოწატეხი ფეხის კოჭლობას სულ აღარ იმჩნევდა. ბაკურის მოკრძალებამ და დაუდევარმა ჩაცმულობამ ვითომ გუნება გამოუკეთა, მაგრამ ჯერ იყო და ის ცას მიშტერებული ნაბოლარა ამოთქან ვერ დაინახა, რადის რი-

დის მიმწუხრის ხანს ინება მობრძანება და ვიღაც დაუბატიებელი „კარგან მგზობარიც“ კარზე მოაყენა.

ფარნა ისე აიძვრა, როგორც მდინარე კოკისპირული წვიმების შემდეგ.

* * *

— აჰ, ფარნა, მგონი ეღირსათ მოსვლა და რა გქნათ, არავის დაეუძახოთ? საშეშესთან მკლავზე ფიჩხდაწყობილი იდგა რუსუდანი, სანამ ქმარი გამოჩნდებოდა.

— არა.
— აბა, ასე როგორ...
— შენს საქმეს მიხედე შენ!
— როგორც გინდა, მაგრამ მეზობლებს ან შენს შეგობრებს...
— ვითხარი მე შენ!
— ბიძას... შენ ძმას ლუქას არ დაუძახებ?

— ჩემი ძმა არაა სახლში.
— აბა სად გადაიკარგა?
— არ ვიცი. წაიღე მაგ ფიჩხი, რომ დამღვარხარ ამ შუა ვზაზე და დაანთე ცეცხლი.

ქალი გზას დაბორკილივით დაადგა. სამზადის წინკარში შეჩერდა.

— გოგოებს მაინც ვერყვი.
— ვინ გოგოებს?
— ჩემი მახლის შეილებს...
— მაგერა გყავს „გოგოები“ და მიიხმარე!

— რანაირი თქმა იცი, შე კაცო! იმ ქალს მუცელი ცხვირზე ჰკილია და თვალები ცეცხლზე ამოწევა? ისაა და... რა ვიცი ვინაა... ან უცხო ადამიანი...
— არ იცი ვინაა?!

— საიდან უნდა ვიცოდე! — ქალმა გაუცინარი სახე კუშტად შეიკრა და გატრიალდა.

— იცი, შეილებს უნიათო, მესაიდუმლე დედები უფრო უყვართ. შენც რაკი მეტი არაფრის თავი გაქვს, მაგ საიდუმლოებებით გინდა „უძვირფასესი დედიკო“ გახდე, მაგრამ რომ მიატეხავთ ცხვირს იმ თქვენს საიდუმლოებებს...

რუსუდანი უკვე სამზადში იყო

ფარნამ ძელურის ქილუქთან მიყუდებული თოხი რომ აიღო, ბარზე მიგოზილი, მიმხმარი ტალახი მოფხიკა, ორივე იქვე მიატოვა, ხელი ჩაიჭინა, ლაფაროში ატუხულ, ამ სტუმრიანობით აფორიაქებულ ურწყვ შავ ძაღლს მოხედა და ჩაილაპარაკა:

— დამალა მაგასთან ლაპარაკმა...

ძალმა იგრძნო, ეს მისთვის არ უთქვამთ და სასიძინდის გვერდით უნახის ხეზე დასაბუღრებლად აფათქუნებულ ქათმებს ადგილიდან ფეხმოუცვლელად, კეთილად შეჰყეფა.

„ძროხა ეყოლება დუბმელი“ — ვაიფიქრა და ნაღის ქვეშ ფიცრით შემოშენებულ ბოსლისკენ ისე გააღაჯა, ძალმა უკან დაიწია, თუ არა ფეხებში გაედებოდა.

ბოგაყრილ ბოსელში გაუტანელი ახალი ნაკელისა და წუნწუნის შიდაფრი სუნი იდგა. საპირესთან ნაჩვევი ხარი მიწოლილიყო. ძროხა ფიცრულის კუთხეში მოკლედ თავმიკრულ ხბოს მიდგომოდა, მის კუდს სავეც ცურით ეხებოდა და ზრუტუნებდა.

„კიდევ კარგი რომ ხბოს დაბმა მაინც მოკგონებია“.

ბოსელში იმაზე მეტი დააგვიანა, ვინემ ამ საქმეს სხვა დროს დასპირდებოდა.

ამ „ცოდვის შვილმა“, ეს ერთი წელია მეოთხე ვაეც უმადლესში რომ წავიდა, მაშინ გამოაჩინა თავისი სახე. ან ახლა დაინახა ფარნამ ის, რისი დაფარვა ამ ქალს არ უცდია და რომ ეცადა, ვერც მოახერხებდა. ანდა ქმარმა დაინახა ოცდაექვსი წლის შემდეგ, როცა ისინი ერთმანეთის ამარა დარჩნენ, როცა ოთხი შვილის დედას უნიათობისა და თავმოუბმელობის გამართლების მიზეზი ხელიდან გამოეცალა; როცა ცოლ-ქმარმა ერთმანეთისათვის მოიცალეს, აღმოჩნდა, რომ მათ შორის შვილები კი არ მდგარან, უფსკრული გაჩენილა. ისინი ისე დამორბეულან ერთმანეთს, ამისი ერთბაშად ხელშესახები, თვალში საცემი მიზეზი არც ყოფილა. კაცი თავისი გზაგაუკვლეველი

მოსწავლეების და ბნელით მოცული ისტორიის ლაბირინთებში ჩაკარგულ, ქალი — შვილების ბრმა, მონურ სუვეარულსა და მოუსაკლისებელ ყოველდღიურ ოჯახურ ფუსფუსში. ბოლო ერთი წლის მანძილზე ისინი სულ დამორბენენ ერთმანეთს, რაკი ქმარმა მთლიანად გაიწია იქით, საითაც ცხოვრება ეძახდა და უკვე თავის გამართლებას ვეღარ ახერხებდა. ცოლს კი ახალგაზრდობისდროინდელი გატაცებები მხოლოდ გულისტკივილით ახსოვდა და წყალწაღებული ბედს იმდენად შერიგებოდა, ხავსის მოჭიდებასაც არ აპირებდა.

ფარნას ახალგაზრდობაც თვალსა და ხელს შუა შემოადნა და მარტოდ მარტოც დარჩა. ისე ჩაიარა ისტორიის არნახულმა, ძნელბედობითა და ქართველებით აზობოქრებულმა მდინარემ, ფარნა არც ჩაძირულა და ვერც ფონი იპოვა.

ამ შექმნილობებზე მეოთხედი საუკუნის მანძილზე, რომელსაც სხვა დროს ასეული წლები დასპირდებოდა, ფარნამ ერთი საცოდავი მასწავლებლის, ხელმოცარულა მეურნის და მკაცრი მამის როლი შეასრულა; ახლა შვილები თითქოს თავიანთ იოლად დამყოლ დედოცოსთან მეტ საერთოს პოულობენ, რომელმაც ისიც კი არ იცის, ხვალ ამ ძროხას დააბამს, თუ ისეც დაუბმელს დატოვებს, შორსმჭვრეტელობაზე რომ არაფერი ითქვას.

როცა ბოსელიდან გამოვიდა, კარი კაუჭით გადარჩა, ოდიდან ვაეიშვილები ხორხოცი და უცხო გოგონას კისკისი შემოესმია, ჩაილაპარაკა:

— მე თითქოს ღმერთმა ოთხი შვილის მამობის სიხარული სასჯელივით მარგუნა.

II.

— თუ არავის ეძახი, ორი ქათამი არ გვეყოფა?

— არ ვიცი მე, შენს შვილებს რა ეყოფა.

— ვინმე რომ შემოგვესწროს?

— ოცდაექვსი წელია ამ სოფელში ცხოვრობ და უნდა იცოდე ვინ შემოგვესწრება, ჩვენი ვის რა უხარია და სწყინს. წყლიანი დოქი გამომიდგი გართ!

— კაცო, რა იცი ეს!.. ხალხის გულში კი არ გზივარ... — ცეცხლის დანთებისას, ერთბაშად ავარდნილი კვამლით აცრემლებულ თვალეებში რუსულანმა ხელის ზურგი ამოისვა და სამზადის კარის ჩარჩოს მიყრდნობილი, უკან შებრუნდა.

ქალმა წყლიანი დოქი წინკარში გამოდგა და ოდა სახლისაკენ წავიდა.

— აქ ფეხიანი ბარი იყო, ვის გაატანე? — მოისმა სამზადის ქილუქის იქეთა მხრიდან კაცის დანჯღრეული ხმა.

— რა ვიცი, ვის გაატანე... — უკმეხად, სიტყვის დამთავრებაც არ აცალა, ისე მოაძახა ქალმა. მერე შეჩერდა, მოიხედა და უფრო თავშეკავებულად დაასრულა, — რა ვიცი, მეზობელი წაიღებდა. ბარისთვის გადამთიელი არ მოვიდოდა...

— ვის გაატანე!
— ბარი არაა, მაგერ რომაა მიყუდებული? ამაღამ სავენახეს აბრუნებ თუ?..

კაცმა წარბშეკრულმა გამოხედა.

— ჰო, სავენახეს არ ვაბრუნებ...

რუსულანმა გაცლა ამჯობინა, მაგრამ გზას დამდგარმა, ისე რომ არც ახალ-მყალი აეტება და არც უთქმელი დარჩენოდა, ჩაილაპარაკა:

— ვინ წაიღებდა, აქ ახლო-მახლო შენინანები ცხოვრობენ, ჩემი თავისახლიდან არავინ მოვიდოდა ბარისა და თოხისათვის.

— შენ თუ ვინმე მოსული დაინახე, მერე ხომ მთლად აირევი... წადი, ნუ შეკამათები და იქ რომ ხორხოცობენ... ბაკური გამომიგზავნე.

ქალი მამაკაცის ქუსლჩათელილი ფეხსაცმელების ფლატუნით ჩქარა შევიდა ოდის ქვეშ — ქვიტიკის პალატში.

რუსულანი რომ დაბრუნდა, ფარნას

იღლიაში ტარით ორშიმო ამოეხარა და ორ საღვინე ტუჩიან დოქს წყალს აგულეზდა.

ქალი გზადაგზა თავზე მიტკლის სამკუთხა, თეთრ თავსაფარს იყრავდა, არ შეჩერებულა, ოდნავ შემრიგებლურ ხმაზე ჩაილაპარაკა:

— ბებიამისთან უნდათ გადასვლა.

— კარგია, რომ მოგონებიათ... — კაცს მისკენ არ მოუხედავს, ნაჯანჯღარებ აქაფებულ წყალს დოქიდან წურავდა.

— თუ მაგათზე უკეთესად თავისინები ვინმეს უყვარს...

— ბაკურის უთხარი?

— ახლავე მოვა, — სამზადის შესასვლელთან მოიხედა რუსულანმა და ზღურბლზე გადაბიჯებისას ქუსლჩათელილი ფეხსაცმელი წაძვრა, აქეთ დარჩა, თვითონ კარებში შეაბიჯა, ვამობრუნდა, ფეხი წაყყო და მიაწყველა:

— დაგწვა ცეცხლმა!

ფარნას არ მოუხედავს, ისე დაინახა ყველაფერი და გაიფიქრა: ახლა იმ ჭლანების გამოსაცვლელად ხელახლა ვაბრუნდებ... ასე ივლის ამ ორ სახლს შუა, ვერც გაჩერებულს ნახავ და ვერც რაიმეს გაკეთებას მოაბამს თავს...

ბაკურმა ოდის უკანა აივნის კიბეზე ჩამოირბინა და მამასთან გაჩნდა:

— ბატონო ფარნა, შევეუდგეთ მამულიშვილურ საქმეს? — მრავალმნიშვნელოვანი ღიმილით თქვა და ლაფაროში დატოვებული სველი, წითელი ღვინით ყელმოხატული ნისკარტიანი დოქი აიღო.

— ბარი წამოიღე!

— ესაა მამა შენი ბარი?! — ბაკურიმ ქილუქთან მიყუდებული ტარმოდნალებული ბარი იქვე მიატოვა და სხვას დაუწყო ძებნა.

— ესაა... წამოიღე! მე მასწავლებელი კაცი ვარ, ბარი და თოხი არაა ჩემი საქმე... მეზობლებიდან ვნათხოვრობ.

ფარნა საქურეებისაკენ წავიდა.

ბაკურმა სამზადში შეიხედა და გობზე დაბრილ დედას თვალთ ანიშნა: ვის გაატანე, ჯავიქვევი და მოვიტანო.

რუსუდანმა: რა მახსოვსო, თავი უკმაყოფილოდ გაიქნია და შეიღს ხელში რომ ეჭირა, იმ ბარზე ანიშნა, მაგიტაც კარგად გახვალთ იოლასო.

— თოხი, თოხი არ დაგვიწყდეს!
— მოისმა ისევ მამის ხმა.

ბაკურმა იცოდა ოთხი ვაჟიდან, მამამ ის რატომ აირჩია ისეთი საქმისათვის, რომელსაც თავს თვითონაც იოლად გაართმევდა. უფოოდ უსიამოვნო როლის შესრულება მოუწევდა. რა თქმა უნდა, არაფერის დამღვეს არ აპირებდა, მაგრამ ის აფიქრებდა, როგორ იმაზე უარესი არაფერი ეთქვა, რაც მოხდა, ან რაც შეიძლებოდა უკიდურესობებს მიჩვეულ კაცს მოსჩვენებოდა.

ფარნამ ტალავერის ქვეშ ჭურს ძველისძველი კოდის ნახევარი ბრტყელი ქვა და ყურჩამოტეხილი კრამიტი მოაშორა, რომელიც აკოშტიანებულ მიწას ფარავდა, ქათმებს რომ არ გადაექვა და თოხით ხმელი ფხვიერი თიხა გადააცალა, აყალო გამოაჩინა და ზედ წრე შემოხაზა, რამდენზეც ექვსკოკიანს თავი ეგულებოდა, ბარის პირს წყალი გადაავლო და ბაკურს შიჩეჩა.

— რას უცდი, ღამდება.

ვაჟმა ბარის პირი აყალოზე შემოვლებულ ხაზს დაადო და ფრთხილად დაწვა.

მამამ პაპიროსს მოუკიდა.

— ვინ ოხერია ბიჭო, ის ქალი?... — შეიღისკენ არც მიუხედავს, ტალავერიდან ჩამოკიდებული მწვანე ყურძნიანი ტოტი მალლა შემოდო, ზედა ტოტებში გახლართა.

— არ ვიცი, მამა... — არც ბაკურს მიუხედავს მამისკენ. ეს ასეც უნდა მომნდარიყო, საქმე მისცა და მერე გამოესაუბრა.

— აბა შენი ძმის ამბავი სხვას გკითხო?

— ვილაც ოფიცრის ცოლი უნდა იყოს...

— მერე ვილაცის ცოლებს არ სდიოს, ქალი დაილია ქვეყანაზე?

— ვითომ... — ბაკურმა ბარით წრე

შემოუარა და მამასთან ზურგით დადგა.

— რა, ვითომ? — ფარნამ ბოლოღრმად ჩაისუნთქა, — თქვი თუ რაიმე იცი!

— ვითომ ქალი... ქელის...

— ქალმა ინდომა შენი ძმა და მანაც როგორც „რაინდმა“...

— „რაინდობა“ რა სახსენებელია, მაგრამ...

ვაჟი დაიხარა და აყალოსა და სარქველს შორის ბარის პირი შეადგინა, ერთბაშად გადაატრიალა.

— კაცური კაცი ამას ქალზე არც ილაპარაკებს.

— მართალია! — ბაკურმა მამას თვალეში შეხედა.

ფარნამ ჭურთან სარქველის ასახდელად ჩაიჩოქა, პაპიროსი ზედიზედ მოქაჩა, წვიპურტით შორს გადაისროლა, დაიხარა და ჩილაპარაკა:

— ტურამ რომ ვეფხეთან შეცოდოს, ვეფხვმა არ უნდა შეცოდოს.

„ბებიაჩემივით ლაპარაკობს“, — გაეღიმა ბაკურს, — „ჩვენ აზიელები ვართ... და საერთოდ, ვინმე რაიმე ახალს ამბობს?“ — მამის გასაგონად ესლა თქვა:

— ვეფხვმა არ უნდა შეცოდოს...

— შენთან რალა უნდოდა იმ ოფიცერს?

— ხელში მე შევრჩი... შენ თუ არა, შენი ძმა ხომ იყოო. — ბაკურმა გახსნილ საყელოში ხელი ზურგისკენ მალულად გააპარა და ბეჭზე მოსივსა, — როცა არაფერ შეაშინ ხარ, სერიოც ესაა...

— შენი ძმა რალას ამბობს?

— ვატუტი?

— ვინცაა, რაო?

— რაო, რაო და... ღამდება მამა, გადახადე მაგ ჭურს თავი...

— შენ რასაც გეკითხებიან, იმას გაეცი პასუხი...

— რას ამბობს... მან კი იცის?

— რა არ იცის!..

— ჩვენ ვიცით, რატომ ასე ვიჭვით და არა სხვანაირად?..

— მაინც, მაინც... — მკაცრად გააწყვეტინა მამამ.

— მაინც... ყველამ თავის საქონელს მოუაროსო.

— კი მაგრამ, იმ ოფიცერმა იმ მართლა საქონელს მოუაროს, თუ საზღვრებს რომ მტერი ასკდება, იმაზე იფიქროს.

— შენ გვონია მამა, რომ გერმანია ჩვენს წინააღმდეგაც დაიწყებს ომს? — ბაკურს გულს მოეშვა.

— არა, თვალეში გავოცდეს.

— კი მაგრამ, რატომ? — ისიც იქვე ჩაცუცქდა და მამას თვალი გაუსწორა.

— რატომ დაუწყო ფრანგებს და იუგოსლავებს, რუმინელებს და ჩეხოსლოვაკებს? პოლონელებმა, დავიჯერო, მართლა დაარღვიეს ასე აღზევებული გერმანიის საზღვარი? — ფარნამ სარქველი აიღო, კოდის ნახევარზე გულამა დადო, ბალიანი ააცალა და პირამდე გალიცლიცებულ ქურში ტალავერში ჩამოპარულმა მუქმა ცისფერმა ჩაიხედა.

— მე არც იმის მჯერა, რასაც გერმანელები აცხადებენ, მაგრამ ალბათ საზღვრები, ან ისტორიულად ძველი მტრობა... ჩვენც ხომ მუდამ მეზობლებთან ვცქონდა ომები და არა ამერიკელებთან და ავსტრალიელებთან.

— სისხლი ნუ მოაწვეება ქვეყანას ყელში თორემ, მიზუზი რომ არ მისცე, იმისათვის ავიტეხავს ომს, რატომ მიზუზი არ მომეციო. მაგ დოქი ვადმოდგი აქეთ და ორშიმომ მომეცი!

ბაკურმა ტალავერის სარზე აყოლილი ვენახის გატოტებაში გაკვებებული ორშიმო ჩამოიღო და მიაწოდა.

— ეს თვალეზობადაცეებული გომბიო ვილა?

— მამუკას რომ ახლავს?

— ჰო, შენს უმცროს ძამიკოს.

— მაშა... აქ რაა ისეთი... ერთად დადიან... ცუდს ვერაფერს ვიტყვი...

— რავე, მე გითხარი, ცუდი თქვიმეთქი?

— რატაა, შენც ხედავ.

— რას ვხედავ ბიჭო მე? ამფართე მხნის ცას ნეტო მოიტვც ვენე —

თვალეზის მეტს. ვინც თვალეზში დაუხამხამებლად გიყურებს, განუწყვეტიან პატიოსანი.

— მაგ გოგოს პატიოსნებაზე მამა, მე დავდებ თავს.

— ესე იგი იცნობ.

— ვიცნობ, ასე ვთქვათ...

— ვინაა, ვისი რაა, რომ ასე აუშვია და ვინც ხელს დაუქნევს, კვიცივით დასდევს.

— მამა, ნუ იტყვი ასე... საწყალი გოგოა, ბებია ზრდის.

— მიტომაა რომ თავადერლია. დედ-მამა?...

— მამა... ჭრაქს მოვიტან, დალამდა.

— მე უჭრაქოდაც ვიცი ჩემი ქურის თავი და დოქის ტუჩი. დედა? დედამისმა რალა დააშავა?

— ჩვენ ხომ არ ვიცით, ვინ რა დააშავა და დააშავა კი?

— დედამისზე ამბობ?

— არა, მამამისზე. დედა ზაფხულობით აბასთუმანშია. შეიღოს, ხომ იცი, ათასში ერთხელ თუ ნახავს...

— დარღზე, ესე იგი...

— ალბათ.

— კი, მართალია... მე არც ავის თქმა შემიძლია და არც კარგის, მაგრამ ასე რომ აიღებთ თავს და... ამ სოფელში — მართო მე ვცხოვრობ? თუ დედაშენივით ვინ რას იტყვის, არაფრად ჩავაგდო... ეს ბიჭი სულ ცაზე ავიდა და ქვევით აღარ იხედება?

— ხომ იცი, მამა, რასაც ფიქრობს, ისაა. მას ხომ არ შეუძლია სხვა ედოს გუნებაში და სხვა აკეთოს.

— კი მაგრამ, იცით თუ არა თქვენ, რომ აქ სოფელია, ხალხია, წესი და ადათი...

— რა ქვეყანა დაიქცა მამა, სტუმარი ჩვენს ოჯახში... რა მოხდა ისეთი... შენ ხომ... იმაზე ბებიაჩემიც არაფერს იტყვის...

— მოიცა, მე შენ ჭკუის დამრიგებლად არ მომიწვევინარ...

— არც ლენის ამოსალებად... მაგრამ მამუკა... არ ვიცი, სოფლისთვის თუ ასე თვზარდამკვება, მაგრამ ვიცი, ცხამაღმენს თუიდავ იუდას კოიდავ ცრმ რაბან ამბუტან — მოიდავ —

ფარნამდგან არა ათუ რიც

ცამდე მართალია. სიმართლე მამა...

— სიმართლესა და სისულელეს შორის ზღვარიც ხომ უნდა იცოდეს?

— ეს იქნებ ოდესმე მე მეცოდინოს და მამუკა შენი ხნისაც რომ იქნება და იქნებ ბებიაჩემისაც, არც მაშინ... მე არა მგონია ერთმანეთიდან გეარჩევდე, მაგრამ ის მაინც ყველაზე მეტად გიყვარს.

— მიყვარს... ენა დაიმოკლე! არ იცი შენ, მე ვინ მიყვარს და ვინ არა.

— თუ ჩვენ საერთოდ რაიმე ვიცით...

— შენ ჯარში თუ გეძახდნენ, რატომ არაფერი შემატყობინე? — შვილს ისევე არ აცალა სათქმელი.

— დამიძახეს, მაგრამ... მე რე კურსის დახურვა მაკალეს.

— კურსი რომ დასამთავრებელი გქონდა, როცა გეძახდნენ, არ იცოდნენ?

— კი მაგრამ... კომისარი გამოდგა კარგი კაცი... — ბინდ-ბუნდში მამას წამოწითლებული შვილის სახე არ დაუნახავს.

— კომისრის კაი კაცობაზეა გაწვევა და არგაწვევა?

— რა მოხდა, მართლა ომი ხომ არაა...

— ომი რომ არაა, რაღაცაა, თორემ სხვა დროს როდის დაუძახებიათ სტუდენტობისათვის, — ფარნამ სავესე დოქმები ხელის გაწვდენაზე გადადგა, თავი მიძიმე და დააქნია და ჰაპიროსის კოლოფი მოძებნა.

— ამ ჰურს თავდაუგოზავს დატოვებ?

— იყოს ჯერ...

III.

ფარნა არავის დაძახებას არ აპირებდა. ერთი გარეშე პირი, თუნდაც ახლო ნათესავი, სუფრას მთლიანად შეუტყვის ნირს, ყველა სადღეგრძელოს თუ სათქმელს მაინც სტუმარ-მასპინძლურად წარმართავს. სადაც სტუმარია, იქ მასპინძელი თავის თავზე ვერ იფიქრებს.

ამ ოჯახს ამელამ ისედაც ეყოლებოდა „სტუმარი“, უფროსი ვაჟიშვილის ორი წლის წინ შერთული მეუღლე — ნორა. ეს ქალი, მართალია აქ დღემდე არ ათენებდა და აღამებდა, მაგრამ სამარადგამოდაც აქ რომ დაედო ბინა, თავისი ჩაკეტილი, თუ ზერელე ხასიათის გამო მთელი ცხოვრება

„სტუმრად“ დარჩებოდა. ეს ისევე რუსუდანის სისუსტე თუ იყო, რომ ოჯახის პირველი სისარული — რძალი, სახლის გარეთ დარჩა. ფარნას არ უნდოდა ყველაფერი ცოლისთვის გადაებრალებია, თვითონაც რომ გაედო მამა-შვილურად გულის და სახლის კარები, იქნებ მოეშინაურებია, მთელი ორი წელიწადი უცხოვდ არ დარჩენილიყო, მაგრამ არ მოხერხდა. არ მოხერხდა, რომ ეს ბუნებრივად, თავისთავად მომხდარიყო და შვილთან და რძალთან რაიმე გამოგონილი, ყურით მოთრეული კი ვერ შეძლო, კაცმა რომ თქვას, არც უცდია.

ფარნა დააფრთხო იმ უფესურულმა, რომელიც გაჩნდა მას და ისევე არულით და მომავლისადმი დიდი იმედებით შერთულ ცოლს შორის, მას მე რე ადამიანებს ეშვით დაუწყყო ცქერა და რამდენადაც ადრე მიჰნდობი და მოსიყვარულე იყო, იმდენად მიუკარებელი და ბევრის მომთხროფი ვახდა. სიტყვა ისე აღარ ესმოდა, როგორც ამბობდნენ და მუდამ ნათქვამის მიღმა იხედებოდა. ეს არ ითქმარდა მოსწავლეებზე, ის უკვე იცნობდა ბავშვის ბუნებას და თანდაყოლილი უშუალობა და ზალისი პატარებთან შეინარჩუნა. შეინარჩუნა თუ შეუენარჩუნეს, რაკი მათ უნდობლობისათვის საბაბი არ მიუციათ. პირიქით, ისინი სხვაგან გაკრუებულ, თუ დაკარგული რწმენის ნაწილს უბრუნებდნენ და არ აძლევდნენ უფლებას ეფიქრა, რომ მისი ცხოვრება უმინოდ და უფერულად მიდიოდა.

ფარნა აპირებდა დღეს ერთი ნაბიჯით მაინც დაეახლოებინა რძალი, რომელიც მალე დედა უნდა გამხდარიყო და სადაც არ უნდა აღეზარდა, ამ ოჯახის შვილი უნდა აღეზარდა. ბუნების

ამ მარადიულმა კანონმა თავისთავად გაუღო ოჯახის უფროსს გულის კარები შვილისათვის, რომელსაც ჭერჭერობით მაინც ჩასიძებული კაცი ეთქმოდა, რის გაგონებაც მამას არ უნდოდა.

ლეონი მას დედის დამყოლ, თვინიერ კაცად მიიჩნდა, და რამდენად ის ვაჟი იყო და არა ქალი, ადრე იმდენად ვერ ახერხებდა მის გამართლებას, მისგან რაღაცას უფრო ვაეკაცურს მოითხოვდა. ამ ბოლო დროს მან დაუწყო ძებნა უფროსი შვილის აღზრდაში დამუშავებულ შედეგებს, თუ ცხოვრებით გამოწვეულ გარღვევალობას, რომელშიც ბრალი არც მშობლებს მიუძღოდათ, მაგრამ არც შვილს.

ლეონის დაბადების მერე რომ ამ ოჯახში ზედიზედ კიდევ სამი ვაჟი გაჩნდა, იგი მისდაუნებურად „უფროსად“ იქცა, მაშინვე მოაკლდა ყურადღება და აღერსი, როცა მამუკა აგერ თერამეტი წლისაა და მაინც „უმცროსია“ და დედამისს მისი ზიდვა რომ შეეძლოს, ახლაც ახუტებულს ატარებდა. და განა მარტო დედამისი? თვით საშივე უფროსი მშაც. და ფარნაც იმ სიმკაცრეს და მომთხოვნელობას მსსთან ისე ვერ იჩენს, როგორც სხვა შვილებთან.

ვერც ერთი შვილი, ვატუტიც კი, რომელსაც შეუძლია სხვებზე მეტი დანაშაული ჩაიდინოს, მამის წინაშე ვერ გაბედავდა, რაც ამ „უმცროსმა“ თუნდაც დღეს ჩაიდინა და კაცმა არ იცის, ფარნა იმათაც ისე მიიღებდა, როგორც მამუკას? რა სათქმელია, ჭიშკარზე მომდგარ სტუმარს კარს ვერასდროს მოუხურავდა, მაგრამ ისინი „ასეთ სტუმარს“ ოჯახს ვერ მოაყენებდნენ. ვერა, რაკი იმათ ამის უფლება არ ჰქონდათ. აღმოჩნდა, რაც არ უნდა რეგენი იყოს, ქვეშეცნეულად იცის ის, რისი უფლებაც აქვს და რისიც არა. ამ ნაბოლარამ კი იცოდა, რომ მას, სხვებისაგან გამოირჩევით, შეეძლო ეს გაეკეთებია და ამისთვის ყურებს არ აახეცდნენ, არ აახეცდნენ, რაკი ის ყველას საყვარელი ბატარაა, რომ მას არ სჭირდება მიწაზე

დაიხედოს, რაკი დედ-მამა და ძმები ზედავენ, თუ სადმე ორმოა ან გუნდასავადნი; რაკი ყველას, ერთმანეთის ჩუმად, ცალი ზელი მისკენა აქვს და რაც მას იამება, ყველას სიხარულს მოგვრის.

უფროს ძმას ეს გაჩენის შემდეგ ზედიზედ სამჯერ წაართვეს, ბოლოს როცა მას შეეძლო დაენახა ან ეგოძნო, სიყვარული და სითბო მისთვის აღარ რჩებოდა და აზრადაც არავის მოსდიოდა, რომ საჭირო იყო, რაკი ის უფროსი იყო.

ლეონი რომ სასწავლებელში წაიქცა, მასწავლებლის ხელფასის სულ ცოტა ნაწილი იყო მისთვის განკუთვნილი, რაკი აქ ოჯახი, მტერ-მოყვარე და სამი ძმა წილში ჰყავდა. იგი მუდამ ცოტას ჭერდებოდა. მის მიმართ ამაღლებული, ბობოქარი ვრძობა არავის არ ჰქონია და არც მას შეეძლო ვინმე უკიდევანო სიყვარულით შეჰყვარებოდა. იგი უფრო გულჩათხრობილი, მოკრძალებული და დამთმობი გახდა. სუფრასთან მთელი ღამე რომ იჯდეს, ცოლის მხარეზე სამჯერ არ მოიხედავს, როცა ეს ღლაპი მამუკა, ამ უცხო გომბიოს, კაცმა რომ არ იცის ხეალ ერთმანეთსთვის რა იქნებიან, თვალებში შეციციანებს.

„მამუკას სულ ყველა ერთად მივესიეთ, ვასწავლეთ სიყვარული და მის სულში დეაგუბეთ, ახლა ამ თვალავიზგინებულმა ვოგომ ვზა თავისკენ გაულო და ბანაობს, არც დიდი დავიდარაბა დაქირდებოდა, რაკი იგი ისედაც გადმოდიოდა ნაპირებზე.

„ლეონი კი ბავშვობიდანვე გავალარბებთ და მორჩენილი სიყვარულით გაიზარდა, ასეთი კაცი შეიძლება წუნია გამხდარიყო, შურთან, ან მიმტაცებელი, მაგრამ თავისმა ბუნებამ, ბებოის ღვთისმოსაობამ და ამ ვახრული ძვალივით მიგდებულმა მშობლების აღერსმა მომთმენი გახადა და დაარწმუნა: „ცოტას დაქვრდი“, „ბედი ყველას არ ანებებებს“, „ერთი თბილი თუ გინდა გერგოს, ცხრა უნდა მო-

იწიო“. ცოლიც ისეთი შეირთო, რომელიც ვენების ცეცხლს ვერ წაუცილებს, მაგრამ პატარა სიყვარული შეუძლია, პატარა ერთგულებაც, თუ აუცილებელია, თანაგრძნობაც, რაკი ქვეყანა ისეა მოწყობილი, ქმარს თანაგრძნობა სჭირდება, ამ გზა-შარა ღოდიალი, ისიც ფეხშიძივე ქალისთვის ძნელია, მაგრამ მანამთილ-დემამთილთან და მახლებთანაც მოყვება. ამან შეიძლება იმდენი სიამოვნება ვერ მისცეს, რამდენიც დალდა და მოწყენა, მაგრამ უამისოდაც არაა ვარსკვლავებს გამოსცენილი.

ფარნა უფროსი შეილისადმი იმდენად დამთმობი გახდა, თავის განვილი გზასაც ეპვის თვალთ დაუწყო ცქერა. თვითონაც ზომ ვერ იცხოვრა იმ ბოზბოქარი სიყვარულით, როგორც უნდოდა და ვერც ქვეყანას აუშენა ის ციხე-კოშკები, მაშინ რომ აპირებდა, ლეონის ხნისა რომ იყო; ლეონიც რომ მამისტოლა გახდებოდა, იქნებ არც მას ეთქმოდეს უარესი და რაც ფარნამ თავისი მოსვლით მოუტანა ქვეყნიერებას (თუ საერთოდ რაიმე მოუტანა), იქნებ არც შეილი აპირებს ვალში დარჩენას? ეს თავდაუზოგველი შრომისმოყვარეობა და უღალატო, ერთგული ხასიათი თავისაა ვაიტიანს, თუ ის ახალი ზეოლის ვინა, რომელსაც თავზე დაკანკალეებს, მართლა ქვეყანას არ ააშენებს და იქედან არაფერი გამოვა, ალბათ, ბოლოს და ბოლოს ის განსხვავდება დარჩება, მისი დამთმობი ხასიათის გამო ფარნასავით აჯანყებული, გულნატკენი და ბედთან შეურთგებელი მაინც არ იქნება...

... თუ ფარნას გულში გაჩნდა ბედისადმი შემრიგებლური რამ?

... თუ „შრუნველი მამიკოს“ ვარაუდია, რომ „ცოტას დაჯერდი“. შეილი ურჩევნია ამბოხებულ და ხანჯალზე ხელდადებულ მემკვიდრეს, რომელიც ქვეყანას სამოთხის აშენებას სჭირდება, ამ დროს კი თავსაც წააბარკავს თავის საკაცობრიო იდეებს და ქვეყნის მოღალატის სახელსაც დატოვებს...

ეს საუკუნე ისეთი აურზაურით

დაიწყო, ამას ისტორიაში ჩახედული კაციც არ უნდა, რომ ისევე დიდი ძვრები მოჰყვება და შობებს, რომელმაც ოთხი ვაჟიშვილისათვის ანბანი უსწავლებია და თვალახელილი გზაჯვარედინზე გაუშვია, საფიქრალი და სადავიდარაბო არ დაეღუვა.

ეპ, რამდენ რამზე უნდოდა ამ კაცს ამაღამ, დალოცვილ ჭიჭა ღვინოსთან, ვადაეხედა, ამოეხსნა, ამოეკითხა და ამ დროს ეს თვალბედაცეცხვული გოგო კი გამოტყვრა.

IV

— თამადას არ ვირჩევთ, თავის ადგილზეა — გაიკრიჭა ვატუტი, სუფრისთავთან მჯდომ მამას ვადახედა, სკამი ხმაურით წინ მოიწოჩა და კეცა და კეცს შუა გამომცხვარი მკაღი გატეხა. სქელი ნაჭერი დასერეტილი ყველადამოილო და ერთი მუჭი მწვანელიც წინ დაიყარა, — ბოდიშები მე ჩემს სახლში კი არა, სხვაგან არ მიყვარს... — და ჭამას შეუდგა.

— რატომ, ბრიყვ-თამამი ვარო თუ... აქ იქნებ არა, მაგრამ სხვაგან ვითომ რატომ არა? — მარცხენა თვალი ოდნავ დაუქრამდა და დაუფიქროვდა ფარნას.

— რა საკადრისია მამა, სიბრიყვე ან სითამამე? — შეხტა პირგამოტენილი ვატუტი.

— კაცო, სიტყვაზე თქვა, თუ არა სხვაგან აბა ისე მოიქცევა, როგორც თავის სახლში? — ჩილაბარაკა რუსუდანმა, ქურჭლის ძველი განჯინიდან რომ ჭიქებს იღებდა და მავდაზე ორთვი ცალი მოქონდა.

— შენ მაგ ჭიქებს ვერ წყალი გამოავლე და სუფრაზე მერე მოიტანე! — თავი მისკენ არ მოუბრუნებია, ცალკებად გადაუდგო ფარნამ.

— მავიდიდან ვერ წავილებ? თუ როდის იყო გაუვლებელი მომქონდა! — იწყინა რუსუდანმა: ამ ქალებთან მაინც რაღა მეუბნებო, მაგრამ ფარნამ რომ აგრძნობინა, მე ვიცი რასაც ვამბობ, ნუ

ერვი, უკეთესია შენი საქმე იცოდეთ, ეს ვერ ვიცი.

— კი, მაგრამ მამა.. არ უნდა მოედოს ბოლო ამ ძველსა და დრომოქმულ „ქაშე ბატონო, მიერთვი, შენ გენაცვალეს“? შეწუხდა ხალხი, გაამზადეს, მოგიტანეს რაც გაჩნდათ, რაღათ უნდა ახვეწნით ისედაც დაღლილი მასპინძელი.

— სტუმრით რომ მასპინძელი დაიღლება, ან სტუმარი არაა სტუმარი, ან მასპინძელი მასპინძელი...

— დაღლა ქვია მამა, აბა...

— ამას გარდა, ასე დაგიყარონ წინ, მიღგები და ჩანთქვე?

— რატომ დამიყრიან? მოგვართმევენ და მივდგებით და შევექცევით... მაგალითად, ქართლი, კახეთი...

— ყველგან, ქართლ-კახეთშიც, მესხეთ-ჯავახეთშიც... რომელი კუთხეც გინდა, იცოდნენ და იციან... ახლა თუ მუდამ რბევასა და აწიოკებაში ზოგჯერ ზოგი რამ გამოჩნათ... არა, მაინც საღ ნახე, რომ ქართველ კაცს სუფრაზე მიეწვიო და მიერთვიო არ ეთქვას.

— ეგ ვინ თქვა, მაგრამ ასე ყოველ წუთს ერთი და იგივე: არიქა, შენი ჭირიმე და არიქა, შენ გენაცვალე...

— გა-აჩუმიდი ბიჭო! — გადაულაპარაკა ლეონმა ძმას, რომელმაც ისევ დააპირა ამ ჭერად უკვე ვრცელი მოსაზრების გადმოშლა იმ იმედით, რომ საუბარი ეროვნულ ტრადიციებზე და აღათ-წესებზე თანდათან ისტორიის შორეულ წარსულში გადაეტანათ, საიდანაც ფარნა კარგა ხანს თავს ვეღარ დააღწევდა და იმაზე, რისი შიშიც ვატუტის ჰქონდა, იქნებ სიტყვა გადაკრულადაც არ თქმულიყო.

რაკი ვრთმა უკვე შენიშვნა მიიღო, დანარჩენი ძმები და. მით უმეტეს, ქალები ხელს არაფერს აკარებდნენ.

— მიერთვით, მე ის კი არ მითქვამს, დავჯდეთ და გაწყობილ სუფრას ვუყურეთ-მეთქი.

მხოლოდ ზრდილობისათვის გაიღმა ოჯახის უფროსმა.

შენ ეს თქვიო, მაშინვე ფეხზე წა-

მოიჭრა მამუკა, თუმცა ადგილიდანაც მიწვდებოდა, ერთმანეთზე შეწყობილ ხაჭაპურებიდან ქვედა გამოიღო და მთლიანად წინ დაუდო მის გვერდით დასკუბულ „კარგ მეგობარს“.

ნორას მახლმა — ბაჭურმა მოაწოდა მაგიდის მეორე მხრიდან, რაკი ლეონი ამას ვერასვხით ვერ მთიფიქრებდა.

რუსუდანმა წყალგავლებული, ძველი, წელში გაწყვეტილი ლეონის ჭიქები ჩამოაოოვა და თვითონაც მაგიდის კუთხეში, რძალსა და სტუმარ გოგონას შორის ჩამოჯდა.

— დედა, დაიღალე? — თანაგრძნობით ჰკითხა ბაქურმა.

— დავიღალე, დავიღალე! — უხალისოდ ჩაილაპარაკა და რაც ხელში მოყვა, თეფშზე გადაიტანა.

— დაასხით ეს ლეონო! — გადაულაპარაკა უმცროს ძმებს ვატუტიმ, თეფშზე წითელი ტყემლის საწებელი დაისხა და შემწვარი ქათმის მკერდის ანაქერი დაიდო. მამისკენ არ მიუხედავს, უკვე დამტუქსავი კილოთი მიმართა ძმებს: — ამ კაცმა დარგო, მოიწია, სუფრაზე მოგიტანათ... დოქიდან ჭიქაში დასხმას მაინც მოაბით თავი!

— მე ხომ არა და არა, ეს არც დედამის ჰგავს — გაიფიქრა ფარნამ. ერთი კოვზი გუშინდელი ფხალი გადმოიღო და მქადს კიდე წატეხა.

— მომაწოდეთ დოქი! — წამოვარდა ფეხზე ისევ მამუკა.

— მიდი და აიღე, ვინ მოგაწოდოს, ვინაა ამ შენზე უმცროსი! — გაუწყრა ვატუტი, მაგრამ მას და ფარნას შორის მაგიდის კუთხეში დიდგმული დოქი ლეონმა აიღო და ცოლის, დედის და სტუმარი გოგონა წინ სუფრის ბოლოში უმცროს ძმას უნდილად გაუწოდა. მამუკა ორივე ხელით დააფრინდა, მაგრამ სახელურში ბაკური წვედა და ჩამოართვა.

— მერიქიფე მეორე კაცია ქართულ სუფრაზე თამაღის შემდეგ! — ხუმრობით წაქეზა ძმები ვატუტიმ. ფარნას ჭიქა შესავსებლად გადააწოდა.

— მამა, მე დავასხამდი... — აწუწუნდა მამუკა და გულზე ხელები დაიკრიფა: რატომღა რომ მე არ მენდობით და არაფერზე ხელს არ მაკიდებინებთო, რაზეც მხოლოდ „კარგ მეგობარს“ ვაეღვიმა.

— ბატონო თამადა, არ დაველოცოთ? — ჭიქა მუჭში მოიქცია ვატუტიმ, როცა ბაკურმა სასმისები აავსო.

— გაუმარჯოს ამ ოჯახს! — ფარნამ ჭიქა ლეონის ჭიქას შეახო და დალია.

ლეონმა რომ სასმისი აიღო რუსუდანმა ნახევრად ვასაგონად ჩაილაპარაკა:

— გაუმარჯოს ამ ოჯახს და... თქვენ ვაგიმარჯოთ, შვილებო! — ჭიქა ნახევრამდე დაცალა და დადგა.

მერე ვატუტი აპირებდა გრძელი სადღეგრძელო ეთქვა, მაგრამ თამადის თავიდანვე მოკლედ დალოცვამ სუფრაზე მიინც ზომიერება დააწესა და ისიც ხუთიოდე ფარნას დასჯერდა. ლეონი ასე ხელვაშუშებული დარჩა, სანამ სადღეგრძელო არ ჩამოთავდა და ბოლოს მაინც უსიტყვოდ შესვა.

— ქალისა და კაცის თანასწორობა ჩვენ ოდითგანვე მოგედგამდა, — ულვაში კბილებში გაიწიქნა და დაიწყო ფარნამ. ხელახლა შევსებული ჭიქა მიიჩინა, — იმაზე ადრეც, სანამ ქალს ვამეფებდით...

— მაშინაც? „ოდეს ყოფილა...“ ქალსა და კაცს პური ერთად ეჭამოთო... ზუსტად არ მახსოვს, როგორ ამბობს ცურტაველი? მე ფილოლოგი არა ვარ... თავი იმართლა ვატუტიმ.

— მაინც არ გაწყენდა მაგის ცოდნა... — თავი არ მიუბრუნებია, თვალეზით მიხედა ფარნამ.

— რა აამბავსი ხარ! — რალაც უჩვეულო მოეჩვენა ლეონს მომდევნო ძმის საქციელში.

— „ოდეს ყოფილ არს, აჭამომდე მამათა და დედათა ერთად ეჭამა პური“ — წამოიძახა მამუკამ.

— „... თუმცა მამათა და დედათა ერთად ეჭამა პური“ — გაუსწორა

„კარგმა მეგობარმა“, რაზეც რუსუდანმა ქმარს გამოხედა, მერე ხაჭაპურს მოციქნა და თითებით ბურთულად დაამრგვალება დაუწყო.

— ჰო, როცა ეს ითქვა, მაშინაც? — და ხმადახლა ჩაიქირქილა, — მე კი არა, ფილოლოგებს ეშლებათ...

— მხოლოდ ესთეტიკური თვალსაზრისით, — ორი სიტყვით ახსნა თამადამ.

— მართალია, ამის ცოდნა არ მაწყენდა, მაგრამ რალაც... არ მახსოვს ავტორის რაიმე ეთქვას „ესთეტიკურ თვალსაზრისზე“, — თავი გადააქინა ვატუტიმ: ჩვენ ის ბავშვები აღარა ვართ, შენი რომ უსიტყვოდ გვჯეროდანო.

— თქვა!

— მამა?! — წამოიწია მამუკა და „კარგ მეგობარს“ მხრებაწურულმა ვადახედა: წარმოგიდგენია, თურმე მამაჩემიც ცდებო.

— დაქექი მანდ, აცალე კაცს ლაპარაკი! — ბეჭუზე ხელი მზრუნველად დაადო ბაკურმა ნაბოლარა ძმას და ანიშნა: მაგ გოგოს ხაჭაპურის გარდა სხვა რაიმეც ვადაუღეო.

— თქვა, — ახლა მამუკას შეხედა ფარნამ, — წიგნი იმიტომ კი არ უნდა წაიკითხო, სადმე სუფრაზე ან საზოგადოებაში წამოიძახო, წაიკითხული მაქვს, მიყურეთ, რა განათლებული ვარო.

— რატომ არ უნდა ეთქვა, თუ წაიკითხული მაქვს! — თავის თავზე მიიღო ვატუტიმ და გაიოცა.

— თუ წაიკითხული გაქვს, კი, მაგრამ გოგოლის პეტრუშკასავით რომ მარტო ასოვბს სცნობდე და გიკვირდეს, ასოებისაგან სიტყვა როგორ გამოდის და გეგონოს წაიკითხე?

— კაცო, რანაირი თქმა იცი! შეადარებს პეტრუშკებს, სელიფანებს და აკაკი აკაკიევიჩებს... — სახე უცმებად მიაბრუნა რუსუდანმა და პურის ნამცეცის ბურთულა თეფშზე დააგდო.

— დედა, რაა ახლა აქ გულმოსავალი, არ იცი მამის უკიდურესობა? შედარებისთვის რომ უფრო...

— უფრო ემოციური იყოს... — არ აცალა უმცროსს შესაშვ ძმამ.

— შთამბეჭდავი, — თავის მხრივ დაეთანხმა მეორეც: აქაო და მე არ მწყენია დედაჩემო, შენ წერეებს რად იწლიო, — და მაინც თუ სადმე წერია, ხომ უნდა ვიცოდეთ...

— როცა გე-უფხნებია, ალბათ სწყერია! — თავის მხრივ ჩაილაპარაკა უფროსმაც და ცოლის მხარეზე რაც სუფრასთან დასხდნენ, პირველად მიიხედა.

ნორამ მხრები შეუმჩნევლად აწუწრა: ასეთი არაფერი მახსოვს.

— თუ ქალი სუფრასთან არ დაიჯდომებოდა, იმდენად მონურ დამოკიდებულებაში იყო და მამაკაცთან თანასწორი უფლებები არ ჰქონდა, როგორ მოხდა, რომ უბრძანეს მიეღო მანუღიანობა და უსიტყვოდ არ აღასრულა?

— კიდევ ამიტომ იყო, რომ დაისაჯა! — მავიდაზე მუშტი დადო ვატუტიმ.

— თუ ქალი უფლებებო იყო ოჯახში, რაღა ეღირებოდა ის სახელმწიფოსათვის და ბოვანო რა რელიგიასაც აღიარებდა, სულერთი არ იყო?

— მთელ აღმოსავლეთში ასე იყო, მამა... — სცადა ვატუტიმ სხვა ვზით შემოველო.

— აღმოსავლეთში ქრისტეს დაბადებისას კი არა, აქამდეც ასე იყო, პარამხანებში ათობით რჯულის ქალი ჰყავდათ, და არავის არ აწუხებდა მათი ბედი.

— კი, მაგრამ დედაჩემის სადღეგრძელოსთან რა კავშირი აქვს უთანასწორობას და პარამხანებს? — ჩვეული მერყველი, უეშმაკო ღიმილით გადახედა მამას ბაკურმა.

— პო, მართლა გადავუხევეთ, — თავი დაუქნია ფარნამ, — პირიქით, ქალის და მით უფრო ოჯახის უფროსი ქალის სადღეგრძელო პირველ რიგში ისმებოდა და ისმება. ახლაც გვინდა, არ გვინდა, აქ უცხო ადამიანებიცაა და ვიცით სტუმარი ღვთისაა, მაინც დიასახლისის სადღეგრძელოთი ვიწყებთ.

გაუმარჯოს დედათქვენს, თქვენს მერი მაინც არავინ ახსოვს ამ ქვეყნად და თქვენ მაინც გაგემართლებოთ... არსებობა.

— ნეტავ კიდევ ვინ უნდა მახსოვდეს?! — ისევ წაცოცქნა საქაპურს და ფინჩხას თითებით დაუწყო წვალება.

— დედა, იცოცხლე! — მამის შემდეგ ამჯერად ლეონმა დალია და მეორედ გადახედა ცოლს.

— იცოცხლე! — ჩაილაპარაკა ნორამაც და ჭიქა პირთანაც არ მიუტანია, ისე დადგა.

— დედიკო! — წამოხტა მამუქა და ჭიქიდან ლეონო გადმოღვარა, მაგრამ ასე დაუფლებული დარჩა, რაკი სადღეგრძელო მეორე ძმამ დაიწყო.

— აქაო და მშობლის ამავს მაინც ვერ გადავიხდიოთ, ხელი არ უნდა ჩაეიქნით. აღამიანს კარგი სიტყვა სჭირდება: აბა, ვერც ვერაფერი გაუკეთო და არც არაფერი თქვა, თქვენი მტრისას იყოს. ჭერ მხოლოდ თქმა შეგვიძლია და ვთქვათ, მალე საქმეც გვექნება და საქმით გადავუხდით... — მამას მოხედა, — რა თქმა უნდა, რისი გადახდაც შეიძლება...

ახლაც შორიდან დაიწყო, ალბათ, ისევ იმ მიზნით, რომ დრო გაეყვანა და მის ნაჯიკაცარზე სალაპარაკოდ ვერ მოეცალათ. იცოდა, მამას თავს ვერ შეუხვევდა, მაგრამ დედას, რომელსაც შეეძლო, ფარნას დაწნული გოდორი ან ახალტარდაგებული ცელი, მეზობლისთვის ენათხოვრებია და უკან აღარც მოეუბნა, რომ ეთქვათ, ეს ქალი კეთილი გულისააო და ამის თაობაზე ოჯახში უსიამოვნებასაც არ დაერიდებოდა. მეზობელს, ეს, რა თქმა უნდა, გულუბრყვილობად მიიჩნდა. აი, რუსუდანს რომ მისთვის კაბა შეეკერა და ქარგვა ესწავლებინა, ან ავადმყოფისათვის ნემსის გაკეთება შეძლებოდა, იქნებ ეს ჩაეთვალათ კარგ ქალობად და სიყუთედ, თუ არა ადამიანებს ზურგს უკან ქებას გაზით ვერ ამოგლიჯავ.

შვილს ახლა დედის მიმზრობა შეეძლო და იმ მოსალოდნელ აყალმა-

ყალბი რუსუდანი, თავის მხრივ, რძალსა და ამ სტუმარ ვოვოს ქმარზე იმას მაინც ეტყოდა, „მაგან ასე იცის... შვილებიდან რაღაცას ისეთს მოითხოვს...“ და შვილმაც, რაკი გუდას პირი მოხსნა, მშობელს ბროლის კოშკი აუგო.

— შენ, დედიკო, ჭეროვნად ვერ გაფასებთ, — მამას გადაკრა, — მაგრამ გული არ გაიტეხო.

ეს „გული არ გაიტეხო“ მეტისმეტად ზერტულ და მშრალი იმედის მიცემა რომ გამოუვიდა, შეეცადა, ის დრო მოეგონებინა, როცა დედას ოცნება და რაღაცნაირ მომავალზე ფიქრი შეეძლო; რუსუდანს კი ხერიანად აღარც ასწავდა, მაინც როგორ მომავალზე ოცნებობდა. რა თქმა უნდა, ვერც შვილმა გააგებინა, თუ ვინმე იყო ამის მოწადინე, სახელდობრ, რას ეპირებოდა დედა და რა შესწირა ოთხი ვაჟიშვილის აღზრდას. ის კი ღრმა გულიანობით და ამოხვრით აღნიშნა, რომ შვილებმა იცოან დედას რის საფასურად დაუჭდა, რომ მამულისათვის ოთხი, ზოგიერთებს რომ ჰგონიათ, არც ისე წყალწაღებული ვაჟაკი აღზარდა.

— თუ მაინცდამაინც, შენს თავზე ილაპარაკე, — მამის შერცხვა ბაკურს.

— შენ რა, სამარცხვინო და საჯაყი ხარ? — თვალები გადაუბრიალა ქმას.

— მაგას ჯერ ბარე ორჯერ დასჭირდება გვერდების დაზელა, სანამ დავაეკიდებოდეს! — ცინიკურად გაეღიმა ფარნას და „ორატორს“ ხელით ანიშნა დაჭეკო.

— გე-ეყოფა! — შემფოთდა ლეონი.

— თუ ქართული სტუფრა აკადემიაა, და სადღეგრძელო ტრიბუნა, სადაც შედეგ და შონა თანასწორი იყო, ხომ უნდა ვთქვათ, რაც გულში გვაქვს!

— იყო, ყველაფერი ეს იყო... — თავი დაუქნია ფარნამ.

— ასე იცის, ორ სიტყვას არ ათქმევინებს... — ისევ წააციცქნა რუსუდანმა ხაჭაპურს და ნამცეცს კვლავ უგულის-

ყურო მონდომებით დაუწყო დამრგვალება.

— ყველამ თავის ტყავს მოტაროს! — ხმას აუწია ვატუტიმ და ბაკურს გადახედა: ის „გვერდების დაზელა“ რომ ასენდა მამაჩემმა, მოასწარი ენის მიტანაო? მაგრამ მაშინვე მიხვდა, საქმეს სულ წაეხადნო და სახეზე მშვიდი გამომეტყველება აიფარა. დედის ნუგეშის ცემა მაინც მოასწრო და ისეთი მომავალი უწინასწარმეტყველა, ოთხი დიდი მამულიშვილის გამზრდელ, ყოველმხრივ უზადო დედას რომ შეშურდებოდა.

ბაკური კი ვერაფერს დაპირდა მშობელს, თუ მან მართლა დაკარგა ისეთი რამ, რომელიც ქვეყანას რაიმე მნიშვნელოვანს შესძენდა, რომ შვილები აწინაღობებდნენ. მშობელი, რომელიც მართლა დაუფასებელ ამავს ღებს მომავალი თაობის აღზრდას, მხოლოდ ვალს იხდის, ვიღაცის მიერ დაკანონებულს იმეორებს და უნდა არ უნდა, შვილმა ასევე უნდა აღზარდოს...

— შენ თავი ქუღღში გქონია! — გადაიხარხარა ვატუტიმ, — დაგზანია ბელები და ესაა...

— გა-აჩერდი ბიჭო შენ! — ამოილაპარაკა ისევ ფანბრგვილმა ლეონმა, რომელიც გუშინით მიხვდა, რომ მესამე ძმა უფრო მართალს ლაპარაკობდა.

— ნუ აწყენინებ! — ჩაულაპარაკა ცოლმა და დედამთილს უგერგილოდ გაუღიმა: ეს იმიტომ ვუთხარი, მინდა კეთილგანწყობილება სუფევდეს, თორემ ქმარს ჭკუას კი არ ვარიგებო.

— მე მგონია თამასუქების ვაცემა იოლია... — უპასუხა მშვიდად ბაკურმა ქმას, მისკენ არც კი მიუხედავს, — მაგრამ ჯერ კიდევ არავინ იცის ჩვენ ჩვენი მიზნებისათვის გამოვლევებით თუ არა, ყველაფერი ჩვენზეც არაა დამოკიდებული...

— აბა, ვისზეა! — გააწყვეტინა ქმამ, — ამ ხალხმა გააკეთა, თავისი, — მამას ისევ თავის მოქონვა დაუპირა. — არც ისაა სწორი, წიგნები მხოლოდ წიგნებისათვის იქითხო და იქაბო, სამ-

ყაროს საიდუმლო შევიცანი და მივხედო, თოჯინები ვართო. ასე, შენ კი არა, მამაჩემსაც არ ჩაუქნევია ხელი, და მე დარწმუნებული ვარ, იგი თავისას მაინც მიაღწევს...

— ეს რა-აეა გა-ატლევია! — ყველაფერს ლაპარაკობს, მე რაღა ვთქვაო და ლეონმა სასმისი ბოლომდე დაცალა.

ბაკურს არავისათვის ყური არ უთხოვებია, თავისი გააგრძელა:

— შვილი მშობლის გასაკეთებელს ვერ გააკეთებს, მას სხვა როლი ექნება შესასრულებელი, და ნეტავ იმისთვის გამოდგებოდეს, თორემ...

— ისე, როგორც დედაშენი გამოდგა... — ჩაურთო ფარნამ.

— არც შენ დაგიდგამს ჯერ ძეგლი! — ჰურის ნამცეცის ბურთულა სუფრაზე დაანარცხა რუსუდანმა / და მაგიდიდან აღგა, — ნეტავ მაიოდინა, რას მოითხოვს...

V.

მამლები მერამდენედ ყიოდნენ, არავენ უწყის, ფარნა უკანა აიენის ფიცრის ვიწრო კიბით, ქვევით ჩამოვიდა. აჰ, პალატსა და სამზადს შორის ცოლს რომ არ გადაყროდა, სახლის ლაფაროს გაჰყვა და წინა ეზოში გააბოტა. უჩუმრად, ფეხდაფეხ მიჰყვა ურწყვი შავი ძაღლი, რომელსაც იმედი ჰქონდა, მთვრალი პატრონი მისთვის ორიოდ სააღურსო სიტყვას ახლა მაინც გაიმეტებდა.

კონინდარში თრთვილი დაედო. ხეხილის ფოთლებზე დაგროვილი ნამი კანტიკუნტად ეწვეთებოდა ბალახებს. მსუყე, ნოტიო, გრილი ჰაერი იდგა, ფარნა ბებერი მსხლის ძირას ორ ლოდზე ვადებულ ბრტყელ ფართო ქვაზე დაეშვა. თავი მსხალს აყოლილ კოკის ყელის სიმსხო ვენახსა და ხის ტანს შორის მიაბჯინა.

მოჭახჭახებულ ზეცაზე მოჭედლილი ვარსკვლავები ცოცხლებივით ცახცახებდნენ. ირმის ნახტომი — ოქროს-

ფერი ნისლი, ღმერთის ნაკვალევით ჩანდა კიდით კიდემდე.

„მართლა ისეა მოწყობილი სამყარო, როგორც ჩვენ ვფიქრობთ, თუ ჩვენც ისევე ვცდებით, როგორც ერთ დროს ცდებოდნენ, როცა დედამიწა ბრტყელი ეგონათ...“

ძაღლმა მუხლზე მიადო ცხვირი და დაყნოსა, თითქოს გამოცნობას აპირებდა, ეს მართლა მისი პატრონი იყო თუ არა.

ფარნამ ხელი წაუწია, მაგრამ ხის ტანისათვის ზურგი არ მოუცილებია და ვერ მიწვდა. ძაღლმა კისერი წამოიგრძელა და თავი ბრტყელ ქვაზე დადო.

„არც მე დამიდგამს ძეგლი და იქნება, არც იმათ, ვისაც ჰგონია, რომ დაიდგა. თუ ეს სამყარო ასე ამაზრბენი უსაზღვროებაა, მაშინ ეს ჩემი დედაკაცი უფრო ჰქვიანი ყოფილა, ვინემ მე და მართო მე კი არა, ერთად აღებული ყველა ბრძენი და მთაზროვნე, ან ვატუტი, დედამისზე კიდევ უკეთესი ჰქუის კოლოფი, და სამყაროსათვის რა მნიშვნელობა აქვს შენ ციხე-სიმაგრეს აუშენებ ქვეყანას თუ ოფიცრის ცოლს აცდუნებ...“

რადაცით უქმყოფილო ძაღლმა ფარნას ხელზე ენა მოუსვა.

„თუ ამ უსასრულობას პატრონი მართლა არა ჰყავს, მაშინ ან ერთისათვის ვინ გაგიღებს სამოთხის კარებს და ან მეორისთვის ვინ გადაგიძახებს აღუღებულ კუპრში.“

„ჩემი კაცობა და სინდისი გამიღებს სამოთხეს ან ჩამავდებს ჯოჯოხეთში? მერე საიდან დაიწყო ჩემი კაცობა და სინდისი, როცა მე გავჩნდი, თუ ჩემი ბაბუის ბაბუა...“

„და სად გათავდება? როცა მე აღარ ვიქნები, თუ ჩემი შვილთა შვილი. ორ ევ სულ ერთია, ჩემგან დაიწყო, თუ ადამ და ევადან და ისევ ადამ და ეთი გათავდება...“

ძაღლმა თავი გადააბრუნა, ქვაზე ყური დადო, პატრონს ხელი ისევ აულოკა.

„რომელი ვართ მართალი. მე, ჩემი

ხალხის ჩვენი წელთაღრიცხვის წინ და-
ნისლულ ისტორიაში რომ ვცდილობ
სინათლე შევიტანო, თუ ჩემი ცოლი,
რომელმაც მისი ქალიშვილობის დრო-
ინდელი, იქნებ მაშინაც ფუჭი ოცნება
დაიფიქსა და ხვალ სადილად რა გვემ-
ნება, ამაზე მე რომ არ შეზრუნა, თვი-
თონ ხვალემდე არ იფიქრებდა“.

ძალღმა პატრონის ხელისგულის
ქვეშ თავი სულ ამოაბრუნა.

„თუ ეს არის ის, რასაც ადამიანი
გაჩენის დღიდან ეძებდა და ვერ პოუ-
ლობდა, სიკვდილის დღემდე ეძებს და
ვერ იპოვის? მის მიუგნებლობაში ხომ
არაა სიცოცხლის აზრი? იქნებ იმ თა-
ვითვე რომ ეპოვა, მაშინვე დაკარგა-
და ცხოვრების მიზანს, ეს უმიზნობა
ხომ არაა მიზანი? ეს შეუცნობლობა
ხომ არაა შეცნობა?“

„გასაგებია, რომ თავის დროზე ამან
შეჰქმნა ღმერთი. მაგრამ მაშინვე ხომ
არ ჯეროდა, რაკი თვითონ მან მოიგო-
ნა. ის ხომ არასოდეს თვალით არ უნა-
ხავს. კარგი, რაკი ღმერთი იყო და
მაინცადამაინც უხილავი უნდა ყოფი-
ლიყო, ასე მართლა ხომ არ ჩამოვიდო-
და ცათა მპყრობელი და კარდაკარ
არ ივლიდა, აგერ ვარ, მიწაზემდით.
მაგრამ, რომ ვერაფრით ვერ მოახერხა
ის, რაც დამაჯერებელს ვახდიდა მის
არსებობას, — როდის გაჩნდა!“

„ეს ხომ გულუბრყვილობაა, რომ
ღმერთი იყო, არის და იქნება. ხომ ყვე-
ლაფერს, თვით უსუსურ მდილსაც კი
აქვს თავისი დასაწყისი და დასასრუ-
ლი, მაშ ისეთ სრულქმნილს და ყოვე-
ლის შემძლეს, თუ დასასრული არაა,
იქნებ არც მან იცოდეს, ან არ უნდა
იცოდეს, რომ დასასრული ექნება, და-
საწყისი ხომ უნდა“.

ძალღმა ხელიდან თავი გამოიძვრი-
ნა და ისევ დაყნოსა პატრონის მუხლს.

„და თუ მაინც მოწმუნებ ასე გა-
ნუსკელად დაიჯერა და იცხოვრა, იშრო-
მა და ჩაიდინა კიდევ, ვინც მაშინვე არ
დაიჯერა, ან მერე მოეგო გონს, მან
რისთვისღა იცხოვრა, ხომ აღარაფერი
აზრი აღარ ჰქონდა, არ იყო ღმერთი,

არ იყო სამოთხე ან ჯოჯობეთი... ჯოჯო-
ბეთიც ხომ ცხოვრებაა, და კაცმა უარ
იცის, რომელი რომელს სჯობსა? მაგ-
რამ თუ იცოდა, რომ ეს არც ერთი
აღარ იყო, მაშ რატომ იწვალა?“

„ვისაც სჯეროდა, ვთქვით მან აღარ
იმტყრია თავი იმას იქით რა იქნებო-
და, დარწმუნებულმა, რომ დაჯდებოდა,
უკეთეს შემთხვევაში, სამოთხეში და
იქნებოდა დაუსრულებლად სამოთხე-
ში, იქაც ხომ აღარ მოკვდებოდა და
ის აღარ დაეძია კიდევ რაღა იქნებო-
და, მივალ და ვნახავო, მაგრამ ვისაც
არ სწამდა, რისთვის იწვალა და იჯახი-
რა, რატომ ერჩია უკეთესი შეილი
უარესს და რა იყო უარესი და უკეთე-
სი. მხოლოდ იმისთვის, რომ უკეთესი
უფრო გულთბილად მოპყრობოდა სი-
ბერის ეაშს და უარესი უარესად? სულ
არაა მოულოდნელი, რომ ვატუტომ
უფრო მსუქანი დუმა აათალოს ამ
ცხოვრებას და მშობლებიც რომ მაგათ
ხელეგში შეჩერებული დარჩნენ, მა-
თაც მსუყე ლუკმა მოუტრას, ვინემ
ბაკურმა ან კიდევ უარესი, მაშუკამ...“

„ლეონმა შეიძლება ეს თავსატეხი
ჩვენ მოგვანდოს, მაგრამ მე ხომ ისევ
იმას ვერ მივუგებ? ვატუტი არ
მნდობს, ჩემსას არ იმეორებს. ბაკური
იმ ქვეყანას, რომელიც მე ვერ ამოვეუ-
ხსენი, მით უმეტეს მოინდომებს მის
ამოცნობას, მაგრამ მეც ხომ არ მინდა
ისე დავბუჭო თვალეები, როგორც მა-
მაჩემმა, რომელიც ღმერთსა და უღ-
მერთობას შორის დაიკარგა. მაშუკა კი,
რომელიც მიწიერს სულ არ ხედავს,
იგი ყველაფერის ხილვას მოინდომებს,
რასაც მოკვდავის თვალს ვერ წვდე-
ბა“.

ძალღმა დაიწკმუტუნა, პატრონს
მთლად ანება თავი, ქვის ქვეშ შეძვრა,
თავი პატრონის ფეხებთან დაუდო და
დაწვა.

— ამ ცივ ქვაზე რომ დამჯდარხარ,
რას აკეთებ აქ?

ფარნა შეაკრთო ცოლის საყვედუ-
რით და სიცივით გაეყვიღმა ხმამ.

— რა უნდა ვაკეთო? — ამოილაპა-

რაც, მაგრამ ამით არც საყვედური უთქვამს და არც მადლობა, რომ უყურადღებოდ არ მოიტოვეს და მოიძებნეს.

— რა აკეთო... უნდა ადგე და დაიძინო.

— იქნება ესეც მართალია.

— რაჟი შე ვთქვი, არც ეს მოგეწონოს! — ქალი უკან გატრიალდა, ძალი ქვის ქვევიდან გამოძვრა და რუსუდანს გაჰყვა, აქ ახლა მისთვის არ ეცალათ.

— მართლა ცივ ქვაზე ეზივარ! — ჩაილაპარაკა ფარნამ ბნელი მიწისა და ვარსკვლავებს შორის გარინდული სიჩუმის ვასავონად, თუ თავის ვასავონად.

VI.

ორიოდე საათის წინ ჩაძინებული მამუკა მკრთალმა ნათელმა ისე შეშფოთებული გააღვიძა, თითქოს ეკლესიის ზარი ჩამოერეკათ. ლოგინი, დაძინებამდე რომ შუშის ნამსხვრევებით ეგონა მოფენილი, ამ გამოთენისას ისეთი თბილი და მოსალბუნე გამხდარიყო, ბალიშიდან თავის წამოწვევა გაუჭირდა და ისღა მოახერხა, თავდაღმა ჩაემხო.

ერთი წლის წინ მიტოვებული საკუთარი ლოგინი, დაწოლისას რომ უცხო მოეჩვენა, ამ დილით ისევ ისე მოსალბუნე გამხდარიყო, როგორც ძუძუმიტოვებულ ბავშვისათვის დედის უბე, მაინც მთელ ქვეყანას რომ ურჩევნია.

ბალიშზე დამხობილი, შეუცნობელი ნეტარებით თავისივე ამონასუნთქს სუნთქავდა და ახლა ეს ერჩია მკრთალ ისფერ, ვრილ ჰაერს, ღია ფანჯრებიდან რომ გადმოღვრილიყო. იგი არ ფიქრობდა, მის გონებაში დალაგებულ, გამოკვეთილი აზრები არ ლაგდებოდნენ, მაგრამ მისი სუნთქვა, ტანი, რომელსაც თავისი დატოვებული სითბო და ალერსი ათბობდა და ეალერსებოდა, ფილტვები და სისხლი, რომელიც საფეთქლებში ჩხრიალებდა, ისევ

იმ ძუძუმიტოვებულ ბალდის უჭარბობას აგრძნობინებდა, მთელი წელიწადს რომ ჰკლებია. ახლა ბავშვებისაა რომდა და მთელი სხეულით ისრუტავდა ერთი წლის დანაკლისს. და ვინ იცის, რამდენ ხანს ვერ წაართმევდა თავს დედას მონატრებული ბავშვი ამ განცხროქას, რომ მის სხეულს არ შეესუნთქა იმის ამონასუნთქი, ვისაც ამ ბალიშზე თავი არასოდეს არ დებია და საფეთქლებში ბავაბუგი არ აეტეხა.

თეკლა...

მამუკა მაშინვე გულაღმა გადმოტრიალდა და რომ ეგონა უკვე შუადღე ჩამოდგო, თურმე რაღაც წამებს გაეცლო და ოთახში ისევ იისფერი რიბირაბო იდგა.

შარვალ-ხალათი ასეთი ლოგინის მერე უცხო და ცივი მოეჩვენა. წინდები ჩაჩურთული ფეხსაცმელები ხელში დაიჭირა და იატაკზე თითის წვერებზე აიწკია. ახლა გაიგონა, თურმე ამ სახლში იმდენი ვინმე სუნთქავდა და ფშვინავდა, გაუკვირდა, რატომ მეგონა წედან, რომ მართო ვიყავი და არ მესმოდა ირგვლივ ამდენი ჩემიანი თუ ხმაურობდაო. (მათი სუნთქვა ხმაურად და ხვრინვად მოეჩვენა). კარებისკენ უფრო გაბედულად წავიდა, ვინემ ამას თავიდან, მისდა უნებურად, აპირებდა.

კიბის ძველი, მუხის ხეშეში საფეხურები, შიშველი ფეხის დაკარებისას ნოტიო, ცივი იყო, მაგრამ შუამდე რომ ჩავიდა და ტერფებითაც დაადგა — ეთბილა. თითქოს ხეს გუშინდელი მზის სიხვე უფრო ღრმად ჰქონდა შენახული, ამდღიანდელი სივრილე და ნამი კი იმდენად ზედაპირული იყო, საკმარისი გამოდგა ზედ მთელი ტერფით დინჯად დაყრდნობა, რომ ის სითბო სხეულში ამოსულიყო.

პალატის უკანა აივნის ყურეში ამოღრუტულ სოხანზე მოგერგვილი ძალი, მუყაოზე დაქცეულ შავ ლაქსაყვით რომ ჩანდა, უხმოდ წაჰოიძმართა, წელი კითხვის ნიშანივით აზნიქა, ტანი გაიფერთხა და ქვევით ჩამოსულ მამუკას მიუახლოვდა. ხელში დაჭერილ

ფეხსაცმელებზე დაყნოსა და რაღაცას უკვე ვაღაჩვეულმა, მაგრამ მაინც მომლოდინემ მალა ახედა.

— ბაბულა! — ხმა არც კი გამოუცია ბიჭს, ისე ტუჩების მოძრაობით თქვა ძაღლის სახელი, თვალების მოჭრტვით და თავის დაქნევით ანიშნა: ხმა არ გაიღო.

ბაბულამ ცალი თათი დაადო შარგლის ტოტზე და კუდის ქიციის მოჰყვა.

პატრონმა წინდაჩაჩუროთული ფეხსაცმელები დაუყარა და ვაეცალა, ნაგახმა ისევ დაყნოსა იმას, რაც დაუტოვეს და იმ რაღაცის მომლოდინე, გაწილებული დარჩა.

მამუკამ სამზადის რაზა გახსნა და კარი ღრიჭოდ შეაღო, გვერდულად შევიდა, სოხანეზე ისევ თითის წვერებზე ვაიარა, თითქოს კრაჭუნა იატაკზე გავლოს და იქაც ვინმეს სძინებოდეს.

ტყვივბახსმული, ათოკილი საშალი ბადე ქილუქთან კუთხეში ეკიდა ნაჭედ ლურსმანზე. მხარზე გადაიგდო და უკან კვლავ თითისწვერებზე გამოიღალა. ბადეც ძაღლის წინ დააგდო და ისევ ფეხაკრფით ვაცუნცულდა, პალატის შემქმარტლულ ფანჯარაში შეიხედა. მერე ორივე ხელით კარის სახელურს ჩააფრინდა, მალა ასწია, შეაღო, აქაც გვერდულად შეძერა და დილის ღრმა ძილში წასულ დედას თავზე დაადგა.

რუსუდანს ლურჯხოლებიანი ლეიბი დაეგო ფარდაგადაფარებულ ტახტზე უზეწროდ. ზევიდან უჯრედებიანი თავშალი, ღაზლი და ფარნას ბამბიანი ჯუბა წახებურა; ისე ხმაურით სუნთქავდა, მამუკას გაუკვირდა, მალა, მეორე სართულშიაც რატომ არ შესოდოდა და ამიტომაც ხომ არ იყო, რომ მამას ყოველთვის ცალკე ეძინა, დედას ცალკე, თავის ოთახში, წუხელი რომ უფროს შეიღს და რძალს დაუთმო?

შალში, ღაზლში და ძველ ჯუბაში გახვეული ეს ადამიანი, მძინარე დედის ვაუცინარი სახე, რომელიც სხვისთვის ისევე ჩვეულებრივი, ან უარესი, ანაც ისე შეუქმნეველი იყო, როგორც სხვა ასი და ათასი, მამუკასათვის იყო

ის, რასაც წელან, ლოგინში ადგომის წინ განიცდიდა, რასაც განიცდიდა მერე, კიბის საფეხურზე მოშველი ფეხით დგომისას, ზედაპირული სიცივის მიღმა რომ იგრძნო გუშინდელი ცხელი მზის სითბო; ახლაც, ამ ძველმანების ქვეშ დედის დიდი სიყვარული და ყველაფრის მომტყევებელი გული დაინახა.

ამ დილით პირველად დაენახა ვასაღვიძებლად ალბათ იმიტომაც, რომ სხვა დროს მისი მყუდროებისათვის ანგარიში არ გაუწევია და არასოდეს დედას ამისთვის არ უსაყვედურია. იქნებ ის არ იყო დაუზარელი ქალი და არც მთლად ზელჩაქნეული, ეს სხვაა, მაგრამ ამ ადამიანს გაჩნდა ბუნების მიერ მომადლებული ნიჭი დედობისა, რომელსაც განუსჯელად და უღრტვინველად მისდევდა მთელი ცხოვრების მანძილზე. უთუოდ მას თავისებურად ავიც და კარგად ესმოდა, მაგრამ არა შეიღების მიმართ. მას ალბათ ვატუტის საქციელშიც შეიძლება ეპოვა გამართლება, ან არ ეძებნა შეიღის დანაშაულში დანაშაული. მაგრამ თუ ამას მაინც მოახვედნენ თავზე, ხელაღებით სხვისთვის გადაებრალებია და არაფერი არ დაენახა ისეთი, რაც მის შობილს ჩირჭს მოსცებდა; და თუ მთლად აშკარად დაანახებდნენ, დაინახავდა გულს გარეთ, როგორც სხვა ვიღაცის შეცდომას; და ეს ძველმანებში გახვეული ადამიანი, მას, როგორც საკუთარი ვაჟი შეიღის შეცდომას მაინც ვერ გაიზიარებდა. აქ იგი ვერასოდეს ვერ გაუგებდა ქმარს, ძალიან გულითაც რომ მოენდომებია, რაქი საერთოდ შინაგან ძახილს მინდობილი ადამიანი იყო და თუ მაინც შეეძლო რაიმე დაენახა, ასეთ დროს ესეც არ შეეძლო.

იქნებ დედა-შვილის სიყვარულში არის განსაკუთრებული რამ, რაც ამ გრძნობას განუმეორებელ ძალას აძლევს? იქნებ არავითარ კანონს და წესს რომ არ ემორჩილება, ამიტომ დგას ყველაზე და ყველაფერზე მალა, იქნებ იმ მიტყევას და შენდობას სჭირდება რაღაც არა ადამიანური, ღვთიუ-

რი, რაც დედებს გაჩნიათ, მხოლოდ თავიანთი შვილების მიმართ, სხვა დროს კი ისევე ჩვეულებრივ ადამიანებად რჩებიან, როგორც მამაკაცები და ის ქალები, ვისაც დედობა არ ნუტყდიათ.

უძველესი დედის ყოველად არამზადა და წყალწადებელი შვილი და, თუ არ დავგეთანხმოს, არ დაიჯერო, რომ გულში არ გეთანხმება. არ გეთანხმება, მაგრამ გულს ვარეთ, რაკი მან იგი სიყვითის, სათნოების და ბედნიერებისათვის შვა და მას ისეთს ზედავს, როგორიც შვექმნა. იგი დედა იყო და მას არ შეეძლო ცხრა თვე მუცლით ეთრია ავახაკი, არ შეეძლო ტანჯვით ეშვა ბოროტება, თეთრად ეთენებია ლამეები არამზადისათვის და რისთვისაც შვა და ვაზარდა, იმად ესახება, ჩვენ ვხედავთ ავს ავად და კარგს კარგად და ვამზობთ ვინ რაა, რაკი არაფერი გვენაღვლება, გარდა სიმაართლის თქმისა. მაგრამ ვისთვისაც ის ყველაფერზე მაღლა დგას და ყველაზე საუყუეთესო თვისებებს ატარებს?..

დედისათვის შვილია საზომი მშვენიერებისა და არა ის, რომ ვიღაცა სხვამ სხვაგვარად დააწესა. თუ ბავშვი ცელქია, დედისთვის ბავშვი ასეთი უნდა იყოს: ცოცხალი, მკვირცხლი, იქნებ გაუგონარიც; ამა ბაღლი ბრძენი ხომ არ იქნება და თვლებში ვერ მოგაჩერდება, გუნებაში რა გიდევს, იცოდეს. თუ შვილმა ვინმე წყნარ და მშვიდობიან ბავშვს წაუთქაქა, ეს იმიტომ, რომ გამოაფხიზლოს, ფეხზე ნუ სძინავს, გაიქც-გამოიქცეს, კუნთმაგარი და ჭანმრთელი გახდეს. თუ პირიქითაა, ბავშვი პირალია და დოყლაპია, დედისათვის ეს დიდი სიამოვნებაა, რომ მისი შვილი არავის არ ენებს, კეთილია და ჭკმა-სმა უყვარს, ესე იგი ძლიერი და საღსალამათი გაიზრდება.

შვილის ზრდისას ხელახლა იზრდება დედის თვალსაზრისი ადამიანის ავკარგიანობის თაობაზე და როცა მას სხვაგვარად ელაპარაკებიან, ან სხვაგვარად უნდათ დააჯერონ — ისმენს, რაკი

თვითონ ერთია და სხვა ათასი, მაგრამ ისე ზედავს, როგორც მას შეუძლია დაინახოს.

— დედა! — ტუჩი ყურთან მიუტანა მამუქამ და რაც თავი ახსოვს, პირველად იმაზე ხმადაბლა უჩურჩულა, რაც მძინარეს ვაღვიძებდა. ან ეს ახლა იგრძნო, რაკი სხვა დროს მან დაუფიქრებლად იცოდა როგორ უნდა ეხმო, რომ დედა გამოაფხიზლებულიყო.

იგი ისევე დაძახებას აპირებდა, მაგრამ რუსულანს ამ ჩურჩულზეც გაეღვიძა; ის, რამაც აიძულა შვილი ჩვეულებრივზე მეტი სიფრთხილე გამოეჩინა, დედაშიც თავისთავად გაჩენილიყო.

— მამუქა ხარ? რა იყო, რატომ არ გძინავს, ვათენდა?..

— ჰო, თენდებო... —

— შერე, სად გეჩქარება?

— მამას... —

— რა მოხდა? არ გადარბო ახლა მამაშენი.

— არა, რა ვადარევს... —

— მითხარი, სად მიდიხარ ამ დილა-ბნელზე... რად გინდოდა ის გოგო რომ ჩამოიყვანე... რატომ ჰქენი?

— ხომ მოგწერე.

— რომ მომწერე... მამაშენი?..

— ახლა რაღა დროს მავაზე ლაპარაკია.

— წადი, დაწეი... მთელი ღამის უძილო ხარ.

— დედა, სათევზაოდ მივდივარ.

— სად? რა დროს თევზაობაა...

— რა უღრობობაა.

— ფეხი არ გაადგა.

— ერთი წელიწადია არ ვაღამიდგამს ფეხი, რა მოგივიდა დედაჩემო!

— მამაშენს რა ეუთხარა!

— თეკლა...

— ბიჭო! ბიძაშენთან არ მიხვიდე ამ უთენია, ჭკუა არ დაქარგო!

— აინტერესებს, ქალაქში გაზრდილი გოგოა.

— ბიჭო-მეთქი!

— ჩუუ! — მამუქამ ტუჩზე მიიღო თითი და მაღლა აიხედა.

დაბნეული რუსუდანი საწოლზე წამოჯდა და ოდნავ უფრო ხმამაღლა ჩაილაპარაკა:

— რა ვუყო ახლა!..

VII.

ძალმა ღობემდე მიაცილა. ზურგზე ბადე მოგდებულმა ბიჭმა, ალაგებზე რომ გადალაჯა, გაწბილებულმა ბახულამ, მისთვის რომ ისევ არ ეცალათ, დაიწყებუტუნა, უკანა ფეხით ყურისძირი მოიქექა.

— იყავი სახლში, ფეხი არ მოიცივლო! — უკან მიუხედავად დატუქა მამუკამ და მიატოვა.

ნაგაზმა პატრონის ფეხდანადგამ, ნამგაცვენილ წაჭყეულ ბალახებს დახედა, ნელ-ნელა რომ წელში იმართებოდნენ, და უმისამართოდ დაიყეფა.

მამუკა სანამ ბოკონებზე აკოლიცებულ ოდამდე მიღწევდა, კოინდრის ცვარში კოჭებამდე გაიღუმმა და ლოგინის სითბო და სიხანტე ისეთ ხალისად ექცა, სახლამდე ადვილი აღარ რჩებოდა, თორემ ერთი სული ჰქონდა ერბინა, რაღაც გრძელი, უსასრულოდ გრძელი მინდორი გადაერბინა...

სახლის გვერდზე ბელოს ტალავერს თავი შეაფარა და გაიღურსა, მერე ყურდაცქვეტილი წაუტუნებულა, მაგრამ წიფლის ოდა მაღალ ბოკონებზე იდგა და ღია ფანჯარაში ვერ გადაიხედა, ძლივს მოაგონდა ბადის მხრიდან ჩამოღება. ხის ძირას დაავდო, მობრუნდა, სულ ერთ მტკაველზე ახტა, რაფაზე ხელებით დაეკიდა და ფეხი საძირკველზე ჩამოსდო; გულმა ისე დაუწყო ფართქალი, თითქოს ბიძამისის სახლის კედელზე კი არა, კლდეზე და შენგებული ციხის გოდოლზე დაკიდებული გარჩენილიყოს და ციხე-სიმაგრის ფარ-შუბოსანი მცველების შიში ჰქონოდა; როგორც კი ოთახში შეიჭვიტა, შიგნიდან, ასევე რაფას ცხვირ-მობჯენილი გოგოს ძილია და სიხარულისაგან გაოგნებულ დიდრონ თვალღებში ჩაიხედა.

— თუ... — წამოცდა ვაჟს, რტყა

ქალიშვილის გაბურღული თმები შებლზე შეეხო.

ოთახში ბნელოდა და გარედან ხევირიანად არაფრის გარჩევა არ შეიძლებოდა. ვაჟმა უფრო მაღლა აიწია, რომ თეკლას თავსზემოდ გადაეხედა, მაგრამ ერთბაშად, ქალწულის ლოგინის და თვით თეკლას ყველასგან გამოარჩეული სუნი და სითბო შეისუნთქა, საძირკველზე სველი ფეხსაცმელი დაუცდა და ისევ რაფაზე ხელებით დაეკიდა.

— მამ... — ახლა გოგოს წამოცდა და თავი ღია ფანჯარაში ისე შეშფოთებულმა გადმოკიდა, თითქოს სატრფო ცადაწვდილ ციხიდან გადაჩენილიყოს; როცა დაინახა, რომ კედელზე ჩაწვართულს მიწამდე ერთი მტკაველი მანძილი აშორებდა, ძილ-მღვიძარესავით გაეღიმა. ფანჯარაზე ჩაბლაუჭებულის გრილ ხელებს, თავისი თბილი, ფუნჩულა ხელები ჩაავლო, რომ ქვევით არ ჩაეარდნილიყო.

— თიკოს ძინავს? — უხმოდ, ტუჩების გამოკვეთილი მოძრაობით ჰკითხა კედელზე აღმა თავაპრობილმა ვაჟმა.

გოგონამ გვერდზე მიიხედა, სადაც ტახტზე ფეხშეჭყვევით მძინარე ეგულუბოდა და თავი ისევ ძილ-მღვიძარე ღიმილით დააქნია.

— სხევსაც?

ქალიშვილმა ახლა მთელ ოთახში მოატარა მზერა და მხრები აიწურა, ვერ გაეგო ვინ სხევებზე ეკითხებოდნენ.

— ჰო, მანდ თქვენს მეტი არავინაა?

ქალიშვილმა გაბურღული შავი თმის ტვერით დამძიმებული თავი გააქნია.

— კარგი! — თქვა ბიჭმა, ძლივს მოიფიქრა ძირს ჩახტომა და თავისთავზე გაეღიმა, რატომ ვეკიდე ამდენხანს კედელზე თუ იცო.

თეკლას კი ასეთ გამოხედვაზე და ღიმილზე კინაღამ ხმამაღალი სიცილი წასცდა: მეც რატომ გიჭერდი, ხომ არ იცო!

მამუკამ ბეოლის ძირას მიიბრინა და ათოკილი ბადე დაანახა.

„რააო?“ თავი გააქნია თეკლამ, გაოცებისაგან ტუჩები წამობურცა.

ვაჟმა თითქოს ბადე სჭეროდეს, მკლავები ისე ამომძრავა და მოიქნია, მერე ვითომ წყლიდან ამოქონდა, ხელეში ჰაერი აითოკა, ალტაცებულმა ქალიშვილმა თვალები ნეტარებით მოწყურა, აფორიქებულია თავით ანიშნა: მითხარი, ახლა რა ვქნათ.

„რა ჰქნა და ახლავე აღექი და წამოდიო“ — უხმოდ გაეპასუხა მამუკა.

თეკლამ ისევ საფერხულში მძინარეს მიხედა: „ეს არ გაიგებსო?“

ვაჟმა მხრები აიწურა, მაგრამ მაშინვე დაამშვიდა: „გაიგოს მერე, თიკოს ვინ ჰკითხავსო“.

„შენ არა, მაგრამ მე შერიდებ, არ შემძლიაო!“

„მაშინ მე გეტყვი უკეთესსო“ — ორივე ხელი ასწია: „ტანსაცმელი აგერ, ფანჯარაში მომეცი და მერე შენც გადმოდიო“ — და პასუხს არ დაელოდა, მაშინვე აცევდა: „ეს რა კარგი რამ მოვიფიქრეთ“.

თეკლა გაცვირვებული და გაცისკროვნებული დასცქეროდა, „ეს მართლაც კარგი რამ მოიფიქრე, მაგრამ ასე როგორ ავდგე და გადმოვფრინდეთ“.

— ჰო, ჰო! — ხმაყ კი მოიშველია, რომ ქალიშვილს შერყევობა არ დაეწყოს, ასეთი ბრწყინვალე მოფიქრება არ ჩაშლოდათ, პასუხს ისევ არ დაუცადა და მაშინვე მალლა აეტოტა, — კაბა, კაბა მომეცი!

უჩვეულო სიხმარ-სიცხადით გავიგნებული თეკლა მთავრებულით დაიხარა და დიდ თეთრგვირილებიანი მწვანე კაბა კედელზე გადმოკიდა. მამუკამ გამოსტაცა, გულში ჩაიკრა და ახლა თავის ფეხებზე ანიშნა: ფეხსაცმელებიცო.

ქალიშვილის შავი თმით გაბურღული თავი ისევ მიიმალა და მალე თეთრი ფეხსაცმელებიც მოაწოდა.

„ახლა შენ, შენ გადმოდიო“ — მაგრამ ქალიშვილი რომ ამოიძარტა და

ფანჯარას მიეყრდნო, მიხედა, თეთრი პერანგის ამარა ყოფილა... ვერა ვერა და, ფანჯრიდან თავით კი ვერა გადმოტყუებოდა, არამედ შიშველი ფეხებით უნდა გადმოსულიყო და ვაჟს ხელში აეყვანა.

თეკლა მაშინვე ჩაიკეცა და რაღის მიღმა ცხვირიც კი დამალა, მხოლოდ დიდრონ თვალებს აელვებდა დარცხვენილი და შეცბუნებული.

„გადმოდი, რას უცდი, სანამ ჩემს მეტი არავინააო“ — თავი კინაღამ მოიკლა ბიჟმა, — ახლავე, ჩქარა ჰქენი, აბა როგორ იყო, ქალებს ციხე-ყოშევიდან რომ იტაცებდნენო“.

თეკლა კი უქქეროდა და არც სხვა რამეს მოფიქრებდას აბირებდა, ვერც შემოთავაზებულზე დათანხმებას.

„კარგიო, — უხმო ტაში დასცხო მამუკამ, — მივხვდი, მომაგონდაო, — თან მოწონების ნიშნად ჯერ ცერი აფშეკა, მერე ხელები ქუთუთოებზე დაიფარა — მე არ დაგინახავ, ისე მოგეშველებიო“, — და ისევ არ დაელოდა თანხმობას, კედელს თვალდახუჭული, მკლავებზეწვილილი აეკრა.

კარგა ხანს რომ არავინ ჩამოვიდა, თვალები არ გაუხელიო, ისე დაუწყო ძებნა, ალბათ ჩამოდის და მე ვერ ვხედავო. ამ დროს საცოდავ ბრმასავით ჰქონდა სახე მალლა მიქცეული და ისე მავედრებელი იყო, ისე მომლოდინე და მოუთმენელი, თითქოს ზეციდან ანგელოზის ჩამოფრენას ითხოვდა: მოდი, მიშველე და თვალები ამიხილეო: თეკლას ისევ არ მიუღია არავითარი გადაწყვეტილება, დაუდგურად გადმოსრიალდა ფანჯრიდან და, თითქოს თეთრი ამრეშუმის ფუთა გადმოეგდოს, ხელებში ჩაუფარდა.

VIII.

თეკლამ ის იყო ფეხსაცმელში ფეხი წაპყო, რომ სახლის აივანზე ლუკამ ჯერ ხრინწიანად დაახველა, მერე ზედიზედ ხმამალლა ცხვირი დააცემინა, ბოლოს ჯღანების ჩლართუნით კიბისაკენ ნამძინარევი წამობოროცდა.

ელდანაცემი ქალიშვილი ვაჟს თვალბში შეაჩერდა, უკან-უკან დაწია და წელში მოიხარა, რომ იატაკის ქვეშ შემპერალიყო; მამუკა მკლავში ეცა და დაანახვა, ზოკონებზე შემდგარი, ირგვლივ შემოღუშენებული ოდის ქვეშ თუ ვინმე თავს დახრიდა და შეიხედავდა, მაშინვე შეამჩნევდა.

ბიჭმა ცალი ხელით ბადე ზურგზე მოიგდო, და გოგოს მკლავში ჩაფრენილმა ეზოს ბოლოსაკენ მოუსვია, მაგრამ დაბალი დაფნებისა და ხურმის იქით, ეზოს ბოლოსკენ მიმავალი ბილიკი ჩერმასთანაც გადიოდა, კბეზე ნახველის ფურთხებით ჩამოშავალი ლუკაც ალბათ იქით წალასლანდებოდა. მამუკამ მარცხნივ — ქართისაკენ გაუხვია, ჩელტყვარს რგოლი ააძრო, გამოაღო და თეკლა შეუშვა, თვითონაც შეძვრა და ვითომ თვალს მიეფარნენ, მაგრამ წნელის კარი და ღობე იმდენად მჭიდრო არ იყო, რომ მის მიღმა თუ მოინდომებდნენ, ადამიანი ვერ გაეჩინათ. წელში წახრილნი ქართის ვიწრო შუკას გაუყვნენ.

ავტრიანობაზე, ამ ვიწრო შუკაში საქონელი იმდენად ატლახებდა ვზას, მუხლამდე ლაფი დგება და აქ კაცი-შვილის გავლა თითქმის შეუძლებელია. ამიტომ ღობის ძირას, ყოველ ნახევზე ქვები გავლაგებინათ, რაზეც ახლა მამუკა ფეხს შეუცდომლად ადგამდა, მაგრამ თეკლას, ტროტუარზე ნაჩევი, ქუსლიანი ფეხსაცმელებით, ცვარში დასველებაც რომ მოესწრო, გავლა ძალიან გაუჭირდა და ღობის სარეზს მოპოტივებული წინ ნაბიჯ-ნაბიჯ მიიწევა.

ლუკა ეზოს მეორე მხარეს დაადგა ბილიკს და მამუკამ თეკლას ანიშნა, სარეზს ხელი უშვი და მოეფარე, ღობის ზევით არ გამოჩნდეთ. გოგონა მაშინვე დაიხარა, მაგრამ დასაყრდენი რომ გამოეცალა, ერთადერთ მორჩილა ქვზე დგომა ველარ შეძლო და ზემოდან წაბიძგულ, ნაკელ შეზედილ აყალოს ლაფში ცალი ფეხით წვივამდე ჩაეფლო. ლოგინიდან ახლადგამომძვრა-

ლი, ცივ ლაფში ჩაფლული გოგო ერთხანს სახტად დარჩა, ხელგერწინ ჩაყუნტული ვაჟისაკენ გაიწვინა, მაშინ კბუნებულს სიცილი აუტყდა.

— ამ სიცილზე, — მთლად დაბნეულმა მამუკამ ზურგზე მოგდებული ბადის თოკი კბილებით დაიჭირა, ხელები გაინთავისუფლა, ქალიშვილს მკლავებში ეცა და თავისკენ მიიზიდა. თეკლამ თითის სისქე ტალახით გალესილი ფეხი ამოვლიჯა, მაგრამ წინ რომ გადადგა, ისევ ჩამოუცდა და კვლავ ლაფში წაპყო. სამაგიეროდ მეორეს ზუსტად ადგამდა და სანამ შუკიდან არ გააღწიეს, ასე იარა, ცალით — ქვზე და ცალით — ტლაპოში. ეზოს გადაღმა საშვინდობოს რომ გააღწიეს და მინდორზე გავიდნენ, ბიქსაც სიცილი აუტყდა: იმდენად თეთრი ჩანდა ცალი ფეხი და ფეხსაცმელი, რამდენადაც შავი და ერთიანად ამოთხერილი მეორე.

ვაჟმა გაიცინაო? თეკლას ისეთი ტყვარცალი აუტყდა, თვალეზიდან ცრემლები წაცვივდა: ბიჭმაც, იმ გაქცევის სურვილს, ბიძამისის ჭიშკრიდან სახლამდე რომ გაუჩნდა და მაშინ გზა ვერ უპოვა, ახლა მისცა გზა; ამ ხასხასა ისმა, გაშლილმა მინდორმა, საყვარელი ადამიანის სიცოცხლით და ცეცხლით ამოხეთქილმა ტრციალმა მას ფრთები შეასხა, ქალიშვილს ხელი დაავლო და მოუსვია. ზურგზე მოგდებულ ბადის ტყვიები ფერდებში სცემდა. ცვარით დატუნძლულ ბალახებში მუხლებამდე გაღუმებული შარვალი წვივებზე ეტყალაშუნებოდა და ადევნებულ, ატყარცალეზულ გოგოსთან ერთად, რომელიც ვერაფერს ხედავდა და რომელსაც არც უნდოდა ამაზე უკეთესის დანახვა, მიზბოდნენ, მიჭოდნენ, მიფრინავდნენ, თუ მიაცურებდათ მათ მარგალიტებსა და ბალახის მწვანე მღინარე...

დამრეც მინდორზე, ალაგ-ალაგ დაბალი ქაცვის ჯაგების მეტი არაფერი ჩანდა და ქვევით, როგორც კი შევაყვება იწყებოდა (ჯერ კიდევ მინდორის ბოლო შორს იყო), ამ ვრცელ, მწვანე

ხალიჩაზე ერთადერთი ბებერ პანტა მსხლის დაფულუროებული იმოღენა ხე იდგა, ორი კაცი მკლავებს ძლივს შემოაწვდნენ. მარჯვნივ და მარცხნივ მინდორი ტყესთან თავდებოდა, მაგრამ ამ სოფლის ვოგო-ბიჭები, ალბათ მამუკამდე ასი წლის წინათაც და ასლაც იმ ტყეს ვერც კი ამჩნევდნენ. თავშესაყარი, საჩრდილობელი, ვადასაწვიმი, სანიშნო, ცეცხლის დასანთები და, მგონი, სახლი და კარიც ეს ძველისძველი ველური მსხალი იყო. ეს ხე, ბებია-ბაბუასავით მზრუნველობდა, მფარველობდა და ზრდიდა მთელი სოფლის ამდენ შვილსა და შვილიშვილს; იმდენს დაცოცავდნენ ზედ, ამტყვევდნენ ტოტებს მშლატე ნაყოფისათვის, დამწიფებას რომ ეს ასი წლის ხე ერთხელაც არ მოსწრებია, თლიდნენ, ჩეხავდნენ და შიშბათ ამინდში მის ღრუში ყველა რომ ვერ თავსდებოდნენ, ისე ახლოს უნთებდნენ ცეცხლს, საცოდავს სულ შეტრუსული და შემეკვარტლული ჰქონდა ხან ეს გვერდი, ხან ის, გააჩნია ქარი საიდან უბერავდა და რომელი მხრიდან აფარებდნენ თავს ამდენ ნაჯახირებსა და ნაწვალებს, ერთი სიტყვით, იმდენს აწვალებდნენ ამ ხეს, საძირკველი იყო, რისი სული ედგა, რომ ყოველ გაზაფხულზე ისევ გაიკვირებოდა და ისევ ამწვანდებოდა მთელი სოფლის დიდის და პატარას გულგასახარად.

აი, ახლა ამ ხისავენ მორბოდა მამუკა და მოსდევდა მკლავში ჩაფრენილი თეკლა, რომელმაც ვერ იქნა და

ამ მიზეზად ატეხილი სიცილით გული ვერ იჭერა.

მორბოდნენ, თუ აღენს ხისი ნახტობ-ტებივით მოჰქონდა ისინი ცერისა და ბალახის ზურმუხტ მდინარეს. მოყვე-ბოდნენ მას და თითქოს მათი მოვალეობა იყო ერთმანეთს არ დაშორებოდნენ და არ გამოლოვდათ სიცილი. მოდიოდნენ და ნამით დაბინდულ ბალახებში ხასხასა მწვანე, გრძელ კვალს სტოვებდნენ. წაქცეული ბალახები იმარტებოდნენ, წელში სწორდებოდნენ და უკან ცოცხალი, მოძრავი ბილიკი რჩებოდა.

და როგორც ჩხრიალა ჩქერმა ერთმანეთზე გადაბმული, ორი სხმარტალა კალმახი წყალში გადმოწოლილ ტირიფის კენძს გადაკიდოს, ისე მოაწყდა ხელიხელ გადასკვნილი ვოგო-ბიჭი მსხლის გამოღრუებულ ტანს ერთი ამ მხრიდან, მეორე იმ მხრიდან და ზედ გარჩენენ... და რაკი ხელის გასაშვებად ერთმანეთს ვერ შეელოენ, მათ შორის კი ხის ტანი მოეჭვა, ვაჟს ბადე მხრიდან გადმოუვარდა, მეორე მკლავითაც მსხალს მოეხვია, იქედანაც მიწვდა ქალიშვილის თითებს, სიცილიც სუნთქვასავით თან ახლდათ, ორივე მხრიდან აეტმასნენ, ეს ასი წლის ბებერი, დაფულუროებული ხეც აიყოლიეს, იცინეს და აციინეს, იყისყისეს და არობროხეს, იტკვარცალეს და აბუხუნეს, სანამ განთიადი არ დაადგათ თავზე და ხეც და კაციც გონს არ მოიყვანა.

კლავსანდრა ჟუტათალი

ილია ლოჭინის ხევი

ცეკლიდან „ბანთეონი“

არის მსოფლიო დუმილის ჟამი,
როცა დღე ღამეს სევდით ეყრება,
დედამიწაზე არ ისმის ჩქამი
და ცას მერცხალი აღარ ესლება.

დამწუხრებულა მიწა ქართული,
ნისლი ფიქრივით მთას ეფინება,
ხევში ნიავის ისმის ფათური,
სტვენა, წნორების გასისინება.

ღამე ერთბაშად დაეშვა მთაში,
ვთქვი: ეგ სამხრეთის ბრალი თუ არი!
და მყის ვასაკამ დადრენილ ლაშით
ლოჭინის ხევში იწყო კრუალი.

არ დამძახოდა სამგორის როჭო,
შეცა ღვიოდა ვარსკვლავოსანი,
უცებ მოიჭრა მაისის ხოჭო
და დამეჯახა, ვით ჯაფშნოსანი.

ლოჭინის ხევში კვლავ მაგონდება
დიდი ილია კოცონთან მჯდარი,
მისი მეურმე გლეხის გოდება,
სახრჩობელა და ზღვა ხალხის ჯარი...

გახსოვთ, გულმართალ გლეხს არ სჯეროდა
ქალაქელთ ფანდი და სახრჩობელა.
ილია მაღალ ზნეს უმღეროდა,
ავის, ბოროტის დასაგმობელად.

ყველაზე ნათლად მან დაგვანახვა
 გლეხი, დღესაც რომ გვესალმუნება,
 ვინც კაცის ტანჯვა, ზვრეტა, დალახვრა
 ვერ შეაგუა კაცის ბუნებას.

და რა მიუზღეს სამაგიერო:
 დადნის გვირგვინი, ვარდი და ია?
 ურის დიდებავ, შენ სახიერო,
 შუბლში მოგარტყეს მუხთალი ტყვია.

ის უკუღმართი გათავდა ხანა,
 ხალხს მიენიჭა თავისუფლება,
 სასრჩობელები აღარა დგანან
 და ქართლის ზეცაც არ იღრუბლება.

ვაჟს იბავი

მსურდა გამეგო ვაჟას იგავი,
 მე ჯერ ჭაბუკი როცა ვიყავი,
 მსურდა გამეგო, თუ რისთვის ყრია
 მგოსნის საფლავზე დეკა და ღვია!

ის ბუბუნებდა ნაიალალარ
 ხარივით მთაში უტეხი, კერპი.
 შმაგი ულაცი უჭამდა ლაგამს
 და აგორებდა კლდის ლოდებს ტერფით.

დუმს ცისფერ ნისლით მთა შეფუთვნილი,
 ფით საიდუმლო რამ ამანათი.
 ვიცი ვერ გაუხსნით იმ განძს მანამდი,
 სანამ არ მოვა დრო განკუთვნილი.

დრო კი უღმობლად მიფრინავს, გარბის,
 თვალს ეფინება ჭალარა წარბი
 და კვლავ გრძელდება განძთასაფარის
 გამოუცნობი იგივე ზღაპარი.

ვაჟამ მთის ფიქრად მონათლა ნისლი,
 სურდა გავეგო იგავი მისი.
 თუმცა იცოდა, მთის ტურფა იას
 ბოლოს შეჭამდა სამარის ჭია.

მაინც უმღერა ჰიმნი ცხოვრებას,
 თან მიიჩნია ქართლი ხატადა
 და ჩვენც მარადვამს გვემახსოვრება
 იმ ხატს როგორი ფუნჯით ხატავდა.

სურათი

ქ ვ ა რ ი

უფალმა უწყის —
ფანჯრებს იქით ყვავილობს ნუშა,
თუ ცვივა მტკნარი ფოთლები ჭადრის,
როდესაც დარდი გროვდება სულში,
როგორც სადგურის მინებზე ჭვარტლი, —

დუმს ცისქვეშეთი,
როგორც ბაღი, ბინდით ძლეული,
აღარ გიზიდავს, რა ხდება გარეთ,
ანდა რომელი ათასწლეული
აწვება სულის ჩაარაზულ კარებს.

აღარ გიზიდავს.
ფანჯარასთან დგახარ და გიკვირს:
ამდენი ჭვარტლი საიდან მოდის —
ჩაშაფებული მინების იქით
არ ილანდება არცერთი ტოტი.

არ ილანდება. და მხოლოდ ფიქრი
ისევ ანთია,
ისევ ცდილობს, რომ იკიაფოს —
თითქოს შუკაში მანქანა მიქრის
და ცალი თვალით წყვდიადს მიაპობს...

მე მაშინ ჩავწვდი ცხოვრების მარტივ
ჭეშმარიტებას, ბოლოს და ბოლოს,
როდესაც მივხვდი, — სევდა და დარდი
ფანჯრის მინებზე
დაგროვილი ჭვარტლია მხოლოდ.

მივხვდი და უმალ —
ამეხილა ორივე თვალი,
სამყაროც იქცა მშობლიურ სახლად,
და დილის ნისლში მცურავი ჯვარი,
როგორც იმედი, გაბზწყინდა მადლა.

ახლა გეგულისხმებ სხვა სინათლეს

ახლა, როდესაც სხვა სინათლეა —
თვალწინ საყვარლად ბრწყინავს
მთა-ბარიც.

არ გვეკადრება თავის მართლებას,
ცოდვის წინაშეც ვართ თანაბარი...

ვის რა გრძნობები ალაპარაკებს,
მე თუ არ ვიცი, თქვენ გამარკვევით;

ვინა თქვა, თითქოს პასუხს არ აგებს
შვილი შერცხვენილ მამის მაგიერ!

მამაც ძვირფასო! შენი სახელი,
როგორც წინაპრის ფარ-მუხარადი,
მრავალ ბრძოლაში შეულახველი,
ჩემი სახელიც იყო მარადის.

შენი უღირსი წაბორძიკებაც,
სულ უმნიშვნელო, თუნდაც პატარა,
ვიცი, უსაზღვროდ მძიმე იქნება —
გამიჭირდება იმ დღის ატანა.

მაინც ოდესმე თუ მოვესწარი —
შენი სახელი შეილახება,
ვერ გავჟეპყვი, მამავ, ვერსაით —
ზურგზე ამკიდებ ცოდვის ნახევარს.

თუ არ დამაგდე თოელში შილიფად
და გული იმედს არ გაეყარა, —
გამოვისყიდი... ღვიძლი შვილი ვარ —
გამოვადგები მშობელ ქვეყანას.

მე სხვა სახელი არც მინატრია,
ასეც მჯეროდა, ასეც ვიცოდი —
ახლა მამულში ის სინათლეა,
სულს რომ წყუროდა, — ის ჰორიზონტი!

დე, ძველი დარდი გაქრეს ჭირსლივით,
გვახსოვდეს, იქნა ერთი მოაზარის
ძარღვებში ერთი სისხლი გვეყივის
ჭირსა და ლხინშიც ვართ თანაზარი.

მე რასაც ვფიქრობ, იმას ვქადაგებ,
ჯერ კიდევ ბევრი გვაქვს საომარი,
რომ დავგრეთ მხოლოდ იმ ნიადაგზე,
სადაც იხარებს — ნერგი მომავლის;

რომ კვლავ აგვეწიოს იმ შიდაერმა სისხლმა,
გვეამაყება რომლის სმაურიც;
მან ეს სინათლე მრავალჯერ იხსნა,
გამოატარა ცეცხლში მამული.

უბერებელი და მეწამული,
ის წმინდა სისხლი ყველგან გვიშველის,
სანამ იქნება გაუთიშველი
ერთმანეთისგან: მამა — მამული!

ქველი მიზანა

ნიკოლოზ და ქრისტიანე ალანები.
პირველი — შვილი — დიდ სამამულო
ომში დაიღუპა, მეორე — დედა —
შვილზე ღარჯს შეეწირა.

ლოდინით სავეს,
წუხილით სავეს
ხმა სახსოვარი მე ისევ მესმა,
შუა ქვალონის ხორბლისფერ გზაზე
ისევ გაისმის სიმების კენესა.

დაღლილი ფრთებით ქარს შორს მიჰქონდა
კოლხეთზე თქმული სევდის ზღაპარი
და წყვილი ცრემლი ბრწყინავდა, კრთოდა,
როგორც წყვდიადში წყვილი ლამპარი.

დღეს ნასახლართან,
 იქ, შტერში,
 ახლოს

მზე მუხლმოყრილი ჩუმად ქვითინებს,
დედაო მზეო, იქნებ შენ გახსოვს
ჭიშკართან მდგარი სუსტი ქრისტიანი?!

დღეს სხვა ღამეთა სხვაა მთეუარი,
ვისთვის იავდრა,
ვისთვის იდარა,
ვით მოკვეთილი ხელის მტევანი,
კედელს ქვიდია ძველი გიტარა.

ლოდინით სავეს,
წუხილით სავეს
ხმა სახსოვარი მე ისევ მესმის,
ვინ დამისველა სიმღერა ასე,
ყოველი სიმი ასე რად კენესის?!

მ ზ ე ა რ ე

თეკლათიდან შეენაბადა მოდის მწყემსი,
და ჩქერალში აჩეხილი გდია მთვარე,
სალამურის სევდიანი სტვენა მესმის
და ცრემლები უცაბედად წყდება თვალებს.

ჩამივლის და ჩამორეკავს მწუხრის ზარებს
შუკა-შუკა მოტანტალე ტალიკონი,
თბილი იყო მზერა შენი, ვითარც მზვარე
და ქათქათა მკერდი შენი, ვითარც ფონი.

როგორც ქვრივი, მდინარისპირ ძეწნა ტირის,
სიო ნელა აქანავებს ნისლის ფარდებს
და, როგორც ბრმა წმინდა ფრესკებს, მე სიფრთხილით
ვსინჯავ კოლხურ ლამაზ ზეცის შორ ლავგარდებს.

და სატევარს გულში ორპირ გამიტარებს
მოგონება ჩემთა დღეთა სიყმაწვილის,
ნაკადულში აჩეხილი გდია მთვარე,
ვით წიქარა წარმართ კერპზე შენაწირი.

სამოსელი პირველი

რომანი

ასე დაიწყო ლამაზ-ქალაქში ზამთრის თამაშები. რაღა თქმა უნდა, მხოლოდ გაზაფხულამდე გაგრძელდებოდა ეს, რადგან გაზაფხულს თავისი თამაშები ჰქონდა, ურიალით სავსე. შუადღისას თუ გამოჩნდებოდნენ გაყინულ აუზთან ქალაქელები, თავაზიანად მოიკითხავდნენ ერთერთს, ყლაპავდნენ ჰაერს, ზამთრისას, ჯანმრთელს, დასეირნობდნენ, ანტონიოს სახელოსნოში კი მრავალჯერ გიზგიზებდა ცეცხლი, დიდ ქვაბებში ტანსაცმელს ღებავდა უწყინარი ოსტატი, ვინსენტეს ცალისძმა, თავად ვინსენტე კი ხან ალერსით ეპყრობოდა მწვენიერ ჭელიას, ხანაც კი ძლიერ უწამაწურად — ყოველივე იმაზე იყო დამოკიდებული, საყულო შებენული ჰქონდა თუ არა, ხშირად კი არტუროს დუქანში, ძმაბიკებთან ქეიფობდა და იშათთან ერთად რამდენჯერმე იყო, თვით სერვილიოც, დელიოს ერთადერთი ვაჟი, ვისაც კამორელებთან რაღაც საქმე ჰქონდა და მხოლოდ ზამთრობით ბრუნდებოდა ლამაზ-ქალაქში. სუფრასთან ხშირად იჭდა სულ გამოცვლილი ფერმაკრთალი უცხო, დომენიკო, ფულიანი, და ახლა გაცილებით ხშირად იღიმებო-

და, მხიარულობდა კიდევ, მეგრამ შემთვრალეებს ქალაქის განაპირას, გლახა ქალებთან არ მიჰყვებოდა — სოფლური რიდი... დარბაისლურად, როგორც შეზღვეროდათ, დასეირნობდნენ თეთრ, მიმოხვეულ ქუჩებში ორი ღრმად პატივცემული მოქალაქე — ჯულიო და დუილიო, ყველას თავაზიანად უკრავდნენ თავს, ლამაზ-ქალაქში ვიკად წოდებული ალექსანდროს გარდა, რომელიც დელიოს დანახვისთანავე აუცილებლად შესძახებდა: „ოო, დელიოს სალამი, ხელში — კალამი: ძვირფასი აზრები შთამომავლობას რომ არ დაეკარგოს, და შემცბარ დელიოს დინჯად ამვიდებდა დარბაისელი სენიორ ჯულიო — „ხომ იცი, არანორმალურია...“ კობტა, ცქრილა კონჩეტინა კი, შეყვარებული, დადარდიანებული იჭდა ფანჯარასთან, ხანდახან ვითომ გაციინებდა, ვაცილებით კი უადგილოდ ტირიდა — როგორ არ მიუდგნენ, მეგრამ ეკრაფრით ვაიგეს, თუ ვინ იყო სახელგანთქმული კარასკოების ერთადერთი გასათხოვარი ნაზი ასულის ეგრეთწოდებული გულის ქაბუცი. ყველას თავისი საქმე ჰქონდა, სპილენძის თასებს უკაყუნებდა მიქლე, ლაპარაკისას თბილ წინდებს ქოვდნენ ერთიმეორესთან სტუმრად მისული ქალები; ამზადებდნენ ბრჭყვიალა

ფოლაქებს, ბალთებს, ტყავის ფეხსაცმელს ჰკერავდნენ და მაგიდებს, სკამებს, სკივრებს ყურადღებით აჭედებდნენ ლურსმანს, თავისთვის მუშაობდნენ ლამაზ-ქალაქელი თერძები, დურგლები და მეწაღეები, ფართო, უზარმაზარ კუდებზე აბრეშუმისა და ატლასის ფერად ყვავილებს ამაგრებდნენ ხელმარჯვე ქალები, ღიმილით ამზადებდა თავის კომწონა სათამაშოებს გვიად წოდებული ოსტატოც—აღექსანდრო, ხალიჩებს ქსოვდნენ, მინის ჭურჭელს ბერავდნენ, თინის ფერადი ტოქები ამოკაყვადათ... და ყველაფერი მიჰქონდათ ახლო სოფლებიდან კვირაობით ჩამოსულ გლეზებს, ლამაზ-ქალაქში კომწონა ნივთების სანაცვლოდ საქმელ-სასმელი რომ ჩამოჰქონდათ.

არ მუშაობდნენ მხოლოდ შეძლებული ოჯახის შვილები, ასეთები კი ბევრნი არ იყვნენ — ცილიო, ედმონდო, ტულიო, ვინსენტე, სამიოდ სხვა კიდევ... რიგიან გასამრჯელოს იღებდა ჯუნებუცი, რომელსაც ახირებული დიასახლისების თხოვნით მძიმე ავეჯი წამდაუქუმი ერთი ოთახიდან მეორეში გაჰქონდა. იყო ლატაკი უსაქმურიც — კუმეო, მაგალიათად, რომელიც წვეულებებზე დაუბატოებელი სტუმრობით ირჩენდა თავს, იმ ნეტარ დღეს ხომ ერთი კვირის საქმელ-სანოვაგით ამოიყორავდა მუცელს, მეორე დღეს კი სუფრიდან შეუმჩნევლად წამოღებული ქათმის ბარკალი, ანუ როგორც თვითონ მოფერებით ეძახდა — „ქათმის წიხლი,“ ანდა ხბოს ცივი ხორცი დაანაყრებდა. უსუფთაოსა და უზარღელს, მთელი ქალაქი ერიდებოდა, ხანდახან პანდურს თუ ამოარტყამდნენ მისი ბრიყველი ხემრობით გულმოსული ამპარტავანი ბიჭები. მაგრამ კუმეოს ცოტაოდენი ფული ყოველთვის ეგულებოდა ჯიბეში — ლამაზ-ქალაქელთა მრჩეველი, დულიო ტებილი საუბრობს წმირად შეარჩევდა ხოლმე წახიზებულ ცოლ-ქმარს, ან და-ძმას, დედაშვილს და რადგან ქედმაღალი დულიო ხელიდან ხელში გასამრჯელოს არაფრის დიდებით არ აიღებდა, კუმეოს გაატანდ-

ნენ ხოლმე ჰონთარის მადლიერი ლამაზ-ქალაქელები და ამბორებულ მოციქულს სულგრძელი დულიო რამდენიმე გროშს ამაყად მიუთვლიდა ხოლმე. საღამოობით უფრო მკაფიოდ მოისმოდა იმ უკბილო კაცის დახშული ფანჯრიდან საუცხოო დაკვრა, ყოველთვის იდგამის ფანჯარასთან რამდენიმე გრძობებამოილი ლამაზ-ქალაქელი, ოღონდ ვერ არჩევდნენ, რომელი უკრავდა, მამა თუ შვილი, იმ უკბილო კაცს თერმე ქალოშვილიც ჰყავდა, სახელად ანა-მარია, და ისიც მამაზე არანაკლებ უკრავდა თერმე. და თუ ცისფერი ფანჯარა დუმდა, ყველამ იცოდა, რომ სამსიმიან, მარტივ საკრავს სოფლელებისათვის მისაყიდად ამზადებდა უკბილო კაცი — იმასაც სჭირდებოდა საარსებო ფული — ლამაზ-ქალაქში ვის ეყოფოდა მხოლოდ მუსიკა... იმ რამდენიმე ყმაწვილის გარდა, მაგრამ ისინი სულ ვერ უკრავდნენ.

საღამოობით ტერეზას საკრემელს ასცქეროდა დომენიკო, მაგრამ დათქმული ფარანი ჯერ არ ბეჭუტავდა და უქმად დაყიალობდა ლამაზ-ქალაქში, მიმოდითდნენ გვიანი მგზავრები, ბინდებოდა და აკერ, შემცივნებული ლეპოლდინოც მორიდებით დიყვირებდა — „სა-ალამოს რვე საათია და ყველაფერი რიგზეა...“ ქალის სახლთან დაწვრილებდა დომენიკო... და ის ფარანი, დათქმული შუქი... მაღალი კიბე და მაშინვე ზამთრის გრძელი, ვრცელი ღამის თამაშები... საღამოობით დიდ, თბილი წყლით სავსე კასრში იჭდა ხოლმე ქალი, ტერეზა, დასაძნული მხრები უზბინავდა, ახლადდაბანილი, ჯერ კიდევ სველი თმა მაღლა ჰქონდა ხან ნაცრისფერი, ხან ვარდისფერი და ხანაც — ლურჯი თავსაფრით აკრული, მკლავებს იზანდა, ეშმაკური ღიმილით შესცქეროდა სიცივიდან შემოსულ, შიშველი ქალის დანახვაზე დაბნეულ ყმაწვილს და რომ გაიღიმებდა, ცალ ლოყაზე უჩნდებოდა პაწია ფოსო — „მა, როგორა ხარ, როგორ, დომენიკო?“ „კარგად“. „ჰეე, — იცინოდა ქა-

ლი და იმ თავის უელზე თითებს ისეამ-
და, — მამ, კარგად, არა?" „კარგად, —
ამბობდა. დომენიკო და უილაჯოდ ილი-
მებოდა, — გაჩერდი, თორე...“ „გაწყენ-
ნინეთ რამე, დომენიკო?“ — შეიცხა-
დებდა ტერეზა, თვალთმაქცი. „არა“. „
მართლა გიყვარვარ?“ მაშინვე თავს
მორჩილად დაიქნევდა დომენიკო —
მართლა უყვარდა. „საბრალო ბიჭი, —
თითქოს გული აუჩუყდებოდა ტერეზას,
ვინ გაუგებდა, ხუმრობდა თუ არა, მით
უმეტეს ახლა, კასრში შიშვლად
მჯდარს, სახეგასაპნულს, ცალთვალ-
მოჭუტული რომ შესცქეროდა — რას
გაუგებდი, — საბრალო ბიჭი, არავინ
ჰყავდა... დღეს ისადილეთ? მიირთვიო
რამე?“ „კი...“ „რა, დოუმენიკო?“ —
უცნაურად წარმოსთქვამდა სახელს.
„სულერთი არაა...“ „არა მპასუხობ?“
— გამკაცრდებოდა ქალი. „წენიანი და
ტოლმა.“ „ოო, ეგ კარგია, კარგია, ყო-
ჩად, — არა, ნამდვილად ემსახარავე-
ბოდა, — მარილის მოყრა ხომ არ და-
გავიწყდა?“ „არა.“ „და იმისი კიდევ...
ეე... — მაღლა იყურებოდა, საფიჭრე-
ბული ისეამდა ხელისგულს მხარზე, —
და ეე... მწვანილი ხომ მიატანა, მწვან-
ნილი, სასარგებლოა ისიც.“ „კარგი რა,
მოდინ...“ „რა დროს მოსვლაა, პირველ-
ში ვზივარ...“ სამი დღი კასრი გვერ-
დიგვერდ იდგა, მეორე კასრში საპონი
უნდა მოეცილებინა, მესამეს — გასა-
ხვანჩალებელს ეძახდა. „ეგება მოსას-
ხამი სკამზე გადაგეფინა, ა, ოღონდ
ფრთხილად, თორე, ასე, აჰ, რა ქამარი
გაქვს, ნამდვილი გმირი ხარ... — და
დროს არ ჰკარგავდა, გამალებული
იხელდა გვერდებს, მაგრამ საპნიან
წყალში არაფერი ჩანდა, — არ შემომ-
ხედო!.. იცი, რა გითხრა?“ „რა...“ „რა
და... ეეე... რა და...“ „რა...“ — სული
ელეოდა დომენიკოს. „რა და მიტრიალ-
დი, მეორე კასრში უნდა გადავიდე.“
„გადადი, მერე რა...“ „არ მინდა რომ
შეგხედო...“ „ა, რატომ?“ „იმიტომ.
შენ ახლა კიდევ მეტყვი — რატომ, მე
ისევ გეტყვი — იმიტომ, მერე შენ მე-
ტყვი — რატომ იმიტომ, და ბოლოს მე

მინც გეტყვი იმიტომ და რატომ, მე-
ტრიალდი რაა, დომენიკო...“ „არა...“
„კარგი რა, შენ ხომ დამკვირვებ...“
„მე რომ ვთხოვ... — იატაკზე მოავლებ-
და თვალს დაუცებ ისე შეშინებული
შეჰკივლებდა, — ვაიმე, თავვი!“ „სა-
დაა“, — შეკრთებოდა დომენიკოც.
„აიი, კუთხეში... აიი, იქ, შენც ხომ არ
გეშინია, კაცებს თავვისა არ ეშინიათ,
აი, ეს დაარტყი, აიი, ტაფა.“ და ტა-
ფით ხელში, დომენიკო ბეული კუთ-
ხისკენ დაძაბული გასწევდა, მაგრამ
შუაგზაზე ქალის კისკისი ესმოდა, მოი-
ხედავდა — მეორე კასრში იჯდა ტე-
რეზა, — ჰეე, სულელი... ხომ მოგა-
ტყუე?“ „კარგი, კარგი, — ბრაზდე-
ბოდა დომენიკო, — ახლა მოვალ და...“
„არ მომეკარო, — შემფითდებოდა
ტერეზა, — არ მომეკარომ, თორემ ვი-
ცივლებ! — მაშინვე ღრმად შეისუნთ-
ქავდა ჰაერს, თვალებს გამწარებული
დახუჭავდა და პირს ისე დააღებდა, შე-
შინებული დომენიკო უკან იხედდა, —
კარგი, ჰო, კარგი...“ „აიი, ასე... — გა-
მარჯვებული დომენიკო ათვალეირებდა
ქალი, — კარგი ბიჭი ხარ, — თვალთ-
მაქცი იყო, — ძალიან კარგი, — და
მოიწყენდა, — მაგრამ თუ იცი, დღეს
რა საწყენი რაღაც შემემთხვა?“ „რა...“
„რა და დღეს ვიღაც კაცი ამეკიდა, შინ
მოვდიოდი...“ „მერე, რა გითხრა...“
„პირდაპირ თმაში ჩამავლო ხელი.“
„რა... თმაში?“ „ჰო, და მთელი დღე
ჩემს სახლთან იდგა... მერე ამომძახა,
ვივასმებ და ისევ მოვლო, გარეწა-
რი! — ძალიან არ მენადვლებოდა იმის
ვახშამი? ისევ მოვლო... ის წავიდა და
შენც ამოხვედი. ვაითუ ეგება... კამორე-
ლია, აჰ, კიდევ კარგი, ერთმანეთს რომ
არ შეხვდით, — შეშინებული ამბობდა
ქალი, — ალბათ ისევ დგას, არ გაი-
ხედო...“ „როგორ თუ არ...“ „არა რა,
კარგი, ჰეე რომ გვესროლოს?“ გაბრა-
ხებული დომენიკო (ლამაზ-ქალაქში
უკვე რჩეული ძმა-ბიჭები ჰყავდა) ფან-
ჯარასთან მიდიოდა და განრისხებული
იყურებოდა სიბნელეში, ქალბ. კი ეძახ-
და: „დოუმენიკოუ! ნახე, სადა ვარ?“

ჭყუმალობდა, მესამე კასრში არხეინად იქდა. „მომატყუე, არა?“ — უხაროდა დომენიკოს. „დიდი ძნელი მოსატყუებელიც შენა მყავხარ...“ — ზეიმობდა ქალი. და მერე უცებ ისეთი წრფელი აღერსით, ისეთი სიყვარულით მიაჩერდებოდა — მაგიტომ მიყვარხარ“. ვინ იცის, რა დაეჭერებოდა... „და მხოლოდ... მაგიტომ, არა?“ — „არა, არა, კარგი ბიჭიც ხარ... მაღალი, თხელი... რაღაც ნაღველით შებოჭილი... დაბნეულიც ხარ... ბოთე კი არა, ისე, უბრალოდ, ცოტათი დაბნეული... გაკვირვებულებიც... და მოწყენილი... რაღაცა გელის... კარგი ბიჭი ხარ...“ — გულით ამბობდა, ისეთი სევდით შესცქეროდა, ისე დარდიანად ლაპარაკობდა, და მყისვე შეიცვლებოდა, გაღიმებული, თვალმოჭოტული უმზერდა, — ახლა კი, რადგან მეოთხე კასრი საუბედროდ აღარ გვაქვს, მოიხურე ეგ შენი სულელური მოსახსამი და წადი.“

„რატომ...“ — გული ეკუმშებოდა დომენიკოს, ყველაფერი იყო ამ ქალისაგან მოსალოდნელი. „რა, წასვლა არ გინდა?“ „არა... არა, რად მინდა!“ „მაშინ, მაშინ... — და შეუწყრებოდა, — გაიხადე ეგ შენი მართლა სულელური ლურჯი სამოსი და ლოგინი გამოიტე“. „შენც ნუ შემომხედავ, — ეუბნებოდა გახარებული დომენიკო და აღარ იცოდა, სად დაედო ფართო ქამარი. „ეგ ჩემი საქმეა, რას ატრიალებ...“ დომენიკო კი ბეჭებზე საბანს მოიხურავდა, ისე იხილდა, „გამკვირვალეა, — იცინოდა ტერეზა. დომენიკო კი ცივ ლოგინში ძაგძაგებდა. მერე თბებოდა და ლოგინსაც ათბობდა შორით მოსული, გამოუცდელი მგზავრი. ტერეზა კი წელამდე ამოიპართებოდა კასრიდან, დიდი პირსახოცით საჩქაროდ იშრალქებდა ზედატანს და, მსუბუქი ბაგაბუგით გამოიბოდა საწოლისკენ. სველი ფეხებიდან წვეთები სცვიოდა, წვიმასავით გამოიბოდა ქალი, ტერეზა და ნახევრად სველი, აკანკალებული, გამთბარ ლოგინში შემოუხტებოდა, ჩახტებულნი, გასუსულნი იწვნენ და დომენიკო

გრძნობდა, როგორ თბებოდა სხვისი სხეული, დიდი იისფერი საბანს გადაეხურათ თავზე და ერთმანეთის სუნთქვა ათბობდათ, და იმ ნელინელ მოძალეზულ სითბოში იფურჩქნებოდა თითქოს ტერეზა...

ზამთრის თამაშები...

თამაზე უსვამდა ნაზ, მოქნილ თითებს, ეფერებოდა... „დედა არა გყავს? საბრალო ბიჭი... სამი წლის იყავ?... და სულ არ გახსოვს?“ — ნაუცბათევად, წარბზე ჰკოცნიდა. და დომენიკოც, პირთამდე მადლიერი, ჯერ კიდევ გრილ თამში ჩარგავდა სახეს და რა უცნაური იყო ამ შუა ზამთარში მოთბული ბალახის შორეული სუნი... როგორ უყვარდა!

და სიბრძნის წყარო, ლავიწის ზევით...

ამ ღროს კი მამიდა არიადნა ბებრულ მუხლებზე თავდადებულ ტულის ძალიან ცელქად ეკითხებოდა: — დაა, აამ ფანტის პაატრონმა... რა ქნას?

ზამთრის თამაშები...

მაგრამ ვერაფრით დაადგინეს, თუ ვინ იყო კონჩეტინას „გულის ქაბუკი.“ ვინ არ ახსენეს, რომელი ლამაზ-ქალაქელი გინდა, არ ჩამოეთვალათ, სენიორ ჟულიოსაც კი მიადგინეს, დღილი მოიხსენიეს — იმისი ვაჟიც — სერვილიო შიშით მოიხსენიეს — იმას ხომ კამორალებთან ჰქონდა საქმე — მაგრამ არა, არა, ვერავითარი შედეგი... „ნუთუ ლამაზ-ქალაქელია?“ — გაკვირვებულნი ეკითხებოდნენ. „კი, კი,“ — ტიროდა კონჩეტინა. „მერედა, გვითხარი, გვითხარი, შევილო...“ „და უარი რომ მიიხრას, ხომ გავგიყდები... თავს არ ვეცოცხლებ!“ „წყალი მოიტანეთ... არიქათ, წყალი...“ საქმე იქამდეც კი მივიდა, ლამის დარაჯი, ლეპოლდინო ახსენეს, მაგრამ არა, გავიყდით, არა, ედმონდო? არა, ლენჩია, ლენჩი, ჟუზეპე? არა, კამბენი, დინო? აჰ, დაბალია, ტულიო? არა, ის არა, ცილიო? რას ამბობთ, სილვიასია, ანტონიო? არა, ბოთეა, ვინსენტე? რას ამბობთ

კოლმეილიანია, არ გამაგიგო, მამ, ალექსანდრო? არა, გიგია, და ანტონიო? არა, ეგ ხომ თქვით... ანტონიო კი არა, მთელი ქალაქის მამაკაცები ჩვიდ-მეტ-ჩვიდმეტჯერ ახსენეს, და ბოლოს თავში შემოირტყეს ხელი — ნუ-თუ უგო, ახალგაზრდა გიგი? აჰ, არა, არა, — და, როგორც იქნა, გამოაცხადა: „მე მიყვარს კუმეო, რადგან იგი უშუალოა.“

აქ კი მამიდა არიანდამ ვეღარც თქვა: „წყალი“ — გულაღმა გადაეარდა და თავის სიცოცხლეში დღისით პირველად შეუწუხდა გული.

დღილიომ კი გადასწყვიტა, კარგი ქალის მისეული პორტრეტი შეექმნა, ზოგი რამ — თავად მოიგონა, ზოგიც — სხვისგან გაიგო და დაიმახსოვრა, „კარგი ქალი? — ამბობდა დღილიო, — სადაფივით უნდა იყოს: მთვარეზე — ბზინავდეს, მზეზე — ბრწყინავდეს...“ „სადაფივით კი არა, საარაფივით, — უსწორებდა ალექსანდრო, — ზამთარში — თბილი, ზაფხულში გრილი...“ „შესანიშნავი დისახლისი იყო, — ექსპრომტად ამბობდა დღილიო, — ფქვილიდან, ნახერხიდან და ცოტაოდენი ნიგეზიდან შეეძლო დაემზადებინა... ეე... ერბო-კერცხი. „ოჰ, უნდა დაგსვას კაცმა და გავაძლოს მავით, — ბრახდებოდა ალექსანდრო, — იქნებ ეგ კერძიც, შენი თავიან-ფებებიანა ნათელი პირრვინებისა არ იყოს, აღამიანთა შემდგომი დონის შეუწელებელი ზრდის ამალღება?“ „მე არაფერს გეტყვი, მაგრამ იცოდე, კუმეოს ფეხი ამ საუკეთესო შარავანდელით მოსილ ოჯახში და ჩემი სიკვდილი ერთი იქნება. კიდევ კარგი, რომ ჯერ არ გადაშენებულა ამ ქვეყნად ბასრი სამართებელი... არაფერს ვამბობ, მაგრამ იცოდე, ასე იქნება.“ „მამიდავ, მამიდავ — და მე რომ მიყვარს იგი?“ „რატომ, რისთვის... ნამდვილად გავგაფდები, რატომ!“ „მე მიყვარს იგი, რადგან იგი — უშუალოა. „ფიზიკურ ნაკლზე მიუთითეთ, — არიგებდა დღილიო დამართხლებულ მამიდა არიანდას, — კონ-

ჩეტინას ბედის უზრუნველი ყოფა მოითხოვს ჩვენს ერთობლივ ძველდინებას, და აი, გირჩევთ — მფუთფუთო გავ მოუტდეღ ქალიშვილს მისი გულის ჰაბუკის რომელიმე ფიზიკურ ნაკლზე, რაც ზემოდდასახელებულ ქაბუკს მრავლად ვაჩინია“ — „ლა-ამის პირველი საათია და...“ — ყვიროდა ლეპოლდინო. ხველა ახრჩობდა შორეულ ოთახში ტერეზას მამას, გატრუნული უღებდა ყურს ქალი... მგზავრს, დომენიკოს, პირქვე ეძინა, ქალი კი კაბაში იჯდა, და ავადმყოფი მამის ოთახში შესვლამდე მოსასახმასაც კი მოიგდებდა მხრებზე, ისე შედიოდა — „ხომ არაფერი...“ „არ მინდა, შეილო...“ „სულ უმიზეზოდ, სულ უმიზეზოდ რომ იკრიჭება, იმას მაინც ვერ ატყობ? რამ დაგაბრმავეა, ჰა, კონჩეტინა...“ „რა კბილები აქვს — რკინასაც გაჰკენეტს...“ „და მერე, მერე, არ გეშინია?“ „რკინა კი არ ვარ, მამიდა არიანდა, — ნახდებოდა კონჩეტინა, — ქალი ვარ, ქალი...“ „პარიჭათ, წყალი“, — ყვიროდა დღილიო. „წადი შეილო, ამხანაგებთან, შინ რად ზიხარ, — ეუბნებოდა ჩაფიქრებულ ედმონდოს დედა, — წადი, ამხანაგებში გაიარ-გამოიარე...“ „სადაა, თორემ კი...“ — უფრო დადარდიანდებოდა ვაგი. „კონჩეტინა, ერთი წუთით მოიხედე კონჩეტინა, ბოდიშს ვიხდი თქვენთან, სენიორ ჯულიო, გამოთქმისათვის, მაგრამ როგორ ქაბს იგი, კონჩეტინა — სწორედ, სწორედ ეს შავგვრემანი სიტყვაა მისთვის შესაბამისი და არა სიტყვა „მოიხრთმევს“ — როგორ ქაბს, რა უსაზიზღრესი ხმაურით, რა ხარბად... ნუთუ ესეც კი არ შეგამჩნევია, კონჩეტინა?“ „შია და რა ქნას... — ცხარობდა ქალიშვილი, — შია და თქვენსავით კი არაა, მოჩვენებითი თავშეკავებით წაიცოქნოს, რადგან იგი — უშუალოა. „მაგრად საყელოშებნული ვინსენტე კი, ოჯახის მამა, რბილ სავარჩელში ბუხრის წინ იჯდა და ცეცხლს ამპარტავნად შესცქეროდა, ტუბებოდა ცეცხლით, მაგრამ მოყვარული ანტონ-

ნო გვერდით რომ მიუჭდა, ვინსენტემ ერთხანს ითმინა, ითმინა, მერე კი, გაბრაზებულმა, საყელო მოიღელა და ცეცხლში მრისხანედ რომ ჩააფურთხა, წამოდგა და შემკრთალ ანტონიოს ვითომცდა უცაბედად ღონივრად გააკრა ფეხი. „მერე და ადამიანის გაჯავრებაც კარგია განა? — განაგრძო მაჰიდა არიანამ, როცა მოასულერეს, — აი, როზინას უკანინად ფეხში რომ სტაცა ხელი და ძალღივით შეჰყეფა, კინაღამ გული გაუხეთქა. „რა კარგად აჯავრებს...“ — თქვა აღფრთოვანებულმა კონჩეტინამ, ტაშიც შემოაკრა ნაზი ხელებით. „რა? — გაღაირია მაჰიდა არიანა, — ადამიანის გაჯავრებაც მოგწონს? სისხლისმსმელი გახდი? როგორ თუ კარგად აჯავრებს...“ „არა, ძალღს რა კარგად აჯავრებს-მეთქი, — აუხსნა კონჩეტინამ და თვითონაც სცადა — ჰავ, ჰავ...“ „დავიღუბე ქალი...“ „უშველეთ, წყალი! — წამოვარდა დუილირ, — წყალი საჭიროების შემთხვევაში ძალიან...“ ახალგაზრდა გიცი კი, უკრ. მიფარებულში იღვა და ჩურჩულებდა: „თოვლიან ღამით... შიგ გულში... დანა...“ „სა-აღამოს შეიდი საათია და...“ „წამოდი, შეილო...“ დაკვრა ისმოდა იმ ფანჯრებიდან, წყნარი, მოგუდული... „მამილო უნდა გიყვარდეთ, შეილო, — არიგებდა საღამოობით არტუროს ცოლი, ეულალია, ჯანჯაკომოსა და პატარა ვოვოს, — მამა გაცმევთ, გაკმევთ, შრომობს მამა... აი შენ, შენა, მაგალითად, — ეუბნებოდა ჯანჯაკომოს, — აი, ეგეთი წითელი ლოყები რომ გააქ, ვისი ამბავია თუ იცი ეგა შენა...“ „რა ვიცი აბა, დედი...“ — მოკრცხვად ამბობდა ჯანჯაკომო. „ვისი და შეილოო — მამიშენისა. ის გაკმევს, გაკმევს, ჩაცმა-დახურვავო, მე შენსავით ქალაქში კი არ ეცხოვრობდი, შეილო, სოფელში დავიბადე და შენა... არ იცი, რამდენი მუშაობა უნდა. ავისა, მამილოსა?“ „ღიახა.“ „ბევრი უნდა, დედი?“ „ღიაღ, — ახლა უკვე ქალაქურად უქცევდა დიასახლისი, — შრომობს, იტანჯება, თქვენ რომ კარგი

ადამიანები დადგეთ, დიაღ, — და უცებ შეშინებული ემუდარებოდა ერთს გთხოვ, ჯანჯაკომო, ვინმე ვამჩნევდა შემთხვევით ჩვენს ქალაქში რომ გამოიაროს, არ უბასუხო, არ შეხედო, პირდაპირ შინ გამოიქეცი...“ „ეე. — უკვირდა ჯანჯაკომოს, — თუ არ შეეხედავ, როგორ მიხვდები, კამორელია თუ არა.“ „მიხვდები, ჯანჯაკომო, როგორ ვერ მიხვდები — ყოველ კამორელს რაღაც სუსხი დასდევს. „აიი, ჯანდაბას იმათი თავი და ტანი, — დასძენდა კეთხეში მიძღარი არტუროს დედა, ყოჩალი მოხუცი სივილა, — კიდევ კარგი, მთელ ზამთარს არ გამოჩენილან.“ „რად გამოჩნდებოდნენ, — თავს იმშვიდებდა ეულალია, — გადასახადს ყველანი დროზე ვუგზავნით და...“ „ის ბიჭი ნეტავ სად დიკარგა ამდენხანს, ა...“ — ამბობდა მოხუცი. „ვინ ბიჭი...“ „არტურო, ვინა...“ „პოო, — ელიმებოდა ეულალიას, — მეც არ გამოიკვირდა?.. თქვენთვის ბიჭია, აბა რა... დუქანში იქნება.“ „ამდენხანს, ქალო?“ „ახლა ზამთარია, დედა,“ აღრე ღამდება, თორემ გვიანი კი არ არის...“

არტურო, რა თქმა უნდა, დუქანში იყო. რჩეული ბიჭები ქეფობდნენ, ზამთრის თამაშები... „ბოლომდე, ბოლომდე, — ამბობდა ტულიო, — ეგრე არ გამოვა...“ „კარგი რა, — იმანუბოდა ცოლი, — რაღაც ჩავარდა.“ „რა ჩავარდა, აბა, არაფერი, — კიქაში იცქირებოდა ტულიო, — მიდი, მიდი... შენსავით ვსვამდე, კიქაში ჩავტოვებ?“ — ეხუმრებოდა, ღამაზ-ქალაქში ტულიოსავით ვერავინ სვამდა, მაგრამ უგონოდ მთვრალი არავის უნახავს, მოლხენა კი, გაგიხარია, იცოდა... „როგორ დაგხვდა, ა, ზეწარგადაფარებული?“ ზეწარგადაფარებული ედმონდო ვინ იცის, მერამდენელ ახსენდებოდათ, იცინოდნენ... პატიოსნად, ბოლომდე სვამდა ანტონიო, იმისი სიძეც, ვინსენტე; დინო ოსტატურად იპარავდა

* ღამაზ-ქალაქში დედამთოს ხანდახან შემოკლებდა: „დედა“-ს უძახდნენ.

ღენოს — არა სვამდა, კუმეოც იპარავდა — ზედმეტსა სვამდა. მთელმა ქალაქმა გაიგო, ნახ კონხეტინას რომ უყვარდა და გაკვირვებულმა ბიჭებმა საქეფოდ დაპატიყცეს, მისი აქამდე მიწაღული რაღაც ღირსება რომ აღმოეჩინათ, მაგრამ, ჭრჭვრობით, უშედეგოდ... მაინც ერთგვარი პატივისცემით ექცეოდნენ. ძალიან თავდაპირილად იქცეოდა სერვილიო, ზომიერად სვამდა, ზომიერად მიირთმევდა საქმელს... დამპატიყცებელი კი, შორით მოსული ფერმკრთალი მდიდარი, დომენიკო, თამამად შეექცეოდა სასმელს და წამდაუწყუმ ტერეზა ახსენდებოდა, რომელმაც სამიოდე დღით აუჯრძალა მისგა — მამა ჰყავდა ავად... სამი დღის შემდეგ კი ახალი წელი აყო, მთელი ქალაქი ეშხადებოდა, და დომენიკომ იმ სოფლის სახელიც გაიგო, საიდანაც საახალწლოდ დაკლული გოჭები, ინდაურები და ქათმები ჩამოჰქონდათ გლეხებს — კალაბრია ერქვა. კალაბრიელებს აგდებულად იხსენიებდნენ, იმათი საქონელი კი ძალიან მოსწონდათ, ახლაც, სუფრაზე, კალაბრიულ გოქსა და ხბოს ხორცს შეექცეოდნენ, „სად დადიხართ დამ-დამობით, ა, — წას-ჩურჩულა არტურომ დომენიკოს, — თუ, თქვე ეშხაკო, თქვენა...“

სამ გრძელ დღეს უნდა მოეთმინა უტერეზობა. ახალ წელიწადს კი ერთად უნდა შეხვედროდნენ და არტუროს საჩუქრად ულამაზესი კაბა აშოვნინა, თორმეტდრაკანიანი, ოქროკედლით ამოქარგული, აბრკეყილებული... ბალიშის ქვეშ ინახავდა, წამდაუწყუმ გაშლიდა და დახედავდა ხოლმე კაბას, რომელიც ნამდვილ ქალს, ტერეზას უნდა შეეცო, ისე საამოდ უნდა გამოებურცა... ორი დღის შემდეგ ნამცხვრების სუნი დატრიალდა ლამაზ-ქალაქში, დიდი ფაცა-ფუცი იყო, ვაშლის ნამცხვარი, ნუშის ნამცხვარი, ღვინო და ქაღა, ათასი რაღაც... დიდხანს ამბობდნენ ეშხადებოდნენ მეკვლეები, სასურფელ — ოჯახში ნიღაბფარტებულნი უნდა მისულყოვნენ, „მისალოცი, — სა-
გ. მნათობი“, № 1.

ზემო სიტყვა უნდა წარმოეთქვათ, მე-რე მასპინძლებს უნდა ეტყვიანოთ, ვინ იყო მეკვლე... წესი წესი მისებდა, თორემ რაღა თქმა უნდა, ყველაფერი წინასწარ იცოდნენ... ერთ-ერთ მეკვლესთან დაკავშირებით მეორე დღით, დიდი მხიარულების ქაშს, დღეილის მხოლოდშობილი ვაჟი — სერვილიო მოსაკლავად დაეძებდა ერთ ლამაზ-ქალაქელს, თუმცა იმას ახრადაც არ მოსვლია დამალვა... მაგრამ სერვილიოს გავუღისება მეორე დღით მოხდა, ახლა კი, სადამოხანს, საოცარი ფასი დაედო ლეპოლდინოს ძახილს: „სა-ალამოს რვა საათია და...“ საათი კი ყველას ჰქონდა, მაგრამ ეს შეძახილი ლამაზ-ქალაქელთათვის რაღაც უფრო ზუსტი, საერთო დრო იყო, ახლა, ამ სადამოს, განსაკუთრებით ეღერდა... და გაამაყებული ლეპოლდინოც სხვა ხმით იძახდა: „სა-ალამოს ცხრა...“ და თერთმეტი საათი რომ გახდა, დომენიკო საუკეთესო ორადგილიანი ლანდოთი გაეშურა ტერეზას სახლისკენ. იქვე, ორიოდ ნაბიჯზე იყო მი-სასვლელი, მაგრამ ლანდოთი რამდენიმე ბოთლი შემსხუნა, ტკბილეული და თავად არტუროს ხელით შემწვარ-მოხარშული ზორავი მიჰქონდა, იდლი-აში ამოედო ფრთხილად დაკეცილი, ლამაზ ქალადღში გახვეული კაბა და სიხარულისგან გაოგნებულ მელანდოეს მუჭში ჩაუდო მთელი დრაკანი. ვიწრო საჩქმელს კი ერთბაშად სამი ფარანი ანათებდა, ცასაწეულ მელანდოეს თვითონ უნდოდა საჩქმების ატანა, მაგრამ დომენიკომ არ დაანება და მალე კიბეზე ოთხი გზა გააცთა, და, რომ მიუბრუნდა, განრისხებული უმხერდა ქალი — „რაა, ეს რაა...“ დაბალ, პატარა მაგიდაზე მცირე ტკბილეული ელაგა, მოხარშული ქათამი, ყველი, მწვანილი, ორი ბოთლიც — შემსხუნა... „მეორედ არ გაბედო, — უთხრა ტერეზამ, — შენცა და შენი საჩქმები...“ რა განრისხება სცოდნია მანც, მაგრამ საჩქმებისკენ თითი რომ გაიშვირა, ისე ლამაზად, ისე მშვენიერად

გამოუვიდა — განრისხებული იდგა, თავშემართული, ოდნე უკან გადახრილი, მშვენიერი თვალები უელავდა და გრძელი, მოწინილი, წვეტიანი თითი საჩუქრებისკენ გაეშვირა — ყველზე ლამაზი მრისხანება იყო, ჯერ არანაზი... „რატომ, ტერეზა...“ „იმიტომ, რომ საჩუქარი ყველაფერს აფუძებს, — განრისხებული მიმოდინდა ოთახში ქალი, სწრაფად, ამაყად ტრიალდებოდა კედელთან და აფრიალებული კაბის კალთები წვივებზე მსუბუქად ეხვეოდა, გაბრაზებული, ცალ მკლავს მოხდენილად იქნევდა, ყელზე შეედო მეორე ხელი, — შენი არაფერი მინდა...“ „რატომ, ტერეზა...“ „ისე ვარ შენი, — შედგა ტერეზა, — ისე, უსაჩუქროდ...“ ვერაფერს მიხვდა დომენიკო, მაგრამ ილიაში ამოდებულ კაბას რაღა თქმა უნდა, მანც ვერ აჩენდა — ეს პურ-მარილი ორიოდ დრამკანის თუ იქნებოდა, ლამაზი კაბა — თორმეტი ლირა. დომენიკომოყრილი ტერეზა კი მრისხანედ განაგრძობდა: „ეგ ყველაფერი, გესმის, სულელო, რაგინდ ტუბილი და კარგად შემწვარი იყო, მანც ფულია, შენი ფული კი რა ჯანდაბად მინდა, გლახა ქალი ვარ?“ განრისხებული, შემართული, შუა ოთახში იდგა, ფარანს დასწვდა და სახესთან მიიტანა; თავი გაინათა და ისევ დაეკითხა: „გლახა ქალი ვარ?“ „კარგი ქალი ხარ...“ — თქვა დომენიკომ და აქ ტერეზას უნებურად გაეცინა, ისე გულით თქვა ეს დომენიკომ, ისე ხმადაბლა და თავდახრილმა, — პო, კარგი, კარგი, ამოალაგე, სხვა დროს კი...“ ხარკის წინ დიდის ამბით ეშხადებოდა დულიო, მთელი ქალაქის საოცნებო მეკლე, და ლომის ნიღაბი წამდაუწყებ სახესთან მიჰქონდა, მაშიდა არიანდასთან კი საჩქაროდ შეიბრინა ელმონდოს დედამ და ძალიან სთხოვა, იხვეწებოდა: „თქვენი ჭირიმეთ, თქვენთან შეხედება ახალ წელს ჩემი ვაჟი, ამხანაგი არავინ არ ჰყავს და...“ „რა სათქმელია, ჩემო კარგო, აბა რა სათქმელი ეგ არის, იმიტომ არ შეგატყობინეთ, რომ მისი

სტუმრობა თავისთავად იგულისხმებოდა — მოვიდეს, ველით...“ „ცინსენ...“ ტემ კი საყველო შეიხსნა და ზანწვთან მარტოკა დატოვა თვალცრემლიანი შეუღლე — ჯულია, ხოლო ქუჩაში გამოვიდა თუ არა, ყელი შეიფუთა და დარბაისლურად გაუყვა გზას მაშიდა არიანდას განახიანებული სახლისაკენ, იმას კი, რაღა თქმა უნდა, მოყვარული ანტონიოც კვალდაკვალ აედევნა, გზადაგზა იკრავდა შარვალზე ღილებს და, კიდევ კარგი, ჯულიასთან მშობლები მივიდნენ სტუმრად — გათხოვილ ქალიშვილს მონატრებული სითბო ისე ლამაზად, ისე ბუნებრივად და უთქმელად შეაწიეს... ლამის თორმეტი საათი ახლოვდებოდა, „მაპასთან შევალ, და იქ შევეხვები, — უთხრა ტერეზამ, მხარზე დაადო ხელი, — ხომ არ გეწყინება...“ „არა.“ „ჩქარა გამოვალ...“ „ჩქარა გამოდი...“ მაშიდა არიანდასთან თორმეტის ნახევრისათვის ყველა სტუმარი შეიკრიბა — შეიღბე იყენენ დაბალებული. შუშხუნა-ბოთლები და შუშხუნა-ცეცხლი მოამზადეს, მაშხალები მოიმარჯვეს ხელში... თორმეტი გახდა, ლამის დარაჯი კი ჯერ არ ყვიროდა. მცირედ შემოფოთებულებმა, საათები შეამოწმეს, კი, კი თორმეტი უკვე იყო, და სანატრული დამახილის მოლოდინში ფანჯრებს მიადგნენ, ლამის დარაჯი კი, ლეპოლდინო, ქალაქის მთავარ მოედანთან ავილილით სახეზე, იდგა, იდგა და დამახებას განზრახ აგვიანებდა. ეს ერთადერთი წუთი იყო, როცა ლეპოლდინო თავს კაცად გრძნობდა — ყველას ხსოვდა, ყველა უცლიდა, და ჩამოქმენილი ლამის დარაჯი, წელიწადში ერთხელ მნიშვნელობამინიჭებული, ამაყად გაჩემული, ყვრიმალედაბერილი, თავის შემახილს აგვიანებდა და ლონიგურად აუღ-ჩაუდიოდა მკერდი; აუზთან იდგა ლეპოლდინო, გატრუნული და მომლოდინე, ლამაზ-ქალაქის წუთიერი განმგებელი და, საკუთარი ღირსებით თრთობა ორიოდ წუთით რომ იგემა, დიდის სიამოვნებით დაიძახა: „ლა-

ამის ზუსტად თორმეტი საათია და ყველაფერი რიგზეა, — შუშუნა ცეცხლი აუშვეს ცაში, სატყაუტუნებლებს ახმაურებდნენ, შუშუნას ბოთლები ხათქახუთქით გახსნეს, „მრავალ ახალ წელს, ჩემო პორტენზია“, „ტუჩებში კოცნიდნენ ლამაზ-ქალაქელები ერთმანეთს, მარტოკა იდგა მგზავრი, დომენიკო, და კონჩეტინამ სტუმრად მიწვეულ კომეოს (მაინც თავისი გაიტანა და...) პირველად აკოცა. კუმეო-მაც დიდის წვლახუნით ჩაპპრომტნა, მამიდა არიადნამ კინაღამ არ თქვა: „წყალი“, მაგრამ ახალი წლის ხათრით გადაიფიქრა, ბედნიერი, სახელაუწილი კონჩეტინა კი შუშუნათი ხელში სტუმრებში დაფრთხილებდა და მალალ ქიქებს ყველას უფესებდა. ახალი წელი დადგა, ფრთხილად ჰკოცნიდნენ მძინარე ბავშვებს, ბროლის ქიქები წკარუნებდა, ჯერ კიდევ ისროდნენ დავიანებულ შუშუნებს ცაში, „ასე ტყბილად, ტყბილად,“ გაისმოდა ყველგან, „აჰ, ასე ტყბილად,“ — გატაცებით თქვა მამიდა არიადნამ და უეცრად, დაკრეჭილი კუმეო რომ დაინახა, გულს შემოეყარა, მაგრამ ამჯერადაც არა თქვა: „წყალი“ — მეკვლეს ელოდა, და მერე, როგორს... ლამაზი ქიქით ხელში, ისევე მარტოკა იდგა მგზავრი, დომენიკო... სოფელში ახლა სანთლებით ხელში, კარდაკარ დადიოდნენ უხერხულად ვაუღიმებდნენ ერთმანეთს და თიხის ჯამებით სვამდნენ ღვინოს... მამის ხელი გაახსენდა, მხარზე მძიმედ მოალერსე... ჭერს ახედა და... ვიღაც უყურებდა! მუდამ დასცქეროდა ვიღაც — ვისაც უყვარდა... ამ სიბნელეში მარტოკა მდგარი, ვიღაცას უყვარდა! მაგრამ ისეთი იღუმელი იყო ეს სიყვარული, რომ სიხარულზე მეტად შიში ახლდა, ეს მაინც შიში იყო — უცნაური და ახახუნებული, მფრველასადმი შიში... მაგრამ ტერეზა რომ შემოვიდა, დიდი ლამაზი ფარანით ხელში, და მოხდენილად რომ დაიხარა და ფარანი იატაკზე დადო, და დომენიკოს მსუბუქი კოცნით რომ მიულოცა ახა-

ლი წელი, ყოველივე გადავიწყდა და საჩქაროდ გახსნა ცივი შუშუნა... მიიქახუნეს, ბოლომდე გამოსცალეს, ტიქადომენიკომ დაასწრო და თავგადასწულ ქალს მერამდნელ შეუთვალეირა ქათქათა ყელი — რა კარგი იყო, როგორ უყვარდა!.. „მრავალ ახალ წელს, დომენიკო, — გაუღიმა ქალმა და დაბალ სკამზე ჩამოვდა, მუხლებზე მშვიდად დაილაგა ხელები, თვალი მოკუტა, — უბეში რა ვაქვს...“ დიწხად უღიმოდა მამიდა არიადნას სენიორ ჭულიო, ხანდახან თუ აცმაუტუნებდა ტუჩებს, საესე ქიქით ხელში, ლალად კისკისებდნენ მხიარული ქალიშვილები, მამას ეხვეოდა ნორჩი ჯანჯაკომო, ყველგან, ყველანი მხიარულობდნენ, დაღონებული, მხრებჩამოყრილი ღამის დარაჯი კი თავისი ფიცრულისაკენ მიიძურწებოდა — მომავალ ახალ წლამდე... და დიდად რომ შეაქვს უამხანაგებო ედმონდოს საახალწლო საჩუქარი — ფინჯანი და ლამაქი, კუმეომ დრო იხელთა და ქათმის მეორე ბარკალიც უბეში გაიქანა, სწორედ ამ დროს კი მამიდა არიადნას სახლში მეკვლე შემოვიდა — კოტათი ადრე მივიდა, ეტკობა, ველარ მოუთმინა გულმა — დიდის ევილ-ხივილით მიესალმნენ, მაგრამ მეკვლეს ნიღბის ნაცვლად თავზე უზარმაზარი, ქათქათა ზეწარი გადაეფარა, თავითფენამდე დამალული იყო, მხოლოდ ორი პაწიანა-სვრეტრიდან ათვალეირებდა საზოგადოებას, და, რა თქმა უნდა, ალაპარაკდა:

— ახალ წელს გილოცავთ, უძვირფასესო მეგობრებო, და მე იმიტომ არ მოველ თქვენთან ღამის ნიღბით, რადგან ცხოველმყოფელურ სიძლიერეს უკანასკნელ მომენტში ფაქიზი ზეწარი ვარჩიე, სისხლსავსე უმანკოებზისა და დიდმნიშვნელოვანი სასიკეთო ძვრების ფერი...

— ბარაქალა, ბარაქალა, რა კარგადა თქვით, დუი... — და მამიდა არიადნამ დროზე შეიკავა თავი — მეკვლეს სახელი არ უნდა გაემჟღავნებინათ, ვითომც არ იცოდნენ, ასეთი გახლდათ წესი.

— ამ კეთილ, მარადსასურველ ღლეს ბევრი კეთილი და უნიჭიერესი სიტყვის თქმა შეიძლება, — განაგრძო მეკლემ, — და ვილაპარაკოთ კარგად, კეთილად, რადგან სიბოროტე ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებს. ახლა, როდესაც კარგი მეკლემები ცხოვრების შუაგულში ტრიალებენ, ზოგიერთ უარყოფით ადამიანს არც კი სიაზრუნებს ეს, ხოლო ეს — ეს ხომ მისი მხრიდან მორალური ძარცვა-გლეჯის ასპარეზია, დაე, ახალ, მომავალ ნათელ წელს კი მოსახლენ დიდმნიშვნელოვან სასიკეთო ძვრებს გაუმარჯოს!

— გაუმარჯოს, — შესძახა მამიდა არჩილნამ და სხვებიც აჰყვნენ.

— მაგრამ როგორ დავიცვათ ეს გზები, ეს უფაქიზესი პილიკები, როგორ მივანიჭოთ მათ შეუქცევადი მტკიცე ხასიათი — როგორ? როგორ?... რატომ და ადამიანის შინაგანი ვითარების გაჯანსაღების გზაზე თანმიმდევრული წინსვლა უნდა აღვეჭურვოთ მთავარი ყურადღებით, რაც ხანდახან არ ხორციელდებოდა გასული წინა წლის განსაკუთრებით მეორე ნახევარში, მაგრამ ახლა, მომავალ ახალ წელს კი, პირობას გაძლევთ, რომ თავდაუზოგველი განსაკუთრებული ადამიანების ზრუნვის მეშვეობით — გან-ხორ-ცი-ე-ლ-დ-ება!

— ვაშა, დეილიო! — შესძახა მამიდა არჩილნამ, ველარ მოითინა, — ისეთ მჭევრმეტყველ კაცსაც კი, როგორც ეს თქვენა ხართ, ჯერ არ ულაპარაკნია ასე კარგად, ასე ბრწყინვალედ, ოპ, მეკლემე, გმადლობთ...

— არ იფიქროთ, რომ ეს არაა ღნელი, ესაა შემხვედრი მიზნები ადამიანთა გაკეთილშობილების ვარდფენილ გზაზე, ხოლო რა არის აუცილებელი დადებითი თვისებებით ადამიანის აღჭურვისათვის? — საამო სიტყვა... და თუ არ თვით საამო სიტყვა, სხვა რა დააჩქარებს ადამიანის ერთბაოვნული სიკეთის ნაყოფიერების ზრდის ტემპებს? მე კი მოგიგებთ: — სება? — არაფერი...

— რა კარგი იყო, რა კარგი, — ამბობდა სახეგაბრწყინებულნი მამიდა არჩილნა.

— რა მნიშვნელოვნად ჩაახვია თამამი ახრი...

— რაც შეეხება...

„უბეში რა გაქვს... რამდენჯერ გითხო...“ „არა, არაფერი ისეთი... — აირია დომენიკო, — რაღაც მინდოდა მერუქებინა...“ „მართლა?.. თუმცა, კარგად იქცევი, რომ არ მაჩვენებ... აი, როდესმე, რომ მოგებზრდები, — საოცრად გამართული იქნა, — გლახა ქალებში წახვალ და იმათ აჩუქე სიზარულისგან სულ აგლოკავენ...“ „არ წავალ, არა,“ — თქვა დომენიკომ. „მართლა?“ — შეაკერდა ქალი, — აბა, შემომხედე... მართლა არ წახვალ?“

— ხოლო რაც შეეხება საკითხს, თუ როგორ უნდა შესრულდეს ადამიანთა გულეში ქანსალი აღმოსტეროს მყარად დასადგურება, ჩვენ ამთავითვე უნდა დავსვათ საკითხი, რას უნდა მიექცეს მთავარ ყურადღება. მალაქნიშვნელოვანი საქმე ისე უნდა წარემართოს, რომ განვიცადოთ ბედნიერებისაგან გამომავალი არსებითი ცვლილებები.

— რა მშვენიერად ლაპარაკობთ, აპ, რა მშვენიერად... ღლეს თქვენ თავის თავს გლდაპირბეთ, ძვარდასო მეკლემე...

— ახლა კი, ახლა, როდესაც ჩემი დადებითი სიტყვების მეშვეობით დაჩქარებული ტემპით ვითარდება...

„ვის აშოვნინე...“ „არტუროს.“

„საიდან მოგართვა...“ — დავგმოვნებით სვამდა შუშუნას, ნელა წრებვდა. „არ ვიცი.“ „რა გამოგართვა...“

„თორმეტი დრამკანია.“ „რაო? — შეიცხადა ქალმა, — რამდენი... სამკაულია?“ „არა, არა, კაბაა რაღაც...“

— ... დაჩქარებული ტემპით ვითარდება და შემდგომი ამალლების ზრუნვით არის განმსჭვალული ჩემი ამჟამად განვითარებული ენა და ამასთანავე ამ კეთილშობილურ მიზანში ჩაბმულია და ასევე შემდგომ ვითარდება ჩემი საქციელი — ეს თქვენ-

თვის, თქვენთვის ვლპარაკობ მე — მოამაგე, წყაროდან ჭიქას — ნუ წამოიღებთ, წყარო — ჩვენია!

— ჩვენია, ჩვენი!!

— რა დიდებულად ლაპარაკობს, რა დიდებულად...

— კარგია, კარგი!

— ძალიან კარგი!!

— თამამი აზრი რა მნიშვნელოვნად ჩაახუჭუჭა!..

— და არსებითი ცვლილებები რომ განვიცადოთ...

„როგორ მოუტყუებინარ... — ნაღვლიანად შეაქცერდა ქალი, — ყველამ შენ უნდა მოგატყუოს...“ „რა იცი, ხომ არ გინახავს...“ „არ შეიძლება, კაბა თორმეტი დრაჰმანი ღირდეს...“ სამოსელი პირველი! — ექვსი ათასი დრაჰმანი ღირდა... სოფელში ახლა თიხის ჯამებით, თიხის დოქებით სვამდნენ კამკამა ლეინოს, და პირს დიდი მაჯებით იმშრალებდნენ... „რამ ჩაგაფიქრა... მაჩვენე აბა...“

— ... მაშინ ღრმად უნდა გვქონდეს შეგნებული ბევრი სასიხარულო სიახლე და თვალსაჩინო წარმატებებს რომ მივალწიოთ, განსაკუთრებით დიდია აღამიანთა გონების გავარჯიშების როლი, და აბა, სანამ მე ვლპარაკობ, ჩემო ანტონიო, აიღე ბატის ფრთა და ქლაღდი, და დაიანგარიშე, რამდენი იქნება 511-ს რომ გამოვავლოთ 42... ტენი, გონება უნდა გავეფარჯიშოთ... თორემ დავკარგავთ წყაროსთან ჭიქას!

— აჰ, რა კარგად თქვა...

რა კაბა იყო! ორივე ხელზე გადაეფინა, და ფარნის შუქზე აბრწყვილებულ კაბას ალაგ-ალაგ აფეთქებული ზოლი ჩამოსდევდა, მოულოდნელად აკაფდებოდა რომელიმე ნამცეცი, ხელებზე ტალღები გადასდიოდა ტერეზას, ოქრომკედლი მოქარგულ კაბას დასცქეროდა ქალი... მერე თქვა: „კარგი, ერთხელ ჩავიცვამ...“ და მერე ოთახში გავიდა.

— და სანამ ჩვენი გულითადი, სიძის მოყვარული ანტონიო დაიანგარი-

შეგს, კიდევ ერთ რამეს მიგანიშნებთ: ჯერ ასეთი სახის შეკითხვას დგასწამ ვინაა ბედნიერი?.. ის, ვინც... რატომ იცინის? — ბედნიერია, და, მეგობრებო, ერთად რომ შევსვათ სიამის თასი, მოდიოთ, ვიცინოთ... ერთი, ორი და...

აჰ, იცინოდნენ... კისკისებდა კონჩეტინა, მართლაც ბედნიერი, ხითხითებდა ცილიო, ფანჯარასთან მდგარი, თავშეკავებულად იღიმებოდა დარბაისელი სენიორ ჯულიო და ედმონდომაც დააშორიშორა მიწებებული ტუჩები, ხარხარებდა ტულიო, მუდამ უღარდელი და ჭიხვივებდა კუმეოც, გამძლარი და ორი ღლით მაინც დანაყრებული, მხიარული ქალიშვილები ხომ სულ გადაფიჩინდნენ.

ტერეზა შემობრუნდა ოთახში, ნელა, კრიალით გაიღო კარი, თმაც სულ სხვაგვარად დაეფარცხნა, ნელა გადმოდგა ნაბიჯი და მთელი ფეხის ჩაყოლებზე აფეთქდა მზინავი კაბა; მეორე ფეხი გადმოდგა მერე, და იმ ტალღამაც გადაინაცვლა... მკერდზე უწყსრიგოდ ფეთქებოდა სინათლისხლეტილი ნამცეცები; და, ერთიანად ასაფეთქებლად გამზადებული, თავით ფეხამდე ბუტბუტდა ქალი... ისევე, როგორც ყოველ ნამდგრდ ქალს, კარგად ახსოვდა, რა კაბა ეცვა... მუდამ ახსოვდა ყოველი კაბის ფერი, კოპლები, და მისი ყოველი მოძრაობაც საოცრად ეხამებოდა იმ ფერს, იმ კოპლებს... მწვანე, უბრალო კაბას თუ ჩაიცვამდა, სიმწვანის ნიშნის ქვეშ ხდებოდა ხელის აქნევა, ღიმილი, სიარული, თუ ლურჯი ეცვა, თავით ფეხამდე სილურჯისა იყო და ახლა, ამ დედოფლურ კაბაში, დომენიკოს უცებ ისე დიდებულად უცხო, ისე შორეულრ, მიუწვდომელი ეჩვენა ქალი; მაგრამ ის ქედმაღლურად მიუახლოვდა თუ არა, მუხლებზე დაუჯდა, კისერზე აუჩქარებლად შემოხვია ხელი, ლოყაზე აკოცა, უთხრა: „მართლა კარგია... მადლობთ, დომენიკო“.

— და ერთმანეთი უნდა გვწყვარდეს... უნდა გვიწყვარდეს ის უგოც, გი-

ქი, და მეორე გიყმა, უტიფარმა ალექსანდროსაც რა დააშავა — თავისი უბედურებაც ეყოფა, ხომ გიყვართ, ხომ გიყვართ-მეთქი ერთმანეთი!

— კი, გვიყვარს, გვიყვარს, ძალიან გვიყვარს, — შესძახა ცილიომ და როზინას გადახვია ხელი.

— ხელი აიღე! — შესძახა მეკვლემ, — ეგ სხვანაირი სიყვარულია, — ფაქიზ სიყვარულს ვგულისხმობ მხოლოდ, და რომ ამის ბრწყინვალე მაგალითიც მოგცეთ, აბა, კუმეო, სკამზე შედექი!

— ასე?

— მო, ასე. ახლა კი თქვენ, ჩვენო უსაყვარლესო, უფაქიზესო ქალბატონო არიანდავ, ჩვენო კეთილო, ხომ ვიცი, რომ გულის უკუნეულს სიღრმეებში არ გიყვართ კუმეო, მაგრამ სიყვარულის, ერთიანი სიყვარულის სახელით მუხლმოდრეკილნი გთხოვთ, თქვენც შედგეთ სკამზე... იქვე, მის გვერდით!

— თქვენ ისე მნიშვნელოვნად ლაპარაკობთ, დღილიო... ისე საამოდ. აი, შევდგები — გთხოვთ მომეხმაროთ, სენიორ ჯულიო...

— ახლა კი, ერთიანი სიყვარულის სახელით, გთხოვთ ჩვენსკენ გადმოისროლოთ თავით-ფეხამდე შეიარაღებული თქვენი ძალუმი სიყვარული და კუმეოს აყოცეთ! ჩქარა, ჩქარა, სანამ ანტონიო დაიანგარიშებს...

— აბაო, მე გკონი! — შესძახა მამიდა არიანდამ და გაკრეპილ კუმეოს ლოყაზე ეამბორა.

— ეს ყველაფერი ამ ფერმა შექმნა, — განაგრძო მეკვლემ, — ვადაზე ადრე იმიტომ მოველ, რაც შეიძლება უფრო ადრე რომ გამეღვიძებინა თქვენში სიყვარული, და რა კარგი ვქმენ, ლომის ნიღბის ნაცვლად ეს ზეწარი რომ გადავიფარე — სისხლსავსე უმანკოების ფერი...

— კი, კარგი ჰქენით, აპ, და რა კარგი!

— ხოლო ეს ზეწარი უბრალო არ გეგონოთ, ადამიანებო, სასწაულმოქმედი, აბაა, ზეწარო, თეთრო, ქათქათავ,

ბრწე, შშ-ში... — ამამალე! ამამალე-მეთქი!

და, საოცრებაე, მეკვლე ამამალდას...

— ხომ ვილაპარაკე დღეს ყველაზე კარგად! — იძახდა ამალეებული მეკვლე, — ჩემს საკუთარ თავს დღეს ხომ თვითონვე გადავაქარბე!

— კი, როგორ არა!.. ვადაქარბეთ!.. დიახ, როგორ არა!.. — შესძახა გაოცებულმა საზოგადოებამ.

— ხოლო ბოლოს იმასაც დავსძენ, რომ ამ სასწაულმოქმედ ზეწარს ისიც კი შეუძლია, რომ მე, კეთილმოაზროვნე დღილიო, უბრალო გიყად გადამაქციოს, აბა, გადამხადეთ! შენ გადამხადე, ბიჭო, კუმეო!

კუმეო სკამიდან ჩამოხტა, ზეწარი გადახადა და

ალექსანდრო იდგა!

ყველანი გაშრნენ... მხოლოდ მამიდა არიანდამ, რომელიც ისევ სკამზე იდგა, არ გაიტეხა იხტიბარი:

— რანაირი ხართ, იცი, დღილიო? ისევ დაბრუნდითა. თავს დაუბრუნდით...

— აღარ გამოდის, — თქვა ალექსანდრომ, — ვადავიხადე.

— მაე თეთრი ზეწრით თუ არ გამოდის... ანტონიო, შეავად შელებილი ზეწარი ხომ არ გაქვს? შენ გეუბნები, ანტონიო, რა მოგივიდა!

ანტონიო გამოერყვა და თქვა:

— სამას სამოცდა ცხრა.

— მაგდენი რად გვირდა, ერთიც გვეყოფა...

— არა, სამას სამოცდა ცხრაა, 511-ს რომ გამოეყოლოთ 42.

— ვგოედები... მგონი...

ხოლო აქ კარი გაიღო და ვილაც ლომის ნიღბიანი შემოვიდა: — ახალ, წილს გალობდავთ, უძვირფასესო მგობრებო...

— ვაიმე, მგონი, მართლა ვგოედები, — თქვა მამიდა არიანდამ, — რომელი რომელი ხართ...

— მე — მე ვარ, — დაამშვიდა ალექსანდრომ, — ეს კიდეც — ის... ვიხუმრე, რა მოხდა...

— პატარა რომ ჩანდა! — იყვირა ცილიომ.

— მოკუნტული ვიდები.

— და ხმა... როგორ მიამგვანეთ ხმა, ლაპარაკი!

— აჰ, არტიტიზმი... — თქვა ალექსანდრომ, — ძლიერ კარგია. და რაც მთავარია, ხომ მშვენივრად ვილაპარაკე? — წყაროდან ჭიქას ნუ წამოიღებთ!

— ჯერ ეს ეგ ერთი, — თქვა ლომის ნილბიანმა, — ეგ ჩემი სიტყვებია...

და უცებ მამიდა არიადნამ შუბლზე იტყვიც ხელი:

— კუმეოზედაც რომ მავოცინინა...

— დიდი ამბავი...

აქ კი მამიდა არიადნა სკამიდან ფრთხილად ჩამოვიდა, სეკარძელში მივსვენა და მერედა თქვა:

— ვარდისფერი წყალი...

* * *

ზამთარი იდგა ლამაზ — ქალაქში, დიდი იანვრის თვე. ნატრისფერ ღრუბლებს მიღმა მიკარგულიყო მზე, თოვლი ანათებდა ქალაქს. საღამოობით ბუხართან ისხდნენ, ნიკაპთან საბანოკეცილებს, რალა თქმა უნდა, ეძინათ ღამით. შემცივებულნი დგებოდნენ დილით, ხელუბს იქნევდნენ, და ეკლიან წყალს ისხამდნენ პირზე. შუადღისას კი სუფთა, გემრიაელი ჰაერი და ერთმანეთი ენატრებოდათ, შეფუთვნილნი გამოდიოდნენ ვარეთ, თბილი მოსასხამის კალთები რბილად მისრიალებდა თოვლზე, ისევ ისმოდა ნავიანივე „მრავალ ახალ წელს, აჰ, მრავალ, მრავალ“, საღამოხანს კი, იისფერ ბინდში, ისე ლამაზად თოვდა და თოვდა... დათვის დიდ ტყავზე, ბუხართან მხარ-თეძოზე იწვა ქალი, ტერეზა, მკლავებზე მუთაქამოდებული, და მერე ხელის ნაზი, წვეტიანი თითებით მის კალთაში თავმიღებულ მგზავრს, ღომენიკოსს, თმას უფარკუნდიდა — „როგორ გავაფუქე...“ მამამისის ფულით მოზიდულ სურსათ-სანოვაგეს მამისადმი პატივისცემის ურღვევი გრძნობით შეაქცეო-

და ლოყებლავდა ჯანჯაკომო, ღრუბლად მარცვლავდა კრიალოსინსა დაჩბინსელი სენიორ ჯულიო, სიცივეში რადაცნობრად მფრთხლად კისკისებდნენ მხიარული ქალიშვილები და უფო, ახალგაზრდა გივი, ნატრისფერი დონდლო თევზებით თვალში, ჩურჩულებდა: „სუყველას სისხლი... ყველასი, თოვლზე...“ ლამაზ-ქალაქელთა ცნობილი მრჩეველი, დულიო კი ისევ დაეძებდა მოხდენილ გამოთქმებს ძალიან კარგი ქალის თაობაზე და ერთხელ, აუზთან, ასე წარმოსთქვა: „მე სულაც არ მკერა ადამისა და ევას შეთითხნილი ამბავი, მაგრამ უმწიკვლო ქალმა ყოველი შემთხვევისათვის მაინც არ უნდა ჰამოს ვაშლი. რამდენი ხილია სხვა — ატამი, მხალი, ქლიავი მაგალითად, ალუჩა...“ კონჩეტინას ქორწილი ახლოვდებოდა. დიდად ღელავდნენ ლამაზ-ქალაქში — ვის დაპატიებდნენ და რომელს — არა, რამდენიმე ღირსეულსა და შეძლებულ მოქალაქეს კი თავი ქულში ჰქონდა — იგივე დულიოს, მაგალითად. ასევე ღრმად იყო დარწმუნებული, ოლოდ დაუპატიებლობაში, თვითმარქვია მეკელე, ალექსანდრო, მაგრამ მაინცდამაინც არც ედარდებოდა — „მთვრალეს რა უნდა გავაგებინო...“ ქორწილის ზედ წინადღეს კი კონჩეტინამ აიხირა — „უღმეირფასესი შარვალ-ხალათი უნდა შევუპეროთ!“ „პირველსავე ღამით მაინც გაეყრები და რად გინდა, შეილო“, — არწმუნებდა თვალცრემლიანი მამიდა არიადნა, კონჩეტინამ კი: „გავეყრებო? როგორ შეიძლება გაეყარო გულს და სულს!...“ „რა ნახე შეილო, მაინც რა ნახე ასეთი...“ „უშუალოა იგი, — თქვა კონჩეტინამ, სარკეში დაძაბული იტყვირებოდა, — ვაითუ, სხვა ქალი შეიყვაროს... ჩემზე ლამაზი!“ ოთხი ცნობილი მკერავი დაეხვია იმავ საღამოს ფართო საწოლზე გამხლართულ კუმეოს, ტანფუხის ზომას უღებდნენ საკუჭნოდან ათასნაირი შემწვარი-მოხარჯულის სუნით ნერწყვმომდგარი თერძები. მთელ ლამაზ-ქალაქს აინტერესებდა, თავს გა-

ართმევდნენ თუ არა ასეთ ძნელ სამუშაოს — უძვირფასესი შარვალ-ხალათის ერთ ღამეში შეკერვას, ხოლო მეორე დღეს, დიდი ქორწილის დღეს ყვავილებით, ძვირფასი ფიჩხან-ღამბაქებით, ვერცხლეულით, ქსოვილებითა და მზა-ტანსაცმლით მისულმა სტუმრებმა დაასვენეს — ვერ მოუწერიათ... მაგრამ ცდებოდნენ — პირიქით, თერძებმა გათენებისთვის მოასწარეს ახალი სამოსის შეკერვა, საუბედუროდ, ვადამდე ხუთიოდ საათით აღრეც, რადგან გამოწყობილი კუმეო ამ დროის განმავლობაში ჯერ იყო და უცაბედად ვაშლის ნამცხვარზე დაჭდა, მერე მუხლებზე უნებურად დაიქცია ვარდისფერი წყალი, პატარა ხანში ცხარე საწებელამოველებული „ქათმის წიხლიც“ შევრდზე დაუვარდა, მერე კი ძვირფასი ხალათის კალთებზე შეიწმინდა ღორისქონიანი თითები, „უშუალოა, — იძახდა გახარებული კონჩეტინა, — ტანსაცმელს არად აგდებს, სხვა კი, სხვა მაგის ადვილას, დაჰკანკალებოდა იქნება, ეგ კი — უშუალოა“. მაგრამ უძვირფასეს შარვალ-ხალათთან დაკავშირებული ფაფურაკები ავით არ დამთავრებულა — იგივე ხუთ საათში მეორე სატუზმისას კუმეო თაფლიან ღამბაქს დაეყრდნო იდაყვით, ხოლო ამ წუბოვანი ღაქის მოცილება ფქვილიანი თითებით სცადა. შემდგომ ძველი ჩვეულების თანახმად გულის ჯიბეში იტყუა მუავე კიტრი და პამიდორი, რომლებიდანაც სითხემ გარეთ, ზედ გულზე მიბნეულ მიხაკთან გამოჰყონა. დროდადრო ყოველივე ეს განელებული იყო წვრილ-წვრილი ფაფურაკებით, როგორცაა ორიოდ წვეთი მომწვანო და მოყვითალო წყალი, კირიან კედელზე მხრის გახახუნება, ვარდისფერი წყლით გაჰყვებოლს, შარვლის ღილებს შეკერვის დაეწყება და ასე. ასე რომ, თუმცა საზეიმო სუფრასთან შეკრებილ ღამაშ-ქალაქელებს ეგონათ, რომ თერძებმა თავი ვერ გაართვეს საქმეს, სინამდვილეში კუმეო ახალ, უძვირფასეს შარვალ-ხალათში გამოწყობილი იჭდა,

ამბობდა: „მადლობა, მადლობა, დიდი მადლობა“, და საჩუქრებს უფრფრე კაღის ქვეშ, სინათლეზე ათვალტრეკდნენ... სუფრის ხელმძღვანელად შვილიანი ახალგაზრდა კაცის არჩევა სიმბოლურად განიზრახეს — ვინსენტესი, ხოლო საპატიო ხელმძღვანელად დარბაისელი სენიორ ჯულიო დასახელეს, რომელსაც ვინსენტეს ნათქვამი სადღეგრძელო ზიარველს უნდა გაემეორებინა — ასეთი იყო წესი, სულ ბოლოს კი ჭიქა უნდა აეწია დუილიოს — დამაგვირგვინებელს — ვერ დააგვირგვინებდა, თუ რა. აჰ, რა არ გახლდათ — კალაბრიული ხბო და გოჭები, ძროხა და ცხვარი, ათასნაირად დამზადებული, შემწვარი მოშუშულ-მოხარშული, მრავალგვარი საწებლით, ღვინო და შუშხუნა, ნაირ-ნაირი ფერადი წყალი. და რა ნამცხვრები — ოთხი სახელოებაკამიწებული, ამ საქმეში სახელგანთქმული დედაკაცის ხელით მოზეილლ ათქვეფილი, შემკულ-შელამაზებული, ზედ კრემით გამოყვანილი კონჩეტინასა და მისი გულის ჭაბუკის პროფილით, „პატონებო და ქალბატონებო, ეს გაუმარჯოს...“ — ამბობდა ვინსენტე. პირველი სადღეგრძელო — ახალდაგებდნიერებულთა — საყელოშენებულმა სუფრის ხელმძღვანელმა თანაბარი რიხითა და მოწიწებით შესვა, და საპატიო ხელმძღვანელთან დიდ სასმისს ამ სიტყვებით გადავიდა: „უმორჩილესად გთხოვთ, მიირთვათ თქვენ, ჩვენო უბატოვისმცემლესო, დარბაისელო სენიორ ჯულიო“. სუყველამ შესვა, რაღა თქმა უნდა, დუილიოშაც, როგორც იყო, დააგვირგვინა. მეორე სასმისით მარადუბერებელი ქალბატონის სადღეგრძელო ასწიეს, და, თვალტრემლიანს, მაინც ძალიან ესიამოვნა იმდენი ჭება, ხოლო ვინსენტემ ასე მიმართა საპატიო ხელმძღვანელს: „უმორჩილესად გთხოვთ, თქვენ, ჩვენო პატიუკმულო სენიორ ჯულიო“. სახელეწილი კონჩეტინა ბედნიერად უდიობდა ყველას, და შეყვარებულ მზერას დროდადრო გულის ჭაბუკისაკენ გააპარებდა ხოლმე,

რომელიც, თავის მხრივ, ღიმილსა და თავის ქნევას არ ჰკარგავდა დროს — ჰადა. მხიარულობდა ტულიო, ოხუნჯობდა, მთელ სუფრას აცინებდა. დაღონებული იღეპებოდა ედმონდო, ბოლოკზე მზერამიწებულთ. ნაზად წიწკნიდნენ ვარიებს მხიარული ქალიშვილები, სიღვიას ვერდით მოკალათებული ცილიო როზინასაკენ (აი იმისკენ, ჰალაში რომ იყო) აპარებდა თვალს, სტუმრებს ათვალეერებდა მგზავრი, დომენიო. დუილიო კი, ჰქუხდა... ახლადგამდნიერებულთ დროდადრო ამ შუა იანვარში დანასისხლად ნამოვენ ვარდებსა და მიხაკებს აყრიდნენ, თავზე, მაგრამ კონჩეტინამ შეშინებულმა წამოიძახა: „ვარდები მხოლოდ მე დამაყარეთ, ამას — მიხაკები!“ „რატომ, კონჩეტინა...“ — შეკრთა მამიდა არიანა. „იბიტომ, რომ ვარდი — ეკლიანია, და სახე რომ არ გაეკაწროს!“ კონჩეტინას არწმუნებდნენ, რომ არ შეიძლებოდა ეს, რომ ასეთი იყო წესი, რომ „შეუძლებელია,“ რომ „ეს ჯავშანს რას დააკლებს პაწია ეკალი“, მაგრამ კონჩეტინამ მაინც თავისი გაიტანა, კუმეომ კი არეულობით ისარგებლა და ხბოს ხორცი გაიტანა უბეში, მესამე სადღეგრძელოს შემდეგ ვინსენტეს წინადადებაში სიტყვა „უმორჩილესად“ შეიცვალა სიტყვით „ძალიან“ — „ძალიან გთხოვთ, თქვენ, ჩვენო პატრიცემული სენიორ ჯულიო...“ მეთთხე მამართვამში ამოვარდა სიტყვა „სენიორ“ — „გთხოვთ, თქვენ, ჩვენო პატრიცემული ჯულიო...“ მეხუთე სადღეგრძელო ტულიოს სიმღერამ „ნეტავი ჩიტად მაქცია“ — დამშვენა, მეშვიდე სადღეგრძელოს წარმოთქმისთანავე სკამზე იცეკვა თვალბამღვრულმა ანტონიომ, კბილებში დანაგაჩრილმა, ვინსენტე კი მერვედ ასე გადავიდა სასმისს — „გთხოვთ, თქვენ, ჩემო ჯულიო...“ მეცხრე სადღეგრძელოში დიდის მოწიწებით მოიხსენიეს კარრასკოთა მთელს სახელგანთქმულ გვარში გარდაცვლილთა ხსოვნა, მაგრამ დააყროლეს შეუფერებელი სიმღერა: „გო-

გო მიდის მოხვეულში...“ საყელოგადელილმა ვინსენტემ მეათედღეგრძელოთ დააბა, ჯულიო, თქვენ ჩემსა...“ შეთრთმეტედ — „ჯულიო, შენ ჩემო...“ მეთორმეტეზედ კი პერანგი ჰიამდე ჩაიხსნა და, სასმისი დიდის წვალებით რომ გამოსცალა, საპატო ხელმძღვანელისკენ ისროლა, კინაღამ თავში მოახვედრა დიდი ფილა და შეუძახა: — ვოეე, ჯულიო! შე ჩემა! — მერე კი ვინმე გრაციოზა მატირელის ძალიან უბწყინა. სუფრა აირია. იქვე, მაგიდაზე ეძინა კბილებში დანაგაჩრილ ანტონიოს, ედმონდო კი ყურში ჩასჩურჩულებდა — ვიამხანავოთ, მოდი, ვიამხანავოთ, რაა... ერთმანეთს ჰკოცნიდნენ აბარბაცებული მამაკაცები, ყველა მღეროდა თითქმის, ვისაც როგორ შეეძლო და გალის კედლებს აწყდებოდნენ მამიდა არიანას დამფრთხალი იაღონები. კუმეომ პატარძალს დიდი კალათა მოატანინა, ხარბად მოათვალეერა სუფრა... ცილიომ დრო იხელთა და როზინას (აი იმას, ჰალაში რომ იყო. არ გაუეჭირეთ საქმე ამ ერთი ჰალაში ყოფნით?), წასჩურჩულა — „რატომ აყოვნებ, აი, ხომ ხედავ, იანვარიც დადგა, ეამთასვლის ყველაზე ცივი დრო...“ ვილაცა უტლად გახდა, სასწრაფოდ გაიყვანეს, უშუალო კუმეო კი ეღვისებურად ალაგებდა საუკეთესო ნაჭრებს კალათში, ჰალათაშუა დაბორიალებდა ვინსენტე, რომელილაც ჰედმაღალმა სილაკ კი გაულაწუნა, მაგრამ ვინსენტე ვერაფერს მიხვდა, დაილოცა და სააწებდა მიყუდა პირზე. მერე ტურჩები ცოტათი შეეკვებულმა მოიწმინდა და მძინარე ცოლისძმის — ანტონიოს თმაზე შეიხოცა თითები — აჰ, დიდებული ქორწილი იყო, და, მასპინძელთა სასახელოდ, სუყველა დათერა დუილიოც კი ვეღარ აბადა ურთულეს წინადადებებს თავს, მხოლოდ იძახდა: „წყაროდან ჰიქას... ჰიქას... დაამტერიეთ, მაგის ოხერი...“ ვილაც სულწასული დაუპატიეებლად შემოეხეტა და იკითხა: „ბოდიში ხომ არ იცით რომელი საათია? უჰ, ქორწილი ყოფილა? წავალ, წავალ...“ „აჰ, არა,

არა, დაბრძანდით, დაბრძანდით, სად იყავით აქამდე..." „ჯარიმა მაგას!“ — ჰქუხდა ვინსენტე. „იცი, რა კარგი ამბავი მოგიყვებ? თურმე ერთმა... — ერთრჩულებოდა მძინარე ანტონიოს გამოცოცხლებული ედმონდო, — ხოლო იგი სულ გადაიკარგა... გიიგე? ხედავ? წარმოგიდგენია?“ ვილაც მთვრალმა დომენიკოს ქონიანი ტუჩებით ყელზე აკოცა და მერე მდიდრულ, ძველებურ, უზარმაზარ კარადაში შევიდა — კარებში აერია და, შარვლის დიღებზე ხელწატანებული, დროით გამთათრის. ხოლო როცა რომელიღაც პატივცემულ ლამაზ-ქალაქელს მარადუბერებელმა ქალბატონმა ჰკითხა: „არაფერი გადაგლიათ... მშვენი დარჩით, არა?“ — იმან ხეზრდილობიანი აღშფოთებით პასუხის გაცემა სცადა, რაც სიტყვებით ასე გამოიხატა: „როგორ გეკადრებათ, ჰიკს... როგორ არ გადავიღე, რას მიჰქარავთ, ქალბატონო...“ ბევრმა თვალგელამებულმა ლამაზ-ქალაქელმა გაკვირვებით აღმოაჩინა, რომ კუმეოს ტყუპის ცალი ჰყოლია, და, ჰოი, სიბთვრალის დენე საკვირველებავ — ყველას ჰყოლია თურმე ტყუპისცალი — მერე რა, დიდი ამბავი... და როცა ახლადგაბენდიერებულთა განმარტოების ეამშაც მოაღწია — „სა-აღამოს თერთმეტი საათია და...“ — უბედნიერესი კონჩეტინა გულის ჰაბტუის მარცხენა მკლავს დაეყრდნო, მეორე ხელით კი ნეფეს საწოლ ოთახში ხორავით სავსე კალათა მიჰქონდა. და როცა კარი მიიხურა, მამიდა არიანამ თავში ფრთხილად შემოირტყა ხელი და წარმოსთქვა: — ჰოი, განგებავს ეს უპირატყვესთავანი — თვით დიდი ბენჯამინო კარრასკოს სარეცელზე!

ქორწილი დამთავრდა.

იმავე ღამით დომენიკო ტერეზას სახლთან მიმარბაცდა, დიდხანს აბრაზუნდა, მაგრამ ქალმა მაინც არ გაუღო კარი. მთვრალმა, არტუროს სახლისკენ ქანაობით გასწია, დღისით — ბევრი არაფერი ახსოვდა, მხოლოდ ცოტათი

ტკიოდა მხარი. გაბრუებულმა, წყალი შეისხა პირზე, გააქრკოლა, „ჩემილომა, რამე თუ მოუნდეს, უკვე დუქნაში ვაბრო,“ — გადასცა ჩანჯაკომომ. ჩამწვარ ყელს ისე მოუნდა შეშხუნა, სურვილისაგან დაბურჭვლა კიდეც მაშინვე მხრებზე მოიგდო ლურჯი მოსასხამი, ტულოსკენ გაემართა, ის კი გზად შეხვდა, „კარგია, არა, ახლა შეშხუნა? — ჰკითხა ტულომ, — ფული რომ არ მაქვს.“ „შე მაქვს, წამოდი...“ „ოოო, ოო... — ხელები მოიფშენიტა ტულომ, — წავიღეთ, ჩქარა...“ ამ ზამთრის დილით, დილაადრიან, სუსხიანი ქარი დაეხეტებოდა ლამაზ-ქალაქის დაკლავნილ ქუჩებში, თვალმოკუტუნნი, გამალეებით მიაბიჯებდნენ არტუროს დუქნისაკენ, მაგრამ უეცრად წინ ვილაც გადაუხტათ:

— გამარჯობათ, აღამიანო...

თავი ასწიეს — ალექსანდრო ვახლდათ. „იპ,“ — ხელი ჩაიქნია ტულომ და აუარა, მაგრამ ალექსანდრომ მაშინვე დაადგინა:

— ამ ქუჩის ბოლოს სამი კამორელი დგას.

— ვინ? — მკისე შედგა ტულომ და დომენიკოსაც ხელი სტაცა.

— კამორელებია. ერთი — მასიმო, ორი კიდეც სხვა.

— ფუი, მაგათი... — ძალიან ხმადაბლა, ფრთხილად ჩაილაპარაკა ტულომ, — სად მივფვაროთ.

— აგერ, აქ დადგეთ, აღამიანებო, — ურჩია ალექსანდრომ — ათიოდ წუთში სერვილით შეგროვილ ფულს მიუბრუნებებს და წაელენ.

— როგორ გავიგოთ... რა დროს ეგვნი იყვნენ!

— რა იყო, გეჩქარებოდა სადმე?

— შეშხუნა უნდა დაგველია.

— ნუ გეშინია, მაგასაც მოესწრებო. იმათ წასვლასაც მაშინვე გავიგებთ — ლანდოთი არიან.

— ჰო, მართლა, — გაეხარდა ტულოს, — თუ აქვე დგანან, ლანდოს ხმას მაშინვე გავიგებთ.

— ჰოოო, იდექი... იცი, ტულო,

რაა საჭირო? — პირდაპირ საქმეზე ვადვიდა ალექსანდრო, — თუ გინდა, ვინმე ძნელ პიროვნებასთან რაიმეს მივალწით, მესამე კაცია საჭირო.

— ვინ მესამე...

— ამ შემთხვევაში — შენ.

ტულიომ აღმაცერად ახედა.

— ჰო, ჰო, რას მიყურებ, მესამე კაცია საჭირო. შენ და ეს ბიჭი, ასე თუ ისე, ძალიან საშიშარნი არ ხართ, და მესამე კაცად კი იმიტომა ხარ საჭირო, ვინმე ხნელ პიროვნებას შენი მეშვეობით ის დიდი ამბავი რომ ვუამბო. თქვენ კი ყური უნდა დამიგდოთ, იმასთან ერთად — არც თქვენ არ გაწყენთ.

— მომეშვი ერთი, თუ კაცი ხარ... ფუჰ, როგორ ცივა.

— ყურს თუ არ დამიგდებ, ისეთ ყვირილს გავაბამ, ისეთს, სამივე აქ გაჩნდება, — დაეშუქრა ალექსანდრო, — ახლა ხომ მაინც გამოგვიჩივ. ჰოოდა, მაშინ, რომელიმე ძნელი პიროვნება დამისახელე.

— რინალდო გამოგადგება?

— დიახ.

— რინალდო!

— კი ბატონო, რინალდო იყოს — მაგაზე კარგს, ესე იგი — ოხერს, სხვას ვის მეტყობდი, ნამდვილად დასალაპარაკებელია, გაფუჭებულ-გათახსირებულნი. ახლა ალბათ ისიც ჩვენსავეითაა გატრუნული სადმე, მაგრამ მერე, ლანდო რომ წავა, ოჰოჰო, როგორ გაიბღინებ? — ოხერი კია, დიდი ოხერი... ჰოდა, ვცხოვრობთ მე და რინალდო ერთდროულად, ამ მრავლისმომსწრე დედამიწის ზურგზე და რამდენიც არ უნდა ვეჩიხინო, ის მაინც ისეთი აქნება, როგორც არის ქალაქის მოთამაშე, ქალეხის მუსუსი, ორპირი და გაიძვერა, თანაც ვაბღენძილი. როგორც არ უნდა ვეჭაქანო, ჩემს დარიგებას ერთ ყურში შეუშვებს და მეორეში გამოუშვებს — წავა, ითამაშებს, ან მოიგებს, უფრო, რა თქმა უნდა, მოიგებს — გაქნილია, ოხერი — და კერძოდ გაისვირ-გამოისვირნებს გლახა ქალებში. ახლა, ვთქვათ, შეგვხვდი მე

რინალდოს და ვეუბნები, როგორც წესი და რიგია: გამარჯობა, რინალდო. იგი დამცინავად ამთვალეერებს და მეტყვის — ობატონ ალექსანდრო ბიძიას სალაში და გამარჯვება, ქეიფში როგორ ბრძანდებით? მე ცოტათი ნაწყენ სახეს მივიღებ და ვეტყვი: გაჩერდი, რინალდო, ხომ იცი, რომ არა ესვამ... ოჰ! — გაიცინებს იგი — პატარა დალიე, არაფერი ვიჭირს, ქვეყანა სვამს და შენ რა დაგემართა, ცოტა სასმელი მარგებელია. წარმოგიდგენიათ, ტულიო და ეე... დომენიკო? აქეთ დამიწყებს ჰუუს დარიგებას, ნუ, მოვიყრებ და ვეტყვი — მოოდი, რინალდო, ბაღში შევიდეთ, ვილაპარაკოთ, ვისაუბროთ, წავიბაასოთ, შენ ხარ ჩემი ბატონი, ვიქუეკუეკოთ, წამოდი რაა?! — შეგვხევეწვები. იგი კი მეტყვის — ოჰ, ალექსანდრო ბიძია, რომ არა მცალია? ქალს უნდა შეგვხვდე და ქალაქში გავსაეირნო, რომ არ მივიდე, ქვეყანას დაქცევს ტირილით... წამოდი, წამოდი, რინალდო, დაუჩემებ მე, შენ ისეთი ყაიღის ადამიანი ხარ, დღისით ქალს ქუჩაში არ გასაეირნებ, ღამე რომ იყოს და ბნელ ოთახში შეიყვანო, იცოცხლე, დაგიჩერებ, მაგრამ ახლა... წამოდი, რინალდო, წამოდი... არ მოგებურდა ამდენი ფულზე თამაში? გაეთრიე აქედან შე ვირო ვირიშვილო, — მომიგებს ამაზე გაცხარებული იგი, — ჩქარა გამეცალე, მინამ ლამაზი ხარ... და თვითონვე წავამე კი აღგიღზე მყარად დავჩრები და მივაქახებ — ნუ მიდიხარ, ნუ-უ, რინალდო, რად გინდა სხვისი ფული... რინალდო მომიყრუებს, ძალიან ვაბრაზდება და მერე მაინც ღიმილით გაიფიქრებს — თქვა რა! — ფული ყველა სხვისია... და თვალს მიეფარება. ისე კი, სიმაართლე რომ იფიქვას, ამ ბრუნდე, და გამოსასწორებელ ქვეყანაზე ჯერ არ გამოუფონიათ ისეთი ფული, რომელიც ვინმესი იყოს. და, მითუმეტეს, გათამაშებულნი: მოიგებ — სხვისია, წააგებ და — ხომ სხვისია და სხვისი. და, საერთოდაც, ქვეყნად არსებულ ხელშესახები ნივთებიდან ძალიან ცოტა,

შეძლება ითქვას სულ არაფერია ისეთი რამ, ვინმესი იყოს... მაგრამ ძაააა... ლიან ცოტამ ვიცი ეს. დიდი ბოდნიში, რომ გადავუსხვიე, ახლა კი, ტულოი ჩემო, ვთქვათ, სწორედ შენა ხარ შემოაღნიშნული მესამე. დიდხანს ვიფიქრე და დავასკენი, რომ მესამე კაცი აუცილებელია. შენ ახალგაზრდა ხარ, ლამაზი, მოქნილი, წარმოსადგეგი, ადამიანმა რომ შეგხედოს, — გეხარდება, სუფრაზე კონტა სიმღერა იცი, სიტყვა ვიჭრის, ფულიც გაქვს ჭერჭერობით და ყოველივე ამ სისულელეების გამო ლამაზ-ქალაქში დიდად გაფასებენ. შენ ახლოსა ხარ რინალდოსთან, ყური დამიგდე — მიხვალ იმასთან და ეტყვი: წამოდი, რინალდო, დიდ ბაღში, შემწვარი წაბლი ეჭამოთ. სწორედ ავრე უთხარ, მარტივი დაკვირვების შედეგად მე შევიამჩნიე, რომ რინალდოს უყვარს შემწვარი წაბლი. იგი წამოიყვება, ბაღში გრძელ მერხზე დასხდებით, მუხლს გამოით, სუფთა პაერით ისუნთქებთ, შემწვარ წაბლს მიირთმევთ, შენ ხარ ჩემი ბატონი, კარგ ხასიათზე დადგებით, და სწორედ ამ დროს გამოიჩნდები მე — ვიითომ სულ სხვაგან მივდივარ, შენ კი თითქოსდა უნებურად თვალს მომჭრავ და დამიძახებ, მე თქვენსაგან წამოვალ, რინალდო კი გეტყვის — გაადაგდე აქედან, მაგისი ოხერი... შენ მსწრაფლ მიუგე — რა მოხდა, მოვიდეს, ნუ ვაუწყრები, თავისი გაჭირდებაც ეყოფა... სხვათაშორის, ეგ გამოთქმა ძალიან ურბილებს ადამიანებს გულს — „თავისი გაჭირდება ეყოფა...“ მე მოვალ, თავაზიანად მოგესალმებით, როგორც წესი და რიგია მერე კი შენ მკითხე: რას გვეტყვი ახალს? მე იქვე მოვიგებ — ახალი არაფერი ვიცი, თუ გინდა, ძველს გეტყვი... მიდი აბა, ვისმენათ, დაცხე, მითხარი შენ და მამინევი დავიწყებ... თუ გინდა, დროდადრო თვალის ჩაუყარი, ასე ინტერესი უფრო გაუღვივდება. შევეთანხმდით, ტულოი? ა, მესამე კაცი...

— თავი გამანებივრე ერთი...

— ჩვენში ესე? — გული დასწყდა ალექსანდროს.

— „ჩვენში“ რა — რომელი გეგონებოდა ვართ შენ და მე.

— ძმაკაცებზე მეტი არა ვართ? — ადამიანები ვართ... ეეჰ, ტულოი, ტულოი, — თავის კანტურს მოჰყვა ალექსანდრო, — ოღონდ ეს საქმე გამოიკეთე და აი, ამას გაჩუქებ.

— ოჰ, ვისია? — აოელდა ტულოი.

— ჩემია, ვისი იქნება.

საოცრად ლამაზი სათამაშო გახლდათ — მინის მუშტისოდენა ბურთში პაწია ირემი, შველი და სამი ნაძვი იდგა. ბურთს ოდნევე თუ შეარხვედი, ფსკერზე დაღეჭილი თეთრი ნამცეცები ზემოთ აიჭრებოდნენ, მერე კი ძალიან ნელა ეშვებოდნენ დაბლა და ისეთი შთაბეჭდილება იყო, თითქოს ლამაზად თოვდა.

— ზაფხულში მეტი ფასი ექნება, — შეაგულიანა ალექსანდრომ, — აბა, აიღე, ვინმეს აჩუქებ. რინალდოსთან ხომ მალაპარაკებ...

— კი.

— ეჰ, მოულოდნელად მოიწყინა ალექსანდრომ, — შენისთანა მესამე რა ვთქვი, მაგრამ რა ვნა მაქვს... ისე კი, ნამდვილად არასწორი გამოთქმაა, რომ მითხარი ვინაა შენდამხანაგი და...

სანამ ტულოი ნათქვამს გაიზიარებდა, ალექსანდრომ თქვა:

— აიი, ის რომ აქ იყოს, ჩემი უფროსი ძმა, ო... იმისთანა მესამე საერთოდ არ დაბადებულა. მე რომ ასეთი დადებული ვარ, მერე საღ — თქვეენში, სულ იმისი დამსახურებაა, მე არაფერ შეუძლია ვარ. ისე კი, ერთი სული მაქვს, ახლავე გიამბოთ ის ამბავი, მაგრამ მერე სჯობს, რინალდოსთან ერთად რომ იქნები... უნდა მოვითმინო, რა ვქნა მოთმინება წარმატების დედაო და... ეს თუმცა საკმაოდ ბრიყვეული გამოხატუვაშია, მაგრამ მაინც ასეა... ხანდახან ოჰ, დომენიკო, — და თეთრი ძაფი ააკილა მხრიდან, — ვიდაც თოვლასფერი გოგო დაგდევს, ფრთხილად იყავი, ბიჭიკო...

* * *

კალაბრიელ გლეს დიდი ტომარა ვედო მზარზე და მძიმედ მიბიჯებდა. სუთიოდე წლის ბიჭი მისდევდა. შვილი თუ შვილიშვილი, თავისთვის მიდიოდნენ, მაგრამ ჭეჩის თავში სამი კაცი ატუშულიყო. ცოტათი ნახვამები იყვნენ, ორ დაბალ კაცს უფრო დასტუბოდა სასმელი, მესამე კი, საოცრად ლამაზი, ახალგაზრდა კაცი, ფეხზე მყარად იდგა. კალაბრიელი გლესი შეჩერდა, მაგრამ ისინი მაშინვე ფეხბერეფით წამოვიდნენ მისკენ სოფელს რომ გაუსწორდნენ. ერთ-ერთი დაბალი ტომარას სწედა და შეაჯანჯლარა. ვაკვირებული სოფლელი უცნობს შესცქეროდა, იმან კი აიღო და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, გაარტყა. სოფლელი დამარბაცდა, შემერთაღმა, ბავშვს მოხვია ხელი, ვაცლა დააპირა, მაგრამ მეორე დაბალმა სოფლელი გააჩერა და მრისხანედ შეაქებრა პირველს:

— რა გინდოდა, რას ერჩოდო, მიდის კაცი თავისთვის, თავის გზაზე...

სოფლელი მადლიერი სახით შესცქეროდა.

— ასეთი მძიმე ტვირთი მიაქვს და... ტომარაში რა გაქვს? ბაზა? სხვა არაფერი?.. ჰოდა, რას ერჩოდო, მიდის კაცი თავის გზაზე და შენ რაღაც ორი ჰქვამ დალიე და ვერ მოგინებია. იცნობ, გიცნობს, თუ რა? მაინც რა დაგიშავა, ასე უმიზეზოდ რომ... — და უცებ მოლაპარაკე მკვეთრად შეტრიალდა, ხელი ღონიერად გააქნია და სოფელს გაარტყა. დარტყმა ძალიან მოულოდნელი და ძლიერი აღმოჩნდა, სოფელელმა თავი მიანაცხა კედელს და იქვე ჩაიკეცა. ბავშვი ღრიალით გადაეშრო, საბრძოლველად ტიროდა და დროდადრო ამოხედავდა სამთავეს. ლამაზი ახალგაზრდა კი ვაფითოდა, ცხვრისახოცი წყალს შეუშვია და სახე დაუხილა სოფელელს. თვალი გაახელინა თუ არა, ახალგაზრდა დამშვიდდა, სული მოთქვა, მერე მეორე დაბალ კაცთან მივიდა და სველღოში ისე მაგრად ჩასჭიდა თითები, დიღები დააწყვიტა.

— ნაგავო! — უთხრა ახალგაზრდამ და საოცრად მოუხდა, ძალიან რომ გავფითრდა, — ყველაფრის, ^{ნება} გაქვს, იცოდე, ყველაფრის, მაგრამ აღამიანს შეილა რომ ახლავს, ისიც მცარეწლოვანი, მართლა მზეცი უნდა იყო, ასე მუხანათურად რომ გაარტყა. თანაც უმიზეზოდ...

სოფლელი კედელს მიყრდნობოდა და თვლებს თუმცა უაზროდ ახამამებდა, მაინც შეეტყო, ახალგაზრდის ნათქვამი რომ ესამოცნა.

— ის კაცი შევარცხენე, ვინც თქვენთან ერთად კიდევ დალიოს, თქვე... — და, საჭირო სიტყვა რომ ვეღარ მოქებნა, დიხარა, ვაცრეცილო, ღარიბული ჭედი აიღო და თავზე დაადო სოფელელს.

— ეჰ, ბიძაჩემო, ეს თითისტოლა ბავშვი ამოდენა გზაზე რატომ წამოიყვანე...

— ცოლი ავად მყავს... ვერავის დავუტოვე... კვდება... — ძლივს თქვა სოფელელმა.

— რას ამბობ, კაცო, და ნუთუ ვერავის დავუტოვე? არაინა გყავს? და ამ ქალაქში რაღა გინდოდა, ხომ იცი, აქეთ რა ხალხია — ათასი ოხერი... ყველაფერს უნდა მოელოდე აღამიანი ქალაქელების ხელში...

და უცებ იმანაც გაარტყა.

სოფლელი გულაღმა გადავარდა, დაბლებმა ტაში შემოჰკრეს და წაქცეულს ინტერესით რომ დააჩერდნენ, ახალგაზრდა კაცმა ისარგებლა და თითებიდან შეუმჩნეველად წაიძრო ნახერტებიანი რკინა, სოფელელს ღოყა გაპოხილი ჰქონდა, სისხლი სდიოდა.

— მართლა მავარი ხელი გქონია, მხოლო, — თქვა მეორე დაბალმა.

— რა, აქამდე არ იცოდო? — ხმამაღლა ჰკითხა პირველმა, — ჩემ მტერს მოხვდა ამისი ხელი.

ახალგაზრდა თავშეკავებულად იღიმებოდა. მერე სამთავე წავიდა, ისევ ჭეჩის თავში დადგნენ.

პატარა ბიჭმა ჭედი წყლით აავსო და

მამას სახეზე დაასხა. სოფელელმა ძლივს გაახილა თვალი. ვაჭირვებით წამოჭდა, ხელისგული მიიდო ლოყაზე და თვალდახუტული აეყენსდა. პატარა ბიჭმა ისევ მიუტანა წყალი, ჩემად ზღუტუნებდა და მხრები უძიგძიგებდა. სოფელი კარგა ხნის შემდეგ რის ვაი-ვაგლახით წამოდგა და გაბრუებულმა, დასისხლიანებულმა განაგრძო გზა, მხრებზე ისევ დიდი ტომარა ედო. პატარა ბიჭი ერთიანად კანკალებდა და დროდადრო შიშით იხედებოდა.

ლამაზ, მაღალ ახალგაზრდა კაცს მასიმო ერჭვა.

კამორელები იყვნენ.

— ისე კი, ამ სათამაშოს მერე მიიღებ, — გადაიფიქრა ალექსანდრომ, — ჯერ რინალდოს დამალაპარაკე და...

— რა, არა გჯერა ჩემი?

— რა თქმა უნდა — არა. მერე კი აუცილებლად მიიღებ...

— კი მაგრამ, ამ შუა ზამთარში ბაღში რა დამსვენებ...

— ახლა გაგახსენდა, არა, სათამაშო რომ გამოგართვი... თბილი დღე შევარჩიოთ, ახლავე დაეტქვათ — პირველსავე თბილ დღეს, ზუსტად ორ საათზე, ბაღთან... მოვიდა?

— კარგი, — თქვა ტულიომ და ყურები დაეჭვიტა, — აი, მიდიან!

სადღაც აგრუხუნდა ლანდო, მერე კი თანდათან მიწყდა.

— ძლივს არ წაუვიდნენ? აიი, ჯანდაბას მაგათი თავი და ტანი — სულ გადამეწევა ყელი. წამო, დომენიკო... ოჰ, სერვილიო, რა ქენი, ვაისტუმრე?

— კი.

— ისევ ხომ არ მობრუნდებიან?..

— არა, ჯერ არა — გაზაფხულამდე.

— მართლა? თუმცა, რაღა დარჩა...

წამო სერვილიო, შუშხუნაზე დაგვეწვიე.

— სიამოვნებით... თქვენი სამი დრაჰკანი არტურომ გადაიხადა.

— ჩემი? — გაოცდა დომენიკო.

— დიახ.

— ჩემი... მე რატომ... რა შუაში ვარ... არა, ფული კი არ მენანებენ... მამაკაცმა რაღაც შეცდომაა.

— აჰ, ჯერ არ იცის?

— არა, არ იცის, დუქანში აფუხსნათ... წავიდეთ, მოგვედი... — თქვა ტულიომ და აფორიაქდა, — რაღას ვუღდავართ, წავედით, რაღა...

ხანდახან თოვდა ლამაზ-ქალაქში, და ფარნის შუქზე ავეცხებულ ფიჭვებს დაუდევრად ათვლიერებდა დომენიკო. დაფიქრებული, ამ უცხო სახლში, უცხო ქალაქში, ფანჯარასთან იდგა... მკრთალად ბეუტავდა ვიწრო ფანჯრები, საკვამურიდან ცისკენ ხრჩოლავდა, საღამოობით მსუბუქდებოდა ცისფერი ბოლი... საღამოობით, დიდი ბუნჩის წინ იჭდა, ცეცხლისკენ გადახრილი, და ცეცხლმოდებულ, სიმსურვალით გაყრიანებულ ტოტს შესცქეროდა, და ნაკვერჩხლებიც დროდადრო იშუშუნებოდნენ აღში. ამ გრძელ, გაჭიმულ საღამოობით, რაღაც უნდოდა, რაღაცა სურდა, იმ ტერეზაზე ვრცელი და მეტი... და არ იცოდა. ფარნის მკრთალ შუქზე იმ ბუნდოვანი სურვილის გამო ერთხელ დოქი გადაადგოდა, თავდაყირა დადგა კიჭა, წყალი დაღვარა თეთრ სუფრაზე, უღიმღამო ნაცრისფერი ლაქა, მაგრამ ისიც კი, ისიც, რაღაცას ჰვავდა... დილდოობით, ნათელი იდგა. ნორჩ ჯანჯაკომოს ამოჭონდა შუშა, ხმელი ტოტებით ცეცხლს აჩაღებდა, სითბო დატრიალდებოდა ოთახში, ცეცხლზე ტანსაცმელს უთბობდა ჯანჯაკომო, ცოტათი რცხვენოდა, დომენიკოსაც რცხვენოდა ცოტა, მაგრამ ლოგინში ჩამთბარ ბეჭებზე იმ გაყინულ ხალათს რა ჩააცმევდა... ხანდახან ქალაქგარეთ, მდინარისპირა ვალაშა ქუჩადულად მიიპარებოდა, მომცრო ნიჩბით ხელში, და დრაჰკანებით ივსებდა ჯიბეს. ქორწილსა თუ დღეობებში, ბუნდოვან სიამაყეს ვრჩნობდა — საჩუქრად მუდამ ჰქონდა დრაჰკანი. სასურველი სტუმარი იყო, რჯახში შესულს, თავაზიანად უღიმოდნენ,

ტულიო ყველგან დაატარებდა. მაგრამ რაღაცის მძაფრი სურვილი, დროდადრო ამაფორიაქებელი, დაობებული ზედაპირის მოშორებას ცდილობდა და ზამთრის გრძელ, ბნელ სადამოობით უფრო აწვალებდა. რაღაც ჰგავდა — თიხისგან ცხვისა თუ ცხენის გამოძერწვას, რაღაც უცხო ხმებს, თუ არ მსგავს სიტყვას, მღვრიე დინებას, რაღაცას ჰგავდა... და იმ მხიარულ ღვინის სმაშიაც მოწყენილი იქნა, რაღაც უცხოდ გარიყული, გრილი სიმარტოვის დამლით, და კიდევ კარგი. ტერეზა ჰყავდა, ასე, სამიოდ ღღეში ერთხელ, ისე ღონივრად, ისე ძლიერად ბღღვილებდა სუსტი ფარანი. იმ მაღალ კიბეს აივლიდა, „მოდი, ცილიო, მოდი, — ამბობდა ქალი, სარკის წინ ივარცხნიდა გრძელ, ჩანჩქერივით თმას, — როდონ ჯერ საჩემლის ფარანი ჩააქრე, იბიჭვი არ მოვიდეს, სოფლელი, დომენიკო...“ ეღღანაცემი, ღია კართან შეჩერდებოდა და გაოგნებული შესტყუროდა ზურგშეკცეულ ქალს, „წუხელ ისევ სილვიასთან დავინახე, რანაირი ხარ ცილიო, იცი? აკი მხოლოდ მენო, რად არა მკოცნი...“ გაშტერებული, ყურს არ უჯერებდა. „სილვიას თავს თუ არ დაანებებ, აღარ მოგიშვებ, იცოდე, მართლა: ჰო, მართლა, სადღაც კუთხეში უშუშუნები დგას, სოფლელმა მომართვა, გახსენი ერთი... და არც გამოიხედავდა, ისე დააყოლებდა, — გახსენი, ჰო, ჰო, გახსენი, შენ გუებუნებთან, შტერო, დომენიკო...“ და შემობრუნდებოდა, სკამზე ერთს კი შეიფრთხილებდა, სწრაფი, მსუბუქი ნაბიჯით მიაფრინდებოდა, კისერზე ჩამოეკიდებოდა, აკოცებდა და თან კისკისებდა: „ხომ გაგაგიფე, ბიჭო, დომენიკო...“ ჯერ კიდევ გაოგნებულს, თვალეზში კოცნიდა, ქუდს გადაუდგებდა თავიდან, რბილ თმას უწეწდა — „სულელი, შტერი...“ და საბოლოოდ მიმხვდარი დომენიკო გაღიმებულ ქალს, იმ საოცარი ღიმილისას მხოლოდ ცალ ლო-

ყაზე რომ უჩნდებოდა პაწია ფოსო, უბედნიერესი საყვედურით, მიაჭერდებოდა — ქალი, ტერეზა, თვალმძაქცი გახლდათ.

„ღამის ორი საათია და...“

ჩელი ბეშვეები ნაშუადღევს საყვიროდ გამოჰყავდათ, სეირნობდა უგოც, ხის მოკლე დანით ხელში, ისეც მზერაამღვრეული, აბუტბუტებული, თბილ დღეს უცდიდა ტულიო და წამდაუწყუმ ის მშვენიერი სათამაშო ასხენდებოდა, ხოლო კარასკოების ოჯახში მისული სტუმრები კემეოს რომ მოიკითხავდნენ, მაშიდა არიანდა ამბობდა: „ისვენებს, ისვენებს, ახლაცე გამოვა...“ ლოყებზე ხელისგულემიხუტებული კონჩეტინა კი ყავისფერ ოცნებებში წასულ მხიარულ ქალიშვილებს ასე ეუბნებოდა: „აჰ, სიყვარული!.. ეს რა ყოფილა... გათხოვდით, გათხოვდით, გათხოვდით, ჩქარა!“ და მხიარული ქალიშვილებიც ისე ძალიან დაინტერესდნენ, რომ ანტონიოს მშობლებმა მდგომარეობით ისარგებლეს და თავიანთ ერთადერთ ვაჟიშვილს ორიოდ კვირამი შერთეს ერთ-ერთი მხიარული ქალიშვილი.

კალაბრიული გოჭი და ცხვარი, ხბო, თხა, წიწილა... და ნათესაური გრმნობით აღვსილმა ვინსენტემ საყელო კარვალ შეიბნია, ზედ კარებთანვე ხვდებოდა სტუმრებს. თითო ფინჯანი, ჰიჭა, ლამბაჭი, ვერცხლის თასი და ქუდი — საჩუქრად. ხუთი დრაჰკანიც! მთელი ქონება — ტულიოსა და დომენიკოს გან.

მილოცვისას მამაკაცები უფრო პატარძლის კოცნას ლამობდნენ, მხოლოდ ედმონდო ემთხვია გრძელი, წებოვანი კოცნით ნეფეს. მეხუთე სასმისზე „ნეტავი ჩი-ტად მაქცია“ დასტეკეს და ძია დუილიოს გრძელი, ვრცელი, მრავალაზროვანი დალოცვა „ახლად შესალები“ ცხოვრების კართან აავგუ-

ნეს... იმდენ ხალხში მხოლოდ ნეფე, დუილიო და ვინსენტე არ სვამდნენ. ერთი პირობა ჯუზეპემ აურია ცოტა. მაგრამ დინომ შეხედა თვალში. სხვები კი დათვრნენ, ალიაქოთი, აურზაური შეიქმნა, ედმონდოსაც კი ორჯერ აკოცეს, ძვლებს თვალდახუჭული ღრღინი და ეუმეო, გოკის თავს კბილებით ჩაფრენილი, კონჩეტინა კი წამდაუწყემ უვსებდა ჭიქას ვარდისფერი წყალით. თეთრ ხორცს ციკქნიდა მამიდა არიადნა, უბერებელი, ხოლო როდესაც ვასკო გაახსენდა, ცხარე საწებელა გადაიღო თეფშზე, რაღაცას ჩალიჩობდნენ ერთმანეთს მიკრული სიღვია და ცილიო, თავშეკავებულად იღიმებოდა გალიზიანებული ვინსენტე, „რატომ არავინ არ გასინჯეთ ფხალი,“ დაუსრულებრივ გაიძახოდა დიასახლსი — ანტონიოს დედა, შემთვრალ სტუმრებს კი შეუმჩნეველად გაეპარა დარბაისელი სენიორ ჯულიო, რომელიც დიდის მოწიწებით გააცილა ვინსენტემ, ოჯახის ახლო ნათესავმა, სიძემ. ყაყანი იღვა, ხოლო როცა ახლადგამდინებულნი, საწოლი ოთახისაკენ გაეშურნენ, ქეიფის ბოლო მონაკვეთში ორიოდ ჭიქით ოდნავ, სულ ოდნავ შემთვრალმა დუილიომ, როგორც იყო, ნეფეს მკლავში გამოსდო მკლავი, შეაჩერა, თავი დაახრევინა, ფეხისწვერებზე აიწია და რაღაცა უთხრა ყურში. თავდახრილი ანტონიო დიდის გულისყურით უსმენდა, მერე უცებ გაიშარა და აღუთქვა: „არა, არა, დუილიო ბიძია, მხეცი კი არ ვარ...“ „ჰოო, ეგ ერთი, და სავსებით მოულოდნელად თუ...“ — განაგრძო მრჩეველმა, ანტონიომ ისევ დახარა თავი, დუილიო კი კვლავ ფეხისწვერებზე შედგა. რაღაცას ეჩურჩულებოდა ყურში, დაძაბული ანტონიო სრულებით

ვერ აღიქვამდა სკამზე მიყუდებულ ელაციეს ჭრელ ქოლგას, მოხრილი თავსაღებგაფართოვებულ, უნებურად რომ მიჩერებოდა, თავით-ფეხამდე — ყურადღება იყო და უცებ მაღლა ასწიეს თავი, ერთმანეთს შეხედეს: „აჰ, არა, არა, პირუტყვი კი არა ვარ...“ „დაიცა, კიდევ...“ — განაგრძო წინასასარეცლო დარიგება სენიორ დუილიომ. ისევ დაახრევინა თავი. „აჰ, არა, არა, რა თქმა უნდა, არა, — იძახდა ანტონიო, მაგას როგორ ვიზამ, ნადირი კი არა ვარ...“ „ჰო, მართლა, და აი კიდევ როცა... ვთქვათ, მოულოდნელად...“ და ისევ უნებურად შესცქეროდა ქოლგას ანტონიო. ისევ ფეხისწვერებზე შემდგარი ჩასჩურჩულებდა რომელიღაც საწინასარეცლო დარიგებას დუილიო, და უცებ რაღაც ისეთი უთხრა, ანტონიო მშვილდვით გაიშარა და თითქოს ოდნავ შეხტა კიდევ. — „აჰ, არა, არა, როგორ გეკადრებათ, დუილიო ბიძია, ცხოველი კი არ ვარ...“ მაგრამ აქ პატარძალი მაინც შეშინდა, გაფითრებული იღვა ერთხანს, მერე კი ისკუპა და სულ სხვა კარისაკენ — ქუჩაში გასასვლელ კარისკენ თავგვირგვინმოგლეჯილი გაიქცა. მაგრამ ნათესავეები დროულად გადაელოზნენ, იმ ვაწამაწიაში ღილაწყვეტილმა ვინსენტემ თმაში სტაცა ხელი... ზამთრის თამაშები... დიდი ზამთარი იწურებოდა.

და აფორიაქებულმა დომენიკომ როგორც იყო და რომ მოახერხა, ტერეზას უთხრა: „ცოლად წამომყვევი, კარგი?“ ის კი დომენიკოსკენ შემობრუნდა, ცალი ხელით დომიჩი შემოიყარა, უკან გადაიხარა, მეორე ხელი კი განცვიფრებულმა მიაშვირა და შიშითაც კი წამოიძახა: — გაგიღვი? ძალიან გინდა, ერთმანეთი დაკვარვით, ბიჭო?!

თ ა ვ ი I I I

გაზაფხულის თამაშები

ამბავი თერთმეტი წლის მკვლელზე

— ხანდახან დიდი უცნაური ამბები ხდება, რინალდო-ჩემო, დიდი უცნაური... — თქვე ალექსანდრომ, პირველი თბილი დღე იყო, ბაღში, გრძელ მერხზე ისხდნენ, ალექსანდრო კი იღვა, საუბრობდა, და მთქნარებაატეხილი ტულის დასანახად დროდადრო ჯიბეზე მიიტყაპუნებდა ხელს, რომელშიაც ის სათამაშო იღო.

დომენიკო პირველად ხედადა ამ ყმაწვილს — რინალდოს. გარეგნობით თითქოს არა უშავდა რა: კობტად გადავარცხნილი ქოჩორი, სწორი ნაკვები, პირის კუთხეებთან ოღნავ ჩამოგრძელებული წვრილი უღვაში, საშუალოზე მაღალი ტანისა გახლდათ, გაქათქათებულისა მოსი ეცვა, მზეზე კრიალი გაქქონდა ჩექმებს, მაგრამ თვალები... რა გამოხედდა, როგორი დაუნდობელი გულგრილობა ჩამდგარიყო რინალდოს თვალებში, ასეთი თვალების პატრონს არავინ და არაფერი უყვარდა აღბათ, სხვისი ფულის გარდა, შეხედავდი და... შეგცივდებოდა. საკუთარი თავი კომთელ იმ გულგრილობას უნაზღაურებდა — აჰ, საკუთარი თავი ძლიერ უყვარდა. პეწიან ტანსაცმელზეც ეტყობოდა ეს, ერთი ხელის თითებით მეორე ხელს ეფერებოდა, დროდადრო ხელისგულს ნაზად ჩამოისკვამდა ლოყაზე — ამ სულელურ ლაპარაკში წვერი ხომ არ ამოუვიდა; მზრუნველად ისწორებდა უღვაშს, მერხზე დაფენილ ცხვირსახოცზე იჯდა.

— იმას ვამბობდი, — განაგრძო ალექსანდრომ, — ხანდახან დიდი უცნაური ამბები ხდება-მეთქი, რინალდო, საოცრად მოულოდნელი, დაუჭერებელი ამბები, რომელთაც კიდევ უფრო საკვირველი შედეგი მოსდევს ხოლმე. მაგრამ კაცმა არ იცის — ის, რაც მოხდა,

კარგია თუ არა... სინამდვილეში, რაღა თქმა უნდა, ის ყოველივე, რაც კი მოხდება, ზოგიერთისთვის კარგია, ზოგიერთათათვის — ცუდი, მაგრამ უფრო რომელია, ჰე, ვინ იცის... ხანდახან, გგონია, რომ კარგი მოხდა, სავსებით შესაძლოა სინამდვილეში ცუდი აღმოჩნდეს, ხანდახან — პირიქით... გაუგებრად ხომ არ ვლაპარაკობ?

— ძალიან, — შეიკმუნხა რინალდო, — თუმცა, სულერთია...

— გიჟი თავისუფალია, არა? — საყვედური დაეკითხა ალექსანდრო, — ეჰ, თქვენთან მაგალითის მოყვანის გარეშე, ესე იგი — უმაგალითოდ, შორს ვერ წავალ... აი ვთქვათ, რინალდო, შენ მოიგე ოცი დრაკანი. განა ეს კარგია?

— ჰე! — ჩაიციხა რინალდომ, — აბა ცუდია?

— არა, პასუხი გამეც — მე გვეითხები, კარგია?

— შენზე უარესი სულელი ვარ, ფუჰ!.. რას გელაპარაკები, ადე, წავიდეთ სადმე, ტულო.

— არა, დაიცათ, დაიცათ, კარგი, მაგას თავი დავანებოთ, საერთო ჯამში ცუდია თუ არა ფულის მოგება. სხვას გეტყვი — აგერ ერთმა ჩემმა ნაცნობმა მართლა მოიგო ერთხელ ოცი დრაკანი, მოგებული ფულის ნაწილით დათვრა, მაგრად შეხურდა, გაგრილება მოუნდა და ტბაში გადაეშვა. ზამთარი იყო* და ცივ წყალში გული გაუსკდა, ახლა თქვენ გვეითხებით — განა არ ერჩია, სულაც რომ არ მოეგო ის ფული? არა? ეს ძალიან ძალიან სულელური მაგალითი იყო, მაგრამ თქვენისთანებზე ასეთები უფრო ჭრის ხოლმე, მაგრამ მე

* ლამაზ-ქალაქის მიდამოებში ზამთრობით ტბები ხანდახან არ იყინება.

ერთი ამბავი ვიცა, ჰეე, ის კი მართლაც წარმოუდგენლად საინტერესოა — არა, არა, მაინც ვინ იფიქრებდა, ის ამბავი ასე თუ შეტრიალდებოდა, რა უცნაური დამთხვევაა, აჰ... ბევრი ღირსშესანიშნაობანი გამოვიდა, მაგრამ ეგეთი? აჰ, არა, არა...

— წამოდი, კაცო, წავიდეთ ერთი...

— დაიცა რა, რინალდო, — უთხრა ტულომ, ალექსანდროს გამობერილ ჯიბეს უყურებდა, — ვინსენტემ უნდა გამოიაროს, გადაუდებელი საქმე მაქვს, მანამდე კი, რა გენაღვლება, მოჰყვეს იმ ამბავს, თავისი გაჭირებაც ეყოფა.

— ჯანდაბას, მოჰყვეს.

— კი ბატონო, სიამოვნებით, რახან ასე გსურთ... — და საზეიმოდ გამოაცხადა, — ნამდვილი ამბავი.

მერე ძალიან მოიწყინა, დაფიქრებულ მიმოდინდა გრძელი მერხის წინ, წუბი ხმით მოჰყვა:

— ერთი საბრალო ქალი დაქვრივდა და ექვსი წლის ბიჭი დარჩა. ქალი შრომობდა, როგორც შეეძლო — მთელი დღე სხვის თეთრეულს რეცხავდა, ხელები ერთთავად საპნიან წყალში ჰქონდა და მხრით იწმენდა ხოლმე თვალის უბეებში ჩამდგარ ოფლს... ძალიან იღლებოდა, მაგრამ მაინც ქალი იყო და ერთი კაცი, ეე, როგორ გამოეთქვა... დაიხსოვია. ის კაცი დიდი უხეში ვინმე ყოფილა, აყლაყუდა და ტლანქი, ხშირადაც სვამდა, ქალს ფულსა სთხოვდა, სად ექნებოდა იმ გაჭირებულ დედას ფული, უყვიროდა, ემუქრებოდა და ქერივის ბავშვს ძალიან სძულდა იგი. ბიჭი თერთმეტი წლის რომ გახდა, უკვე მშვენივრად აპობდა შეშას, დედას წყალს უზიდავდა, ყოველნაირად ეხმარებოდა დედას, მოწყენილი შესცქეროდა აქაფებულ წყალში ნალელიანად ჩაქცეებულ ქალს და, რა თქმა უნდა, მშვენივრად ხედებოდა, ლუკმა-პურისთვის როგორ შრომობდა და იტანჯებოდა რღვა-ერთადერთი ადამიანი, ვინც ეფერებოდა ხოლმე. ერთ მშვენიერ დღეს კი, თუმცა, რაღა მშვენიერს, შეშას რომ ჩეხავდა, შინიდან კბილი მო-

ესმა და საჩქაროდ შევარდა ოთახში — იმ კაცს იატაკზე წაექცია დედამისი ნარეცი წყალი თავზე გადაეცქია ქალი-სათვის და ახლა წიხლებით სცემდა როგორც იმ ბავშვმა დიდი ხნის შემდეგ თქვა, თვითონ არაფერ შუაში იყო — არც არაფერი დაუბირებია, არც განუზრახავს, მაგრამ ჩაწიხლული დედის და ნახვაზე თითებს მაგრად ჩაუბღუჭიათ ოთახში შეყოლილი მძიმე ნაჯახი და ხელებს ღონივრად მოუქნევიათ. ამას თურმე საშინელი ხმა მოჰყვა — ყრუ, დაკუდული, თანაც, თითქოს რაღაცამ გაილტვილა და ექვაგადახსნილი კაცი იქვე ჩაიკეცა და ვერაღინ მიხვდებოდა, მანამდე საპნიანი წყალი თუ იყო დაქცეული იატაკზე — სულ სხვაფრად შეღებილა თურმე იატაკი. შეძრწუნებული ქალი მალე გამოერკვა, რადგან მის შვილს ნაღდად არ შეარჩენდნენ მოკლულის ნათესაები — იმ ადგილებში, სადაც ეს ნამდვილი ამბავი მოხდა, სისხლის ადგმა, ეს უგუნური წესი, აუცილებლობად და ვაჟკაცობადაც კი ითვლებოდა — ბავშვს ხელი ჩასჭიდა და მაშინვე დატოვა სოფელი. წასვლისას კარი გამოიკეტა, ასე რომ, იმ კაცს ერთი კვირას შემდეგ თუ მოიკითხავდნენ — ნასვამი, ხშირად იკარგებოდა ხუთი-ოდე დღით. დედა ერთხანს მარჯვედ მიდიოდა, მაგრამ უცებ დაიღალა — ფეხმძიმედ იყო აღზაბი მიხვლით, იმ კაცისაგან. აღარ იცოდა, რა ექნა, თანაც ახალგაზრდა მკვლელი აღიზიანებდა, რადგან იგი გაუბედავი ღიმილით ერთთავად შესცქეროდა დედას — წარმოდგენა არა ჰქონდა, რა ჩაიღინა, შეძრწუნებული ქალი კი ვეღარ უბრუნებდა ღიმილს. ტყვეში შემოაღამდათ, ქალმა ბილიკიდან გადაუხვია, მიწაზე დაჯდა და გრილ ხეს ზურგით მიეყარდნო. ბავშვი იქვე, მის ფერხითი წამოწვა და კალთაში ჩაუღოს თავი, სუსტად გაიღიმა და მაშინვე ჩაიძინა. არასოდეს ისე არ დაბნეულა საბრალო ქალი, აღარ იცოდა, რა ექნა, როგორ მოქცეულიყო — ხან სიბრაღულით დასცქეროდა დაღლილ, მოჩვარულ ბავშვს, რომელსაც

ხუთიოდ დღეში მოსაკლავად დაუწყებდნენ ძებნას დიდი და ტლანქი, დაუნდობელი კაცები; ხან ზიზლით მიატრიალებდა სახეს, გაპობილი სახის გახსენებაზე, მერე ისევ დედასავით დასცქეროდა, მერე კი სხეულს უწევავდა ახალგაზრდა მკვლელის კეფა და სწორედ ამ დროს, თქვენ შეიძლება არც დაიჯეროთ, სწორედ ამ დროს მეორე ბავშვმა მუცელში პირველად გაიფახუნა... ის ხელა და რალაცნაირად მხიარულად უჯაკუნებდა დედას, შეშფოთებული ქალი დაწყყნარდა, თან სასიამოვნოდ აფორიაქდა და, გაღიმებული უგდებდა ყურს... მეორე დილით ვიღაცის ეტლი წამოეწიათ. დედამ შეეტლეს მისცა მთელი თავისი მცირე ქონება, ბოდჩაში გამოკრული: ბეჭედიც წაიძრო და იმ შორ გზაზე დამღვარმა კაცმა ერთი კვირის შემდეგ მგზავრები ისეთ ქვეყანაში ჩაიყვანა, სადაც სუულ სხვა ენაზე ლაპარაკობდნენ. და კიდევ კარგი, სარეცხი ყველგან რომ ირეცხება — ქალი ყოველდღე მოულობდა იმდენს შიმშილით რომ არ დახოცილიყვნენ, მერე კი მეორე ვაგი შეეძინა. დედა თითქმის მთელი დღე რეცხავდა, ბავშვს უფროსი ბიჭი კარგად უვლიდა, ეფერებოდა, უყვარდა როგორ, და თითქოს გადაავიწყდა, რაც ჩაიღინა, მაგრამ ძალიან დადარდიანდებოდა, როცა ერთადერთი მესაიდუმლის—დედის ციფ მხერას რომ წააწყდებოდა ხოლმე. ყოველდღე, როცა დედის რომელიმე დავალებას პირნათლად შეასრულებდა, გახარებული ბრუნდებოდა შინ და, დაძაბული, გასაღიმებლად მომზადებული შეაკვირდებოდა დედას, მაგრამ ბავშვის დაძაბულ, მომლოდინე და სევდიან ნაკეთებში დედას მკვლელი ახსენდებოდა და ცივად არიდებდა თავს. არადა, როგორ გავხედო ამის თქმა, მაგრამ ბიჭი იმ დროს რომ არ შევარდნილიყო ოთახში, ნაჭახით ხელში, ის კაცი აუცილებლად მოჰკლავდა დედას, თანაც, დედა მამინ ორი იყო.

— როგორ თუ ორი? — გაიკვირვა რინალდომ და იქვე მიხვდა, — აა...

— უფროსი ბიჭი თვრამეტისა რომ

გახდა, ვეღარაფერზე ფიქრობდა, იმ საბედისწერა შემთხვევის გარდა. ვთქვათ, ვინმე ჩამოსულს რომ ეკითხა: „შეძრევენებისკენ როგორ წავიდეთ?“ — გზას, რა თქმა უნდა, მისაწავლიდა და მერე, თვალს რომ გააყოლებდა, ასე ეგონა, ჩამოსულს მისი წარსული რომ სცოდნოდა, ალბათ არც ჰკითხავდა არაფერს. ამგვარ წუხილებს კიდევ არა უშავდა რა მაგრამ ერთ ღამით უცებ ის კაცი დაესიზმრა — თვალებამღვრელი, წვერ-მომშვებელი და სისხლში ამოთხვრილი. ლაპლაპა დანით ხელში, მისკენ მიიწევდა და კბილებს აღრქიალებდა. ბიჭს გაქცევა მოუნდა, მაგრამ ადგილზევე უსხლტებოდა ფეხი, კაცი კი მოდიოდა, მოდიოდა, უახლოვდებოდა... შეძრწუნებულს გამოეღვიძა, საწოლზე წამოჯდა და გაათენებამდე ვეღარ დაიძინა, იჯდა, სიბნელეში იჯდა და ეშინოდა... მერე, ნაცნობი ნივთები რომ განათდა, ცოტათი გული მოეცა და თითქოს ყველაფერი გადაავიწყდა, მაგრამ შებინდებისას ისევ მოიწყინა, დადარდიანდა, დედაც — არიდებდა თავს... ერთხანს მშვიდად ეძინა, მერე კი ისევ დაესიზმრა კაცი — ტლანქი და მოუქნელი, დანაძაბულჯული მოიწვედა მისკენ, მეორე ხელი კი, ნიჩაბივით ფართო ხელისგულთ, ერთხანს ნება-ნება ქანაობდა, მერე კი თითქოს კბილთა ღრვილს აპყვავო, ისე აქანავდა; ბიჭი გაქცევას ლამობდა ამ საზარელი, გადახსნილი, წითლად ამოფურჩქვნილი ჰრილობისა და დაუნდობელი მზერის დანახვაზე, მაგრამ სისხლში უსხლტებოდა ფეხი, კაცი კი უახლოვდებოდა, უახლოვდებოდა... უახლოვდებოდა ოფლში გაწურულს გამოეღვიძა, იმ სიბნელეში გარეთ გავარდა, მომცრო ღელესთან ჩაიბრინა და იქლა იტირა, ფუმფულა ხავსში ცხვირპირ-ჩარგულმა... მერე კი, გული რომ იჯერა, წამოდგა და შინისკენ გაემართა... უცნაური შესახედი იყო — თუმცა ტირილი ადამიანს ამშვიდებს ხოლმე, იმას — პირიქით, ქვა-ბოროტება შიგანში გაუჯდა და, ამ უცნაურ, პირქუში გრძნობით გატრუნულს, თვალეზი გაუ-

ყინა. სახეზედაც რაღაც უცხო კმაყოფილებამ გადაურბინა, მერე ყველაფერი გადაივიწყა თითქოს, სანამ უმცროსი ძმის მიამიტი სახე არ ეცა თვალში. ნაცნობი საქულველი ნაკეთები — დანახაბლუჯული კაცის ნაკეთები ამოიცირო მისივე შეილის სახეზე, დიდხანს უყურა, რაღაცეები აწონ-დაწონა გუნებაში და მერე ხელი ღონიერად შემართა და, გაარტყა. გაოცებულ ბავშვს ენა ჩაუვარდა, მაგრამ მეორედაც რომ გაარტყეს, აღრიალდა. იმან კი, უფროსმა ძმამ, ერთი წიხლიც მიაყოლა გვერდებში და ცუდად, ძალიან ცუდად ჩაიღიმა. შებინდებამდე კმაყოფილი და მოსვენებული იყო ამ უცნაურ შურისძიებით, მერე კი შებინდებისთანავე, შიშად გადაექცა ეს კმაყოფილება და ისევ მოვიდა სიხმრად ის კაცი, უწინდებურად გაცოფებული და დაუნდობელი, უფრო კი, უფრო... ის კი ყოველდღე დამინდელ ჭაერს უმცროს ძმასზე იყრიდა, ვისი სახეც ისე აგონებდა იმ კაცის სისხლით გათხანნილ სახეს... ყოველდღე მთელი ძალით ურტყამდა და ხელისგულები რომ ატკივდა, მერე, წაქცეულს, წიხლებით სცემდა, მშვიდად, გულგრილად, ჯიბეებში ხელეხაწყობილი... ჰო, იმ დროს დედა აღარა ჰყავდათ... უმცროსი ძმა ემალებოდა და მთელ ჭალაში დაეძებდა, რომ იპოვნოდა, გატრუნულსა და ხეს ამოფარებულს, გულს იჭრებდა იმისი ცემით. შიბრუნდებოდა, მაგრამ ისევ ბოლომანად ენატრებოდა ხოლმე ძმა და ჭიუტად დაეძებდა. კარჯახანს გრძელდებოდა ასე, და ყოველდღე ბოროტების წვეთი ემატებოდა სულში, და თვით უმცროსი ძმა, სულ რვა წლის ბავშვი, გაუთავებელი ცემის, შიშისა და შურისძიების წყურვილის გამო, არანაკლებ გაბოროტდა... ახლა აღარც ტიროდა, როცა ურტყამდნენ, თვალანთებული, ტუნმოკუმული შესტკეროდა და შურისძიების ველურად გამყინავი, წივანა სიმღერა არ ასვენებდა. მხოლოდ ერთხელ მოიოხა გული, ისიც ცოტა ხნით — ძველი შენობის ნანგრევებში დამურას წააწყდა და ფრთები აახლიჩა,

აწრიბინებულს, ქვით გაუსრისა თავი ამასობაში უფროსი ძმაც თავზე დაადგა და იმასაც მოუნდა დამურას მუხვი ექცევა, ეძება, ტყუილებურაოდ ვისისარჯად, გაბრაზებული, ძმას მიუბრუნდა და ხელი გაარტყა — სულ დაავიწყდა, ძალიან რომ ტკიოდა. გამწარებულმა, ფეხი ამოარტყა მუცელში და წაქცეულ ძმას წიხლებით შედგა. და როდის როდის, ძლივს დაიღალა, შინისაკენ გაემართა ოფლში გაღვრილი — უკვე ბინდებოდა. და სწორედ იმ დღეს, გამთენიისას, ისევ ესიზმრა ის ტლანქი კაცი ოღონდ... მომლიმარე. სახეგანათებული, მშვიდი და უწყინარი, კეთილი ღიმილით ბავშვზე, თავშეხვეული, ალერსით უმზერდა და შერიგებას სთავაზობდა თითქოს — გაოცებული შესტკეროდა ამ უცნაურად გამოცვლილ სახეს და ერთხანს მაინც დაეძვებელი მიჩერებოდა. მერე კი, აშკარად გულწრფელი ღიმილი რომ შეიცირო, სიხარულისგან გამოვლენიდა... აფორიაქებული გავიდა გარეთ, ეზოში, და თავის ცხოვრებაში პირველად შეიცირო გათენიანს ნელი, ჩუმად გაწყელილი სილამაზე, მთელი დღე წრიალებდა, გაბრუებული მიდიოდა ჭალაში, ერთხელ ხეზეც კი აძვრა და მოუთმენლად უცდიდა დადამებას, კიდევ რომ ენახა ის მომლიმარი, სათაყვანო, გაძვირფასებული სახე. და როგორც კი თავი დაღო ბალიშზე, ჭერ — დამძიმდა და მერე ამსუბუქდა, ძილშიაც იმ კაცის მომლიმარი სახის დანახვის სურვილმა შეიპყრო და გათენებამდე ასე ეძინა, მოლოდინში. და როგორც კი ოღნავ გაბაცდა ღამე, ის კაცი დაესიზმრა, ისევ ალერსიანი, მომლიმარე... გახარებულმა ჩაიცვა და გარეთ გამოვიდა, მდინარესთან ჩავიდა, სილაზე პირქვე გაწვა და როცა მზეც ამოვიდა და გაათბო, მადიანი ზმორება აუტყდა, სილაში სახეჩარგულს, მერე კი, ძალიან რომ დაეცხა, მდინარეში თავით გადაეშვა და გავრილდა. შინ რომ დაბრუნდა, სველი თმითა და მხიარული, ბედნიერი სახით, უმცროს ძმას კარებში შეეჩეხა და განცვიფრდა — იმან გარტყმის მოლო-

დინში ბორტად შეანათა თვალები. მაგრამ უფროსმა ძმამ გაუღიმა და უმცროსს ერთხანს ეჭვი შეებარა იმის ღიმილში, მერე კი, კარგად რომ დააკვირდა, თავადაც შეეცვალა სახე — წრფელი ღიმილი ყველაფერზე მეტად გადამდებია, მთქნარებაზეც კი... ერთხანს შორიშორ იდგნენ და ოდნავი შერხვევისაც კი ეშინოდათ, რადგან აშკარად გრძობდნენ; გატრუნულნი, როგორ ამოდითა მათ სხეულში უცნაური, მხველვებიც მცენარე — სიყვარულის კაქტუსი.

— სულ ეგ იყო? — იკითხა რინალდომ მცირე ღუმლის შემდეგ.

— არ მოგეწონა? ცოტათი დაკვირვებაც უნდა, აღამიანებო...

— არა უშავს რა, მაგრამ ტყუილია.

— ტყუილიაო... ვინ მოგახსენა.

— ეტყობა ამბავს.

— ერთ-ერთი ძმა რომ პირზე დაგაყენო, მაშინ რაღას იტყვი?

— ვერ დამაყენებ.

— რატომ.

— რატომ და ტყუილია.

— აქა ვარ! — წარსდგა ალექსანდრო.

— დიდი ამბავი. მერე რა...

— როგორ თუ რა — ერთ-ერთი ძმა-თავანი ვარ. — საზეიმოდ გამოაცხადა ალექსანდრომ.

— თქვენა? თქვენ რომელი ხართ... — გაოცდა დომენიკო.

— აბა, თუ მიხედვებით... — თქვა ალექსანდრომ და ტულის ის ღამაში სათამაშო მისცა.

— ისაა... ე... უფროსი.

— აჰ, — იწყინა ალექსანდრომ, გულზე მიიდო ხელი და საყვედურით მიაჩერდა, — კაცისმკვლელს რა მიგავს, ა, დომენიკო?

შეხვეობა

ჩვენ ყველასა გვაქვს ჩვენი ქალაქი, ოღონდ ხანდახან არც ვიცით ხოლმე... თვალზე ჭულჩამოფხატულნი, მხრებ-აწურულნი მივიპარებით — ვინმემ არ გვიცნოს... ჩვენი ქალაქის, ღამა-ქალა-

ქის მოცისფრო და ვარდისფერი სახლები, ჯერ კიდევ ნედლი, მზებზე-ორთქლიანი დენილი კრამიტის სახურავებზე... ღიმილი რომ დნება... ნაუცბათევი გაზაფხულის აძლერეული სითბო, და მსუბუქად თავბრულდახვეული ღამა-ქალაქელები... უჩვეულოდ აფორიაქებული დარბაისი-ლი სენიორ ჯულოცო კი, და უფო, ახალგაზრდა გიეი, კედელს მიყრდნობილი, ლოყამიშვერილი გაზაფხულის მზეს... უმიზნოდ აღრენილი ვინსენტე, გაოგნებული ახმახი — ჯუზეპე და იმას საყვედურით მიჩერებული ალექსანდრო — „ეჰ, ახლა ხეთოყიან თოხს უნდა იქნედე საღმე, სოფელში, შენ კი სადა ხარ...“ იმ დღით მადადაკარგული კუმეო, „ავად ხომ არ ვამიხიდი... მეც მტკივა თავი,“ — მზრუნველი მეუღლე კონჩეტინა... გატრუნული და მიყრჩეული ხეები მზეში... საოცრად აბზინებული, გამოცოცხლებული ქერქი... ჩრდილში, საბლსუკან ჩარჩენილი დაუმდნარი თოვლი, ჭუჭყიანი ნამცეცებით დაჭორფილი... ჩვენი ქალაქი, პირველი თბილი დღით არეული, დარეტიანებული ქალაქელები — ლანდოს კოფოზე ჩაბინებული უღვაშა კაცი, „აი, გაზაფხულიც მოვიდა, წელიწადის მთავარი დრო, — ცილით ფიქრობს, — რას მოვაცოლე...“ — აღარც კი ახსოვს, მთელი ქალაქი — არეულია, და ჩაცმულობას ხომ ნულარ იკითხავთ, ზოგი — ისევ თბილი მოსასხამითაა გამოსული, ზოგი — ხალათით, და ორიოდ უზომოდ შეხურებული მოქალაქე — თეთრი პერანგისამარაა... ქვეფენილზე... კი ისე მძიმედ დაიარებინან, თითქოს გადახნულ მიწაზე მიაბიჯებდნენ, მიწის სუნი დგას, რა უცებ დათბა... ასეთ სითბოში სოფლად პირველი ბანაობდა ბიჭი, შემცივნებულს, ნაძალადევი ღიმილისას ღრბილები რომ მოუჩანდა, და ხეებს ლოკავდა და მკვლევებული საქონელი... ქალებს ტურნები გამოებურცათ. სარკის წინ ისხდნენ, მაგრამ დაუდევრად იცქირებოდნენ იქით, სარკის მიღმა, და ფანჯარაში... „წყაროდან ჭიქას ნუ წამოვიღებთ... თუ წამოვიღებთ?!“

ის ედმონდო კი, საბრალო ჩვენი, მთლად გზააბნეული დაბოტებდა ლამაზ-ქალაქში, ჩექმა ჩაავლო შესაღებად ქვაბში ანტონიომ, ფეხზე კი ვიღაც ლამაზი მუშტრის კაბა შემოიხვია, — რა უცებ დათბა, ეს რა ხდებოდა... სულ მიეზინა სახე როზინას, ნორჩი ჯანჯაკომო კი მთლად გადაეღებდა, სულმეხუთული, ტახტზე გორავდა. და ერთადერთი ქალი, ტერეზა, ლაღად, მსუბუქად იარებოდა ლამაზ-ქალაქში, რადგანაც თავად ვაზაფხულს ჰგავდა. თვლემამორეულ რინალდოს ფულისადმიც კი გაუქრა ეშხი, ტულიო კი, თავისი უცარი უმძრახობით შემკრთალი, ძალისძალათ ისეთ, ისეთ სისულელეს მოჰყვია... მორცხვად მიიძურწებოდა სადღაც დაბალი მაწანწალა ძაღლი... ეს უცნაური, ეს გიჟი მარტი — ავი ვაზაფხულის თამაშობანი იწყებოდა, მოსარიდებელი, უნდა...

იქვე, მომცრო დუქნის წინ, ხეს ზურვით მიყრდნობოდა დომენიკო. გამვლელებს ათვლიერებდა; ბევრს უცვებ იცნობდა და ესალმებოდა — კაცებს მეგობრულად უწევდა ხელს, ქალებს დანახვაზე — თავს დახრიდა და ყოჩაღად მიიბაკუნებდა ქუსლზე ქუსლს. ჯუხებზე ჩამოიარა — სახელოები ძალიან მაღლა, თითქმის მხრებამდე აეკაბიწებინა და კუნთებდაბერილი, სუნთქვაშეკრული მოდიოდა. ისეთი შთაბეჭდილება იყო, სადმე ნემსი რომ გეჩხვლიტათ, მაშინვე დაიჩუტებოდა და საწყალი კაცი შეგრჩებოდათ ხელში, მაგრამ ჩხვლეტას ვინ გაუბედავდა. დომენიკოს ისე მძიმედ აუწია ხელი, თითქოს ორფუთიანი სვეროოდეს. დომენიკო თავაზიანად მიესალმა, და ძალაუნებურად სიყვარულითაც გაუღიმა — როგორი ხეპრეც არ უნდა ყოფილიყო, საშიში კაცი გახლდათ, ლონიერი, და იმასთან „სიყვარულობანა“ და „პატივცემულობანა“ უფრო გამოადგებოდა. დომენიკოს შიოდა, მაგრამ დუქანში ეულად შესვლისა ერთდებოდა — მარტოკა კაცის სადილობა უადრეს

სირცხვილად ითვლებოდა ლამაზ-ქალაქში.

— დომენიკო, — დაუძახებდა ვიღაცამ.

— ტულიო ხომ არ გინახავს.

— არა.

— რომ ნახო, მოედანზე ჩამოდი-თქო, კარგი?

— კარგი.

თვალი გააყოლა და რატომღაც, უცებ, ძალიან აღელდა. თითები მომუშტა, ღრმად შეისუნთქა ჰაერი, მერე ისე ღონივრად ამოისუნთქა, თითქოს სანთლის ჩაქრობა სურდა. დიდმა საათმა ნახად ჩამოჰკრა ექვსჯერ, რეკვა რომ შეწყდა, გაღიზიანდა, და, დაძაბულმა, თვალი მოავლი იქაურობას, ტულიო გაღიმებული მიუახლოვდა, მაგრამ დომენიკოს იმისთვის ყურადღება არ მიუქცევია, ისევ ვიღაცას გააყოლა მხერა, და ისიც რომ თვალს მიეფარა, მერეღა შეკრთა — არავინ ჩანდა, მაინც შემკრთალი მიჩერებოდა ქუჩის იმ კუთხეს, გააქროლა — ისე იცდიდა, და ის გამოჩნდა — გრძელ, თეთრ კაბაში ჩამული ქალი. გამართული მოდიოდა, და მაინც ფრთხილად; ოდნავ მომღიმარე, დაფიქრებული სახე ჰქონდა, თითქოს რალაციისა უშინოდა. ერთხანს გაოგებული შესცქეროდა ამ უცნაური სიამაყით დამფრთხალ ქალს, რალაციანიარად, უმწყო ჩანდა ეს ნახი ქალი, და მაინც უცხო, შორეული სიამაყით სავსე; რალაც ეტკინა თითქოს დომენიკოს, შეპრწუნებული, გაოგებული, კინაღამ არ აედევნა, მაგრამ ვახსენდა, პირველად რომ ხედავდა, თუმც არა, არა, საღლაც ენახა... თანაც, ტულიომ მკლავზე წაავლო ხელი, ის კი ისევ აფორიკებული, ქალს შესცქეროდა, ვისი სითეთრეც ისე ნათლად გამოიჩინოდა ნაცრისფერ კედელზე. სული მოითქვა:

— ვინაა ეს ქალი...

— ესა? ერთია რა... აქაურიია, ანტონიო ხომ არ გინახავს.

— კი, რა ჰქვია?

— ვისა...

— ამ ქალს — ვისა...

— მავას? ანა-მარია, სადა ნახე?

— აქ არ ჩამოიარა?

— არა, ანტონიო სადა ნახე...

— ვინა?

— ანტონიო.

— ჰო, მოედინსკენ მიდიოდა, რამდენი წლისაა, ხომ არ იცო...

— რა ვიცი აბა, ხომ არაფერი უთქვამს.

— ვის, ანტონიოს?

— ჰო.

— ჩამოვიდესო.

— სადო...

— მოედანზეო... დმერთო ვინ იყო.

— მარტო იყო?

— არა, ვიღაცა ახლდა... — სად ცხოვრობს, ხომ არ იცი?

— ვინ, ანტონიო?

— არა, ეს... — და პირველად თქვა: — ანა... მარია...

— აიი, იქით... იმ კაცის შვილია, კარგად რომ უკრავს... და მეორე ქერა კაცი ხომ არ იყო, დაბალ-დაბალი?

— არა.

— შავგვრემანი კაცი ხომ არ იყო, დაბალ-დაბალი?

— არა. გათხოვილია?

— მოგეწონა? — ახლალა მიუბრუნდა ტულიო, აქამდე გან-გან იცქირებოდნენ.

— მართლა მოგეწონა?

— მართლა.

— ძალიან?

— ძალიან.

— ძალიან-ძალიან?

— მეტი რომ არ იქნება, — თითქოს ხუმრობით იღიმებოდა დომენიკო, მაგრამ საოცრად სიამოვნებდა, ისე აშკარად რომ ამბობდა იმას რაც წესით თითქოს უნდა დაემალა... მერე კი ეს თქვა: — ხომ არ გავაყდი, ისე ვიკითხე.

— არა, გაუთხოვარია. ზოგი იძახის მამამისზე უკეთ უკრავსო. ისე, ზოგს მოსწონს, მაგრამ მე არა...

— ეგ არაფერი... — თქვა დომენიკომ.

— ხომ არ უთქვამს რამე?

— რა უნდა ეთქვა...

— რა ვიცი, შემთხვევით...

— რატომ მეტყუოდა, ჯერ ხომ არ ვიცნობ...

— ვინ, ანტონიოს? არ ვამაგიყო, ანტონიოს არ იცნობ?

— აჰ, ანტონიოს? მოედანზე ჩამოვიდესო...

რის გაზაფხული, რა გაზაფხული, ისეე ზამთრის პირი იდგა. მაგრად შეიფუთნა მოსასხამში, და ქალაქგარეთ წავიდა, რაღაც ტკბილ-მომწარო სუნი სცემდა — ხმელ ფოთლებს სწვავდნენ, საღდაც სხეულში კი უცნაური, მჩხვლეტავი მცენარე იფურჩქნებოდა, ოპო — კაქტუსი! ბინდდებოდა და ფართო ქუდი წარბებამდე ჩამოიფხატა, ყველას, ყველაფერს ემალებოდა, რომ ვეღარ ეცნოთ — ტრიალ მინდორში! — ქარის შრიალზე მაგრად ბლუჯავდა დაშნას. უცხოლ სისინებდნენ ქარით შემკრთალი წოწოლა ძნები — შებინდების ეამს, უცნაური ძილ-ღვიძილი იდგა და სულ უფრო მცირედ გამოირჩებოდა ლურჯი პარიზონტისაგან დომენიკოს მეტი სილუეტო. შეთქმულივით ფრთხილი, გარინდული, მაინც ცდილობდა ღამაზად გადაედგა ფეხი — ეამაყებოდა თავისი თხელი, მოქნილი ტანი და ჩუმად ხშიანობდა დაძაბულ სხეულში ეს სიხარული. ძნას მხარი ვაჰკრა, შეშინებულმა ააყოლა, თვალი, წინ გაიხედა, ნახევრად დანგრეულ, პირქუმ შენობას მოჰკრა თვალი; იმ მომცრო ქვის კიბეს სულ სამი საფეხური ჰქონდა, მაგრამ პირველ საფეხურზე გველი იწვა და ძალიან ღონივრად, მაგრამ რაღაცნაირად შებოჭილი იკლავებოდა — იზმორებოდა ალბათ. დომენიკომ გადააბიჯა, მძიმე კარს ფეხი ჰკრა და ბნელ შენობაში შევიდა. ხელგამვერილი, ფრთხილად მიაბიჯებდა, მეორე ხელით დაშნა ამოაცურა ქარქაშიდან და დაძაბული მიიწვევდა, ხელგამვერილი, ყრუდ გაისმოდა ჩაბნელებულ შენობაში მისი ფეხისხმა. და უცებ დაჭიმული თითებით რაღაც მკვრივს, გლუვსა და ცივს წაებოტინა. წყვილიადში ერთხანს გაშეშებული იდგა და თითებით იწოვდა იმ გლუვ სიცივეს, მერე ლურჯ-წითელი მინით აჭრელბუღი სარკმელი ოღნავ, ბუნდოვნად განათდა — ყვითელი, ვაცრეცილი დისკო

გარედან მოადგა სარკმელს. ლურჯი, იღუმალარ სინათლე მძიმედ, საღებავივით ჩამოიღვარა სარკმიდან, წითელი სინათლე კი, საოცრად მსუბუქი, პაერში მოტივტივე, შენობაში ფარფატივით გაიფლინდა და დომენიკომ გააჩრია, რომ თითებში მარმარილოს სვეტს ეხებოდა. უცხო მცენარე, უცხო მჩხვლეტავი — ოპო, კაქტუსი ვაეშალა და ამ დიდებულ განათებაში, ისედაც უჩვეულო, მჩხვლეტავი სიხარულით აღესილა, მაგრად შემოხვია მარმარილოს სვეტს მარცხენა ხელი, მარჯვენაც, დაშინანი ხელიც შემოაკლო, მაგრად მიეხუტა, ლოყაც მიადო და, ათრთოლებულმა, გაიმეორა: ანა-მარია... ანა-მარია...ა...

— ა...
— დიდი ხანია?
— რა... რა — დიდი ხანია...
— რაც ჩაიარა.
— ვინ...
— ვინ — ანტონიომ!
— პო... იქნება ასე... არა, არ ვიცი...
— საათზე მეტი ხომ არ იქნება...
— არა, საათზე მეტი არა... — და გულში ისევ დინჯად, მძიმედ გაიმეორა: „ანა-მარია, ანა-მარია... ანა... მარია...“

ანა-მარია ქალი იყო, მაგრამ შეელს მკვადა.

ახირებული გახირება

ჩემო მოცილილ, როგორც ერთმა თქვა, და მოწყენილო...?!?! — ხომ არ შეგეშინდა... აი, ასეთი უნიკო ხუმრობაც კი ვიცი. ძალიან მიძიძის, ხელი რომ არ ჩაგჭიდო და კარგად არ გიგრძნო, შენ მუდამ მხედვე, მუდამ მიყურებ, მე კი არ ვიცი ვინ ხარ, სადა ხარ, ისე კი ადვილად რომ დაგიყოლიო, ვის არ შეუსვამს ორიოდ ქიქა და დაგლიოთ ერთი ჩვენც! ჩვენ რა დავაშავეთ ვითომ... რა მოუჭიდებლად გელაპარაკები, არა? აღარ იქნება... მოდი ჩემო კარგო და, არა — მოდი, ჩემო ბატონო და დაგლიოთ ეს პირველი სიჩუმის დიდი კი-

ვით, აგერ ა, მანდეთაა, გამორთე ეს ოხერი, გამოთიშეთ, თუ... მერმულე... მიირთვი, ეს — ერთი. ახლა, ჩემო ქა... არგო მეგობაროო, ფუპ, ისევ ვხუმრობ, მე არ შევინებოდეს, მეტი არაა... ახლა კი, ბოდიში და მეორეც დაეურტყათ, მარტოობის უზარმაზარი ჯამით, რალაცა ახატია ფსკერზე — მარტოები ვართ ახლა შენ და მე... თქვენობით იმიტომ არ მოგმართავთ ახლა, მარტოვინა ხარ ჩემთვის და ისე, თუ გნებავს, აუტრით ეს შენ-თქვენობითი — შენ ბრძანეთ მაშინ, რაც გინდათ შენ — მაინც და მაინც, თუ არ გნებავთ, გნებავთ კი არა, ასეა თითქოს ეს მიღებული და ხანდახან მოვიშველიებ გამოთქმას „ჩვენ“ — მეცა ვარ შეგნით და თქვენ ხომ ორმაგად — შენც და თქვენც... ხომ სიჩუმეა... და მარტოობა... პატარა შევთვრეთ... შენი კირიმე, არ დაიყვირო, ჩვენ არ ვიყვირებთ, არსად, არასდროს, შევთანხმდით, არა? ყური მომეციო, რალაცას გეტყვი... თითოც დაგლიოთ, მგონი, დაგვათრობს, მისაყოლებელი მაინც არ გვაქვს და... ეს წახემსება ხომ არ ითვლება... ახლა კვლავ ჯამით, მარტოვინობის... შენი არ ვიცი, მე კი ვბანცალებ... ჩემსავით სწრაფად არავინ თვრება... დიდი ამბავი, ენა და სახე თუ არ მერევა, და ნაფხებურზეც ვერავინ მატყობს... აქამდე მაინც... ყური დამიგდე, რალაცას გეტყვი: ჩვენ ყველასა გვაქვს ჩვენი ქალაქი, ოლონდ ხანდახან არც ვიცით ხოლმე და თუ არ გამოთქვამთ ბატონო ჩემო, შედამებისას ეამს ამ ჩვენს ქალაქში ერთი გავიარ-გამოვიაროთ... ოლონდ სუ, ჩუმად, და ფეხაკრეფით, აპ — ფრთხილად; ფრთხილად; ქუჩებში როგორ მივიძებრებით — ჩვენი ქალაქი არ იყოს თითქოს... ეგებ არ გნებავთ, ან არ გცალიათ, ვერ დაგიჩემებთ, სხუმის ვიაროთ, და თუ წამოხვალთ, მოდიხაართ, არა, ტყუილბრალოდ კი არ გაკადრეთ, მოცილილო-მეთქი, თუ წამოხვალ ხომ — ძალიან კარგი... ოლონდ ჩუუ, ფრთხილად, მაინც რანი ვართ — არავინ გვინდა, რომ დაგვინახოს, გვინდა, არავინ არ დაგვინა-

ხოს, რომ დავეინახოს არავინ, გვინდა, გვინდა რომ არავინ დავეინახოს და ჩვენ კი, თავებდნი, ცნობისმოყვარე, მხრებ-აწურულნი დავიპარებით... ფანჯარას ხედავთ? ხედავთ ფანჯარა როგორ ლიც-ლიცებს, გაინტრესებთ, იქ ვინა ცხოვრობს, გაინტრესებთ? კიბე არ გვაქვსო — რად გინდა კიბე, აგერ არა ვარ, მოდი, მობრძანდით, ჩემი თავი და თქვენი ფეხები — ჯერ აქ დამადგით ეგ თქვენი ლანჩა — ხომ ასე ჰქვია — ოო, სწორედ აქ, ხელისგულეებზე, ახლა კი თმაში ჩამ-ქიდეთ ხელი, მხრებზე დამადექით ტალახიანი ტერფებით, ნუ გერიდებათ, რაა სასიარტხოვო, შეჩვეული ვარ მტვერსა და ტალახს, ახლა კი კედელს მიეყრდენით, და გაიმართეთ. ფანჯარას მისწუდი? ცოტა გაკლიათ? ო, კი ბატონო, თავზე დამადგით ეგ თქვენი ფეხი, ეგ არაფერი — ოღონდ კი რამით მომიხმარეთ და... ხანდახან მინდა, მარტო არ ვიყო... და მარტოობის დიდ-ჟამით შეესვი... სწორედ ამიტომ — უცნაურია? აჰ, სულაც რა დამადგი ფეხი... ახლა კი კედელს ხომ მიეყრდენით, და გაიმართეთ... თქვენც გიჭირთ ცოტა, ფეხისწვერებზე... აჰ, მარტოობის უძირო ფასია... შე — ქუჩისაკენ პირითა ვდგავარ, თქვენ კი ჩემს თავზე და ფანჯარაში ხომ იცქირებით — დუნედ თუ ხარბად? ნუ გეშინიათ, ვერვინ შევაძინევთ — მე ხომ ქუჩისკენ პირითა ვდგავარ, მიდით, იყურეთ, და თუ ვიღაცა გამოჩნდა შორით, ხელს მაღლა აეწეე და კოჭზე ორჯერ მსუბუქად მოგიკაკუნებთ — მშვიდად იყურეთ... მშვიდად კი არა, ეს რა ეთქვი, დემერო, დე, ყოველივე დაგუფლებოდეთ, სიმშვიდის გარდა, აფორიაქდით? ეგ ტუღიო, ლხინის ყმაწვილი, როგორ იციანის, იციანის როგორ... ხომ არ შეგშურდათ? აჰ, არა, არა... აგერ, თუ გნებავთ, ედმონდო ვნახოთ, ამხანაგს ეძებს... მოწყენილია, შეგეცოდათ, ხომ? ხომ შეგეცოდათ, მოწყენილია, ეგ არაფერი, ეგებ... ეგრე სჯობს... ეგრე სჯობს ეგებ... ცოტათი აქეთ გავისეირნოთ, აჰ, არა, არა, თქვენ ნუ ჩამოხვალთ, იდექით თავზე, ეს — მე წავი-

ყვანთ, ო, რა მიძიმე ხართ, თან რა მსუბუქი, მსუბუქი როგორ, ამეკაცე ხომ ჰხედავთ, გიცი არაა, არა, რაა მტრმანებთ, უბრალოდ, საკუთარ სხეულს მიხრამოხრას ასწავლის და სარკეში სწორედ ამიტომ იქნევს ხელებს და საუკეთესოდ იღიმება — დუილიოა, მათი მრჩეველი... რა უნდა უთხრას? რა ვიცი, ამა. იმათ მოსწონთ და, ფუტ, მომეცია, ძან დილია ის საესე ჯამი, ხედავთ ჟულიოს? ჟულიოს ხედავთ? დარბაისელია, ამაყი, დინჯი, მაგრამ ხანდახან მაინც ბითურდება, ცხოვრება რაა... რაა ცხოვრება?! ცოტა — ფანჯრები... ეს ვინსენტია, რას ლაპარაკობს? დამიხსოვრეთ, საყულო შეზნეული აქვს თუ არა, და მერე გეტყვით თავ-თავის დროზე... ეგ ტერზია, ვიღაცას უცდის? არა, არ მივა — ცვლებები... ისე, ხომ მოგწონთ? აჰ, რა ქალია, ეჰ, მეც კი მომწონს... აქეთ წავიდეთ, იმ ფანჯრისაკენ, გესმით ეგ ხმები? გესმით, უკრავენ... გესმით? ხედავთ, ვინ უკრავს... ხედავთ? — სხვისია... ხმათა მეუფის, შეხედეთ ხელებს, სიმებს კენკავენ, შეხედეთ სახეს, გაქვავებაში ამოდრავებულს — მეუფისაა. ვისია მაინც, ნახად უხეში ქალი დაკვრის ყამს, აღზევებული, თუკი უკრავს და სხვაფრივ — უმწეო... ისე, თუ გიყვართ? ეეჰ, მეც მიყვარს, თქვენ ვესმით? — ვტრია... აი ეს ქალი მეც კი მიყვარდა და იმას კიდევ, მგზავრს, დომენიკოს, იმას ნუ ვნახავთ, ნუ ვნახავთ იმას, არა აქვს აზრი, აქ, ამ ხალხიდან, სუყველასა აქვს თავისი სახე, მხრები, ხელები, მზერა, საყულო, და ამა თუ იმ საგანზე აზრი, ამას კი, ჩემს მგზავრს, მგზავრს — დომენიკოსს, ჯერ არაფერი ხომ არ ეტყობა? ხომ არ ეტყობა ჯერ არაფერი... არაფერი ხომ არ ეტყობა ჯერ, რადგან ასე მსურს — ცოშია, ცოში, როგორ დავთვერი... მაგრამ მოივლის კიდევ ქვეყანას, ნახავს კამორას, კანუდოსს ნახავს და მერე, მერე — ვიცი ყოველი, წინასწარ ვიცი, ხომ არ ვლრიალებ?... დიდი ბოდინი, გავერთე ცოტა, დიდ ბოდინს ვიხდი... მაგრამ იმას ჯერ ნუ, ნუ შეხედავთ, აგერ ეს სახლი, სახლი ცისფერი,

რა ავეჯია, რა ქურქლეული, აქეთ მობრძანდით, არა, მივიყვანთ, შესწვდით ფანჯარას? რაიმეს ხედავთ? არა, ეგენი ცოლ-ქმარი არ არიან, როგორ გეკადრებთ, ეს ქალი — ცოლის მამიდაა მისი, ძმისშვილი შეუძლოდა ჰყავს, მიზეზობს ცოტას და ძმისშვილისავე თხოვნით სიძეს ზურგსა ჰბანს — რას არ შესწვდება ქურდული თვალი, რა და რა ჰქვიათ? კუმეო და მამიდა არიან. და ამ გვილის ცოლიც თუ გაინტერესებთ, აქეთ წავიდეთ, ამ ფანჯრისაკენ, მობრძანდით აქეთ, ეს მშვენიერი ახალგაზრდა კი სწორედ ცქრიალა კონჩეტინაა, მკავეს რომა სჭამს... ხომ არ დაიძალეთ ამდენი ფეხზე ღვომით, თანაც, ვიწროდ ხართ — სულაც არა მაქვს ვეება თავი... კიდევ კარგი რომ, ტალახი გახმა — ნაკლებად გიცურთ ფეხები, არა? ეს კი ცილიოს ოთახია, და, თუმცა ბნელა, ორნი არიან, აჰ, არა, არა, ახლა მანდ ცქერა არ შეიძლება, საინტერესოა ვია, იცოცხლე, და უხერხულია მანაც... ერთხელ ხომ ვიყავით უკვე, ოღონდ სულ სხვაგან, გახსოვთ, ვიყავით?... იმ ორთან, ორნი... იმ ნამდვილ ქალთან... სხვაგან წავიდეთ, ვიბოდილაოთ, ჩვენ ხომ, მოცილილებს, სხვა საქმე რა გვაქვს... ისე კი გეტყვით, თუ არსად გამთქვამთ, მგზავრს, დომენიკოს, დრაჰკანებიანს, დამკვრელი ქალი მე შევაყვარე. ქუჩაში იდგა, მე კი, ბატონო, მონა-მორჩილმა, ანა-მარია ჩამოვატარე... რა ძალა მადგა, ერთი ხომ ჰყავდა — ტერეზა, ქალი... ასეა, ასე, ჩვენით ვირთულეობ მუდამ ყველაფერს და წარმოვიდგენიათ, ბატონო ჩემო, ასე განსაჯეთ, რომ შეიძლება, შეიძლება რომ მესამეც მოჰყვეს... ძირითადგანი, თორემ ისე კი, იცოცხლე: პრელა-პრულაებს ბევრს შეეახვედრებ... კამორას ნახავს, ნახავს კანულოს... რა მატლიკინებს, ხელს ხომ არ გიშლათ? აჰ, ანტონიოც, ჩვენი მღვდელი, და მხიარული ქალიშვილები — ორნიღა დარჩნენ, გაუთხოვარნი, ეს მესამე კი ცოლია მისი, ველარ იტინის კვლავინდებურად, რა სხაპასტუბით მოგაყარეთ, ხომ? ხანდახან აზრი ვადამცდება და აბიტომია,

რომ სხაპასტუბით... ეგ არაფერი, თქვენ, თქვენ — იყურეთ... ოღონდ იყურეთ — თქვენი თვალები და ჩემი თავი — ოღონდ იყურეთ და თუ მოგწყინდათ — თქვენი ხმალი და ჩემი კისერი — აგვრ არა ვარ, წამსვე დამბურეთ... მე კი, მანამდე, შევეითამაშებ, არ ჩამოვარდეთ, ჰქვი — მხიარული მეომარი, მანულო კოსტა! ჰოპი ხომ არ ტორტმანებთ, ისიც დაგვიცდის, იის, მიჩინიო... და დონ დიეგო, ვჩურჩულე გესმით, ამ უცხოური სახელებისა ნუ გერიდებათ — დიდი ამბავი! დონ დიეგო, დონ... და ვაკეირო, გულადი მწყემსი ძლიერ უბრალო სახელით — ზე ერქვა მხოლოდ... ცოლ-შვილი ჰყავდა... ცოტა დავლიე, არა მიჭირს რა, თქვენც ყლუნწეთ, არა? საკვირველია, ასე ნასუამნი, ფეხზე რომ ვდგავართ, თანაც თქვენ — თავზე... ეს ყველაფერი ძალიანა გთხოვ, ზუმრობაში ჩამომართვათ მხოლოდ და ახლა — დროებით, ჩვენ-ჩვენი გზა გვაქვს, გვაქვს ჩვენ-ჩვენი გზა, გზა გვაქვს ჩვენ-ჩვენი და არ გეწყინოთ კი, რომ მე უთქვენოდაც შემიძლია ფანჯრებში ცქერა... რაღაც უხეში გაკადრეთ, მგონი — ხომ არ გეწყინათ, ჩემთვის რომ საჭირო არაა თქვენს თავზე ფეხის შედგამა... ცოტას კი ვნანობ, რაღაცეები რომ წამომცდა და, რა ვუყრთ მერე... ორი სასმისით ნასუამი გახლდით, თანაც, საღამო, მოგვხსენებთ, საღამო ეამი და თუ არ გჯერათ, რომ საღამოა, აქვე ვიყვირებ: „სა-აღამოს რვა საათია და ყველაფერი...“ ყველაფერი კი, ვითომ?

აჰ, ცვლილებაანი...

ანა-მარია!
და ფიქრი, ფიქრი, სათაურით —
„ვთქვათ...“
ანა-მარია, ვთქვათ, ქუჩაში მიდის, უმწეოდ იღიმება... ის თეთრი კაბა, სადა კაბა აცვია თეთრი, ქუჩაში მიდის, ფეხს ფრთხილად ღვამს, ნაფეხურები — ვთქვათ და თოვლია... არა, თუკი თოვს,

მზინაე მოსასხამში შეფუთვინის, შვი თვალ-წარბი მოუჩანს მხოლოდ, და, შე- მცოვნებულს, ნიკაბი მკერდზე დაუბ- ჩენია, თბილ ყელსახვევში სუნთქავს და სუნთქავს, თბილი ჰაერით ნოტივდება გრილი ტუჩები, სპეტაკ სახეზე ისე ვარ- დისფრად გამოხაზული, თავდახრილს, ათოვს, გათენებულა... არა, არ უნდა მგზავრს, დომენიკოს, წამოდგომა და პირის დაბანა, გამოფხიზლება არა სურს, არა, ასე სჯობს, ასე, ხარამაც თელემში ფიქრი და ფიქრი, ის ჯიუტი „ვთქვათ“ — ეს რა სიტყვაა, ყველაფრის შემძლე, ყოვლისმომცველი...

— ხომ არ ისაუბ...
— არა, არა.

— კეთილი, სენიორ.

ფუპ, ჩაუშალა... რას შემოეთრა, ვინ- მე თუ მოვა, ასე ცოცხალი, წითელლო- ყება, მერე ძნელია, ძნელი — უკარებაა ვთქვათ... უხ, ეს ნივთებიც, ასე ნამდვი- ლი, ისეთი ცრუ... საბანი წაიფარა თავ- ზე, მოიკუნტა, და წელა, მძიმედ ატივ- ტივდა იმ გამთბარ სიბნელეში მისი უსა- სწაულმომქმედებულესობა — ვთქვათ — ანა-მარია დიდ ველზე მიჰყავს, რალა თქმა უნდა, ველი მწვანეა, თუმცაღა — არა, არა, ვინ მოგვიანაჟა ველთა სიმწვანე — ისფერ ველზე ორნი მიდიან... სულ სხვა ფერები: ლურჯ მდინარეზე — ყვი- თელი ხიდი, ამოზნექილი, და მოქანავე, გადასასვლელი, ხელზე ეყრდნობა მშვი- დად დამფრთხალი, უმწეო ქალი...

ამ დროს ედმონდოც თავის ოთახში ტანტზე იწვა და მუცელში რაღაც ჯიუ- ტად, მოუჩრდებლად ღრღნიდა. იმანაც რამდენჯერმე დააპირა წამოდგომა, მაგ- რამ გადაიფიქრა. მერე მაინც წამოჯდა, მსუბუქად დაეხვა თავბრუ, გაკვირე- ბულმა, მუცელზე მიიღო ხელები — დანა ატავს... მოეჩვენა, რა თქმა უნდა, ნამდვილად კი არა — ესეც „ვთქვათ“ გახლდათ — ოთახში მარტოდმარტო იყო, ისე კი, დანის ტაკებას ძალიანა ჰგავდა. ტკივილმა რომ გადაუარა, სქე- ლი წინდები ჩაიცვან, ჩექმაში ჩაყოფე- ხი, ისევ დაეხვა თავბრუ, ფეხებშიაც ღრღნიდა, წელათრეული, ფანჯარასთან

მივიდა. გაზაფხულის ძალიან თბილი დღე იდგა, ქუჩებში გამოფხიზლიყო ხალხი... მოლონივრებული მზისკენ გაე- შვირაოთ სახე, ილიმებოდნენ. ვიწრო ოთახისა შეემინდა ედმონდოს, ქუჩა მოუნდა. წვალებით შეიკრა თეთრი ხა- ლათის ლილები, თავბრუ დაეხვა...

დომენიკო კი ისევ იწვა. იწვა — ნე- ბიერობდა — ანა-მარია წვიმაში მოხე- და, ვთქვათ. უტევ რომ დასცხებს, მზია- რული შხაპუნით, ისეთში... ხისკენ მია- შურებს, ოღონდ სირბილის რატომდაც რცხვენია და ოდნავ აჩქარებული ნაბი- ჯით, სახელაუწილი, გაფოთლილ ტოტე- ბქვეშ შეაფარებს თავს, სახელაუწილი — დომენიკოც იქვე დგას რადგან... თავის მოსასხამს მოარგებს მხრებზე, თვალეში შეხედავს, გახე და დაბლა იყურება ფერმკრთალი ქალი, ერთიანად აკრეფილი, და თხელი, ჯიშინი ნესტო- ები უთრთის, ლამაზად ონაცვლებს ფეხს, ლამაზია და აშოლტილი, სუსტიც, უმწეო, უნებური სიამაყითა და სევდი- თაც საესე — ანა-მარია ქალი იყო, მაგ- რამ შველს ჰგავდა...

— ეე, ბოდინი... ავად ხომ არ ხართ.

— არა, არა, კაცო, არა, „შემიკლა ხელში მაინც არ მომასვენებს... ქუჩა- ში ხომ არ გავსულიყავი... ეგება შემხვ- დეს!“

ათიოდ სახლს იქით, არც თუ ისე შორს, ედმონდო კიბეზე ჩამოდიო- და. სახელურისთვის ჩაეჭიდა ხელი, ფრთხილად ჩადიოდა, მაგრამ ტკივილ- მა ორად მოხარა. ხელები ისევ მუცელ- ზე იტაცა. მოიკაცვა, ძლივს ამოისუნთქა, ოდნავ ეშველა, ორივენი გაუჩინდნენ, ისიცა და ჩასაფრებული ტკივილიც თითქოს დონეს იკრებდა, ხელის ზურ- გით მოიწმინდა ოფლით დაცვარული შუბლი, კიბე ჩაიარა, კედელს გაუყვა. თავბრუ რომ დაეხვეოდა, მხრით ეყრდ- ნობოდა კედელს, და ასე იდგა, თვალს არიდებდნენ... და მწვანე, მრგვალი ქიანველები...

ის ოხერი არტურო მაინც არ მოა- სვენებდა, გაბრაზებულმა, ფეხი ჰკრა საბანს, იატაკზე გადმოაგდო, ხალათს

დასწვდა და ისე ღონივრად ჩამოაცვა ტანზე, კინალამ გაფხრიწა. „ეგება შემხედეს...“ და ამაყად ჩაირბინა კიბე, ანამარიანზე ფიქრისას რატომღაც მოუნდა, ლამაზად ემოძრავა, ამაყად და კოხტად, ვიღაც ჭიუტად უთვალთვალებდა და დახვეწილ მოძრაობებსა სთხოვდა, რა იყო მაინც, ეს რა ხდებოდა... ეზოში დოქს წაბანა ხელი, და წყალი ცალი პეშვით სამჯერ იჭურა... ლამაზ-ქალაქის ბინადარნი ქუჩა-ქუჩად გამოფენილიყვნენ, დიდიან-პატარიანად, და, გზაფხულით გაბრუებული, უგოც კი აღარ იმუქრებოდა, მაგრამ დომენიკოს მოჰკრა თუ არ თვალი, ისე შეშინდა, გაფითრდა კიდევ და თვალს მიეფარა. „რა ემართება ჩემს დანახვაზე... უცნაურია...“

ედმონდო კი მხრით მიყრდნობოდა კედელს, ცისფერი საღებავით ამოთხვრილიყო. თვალს არიდებდნენ, მაგრამ იმას მაინც არავისი დარდი არა ჰქონდა — გაღონივრებულ გულისცემას ყურს უვადებდა, გაკვირვებული. რაღაცას იმუქრებოდა განრისხებული გული, ჭერ სხაპასხუებით ამორგდებოდა, მიწოდებოდა მერე, მაგრამ ეს გატრუნვა უფრო საშიში იყო და ამაზრზენი, გულისა ისევ შეჭრა სჭობდა და ედმონდო, გაკვირვებული, აუზისაკენ მიიკვლევდა გზას და გული რომ არა, არც გაუძნელდებოდა მისვლა — გზიდან ყველანი ეცლებოდნენ. მუდლიანა სასიეროდ გამოსულმა ანტონიომაც საჩქაროდ აარიდა თვალი, ცილიომ წამით ზიზღიანად შეავლო მხერა და პირი იქცია. „აუჰ, გამობრძანებულა ესეც, — მხიარულად გაიფიქრა ტულიომ, მიმოიხედა და შორს დომენიკოს მოჰკრა თვალი, — ოჰო, ვინ მოდის... ორი შუშუნა...“ ედმონდო კი აუზთან მივიდა, ძალიან მოუნდა თავისი ქალაქის წყალი, მაგრამ ქვის ლამთან თვით დუღილი და დარბაისელი სენიორ გულით იდგნენ, თავაზიანად უსმენდნენ აღშფოთებულ მამიდა არიადნას:

— გაივით? წუხელის თურმე ვიღაც ორი სალახანა დაიარებოდა ლამაზ-ქა-

ლაქში, ერთი მეორის თავზე იდგა და ფანჯრებში ჩუმად იცქირებოდნენ... ვინ იყვნენ მაინც, კაცმა არც კის... ცხელაინებთ და ამისხენით — ეს რა წესია? სალახანები!...

— ქურდულად ცქერა — გაიძვრობის საწინდარია...

შიგ ყელში მძლავრად ურტყამდა გული. ერთი წაქცევა ქვეყანას ერჩია, მაგრამ აქ, ხალხში, მისთვის უკარგება ხალხში, ერიდებოდა. და ქალისაკენ დაადო თავი, ამარბაცებულს, სუნთქვა ეკვროდა, რკინად ქცეული ჰაერის ჩაბეჭა სურდა... მთელ თავის მოკლე ცხოვრებაში ამხანაგთმამებელს, აღარავისი დანახვა სურდა... სადმე შორს მარტო... დომენიკომ კი უხეშად მოიცილა ტულით და თეთრხალათიანს აედევნა, ზედ ქალის პირთან დაეწია, აჰ, სხვა ყოფილა, მაგრამ ნაბიჯი, ასე უზომო, და არეული... რა დაგეშართათ... შენ ხარ, ედმონდო? ედმონდო, გესმის?... იმან კი ხელისგული აჩვენა, სუსტი ბრძანებით გააქვავა აღვილზე, რა იღუმალი ძალა ჰქონდა მაინც თვალებში — მწვანედ უკიაფებდა მხერა, უცნაურად განათებული მწვანე იყო — ჭაობისფერი, მზე რომ ყვითლად აკიაფებს, და სწორედ იმ გადაჭრილ ხესთან წამით ჩამოჭდა თუ არა, მაშინვე წამოიჭრა ზეზე, იმ ვადაჭრილ ხეს გაეცალა და აღტაცებული, გაბევებული, რაღაც შორეულს, რაღაც შორეულს და მიუწვდომელს, ყურით კი არა, მთელი თავისი სხეულით უსმენდა ედმონდო, ცალხელგაშვრილი, მეორე კი ყელზე მიედო, გამწარებისგან გადაქანცულ, ამორგებულ გულთან, ორიოდ წამს ასე იდგა, ისმენდა იმას, როდესაც თურმე მთელი ცხოვრება გააცხენდებდა — ორიოდ წამში — დაეცა მერე... ვერ ჩაიჩოქა, პირქვე დაემხო... ფხვიერ მიწაში თითებჩასობილს, ზურგზე დაეტყო, მაღიანად იზმორებოდა...

და აცახცახებული, არეული დომენიკოს სიტყვების გავგონებისთანავე ლამაზ-ქალაქელები ქალაში რომ მიცვიდნენ და ედმონდო პირადმა გადმოაბ-

რუნეს, გაშრენ — ამაცი იწვა, არვინ უნდოდა...

და მაინც, ტახტზე რომ დაასვენეს, ვერაინ სცნობდა — ყველასათვის უცხო, ამადლეველები, თავისუფალი იწვა — არავინ სურდა!

დღეს კი თუმცა არ უყვარია, არც ჭაღარა არ დაუგლეჯია, ლოყებიც არ ჩამოუხოკავს და თავშიც არ წაუშენია ხელი — ყველანი მხვდნენ, როგორი ყოფილა ჭეშმარიტი გლოვა: იმან, მოხუცმა, უბედურებით გაკაყებულმა, ცივ ხელზე დაადო ხელი და, დიდებულს, ამაცს, უსაყვარლესს, მხოლოდ ეს უთხრა, ვაოცებულმა ესა თქვა მხოლოდ:

— რად არ უყვარდი არავის, შვილო. ეპ, სხვისი ქირი...

პატრიცია, სასაცილო ძალი

ჭალაში, ფერად ნოხებზე ისხდნენ. ლამაზ-ქალაქის რჩეული ახალგაზრდობა, შუახნის კაცთან — მიტმასნილ ალექსანდროსთან ერთად, ვაზაფხულის თბილ, მზიან დღეს ქალაქის განაპირას, ჭალაში ატარებდა, და თუმცა მხიარულ ქალიშვილებს ერთი სულა ჰქონდათ, აკისკისებულებს ენენ, დროსტარება ვერ აეწყო რაღაც, დაღვრემილები ისხდნენ. რა მოხდებოდა, ანამარიც რომ ყოფილიყო, მხოლოდ იქ მოკრა გუშინწინ თვალი, ლამაზ-ქალაქის სასაფლაოზე.

— შენ მაინც რამ დაგაღონა, ალექსანდრო?

— თქვენს ხელში... რა ვიცი, აბა, ცილიო-ჩემო.

— ტულიოს ბრაღია, ოტოტათი გაიბუტა კონჩეტინა, — ეგ რომ მოიწყენს, ყველაზე გადადის ხოლმე.

ტულიოს ესიამოვნა, მაგრამ არ კი შეიმჩნია.

— კი ბატონო, — გაკაპასდა კონჩეტინა, — ვიჯდეთ ასე და... ოო, ვინ მოდის!

— ვინ? — თავი ასწია ანტონიომ.

— პატრიცია, ტიბუსი. ახლა კი ვი-

ცინებთ, იცოცხლე — შტერი, შტერი, მერი რომ არ შეიძლება. ახლანაჲს ქმარს გაპყრია, კუმეო, ცხვირსანსო არ ამოგვიარდეს, ცუნ-ცულა, და ნახეთ, რეებს მოვაყოლებ.

— რეებს? — დაინტერესდა ტულიო, — ახალგაზრდა ქალი ძალიან მიმხიდველი ჩანდა, — ჩვენთან მაინც არ გადავიშლის გულს, მე, მაგალითად, სავროთოდ არ ვიცნობ.

— არც მე.

— არც...

— მაგრამ არა აქვს მნიშვნელობა, ეგ ისეთი სასაცილოა, ისეთი მიმნდობი. საწყალი, ასე გაზარდეს და რა ქნას, ახლა კი, ნახავთ, ნახავთ. რა იქნება, კარგი რა, კუმეო, სირცხვილია... პატრიცია!

ქალი შეჩერდა და ერთხანს დიდის გაკვირვებით შეაყქერდა კონჩეტინას, მერე კი დიმილმა გაუნათა სახე: — ოპ, შენ?

— ხალამი, ხალამი, გამარჯობა გენაცვალე, — გადაკოცნა კონჩეტინამ, პატრიციაშეც თვალები დახუჭა და ისე აყოცა, — როგორა ხარ?

— ეეპ, ცუდად, ცუდად, ჩემო... იცი, შენი სახელი დამავიწყდა.

— კონჩეტინა.

— ცუდად ვარ, ცუდად, ჩემო კონჩეტინა, ეეპ, რა ცუდად გაუთხოვდი.

კონჩეტინამ გამარჯვებული მზერა მოაგლო საზოგადოებას:

— რას ამბობ, მართლა? აპ, რა ცუდია, ჩამოვჭეკი, ჩემო პატრიცია, აგერ დაჭეკი და გვიამბე.

ყველანი შესტკეპროდნენ ქალს — ძალიან ლამაზი იყო, ოღონდ სახეზე უმკუობის დამლა აჩნდა.

— ეეპ, რა ცუდად გაუთხოვდი, — დაიწყო პატრიცია, — მე კი იგი ინტელიგენტი მეგონა. ხომ იცით, განათლებული კაცი, ნაკითხი, და მე, გამოუცდელი გოგო, ისე მომბაჯლოვა. ერთხელ დიდ ბაღში დავუნახივარ, ვარდების ბუჩქთან და ასე უთქვამს თავისი მეგობრისთვის: „ვინ არის ნეტავ ეს გოგო?“ — მე მას თავიდან მოვეწონე,

მეგრამ რათ გინდა... შენ მაინც ხომ იცი, კონჩეტინა, თუ როგორი ოჯახია ჩვენი, დედა როგორია, მამა... თავიდანვე ისე იქცეოდა, ჩვენს ოჯახში რომ შემოვიდა, რომ... როცა სადილად მოდიოდა, ყველანი გვანაკლებდით. მაგიდაზე აბრეშუმის ხელსახოცები უნდა ყოფილიყო, თორმეტი ცალი, და ძვირფასი სუფრა, ამოქარგული, იძახდა, ინტელიგენტი ვარო. მეც ასე მეგონა... რომ ისადილებდა, სუფრაზე შავ ღვინოს აკურებდა, ვახშადაც ეს სუფრა არ შემომამართო... მოგვედი რეცხვით, კონჩეტინა, მოგვედი... ბალიშისპირზე ერთხელ თუ დადებდა თავს, მეორე დღეს როგორ იკადრებდა. ის კი არა, ღამით თუ გაეღვიძებოდა, გვერდით ახალი ბალიში ეღო და იმას იღებდა თავქვეშ — სახზე ნაოჭები აღარ გამიჩნდებო. შენ მაინც იცი, კონჩეტინა, როგორ მზრდიდნენ, დიდება განა რამეს დამავალებდა? გაგიქებული მიყურებდა და მეუბნებოდა, ო, პატრიცია, შენ უნდა დადგე და აუთოვო? განა ამისთვის ისწავლე ღირაზედ დაკვრა? არა, ის ნამდვილად დესპოტი იყო და სადისტი, ფული... ფულზე ხომ ზედმეტია ლაპარაკი. უმადლეს საზოგადოებას ხომ ვერ ჩამორჩებოდა — ქაღალდს თამაშობდა, წარმოგიდგენიათ? ვალი როცა ჰქონდა, ჩემი ზურმუხტის ბეჭდებს ვყიდდი და ფულს ვაძლევდი, აბა რა შექნა. პურის ფული რომ პურის ფულია, ისიც კი არ მოუცია თავის სიცოცხლეში. არა, უბრალოდ ბოროტი ადამიანი იყო, მე კი იგი ინტელიგენტი მეგონა. როცა ფეხშიმედ ვიყავი და ვთქვათ, სამზარეულოში დევს ყურძენი და ძალიან მომინდა, არა? — მე ხომ ფეხშიმედ ვიყავი — არ შემეძლო ამის თქმა, ვერ გაგებდავდი.

— რატომ.

— რა ვიცი, რატომ. აი, ვერც კი გაგებდავდი ამის თქმას — ოთახიდან სამზარეულოში ვერ გავიდლოდი.

— რატომ, პატრიცია?

— აი რა ვიცი, რატომ. უბრალოდ,

ისე იქცეოდა... მე კი იგი ინტელიგენტი მეგონა. იმან ნამდვილად თავგაბი ამიზნია, თორემ სულაც არ ვაპირებდი გათხოვებას. აი, ახლაც სადმე რომ შემხვდება, მაჯადოებს და სასწრაფოდ გავეცლები ხოლმე, კიდევ რომ არ მომაჯადოვოს და არ შემირიგოს. იმისი ცოლობა კი საშინელება იყო — კვირასი რამდენიმე ღამეს სულაც არ მოდიოდა სახლში, მეუბნებოდა, დედაჩემი უჩემოდ ვერ იძინებსო. დღეს დედასთან უნდა დავრჩეო და ისე კი, როგორც წესი, ღამის ორ საათამდე არ ძოდიოდა, რომ ვკითხავდი, სად იყავმეთქი, დედას ვაძინებდი, დედიკო ისე არ დაიძინებდა, ხელზე თუ არ ვეამორებოდიო. ისე კი, სინამდვილეში, თურმე გლახა ქალებში დადიოდა, წარმოგიდგენიათ, როგორი საზიზღრობა?

ტულიომ ამაყად გაიღიმა და, ხალჩაზე წამოწოლილმა, თითები აითამაშა მუხსზე.

— მაშინ ვერაფერს ვხელებოდა, ბავშვი ვიყავი, და თურმე ისე სასტიკად მატყუებდა, მე კი, სულელს, ინტელიგენტი მეგონა. თანაც, ხომ იცი, ქალებს რატომღაც მოსწონთ ასეთი ტიპები, წარმოგიდგენიათ? თუმცა, რაღა შორს წავიდე, მეც ხომ მომწონდა მართლა, წლოვანებას აღარ იკითხავ? ახლაც არ ვიცი, ზუსტად რამდენისაა. როცა შევეცი და მივთხოვედი, ასე ამბობდა, ოცდათორმეტისა ვარო, მოწმეებს ხომ არ მოვთხოვედი, სიტყვაზე ვენდე, სინამდვილეში კი ორმოცდაერთი წლისა ყოფილა, ორმოცდაერთისი, მე კი იგი ინტელიგენტი მეგონა. არა, ნამდვილად მომაჯადოვა, რაღაც ჯადო იხმარა, თორემ როგორ გავეყვებოდი, მე სულაც არ ვაპირებდი გათხოვებას და, წარმოგიდგენია, ჩემო, ეე...

— კონჩეტინა.

— წარმოგიდგენია, კონჩეტინა, რა დღეში ჩამავლო?

— ასეთი საზიზღარი კაცი იყო? კმ, საზიზღარი...

— სწორედ ასეთი, ჩემო კონჩეტინა, მე კი იგი...

„ქალი სულელი უნდა იყოს, — ფიქრობდა აღფრთოვანებული ტულო, — ისე არაფერი უხდება, როგორც სისულელი, ღმერთო, რა მშვენიერია...“

— ახლა კი წავალ, ჩემო კონჩეტინა, ბავშვი ჰაერზე უნდა გაეფიფანო, გაიღვიძებდა.

— გაჯავს ბავშვი?

— კი, სამი წლის გოგო, ისეთი კარგია, — პატრიციას თვალები აუცრემლდა.

— კარგად იყავი, ჩემო კეთილო.

— ბოდიში, თუ შეიძლება, ერთის წუთით, — წამოდგა ცილიო, — ნუთუ ის მართლა ისეთი საზოლარი მხეცი იყო, რომ ქარვისფერ ყურძენსაც კი ვერ მიირთმევდით თქვენ — ასეთი შესანიშნავი არსება, და თანაც, თა-ანაც, თქვენს იმ მდგომარეობაში?

— რა მდგომარეობაში.

— აი... — თქვა ცილიომ და თვალები ერთბაშად აუციმციმდა, — ფეხმძიმედ რომ ბრძანდებოდით... აჰ!

— აბა?! იმ მდგომარეობაშიც კი...

— თქვა პატრიციამ და კონჩეტინას მიუბრუნდა, — რა კარგი ბიჭი ჩანს, მშვენიერი ყმაწვილია, რა ჰქვია?

— ცილიო.

— კარგი სახელია.

მაგრამ ყოველივე ეს ისე გულგრილად, ისე დაუდევრად თქვა, ცილიოს ერჩია, მკლავზე მსუბუქად, ოდნავ ვერაგულად რომ შეხებოდა და იმას კი სილა გაეწნა. იქვე ჩაჯდა, ახლა უკვე სისულელი იყო გაცილებაც ფიქრი.

— ეგება დარჩე?

— არა, კონჩეტინა, ბავშვი ჰაერზე უნდა გაეფიფანო. ერთი დღეც რომ გავუტდინო, მაშინვე ფერს ჰკარგავს. ნახვამდის, კონჩეტინა, — და ლამაზად წავიდა.

ტულიომ კი თვალი გააყოლა და მტკიცედ გადასწყვიტა ერთი რამ.

პატარა ხანს ჩუმად იყვნენ, კონჩეტინა გამარჯვებული შესცქეროდა ყველას.

— ვა, რა მახლო ტიპი იყო, არა! —

დაიყვირა კუმეომ და მხიარული ქალიშვილები წამსვე აკისკისდნენ.

— ხომ გითხარი, ცუნ-ცუნა, აკი გეუბნებოდი.

აქ კი ალექსანდრომ ველარ მოითმინა და სიტყვა აიღო:

— რაღაც უნდა ვითხრა, კონჩეტინა. რომელი ყოფილხართ კალაბრიაში? თურმე, არცერთი.

— კალაბრიაში კლდოვანი, ძალიან ძნელად, უუძნელესად დასამუშავებელი მიწაა, — შორიდან წამოიწყო ალექსანდრომ, — რკინის მძიმე, წვეტიანი ლომი უნდა ურტყა, დამუშავებას თუ მოისურვებ. ყოველი გოჭი — ეს წამებაა, შენ კი, კონჩეტინა, ახლა რომ ვიყურებ, აბა, ცოტათი შეატრიულე თავი... პო, აბ ასე — შენს თავს რომ ვაკვირდები, მიუხედავად აფუებული ვარცხნილობისა, მაინცა ვხედავ, შიგნით რა ხდება. შენ ნაზი ტვინი გაქვს, კონჩეტინა, აქა-იქ ნაოჭებით მკრთალად გადახაზული, მაგრამ შენი თოთო ტვინი გაცილებით უფრო ძნელი დასამუშავებელია, ვიდრე კალაბრიის მიწა!

ასეთი გაბრაზებული იქამდე არავის უნახავს.

— ერთი ბეწო რაიმე ადამიანური რომ შეგაგენებინოთ, რკინის ლომიც კი არ მიშველის, აგერ, გრძნობაზე ხართ და შენ კი, კონჩეტინა, მართლა სულელივით რომ აპარბალებ თვალებს, რკინა რომ ჩაგცხონ, ღმერთმა დაგიფაროს და, გულწასული მიხვდები რამეს? არადა, ლაპარაკი თქვენ არ გესმით, არც დარიგება, ადამიანებში ხომ ვერ ერკვევი და ვერ ერკვევი და სხვა რა გიყო, რომელი მხრიდან მოგიდგე, კონჩეტინა, ბრძივო? რაღა გაჯადრო სხვა...

— ამაზე მეტს რაღას აჯადრებ, ალექსანდრო, — ყალბად გაუღიმა ტულიომ და დააყოლა, — უყურეთ, გაბრაზებაც რომ სკოდნია ამ მათხოვარს...

— მათხოვრის ხმა მესმის! — დაიგრგვინა ალექსანდრომ, — ნამდვილი მათხოვრის ხმა — წამო, შუშუნას და-

გალეინებ... თქვენ არც კი იცით, ვინ იდგა თქვენს წინ, ბევრი კი გეგულე-ბათ ასე მიმნდობი, ისეთი სათნო?

და უცებ კონჩეტინა გაკაპასდა, წამოხტა და ქუსლი დაკრა მიწას, ალექსანდროც განრისხებული გახლდათ და მოკლე-მოკლე წინადადებებს ისე სტყუარცინდნენ ერთმანეთს, თითქოს შუბს ასობდნენ ხეში:

— რით დამიმტყიცებთ!

— რას!

— სულელი რომ ვარ!!

— მაგას რა დამტყიცება უნდა!

— სცადეთ, აბა!

— ვცადოთ?

— დიას!

— საბუთი გნებაეთ?

— კი!

— კი ბატონო!

და ალექსანდრომ უცებ საშინლად დაიღრიალა:

— აღსდექ, კუმეო!!!

აგურის მომცრო, პატარა სახლი

ლაშვ-ქალაქში ვარდისფრად და მოციფროდ ღებავდნენ სახლებს, ის კი, ის ერთი, აგურის სადა, უბრალო სახლი, ანა-მარიასი... სევდანარევი ბურუსით მოცული სამფლობელო... ღამის დარაჯი, ლეპოლდინო, არასგზით აღარ აივლიდა აგურის სახლთან, რადგან ღამ-ღამობით, მამლის ხმობამდე, ვიდაც შევმოსასახმიანი, თვალზე ქუდ-ჩამოფხატული ადამიანი იდგა — ის ჩვენი მგზავრი, ყრმა, დომენიკო, სამნი ცხოვრობდნენ პატარა სახლში — უკბილო კაცი და მისი შვილი, უმწეო ქალი, და კიდევ ერთი — ხმათა მეუფე-დომენიკო, გრილ კედელს მხრით მიყრდნობილი, უცნაურ ხმებს სულგანაბლოდ უსმენდა, რა იყო მაინც, რა სული ედგა ხმათა მეუფეს, გამოუცნობი — თავი და თავი ფრინველი იყო, მერე ზღვა, ბნელში აქაფებული... მიწის სუნით და უცხო ფერებით, მომ-

ფერებელი, მესაიდუმლე... ამაყი ტანჯვის მომგვრელი ხმები... უცხო ქვეყანი, მონატრებული, ხმათა დუღაბით, აგურბული და მსუბუქი, რბილი... უსწორ-მასწორო, ღბილი საფეხურებით ტალღად დარწეული კიბე, ხან ზევით, ქვევით, ზევით, კვლავ ქვემოთ და მაინც მაღლა, სულ მაღლა, მაღლა — მეუფისაყენ... ორნი უკრავდნენ, მამა და შვილი, როლდ — ცალ-ცალკე, არასდროს ერთად... და რომელიდაც უკეთ უკრავდა... რას ანიშნებდნენ მაინც ეს ხმები — ფერად-ფერადი, უცხო, ნატრიფი — ღრუბლებში წოლას? რიყრყის სიზმარს, გაუხსენებელს? უცხო ბუხარში რაღაც იწვოდა, სველი შიშინით, და მხურვალე კი არა, მოთბო ალი ჰქონდა, ამ უცხო სითბოში იდგა აგურის კედელს აყრული მგზავრი, დომენიკო, და სევდანარევი ბედნიერება, ეს თბილი ალი — თვით სულს ათბობდა!

ნაშუადღევს კი, მოდი და უგდე ყური — „წყაროდან ჰიქას ნუ წამოიღებ!“ იქაურობა — ისე ნამდვილი, ისეთი ყალბი, უინტერესო, და უნამუსო სინათლით გაშუქებული, ეგპ, საღამომდე... ახლა კი: „ოოპ, ქაფქაფა... დამეწვა ყელი...“ მაინც მიპყვებოდა, სვამდნენ... ჭუჭუბე როხროხებდა, ჭუჭუბე, სამგზის გალახული... კმაყოფილი ცილით ეშმაკურად ნაბავდა თვალებს, — „არა, არა, ისე, უბრალოდ გავისერიენტ.“ „თუთ, მელაკუდავ, — უღიშოდა ტულიო, — იმ ოთახში რომ შეიყვანე, ჰუჭურტანიდან გიყურებდით და ყველაფერი დავინახე.“ „ყველაფერი?“ „ღია-ახ.“ „რა ყველაფერი...“ „რა და... რაც მოხდა.“ „ყველაფერი, რაც მოხდა?“ „ღია-ახ.“ „ჰეე, — უკვირდა ცილიოს, — ყველაფერი, რაც მოხდა, მე თვითონაც კი ვერ დავინახე და...“ „ოხოხო, რა ხარ,“ — თავს გადასწევდა ტულიო, ლალი, ახარხარდებოდა, თხელი ნესტოები უთრთოდა. „სანამ პირში სული მიღვას, უბადლო ჰეშმა-რიტების მსახური და უკვდავ-სიბრძნეთა უმარტივესი-სიტყვებით...“

ბელს ვიქნები, — ეუბნებოდა მკერდზე მუქებშიხუტებულ მამიდა არიადნას დეილიო, როგორც იყო, — მაგრამ როცა მოკვდებო, დაე, საფლავზე დადგან ტირიფი და ალვა, რადგან ალვა — ეს მე ვიქნები, ტირიფი კი — მხრებჩამოყრილი ზოგადი კაცი, თუმცა არა, არა, მრავალი ტირიფი დადგან ჩვენმა შვილთაშვილისშვილისშვილებმა და შუაში კი კენტი ალვა — ასე უფრო გამოჩნდება ჩემი შეუვალობა, — და აქ ხასიათი უფუქდებოდა, რადგან ალექსანდრო შეუძახებდა, — სამგზოსი ვაშა, დეილიო — მხურვალე სალამი, ხელში კი — კალამი, ეგ უსათუთესი აზრები შთამომავლობას რომ არ დაეკარგოს. ისე კი, ტირიფს კი არ დგამენ, არამედ — რგავენ...“ „დიდად საკვირველია, რად შეიყვარა, — ეუბნებოდა კონჩეტინასა და კუმეოს დანახვაზე საყვლოშებნეული ვინსენტე ცილოს, ის კი, პასუხად: „მამაკაცადაც დიდი ვერაფერიშვილი რომ არ ყოფილა?“ „რა იცი...“ „აგერ, ლუარას ვთხოვე და გამიგო...“ „ეგებ იმ ერთხელ ხასიათზე არ გახლდათ.“ „მეც ეგრე ვიფიქრე, მაგრამ ჭანეტმაც დამიხუსტა.“ ხილო კონჩეტინა ლორთქო ბალახივით ეფერებოდა გულის რჩეულის ეკლოვან თმას — „ცუხცულ, გოყვარებარ?“ „რო არ მიყვარდე, — ამყავდ მიუგდებდა კუმეო, — ცოლად წაგიყვანდი?“

ღამლამობით კი, აგურის სახლთან, დღით მოწყენილი სული თბებოდა... უცხო ენაზე საუბრობდა რაღაც საკრავი, გაბმული ხმოვანებითა და იღუმალი, ღამეულ ტყეში დაბადებული თანხმოვნებით სავსე... თოვა, ფიფქები... თოვს და კვლავ თბილა... წკრიალა ღელე, მოძრავი ჩიტი, და მოვარდნილი უცებ ხალისი, რაღაც დაიქცა! აწყვეტილი კვიცი, თოკის ნაგლეჯით კისერზე და უხვად ბოძებული საყენი კი — ბელურათა გუნდს... და მაინც სევდა, რაღაცა სევდა — შორია მუდამ ხმათა მეუფე, გინდ ლალი იყოს, გინდ — ბედნიერი... და თუ მომწყენს, რა 10. „მნათობ“, № 1.

შეედრება — უნაყოფო ხე? ამომწარილი ქა? თუ დიდი ველი, მიტოვებული, გადაუხნავი მიწა, ეპ, უპატრონო მიწის სევდა, სევდა — სახნისად მოკიდებული უცხო მგზავრის სულს, და უმწეო ქალის უხილავი თოკით დაბმული მგზავრი, ხელემგერული, თებგაკოპილი, პირში გორგალგაჩრილი, და მაინც სული — თავისუფალი, ატივებული, თავისუფალი სული, ოო, უკრავდნენ, ო, ეს ბგერები, ეს ხმები, ხმები...

ნაშუადღევს კი... რა ქნას, რაღა ქნას, აივანუცა, პაერი უნდა თავისი წილი, ფარდის იქით კი, არტუროს ოთახთან, რაღაცას ჩურჩულებდნენ... ბევრნი არიან, ალბათ... გულზე ხელედაკრეფილი, კეფით მიყრდნობოდა სავარძელს... ცუდი დღეც იყო, განათებული, მზიანი, ბურუსი ეჩრია... და ის მშველელი, ყოვლისშემძლე „გოქვათ“ — თვალი დახუჭა, ღამეა, ღამე, რა სიმშვიდეა, ინატრე, რაც გასურს, მაგრამ, დასწყველს... იქ, ფარდის უკან, უმნოდ გაისმის სისინ-შიშინა თანხმოვნები, მერე ჩურჩულმა იმატა, არტუროს მოკეთებები უნდა ყოფილიყვნენ, შორი სტუმრები, უნებურად, ყველაფერი ესმის: „არა, ეგრე არ გამოვა...“ „არ გამოვა, მეც მანდა ვარ...“ „უნდა ვთხოვო, ყველამ უნდა ვთხოვოთ.“ აივნის კარმა გაიჭრიალა: „როგორაა საქმე, ისეგ ისე?“ „ეპ, ჩემო რუჭიერო...“

— ისეგ ისეა, იქაზის — არ გადავიხდიო.

— გაგიყდა? ორმოში ჩასვამენ.

— მა რა...

— მაინც რამდენი უნდა გადაიხადოს... რას ამბობ, ათი?

— ათი, მაშ.

— რა მოხდა მერე... არა, ეგ კი კარგი ფულია, მაგრამ მაინც, არტუროსათვის... ჯერ არც კი ვიცი, რატომ უნდა გადაიხადოს.

— რატომ და, ეგ დარბაზი ხომ ჯაკომო მენიჩელიმ ააგო, აქეთ მოიწი... მარშალ ბეტანკურის კაცია. ორას სამოცი ადგილია და დიდძალი ბილეთე-

ბიკ დაუტოვა, ყველას რომ გაყიდი, ექვსი წილი მე და ერთი წილი შენო, მერე მოდი და ახალ ბილეთებს მოგცემო. ჩვენნი არტურო, რა თქმა უნდა, კი ყიდდა ბილეთებს, მაგრამ ისე არა, როგორც უთხრეს. აი... აი, ესე ორ-სამ კაცზე ერთ ბილეთს ჰყიდდა, დანარჩენ ფულს კი გულის ჭიბში იღებდა, არა, კი არ ვამტყუნებ, ოჯახის კაცია, სახლი, ცოლ-შვილი... ჯაკომო მენიჩელი იცადა, იცადა თავის კაი გაწყობილ ბინაში, კამორაში ზედ ქალაქგარეთ ცხოვრობს, და გულმა რომ უთხრა, არტურო ბილეთების გაყიდვას აგვიანებსო, თავისი კაცი გამაგზავნა, შესამოწმებლად... ჰოდა, სწორედ გუშინწინ, აი, ტინგიც-ჟამბაზებმა წარმოადგენა გამართეს, არტურო შესასულელში იღვდა და ერთმა ოცი გროში რომ გაუწოდა, არც შეხედა, გამოართვა და უთხრა — გაიარეო. იმ კაცმა რომ არ გაიარა, ახედა და ვაჰ! — მასიმო არ შერჩა?! — ვაჰ!.. აბა მე შენ გეკითხები და მიბასუხე, მითხარი — როგორ არ შეხედა, ჰა? მერე იყო და მასიმომ დარბაზში გაიარ-გამოიარა, ბილეთები შეამოწმა-გამოამოწმა, ორ-სამ კაცში ერთსა ჰქონდა, ჰოდა, ამ ჩვენს არტუროს — ვაჰ, აღარ მოდის? რა იქნა... — და ჩვენ არტუროს პირთვის დარღვევისათვის ათი დრაჰკანი დააკისრა...

— ვაჰ!.. მერე, არტურო რას იძახის? ვაჰ!

— არ მივცემო.

— არ მივცემო?

— მაშ!

— მერე, იმ კარგი ღედ-შამის შეიღმა, არ იცის, ჯერ კბილებში რომ სცემენ და მერე ორმოში ჩასვავენ და მერე სახლიდან რაც კარგი რამეა ყველაფერს წაიღებენ და რასაც არ წაიღებენ, იმასაც დასწვავენ? კამორალებია, ძმაო...

— განა არ ვიცით, ვიცით.

— ჰოდა, უნდა გადაიხადოს.

— ეჰ, შენა გგონია არ გადაიხდის?

არა, არ გადაიხდის, ამაყია! —

დაიკენესა ეულალიამ, — და ორმოში ჩამისვამენ!

— ისე გადაიხდის, შენა მოწონებელი... ეგა, იცი, რატომ იძახის, არ გადაიხდისო? თქვენი რცხენია, თქვენი ერთილება — მაგას რომ ცოტა ანგარიშინად გაეყიდა ბილეთები, თქვენც მოგებას ნახავდით ბოლოს და ბოლოს და კამორაშიც არ დაეპყდებოდნენ ახლა კი, საქმე რომ ჩააფლავა, თქვენი რცხენია და იძახის არ გადაიხდისო, არ გადაიხდისო, მაგრამ მართლა გიყი კი არ არის, ორმოში რომ ჩასვან — მაგას უნდა თქვენ კი არ დატუქსოთ, არამედ უთხრათ: გადაიხადე, არტურო, შემოგველე, დავენაცვლე, ჩემო კოკობოთეო და დიდი ხვეწნის შემდეგ დაგთანხმდებათ. ეულალია, ჩემი ღვიძლი და ხარ და ამიტომ გეუბნები ამას, მინდა, ტყუილად არ იჯავრო. ისე, რომ მოვა, მაინც ალერსიანად მოექეცი. კარკი?

— რა თქმა უნდა, — ნამტირალევი ხმა მოესმა დომენიკოს, — იგი ხომ ოჯახის ბურჯია.

— ძალიან კარგი. არა მაინც იმ მასიმოს როგორ შეხედა...

— იცი, ჩეზარე, კიდევ რატომია გაბრაზებული? — გამოცოცხლდა ეულალია, — არტურო იძახის, რომ შენობის დარაჯმა და დამლაგებელმა ორ-ორი დრაჰკანი უნდა გადაიხადონო.

— იმათ თუ უყოფდა მოგებას, მაშინ კი...

— არა, არ უყოფდა.

— რა იცი...

— ნამდვილად ვიცი...

— აბა, რატომ უნდა გადაიხადონ?

— რა ვიცი... მეო, იმათი უფროსი ვიარო და...

— არა, არა, ჩემო ეულალია, ეგ ვერ უთქვამს კარგად.

— მე ყიდევ მიკვირს, იმ მასიმოს როგორ არ შეხედა...

— მაშ? როგორ არ შეხედა...

— ბილეთებს მაინც შეამოწმებდა.

— არა, მაინც რატომ არ შეხედა, უნდა შეეხედა... პო.

— ჩუუ, მგონი მოდის, აბა გახედე, პა, ჯანჯაკომო...

დომენიკოს საფეხურების კრიალი მოესმა — ნორჩმა ჯანჯაკომომ ჩაიბინა, ამოიბინა და თქვა:

— მოდის, დედილო...

მძიმე, დარბაისლური ფეხის ხმა ჭაისმა, მერე სკამი გააჩონა ვილაცამ და პატარა ხნით ყველა მიჩუმდა. ალბათ, წარბებშეკმულხენილ არტუროს თუ შესცქეროდნენ.

მერე არტურომ თქვა:

— ახ, ნეტავი მკლავებში მამავლები
ნა?!
ბიზლიჩისა

— ვინა, მასიმო? ხომ არ გაგიყლი...

— არა, სხვა.

— მაშ ვინა..

— მატურიციო!

— ეგ ვილაა...

— დარაჯი.

— აა...

კარგა ხანს დუმდნენ. დომენიკო იცოდიდა, რას იტყოდნენ და, მოლოდინში მთებს ააყოლა თვალი.

□ დასასრული იქნება □

გეორგი ლომთათიძე

ავიზოლები საქართველოს ისტორიიდან

გ. ლომთათიძის ისტორიული ნოველების გამო

ეს ნოველები გამოჩენილი არქეოლოგის, ქართული კულტურის შთაგონებული მკვლევარის, გიორგი ლომთათიძის შიერაა დაწერილი. (1914.26.XI — 1971.23.X). ახლა მას 60 წელი შეესრულებოდა და შეიძლება ისე არ უხაროდ თავისი მრავალრიცხოვანი სამეცნიერო შრომების გამოცემა, როგორც ამ ნოველების გამოქვეყნება ვახარებდა.

ეს ორი ნოველი მცირე ნაწილია იმ ციკლისა, რომელიც მას ჩაფიქრებული ჰქონდა სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში. ახლა თვალში გვადგება მის შიერ გამოქვეყნებულ ასამდე სამეცნიერო ნაშრომს, რომლებიც მის სპეციურ მემკვიდრეობას შეადგენს, თვალნათლად დავინახავთ, როგორ ზუსტად, ჩაყრკტებით აღწერდა იგი ყველა მობოვებულ ნივთსა თუ ფაქტს, ერთი შეხედვით, თითქოს უმნიშვნელოსაც.

არანაკლებ სერუბელოზურად შეისწავლიდა ამ საგნებისა და ნივთების დანიშნულებასა და საღებრობას. ამ მუშაობის პროცესში ირყეოდა მთელი ჩივი სოციალ-ეკონომიური საკითხები.

სწორედ ეს იყო, გიორგის, როგორც მეცნიერის დამახასიათებელი ნიშნები: მაღალი სამეცნიერო-მეთოდოლოგიურ დონეზე ჩატარებული ვახიერები, სავიდე შედეგების ღრმა ინტერპრეტაცია და შემდეგ, ისტორიული და სოციალ-ეკონომიური დასკვნები.

ასეთია, მაგალითად, მისი ერთ-ერთი უკანასკნელი შრომა „საქართველოს მოსახლეობის სოციალური და კულტურული დახასიათებ-

სათვის ახალი წელთაღრიცხვის I-III საუკუნეებში“.

მაგრამ სამეცნიერო შრომების გამოქვეყნებასთან ერთად, გიორგი ყოველთვის ცდილობდა თავისი კვლევის შედეგები პოპულარული სახითაც გაეცნო ფართო საზოგადოებისათვის. ასეთია მისი სამეცნიერო-პოპულარული წიგნები „წინაპართა ნაკვალევი“, „არქეოლოგიური ვახიერები საქართველოს ძველ დედაქალაქში“.

სამეცნიერო კვლევა-ძიებასთან ერთად მეცნიერს ყოველთვის იზიდავდა ისტორიული პიროვნებების ხასიათში ჩაწვლილი. მათი ცხოვრების აღდგენა და მხატვრული ასახვა.

მოვიყვანოთ მაგალითებს გ. ლომთათიძის მიერ გარეგნობის და ხასიათის აღდგენის:

არმაზის პტიანების სამარხებში აღმოჩენილ ნონჩხისა და ლაღზე ამოკვეთილი მამაკაცის პროტოტის ანალიზის შედეგად გ. ლომთათიძე ასკვნის: „ტინანდ იგი სამშალაო და ეგებ დაბალი ექნებოდა, წერტილქალა და, საკმოდ სუსტი თუკი ამასთანავე ვახიეთაღისწინებთ ბეჭდის თვალზე ამოკვეთილ პორტრეტს; დიდსა და კეხიან ცხიკის, ღიდრონსა და ღრმა თვალებს, გრძელ თმა-წაერ-უღვაჟს, წერილ კისერსა და სახის მკაცრ გამოშვრეველებს, საკმოდ მკაფიოდ წარმოგვიდგება ასპარუგის გარეგნული იერი“. ანდა, მეორე მაგალითი: „თითქოს რამდენიმე ნაკლები ოსტატობითაა ამოკვეთილი, მაგრამ მინც ზუსტი პორტრეტის შთაბეჭდილებას სტოვებს კარმაყისა და

ზევისის გამომეტყველება. პირველს (ქალს) მტკიცე და მკაცრი გამომეტყველება ჰქვს, მეორეს (ვაჟს) კი უფრო სათნო და ლბობიერი...

გ. ლომთათბის ნოელები ათასი დღეა-

ლისგან შედგენილ მოზაიკურ სურათს შეავსეს სურათები ათასი დეტალითა და დაიწყეს მკვლევარის ერუდიციითა და კლასიფიკაციითა...

კობა ჯაპრიშვილი

ვახტანგ ბორბასალი უჯარმასი

მეფემ და მისმა მსლებლებმა — ასმა დარჩეულმა თორისანმა მხედარმა სამგობის აღმართი აპარეს და მცირე ხნით, ჩამოუტოპლივ შეასვენეს დასიცხული ცხენები, ისე რომ საბაბაბო აღარ მიუშვიათ. მეფემ მამინვე შემოატარა თავისი რაში თბილისისაკენ და იმავ წუთს შემობრუნდა ყველა. ვახტანგმა მღუმარედ უცქირა ზაფხულის ალში შორს, ლანდალ-და მინარე ციხეს თბილისისას, რკინტარბინი მათრახი შემართა, ამით შემოფოთებულ ცხენს, მძლავრი მარჯვენით მოუღრჩა კისერი და მერმე ხმადაბლა წარმოთქვა:

— მალე უნდა ჩამოვდგეთ თბილისში, დიღხანს დუოვნება აღარ ეგებოს აქეთ და აქეთ, ამ ჭველი საჩვენო მხარეებისაკენ გემართებს ფრთების გამოშლა, თორემ ასე თავსაც წავაგებთ და საშეფოსაც! იმ ჩვენს დედა მცხეთაში ვერ გამოტყუებთ, არ გვარგებს!

— მართალი ბრძანებაა, მეფევ და უფალს — შორილებით დააგუფუნა ძნელად შესაკრებელი ბანი შორი-ახლოს, წითელ ბედაურზე მჭადარმა ეწოსმოძღვარმა, არაგვის წყალი აღარ გვეყოფა, ივრისაც უნდა ვიგემოთ და მერე, ღვთის მადლით, აღაზანსაც ისევე დავუკრათ თავი!

— ეგ ხომ ყველა ეგრე იქნება, მაგრამ მტკარავალმა კი აღარაფერი გეგულებას? — ცოტა ხანს შემდეგ გამოეპასუხა ვახტანგი ერთგულ თანამებრძოლსა და თანამოაზრეს, ახოვანსა და მღერე გუგასს. — თორემ ახლა ნახვარიც კი ვერ გავიპრავს ჩვენი ქვეუნიანი! — მერე ნელ-ნელა შეიბრუნა ადგილზე შოტორტმანი თეთრონი და სადავე მიუშვა.

ეწოსმოძღვარის აღარა უთქვამს რა, თავაზიანად, შორი-ახლოს მიჰყვა მეფეს და ცხენოსნები ისევე დაწალიკებოთ გაიშლენ სამგობის ვაკეზე ბალახოვან მინდორზე.

— რამდენი ხანია, რაც იორზე ციხის შენება დაიწყეს? — უკანმოუხედავად იყოთხა ვახტანგმა და ეწოსმოძღვარმაც დაუყოვნებლივ დაადგინა პასუხი:

— მეექვსე თვეა, მეფე! თქვენ ახალი წაბრძანებული იყავით დასავლეთში...

— კარგა დრო გასულა და საეპოიდ წამოშლელბულიც უნდა იყოს უკვე!

— გაზღავთ, უფალო!

— იმ ყმაწვილმა ხომ ივარგა, ხუროთმოძღვარმა?

— ივარგა და ეგრე? ყველანი ვავაოცა და გაგებანას!

— მერე და დიდი მოძღვარი? — ჩუმი ღიმილი გამოენთო მეფის ხმას.

— კაცია? ჭერ აღმადგრაღ უყურებდა, ვერ მიენდო, მაგრამ მერე და მერე, რომ გაუგო, თუ რა ჯადო ხელი ჰქონია იმ მთიულ ბიჭს, სულში ჩაიძვრინა.

ეწოსმოძღვარის ბანის გუგუნე მცირე ხნით შეწყდა. მან ხშირ უღვაწვე გადაისვა ხელი და გულკეთილი კილოთი განაგრძო — ღმერთმა ჭერ დამანელა, ცოლშვილი ამომიწყვიატა, მაგრამ ბოლოს მაინც არ მოჰქალა უნუგემოდ, ეს დალოცვილი ურმა გამოამაზავნა და ახლა კი შემოდლა გულბული დაეკრებოთ და დამშვიდებოთ მივებაროთ უფალს სულით.

ვახტანგს ახლა კი საეპოიდ ხმა-მადლა ჩაეცინა.

— მე კი არ ვცილოდი? როგორც კი შევხედე... რა ჰქვია?

— ლუხუში, მეფე!

— ჰო, იმ ლუხუმის ქორიკით თვალდება და კოხებიან შუბლს რომ შევხედე, მამინვე შევატყუე. ნიჭით სავსე ყმაწვილი რომ იქნებოდა! კარგია, რომ გამოიპრათლა.

— ნამდვილად, მეფე უფალო, თქვენი ნამოვნი ის ვაჟი. ამას წინათ რომ დავათვალიერე, შევატყუე, რომ კაცობა ბევრი რამ უკვე დაუთვია და ზოგან ხელიც კი აუღია პირვინდელ გეგმაზე.

— ომში მაინც რაზე?

— ხომ გახსოვთ, მეფე, ივრის ფერდობზე რკალურად უნდა ჩასულიყო ვალაჯანი? თანაც კუთხებებში მომრგვალებული გოდოლები უნდა დაეტანებოთ?

— დაახაც! აკი თითქოს არა უპირდა რა მერე?

— მერე და იმ არაგველმა ჭერ მოხუცი დაარწმუნა და მერე ყველა სხვანი, რომ გაცილებით უფრო უკეთესი იქნებოდა, თუ გალავანს კუთხოვანს მოწოდებდნენ და გოდოლებიც ყველა ასეთივე აღიპრათებოდა.

— დახე ერთი მაგ თათისტოლას? — კარგა ხნის შემდეგ შემოტრიალდა ვახტანგი და კმაყოფილი მზერა შევლო თანამოსაუბრეს, — მაგას ჩვენი ჭველისძველი, მამამაპური ციხეგოდოლების ივრი ჰყვარებია და იქითკენ მიუ-

წეს გულ ეტყობა. მაშ ეგებ ჰეოტიკის კედლების შემოსვაც მოიწადინოს, რაც ეგრეთა ახლან ენოსმოდვარს ისევე ჩაეცინა უღვაშებში.

— გან არა სწავლია, მაგრამ ეს კი ვეღარ გაბედა უთქვენოდ და ახლა გულის ფანცქალით გელოდებათ, რომ მაგის ნებაც დართოთ ვახტანგს უკვე გულიანად გაეცინა.

— მერე და გარედან დამშვენებული კედლები რომელ ციხე-დარბაზს მოსპარბებდა? ეინ იქნება ამის დამშლელი?

ენოსმოდვარს ესამოცუნა მეფის ასეთი ხალისიანი და უფოყმანო დასტურა: მასაც შეუპარებოდა ცეცხლოვანი — და შემოქმედებით აღსავსე ქაბუჯი ზურთომოდვარს, რომელიც ხნით შეივალდა ერგებოდა...

გზა სიარულმა და საუბარმა ვალია, მალე ვიწრო ხევიც ავლეს, მთას შემოუარეს და საუფაროს მიაღწენ. შორს გამოჩნდა წინ წაშვერალი თავდაბრტყლებული მდლოზი, რომელზედაც ქალაქის ციხე იდგა. დიდი შუადღის ხვტი ზმირტყიანმა მთამ შეინელა და კიდევ ერთხელ შეშდგარმა მხედრებმა საამოვნებით მიუშვირეს სახე იქიდან მონაბერ ნაივს მერე ერთხანს დაფიქრდა და მერე ხმაბლადა გადუღლანდა ენოსმოდვარს:

— ახლა ქალაქზე ვეღარ არა ღირს, ჯერ იმ მშენებლებთან მისვლა მირჩევია, და ახლ რომ შემოეფიქროდო, აქილებდა, ქობული ენოსმოდვარმა შეინვე გაუფო ვახტანგს ვუნება, ტაძრულთა ახლო მდგომს უფროსს გადასცა მეფის ნაბრძანები და სულ მალე რაშიმ ფართო ბილიკით დაადგა ქალაქის გარშემოსავლელს, რომელიც სულ ტყვეწირღებში მიდიდა.

ივრის პირებს რომ დაუხლოვდნენ, თანდათან უფრო მკაფიოდ შევიცნათ შრავალი კაცის გადაძახილი და საქმიანი ხმაური, რომელსაც ცულის ხაუქუნი და ზურხის ქრალი ერთოდა ზედ. ვახტანგს საამოვნებით გაეღიმა, ემოუფილი შესწორდა უნაგარზე. მისმა ცხენმა კი ურბები დაცეკვა და დაიფრუტუნა.

— გაბურბულ მუშაობაში არიან — მიაწვდინა ზიტკვა მეფეს კარგა ხნის დუშობის შემდეგ ენოსმოდვარმა.

— თუ იციან, რომ მავდივართ?

— არა, მეტეო ვანჩაბ არა შემოპოვილიარა, ისე, მოუფლოდელად დავადგებით მეთქი თავს...

— სწორად განვიჩიქი სულაც ჯერ აი იმ გორაზე შეედეო, ზემოდან დაუხედოთ და მერე გამოვეცხადოთ.

— ნება თქვენი, უფალნი!

გორმდელზე მხოლოდ ვახტანგი, ქობული და ათი ტაძრული ავიდნენ. მათ თვალწინ გადამიშლა საგრძნობლად უფრო დაბლა მდებ-

არე, ივრის მარჯვენა ნაპირის გასწვრივ გაჭიმული კლდოვანი ხერი, რომლის თავსაც და ბოლოში ორი დიდი წყება ფუსუსებსდექმეწებლებიცა. მესამე, კიდევ უფრო რიცხვმრავალი წყება მდინარისაგან ჩამავალ ფერდობზე ირეოდა ქოანქველასეთი. საზიდრებში წყავლწყოლად შებმული ეშაწვილი ბიჭები უწყობლივ მიედინებოდნენ და ეწოდებოდნენ საშენ მასალას. ხევეადმოდმა ულანს ტყეში დიდროს მუხებს სჭრიდნენ, აწვედნენ, ტოტებს ათლიდნენ და საჩქაროდ ქერქავდნენ, ღონიერი ხარები ზოგი თითო-უღელ და ზოგაც საყვერით მიათრევდნენ მორებს აღმართში; შორი-ახლოს სამა საყირე ღუმელი მოსავდა. მოზრდამაირ მხარეს ქვასამტებლოდან ურბებისა და რკინის კეტების ხმა ისმოდა.

ვახტანგმა კარგა ხნის უფრო ან ადამიანთა ფუსუსს. მის მახვილ თვალს არაფერი გამოპარვია. „ეტყობა, მეოთხრები ჰყავთ მარჯვე“, გაფიქრა. ბოლოს ისიც დაინახა, რაბაც კარგა ხანს იტებდა სერის თხემის შუა ადგილას დადგმული მოზრდილი ფანატური და მის ჩრდილში მიმდარი, მთლად გათოვებული, მაგრამ ჯერ კიდევ ქარმაგი კაცია, რომელსაც თავს დასდგომოდა ასხლეტილი, მხარბექიანი ახალგაზრდა ვაჟკაცი და რადაცას დაფინებით ეუნებოდა. დრო და დრო იგი ხურბობისაგან და კალატრებისაგან შემობრუნდებოდა, გადასახებდა და მერე ისევ ფანატურისაგან მატრიალდებოდა ხოლმე.

— კარგა შემატკობლებულან მოძვარი და ქაბუჯი — ემოუფილებით გაიფიქრა ვახტანგმა და გორიდან ქვევით ჩამოსვლა უბრძანა მსოფლებს.

როცა ჩამოეცაქეს, წინ შემოეცებათ გულამოვარდნილი შუაწის კაცი, მშენებლობის უფროსი დაჩი კომმანელი, ქობულის ერთგული და ნაცადი მოხელე. მცხეთიდან აქ მოვლენილი, მას შორიდანვე, მაგრამ დაგვიანებით შეემჩნია უწენესი ტყუარი და ქურცუკით ამოტრბინა ივრის პირიდან კარგა დიდზე დაქედებულნი აღმართი.

— მამაკრე, მეფეო, აგრე გვიან რომ შევიტყვე შენი მოზრძანება შენმა უღირსმა მონამ! — მოუდრკვა დაჩი და მიწას ჩააჩრდა მძიმედ მსუნთქავი.

— ეგ არაფერი, დაჩი, ჩვერ ჯერ ზემოდან დახედეთ და ახლა კი უკვე ნამდვილი თქვენი სტუმრები ვართ და ახა, თქვენ იცით, გაგვიძებით და გვახვენეთ თქვენი ნამუშევარი. — ამ სიტყვებზე მერემ სადავე წაშურა შეოფლილ ცხენს და მოუგდო იქვე გამართულ მებაჭრეს.

დაჩი, როგორც იქნა, გაიმართა წელში, მეფის ლმობიერებით რამდენადმე დაწუნარბეული, „მოზრძანებით“, მოახუნა და მორიდებით, გვირდულად გაურღვა, მერე შორი-ახლოს მდგარი შავგვრემანი, თვალმბრიალა

მშვიდდისანი მოხბო, სასწრაფოდ რაღაც გა-
დაუჭირწული და ისევ განაგრძო გზა. მშვიდ-
დისანი სასწრაფოდ შეტრიალდა, სახარე ზუ-
დე შეისწორა მხრებზე, შერე ოთხი თვისავით
აღჭურჭლი ამხანავი გაყოლია, ტუიანს მთას
შეერჩენ და უცბად გაუჩინარდნენ ზუთივენი.

სტუმრები ფანატურს ისე წაადგნენ, რომ
ცხარე საუბარში ვართულ ხუროთმოძღვრებს
არა გაუგიათ რა. საქციელწამხდარი მოხუცი
ასადგომად წამოიწია, მაგრამ ვერ მოასწრო.
მეფე ღაიხარა, მხარზე დაადო ხელი და ისევ
ქღმისა უბრძანა. ახალგაზრდა კი მკვირცხლად
გადგა განაღ, მხარებში მოიღრკია და ხელები
გულზე გადაიქლო, ისე რომ მარჯვენაში შერ-
ჩენილი ვარკინილი არ გაუშვია.

— გაუმარკოს ხუროთმოძღვრებსა და მშე-
ნებლებს! — დაშლილ მიცხადმა ეახტანგი
ორთავეს. ამხანავში კაცია მაინც წარმომდგა-
რიყო და ისიც მოხრილიყო წელში.

— დღეგრძელობა ჩვენს დიდ მეფესა და
მამას! — შეთანხმებულდებიეთ შექძახეს მო-
ხუცმაც და ქაბუცმაც. ღამი მათ გვერდით გა-
ჩერებულაყო და ერთად მდგარ მეფესა და
უკონმოქდარს შემოსცქეროდა ყურადღებით:
ისე მძიმედ აღარ სულქოდა.

— ნადიმახებე არა ხარ შენა, არგვედს
რომ გეძახიან? — შეეცოხა ვახტანგი ქაბუცს,
რომელმაც სახეწამოწილებულმა დაუდასტუ-
რა, „დიახ, მეფეო!“ — წუ გაეცარს, რომ ასე
აღვილად გიცანი. ბიძაშენს ეუღზეიან მგაგვარ
მალთან, ცხონებულს, არაგველთა რაზმს რომ
მეთაურობდა ზოღვე უველა ბრძოლაში. ჩემს
ვერდით დალია სული ისრით დაკოდილმა...
მამა თუ გუავს?

— ას უფრო აღერ მომიკლებს ომში, მეფეო!
მერე კი აღარც დედა შემარჩინა ღმერთმა და
აღარც დე-ძმა.

— ევ საშწიმო ზედი გრგებია, ყმაწვილო
რამდენი წლისა ხარ?

— ოცა გავათავე ამ გაზაფხულზე.

— ჩემო კაცო, რას იტყვი, როგორც ბოკ-
ვერი იჭრდება ეს შენი თანაშემწე?

— შენ იხარე და იღბინე, მამაო და უფა-
ლო. საშველო ყმაწვილია და სიამოვნებითაც
გადავაბარებ შენი კარის ხუროთმოძღვრობას,
როცა კი მიბრძანებ!

— მაგან არახოდეს არ გიბრძანებ, ვიორ-
გაისძევი! რაც შენ საქმე გიკეთებია და გიშე-
ნებია მას მერმე, მესხეთიდან რომ გვახებლი
ამ ოცი წლის წინ, ის ბარე ზუთ ოსტატს არ
ეცნება ერთად გაყობულში. ეს ვაჟაკი კი
ჭერაც საწერონელი იქნება და ახა ევ შენგ
უკეთეს მოძღვარს ვის ინტარებს, ზოლო შე-
ნა — უკეთეს თანაშემწეს...

— ახლა ევ თუ მასწავლის რასმე, თორემ
შე...

— არც ევრეა საქმე! — გააწყვეტინა მე-
ფემ სიტყვა გულმართალ მოხუცს.

— რას ბრძანებთ, ძია კაციო, ევ რუგორ
გვაქდრებათ? — გაბნეა ზიტყვის ჩართვა ღუ-
ხუშმა, რომელმაც ექვე გადაპყრა სამორცხვის
აღმურმა თოთრგვერთან სახეზე.

— კარგი, ევ ეგრე იყოს და ახა, ახლა
თქვენა ნახაზეთ მარჯენთ! მე რომ მივდიო-
დი და მაშინ დაგადასტურებ გეგმა, ისე მიგ-
ყოფო შენება თუ შესცავათ რამე? — ეშმა-
კურად, ოღონდ მოწყურა თვლის უბებო მე-
ფემ და ფანატურის წინ ახალგადაპირილ კუნ-
ძზე ჩამოქდა.

— მაგარიც ეს არის, რომ ზელში შემო-
ვეცავა! — მძიმე ურემგით გაიჭრიალა კა-
ციას ზმამ, — ჟერ არ ვგუობდი ახალ გეგმასა,
მაგრამ ამ ყმაწვილმა ბოლოს მეც დამაჭრა
და სხვენიც. ოღონდ თქვენი დასტური გინდა,
დიდო უფალო!

— ევ ძველია და ეს ახალი? — იციხა მე-
ფემ. როცა ბიძინა მოჩნობდემ მოწინებით გა-
დაუშალა ორივე ნახაში და ქვეებით დაამაგრა
მიწაზე.

— ვახლათ მეფეო!

ვახტანგი კარგა ხანს დასცქეროდა, რიგრი-
ვობით, ნახაზეს და არას იტყოდა. ირგველაც
ყველა განაზღულიყო. ახლომხდო ყოველგა-
რი ზმარე შეეწყურათ მშენებლობის ათის-
თავს და უნებურად უქმად დარჩენილნი შო-
რიდან შემარვით უთავალთვლებდნენ ზუროთ-
მოძღვართა უანწარტრთან თავმოყრალთ. ჟერ
ყველამ არც კი იცოდა, რომ ვახტანგ მეფე
ეწვიათ.

— მამ ეს შენი ნახაზო, არაგველო? —
გაიღიმა ბოლოს მეფემ და ზეაიხებდა.

— მახეობა ჩვენი მერფე და მამავ, მაგო-
ხი! — გამოუხმარა გიორგაისძე და აწრიალ-
და, — მაგისია, მაგრამ მეც ვაწერ ზედ ორივე
ხელსა!

— მცხეთის არჭაჭიხე მოგწონს, ნადიმა-
ძე? სხვა კიდევ რა გინახავს იმისნაირი?

— ისიც მოწონს და სხვა ძველი. ჩვენი
ციხეებიც შემომივლია. მე მგონია, რომ სწო-
რედ ამ მოყვანილობით უნდა ვაშენოთ დიდა,
საყურეო ციხეები, ოღონდ აღიზა აღარ გვო-
კაქდება და სულ ქვათ უნდა შევმოსოთ ყვე-
ლა კედელი.

— მერე და, ყმაწვილო, ხაიდან აპირებ ამ-
დენი ქვის მოტანასა და დითლას? ხომ გუჟმის,
რამოდენა ხარჯი დასჭირდება? — შეფის ზმა-
ში ლითონმა გაიჭრიალა.

— ემეც ავწონ-დავწონეთ, მეფეო! — არ
შედრცა ქაბუცი, — მე და ძია კაციო. აი ივრის
ყოლებზე და თითონ ამ სერზედაც სულ ევა-
რეთი ღენა ქვისგან შედგება კედლები. ბლო-
მად მოვტებთ აქვე და დავტერით კიდევაც!
ვცადეთ. ივარგებს ნამდვილად და შორიდან
საზრდი არ იქნება. აი ნახეთ, მეფეო! — მია-

წოდა მან ფანჯატურში დაღაგებულიდან ერთი ნატეხი.

— შერე მაგითი ვინდით ის ძველებური დედებული ქვათაღლები შეცვალათ? ვეგ ხომ არ გათვლება? რაღაც უჩინო ქვაზე დაგეს! ვანა, კეთილშობილი ქვა ეგრე უკველ ნაბიჭვე ურია?..

— მომიტყევით, შეფეო, მაგრამ ხანდახან ნაკლებ ჭიშინაც უნდა გამოიყენოს მშენებელმა. მაგ ქვებს ისეთი ზედაპირი აქვს, რომ გათლა არც დასპირდება. ფენა-ფენა, ნაწიბურების შენაცვლებით დაღაგდება და თვალისათვის სასიამოვნო პერანგი გამოვა, თანაც კირის დღდაზ ზომიერად ვინაშით და ნაწიბურებში არ გამოყოფივას. აი, ასეთი იქნება — ამ სიტყვებზე ნადიბაძემ გამოალაგა ფანჯატურიდან გამწაღებული ქვები და სასწრაფოდ დაღაგა ექვს ფენად. მართლაც კარგი შეხაზუდავი წყება გამოუვდა. ვახტანგი უფრადღებით შესტკეოდა და შერე თქვა: — კეთილი აბა, ვეცდით და ვნახით, მთლიანად ჩაოგორი დაგებას მგონი, მართლა არ იქნება ცუდი კარ-სარკმელებსაც მაგ ქვით ამოიყვანთ? ხარჯისა კი რა მოგახსენოთ: ალბად აქაც ჭერ კიდევ დაგუბრდება მონების ბლომად ჩაბმა მაგ საქმეში.

— დიად, უფალს უფოვდ ამითვე! — დარწმუნებით მიუვო გათამამებულმა ტახტმა, — ხოლო მინებს თუ ახლავე მოგვაშველებენ, ნახუვარ ნელ-წადში დედგამით საქირო ქვებს ზეგანებად.

— კეთილი აბა ახლა ის კუთხე ვნახოთ, სადღაც სასახლეს აღმართავთ. ზომ იცით, აქ ხშირად მოგვაბდება დახანება შეცა და ჩემს სახლობასაც. — ისევე გამოურია დიმილი შეფემ საქმიან ცილოში.

აქ მეგზურობა უყვე მოხუცმა ზურთომოდღარმა იუარა და ნადიბაძე მორიდებით გადაგა უყან. ვაგიდნენ თხემის განაპირას, რომელსაც ირგვლივ ძალზე ციციპო კალთებში მოწყვებოდა. იორი ახლა-და გამოჩნდა მთლიანად, ზნირ ქალაში რომ მიედინებოდა სულ აქლოს დადარაქებული მკვეთრი მოსახრუნისაყენ. მუღებს კიდევ ერთხელ მოეწონა თავის მიდევ ციხის ჩანადგმედად არჩეული ადგილი, კიდევ ერთხელ კმაყოფილებით შეაფანა გუნებაში მისი თვდაცვლით სიმარჯვე: ჩრდილოდ გადამთილებსაც კარგად გადაუღობავდა გზას თს ციხე და სამხრეთიდან შემოსულებსაც. თანაც მშვენიერი, საამური გადასახედი იყო. იორს ვაღმა რამდენიმე დონიერი სოფელი ჩანდა, გამოღმა კი ტყიანი მთები, რომელთა იქით, შორი-ახლოს ქალაქ უჩარმის განაპირა სახლები ჩანდა.

— აი, აქ იქნება, შეფეე, თქვენი სასახლე დიდ კუთხუვანი გოდლო აშენდება, საშარ-თულდარი. ქვემოთ დაღვას დავატანო. აქეთ მარანს, ზედა ორი სართული კი საცხოვრებ-

ლად იქნება. ვანიერი, ლაღად მოქნეული კარ-სარკმელები დაშვეება საშივე მხრეც, აი იქით, ცოტა ქვევით განცალკევებული გოდლო აღმა-მარტება. მინიც, სიღრთილენ თავი არ ასტკივო, ნათქვამია.

— კარგად გიუქრიათ. ერთი ეს მითხარით, კარის საუღარს სად აიარებთ?

— ამ ზედაციხის მეორე ბოლოში, დიდებულიო შეფეე, სასახლიდან სამისა ნაბიჭი თუ იქნება. დიდს ანა ვფიქრობთ. იმასაც ამბეკვით შევემოსავთ და გამძლე სახურავს დავაგამით!

შეე კარგად გადაწვერილი იყო, როდესაც შეფემ და მისმა მზღებლებმა მშენებლობის უწყველი უნჩისა და უწყველას დავდა მოათავეს. კმაყოფილი დარჩნენ: გაბედული ნახაზი უყვე თვალნათლევ ისხამდა ხორცს და ზედაციხესა და ქვედაციხეც სანახევროდ ამოყვანილ ზღუდებში იყო უყვე მოქცეული. გოდლოების ამოყვანა ჭერ ანა დაწყებულიყო, მაგრამ იქაურობა აღარავითარ წუნს აღარ დაიღებდა. სათაყვანო მუღის გაღაღებულსა და კმაყოფილ სახეს რომ უცქეროდნენ, ქობულტოსმოდღვარიც გულდამშვიდებული იყო, დათო კდლმანელიცა და სხვებიც.

სერის ძირბაზე რამდენიმე კოკონი გიზგიზებდა და შემწვარი ნანადირების ხორცის საამური სენი ტრიალებდა პერში. შეფე ამან საბოლოოდ გაახალისა.

— კაი მშველს მწვადები კი არ მოგვანათლავთ? — მდაბიურად წაიბურა მან.

— სწორედ რომ მოგვანათლავს, თუ ინებებთ და ხელს გადაიბანთ, დიდო შეფეე, მწვადები მზად ვახლავთ.

ვახტანგმა ზურმოთი გაიოცა ეს ნათქვამი და ვლმომოდგინედ გადაიბანა ხელ-მარა. შერე ოდნავ შექალაჩებულ თმაზედაც გადაიხტა სველი ხელები და მოკრძალებით შეგებებული სუფთა პირსახოცი ჩამოართვა მორჩაისქეს, ის კი არ გააშუღუნა, რომ ადრევე მშვენივრად შენიშნა დანის მიერ სანადროდ გაგზავნა ხუთი ვეისა.

— ღვინო საღაური უნდა დავაყოლოთ? — განავარკობდა ზურმოხას მუღე.

— გაღმა სოფლიდან, კაწარელიდან გახლავთ, შეფეე, თერთა, ძალიან კარგია!

— ოო, ეგვე კეთილი და პატოსანი!

პურობა ხალისიანი იყო, ძაღლაუტანებელი და უველახაფივის საამური. მუშებსა და ოსტატებს მოწირებთ გაუშაღეს სუფრა და იქაღანაც მხიარული ზნაონობა მოისმოდა. ვახტანგმა ნება სთხოვა თამადას, დანი კოღანელს და ორი ზურთომოდღვარის სადღვრამელი საგანბლავდ, ერთად დღიო, მადლობა უთხრა და ბოლოს კი დაბნინა, რომ ორივენი, მათ სხვა თანამოსაქმეებთან ერთად, შემდეგაც მზად უნდა იყვნენ გაყოფებით უფრო რთული და საპატიო ამოცანის — თბილისის ნაშენობით

გამდინებლობის და რომ შეტარებ იქ მარ-
თხის ნიჭის, გამოცდილებისა და თავამოდე-
ვის გამოჩენა ამ სიტუაციის გაგონებაზე მო-
რიდებულმა გუგუნმა გადაუარა სუფრას. შუა
პურობაში იყვნენ შესული, რომ შედეგ წა-
მოგვა, მისი მხლებლებიც ზე წამოიჭრნენ და
დასვენებულ-ნაბალახვე ცხენები მყისვე დამ-
წვრიდნენ მათ წინ.

— აქ გენებინათ ღამის გათვლა, დიდო
შედეგ! — მოწინებით შეტყადა და ი კომე-
ნელმა.

— არა, ჭრე უჭარბაში ვაქვს ზოგი რამ გა-
სარიგებელი და შერე კი დაღამებაზე რუსთავს
უნდა ჩაედიო, სასწრაფო საქმეა იქაც. ახალ
რუსთველ ეპისკოპოსს გასჭირებია თქვენ კი
ისხედით და შეეძვეით, განაგრძეთ ღვინო, ეშვ
ნანადირევს შექმა არ უნდა? ამ უანწით თქვე-
ნი საქმე და პურობა დამილოცნია კიდევ ერთ-
ხელა!..

ვიდრე უანასკნელი ცხენის თქარა-თქური
არ მისწდა, მშენებლები ზეზე იდგნენ გარინ-
დებულნი, თითქოს ჭაღო ჭერაც არ უშვებო,
შერე კი დარბ ბრძანა და ისევ გულმოდგინეთ
მოიყვებს მოღვინებდა. კაცია ბოდიში მოი-
ხადა, მოხუცს მანატიე რომ ეღარ მოგდიო-
თო და ფანატურს შიშურა. ლუსუმი კი სწო-
რულ ახლა იყო ღვინის გუნებაზე. ისეთი
ფრთხი შეახსა შეფის სტუმრობამ. ჩიხვის
რქის დახტაც ხელი, ზეწამოჭრა და ვახტანგ
შეფის სადღერაქლო დღაოა კიდევ ერთხელ,
ახლა უიმისოდ, უფრო მჭერმეტყველი გაბე-
დულობით: დიდ ხანს სიცოცხლე ვუსურვოთ
ქართლის მამასა და პატრონს, ღვინისაგან ერის
საუფეგმოდ მოვლენილ ვაყაცსა და ბრძენ
შეფესო. ჩიხვის რქამ ჩამოაჩა და იერისპი-
რა ტვე ძველებური ვაყაცური სიმღერის ისე-
თმა გუგუნმა და დგინებამ შესძრა, როგორ-
საც შეფის თანდასწრებით ვერ გაბედავდნენ
ის ზედმედაკორმელი მშრომელი ვაყაცები.

რუსთავის შავი ორსაბათი

იმ წელს ზამთარი ხანგრძლივი და მძიმე
იყო და აღდგომაც ვიან დადგა. ასევე დაგვი-
ანებულმა სითბომ უცრავ იმდენი თოვლი
გაადნო და მღვრიე აქორილ ზვირთებდა შე-
რთო საქართველოს მდინარეებს, რომ მოხუ-
ცებსაც კი არ ასწნდებოდათ ამრთად მოვარ-
დნილი და გამხეცებული წყალი.

ნამეტანვად მტკვარი იყო აბოპირებული
გაღმა-გამოღმა უვდოა ქალა და დაბლობი და-
ტბორა და მოსილა, დაშლილ საბლებს ზვეშვიან
აქვინება და სიმწრით აღმავლებულ პირუტყვს
შოკავლებდა და დაუნდობლად ატრიალებდა.
ზედ მტკვრის პირას, მცირედ შემადლებულ

ვაკეზე მდებარე რუსთავი ერთი იმ ქალაქთა-
განი იყო, რომლებიც განსაკუთრებით აკლო
მტკვარს. ძველის ძველ ვანიერ რუსთავში მოსი-
ჭრა წყალი, მიღწე-მოღწეა საძირად, ვარშემო-
ურას გორას, შერე ისევ ქალაში ვაჭრა და
ასე კუნძულავით ატივტივა გორაცა და ზედ
მდგარი მოჭრდელი ციხეც, რომელშიც ასე-
ულობით სული ცხოვრობდა. ისე რომ, ქალა-
ქიდან ნავით სქარდებოდათ ხოლმე ციხეზე
მიმოსვლა. ჩამოსამდათ ქალაქებს აღდგომის
ბრწყინვალე და ნათელი დღესასწაული, რუს-
თველმა ეპისკოპოსმა თითონ დააუენა წირვა
და შველა შესთხოვა ღმერთს ციხის ტარში.

მაგრამ თურმე უოველივე ეს მონაგონი ჯე-
იზასთან შედარებით, რაც სვე-უბედურ ქა-
ლაქს მოვლოდა აღდგომის კვირის მიწურულს,
ასეთი სიმწარე გუმანშიც კი არავის მოსდიო-
და, დიდროს საშინელებით გაოცებულთ. ის
კი უვლამ იცოდა, რომ საქართველოს დაუ-
ძინარ მტერს, მონღოლ თაბრებს ურთიერთ
საომრად ჰქონდათ საქმე და გულში ნატრობ-
დნენ, აგრძემ ვიქნით, ერთმანეთი დაგვიპაი-
თო მაგრამ იმას კი უვლარ მიხვდებოდნენ, რომ
ეს „დაქვამა“ კიდევ ერთხელ მათ ზურგზე ვა-
დავლდა და დღვის რქებს არწყვეინებდა ისე-
დაც გატანულ ხალხს.

მხოლოდ მოჭურე ქმარ-შვილის ერთად და-
ღუპვისაგან რამდენამე ქუას გადამცდარი
და მალა-მალ ღანდებთან მოსაბურე ქალია
იყო სხვანაირად აწრიალებული და დრო და
დრო წამოიძახებდა ზოლმე: „ხალხო, თქვენ
წულის მოვარდნასა სივით, თქვე საწყლებო,
და იმას კი ვერა გრძნობთ, რომ შავზე უფრო
დიდი, სისხლის მდინარე ვეიხლოვდება და
სადაცა თავს დაგვეცემა!“ მერობლები გულ-
მტაცენულად შესტკვროდნენ თვალმედაღმს-
სებულ ქალას და უუვავებდნენ, რაც შეეწ-
ლოთ. შეტადრე კიანერის წამოჩივლ გოგო-
ნას, დეიტი როლ შეენოს ებრადებოდა ძალი
ქალია, რომელიც კარგად ახსოვდა, როგორც
მხნე და ხანდოშიანი, მახლობლების მოსიყვარ-
რული დედაქალი, ვიდრე გადამთიელი ურჭუ-
ლოები არ მოუსპობდნენ ოქაბს ერთი ზელის
დაკვრით. ახლაც ვადავიდა ბანიდან ბანზე და
სახლის წინ აღმართულს მოქადავე ქალიას მი-
უახლოვდა, მიმებტა და რბილად მოვლენენ
ხმით მიეაღერსა.

— კარგი, ძალი, შენი კირიზე, დაწყნარდი
ახლა, მოისვენე!

— გოგო, არ შენ ვესმის, რა ვეღვშეპი
გვიახლოვდება და ვადუღავას გვიპირებს?
შენც არა ვეუყრება რა? — საწყალობლად
მოედრაცა სახე გააღმსებულ ქალიას და
წუვილი ცხელი ცრემლი გადმოსცევდა თვა-
ლებიდან. შენოს მოფერებამ ბოლოს მონც
თავისი ვაჭრანა და ქალიაც ცოტა დაწუნადა.
გოგონამ დარბაზში შეიყვანა, ტახტზე წამოა-
წინა და თმებზე ზელს უსამდა აღერსანად.

ქალიც გაირინდა და თვალები მოხუტა, თუმცა დრო და დრო შეკრებოდა და წამოგანინებდა ხოლმე.

— მთლად კი არა სტყუის ეგ საცოდავი დედაკაცი! — გადაულაპარაკა უფლისამ კიბერს, — ეს მურღლები რაღაც ისე აარჩენენ, რომ მადე აღბათ დიდი ხისხლისღვრა აუტყუდნათ და ემანდ ჩენი სახედისწერაც არ შეიქმნას მაგათი ჩხუბი!

— ეხ, ჩემო ძმავო, რაც ეგ თვალბმობუტული მაიმუნები ჩვენს ქვეყანას დაეპატრონენ, კარგს აღარას უნდა მოელოდეს კაცი მაგათგან, მართალი ხარ!

— მოდე, რა ვინდა ქნა, მაგათ თუ ერთხელ კიდევ შემოგვიტყვი?

— რა უნდა ვქნათ? იარაღი ჩვენ აღარ შეგვარჩინებს და ახალგაზრდა ვაჟაკები... გუშინ მთა-მთა გადმოვიარე ლილოდან, შორიდან გუფლიდო, ნავთლუღის მინდორზე რომ ბანაკი აქვთ თათრებს, შევამჩნიე დიდი შუფთი და შორაობა იყო და მეთაურები ერთაჟად რაღაცს ჰაჭყუნებდნენ.

— იჭაქყანონ, ამ გველუშპაივით მდინარეს იგენი ვერ გაუშლებენ და...

— შე რა მაგათი მხეცობის ამბავი ვიცო, არც მაგზე დაიხვეწენ უკან!

— რათ, შეილო! — მიუბრუნდა კიბერი ქალაქაგან მობრუნებულ ასულს, — დაწინარდა ეგ უხედიური?

— ში, თითქოს, მაგრამ რა მოსვენებს, ძილზე რაღაცეებს ვაძიხის!

ამასობაში ციხიდან რაღაც ფრთხილი მოცხმა, ორივენი შეკრბნენ და იქით გაიხედეს. რუში კიდევ მეტი წყალი შემოვარდნილიყო და პატარა ნავსა და შიგ მსხდომთ სამ ბიჭს ნაფოტივით ახურთავებდა, ციხისაგან მიცურავდნენ და ახლა კი გზები დაუკარგა წყალმა.

— ეს ჩენი ფაცხვერა არ არის, ხოდნებს რომ უხვამს? — ხელოთ მოიჩრდილა თვლები კიბერმა, — მაი, შენ გენაცვალე ხელდშო, ბიჭო! შე შენ ვითხრა და შევეწინებდა რისამე! შენგოს ხორბლისფერ სამხს აღმურამა ვადაჭრა, თვლები წამოუბრწყინდა, ნაწნავები დაბლუჯა ხელდშო და ხუღანახული გასცქეროდა ფოცხვერასა და მისი მეკობრების, თხოშეტ-თქვსმეტო წლის უმარჯილების ბრძოლას წყალთან. ბიჭები სათითაოდ გადახტნენ ნავიდან და ციხის კედელზე აცოცდნენ. „მადლომ ღმერთს!“ ყადდელუნა შეუნენ და შინი-საგენ გატრიალდა, კიბერმა მოსიყვარულე დამილით გააუოლა თვალი.

ჩრდილოეთიდან შემოქრბილ ბერქა-უაენს, მონღოლი ხარჯლების წესისამერა გულქვაბა და უღმობიღეს, ბოლმა ისარჩობდა. სწორედ ახ-

ლა აპირებდა შებრძოლებოდა მტკვარგადაღმა დახანაკებულ, მოხისხლე მტრად ქვეყულ ირანის ილხანს. რჩეული ცხენოსანა ლაშქარი გუმწადებულა ჰუადა, რათა მოესრა ამ ქვეყნის პატონ-პატრონად გამხდარი, მაგრამ დიდი უაენის ორგულთა ნოინი, და აი, მთელი სამხედისი მართლაც წყალში გადაეყარა. მაინც ეს რა ღუთის რისხვა ყოფილა აჭაური მდინარეში!

იზორვა ბერქამ, იზორვა და ბოლოს აღარავის მოთახიბრებია, ბანაკის აშლა ბრძანა. შეუდამე გადასული იყო.

— საით, ნუთუ წყალგაღმა გავათ? — შეხედა შეკოხვა ერთ-ერთმა მხედაროთხივარმა და თვალები სულ მოეჭუტა ქუთუთოებში, — ჩაგვებრძობა საუკეთესო მხედრობა და ეცა!

— თუ წყალგაღმა ვერა, გამოღმა ხომ ჩვენ ხელთ არის! დაფუყეთ მდინარეს და დედა ვუტიროთ აჭაურობას, რაც ამ გადახაკებს ცყუთენით! — შეკრა წარბები ბერქამ. მხედართმთავარი მოხვდა გემას და გულში ტიხამოვნა; მონღოლი იყო და წინასწარ ეცხებოდა მომავალი აობრება-ძალადობის წარმოდგენით.

ჩამდენიმე მუიყანი გადაძახილი და ბერქას მრისხანე ლაშქარი ამხედრდა, ასეულებად დაეწყო.

— რა ჰქვა, აქეთ დაღმა რომ პირველი ქალაქია და ერთ პატარა გორაზე რომ უფგათ ციხე? — ჰკითხა ბერქამ საქართველოში ნავალ მეგზურ მონღოლს.

→ რუსთავი, მბრძანებელი! ბოსტან-ქალაქსაც უწალებენ...

— მოდა, ამა, რუსთავისაკენ!

ციხეების თქარა-თქურმა იჭაურობა გააურა. მტერის ბული აწარდა ნავთლუღის მინდორზე.

ახალგათენებულზე რუსთაველებს ჯერ ციხეების ძელის კვრა შემოესმათ და პირველები გააწერა ვერ მოასწრეს, რომ ათასობით ციხის ფეხის ხმა და ველური უიგოი ვაიგონეს. გულგაზეთილი წამოვარდა ყველა, საქაროდ გადაიციცეს სამოსელი და სახლის პანწზე გამოთიხინენ. თბილისიდან მომავალ გზას პირას მდებარე უზინდან უკვე ქალეზისა და ბავშვების კვილიც მოაქმა და ბერძენელების ღრიალი მოისმოდა, ციხის მახლობელ უბანშიც და თვით ციხეშიც აჩოჩოლდა ხალხი. ზოგი აქეთ ეცა, ზოგი იქით, მაგრამ სულ მალე ცხადი შეიქნა, რომ ქალაქს ირვედვი რკალე შეემორტყმოდნენ მონღოლი მხედრები და მწვილდ-მომარჯვებულნი ერკებოდნენ უკან გაქცივის მოსურნეთ, თანდათან ეს რკალი შევიწროვდა. ქალაქში დარჩენილმა ხნიერმა და უწერულმა მამაკაცებმა იუჯადრისებს ასე, ცხერის ფარასავით მიეცათ თავი გასაქლუტად და ზოგმა მიგდებულნი სატყვარი მოიარა სარტყელზე, ზოგ-

მა განმარტულა ხმალი, ზოგმა რკინისთით-
ბიანი ფიწალი და ზოგმაც სანადირის მწვილდ-
ისარი; მონდობებმა რომ ასე აღჭურვილი,
ვულდავულ მათზე მოშავალი კაცები დაინა-
ხეს, ღრიანცელი ასტებეს და შორიდან ისარ-
ებით დაცხრილეს ისინი. დახოცულითა ცოლებ-
მა, დემა და შვალემა კივლი დაიწყეს და
განწირული ქალაქის თავზე შემწარავი ვნისი
ატყდა.

ბერქა და ასისთავი შორიდან, კმაყოფილი
ღმინით შესცქეროდნენ უდანაშაულო და
უმწყო მოქალაქეთა მზეცური დაჩხუბის ხუ-
რათს. ბერქამ რაღაც ვადაუღამარაკა
ასისთავს, იმანაც ერთი წუტიერი მიიხმო და
დავაჯალ, ცეცხლის წყვილებელი რაზმი გაე-
შნალებინათ, ამასობაში აქლებული სახლები-
დან ქონების გამოწოდება დაიწყო და სარდა-
ლის მახლობლად დაახვავეს ნაძარცვი. ასის-
თავი უკმაყოფილოდ შესცქეროდა, ეცოტავა
და გაუჭავრდა. მეტო უნდა მოთალაფროსო.

ქიპებრის სახლსაც მიუხლოვდნენ მოძა-
ლადეები. სამი მათგანი ხმალმოღებული შეი-
კრა დაბნაში, სისხლელში ვერავინ დაინახეს,
სკავრებს ეცინენ. რამდენიმე ოქროს ნივთი
ამოქუვა ხელს და მანამდე იჭიბეს სათათაოდ.
ერთს ღამაში ვულსამკაული დაუჯვარდა მიწის
იხტაზე და ვერ შეაშინია. ქიპებრი ნახევარ
საათს წინ შეაკვდა მოხდურით. შეენომ ეს არ
იცოდა და დაბნაზის კუნტულში შეუყუდი
ცახტებდა. მარჯვენა ხელით მატარა წაღვი
დაებლვა და ნატრობდა, ნეტავ ფოცხვერა
მედგეს ვერდიითო. ამასობაში ნადვლის სიმ-
ციკრის გამო ვულსოხულმა მონდობებმა ში-
ფურთბეს ეერას და გარეთ გახვალს ახირებ-

დნენ, რომ ღელვისაგან გაოგნებულ შენოს
კვინსა აღმოხდა. ერთი მონდობათგანი შე-
მოტრიალდა და ავად აკვება თვალები. შეამ-
ჩინა მოუყუდილი ვოგონა, ვინებით მივარდა,
დაითრია და შუა დაბნაში გამოიყვანა. ბერქ
ველსაბაში ააგლოჯა, ნაწნავებში წაავლო ხელი,
მოქუნიდა ხმალი და ერთი დაკერით წათალა
თავი. მისი ამხანაგები კარიდან შემოხარუნე-
ბულნი შესცქეროდნენ მის მოქმედებას და
შეუქებს ვაჟაპობა. „თავი წამოიღე, სარდალის
მივტანათო! უყვარს იგეთი რამეები“, —
უთხრა ერთ-ერთმა და მანაც ხმლის წვერზე
წამოაგო ვოგონის ღამაში, ტანჭული თვალდა-
ბუქული თავი. გარეთ რომ გავადნენ, წინკარ-
ში დაბჭული ძაღლის წაუწყავი და ღმული
შემოესმათ. ერთ-ერთმა იმასაც მოქუნიდა ხმალი
და თავი გაუხო.

მეზობელ სახლში ხნერი მამაკაცი შენიშ-
ნეს და გავებულნი შეიპრნენ. ბერქმ ერთს
მოქუნიდა მტრეფური ცული და იქვე გადმოა-

თხვინა ტვინი, მაგრამ დანარჩენ ორს ვეღარ
გაუშქავდა და მალე ვულდამა გადაჭარდა
თავგანებელი. მისმა მკვლელმა ფრუბისი და-
თრია, ვაიფვანა ვერდიით მოშენებულ სტენკში
და ხორბლის ორმოში ჩაავლო ორად მოკლე-
ლი.

მესამე სახლში ერთი დედაბერი-ღა დარჩე-
ნილიყო და ისიც სამწარეულში შეუყუდი
ცდილობდა თავის გადარჩენას. მოხუცმა, რომ
საუყვარელი ვოგონის თავი ხმალზე წამოვებუ-
ლი ნახა, იქვე უხზოდ ჩაიკცა და მოძალა-
დებებს მისი მოკვლა აღარც დახეობიბათ. ელ-
დინაგან სული ვანუტყვა. მოტრიალდნენ და
ახლა თაროებს დეროვნენ. წითლად შეღვი-
ლი საადგომო კვერცხები, მარჯულებში ჩაუ-
რილი მტაობს თესლეული, ფერად-ფერადი
ჭამ-ჭურჭელი დაიღწეა და ერთმანეთში აარია.

ცოტა ხანს შემდეგ ქალაქს ოთხივე კუთხე
ბოლი აუვიდა და მალე უვლიან ავიწვიდა
ხანძარი. ახლა ციხე-ღა იყო დარჩენილი. მის-
ში შეღწევა არც ისე ადვილი იყო მოადიდუ-
ლი წყლის გამო, მაგრამ ასისთავმა უღწიბ-
ლად შერქვა ცხენოსანთა ოცუელი არბი. სა-
ში წაიღო წვალმა. დანარჩენმა კი მიადწირეს
ციხის შირს. შიჯ გამოკეტალებმა მდულარე
ვადმოსახეს და ქვები დაუარეს. მაგრამ ამ
ოცულს მალე სამი სტვა მიჰყვა. დანაკარგ
არაფრად მიიჩნიეს მონდობებმა და ბოლოს
ცახთანაც მოისმა სასოწარკვეთილი კვილი
და ბავილი.

ფოცხვერა და მისი ამხანაგები დიდხანს
თვადლებით ებრძოდნენ საჭულველ მოძალა-
დებებს, მაგრამ ბოლოს ისინიც სათათაოდ და-
ეცნენ, სასტყად აჩხილები. ოცენ ებისკოპოსი
წაქუწ-წაქუწ დასჭრეს, ჭვარი რომ დაუნახეს.

ცოტა ხანს შემდეგ კი ციხეც ცეცხლში გა-
ეხვია.

შეტ საშუადღეოზე იყო წამოსული, როცა
სისხლითა და ცეცხლით ვულსაქრებმა მონ-
დობებმა თავი მოაყარეს და დახვედრისაკენ
განავრძეს ჭა. დანაკარგს არაფრად მიიჩნე-
დნენ. ნადვლიც ეცოტავა, მაგრამ წინ კადვ
რამდენიმე უფრო დიდი და მდობარი ქალაქი
ეგვლემობოდა და ახლა იქით რბოდა მათი
ხარბი და დაუნდობელი ვონება.

რუსთავი კი გამალებით იწყოდა და იფერ-
ფლებოდა. ჭე-ხორციელი ადარავინ იყო და-
რინილი, რომ ცეცხლი ჩაქრო და რამიმ მანც
გადეირჩინა.

თათარი მტარვალემა კი მტარ-რდაღმა წია-
ქენებდნენ ცხენებს და მორიგი ქალაქი ვარინ-
დულიყო ახორბებს მოლოდინში.

სსსს სიგეუკ

სამეცნიერო-ტექნიკური რევიზიის და ქართული ლიტერატურა

სამეცნიერო-ტექნიკურმა პროგრესმა მკვეთრად შეცვალა ცხოვრება და ადამიანთა მიმართებანი საგნებთან. დღეს წლები ეპოქებს იტყვენ, ფორმირების პერიოდში გაუნული მსოფლგაგება პიროვნებისა ვეღარ ეგუება ახალ სტანდარტებს. შედეგულეებანი სწრაფად ძველდება, ისახება და ჩნდება აზროვნების პირობითობათა ახალ-ახალი წდვარი. მათი მუდმივი დამტევა ეფემერული ოცნებაა. ადამიანური აზრი განუხრებლად ელტვის ნათელ სირთულეს.

მარადიული განხლება ლიტერატურის მოწოდებაა. მხოლოდ ცარიელი ეპოქები იმეორებენ შორეული გრგვინის ეპოებს. ბნელდება ტრადიციით შემოსაზღვრული შორიზონტი. გაუცნობიერებელი ლტოლვა ამტლავებს სულში გახსნილ სინათლეს. თანამედროვეობის შეგრძნება—ეს ურთულესი პრობლემაა. ჩვენს კი ყველაფერი საოკრად მარტივდება. აღმავ, ამასაც განსაკუთრებული ნიჭი სჭირდება. გაუზრალდება ზოგჯერ აუცალბედი, მაგრამ ხელოვნებას ის არ უბდება. ცუდად გაგებული თანამედროვეობა იყო მაზევი იმისა, რომ ქართული მწერლობის დიდი ნაწილი კამერულ მო-

ტივებს შეეფარა. მოქალაქეობრივი თემატიკა ფართოდ უნდა გავიაროთ. ფაქტის ფაქტირება ლიტერატურის სპეციფიკა არ არის. მას უკეთ აკეთებენ სხვა დარგის სპეციალისტები. ამიტომ არის ნამდვილი მწერალი ის, ვინც გრძნობს დღევანდელობის სასიცოცხლო ნერვის ფეთქვას ზოლო მისი პრობლემატყკა უნდა მოიცადდეს სამშობლოს საარხებო მოთხოვნებს. სამეცნიერო-ტექნიკურმა რევოლუციამ ადამიანის ცნობიერებაში კოლესაღური ძვრები მოახდინა. ვადაფასდა ურთიერთობანი, ღირებულებანი და ჰვრეტის, ასპარუად იქცა ტრანსფორმირებული სამყარო. ჩვენს სინამდვილეს სჭირდება არა ზუროგატები, არამედ თანამედროვეობის შესაბამისი ქმნილებანი. ხელოვნების ცნობიერებაში უნდა მოექცეს ფაქტით და ოცნებით დასერალი სამყარო.

სტრ-მ ქართულ ლიტერატურაზეც იქონია ზეგავლენა. სამწუხარო იქნებოდა, რომ ეს ასე არ უოფილყო. რაც შეიძლება უფრო მეტად უნდა მოვექცეთ ზოგად ლიტერატურულ მოვლენათა კურსში. დღეს უზრატლად შეუძლებელია, იყო კარჩაკეტილი: სტრ ჩვენშიც გააფეორებს საუოედილო მსკლელობის შედეგებს. ამიტომ უედმეტი არ იქნება სხვათა ვაშოცდალების ათვისება. მე მინდა ვუწვევო რამდენიმე

ასპექტი სტრ-ის მოქმედებისა, მისი სოციოლო-
გიური შედეგებისა თანამედროვე ქართულ ლი-
ტერატურაში.

1. ლექსის სტრუქტურა

ეპოქის ხასიათი პირველმა ლექსის სტრუქ-
ტურაში. ინდივიდუალური ხმის სიძლიერე
განსაზღვრავს ფორალების სიმკვრივს. ზოგჯერ
განზიდვიდებს მიძინებული ტენდენციისა და ახალ
მოდელ ევლენება საზოგადოებას. დღევან-
დელი ქართული ლექსი, გარდა გალაკტიონ-
ისა, დღეაღ არის დავალებული სიმონ რი-
ქოვანისაგან. სტრ-ის შედეგები პოეზიის უბა-
ნში „განჯის დღიურის“ ავტორმა გადავი-
ვა. ის თვითონ იყო გამოსული ფუტურაზ-
მიდან. ევროპული ფუტურაზმის მსოფლ-
გაგება ზედმეტად გამოდგა საქართველოსათ-
ვის. მას არ ამჩნებდა ზეინდუსტრიული კულ-
ტურა. „H₂SO₄“ უნიდაგო მიზაძვის შედეგი
იყო. თუ რუსულ პოეზიაში ფუტურისტებმა
დადებითი ელემენტებიც მოიტანეს, ჩვენში ეს
არ მომხდარა. მაგრამ წლები გავიდნენ. 20-იანი
წლების ვატკეპანი წარსულს კუთვნალებად
იქცა. განუწოვალად გაიზარდა ხალხის კულტუ-
რული და მატერიალური დონე. გრძნობათა-
სული აღმოსავლური რომანტიკა უკვე წარ-
სულს პარადედა. ამ დროს წამოიწია მისი ან-
ტიპოდ—სიმონ რიქოვანი. იგი ბოლომდე დარჩა
უარყოფელი ლექსში მელიდორიზმის პრინცი-
პისა. „ცარა“ ორთოდოქსული ფუტურაზმის
ნორმებს უახლოვდება. მაგრამ ამ ხაზის გაგრძე-
ლება შეუძლებელი იყო. ამიტომ მოხდა პრინცი-
პების როგორც გაუქმება, ისე შერბილება.
ფუტურაზმი ანთა უოველივე შექმნილის მი-
მართ, განსაკუთრებით, სიმპოლიზმისა, რომე-
ლიც ნერვადა წმინდა ხელოვნებისა. ს. რიქოვა-
ნიც ნელნელა აუბლებდა საკუთარი აზროვნე-
ბის ესთეტიკას. ის წაივდა გ. ტაბიძის საპირის-
პირობად: ლექსში შემოვიდა პაროზიზმი, რო-
გორც სტაღისტიკური ხერხი; შემოქმედებაში
იმპლავრა დროკუტრმა მსერაში, მუსიკა დაი-
ნრჯილა ფრანკოა, ფრანკი რამდენიმდე გა-
უხედა. ლექსის მელიდორიზმი და მუსიკალიზ-
მა შევიდა რატმულობაში; აქა-იქ გამოჩნდა
ფუტურისტული სახეები. სტილური თავისე-
ბურებანი რამდენიმდე განისაზღვრა ფუტურ-
რისტული წარმომავლობით. ს. რიქოვანის ლექ-
სის სირთულე და სიმძიმე, ნაკლები პოეტუა-
რობა, წყობა და ხასიათი სწორედ თანამედრო-
ვე ეპოქის შესაბამისია. ამიტომ გაქვეა პოეტ-
თა მთელი პლეადა მის გზას, საგულთხეშოა,
რომ ს. რიქოვანი იყო ერთადერთი, რომელ-
საც არ პქონია შემოქმედებითი უაშუკევის
პერიოდი. გ. ტაბიძე, ჯ. ლეონიძე, ი. გრიშაშვი-
ლი, ა. აბაშელი 20-იანი წლებიდან თითქმის და-

ურბუნდნენ XIXსაუკუნის ნათელსა და მარ-
ტივ მეთველებს. ის კი ესწრაფოდა აღმო-
ჩენას სულის უცნობი ნაწილისა. შ. რამდენიმდე
მნიშვნელოვანია ს. რიქოვანის პიროვნული სა-
ტილქტუალობაც. ფაქტურად მან მისცა სა-
წუნის ანტიგალაკტიონურ ტენდენციას, რათა
ქართული პოეზია გაქცეოდა ამ დიდი კოლო-
ნის ჯადოსნურ წრეს. უამისოდ ზედმეტი იყო
ფიქრი ახალ ფასტულობათა შესაქმნელად.
დღეს შეიმჩნევა ადრეულს ცდები გ. ტაბიძის
ინტონაციებისა (მ. ლებანიძე, გ. გიგეჭკორი,
მ. ქუბურია...), მაგრამ ეს იმდენად ფრავენ-
ტულია, რომ შეუძლებელია სისტემატურობაზე
ვილაპარაკოთ.

ანტიმისტიციზმი, პოეზია მუდამ ესთეტურ
ნორმებს ემორჩილებოდა. მაგრამ ტენდენციის
მაქსიმალიზება საპირისპირო რეაქციას ბადებს.
ტიქნიზებულში და გაუხეშებულში გარემოში
წარმოიშვა ანტიესთეტიზმი. მისი პირველი შეე-
თის გამოშხატველი იყო მუხრან მაჭავარიანი,
რომლის როლი დღეს ფრად საგულთხისა. ის
მიავებს იმ ქარისკაცს, რომელმაც თვითშეწირ-
ვით ხლებს გზა გაუხსნა. მ. მაჭავარიანმა შემო-
იშვა ლექსში სასაზღო მეთველება. შეიძლე-
და ზოგჯერ კიდევ დიარღვა წარმოქმნა. იყო
გადაქარბება და გადამეტება, მაგრამ ეს გახლ-
დათ უვალი გზების გათვლა. თითქმის ყურს
ჭრის ამგვარი სალექსო სტრიქონები:

(... ეს კი აღარ ვარცა);
კოწიამ უელი მოიღერა სამღერად,
დაივიანა — ქორწილში ვართო!
— მე... ვარ იღონი...
და დღეს შენვე ვიწერ ჯვარს,
ქორფა ვარდო!

კლასიკაზე აღზრდილ გემოვნებს, იმპრეს-
იონიზმის და სიმპოლიზმის უნატიფეს ფორ-
მებს შეიცვალ თვალსა და ყურს ესამუშებო-
და ლექსის გამორკაულდება. სასაზღო მეთვე-
ლების სტილიზებული წარმოდგენა არღვევს აქ
მალღფარდოვნების შტამს. იქნება ინტიმ-
ური განწყობილება. ლექსში შემოღის ეპიგრაფი-
ლი ფაქტები, მითოსის ინვენტარი უფარვის
ხდება ამიტომ არის მჭარან მაჭავარიანის სა-
მყარი შემოკალული ქართული სოფლითა
და შორედ გამართა სპეციბით.

პოეზიაში კარბად შემოვიდა ბელეტრისტიკა.
ლექსიკაშიც გახმანდა მინაწე დაშუების ტაში.
სმენას მოქმალა ანტილირიკული სიტყვები.
ეპოქის შესაბამის რთულ და ბორკლიან განც-
დას ადუქტატური შესატყვისი სჭირდებოდა.
პროზაშიც მრავალხებედ დაიშალა. ის ხან ფარ-
გონის ფორმით მოკვეთილია, ხან როგორც უშ-
უალო ყოველღიორების პროდუქტი, ხანაც
მეცნიერების მიერ შემუშავებული ცნება. გა-
ლაკტიონი ენდობოდა უცხო სიტყვებს, მაგრამ

მათ გაანდობ მუსიკალური სინარჩარე. დღეს პოეზიაში იჭრება უხეში და ურუ ტერმინები. სიტყვა მაგვრო ვრძნულენია არის დამუხტული. მისი ბრმა მიდევნება ჰელავს ემოციებს. ამახანავ სიტყვა კონკრეტული ვრძნობების, ასოციაციების, იდეების დამტყვია. სიტყვის ანალიზი გამოიყენება სამყაროს შესაძრობად. პროზაში მისი მისწერდა სიტყვათა შარავანდების გარდევვა, პოეტური ექვლუცობის უყვდებმა. მუსიკალური პოეზია ფერალების შესაშობი, სიტყვების უჩვეულო განლაგებთ, ეფფონორი სიწმინდით აღწევდა ობიექტამდე. ახლა კი შედეგადნენ გზის გაკვევის უშუალოდ საგნებისაკენ. კონკრეტული სახელებით, რეალური ნივთებით დამაშობებულ ქვეყანას უნდა წარმოეყვა სათანადო სიტყვები. ამიტომ პროზაში სატილური ზერბივ არის. ანტიესთეტიკური მიღწეული ესთეტიკში მოპირდაპირე წყვილულოთა უეცარი ვადრთიანება. (კარტოფილს არ შიბრთმევეთ, ქაღალატონო აგრაფინა? შ. შაჰვარიაანი); სიტყვა ვლერს როგორც პროზისათვის წარსთეული ელემენტი („მე ვეკრფით, ვერ ვასრებებო შენს წარმოდგენას“, ო. შილაძე); როგორც ლითონის ნამსხვრევი („მსგავსი ვენი და ვენი — დეშოქისაბონოლეინი“, ტ. ჰინტურია); როგორც ცნებითი აზროვნების პროდუქტი („თეთრი თაბაშირი დაჭავსული ჩემი არსებობა დამარიდა“, ო. შილაძე); ვლერს როგორც ფრაგმენტის დიალოგიდან (ჩვენ ვართ კოლუმბების ჩვენ ვართ ვესპუჩების მავლანების — იდრიალეს დანარჩენება“, შ. ლეშანძე)..

ახე დამეშო ლექსის ფორმალური სიკობტავე; სიმბოლუზის მიერ მიღწეული რაფინირება დარმა მწერევალად. გ. ტაბიძის ლექსის მელოდიური სიმფილრე უნდა შემოქმედებთად დიდილოის, შისხვის ახალ ღირსებათა შემატება — ფანტასტიკურად რთულდება. ანტიესთეტიკში პრინციპები საუკეთესო გამოდგა ახალ ტრადიციის დასამყიდრებლად. ჩვენ გვუვდა ლექსის დიდებულთ ოსტატები, დღეს ეს სკიოთი ცოტა სხვაჯვარად დგას. ლექსის დასრულებული ფორმა არავის აინტერესებს. სამეცნიერო-ტიქიკური რეკლუციის სინამდვილე ვუდღან მსგავს სტრუქტურებს იძლევა. სიმბოლუტი იყვენ ლექსის ვირტუოლევა. ტრაოდუტი თუ სონეტი მათ ხელში სანთელივით რბოდებოდა. ფორმის უნაზღვრო ოსტატობა, უნალო ტექნიკა ქმნიდა თვალისმომწევეტ მწევენიერებას. მისტიკური მუსიკა, ორნაციონალური ძაღის მოძრაობა ჰვრავდა ტაბებად ვანკვეთილ სიტყვებს. მაგრამ აშეამად პოეზიაში ჩამოფერობა მადლად და არისტოკრატულად სტილის ატირებუტები. მას შეერია ინტელიგენტური თუ პლიბერური ნაკადები. სალექსო ფორმებმა რაციონალური სახე შიდიო. როგორც ადამიანმა,

ეპოქის შესაბამისად, უარყო ჩაცმის რთული და საზეიმო სტილი, ისე პოეზიაც განიტირთა სპარადო სოციალულობისაკენ. ის შეეცადა შელევოდა მორცან ატირებუტებს.

სამავიეროდ ვართუღდა მხატვრული აზრღენება. ზევრს წერენ, თთქმის თანამედროვე ქართული სალექსო ფორმები უაიღურსად დაიხვეწა. ეს არასწორია. ქართველ სიმბოლისტებთან მიმართებით, დღეს ლექსი საშეაოდ ვერანდავია, და ზუნებრივია: ო. შილაძე თუ შ. ნიშინაძე, ტ. ჰინტურია თუ შ. ლეშანძე სულაც არ ცდილობენ ლექსის კანონური ფორმები შემოკვთავანონ. მათთვის მთავარია აზრისა და ვანკვევის წესტე გამოხატვა შეიძლება საამისოდ კიდევ დიარღვენ ნაწარმოების სტრუქტურა, მაგრამ მიიღწევა ის, რისთვისაც იწერება: ფორმის რაფინირება ხარისხის განმსაზღვრელი რთდა.

მართი წლებიდან განჩნდა ანტიმუსიკალიზმის ნაშენები. ადრე მას ავლენდენ ტ. ტაბიძე და ს. ჩიქოვანი, უფრო ადრე, სხვა პოეტებიც. ეს იყო ერთგვარი თვითიძულებების ნაყოფი. მათ ლექსებს აქლდა აუსტიკური სრულყოფა. ტ. ტაბიძემ თვისსულადი სწოქეთი შეავსო სიტყვათა ვანლაგების სიმძაწე, სიმბოლისტური ლექსების აკადემიურობა მოითხოვდა მუსიკის კულტს. ტ. ტაბიძეს ნაკლებად შეეძლო სიტყვის მუსიკით ტკბობა, მელოდიკოს პრინციპით ნაწარმოების აგება. ამიტომ იყო იგი ერთგვარად შემბორკილი „ცისფერყანწელობის“ შეროდში. ხოლო ს. ჩიქოვანმა სწინითი ინსულტ სხვა კომპონენტთა დამლია. საკუთარ შესაძლებლობათა კანონებმა აქ ეპოქალური მოთხოვნების შესაბამისი გამოდგა. თვითვე ბრძანებდა, რომ ლექსი უნდა იყოს რთული, მაგრამ ვასაგები, რომ ფერადების სიღვა სქობა ვანლობის მოსმენას. როცა ვანუნება დატყო კლასიკური და კლასიკავტეული ლექსის ფორმებს, მელოდიკასეც ვერთვა პრინციპობა. ევფონიისაღვი ყურადღება შესუსტდა. ცხადია, არ მოქედარა პათოსი ლირიკაში მუსიკისა, იწერება ნატიფთ და მელოდიური სტრუქტურები, მაგრამ მცირდება მათი ხვედრითი წონა. ანტიმუსიკალიზმი ერთ-ერთი გამოხატულებმა იმისა, რომ სიტყვის ხელფუნება ნელწელა იქცევა აზრის ხელფუნებად. რთვა ასმარეზიდან ქრება რითმა, მეტრიკა, სტრუქტი, სიტყვათა აუსტიკური შერჩევის წესი, ძნელია, ვილაპარაკოთ მუსიკის შესახებ. სტრ ვამოდის ანტიესთეტიკშიის პაროლით, ტრადიციული და ადრინდელი მოდერნიზმის ესთეტიკა ნელწელა უფასურდება, ამიტომ დღეს პოეტი მთავებს მომღერალს, რომელმაც არასოდეს სავანებოდ არ უწრუნია ხმის დასახვეწად. მაგრამ სემეც ის არის, აშეამად პოეტებმა უყვე არ არიან მგუსნები. ისინი კი არ მღერიან, არამედ უტიკობენ, თუმცა აუდიტორია მათგან სწორედ სიმღერას თხოულობს.

პაროდია და ირონია. ანტიესთეტიზმის ჭეშმარიტად, შემდეგ ამჯერა ტენდენციებში ლიტერატურის ტრანსფორმაცია გამოიწვევს. ახლ. მავალითად, მკვეთრი მოდერნიზება განიცადა სიუჟეტულის თემატიკაში. ფაქტიურად აღარ იწერებოდა ლექსი ქალის თემებზე. სიუჟეტულის არის არა ხოტბის (როგორც ვთქვით, ი. კრიშევილის, ან გ. ლეონიძის ლექსებში), არამედ დავიკრებების საგანი.

პოეზიაში დამკვიდრდა ირონია და პაროდია — ცხოვრებისეული სიმართლის გამონაკრთო. იმ, ეს დეტალ მუხრან მაკავარანის მრავალ ლექსს. კონკრეტული თემა იმდენად არაა კერძო საგანი, რამდენადაც სათქმელის გამოხატვა. გაჩნდა პაროდია მათთან, შერალი დალოცების შემოტანა, ნატურალისტური აღწერები — ირონია პათეტიკური ემოციების მიმართ, სამყარო აისახება სწორედ ისეთი, როგორც არის. მის არ უბედობა შეფერადება, როცა საჭიროა დრამატიკული კიდევ უნდა გამოვლინდეს (სახეზე). ეს პოეტის თვალსაზრისია. მაგრამ ცხოვრება სრულადაც არ არის დღეობად შვენიერი და რომანტიკული. ამიტომ ეძიებს იგი მდგომარეობის შესაბამის ფორმებს. ზოგჯერ მკაცრი მწიქნარება იმორჩილებს გონებას („პოლა“). აუცილებელია ფაქტის გრუბი და ნერვიულობა დანახვა. მერმე შემოვითება შესძრავს პირადუნებას („იმ ისეთ ქართულს რა ვუბრა“); მოკლება შესაძლებელ შეღანქოლის გვაზიარებს („რომ არ ჰქონდა“). მკვეთრი და აწერილი ინტონაცია მოწოდება მახებნისა, ხალხის უფართოესი ფენები ბუღბუღის გაღობას ვერ მოახერხენ. მათი ურთადლება მიწიღებდა ქუზილიზა და ქარიზმლის ხმებით. სტრიქონები გაჭირბო რატორული მებტყელების ევალდავალ სიტყვა, როგორც მხოლოდ, ელავს ფაშაშული სტრიქონების წყვილიში. მ. მაკავარანის გამოჩენა იყო სწრაფი და უცდარი: თითქმის დასრულებული ნაკვეთებით იშვია. წილების დენას კი არ მოჰქონდა, არამედ მოჰქონდა შთაგონება. ყოველივე მოვლოდნელად გადაწედა. მას არა მქონია შევარდობის პერიოდი, თანდათანობით აღმავლის ხანი. გადაწევის ფარდა და გამოჩნდა მთლიანი სცენა. აქ მოქმედების განვითარება კი არ იყო საგულახსნო, არამედ უჩვეულო დეკორაციები, შუქის და ჩრდილის უცხო მონაცვლეობა, გროტესკული დამოხმის ვარიალები. თითქმის კულმინაცია ექსპოზიციონი ნაეტია. მომავალი გვირგვინობდა სურათის მონარჩობებს; რეალური საგნები გაურბოდნენ ბუნდოვანებას. აზრის სიმკვეთრე მოვლოდა ზუსტ სამოსელს. ამიტომ სუსტი ფრაზებიც კი მოვლოდენ გამართლებას. მისი ურველი ლექსი აგებულია აზრის საფუძველზე. ცხოვრებისეული დავიკრებმა წარმოქმნის გრძობობა ვამის. სიტყვათა თამაში პაროდირ-

ბულია უბრალო დილოგებით („გამარჯობა, როგორა ხარ?“, „რომ ასული“, „მეჭაერებო“). მათი არსებობა ნომინალურია. მაგრამ ეს არის ამბობი ტრაფარეტად ქცეული აუთენტური მხარაი. შეიძლება ამგვარი ვაზარდობება, ცინიზმი ესთეტიკურად წამგებია: ცხოვრება გრძელდება და დღევანდელ ფორმალურ უარყოფას ხვალ მომავალი ინტელექტუალური განსჯა. მ. მაკავარანის ისეთი პოეტია, რომელიც სხვისთვის მერტი ვაყვითა, ვიდრე თავისთვის. ძიებათა დაწეებას დასრულებაც სჭირდებოდა. ლექსები ვეღარდნენ როგორც ფრაგმენტებში დიდი მოხუმრებისა.

ტარიელ ჰანტურია ამ მოსულა პოეზიაში უჩვეულო სპენობა, განვლდა და აზრის ბრწყინვალეობით. ყველაფერი დაიწყო ჩუმად, მძიმედ, ნელა. დეტალაციების დრო არ იყო. აღბათ, საამისო სურვილიც არ არსებობდა... შემდეგ გამოჩნდა ისეთი ლიტერატურული კონტრუბი, რომლებიც მანამდე პარაზონის მდგმა მიმოდიოლდნენ. სტრიქონებმა იგრძნეს შორეული ხილვების საბალოც. ტარიელ ჰანტურიას პოეზიაშიც ნელნელა გამოქრია ნათელი ფიგურა. პოეტის გრძობობა, რომ კარგი ლექსის დაწერა ღელს იძლია. ამით ფონს ვერაფერ ვაგა. ვაცვითილი განცდების ოსტატურა გაფორმება შეიძლება შესწავლილი იქნეს. მის თვალწინაც თანდათანობით იხსენებოდა იდუმალი შეგრძნების ფენები. ის ზოგჯერ აღმოჩენილსაც ხელშეორედ აღმოჩინდა. პოეტური ჰემარიტება სადღაც შორეთში კი არ ციმციმებდა, ის იყო გარეული მის მებტყელებაში, მოძრაობასა და ფიქრებში, მწიქნარებობა და სისხარული ანთეზული მეგობართა თუ უცნობთა შორის. სიტყვიბა ხარბად დატანდნენ ფაქიზ და იდუმალ ემოციურ ნათესაებზე. პოეტის თვალწინ შეგრძნებათა ტალღა დაიშალა, გამკვეთრდა, გამოქვდა, ბუნდოვანი და მდგრად მახიდან აღზდგნენ სწორი ხაზები, წერტილები, სურათები, ფერები. ფანტაზიაში შემოიჭრნენ წარსულის ღანდები. უადრესად გამახვილდა პატაროტული ადლო. რამწიხის ეტლიდან დღევანდელიობაზედ გაბმულია მართოლვარე სიში. ისტორიული პერსონაჟების ხსენება ჩვენ მებტყელებაზე გვადლებს. იხილი საგნობრივ ფორმას მებტყენ ერთეულ იდეალებს. მაგრამ დავიკრებელი ღანდები არა მარტო ხატვით აღზდგებიან, არამედ იქცევიან მხატვრული გააზრების საფუძველადაც. პერსონა მთლიანი აღმამის სასიათის ნაწილია. უხერხულია ზღუდრით ვითარებით გაყენება. პოეტის იცვლის მდგომარეობას, ვაწეულობობებს. პათეტიკის ადვილი იკავებს იტები, ჩემი მინორი, ლექსები ნიავის სიმსუბუქით გადმოსცემენ გრძობების დენადობას. შემდეგ ინტიმური ვაწეულობობებაც ირღვევა. სიერცეს აკლებდა რომანტიკული იერა. ხანებთან სტრიქონულ მიმართებას ენაცვლება პარ-

დიული, ირონიული, ცინიური შანრა. ესეც ადამიანური, ხასიათის ნაწილია. ლირიკაში განსაკუთრებით ფაზნულია შინაურული ატმოსფეროს აღჭვრა, განსაზღვრული ეტიკეტების დარღვევა. ამიტომ პარადიულად დანაბული სურათები მკითხველს ერთგვარად შეაძებუნებს. ბოლოს შეგრძნების ასეთი ფორმაც მოიხსენება. პოეტი ჭკვრითი გიჟრობა, ფეი ეძიებს მასალის აზრობრივ პლანს, მის ხელრეშას და მასწავლებს, ადუგორია და სიმბოლო გამსჭვალავს სტიქონებს. ავტორი მკითხველთან ერთად სწუხს, წყალობს, ფიქრობს, იცინის. სტანჭავს მრავალფეროვანი სამყაროს ამოუხსნელი კითხვები. ეს კითხვები ცხოვრებისეულია, გაბნეული ადამიანთა ნაიღი და ბუნდოვან შიშართებებში, პოეტს ისინი არ წაშორდია ფილოსოფიური შტუდიებიდან; თითქოს ჩვენც ვცოდით, მაგრამ ესოდენ ხსარტი პასუხა - ვერ ვეპოვნა მათზე. ტ.კანტურია მუდამ ელტვის საბჭოელის ზუსტ გადმოცემას. მაგრამ საბუნსტე ზოგჯერ ხირთელის მოთხოვს. ნიუტონის ბინომი ზუსტია და ნათელი, მაგრამ რთული. ადამიანის სულიც ბინომივით რთულია. თითქოს სიტყვები სცილდებიან ყოფით ვარჯიშს. ჩვენ ვხედავთ რთულ საბოროტო და სინტაქსურ კონსტრუქციებს. უკმაყოფილო შინაგანი მონოლოგით ძლიერდება და ხუსტდება მიმართება გარესსამყაროსთან. პოეტურა სახოვანება ვგოვაჯობს დახლართულ სისტემას. ასეთი წყოსა წარმოშობს პოემის აუცილებლობას. მაგრამ ლირიკოსი კარგა ხანია განუღებ ფაზნულურ პოეტებს, გრძნობათა წინააღმდეგობრივი დინება ლირიკულ პოემაზე მთლიანდება. ზეცად და მიწად გათიშული სამყაროც ერთ ზედ-ვაში მოქცევა. იგი ცდილობს თავიზი პოეზიით სამყაროს საყოველთაო მოდელი მოეცეს. ეს შეეძება არა მხოლოდ გეოგრაფიულ აზრებს. პოეტური სტილიც აერთებს მოპირდაპირე ნიუანსს. მისი ლექსები და პოემები ხსჯავას-ხვა ლიტერატურულ მიმდინარეობათა ორიგინალური განწავება. აქ ძველი წინასწრობის დაკვა, ამგვარი სიარული შეეწის ზღვრე სვლასაც ჰგავს; ცალკეული მიმდინარება მუდამ გადას-ჩაღავს პოეტს. ტ. კანტურიას სტილიც ამდენ-ად არის შერეული ხასიათისა. მან განვლო სტილურა სრულქმნის რამდენიმე საფეხური, მაგრამ მიზანი ამსტრუქტულ შორსეთში კი არ ჩინდა, არამედ ამ საფეხურთა მონაცვლეობის პროცესში, თვით პროცესის, ძებნის, მიგნების, ზღლის ფთურის, წამოზრჩიების, დაეფიხა და აღწევების განუწყვეტელი ჩვენება იყო მიზნად დასახული.

მუხრან მაქვარიანმა და ტარიელ კანტურიამ შექმნეს ციკლი ირონიულ-პარადიული ლექსებისა. ბოლო ბესივ ხარანულმა პოემაც შემოგვთავაზა („ხეობარი თოქინა“). რომლის პერსონაჟი არაფრით უფრადლებას არ იქცევს,

ცხოვრობს როგორც რიგითი ობიექტელი, განმარცხული მაღალი იდეალუბისაგან, ვაწე შედგარი ცხოვრების ღრუბლისაგან. იცვლება პოეზიის ობიექტები. სწორედ არაფრით საინტერესო ხდება საინტერესო. მისი უპრეტენზიო არსებობა, ერთფეროვანი ბრძოლია და სწრაფვის ფონზე, არის პრეტენზიული. ამგვარი პოეზია პირველად ღირსების ამოწმუნდუნება. მაგრამ ის თვითვე ავტორის ირონიის ობიექტია. სამუარო უპრეტენზიო უარყოფა. პოეზიკია განსაზღვრავს რეალობის მდგრადობას (ამ საკითხების შესახებ იხ. ი. კენკოშვილი — „ირონიულ-პოეტური ვარაიები“, „ცხაკარი“, 1971, №10).

რთული ფორმები, პოეზია ძარცვება მდიდრული სტილისაგან, ედარება ფთოლდაც-ვერულ ხეს შემოდეგობის კარში. მარტაფდება სა-დექსო ფორმები, მაგრამ რთულდება მხატვრული აზროვნების სტრუქტურა. ლექსი გარეგნულად ნაკლებ სინათლეს გამოსცემს. წყაღვე-შა მდინარება ამოზრავებს ზედაპირზე ასევეტი საუნებს. შეცნობის პოეზია ქმნის რთულ და ინტელექტუალურ სტილს. ამჟამად დავიკრების, ანალიზის, წვედომის პროცესი გადაიქცა შემოქმედების თჟამად. აზრე გვეძლიოდა შედეგი, ღღეს რგულტარი ნაკლებ მნიშვნელოვანია. მთავარია აზრის მოარჩობის ჩვენება, ჭკვრტა მფრანავი ობიექტების მოთრგუნება. პოეზიის წმინდა ტალანა გაივხო უბეში და კკეაანი ხსხეებით. ეს იყო პღებურთი სისხლის განახლება, სიხლციე მშობელ მიწასთან, რეალური კომუნიკაციის დაქვიღტება.

ოთარ ქელაპე რთული პოეტია თავიზი მსოფლაქშით. მისი ყოველი ნაწარმოები აგებულთა ასოციაციების კასკადით, ლოკიურ ვადასკლავს ენაცვლება ინტელიციური თვითგამოხატვა. ის მეტყველებს კონკრეტული საგნის ვარშემო. ეს საგანი სინამდვილეს ატრისბუტია. მაგრამ პოეტი წინასწარ თითქოს გვაფრთხილებს, რომ ემპირიული ფერა საყოველთაოდ ნაცნობია. ახლა უნდა გვიანტრესებდეს არა დამოუკლებელი ღირებულება, არამედ ობიექტის სახეობილება მჭერტებლის ზეღმი. ეგრისდეე და ორფულისი, ვიღვაემეში და ზელოვანი საინტერესონი არიან, როგორც კონკრეტული ოცნების გამსაგნებელნი. მათ დაზინდულ თვალებს, სვედიან დემილს, გრანიტის ნებას ქიმაურად შლის საუკუნეთა შემდეგ ანთებული შჭრა. ასოციაციათა ჯაჭვი ტრიალებს ჭვეტის ობიექტის არგვლივ და შიგნით. საწაროვნო ფორმათა გართულება ამოსწოვს ბუნდოვანი და მღვრიე სინამდვილის მჭაროსნოულ ანაბეჭდებს.

შოთა ნიშნისიძე პოეტური სტილით ენიდება მიწას შეცასკენ. ახალბუთული მიწის ეულიტი — რეკავენ სტიქონები, მხატვრულ სა-

ბეში კონდენსირებულია განცდის შიქსიმში. აზრი ერთი ფრანგის ექსპრესიით ამოლიანებს გაუხატულ ემოციურ სივანლებს. „სამრეკლო-ბზე ზარს ხსნიან და ჰინგინს ჰეიდებენ“ — ეს მოუღენის ფანტასტიკური ხილვაა. რთულდება შეგრძნება: ასოციაციები ემოციის შემყვრელი და გამაზნველი ძალებია. სინთეზირებულია ვრძნობა და არა აზრი. პოეტი მისდევს განცდების უსაზროლო სპირალებს. ფაქტი არის ხილვის სავანი. საშუარო მოედნება ფერია და სხვათა კორიანტელში ვახვეული. რთული რეალობა საჭიროებს როგორც რთულ შემეცნებას, ისე შეგრძნებას.

ტარიელ ქანტურია ოსტატია ირიბი შეტყველებიან. იწერება არა ტექსტი, არამედ ლექსის ქვეტექსტი. სიმბოლოება ცოცხლობენ სახელები და სახეები. ირევა უამრავი ნამსჭრევი ლეგენდისა და ოცნებისა. მათგან გამოტანილი მახვილი აზრი უფროდ ანათებს ლექსის მშვიდ განწყობილებას. ხანაც რთულდება — ლექსის სტრუქტურა. ეს სართულ ბუნდოვანების გამოშორიბველია. აღმასვლას ხინათლუ მოსდევს. უფრო ზევით, მზისკენ „სუპერ-კაზინო“ არის მწუბრად დახლართული ნაწარმოები. ალგორითული სექტრი, სიმბოლური სექტრი, ცხოვრება, როგორც მარადიული თამაშის ხელოვნება.

სართულუ ბევრჯერ ბუნდოვანების სინონიმად არის ვახვეული. ეს არაა სწორი. მავრამ ვახარკვეთია; რა პოპოციიდან ვლანარაკობს. არსებობს აზროვნების ფორმათა მონაცვლეობის მრავალი ზღვარი. უოველ სახლზე, ვარკვეულ ეტაპზე მაინც. თან ახლავს ბუნდოვანების საზოხელი. ჰიარს თვალის ვასწორება წუვდადში უტებ ანთებული ნათურისათვის. აბსოლუტური სინათლე იგვე სინბედეა. დღეს არაერთი პირი ამოიღო პოეტი წერს ვაუღებრად. მათი აღქმა მწელია იმიტომ, რომ დგანს ნორმებისა და კანონების ვარკვე. ლულული უფრო ვაუგებარია, ვიდრე ბრძენის შეტყველება. მათემატიკა არასპეცილისტისათვის სასტიკი ურჩხულია, ვაოუტნობა სინფინსა, მავრამ შენჯავლის შუბლდე მკაყრად ვაშუქდება უოველ წებდალი. ხალხი პრიმიტივისტის უნიკო ნაწერი, რაც უნდა ვეცადოთ, მოლომდე რჩება ამოუხსნელი. ზოგჯერ სიამრტივე უფრო ანბელებს აზრს, ვიდრე სირთულე. ბუნდოვანებაში ორი აბუქტი უნდა ვაოუყოთ — აზრობრივი და ემოციური. მეცნიერული ნაშრომისათვის დამლუჯელია ბუნდოვანება. აზრი ზუსტად უნდა ვაოიკვეთოს. მავრამ ხელოვნებაში შეიძლება აზრობრივი ვაუგებარობა ემოციურ ილუზიად ვაოიკვენოს. ზოგჯერ ვაუხსნელია მხატვრული სახის არსი, მავრამ იშორილლებ ვაჭეუტებულ ვეოვნებას. დღეს პოეტები ფართოდ აუენებენ კონტრასტულ წარმოდგენებს, სენსაციურ სახეებს, რომელითა აღქმა რთულ პირობითობას ეფუძნება. ხანაც სწორედ ვაბუნდოვებული ბერით

ვწვდებით დიდ სინათლეს. აქვამად მარტივი ხელოვნება ვერ იარსებებს. სტრ. ურციხეი ვეკარა და ფარული ვწებში აწვება... შემოქმედებითის ფანტაზიას. პრიმიტივისტების დრო დიდი ხანია ვავიდა. ცოტა სხვაგვარად დვას „ლიტერატურაშინიის“ პრობლემაც, ცნობიერების პოეზია ტრადიციულ ლიტერატურას იხვევ ლეზულობს სააზროვნო მასლად, როგორც ვარეგან საგნებს. ლიტერატურა აგრძობებს ფაქტობრივ მონაცემებს. ერთნი ცხოვრებისეულ მასალას უხვად აწვდიან ხელოვნებას, მეორენი — მას აანალიზებენ. ლიტერატურაც ქმნის განცდების, შთაბეჭდილებების, აღქმების რეგრეგუარს.

გივი ვეგეკორი რთული სინტაქსურა კონსტრუქციებით იძლევა საშუაროს მოდელს. შეიძლება პიროვნების მიმართება რეალობასთან. აზრის მსვლელობა არის ლოგიკური, ვევი წინასწარვე შერჩეულია. ვიცი, რომ პოეტი შეფრავს საგნის ქვეშარტიკ არსებობას. პირველი ლექსები ვაწვდიან ერთგვარ სქემებს. აქვამად მინ ვანაახლა საკუთარი სტილი. მუსიკალური ლირიზმი შეერთო ვანსჯის პიროვნებს. ხელოვნური პირობითობა ბუნებრივად ვაოონდა. მავალითად, როცა „ტრანსისტორის“ ანალიზს ვახდენთ, საგრძნობი ხდება, რომ ავტორი ავითარებს ასოციაციითა კომპლექსს, რთულ ფიქრებს. მავრამ იყარგება სითბო, რომელიც შეცნობს პიროვნება უნდა ვაოიკცეს. ხოლო რთულსაც პოეტი ფიქრობს ფრანსხვა ვიოიწვე, უოველი პირობითობა უფროდ პოულობს ვამართლებას („ბალიდა“). გ. ვეგეკორამ აქ ოდნავ ვანაია თაქის სტრეიქსები, ტაემა, უტემ წუხობაში თანდათანობით ჩადვა ლირიზმი და პირიქითა. მან მიაგნო შუალედური გზას ბუნდოვანებას და სიმარტივის შორის. მავრამ ეს მიგნება მეტად ინდივიდუალურია. უველა პოეტს საკუთარი მიდგომა აქვს. ზოგადი კოეფიციენტი ვაოიკვენა შეუძლებელია. აზროვნების ფორმები ვაწუწუვებლედ იცვლებთან, იშლებთან, რთულდებთან. უოველ ხელოვნის ისინი ვანსხვაებულად წარმოუდგება.

ახლა ვავრცელებულია აზრი, რომ მოვიდენენ ბუნდოვანი და მწელიად ვასაგები პოეტები (ღლა სტურუა, ბესიუ ხარანაული, ვარტი ფხოველი...), ეს თვალსაზრისი კარტიკებს საჭიროებს. ამ პოეტების ლექსის სირთულე თვითმიწერი არ არის. რ. ჰილამე უყვე არ ეწვენებით მანერული და ბუნდოვანი, მავრამ იყო დრო, როცა ზომიერებას ასწავლიდენ; ამრიგად, ვეოიკვენების ვანვითარება ვადალხა პირობითობის ახალი ზღვარი, შემიდევ ვაოიჩნდენ უფრო რთული პოეტები. სიტყვას წაერთვა პირდაპირი მნიშვნელობა. სინამდვილე დეფორმირებულ იქნა ცნობიერების ნაკვად.

წლები წავლენ. მოხდება ექსპერიმენტების ათვისება, გაჩნდება პირობითობის მომდევნო წლები, დღევანდელი ბუნდოვანი პოეტები ნელნელა, ჩვენდა მოულოდნელად, განათლებიან (გავიხსენოთ სიმბოლოისტების ბედი). ნიღბების ქვეშ შეიძლება მათი ნამდვილი სახე.

რიტმული გომდრინიასიები. სიმონ ჩიქოვანმა დაამკვიდრა ნაკლებ გავრცელებული სალიტერატურო სახეები (4+4//4+4+4), (4+4+2//4+4+4). ის მიენდო მეტრის პარამონიას, რადგან ვრძობდა, რომ ფრაზების შიშვე წყობა მსუბუქ ფორმებად უნდა გადაწარმოებულყო. ქორე და მეორე პერონი იძლეოდა მკვეთრ რიტმულ სტრუქტურას. აქ გარსაუყოფია შინაგანი სწრაფვის ორი მიზეზი: ა) პოეტი გავრძობდა საყოველთაო ნორმებს. ტრაფარეტად ქცეული ათ-მარცვლოვანი (5+5) უცხო განცდის მომტანი იყო, ის უნდა გამოეწვია მომწივარებულ ტალღას; ბ) ფრაზის არასრული შესივალბა შეიფხო რიტმული ერთეულების აქცენტირებულ ეფერადობით: („რა ვარჯია შვეს დახრისას გორი, შემოდგომის ზრდილი როგორ ეხამება“). მელოდორობის ნაკლებობა შეუძენველი რჩება, მეტრული სტრუქტურის თავისთავადი სიმსუბუქე ღუგის განაშორებს ხორციანობას. მაგრამ როგორც კი კანონიერობა ათმარცვლიანი საზომი (5+5) გამოჩნდება, აშუარავდება, რომ სიტყვები შიშვე მიედიენიან. წინადადებებს ერთმევა სიმსუბუქე და სივსივსე (საბა, შეადგით ერთმანეთს მთები, მთები — შემკული სხივების სიკმით, აპირილეთ არწივის ფრთები, კლდით ვაიკონეთ ყვირილი ირმის“). ამიტომ ტუბები ღებულღებ ქორეულ დასახრულს. პოეტი შეგნებულად ერიდება დაქტელურ კლავულებს. თითქოს დუნდება ენოციანთა განვითარება, სტრიქონები აქანტება. ამოტყურ პოეზიას უზღება კომდეტორებზე ანგვარი განლაგება (2+3+3+2). გვერდეთა ფიქრისა და განსჯის დრო, ბუნებრივია, რომ თანამედროვე პოეტებს ღამის გააფეთცივს ტუბების ქორეული დასახრული: და ეს უფრო შეეძებათ ე. წ. რთულ შემოქმედთ (გაბხიბეთ ო. კილაძის ტ. კანტორას, ლ. სტურუას ლექსები). მაგრამ მეტრი მხოლოდ ერთი კომპონენტია რიტმისა (ამჟამად ვმსჯელობ კლასიკური ლექსის შესახებ). საჭიროა სხვა ფაქტორთა ძიება, რათა მოდერნიზებული ექნა მილიანი ლექსწყობა. ეს მეტად რთული პრობლემაა. როგორც მეტრის შეცვლა არ უდრის რიტმის შეცვლას, ისე რიტმული მოდერნიზება — ლექსის მოდერნიზებას. ქართული ლექსი გადახალისდა 10-20-იან წლებში. მას შემდეგ ვაიარა ნახევარ საუკუნეზე მეტმა დრომ. გამოჩნდა არერთი ნიჭი და ტალანტი. მრავალი რამ შეიქცა ლიტერატურაში, მაგრამ ლექსის რეკლუციური განხილვა არ მომხდარა. მასში ცალკეულ პოეტებს შეაქვთ ცვლი-

ლებანი, ახალი ინტონაციები, რითმები, სახეები, რიტმები, შიშვე წლებში ჩრულოდაც არ წერენ ისე, როგორც წერდნენ. ამ საუკუნის პირველ მეოთხედში, მაგრამ არ შექმნილა ქართული ლექსის თვისობრივად ახალი ტიპი. ვრძელდება მისი ევოლუციური განვითარება, თუმცა ექსპერიმენტები საქმოდ გახშირდა. მეტრული თვალსაზრისით ფრიალ საუკუნელებობა ოთარ ქეილიძის პოეზია, მან საზომთა მოდერნიზებით მოინდომა რიტმული სტრუქტურის შეცვლა, დაირღვა კანონიზებული წყობა. გამოჩნდა ტურფების უჩვეულო კომბინაცია, მაგრამ ეს უცებ რომი მომხდარა. მან საქმოდ ენერჯია შეაღია ტრადიციულ ლექსს. ბევრი ლექსი, ბოლოად და მოგმა ოთარ ქეილიძემ ფისტიკურითა და შიშვეთა გამართა. პოემა „ორი მარაბდელი“ იწერება რემარცულაგანი მეტრითა და ქვაქედის რითმებით. ავტორი ერთეულია ფაბულის პოეტისა, ნათელი და მოქნილი მეტყველება გამოკვეთის ორი ანტიპოდის პირტრუტს. ბოლოები წოველისტური პინციპებით აივება, სახაუბრო ინტონაციები აშინებენ უცხო და საინტერესო აშავეს. თითქოს გამოკვეთა ავტორის სტილი. მაგრამ 20-იანი წლებიდან ყველაფერი შეტრუნდა. პოეტმა დაიწყო ადრინდელი ტრადიციის გადახიზვა, და მის წინაშე აილანდნენ ახლის ბუნდოვანი კონტურება. სიმარტავის აქ სირთულე შეენაცლა. ახალი ლექსები („პორის პანტონიას“, „მურმან ღებანიქის“, „კუმურდოს ტაძარი“) გადაფასნა იყო წინაპრიოდისა, ასე შემოიჭრა გართულებული ცნობრება პოეზიაში და პოეტი დაიშუბა ტრავიული ენებებით. ახალი მეტრული სტრუქტურების წამოწყვამ ამოიყოლა უფროსი განცდებით. ტურფების გადახივლებამ უჩვეული გვერდადბა ვამოსცა (4+4+2//2+4+4). ტრადიციამ საზოადულად გაუღებულ ტრადიციან სისტემადა გარდაქმნა. ო. ქეილიძე მთელი ძალით მიენდო ტურფების ახალ კომბინაციას. განსაკუთრებით ჩამოიქნა, როგორც რთული საზოგონო ფორმა, მოდერნიზებული ფისტიკური (2+4+4). ქორეს შემდეგ ორი მეორე პერონი ძაბავს ურრადლებს, ის ვერ გამოდგება სასაუბრო მეტყველების გადმოსაცემად რიტმული აქცენტირება აღუნდოვნებს სათქმელს. მაგრამ მეტრაციცა იტანს გართულებებს. ო. ქეილიძემ ძირითადად ამ მეტრით დაწერა ორი პოემა „რემი მაგისტრი არე“ და „შირანშითა“, რიტმიანდში შიშველებების პათოსმა ვერ იგუა წმინდა ეპიკური გვერადობა. ფაბულის პარალელურად აღმოცინდა ლირიკული ნაკადი, ორი საწინის შექსოვა ურთიერთს, თუმცა ერთგვარი უზერბულობა წარმოიშვა. თითქოს გახსნულ პოემებიდან შინაარსის გამოტანა. შეფიქრის, ანგვარი საზომები ფაბულური ნაწარმოებისათვის რაშენადმე ტელოფუნდად გამოიუტრება, პოეტი მართე უფრო აღწევს წარ-

მატებას, როცა წერს ლირიკულ ლექსებს — სწორედ მოფერნიშებული ფისტკაურით შე-
იქმნა მისი შესანიშნავი ლექსები. მათში პრო-
ზაზე მეტად თითქმის ლირიკაა მისული, ძლი-
ერი შეგრძნება ასეთ სახეობად გადამოცემა:

ყველი საქართველოს ქრბლობები
ტანზე სახადით გეგოთღუნა,
შინგელ, უსასრულო ჩრდილოეთის
მინას დამწვინა შემწოთება.
ციდან საქართველოს დანახვისას
იტყვი, აწეწილი ლავინია,
სადაც სულიერი გადახიზნა
ეაშმა სანაწილად მოგვოდნა.

მანკონატრამპის ტრამპედიან, კლასიკური
ლექსების ფარგლებში ახალი რიტმულობის ძი-
ება დასრულდა ვერლიბრის აღბრუნებით. როცა
ჩარჩოებში ხსნა ვერ იპოვნეს, მის მიღმა გა-
დაიხედეს. ოთახში დეკორაციების ზედახალი
გადაღაცება შეწვდა და სარკმლიდან გამოჩ-
ნდა ფფორმო სივრცე. არტახებში ჩამწვადეუ-
ლი შემოქმედებითი ფანტაზია ლავარდისკენ
გაიქრა. მაგრამ ხელოფრების აქვს თავისი ნორ-
მები და რიტმული თავისუფლება გულის-
სმობდა რადიკის აკრძალვას. თერთმა ლექსმა
და ვერლიბრმა წარმოშვეს მორთვი დახატოლე-
ბები. მათი შეთხზვა გაიცლებით მწეღია, ვიდ-
რე კლასიკური ლექსისა. სტრუქტურულად კი
ეს იოლად სორკეოდება, ვერლიბრი თით-
ქოს მისაწვდომია უველასათვის. მაგრამ
ნამდვილად ასე როდია. მთავარია შექმ-
ნა რადიკ ღირებულ და ფახეულში. კემ-
მარტივ ვერლიბრის დაწერა შინველი ხელე-
ბით კვლევის განგრძობას უღერის. ამიტომ სა-
იოლად აქ მოჩვენებითია, მან შესაძლოა წარ-
მატებით ადუფონს მრავალი, ამის შედეგად იწ-
ერება და ქვეყნდება ბევრი უღღერური სტრი-
ქონი, რომელთა არსებობა ავტორსაც კი ავიწ-
ყდებია. ნებშიად ვერლიბრი ძნელად წარმოსათ-
ქმეღია.

ქერ გზა ვაგხსნა თერთ ლექსს. საამისო ტრა-
დიცია ნაწილობრივ არსებობდა. ვარდა ამისა,
ურთიერთობა არაა უჩვეულო რამ: ხელდასაბუ-
ლი რჩება კლასიკური ლექსის სტრუქტურა.
რითაც პოეზიაში საქმეად ვვიან ჩინახა, მის
გარეშე იქმნეოდა შედეგები. გამოითქვა
ნოსაზრება, რამ რითაც ქართული ენის ბუნე-
ბით არის ნაყარნახევა. ეს არცთუ უსაფუძ-
ვლო შეკაცებაა, ამ მოტივის იოლად ვერ გავშე-
ცდით. საერთოდ რითაც ფეტიში არ არის, მაგ-
რამ ლექსის შეტად ძვირფასი კომპონენტი და
და სანაკუფია. ამიტომ წარმოიშობა სამართისი-
ბო აზრები. რითმის კრიზისი თვით სიმბოლის-
ტების ლექსებში აღმოცენდა. სტრ-ის უმაჯალი-
თო ფაშლამ და შემოტყვამ ის უვავილავით დაა-
ქენო. დასავლეთში გადაგვარდა კლასიკური
ლექსწერობა. ცხოვრების ურბანიზება და ტექ-

ნიციზება ჩვენშიც მსგავს ატმოსფეროს აშა-
დებს. ამასვე ერთვს უცხო ინფორმაციი,
წმინდა ლიტერატურული ინფორმაციის მარ-
ლა. წარმოქმნილი კონფლიქტი სულაც არ არის
ვიწმინდე გამოგონილი. ჩვენ მუდამ ვიდევით აღ-
მსავლეთსა და დასავლეთს შორის, ხოლო
მე-19 საუკუნეში ნ. ბარათაშვილიდან დაიწყო
ქართული ლექსის განუხრცილი ევროპიზება.
ეს ტერმინი შემოსვებით არ დამკვიდრებულა.
ევროპეიზმი იწვამად რომანტიზმს გულისხმობ-
და. შემდეგ სწრაფა დასავლეთისაკენ საოცარი
სიმწვაფით გამომდღვანდა ცხრაას ათიან და
ოციან წლებში. მაგრამ პარალელურად არსე-
ბობდა აღმოსავლური ნაკადი, რომლის მოდერ-
ნიზება მოგვცა ი. გრიშაშვილმა. მთლო წლებ-
ში ამ ტრადიციას თითქოს ერთგვარი გამო-
ცაცლება აღებუო.

რითაც გარკვეულ ეტაპზე მანც შეიძლე-
ბა გაძვებულ იქნას მიოთხველის ცნობიე-
რებიდანაც. ხომ არსებობს ამისი მრავ-
ლი მაგალითი უფრეულის დროიდან ვიდ-
რე დღემდე მაგრამ როცა მკვიდრდება ვერ-
ლიბრი, ეს გაიცლებით პრობლეზური აშავია.
ირდევია კლასიკური ლექსის რიტმული სტრუქ-
ტურა. ფორმალურად ლექსი პროზის ემსგავსება.
ტრადიციული ატრახებულები მალას ქარავნულ, სა-
არსებო ფორმათა ძიება რთულ კომპონიციებს
გვათავაზობს. კლასიკურ სინთაღეს დროებით
ენაცვლება ამაღლებული ფერადები ვერლიბრს,
უნებლიედაც კი, ინტელექტუალურ პოეზიას
წარმოშობს. მაგრამ ვითარდება მეორე ტენდენ-
ცია. შექნობის პოეზია თავად ქმნის ეფექტურ
და სანდო ფორმებს. დაბლატული აზრების
მსვლელობა ვერ იკუფებს რითმის ქვედმონიას.
ტრიოდებში ვრძნობათა თამაში ხელოვანისაგან
თხოვლობა სიტყვის ვირტუოზობას. ღღეს
აზრის ვირტუოზობა პორკილებითაც ამსხ-
ვრევს კლასიკურ ჩარჩოებს. რთული ლექ-
სი ასაკიციციებით აიგება. იწერება ვერ-
ლიბრისა და თერთი ლექსის არარეობი სა-
ინტერესო ნაწიში. მათი ავტორები (ო. ჭი-
ლაძე, ტ. ქანტურია, მ. მავაგაიანი, ლ.
ხეტურა, ბ. ხარანაული, ჯ. ფხოველი, მ. წაკლა-
ური, მ. ჭვებურია, გ. აღბაზიშვილი, გ. პეტრი-
აშვილი, რ. კალანდია) ცდადობენ ქართული ენ-
ის ბუნებას მოუსადგონ ფორმისაგან გაჩრდი-
ლი ლექსი. სამწუხაროდ, ჩვენ არ ვაგვა-
ჩინია ტრადიციუ ვერლიბრის მისაღებად
და დასამკვიდრებლად. ამიტომაც უჭირს მკით-
ხველს მათთან შეგუება, ესცე არის ერთ-ერთი
მიზეზი. მხოლოდ თითო-ორჯად პოეტს თუ ძა-
ლდს უცხოური საზროვნო ფორმების გაქარ-
თლება, ეროვნულ სულთან შეფარდება.

ვერლიბრი კლასიკისთან მიმართებით (ფორ-
მის თვალსაზრისით) არის ანტილექსი. ვარგ-
ნულ ნიშნებს თან მოსდევს ანტიპოეტური შინა-
არსი. მთლიანად უნაღებია ცნება ანტილექსისა.
ასეთი ნაწარმოები პაროდია ესთეტიკური სახე-

ებისა, რომ არაფერი ვთქვათ ობიექტის შესახებ. ჯერ მუსხრან მაქავარიანი შეუდგა პოეზიის დედლირიზაციას, უოფითი დალოდებები მოეძალაფანტაზიას. ლექსი თითქოს ნაწყვეტია პროზისა:

- არ ვაეთადიქი?
 - შენ წემი თქვი!
 - არ ჩანს მინიქი?
 - ჯერ არა,
 - ...
 - უი!
 - ე ... ე!
 - ესე იგი —
- ვემეველა და ევაა.

მსგავსი ლექსები აღარ ჩაითვლებიან მხატვრული მტკიცეობის ნიმუშებად. მაგრამ წარაფუძვას ვამარტლება ეტყენება. დაშაქრული სტრიქონები მოყვიდა ვემოვნებას. მერმე ანტიესთეტიზმი საკუთარ მშვენიერებას გამოამუშავებს. ირონია და პაროდია აზრს მისცემს უოველდელორობის იმიტაციას. მ. მაქავარიანი ანტილექსის ფორმებით იფარგლება. ზოლო ტარბელ ჰანტურია ქმნის პაროდული ლირიკის რკალებ — „აუწუხებელი გიტარები“, სადაც მთავარ ადგილს აზრობრივი საწყვისი იჭერს. უცნაური და ანტილირიკული შინაარსი მობილება მოვლენების ჰერტიკოთ.

მორის ფოცნიშვილს თითქოს სტილი არ აძლევს საშეაღლებს, რომ ირონიის გამოხატვას შეეცადოს, მაგრამ ამდრებულა და აღირკული სტრიქონების ვერდით მან ადგილი დაუთმო პროზაიზმებს. ლექსი პროზაულ ესკიზს ემსგავსება:

- მე რაც ვიცოდი,
- შენ ვაგებშილე,
- შენ სხვას უთხარი,
- სხვამ ვიდევ სხვას, —
- იმ სხვამ ვილაყს ვაანდო მერე
- ჩვენი ამბავი, მწაპს.
- ახლა ის ვილაყ ჩემთან მოდის და
- მევე მიაშობს მას,
- რაც მე ვიცოდი
- და შენ ვითხარი,
- რაც შენ უთხარი სხვას.

ა. (პარადოქსი № 14).

განოეტურება უხილავ სენად ვაქცელდა. მელად იწრებოდა იმპრესიონისტული ეტოუდები (მაგალითად, შ. დადიანის „ჩამოკრულდები“). ცხრასათიანი წლების პროზა ვაფსო ესკიზებითა და მსუბუქი ჩანახატებით, რომლებიც პოეტურობას ეპოტიენობდნენ. ამეამად პოეტები მზირად წერენ ანტილექსებს. პროზაულ ესკიზებს არქმევენ ლექსის სახელს, თუმცა მათ პოეზიისათვის სპეციფიკური არაფერი სცხიათ. ეს მებტად მტიკიენული პროზაულემა, ლექსი ცდილობს პროზისთან ვატოლებას, ზოგჯერ ეურჩინდისტურ ნარკვევთანაც კი. კურსი ნათელია — პო-

ეზიიდან პროზისაკენ (როგორც პროზაიდან — პოეზიისაკენ). განოეტურების ტრადიციას ქმნის მრავალ საპროზონო ნიუანსს, ქვეტყვეს სტირდება შეცნობა, სტარ-ის სტრუქტურაზე შედგება დელირიზაციასაც თავს იჩენს. ანტილექსი ვარიაციებად წარმოადგინება. ანტილექსი ეცხებს ახალ პოეტურ ფორმებს. იწერება ლექსი — პროზის ფრავმენტი (მ. მაქავარიანი, ტ. ჰანტურია, მ. ლებანიძე, მ. ფოცნიშვილი), ლექსი-ნოველა (ვ. ჭავჭავაძე, ვ. პეტრიაშვილი), ლექსი-პოემა (ლ. სტურუა, ბ. ხარანაული), ლექსი-ეტოუა (შ. ნიშინაძე, რ. კაღანიძე, ვ. დოლიძე), ლექსი-მონოლოგი (ო. ჰილაძე, ვ. ვევექოტი, ლ. სტურუა, ჯ. ფხოველი); უოველი მათგანი საზრდოობს პროზაული საწყისებით. ბელეტრისტული ფორმების შემოტანა, დამკვიდრება უსაზღვროდ ვრცელდება: ღამის ვარტუბა შინაური ვაძევის, ლექსის კრიზისი აქაც პოეზებს გამოხატულებას.

რადიონალური ოცნება. სტარ-მ დაჩქარა მტენიერების დიდრენციობა. მან პატრიოტიზმაც მწვევე და დრამატული ხასიათი შესძინა (ქ. ჩარკვიანი „ჩრქუნის კედელი“, შ. ლებანიძის, ტ. ჰანტურიას, მ. მაქავარიანის ღექსები). წარმოშევა ახალი დარგები: სინამდვილის სიღრმეში შეტრამ დაშეაა შეცნობის ფორმები. მობდა მტრობელი დისციპლინების სინთეზირება, ერთბაშად ორი მოპირდაპირე მიდრეკილება გამოკვეთა. მტენიერება ესწრაფვის უსაზღვროდ დაშლას, ამასთანავე იქმნება ცნობიერების ვამამთლიანებელი მეთოდები. პოეზიაში ანალიკური სიტუაცია სუფევს. მრავალვარი სტილისათვის გზის ვახსნა თანდათან წარმოშობს ანტაგონისტურ და ურთიერთომხსნელ ტენდენციებს. პოეზია ნაწილდება ვიწრო უბნებად. სპეციალიზების პაოისი აქაც გამოვლინდება. უოველი სტილური მამარტულდება ქმნის საკუთარ ესთეტიკურ იდეალებს. ჩვენში, სრულიად პირობითად, შესაძლო სამი ესთეტიკური ზაზის გამოყოფა. ასეთი დაუოფა თუმცა ზელოვწერი ანტირაგირების ნაყოფია და ალბათ, ამ სქემებში მთლიანად არცერთი პოეტი არ ჩეეტვეა, მინც ის როგორც ობიექტურა ნორმა ნამდვილად არსებობს: ა) უოფიერების პოეზია ელტვის სასიცოცხლო ძალების შეგრძნებას. სინამდვილე აისახება მრავალვარი ვანცდებით, იტყენება ემოციური პასუხები სულერ ტიკიელთა და ოცნებათა გამოხახატავად; ბ) ცნობიერების პოეზია სარგებლობს ვარტულბული ფორმებით. შეიცნობა სუბიექტი. საშეარო მასში არის მოქცეული. ზელოვანი ვერტიკლი არის ვარტული. მისთვის მთავარია აზრა. ცნობიერების პოეზია ინტელექტუალური პოეზიაა; ვ) უტილიტარიზმი მობიზებს წარმავალი იდეებით ვარემოხვას. ის ვარედან მოვლის შთავოების ცუცხლს. უტილიტარულ პოეზიას არა აქვს დამოუკიდებელი ხასიათი. სა-

მივე ესთეტიკური ხაზი დღეს პარაფილოზოფიკურ სტრუქტურას, არსებობს ანა მხოლოდ ობიექტურად, ინდივიდის გარეშე, არამედ ცალკეულ შემოქმედთა ბუნებაშიც. მაგრამ მათი საწინის ერთობა, ჩვენს პოეზიაში სასურველია ამგვარ სტილურ დაპირისპირებათა არსებობა, ვინაიდან განვიხილავთ სწორედ დაპირისპირებულსა და ერთიანობით ცოცხლობს. ბუნებრივი შერჩევით წესით ვაღიარებთ განსაკუთრებულ ტენდენციას. მაგრამ სამივე ესთეტიკური ხაზი შეტანაზედაც იქნეს რაციონალისტურ ნიშნებს. მშვენიერებას ცვლის კომპარატივების ძიება, შეგრძნებას — შემეცნება, მოქმედებას — ანალიზი, სინამდვილეს — მოგონება; პათეტიკას — ირონია, ზეპირიკას — დემონიზაცია... სტრატეგიული რეგულაციის პოეზიის ფორმებს და უფლებას რაციონალიზატორ ოცნებას აბატონებს.

„პალესტინა პალესტინა!“ გვაუწყებს, რომ ჩვენს დღეებს სწორედ რაციონალიზატორი ღირსია შეეფერება. ადრე მის აუცილებლობას ასახელებდა ს. ჩიქოვანი, შეიძლება ვთქვათ, ახალი დღეობის საღებავს ფორმებს შეცნობის პოეზიისათვის. ირაკლი ახალიძე კი თითქოს უარყო საკუთარი სტილი და შედეგად ციფრით ღირსის ნიშნებით შექმნა. მან მოიხვედია სიტყვათა აგების ორატორული მანერა. ეს იყო პოეტური მჭერმჭერელების შემოტანა, რაციონალიზატორი პათეტიკა. შორს ვაღაპრებელი რუსთაველის მონოლოგები მოდერნიზებული წარმოადგინა „ვეფხისტყაოსნის“ მსოფლმშენებელს. პოეტს შეეძრა შორეული წყვილიდან ფარდებში და დავიწყებას გამოსტაცა ზეთისხილის ბაღებში გაბნეული საგალობლები. სამუაროს შეტნობის მწვერულ წყურვილი ნატიფი სახეებით გაფორმდა. ურთულესი აზრები ღირსიული სინათლით გადმოვიდა. მერვე ეს გზა თანამედროვე თემატიკასაც გააფრედა. პალესტინური რაკლის ერთგვარი ინერციით დაიწერა ჩამდენიმე შესანიშნავი ლექსი („გორგი ლეონიძის“, „ფერადი შემოგოგა“, „ბილია მდერის“), რომლებშიც ხორბულზე შეერწყა ხისდადვის:

და იგიც,
ივრც,
ხმებს უყვარდათ
ვით მოსვლა წვიმის,
უყვარდათ ბუერებს,
როგორც ბაღებს,
მეფიერებს და მიწველებს,
მშობლიურ ენას
მან უპოვა
თვისება სიმის,
მშობლიურ სიტყვებს
კეთილად, როგორც
მუსიკის ნიშნებს.

მაგრამ ვიდრე პოეტი მიადწევდა საბჭოელების გამოხატვის ინდივიდუალურად „საბჭოელებს“ სო ფორმას, გამოიყენა არაერთი „სტილური კომპონენტი“. ზოგი მათგანი ეპოქის ნაკარნახევი იყო. ავტორი თვითონვე გრძნობდა, რომ სიტყვას სტიროდა განახლება. შემდეგ წლების ქროლვამ, ახალ სამუაროსა აღმოჩენამ განცდების, მოვლენების, შოტივების მიმოქცევამ მოიხილა აზრობრივი სითამამე და სიბრძნე.

რაციონალიზმის პირიქცეებს ეუფლებოდა ვახტანგ ჯავახიძის პოეზია. მან ადრევე განისაზღვრა ლირიკის სფერო. მისი ურველი ლექსი აზრის ემოციურა გაშლა. პოეტი ეწერაფვის ფაქტის შეცნობას და ურველდღიურ მიმართებებში გამართალი წვრალიმანებიც სააზროვნო მსახლად გამოიყენებდა. არ იძიებდა ზოგადი იმპულსები, პატარა აზრისა და საგნის შიგნით ნათდება რეალობის მიერთსკოპული ხატი. საშუარო იმედსევე, — ჩამდენიც პოეტი, ხდება თემებისა და მოტივების ინტელექტუალიზება, ვიდრე ლექსი ფორმას მიიღებდეს. ამ გზით ჩვენ ვეძრევა ფანტაზიის ნაყოფი. საგნებისაგან გამიჭვანა პოეტს სტირდება ინდივიდუალობის დასადგენად. თავისთავად ნაყნობი და გარკვეული ქვეყნად არაფერია. მაგრამ ანალიზი, პარაფილოზოფი თემები, ეპიპოეტი ფაქტები საოცარ რეზულტატამდე მიგვიყვანენ. ვ. ჯავახიძე თითქოს იკვლევს სამუაროს. ამგვარი მეთოდი განსაზღვრავს პოეტის სტილსაც. მისი ლექსებიც რთულია. ეს სირთულე თემებიდან გამომდინარეობს. თვითდაკვირვების, ქვერტის მეთოდი ვერ იქნება ერთგული მარტივი სტილისა. მაგრამ ურველი რთული ლექსი საოცარი სინათლითაა სახვე. მას ვერ ვუპოვნით ბუნდოვან ფრაზებს. პოეტი მკაცრი რაციონალიზატია. ურველი სახე წინასწარ არის გამოწვრილი. შემთხვევითი აგზნება ან წაბორწილება გამორიცხვულია. საგნები მიედინებიან ლოგიკური წყობით. ფრაზები ხმენსათვის იოლი აღსაქმედაა:

სული მხატვრისა კავება კატორღის,
სურნელს ნატრობდა მწიფე თაქთაეთა,
სკამებს ხატავდა,
მაგრამ რატომღაც
მხოლოდ ცარიელ სკამებს ხატავდა.
თვითონვე იყო თავის გალია,
ვეფხვივით იწვა თავის ტორებზე,
ხშირად ამბობდა: წლები გადიან,
წლები ცარიელ სკამებს ტოვებენ...
ურველთვის მზიან დღეებს ნატრობდა,
ბალიც შესწევდა შეპასუხების,
მაგრამ ურველთვის სდუმდენ რატომღაც
ნეიტრალური ფერის ღრუბლები.
გამოდოდა ისლის კარვიდან
და მზეც იჭერდა დასალიერთან,
სულ ჩამდენიმე წელი გავიდა

და მისი სკამიც დაცარიელდა. დაშვიდდა სული მოსასპარეუბე და სისინებდნენ ქარში ისლები... უფრო ამიყად სხედან სკამებზე სხვა სატყუნის მოხალისენი.

ემზარ კვიტაიშვილი ლექსებში ესწრაფვის ერთგვარი პროპორციის დაცვას. შემუშავებულია პოეტური სისტემა, სადაც ემოციები გადაწაწილდება. მასალა უოველთვის განსობიერებულია. ამიტომ ერიდება ტლანქ და ბუნდოვან ფრაზას. რითმის უტყარი ეფექტი, ლექსის რაფინირებული კომპოზიცია ემორჩილება წინასწარდასახულ ამოცანას. რაციონალისტური ლექსი მიმართულია სუბიექტის ფიქრთა მოძრაობის წარმოსადგენად. მას თავად სჭირდება დატვირთვა და შესწავლა, რათა ავტორისებული შეგრძნება სრულად აღეჭყვათ.

2. ანტიკოვჩა ანუ კოვჩის დასასრული

კოვჩის თანრობრივი ევოლუცია. შემოქმედებითი პროცესი გულისხმობს განუწყვეტელ განვითარებას. როგორც მუდამ აღმასვლით არ გამოიხატება. მაგრამ იცვლება უანრული ფორმა, სტალი, გამოხატვის საშუალებათა სისტემა. ამ ცვალებადობას მცირეოდენი კავშირი აქვს ბარისის ცნებასთან. ხელოვნების შედგერები უფელა ეპოქისათვის ინარჩუნებენ შთაგონების იდუმალ ციცილს. ტექნიკური სრულქმნა, სტილური სირთულე, ფორმალური დახვეწა აპრიორულად არაფერს ნიშნავს. არც ექსტრაორდინალური იდეები (ოუცი ისინი არსებობენ) არ ქმნიან იდეალურ ნაწარმოებებს. მაგრამ ადამიანი ოცნებობს მაინც. უოველი დიდი ხელოვანი არღვევს კანონიერბულ შტამებს. ექმნება ახალი სტანდარტი. შეიძლება ახალი ჩამოუვარდებოდეს ღირსებით ძველს, მაგრამ იდევიდას ფანტაზია უამისოდ გაიყინება. პოემის თანრობრივი ევოლუციაც გამოწვეულია როდია ცალკეულ პოეტთა ორი-

გინალობის მანიით. აქ, ცხადია, შეტად რთული კომპლექსი მოქმედებს.

პოემის განვითარების გზაზე "გამოიჭრება" ოთხი ტიპი: ა) ეპოპეა; ბ) ეპიკური პოემა; გ) ლირიკული პოემა; დ) ლირიკული პოემა. დავა შეიძლება უოველთვის და უფელადერზე. მაგრამ ეს მხოლოდ მაშინ არს ასანტი, როცა არ გვეყარება არსის სპეციფიკა და მისი სუბსტანციური ღირებულება: „ვეფხისტყაოსანი“ არის პოემა-ეპოპეა, მაგრამ ითვლის შრავალ ლირიკულ შენაყადს. ამ ნიშანზე დაურდნობით კამათი ანსტრდია, ვინაიდან ლირიკულ ელემენტებს მასში არ უყავათ დომინანტური ადვლი. პოემის უმველდის და უდიდესი ნიმუშები („ილიადა“, „ოდისეა“, „შაქსპირი“, „ვეფხისტყაოსანი“, „ლეთაბრივი კომედია“...) გამოირჩევიან რთული ფაბულური კონსტრუქციით, ხასიათდებიან პერსონაჟთა სიმრავლით, სამოქმედო არეს განფენილობით, მოკლედ, უოველივი იმ ნიშნებით, კლასიკური რომანებს რომ ახასიათებთ. განსხვავება მარტოოდენ ის არის, რომ პირველი გამოართულია ლექსით, მეორე — პროზით. ამის გამო პოემა-ეპოპეებს ლექსად დაწერილ რომანებსაც უწოდებენ (ნიშანდობლივია, რომ ფაბრუდინ გორგანდის „ეისრამიანი“ ქართულში მთარგმნელმა პროზად ვადმოილო და მას რომანის ვაგება მინიქა, რააც არავთარი უხერხულობა არ მოუოლით; ან მოვიგონოთ „ივგენი ონგინიხა“ და „მკვდარი სულდის“ მაგალითები).

ეპიკური პოემები მოკლედულია ფიზიკურ მსსტაბურობას. პირობითად ის შეიძლება ჩაითვალოს „პოეტის“ პარალელად. აქაც ფაბულაა თხზულებების მტოარი. მხოლოდ პერსონაჟთა რიცხვი არის შემციბრებული, გეოგრაფიული არე — შეზღუდული, ხასიათები — მოცემული, ინტრიგა — გამოლოებული. ეპიკური პოემა ეპოპეის შემოკლებული ვარიანტია. მოცულობა იძლევა განმასხვავებელ ნიშნებსაც. ამ ტიპის პოემის უკვდავი ნიმუშები შექმნეს ქართულ ლიტერატურაში ილია ჭავჭავაძემ, აკაკი წერეთელმა, ვეპ-ფშაველამ.

□ დასასრული იქნება □

რეზოლუციის ნოვლები

რეზოლუციის ავტორია ორი რომანისა და მრავალი საუბრაო ნოველის, მისი ნაწარმოების მიხედვით დაიწყო კინოფილმები მაგრამ მეთხველის ურთიერთობა რეზოლუციისა, როგორც მწერალი, პირველ ურთიერთობა, თავისი ნოველებით მოქცევა, რომლებსაც მათი და ურთიერთობა დამახასიათებლად გამოვლინდა მისი შემოქმედებითი ნიჭი და შესაძლებლობა.

რეზოლუციის ნოველების გმირები არ არიან განსაკუთრებული გრძობებითა და ვნებათა დღეობით შეპყრობილი, გამორჩეული ადამიანები. ისინი ჩვეულებრივ, უბრალო პიროვნებანი არიან, რომლებიც ურთიერთობაშია გვხვდებით, ჩვენს გვერდით მოქმედებენ, მათ ცხოვრებაში ხშირად სულ პატარა, უბრალო შემთხვევა ხდება განმარტებული და გადაწყვეტილი. ისინი ხშირად დარდობენ და ფიქრობენ იმაზე, რაც სხვებისთვის შეიძლება სასაცილო, ანდა უბრალოდ მოსაწყენი ერთგვარდება იყოს.

მაგრამ ყოველივე ეს მწერალს იმდენად და მჭიდროდ და ხშირად გროტესკულ, თბილ იუმორისტულ ფერებში აქვს წარმოდგენილი, რომ მეთხველი ინტერესით უყურებს ამ ადამიანთა მარტივ ხასიათებს, მათს ცხოვრებისეულ ფაქტორებს, ვებულობს მათს ასევე დასავლელ, იდეოლოგიურ ეპოქა მათი განწყობილებების გარემოში და, ისინი მისთვის საუბრად, მახლობელი ადამიანები ხდებიან.

რ. კვიციანი ნოველებში მოთხრობილი ამბავი ხშირად თანამგობრობის, ლამაზი სუფთაა შეფერილი. მის გმირებს თითქმის ურთიერთობის აკლია არაფერი, რადაც არა დიდი და განსაკუთრებული, მნიშვნელოვანი, არამედ უბრალო, უმნიშვნელო, შეიძლება სხვებისთვის არც იმდენად საუბრაო ნოველი, არამედ ჩასაგდები რამ, მაგრამ ისეთი, რომელიც ურთიერთობაშია

და დამახასიათებლად ავლენს მათი სულის ერთგვარობას, უწყინარ ბუნებას.

რ. კვიციანის ნოველთა გმირები ხშირად თითქმის სხვისი თუ სხვა ცხოვრებით ცხოვრობენ; მათი მოწოდება, თვით ამ ადამიანთა ურთიერთობის რწმენით, თითქმის სულ სხვა იყო, მაგრამ ცხოვრების მკაცრად ლოცვამ მათ არასასურველად წარუშარათ გზა. ამიტომაც ისინი მუდამ ოცნებობენ იმ დაკარგულზე, იმაზე, რაც ისინი ნამდვილად უნდა ურთიერთობენ თავიანთი ცხოვრებით და პრაქტიკულადაც მისწრაფიან აქვთ, მაგრამ ბუნებრივად შექმნილი შეუაბამობის გამო, სასაცილო მდგომარეობაში ვარდებიან. მწერალი თანამგობრობის დიდილით ხატავს ასეთ სიტუაციებში მოხდებრივად ადამიანთა ხასიათებს. აქ ყველაფერი ნახევარტონებით, თბილი, შინაგანი იუმორით გამსჭვალული, ადამიანური მისწრაფებით შეფერადებული მხატვრული აღქმის სივრცეშია განფენილი.

ეს თვისებები განაპირობებენ რეზოლუციის სტატიკურ სპეციფიკას, მისი ზედწერის თავისებურებას, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მოხვედრებითი გულგრილობა თავისი გმირების მიმართ. მწერალი თითქმის ინდიფერენტულადაა განწყობილი, მაგრამ ნამდვილად ეს ასე არ არის: მკითხველი მუდამ გრძობის მწერლის ღრმა სივრცეებსა და თანამგობრობას ამ ადამიანებისადმი.

რ. კვიციანის ნოველთა განწყობის შემდგომ გეგმა ლბილი სუფთის მომცველი განწყობილება. თითქმის რადიკალური, ანდა დაკლებული მის გმირებს და მწერალს მათ ხასიათებში სწორედ ეს დანაკლისი აღმოაჩინა და მიიტანა მეთხველამდე. ამ ასპექტში იხსნება ნოველთა უმარტობის ჩანაფიქრი, იყვითლება საბუნებრივი და ეს სინაზული, მსუბუქი, მარტალი, ასე ვთქვათ, ღირსიული სუფთა თან

მიუყვება მკითხველს, როგორც აუცილებელი, მისწავრებული შედეგი მწერლის შთაბრძნობას.

„ზნაინთში“, ისევე როგორც თითქმის ყოველ ნოველაში, რეზო ტეიშვილი მარტივ სიუჟეტს ვითარებებს და ცდილობს გმირთა სულიერი სამყაროში ერთა საუბრადღებში მომენტის დაქვრას და მის გამოხატვას. ზნაინთი ერთი პატარა, ვიწრო ქუჩაა, რომელსაც ქალაქის ცენტრში მდებარეობს. მისი სივრცე ორსართოვან ნაბიჯია. აქ არის ერთი კლუბი, სადაც ახალგაზრდა ქალი თამარ შედგენია ამეცანიერებს სიმღერაში თორმეტი სხვადასხვა ასაკის მამაკაცისაგან შემდგარ ჯგუფს.

კლუბში ცოცხალი ზნაინთი და პალატოვში ჩაფორნილი მამაკაცები ელოდებიან ბელმდვანელის მოსვლას, და აი, მოდის ქალი და ყველანი რაღაცნაირ შინაგან სიბნობს ვრძნობენ — ისედაც პალატოვს და იყვებენ თავიანთ ადგილებს. იწყება რეპეტიცია აქ ყველაფერი სივარულით ეთმობა, სივარულით, რომელიც თავისი ფორმით შეტად განსხვავებული და თავისებურია.

მწერალი წერს: „ამ თორმეტ მამაკაცს ერთი ქალი უყვარს. არც ერთი მათგანი თამარის ტოლი არაა. ზოგიერთი ბავშვია, ზოგი ქალზე ბევრად უფროსია. უმრავლესობას ცოლშვილი ჰყავს. მაგრამ ყველას მაინც ეს ქალი მოსწონს, დასაზრახისი და ცუდი, ცხადია, ამასი არაფერია, მით უმეტეს, როდესაც სიტყვებრად არც ერთი არაფერს არ ამუდვანებს. ისინი არც ერთმანეთს, არც თავის თავს არ უტყვებდებიან, რომ ეს ასეა“.

ეს სივარული ამ კვლევებში იწყება და აქვე მთავრდება. „მეცადინეობის შემდეგ გუნდის წევრები იშლებიან, შემდეგ სულსველა ოჯახურ, წერტილან პატარა საქმეში იმართება და მოწვეულ რეპეტიციამდე ყველაფერი ავიწყდებათ“. მწერალი დამატებით, საინტერესოდ აღწერს რეპეტიციის მიმდინარეობის პროცესს, ამ ინტიმურ, გულმოდგინე ურთიერთობას, რომელიც შეარდება ქალსა და გუნდის წევრებს შორის. ბოლოს კი ყველაფერი მოულოდნელად მთავრდება მომდერლებსთვის: „კლუბის კარს მათალი ტანის მამაკაცი შემოაღებს. კაცი შიგ შეიშობს და იქვე ჩერდება. დამჯდურებს შორიდან თავზიანად ესაუბრება. მალაღი ტანის მამაკაცს ნაცრისფერი შლია და ახვალტისფერი პალტო აცვია. თამარი გუნდის წევრებს უღმის და მიდის“.

თამარის წასვლით ერთბაშად ქრება ის სიბნობა, რომელიც კლუბში იყო გამუდმებული. იყარება მომდერლობა გულმომდინარე დახუდებული ინტიმი და სინაზე ყველა უზსიათოდ იცვამს პალტოს, აღვიღებ ამკუნებენ ფეხებს და სიცივისგან იბუზებიან. მერე რიგ-რიგობით ტოვებენ დარბაზს და უპიუოფილოდ მიემართე-

ბიან სახლებსიკენ. „ზნაინთში ისევე სიწვერარე ისაუბრებს. მხოლოდ რომელიმე დავაანებული მოქალაქე ან მანქანა თუ ღარაღვეს შეუბრძნობს“.

ჩვენსგულს სანქციონარი ღარიდან წული წვეთავს და ვიწრო ტროტუარის ფილაქანზე ეცემა.

ამ ქუჩაზე სხვა დროსაც შეუდროებაა. ღამეღღეს ცვლის, ღლე — ღამეს, არასოდეს არაფერი არ იცვლება, მაგრამ კვირაში სამჯერ, სამშაბათს, ხუთშაბათს და შაბათს დაღამებულზე თორმეტი მამაკაცი ტოვებს კლუბის შენობას და უპიუოფილო ღამარაქით, გაფარებულნი სადაღც მიდიან, რათა არასოდეს არ აქვთ აფარ გამოიხიბონ მომდევნო სამშაბათს ყველა უღლებლივ ადგილზეა. რაც არ უნდა ცუდი ამინდი იყოს, თუ კარს მიაუბრადებთ, კლუბიდან მზიარული სიმღერა და სიცილი შემოგესმებათ, ამ დროს აქ თორმეტი ადამიანი სულ სხვა ცხოვრებით ცხოვრობს, მაგრამ ზნაინთი მაინც ზნაინთად რჩება და ამ ამბავს მისთვის არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს“.

ამ სტრაქონებით საბოლოოდ იმერება მწერლის ჩანაფიქრი და ნოველის განწყობილება მთლიან, დასრულებულ სახეს დეზულობს.

ასევე საუბრადღებში ნაწარმოებია „ნადიმი სოფელი“. ნოველის მიზანი იმ განწყობილების გაღმოცემაა, რომელიც მოიყავს ახალგაზრდა გლეხკაცის — შოთას სულს ქალაქელ სტუმრებთან შეხვედრას და მათთან გამოთხოვების დროს მწერლმა დაგვანახვა არა უჩვეულო, განსაკუთრებული რამ, არამედ, სრულიად უბრალოდ ხაზი გაუსვა მარტოობის მტკივნეულ შეგრძნებას, რომელიც სავსებით ბუნებრივად ჩნდება შოთას ხასიათში. „ეს ამბავი სოფელზედა ლეყარტოში მოხდა. ლეყარტი, მით უმეტეს ზედა, განსაკუთრებით არაფრით არ იქცევა ყურადღებას. რასაკვირველია, როგორც ყველან, ისე იქაც შეიძლება მოხდეს ჩვეულებრივი, თუ გუნებათ არაჩვეულებრივი ამბავიც. მაგრამ ეს შემთხვევაზე დამოკიდებული და ლეყარტო არაფერს შუაშია“.

ნოველა სწორედ ერთერთ ასეთ ჩვეულებრივ, რიგითს, სხვებისთვის უჩინარ ამბავს გადამოცემაში, რითაც მთელი სიღრმითა და ნათელიმდობით იხატება მთავარი გმირის — შოთას სულიერი განწყობილება; მკითხველი მასთან ერთად დარბაზს რაღაცაზე, რომელსაც არცაა საქმრო, რომ კონკრეტული სახელი დაერქვას, რაღაცას ეთხოვება გულდაწყვეტილი და შოთასთან ერთად ვანიცდის ნაცნობ ვარტეზსთან კვლავ შეგუების იმ მიმე ვრძნობას, რომელიც სავსებით რეალურად, ბუნებრივად ჩნდება სტუმრების წასვლის შემდგომ შოთას სულიერი სამყაროში.

ამბავი კი ასეთია: სოფელში კონცერტის განსამართავად შოთას მნიშვილმა სულიკომ ისტუ-

დენტი ამბანაგები ჩამოყვანა. კლუბის უკონ-
ლობის გამო კონცერტი არ ჩატარდა. მონაწი-
ლენი, ღამის გასაოყვად, სულიკომ წაუყვანა
ბიძახთან. სტუმართა შორის არის ორი ქა-
ლიცალი — გეტა და დიანა.

ვინამეფ შოთა მთელი არსებით შეურთდა
სტუმართა მხიარულ განწყობილებას. ვანსა-
კურსებით შეცვალა იგი ქალიშვილებთან —
ეტიქო და გეტასთან სიახლოვემ, რომელიც
ნის გვერდით გადმოქდა და ერთად მღეროდნენ.
სწორედ გეტასთან ასეთმა თავისუფალმა სია-
ხლოვემ, იმ ურთიერთობამ, რომელიც ახალ-
გაზრდებმა ერთბაშად მოიტანეს ტრადიციუ-
ბით შექმულ ამ ოჯახში (შოთა, როგორც თამა-
და, ავტორის საგანგებო მითითებით. „წესისა
და რიგის მიხედვით მიუყვებოდა საღვთობე-
ლოებს და ახალგაზრდებს მოზრებულად და
თავაზიანად აპატიებდა იმ უტაქტობას, რომე-
ლსაც ისინი სუფრის წესისა და ოჯახის მიმართ
ჩვენდნენ“), ერთბაშად გააშვილა შოთას
სულში ქვეცნობიერად არსებული სინაწული
თუ ტკიფალი. მისი გულიწყვეტა საუთმარი
ცხოვრებისეული გზის მიმართ.

შოთა ერთბაშად შეიცვალა. „ეს ახოვანი
კაცო რაღაც უხეშ, დაუხეწავ ადამიანს აქ-
ოლებდა ერთ ადგილზე ბუქნაობდა და როცა-
და სტუმარები თვითონ იყვნენ მოცუკვარე
და შოთასთან გამძლეობის მეტი არაფერი მოს-
წონდათ, მაგრამ იპაურობას სხვაგვარი ცეკვა
არც უხდებოდა“. აშან და მსგავსმა საქციელმა
სუფრასვე მკვეთრად გამოკვეთა შოთას სინა-
წული და მას დასრულებული იერის მისცა.
კონცერტული სახელი დაარქვა: „მინც რა ჯო-
ბია ქალკის, სულ სხვა ზალში ვაქვს საქმე...
რა მინდოდა, აქ რომ ჩაერჩი... კუთა შეხმარა და
მესწავლა — ფიქრობდა შოთა“. აქ ნახევრე-
ბია ბოლო ათეულ წლებში ესოდენ ფართოდ
გავრცელებული, ძალზე არასასიამოვნო აშა-
ვი — ზანღახან თითქმის გაუცნობიერებელი
და გაუშართლებელი სწრაფა ქალაქისაკენ, გუ-
ლის აყრა კერახა და შიწის მიმართ. ეს ფიქ-
რები გულხუცის (გავისხნოთ მისი ქართული
ბუნება, მისი, როგორც მასპინძლისა და პურ-
მარანის პატრონის, შესტად აღწესბული, მკა-
ცნად ტრადიციული მოქცეობის) გულში უნე-
ბურად ჩადება და ყველაზე მკაფიოდ იკეთე-
ბა ნოველის ფინალში. სათქმელის შესატყვისი
გარემოს შესაქმნელად მწერალმა ძალზე მიგ-
ნებულად და სინტიერესოდ გადმოგვცა მოწყე-
ნილობა წვიმიანი დღისა, რომელიც სტუმართა
გამგავრებას დაემთხვა.

წავიდნენ სტუმრები, წავიდა ღამაში ვეტა,
„შოთას მისვლით დაეცა ავტობუსი. კაცმა რომ
თქვას, ასე ადრე წახვლა არც სხვას უფიქროა,
მაგრამ ყველა ზეჯეზოდა, რომ ეს იყო აქედან
თავის დაღწევის თუ ერთადერთი არა, ყველა-
ზე რეალური საშუალება... ვეტა განგებ ჩამორ-

ჩა ამბანაგებს და შოთას ყველაზე ბოლოს გა-
უწყოდა ხელი. მოულოდნელად შოთა დაიხარა
და ქალიშვილა ხელზე აკოცა... შოთა გამაშარ
ხესავით იფეა აივანზე. ამ კაცს არანდგეს ქა-
ლისათვის ხელზე არ უკოცნი: არც უფიქროა,
არც ეგონა, თუ ოდესმე ამას ჩაიდნდა“.

ამ მომენტით მწერალმა შოთას ხელში გან-
საკუთრებით მნიშვნელოვანი, მისი ხასიათის
თვის საუთრადღებო შტრიხი გაავლო, რომელ-
მაც გაამთლიანა ჩვენთვის სხვა მხარებთან უც-
ნობი კაცის პაროქიული პორტრეტი. შოთა, მი-
სი სურვალის მიუხედავად, განუყოფელად
ორგანულად ერწყმის იმ გარემოს, რომელშიც
მისი ცოლი და მეზობლები ტრიალებენ და
შრომობენ. ძალზე მიგნებულად და ღამაზადა
მოძებნილი დოკუმენტი წერტილო, რომელიც
საბოლოოდ თითქმის ერთმანეთსაგან სტუმრებსა
და შოთას; — „შოთას! — ეკვლა ვიღაცამ
შუკიდან, არაყინ უმასხუბა, მაგრამ დამახე-
ბელმა მანც განაგრძო: — თავმჯდომარემ თქვა
ურემი გამოიყვანოსო, ჩაა წახადები, გზა წამ-
ხდარა, მანქანები ვერ მიღისო!“

ზა მიწვდა, ჩანდა. დამახებელი წავიდა.
შოთა არც განმარტულა. იგი კიდევ გარბე-
რებული უფურება სველ უმას და ალუბლის
ხეებს. მერე ნადვლიანად წაილიწა, მუშა
უნდა მუშაობდეს, მეომარი მეომრობდესო,
მსუბუქად ჩაირბინა კიბე და ხარების შესა-
მელად წავიდა“.

როგორც აღვნიშნეთ, რეზო ჭეიშვილის ნო-
ველებში არ გვხვდება მძაფრი წინააღმდეგობა-
ნი და კონფლიქტები. ისინი შეიხვედნენ უ-
რადღებებს ვერ მოიპარობენ დამახებული სიტუა-
ციითა და ეპიზოდებით. სამაგიეროდ მათში
იგრძნობა განწყობილებათა სიღაღმე. პაროქი-
ვის ხასიათი მკაფიოდ გამოიკვეთება და ალექ-
შება იმგვარი კუთხიდან რომელიც თავისი შე-
ნარსებით ღრმად პოეტურია და ღირსეული დე-
ტალებს სიმარტული გამოირჩევა.

განწყობილებას რეზო ჭეიშვილის ნოველა-
ში მთავარი ადგილი უჭირავს; როცა მწერა-
ლი ხატავს თითქმის უბრალო ყოფით დებო-
ლებს, ამ შემოხვევაშიც კი იგი ახერხებს შექ-
მნას გამოირჩელო, თავისებური განწყობილე-
ბა, რომლის მიღწევაც ასეთ შემოხვევაში მის
მიზანს წარმოადგენს. ყოველდღიურ წერალ-
მანებზე რ. ჭეიშვილი საუბრობს ღაღად და
ძალდაუტანებლად, მისი საღებავები გამჭვირ-
ვალა და სხვა. მწერალი ახერხებს ყოველ-
ღიური ერთფეროვნებისგან გამოყოს და მომ-
წავიდელოდ გამოაცალკევოს რომელიმე სინ-
ტიერესოდ მიგნებული ეპიზოდი და მკაფიე-
ლის ურადღება სწორედ ამ ამბის სასურველი
მეცნიერებისკენ წარმართოს.

გავისხნოთ პატარა ნოველა „მერცხლები“. მრავალსართლიანი სახლის ზემო სართული-
დან კიბეებზე დაფიქრებულნი ჩამოვდები ვეინა-

რა მოხუცი, რომელიც პანაშვილიდან ბრუნდებოდა. კიბეებზე იგი შეხედება ახალგაზრდა ვაჟს და სივარტის გამაჩართვეს, მოხუცი, რომელიც კამდენიმე წუთის წინ სიკვდილის საშიშროებას შეტვამა პირისპირ, დაფრთხილებულა და ახალგაზრდასთან შეჩერდება. მოულოდნელად იგი იწყებს საუბარს მერცხლებზე, როგორ მიფრინავენ ისინი შემოდგომით თბილ ქვეყნებში. ღამაპირაობს მოხუცი მთელი ვატიპებითა და ხაფიარულით. ღამაპირაობს და მერცხლებთან ერთად იხსენებს თავის სიჭაბუკეს, რომელიც გემზე ნოსნობაში გაუტარება.

რეზო კვიციანი ამ ხეივანი მოხუცის სული ერთბაშად გააშინებდა მკითხველის წინაშე და მასში უსაზღვრო სითბო და დიდი პოეტური განცდის უნარი აღმოჩინა. ჰყვება ხეივანი ალექსანდრე, ჰყვება დაბალი ზმით, თათქოს თავის თავს ესაუბრება: „ერთ თვეში ან ცოტა უფრო გვიან მერცხლები გაფრინდებიან, ვინ იცის რამდენი ველარ დაბრუნდება, რამდენს ბუდე დანგრეული დახდება... რამდენი გზაში დაიღუპება უპინძლობისაგან, უმწეობით, მერცხლად სათბო უყვარს. მოწყენილ მერცხლადს სად წახვ, მხოლოდ თუ გაღიაში ჩასვს დარდისაგან მოკვდება... ალექსანდრეს ცრემლები მოსდის თვალიდან. სახეზე ცხვირსაბოცს იფარებს, ისე მიდის, ახალგაზრდას არც ეშვიაღობება“.

მოხუცის საუბარი მერცხლების გადაფრენაზე სიმბოლურია მინიმუმბა თვით მობრძელის — დაავადებული ალექსანდრეს გაფრენად სიჭაბუკეზე, მის დაღუპულ ოცნებებს და მოახლოებულ სიკვდილზე, რომელიც ამოფრებს და აფორიაქებს პანაშვილადან წამოყოლილი სიკვდილის შიშის ქვეყნობიერი განცდა.

რეზო კვიციანის ნოველის გმირები თავიანთი პატარა ცხოვრებით სულგამგულდებენ. მათ სულ პატარა სიყვარულიც უფროსი ბედნიერებისათვის. მწერალი იუმორითა და თანამგრძნობი სითბოთი ჰყვება მათს შესახებ, რის შედეგადაც იქმნება ყოველდღიური ცხოვრების კოლორიტული სურათი.

„წვიმიან დღეში“ სწორედ ამგვარი განწყობილება აირყვება. ქალაქ სალტოში, რომელიც მონტევიდეოს უკიდურეს ჩრდილოეთით, აკუენტინა-ურუგუაის საზღვარზე მდებარეობს, რკინიგზის სადგურის გვერდით დგას ტარის წაგრძელებულ შენობა. დეკემბრის ცივ, წვიმიან დღეს აქ თავი მოუყრათ მუშებს და სამიწებზე ტყვიების სრულით ერთობიან. ბოლოს წვიმა ყველა, დარჩენენ მხოლოდ მეთიარე და დონ ბელარო. თავის შესაქცევად მუშებს მუშებს რამდენიმე ტყვია აჩრბა და ისერის, ხოლო მეთიარე დონ დიეგო ქვათრებში საღაცის იქმნება.

მათ შორის გაბმული საუბარი მშვენიერად

ვერცხლებს იმას, რომ ორივეს თავისი საზრუნავი აქვს, მათ ეს შეხვედრაც უნდა საუბარიც კი უზრალოდ თავის შესაქცევად მეთიარეებს. მეთიარე თავის ოჯახურ გასაქირზე ხაუნბროსს, დონ პედროს კიდეც სრულდებით არ ენადრება მეთიარეს. პალტოს ახმავე. მათი დიალოგი, ყოველგვარ ლოგიკას მოკლებული დიალოგი, რომელიც თითქოს უფრო საყუთარ თავთან გახაუბრება, მკაფიოდ გვხატავს თვითული მათიანის განწყობილებას ცალ-ცალკე. „მეთიარემ სამიწე მოიტანა, მსარულემა დეკორაციით დახედა სამიწენს.

- ერთი მაინც ვერაღე წასულა!
- ცოლს მინდა დავუთმო და არ გადაეთდება?
- რა უნდა გადაეთდეს?
- პალტო...
- პალტო?, რა პალტო?
- რაზე გელაპარაკებოდა ახლა შე შენ?
- ხო... დაუთმე შერე, ვინ გიშლის...
- გამოადგება?..
- რატომ არ გამოადგება, ლურჯი თუ არის და ისიც მონტევიდეოში... ნაყიდი...
- შენ გვმასხარავება, რეზო ძმაო, და ახლა შე შენზე — ეწყინა მეთიარეს.
- რატომ მიდის ეს ერთი ნებათი გვერდზე... — ჩაილაპარაკა დონ პედროს.
- სქელი არ იქნება, ქალისთვის?
- ვერ გადავხარე, და ვერ გადავხარე ის ერთი შუაგულიაყენ...
- არადა ვიზარალო ორასთუმინიანი პალტო?
- თქვა მეთიარემ და გაჩუღა. დონ პედროსაც აღარ ამოუღია ზმა“.

სიტუაცია, რომელიც რეზო კვიციანის ნოველის გმირები ექცვიან ზოგ შემთხვევაში, მართალია, ვროტესკულია და მისი გმირები ხასცილო მდგომარეობაში ექცვიან, მაგრამ ისინი დაცინებასა და გაყვებას როდი იმსახურებენ. ეს არის ავტორის კეთილი, თანამგრძნობი სიცილი, რომელიც გმირის სულიერ ვნებათაღელვებათა თანადგომა, მისი სევდის ვაზიარება.

გრიზო ნემსაძის ცხოვრება ისე აეწყო (ნოველა „ლუკა პაროლის ცხოვრების უკანასკნელი წლები“), რომ უფროსმა ყოველდღიურობაში, ცხოვრების წერტილებში, მთლიანად შეიწირეს მისი ოცნებანი და რომანტიკა; გრიზის ქმონდა სიყვარული, ქმონდა დიდი ოცნება და მისწრაფება, მას უფრო რომანტიკულად და მიმწიფულად ეხატებოდა თავისი ცხოვრება. მაგრამ ყველაფერი ისე აეწყო, რომ სულ სხვაგვარი გზებით იარა მთელი სიცოცხლე. „გრიზო ნემსაძე ოცდაშვიდი წელი მშუაობდა უფროს ბუდედრად ქალაქ თბის პატარა საწარმოში, ოცდაშვიდი წელი ერთბა და იმავე თანამდებობაზე, ერთბა და იმავე შენობაში გადააკრა.

ეს რომ თავიდანვე სცოდნოდა, ჭარბობაზე მოკვდებოდა".

ყოველივე ეს მოხდა გრიშა ნემსაძის ლტოლვისა და მისწრაფებების მიუხედავად: ახლ-განზრდობაში, იგი „წერდა ფუნდამენტურ შრომას „ლტუა პაროლის ცხოვრების უყანასწავლი წლები“.

ლენინადო და ვინჩის უახლოესი მეგობრის დიდი მათემატიკოსის, „ლტუა პაროლის ცხოვრების ბოლო წლები ჩადაც ბუნდოვანებითაა მოცული ბევრი ფაქტობა, დღესაც ფაქტობა, რომ ლტუა პაროლის, მას შემდეგ, რაც მან დაასრულა „ტრაქტატები ლენინადო პაროლის ცხოვრებაზე“, უფრო დიდი და მნიშვნელოვანი ადრადურის შეუქმნია. ბერძნულ ისიც კი არ იცის და არ აინტერესებს, სად გადახვეწა ლტუა პაროლი, რომელსაც პერსიკო ლენინადო პაროლი დაეძახა და ქორბუცე ამხედრებული ლენინადო და ლტუა მილანიდან გაქცნენ. ვინა ამის შემდეგ არ დაიწერა პირველი საბუნდოლო წიგნი „ტრაქტატები ანგარაშენებელ და ჩანაწერებზე“. ამის შემდეგ კი არ გადახდა ლტუა პაროლის, ხოლო მისმა პარველმა საბუნდოლო წიგნმა მხოლოდ ბუნდოლოტობის მთელი არც-დარევა და გადახალისება გამოიწვია. აი, სჯობებო, რომლებიც გრიშა ნემსაძის შრომაში თვალსაჩინოდ უნდა ახაზულიყნ.

მწერლის დამოკიდებულება გრიშა ნემსაძისადმი თავიდანვე იუმორისტულ პლანში იშლება. ჭერ ის ინფორმაციულ-სავსეთო, მშრალი კილო, რომელიც იწყებს რ. კუიშვილი ამბის თხრობას, ჯერედებს გმირის სულიერ საწყაროსთან მისასვლელ გზას და შეეხება გრიშა ნემსაძის ხასიათს, განწყობილებას. ამგვარი დამოკიდებულება გმირსა და მწერალს შორის გასდევს ნაწარმოებს თავიდან ბოლომდე და ხელს უწყობს ჩანაფიქრის, ამ ადამიანის შინაგანი ბუნების სრულყოფილ გამოხატვას.

გრიშა ნემსაძის, რომელმაც ღირსეულად უპატრონა ოქსბი, განზრდა და გზავნ დაეყნა შეილება, რაღაცეები წლის მერე უცნაურად გახსენდა თავისი სიკვდილის ოცნებები და ერთბაშად იკრძალა, რომ მან სულ სხვა ცხოვრება გამოიარა, ვიდრე მას დასაბუთი მქონდა მიზნად სამსახურიდან დაბრუნებული, ის შევიდა შინ, გამოიღო კარადა და „თამაშის ფურცლები გადაარჩია, ერთი ფურცელი გაკრძალვად დადო, სუფთა ფურცლებზე მხოლოდ სიტყვა სივრხი იწერა; ამ გვარის ქვეშ მსხვილი, ლურჯი ხაზი იყო გადებული. გრიშამ კარადა ხანი ატარა სულ ეს ქაღალდი, მერე გაელიმა. იგი სივრხესვე აიძვრდა მონოგრაფიის დაწერას“.

და აი, ამ კაცს, რომელმაც მთელი ენერჯია ოქსბის ყოველდღიურ ცხოვრებას შესწირა, ზერინვა დასწებდა. ცოლ-შვილის საყვედურებით თავგზაბუნებულმა და დარცხვენილმა ბუნდა-

ღტრმა ცხვირის ოპერაცია გაიკეთა. შინ მიბრუნებულს ყველა სიხარულით შეგვებენ ჭარბამ „გრიშა ნემსაძის ეწინადა დაქრების ქრტილულა, ძალით რა ეტოდა: არ იცოდა, იხერინებდა თუ არა, ანადური არ იცოდა... მოლოდინ მთვარის შექმნ მოგვრებით. გრიშას ესენი შექმნ დათვალა, ან ხელით შეგებოდა რომელიმე. იგი იკონებდა და უყურებდა იმ ქალს, რომელიც უყვარდა. იმ ქალს გრიშა უძახდა „იმა“. გრიშას ადრე „ის“ უყვარდა ისე რომანტიკულად, ისე უხანდა, რომ ახლა ყველაფრის წარმოდგენა უქრდა, გრიშასა და „იმის“ სიყვარულმა და ცხოვრებამ შემდეგ ისე თვალსაჩინოდ და ხელშესახებელ ხაზარა, რომ გრიშას მისი ცხოვრების უყანასწავლი წლების ყველა მომენტო შეველო დათვალა, გაეყო, გაემრავლებინა ახლა „ის“, იკვირ მისი ცოლი, მერე ოთახში იწვა. ვინც მერე ოთახში იწვა, ეს იყო ერთი და ნამდვილი, ხოლო „ის“, რომელიც უყვარდა, იყო უხანდაცო და არაკონკრეტული. სინამდვილეში „ის“ იყო ის, რომელიც მისი ცოლი ვახდა, მაგრამ მისი ცოლი მანაც სხვა იყო და „ის“ კიდევ „სხვა“.

მკითხველიც, გრიშა ნემსაძისთან ერთად, სინამდვილური მართალი სველით იმპეველება, მასაც ეუფლება გრიშა ნემსაძის განწყობილება, მისი გაუმრავლებელი, თავისივე ვულში ნახველი ტიპილი, რომელმაც ოცდაშვიდი წლის მერე შემთხვევით შეახსენა თავი და განზიდებულ ოცნებებზე, დაკარგულ რომანტიკაზე დაადრდიანა.

რეზო კეიშვილი, სეროოლ, ხშირად წერს ისეთ ადამიანებზე, რომელთაც თავიანთი ცხოვრების გზა, ახე თუ ისე, განვლეს და ახლა, როცა უკან იხედებიან და განვილი წლებს, მოღებულ შთაბეჭდილებებს აფასებენ, ერთგვარი სინამდვილი და უყეყოფილება იმერობას: უყეყოფილება არა იმითმ, რომ უნატროსო, არაკატორი ცხოვრებით იცხოვრეს, არამედ იმითმ, რომ ყველაფერი ისე ვერ გააკეთეს, როგორც ოცნებით ესაზებოდათ. ცხოვრების მკაცრმა მინარბებამ ლეკურად მოიტანა სულ სხვა სინამდვილედ, სულ სხვა ვარწმონი მოაქცია მათი მიზანსწრაფვა. და ვს ადამიანები კვლავ ოცნებობენ თავიანთი მრავლწლიანი გატაცება სინამდვილედ აქციონ. ეს კი ხშირად სასაცილო მდგომარეობაში აგდებთ, მწერალი სწორედ ასეთ სიტუაციაში წარმოგვისახავს მათ და გულწრფელი, ვანსად იუმორით, დიდი სითხოვით და სიყვარულით ახასიათებს თავისი გმირების ყოფაცხოვრებას.

ყოველგვარი შესაძლებელი შესავლის გარეშე იწყება ამბავი ერთ-ერთ სინტერესო მოთხრობაში — „ღორაჯობის სიკვდილი“. მწერალი თავიდანვე ყურადღების ცენტრში აქცევს თეატრის რეკვიზიტის გამგის საფუ გოორჯობის თეატრიდან წახველის შემთხვევას და სხარტა,

მოგნებოლი, გროტესკული დეტალებით გაიზარებს მისი ცხოვრების მთლიან ხასიათს.

თეატრში ახალი ხელმძღვანელი მოვიდა, როგორც თავიდანვე ცუდად განწყობილი საველეს მიმართ. „საველე ოცდაათი წელი მუშაობდა თეატრში და პატრივისცემას თუ არა, იმას მაინც იყო მიზნებული, რომ ყველაინ ახლო იცნობდნენ და თავისიანად თვლიდნენ. ახალმა დირექტორმა კი ერთი თვის მანძილზე ოსტეტრ ბეიბახს უკაცრავად, რა გვარი ბრძანდებოდა, ახას იხილ დაემატა, რომ საველე სამსახურში ძალიან ხშირად ცხადდებოდა მთვრალი, რაც დირექტორის უკმაყოფილებას იწვევდა. მართალია, საველე გიორგაძეს, როგორც თვითონ ამ ბოლო დროს ხშირად ამბობდა, „ოქროს ხელობა“ ჰქონდა, მეოთხედი იყო, მაგრამ თხოვნილი წლიდან თეატრზე ისე იყო შურბილი, მის გარეშე ცხოვრებად კი ვერ წარმოედგინა.

მამა-ბიძანი ბევრს უჩიჩინებდნენ თეატრისთვის თავი დეინებუნიცა და საქმეს სწეოდა. ხველუ ბრანდებოდა და თავისიანებს შეუფრებლობას სწამებდა. დღისით და ღამით სცენა ელანდებოდა და ამით ცოცხლობდა, იქ შედავდა თავისი არსებობის გამართლებას. მართალია, ხველუ გიორგაძე როგორც ხშირად თვითონ იხსენებს ხოლმე, ადრე თამაშობდა კომედი სცენაზე („იმედველოდან შოთაშანი, ბიკო, „ოტელოში“... ვისთან არ თამაშობდა, თუ ვინაღ ჩამოგივდილი სულ ბოლოს ქართველებმა მოჰქლეს „ლალატში“. ურთხელ ბიბლიოთეკაში სტანისლავსკიზე ლექცია წავიკოებ... ზოგმა იცის ვინაა სტანისლავსკი?...“), მაგრამ ყველაფერზე ზიარა, დაიწყებებს მიეცა საველეს მიერ შესრულებული როლები, მისთვის ბოლოს ადვილად აღარ დაჩა სცენაზე და იგი რეჟისორის მომვლედა დაინიშნა.

შწერალმა ხაზი გაუსვა საველე გიორგაძის ფანტატიურ, უწმინდეს სუვერულს თეატრისადმი; მართალია, იგი, როგორც მხაბობი, შეიძლება საშუალო ნივის პატრონიც არაა, მაგრამ სამაგიეროდ იმდენად უანგაროდ და წმინდად უყვარს თეატრი, რომ მისგან განსორება ვერ წარმოედგინა და აი, მოხდა ისე, რომ საველე გიორგაძე ტყუებს თეატრს. შესაძლებელია ადრე ამ ნაბიჯის გადადგმა მისი პირადი ცხოვრებისთვის უყუთსიცი იქნებოდა, მაგრამ საველეს ერინა თავისი ცხოვრება იმ ატმოსფეროში გაეტარებინა, რომელმაც ასე სასულით და ძვირფასი მოგონებები დაუტოვა მას.

ამიტომაცაა, რომ ღრმა სინანული, საკუთარი უწყობის შეცნობის გულწრფელი სევდა იგრძინა თეატრიდან წასული საველეს სიტყვებში: „ანდა აქედნ ხანს რას ვუყურებოდა ნეტავი, ხელში ოქროს ხელთაა მქონდა და რავა შევაცალი იმ ბიოთურ თეატრს თავი!“. ზამთარი უკეთესი მაქვს, დაღამებულს სახლში ვარ ცალ-შვილიან. აწი, მშაო, თუ თეატრში წახვდა მომინდა, ვიყოდი კარგ ბილდის, მე შენ ჰეტყვი,

არ იშოვნება... შევალ შეი, პალტოს შერისონ დაჟიოდებ, გამოვართმევ მარგარიტას. პროვარაშას და დავდებები პარტერში კაცუტრად... აქვინ ხანს თუ შე მიუყრებდნენ, „ან შე მუყურებებს სხვას, ტყუილს ვამბობ?“

მაგრამ საველე გიორგაძისათვის მაინც მთავარი ისაა, რომ მან მოელი ცხოვრება მისთვის საყვარელი ატმოსფეროში გაატარა. ამიტომაც ხშირად იხსენებს იგი თეატრიდან წახველის შერევი იმთოთოროლა მეორეხარისხოვან როლის, რომელიც რეჟისორებს მისთვის ხათრის თუ მეგობრობის გამო მოუციათ. „უკანასკნელად აღარაჰკი ვითამაშე „ლალატში“... მესამე მოქმედებაში ქართველებმა მოჰქლეს, მაგრამ რა უყუოთ“, — ამბობს საველე. ამით შწერალმა სიმბოლურად გაუსვა ხაზი საველე გიორგაძის მისწრაფებათა მოცდესხმის დასასრულს. მოკლეს აღარაჰკი, მოკვდა მსახიობი საველე გიორგაძე; მაგრამ ვერ მოკლეს დიდი საყვარელი, ის დიდი ღვათებრივი მოწიწება თეატრისადმი, რომელითაც მოელი სიცოცხლე იცხოვრა მოხუცმა მამახობობარმა.

თეატრის თემას ეხება აგრეთვე ნოველა „პრემიერა“. მას ენიჭარავდა წამლქარტებული აქვს გალაკიონის სტრაქონები: „ცხოვრების ეტლის საღარბელი, საცაა ვაჟა მატარებელი“. ამ სტრაქონების შინარსი სიმბოლურად შეესატყვისება ნოველის ჩანაუქირს, გამოხატავს სათქმელის დედაჩარს.

ფარნაოზ ედიბერიძე კონლექტორად მუშაობდა მატარებელზე, მაგრამ მისთვის მთავარი იყო არა ის საქმე, რაზეც აეთებდა, არამედ ის ჩანაღქირი, რომლის განუზოროცილებლობასაც დროის უქონლობას აზარტებდა. ეს განზრავა კი იმაში მდგომარეობდა, რომ „ფარნაოზი პიეტებებს წერდა, წერდა და შალავდა. დრო ცოტა ჰქონდა, მაგრამ უზარმაზარი ხის სკიერი მოთმინებით ივებოდა სხვადასხვა ფერისა და ზომის რველებით და თახანის ქაღალდებით“.

ბოლოს, პენსიაზე ვახვლის შემდგომ, დრო საკმაოდ ჰქონდა და ფარნაოზმა თავისი პიეტები დაჯავანა რესპუბლიკის თეატრებში. მაგრამ ამაოდ დამჯარა მოხუცი დრამატურგი: მასუბეში საწმუფეო ვერაფერი იშოვნა. ბოლოს კი, ფარნაოზის ერთ-ერთი კომედია დასაღმგმთად აირჩია ადგილობრივი თეატრის რეჟისორმა. მაგრამ პრემიერა, რომელზეც დიდის ამბით მიეშურებოდნენ ფარნაოზი, მისა სიძე და ქალმეფელი, ფარნაოზისთვის უიღბლად დამთვრდა. იგი ორმოში ზავარდა და ბეჟი იტყინა. პრემიერაზე წახვლაზე ლაპარაკიც კი ზედმეტი იყო.

„ფარნაოზი მეორე დღესვე წამოდგა, მაგრამ ის პიეტა მეტქერ აღარ დედამულა. იმ თეატრში ახალ პიეტას, როგორც ადრე ვთქვიო, ერთხელ ან ორტერ წარმოადგენდნენ ხოლმე და თუ მაშინვე არ ნახავდა, ყველაფერი ისტორიის ბარდებოდა: ფარნაოზმა იჯარვა და მოკვ-

და. შეიძლება მისი ღღერ მოსული იყო. ასე დამთავრდა მოხუცი „დრამატურგის“ ცხოვრება, რომელიც თავისი კომპიური, მისთვის შეუფერებელი განზრახვის გამო ღიმილს გვირის მკითხველს, ღიმილს, რომელსაც თან ახლავს სინანული ფარნაოზის ასეთი უჩვეულო ტრაგიკული აღსაბურთის გამო.

ადამიანის უმთავრესი დებულებას საკუთარი ცხოვრებისეული ბედის გამო რეზო კეიშვილის ნოველებში ზოგჯერ თან ახლავს საკუთარი თავისგან, თუ ცხოვრებისგან გაქცევის ცდა. ეს არის მისწრაფება ადამიანისა არასასურველი სინამდვილიდან ოცნებისეულ, ილუზიურ სამყაროსკენ, რომელიც მას ღამაშ და მიმზიდველ ფერებში ეხატება. ეს გრძნობა ზოგჯერ ისე მკაცრ-ნებელი ხდება, რომ ზოგჯერ ადამიანს ავიწყებს უკველგარე საზღვარსა და კონტროლს საკუთარი ქცევაზე.

ასე დემარტა „კინოკადღების“ მთავარ მოქმედ პირს არსენა სირაძეს, რომელიც კომიურ სიტუაციაში ვარდება თავისი ახირების გამო. „არსენა სირაძეს ერთ მშვენიერ ღელს მოეჩვენა, რომ შრომა, წყაღება, ფიქრი ოჯახზე, შვილებზე და მტერ-მოუფარებელ სულ სისულულე იყო. თვითონ სიცოცხლე კიტრის ფახად არ ღირდა“. ეს მოხდა მაშინ, როცა ზღვრის ერთ ცხელ ღელს არსენა კლდეურნობის ნაყოფში ახლამოწვევად სიამინდ მარტოვდა. არსენას სულში გაჩენილ წლობით ნაგრევებს და ერთბაშად ამოხეთქილ უმთავრესი დებულებას უკველგარე შემზადებისა და წინასწარი ახსნა-განმარტების ვარშე გვიმდევნებს მწერალი.

უკვე მეორე ახალმოხე იხსნება არსენა სირაძის შინაგანი უკმაყოფილების მიზეზი: „შრომის და ამავე ვინ დავიფასებს, ცოლი თუ შვილები? ქალიშვილები დაახოვდებიან, ბიჭი დედაპაით უნებურ ცოლს მოიფანას. არსენა ყველას დაევიწყება. ჩემი დედაცაი მაინც ნაშეტანი უნებური გამოდგა. ერთს არ მოკუფერება, ერთ ტკბელ სიტყვას არ ჯეტყვის... ფერი და ხორცი მაინც ფერაგოდეს! შონატრეული ამ სიბზოს და აღერსის ხაძიებლად არსენამ მიატოვა ოჯახი, ცოლ-შვილი, სოფელი და ქალქს მიაშურა.

ბათუმში ჩასული არსენა ერთბაშად მოექცა უბოლო გარემოში, რომელიც გარეგნული უსტყვილობით თავლისმოქრელია და თავბრუდამხვევი. აქ იგი მოეწყობა კინოკადღებთა ქვუფში ვადამარჩენად, არსენა, რომელსაც ჭველ მენდვარად და ზღვაში დებადებულ-გაზრდილად მიიჩნევენ, ყველას შეხანოწვანი მოცურავე მკონია და მისი იმედო შეთ ვაჭირვების შემოსევში, მაგრამ ერთ ღღერს ნავი ვადამბრუნდება და თვითონ არსენა, სხვები რომ არ მიშველდებოდნენ ზღვაში ჩაიდრბობდა. ამ სასაცილო სიტუაციით მთავრდება არსენას „გაქცევა“ საკუთარი თავისგან. იგი ერთბაშად მიხვდა თავის

უბედობას და ღაცხეწილი ღამრუნდა თავის ჭველ ბუდში.

„ოჯახში ყველაფერს დაწვრილებით მიაყვამ ამ უნებურ თავგადასავალს არსენა მუზობელ გლუბებში უყვებოდა, შესვენების დროს ხის ძირში, ჩრდლოში დასდებოდნენ, არსენა ხეს მიეყრდნობდა; თითქოს ზღვის პირას იყო წამოწოლილი და ღამარაკობდა. გლუბები, განაკუთრებით ახალგაზრდები, სულგანაბული უმინდნენ. არსენა ისე იქცეოდა, თითქოს ფრონტადან იყო ჩამოსული“.

არსენას ცხოვრება ისევე ჭველებურ კალამატში ჩადგა. შორეულ მოგონებად იქცა ზღვა და კინოკადღება. იგი ისევე თანხნდა, ხოლო მის წუთიერ უმთავრესი თუ საკუთარი თავისგან გაქცევის ცდას კონტრამის პირადი გამოცდილება ამშვიდებდა ზვედნარევი, დამთბობი ღიმილით: „რამდენიც არ უნდა იხტუნო, შენს თავზე ზვეთ ვერ ახტება“ („ბოლო სიმადლე“).

რეზო კეიშვილის ნოველში შშირად იუმორისტული ნაწარმოების მთელი სიუჟეტი. ამას განაპირობებს მწერლის ხელწერაც, მოღვენების აღქმის სპეციფიკაც. გაზრების მანერაც, და ნაერაოდ, ყოველი დედალი. საილუსტრაციოდ გამოდგება ნოველა „ძველა“.

საქვეყნოდ ცნობილ მუხიკოს ფილიპე ბარნაველს სტუმრად ეწვია კავი, რომელსაც უთხრა, რომ ვარდების ყოფელი გიმანაიის მოწავლებები ჭველს უფგამენ თავიანთი ქართულის მასწავლებელს, რომელიც რამდენიმე წლის წინათ ვარდისცველიყო; მწერალი მოგვითხრობს: „ქართულის მასწავლებელი ფილიპეს ორმოცდასთუთი წელი არ ენახა დამისთვის ის კაცო ისედაც მვედარი იყო, მაგრამ სტუმარს მაინც ჰქონა: დაწვრუნებული ხარტ თუ არა, რომ მას შეხედე ათი წელი ვაიდაო. მისულში ლოგკურად დამატოვა ეს კუმარტება და ბოლოს ორციწი შეთანხმდნენ, რომ დრო ძალიან სწრაფად ვარბოდა“. ამგვარად მიხვებულ ოუმორისტულ პლანში იმდება ამბავი, რაც თავიდანვე ინტრეგისთ განგავაწობს სიუჟეტის შემდგომი გაღრმავებისადმი.

ნოველში კეიშვილმა სხარტად და ღაკონურად ჩამოყალიბა თავისი ჩანაფიქრი. მწერალი დამაქრებლად ახერხებს შექმნას გარდაცვლილი მასწავლებლის — ანდუყფარის განწოვადებულთ საზე. მაგრამ ყველზე მათიოდ მაინც გამოყვთა ფილიპე ბარნაველის — ამ ცნობილი პიროვნებისა და დიდი ავტორიტეტის მქონე მუსიკოსის შინაგანი ბუნება. ქართულის მასწავლებლის — ანდუყფარ ღვლამის საფლავად რამდენიმე ორატორმა მოყოლა თავი „ბოლოს სიტყვა ფილიპე ბარნაველს მიხტეს იგი კარგა ხანს ატკოცებდა. ორატორობა არ შემოიძლიაო, მაგრამ სიტყვა მაინც წინასწარ ქონდა მომზადებული. ფილიპემ ქართულად მოიხნა ბოლოში და სიტყვა რუსულად თქვა“.

ეს ნოველა თავისი ხასიათით რამდენადმე განსხვავდება მწერლის სხვა ნაწერებისაგან. კერძოდ იმით, რომ მასში რწეო ჰეიშვილმა მისთვის დამახასიათებელ უწყინარ და თანამგრძნობ იუმორს სატირული გესლიც ვაურია და ამგვარი ფორმით გამოხატა ჩანაფიქრი.

ამას ადასტურებს ერთი შეხედვით უჩვეულო დეტალი: ყოფილი მოსწავლეები ხასაფლას ათვალაერებენ. აქვეა ფილიბეც, რომელმაც დანახა, რომ ერთ მოღუწუბელ საფლავზე იდო ნაცრისფერი ქა. ქვაზე დიდ ქვარი ამოტეიფრათ და ქვემოთ მსხვლი ასოებით მიეწერათ: ფილიბე ბარნაველი. გაკვირვებული ფილიბე კითხულობს, ეს კაცი ვინაო, მაგრამ მსგავსი ვინმე ამ სოფელში მის გარდა არასოდეს არ ყოფილა. ვფიქრობთ, ამ დეტალის შემოტანით რწეო ჰეიშვილმა ფაქტიურად საფლავის დოდის ქვეშ მოაქცია ის ღვაწლი, რომელიც, როგორც ამო შრომა, ისე გახწია ქართულის ყოფილმა მასწავლებელმა იმისათვის, რომ ფილიბე ბარნაველისა და მის მსგავსთა სულში პატროტული ცეცხლი და შინაგანი კეთილსინდისებრება აღეზარდა. ეს ლოდი თითქოს განაჩენივით ადევს იმ საქმეს, რომელსაც ანდუყაფარ ღვადაძემ მთელი სიცოცხლე ამოღ შესწირა და ეს ღვაწლიც, სამწუხაროდ, მასთან ერთად მოკვდა და დასამარდა.

რწეო ჰეიშვილის ნოველა ხშირად ყურადღებას იმყრობს კარგად მიგნებული დეტალებით, ახლებურად დანახული შტრიხებით, რითაც საოქმედის ემოციურა გამმაფრების ხა-

რისხი თვალსაჩინოდ იწრდება. აი, მაგალითად: „თუ ამ ქალაქს გულისხმობ, სხვა საქმეა, მე რომ ამ მასწავლებელი მასწავლიდა, ატობი განუყოფელია, მისი დაშლა არ შეიძლებაო, ხიროსიმაში ატობის ბოში აყო ჩამოგდებული და დანგრეული და დაშლილი იყო ყველაფერი... — თქვა კოტემ და თვითონაც გაიციოა“ („ბოლო სიმაღლე“).

„სულ ზედა იარუსზე ვილაცის პალატოი შემოსვლა მოუბერებინა. პალატო მოხურული მქონდა და ქუდი მოაჭირზე შემოედო. არ ცოოდა, მაგრამ ამ ხალხს ვარედან შემოქმონდა ხიცვიე“ („ბოზ“).

„ზაფხულის მშენიერი, მთვარიანი ღამე აყო. ისეთი ზიწუნარე სუფედდა, რომ ხიდან ფარფაით ჩამოვარდნილი ფოთლის ხმაურიც ისმოდა. კატა სახურავზე ფრთხილად ვარბოდა, გეგონებოდათ. კრამიტების დამტვრევის ეშინიოა“ („ბიპიკოს ავადმყოფობის ისტორია“).

„ავტობუსი ძლივს მიჩოჩავდა ტალახთან აღმართზე, ჰუქუიანი ფაჩრებიდან არავინ იცქირებოდა. შოთა მიხვდა, რომ ხხვები წავიდნენ, თვითონ ღარჩა. ხალხმრავალმა გეშმა თითქოს უყატრიელ კუნძულზე მოატვა“ („ნადიმი სოფლადა“).

ასეთი მიგნებული დეტალები მუაფიოდ გამოკვეთენ მწერლის დედააზრს, ქმნიან იმ ღამა, თბილი იუმორით და პოეტური მგრძნობელობით გაუღწეოლ განწყობილებას, რომელიც ესოდენ ძლიერად გადაეცემა ამ შეხონიშნავი ნოველების მკითხველს.

ტასო მარიაული

ტასო (ანასტასია) მარიაულმა დიდი ღვაწლი დასწო ჩვენს ეროვნულ-საზოგადოებრივ საქმიანობას. ის იყო მონაწილე ქართველი ქალი, რომელმაც მთელი ცხოვრება სამშობლოს საკეთილდღეოდ გაუთავებელ ზრუნვასა და საქმიანობაში გაატარა.

პოეტმა აკადემიკოსმა იოსებ გრიშაშვილმა გვიამბო: „ტასო მარიაულს დიდი გავლენა მოქმდა თეატრალურ საზოგადოებაში და ზნორად მასზე ვიყავი დამოკიდებული. დღესაც ინახება ჩემთან ის წერილი, რომელშიც ი. გოგებაშვილს სთხოვდა, მოეწყო ჩემთვის ლიტერატურული საღამო და შეგროვილი ფულით საზღვარგარეთ გაეგზავნა.“

ტასო სწუხდა, რომ ამ საქმეში მას მხარი არ დაუჭირებს ილია ზურაბაშვილმა (ელეფთერიძე), ი. პოლემორფიციონმა და ი. გოგებაშვილმა — იქ რომ წავიდეს, ის აღარ იქნება ზენი სავარელი თბილისის პოეტის (მანინი, „თბილისის პოეტის“ შექმნენი)“.

ტასო იყო საქართველოს ბულბულის — ვანო სარაჯიშვილის იტალიაში გაგზავნის მოთავე. იგი მშობელ დედასაყით თავს დასტრიალებდა ქართველ ახალგაზრდობას და უკველთვის მზად იყო მათ დასახმარებლად.

ტასო თავმჯდომარეობდა სახალხო სახლთან არსებულ დრამატულ წარს, რომელშიაც არაერთი და ორი ახალგაზრდა ირაცებოდა.

ტასო მუდამ იყო ღვაწლმოსილი ქართველი მხანობლების იუბილეებს აქტურის მომწიფი. უკვლავდარს აკრებდა იმისათვის, რომ ეს იუბილეები კარგად ჩატარებულიყო.

„ჩემი და ჩემი ოჯახის მფარველი ანგელოზო, ქალბატონო ტასო! ამბობენ: ქვეყანაზე, რა რამე სიკეთე დავითესია, არ დაიკარგება. ჩემი არ მაგონდება ჩემს მიერ ახეთი სიკეთის ჩადენა, რომ ღმერთს ხამაგიროდ ჩემთვის უბო ნუგეში გაჩინოს ამ სიხერის ღრს.“

ეს სიტყვები არ მიიღოთ პირფერობად, გუფიციებით უყვალად, რაც ჩემთვის ძვირფასია, რომ ამასვე გაიგებდით, ყველა ჩემს ნაცნობს რომ იცნობდეთ. არავითარ სიტყვებს არ შეუძლია გადმოგყეთ ის მადლობა, რასაც მე გულში განვიცდო, მაგრამ მე რომ ბედი მოქონოდა, თქვენ უკველ მხრივ დამწმინდებულა ცხოვრება გიქნებოდათ.

აბა, იფიქრე, თუ ახლა ათასწიარი დადილი ხახე გულზე იყლით და არ შეიწყებო, მაშინ რა იქნებოდა. ეჰ, დაილოცა ღვთის სამართალი, ავებს უფრო ბედი აქვთ, ვიდრე კარგებს. თქვენი პატივისმცემელი და ბედნიერი სიცოცხლის მონატრე მაქო ხაფაროვა“!

ამ უბრალო ბარათში ნათლად ჩანს სახე დუეიწარი ქართველი ქალის — ტასო მარიაული, ჩანს მისი ადამიანური გული, აღსახე სიკეთით, სამშობლოს სიყვარულით, კეთილშობილებით, უკველივე იმით, რაც აზრს აძლევს და ამშვენებს ადამიანის ცხოვრებას. სიკაცთავემბლობას იჩენს ქართველი სცენის უბრწუნვალესი ოსტატი-მაქო საფაროვი-ამაშიძე: ისეთი რა ხიკეთე დავთხე, რომ ესოდენ დიდი ჩილდო შერგოო.

აბ, მეორე წერილიც:

„დიდად პატივცემული ანასტასია ალექსანდრეს ასულიო!

უპირველეს უკვლისა, მოკილოცავთ მშვიდობით ჩამობრძანებას. სხვათა შორის, უნდა მოგახსენოთ, რომ განსაუტრებოთ ჩემს თავს ვულოცავ, რადგან თქვენს მობრძანებას მოლომენლად ველოდი. რა ვქნა, ვიცო, რომ თქვენზე უფრო მეტად არავის არ შეხტავა გული ჩემი იუბილეს გამართვისათვის. თქვენი მარად სი-

ცოცხლის მშურველი ვლ. ალექსანდრევი-საშვილი.

ვინ მოსთვლის კიდევ რამდენი ასეთი წერილის დაბეჭდვას შეიძლება, მაგრამ ვფიქრობთ, ამ ბარათიან ცოცხლად წარმოვიგინოთ ტასო მანაბლის სათელი სახე.

ტასო ოცდარჩი წავსოვად მოღვაწეობდა და მწერალს, შექსპირის ტრაგედიების უბედულ მთარგმნელს ივ. მანაბელს. თავისი ოჯახი ტასომ მალე აქცია ქართული კულტურის ქვად, როგორც გვინებს ამ ოჯახს მათი ახლობელი მეგობარი ეკატერინე თარხნიშვილი ტასოს ქალიშვილისადმი მიწერილ წერილში.

„მაგრძობა შენი სახლი, მუდამ ტკბილი, მუდროს სამოყვებელი, მუდამე სავსე თბილად სასიამოვნოდ, სიმშაფური ხალხით. დედაშენის საღონში იყრებებოდნენ მალადი ინტელიტის ადამიანები, მთელი საუკეთესო ვარსკვლავთ კრებული... მახსოვს, წამოვლიდნენ უცხოელეთს პეტერბურგიდან, სახლმარგარეთიდან და ყოველი მათგანი თავს ვალდებულად სთვლიდა ვიზიტი გაეკეთებინა შენი მშობლებისათვის. ატყებულნი და მოხაზულნი შენი დედას სათხოვით და მახაზნლობით, ისინი წერდნენ მოგონებებს თბილისზე და, რაც საგულისბმია, ტასოზე, როგორც უღამაზეს ქართველ ქალზე, რომელსაც ეძახდნენ მურილიოს მადონას, და ჩვენ ვამაუბრებთ ამით“.

ცნობილია, რომ გამოჩენილმა ქართველმა მხატვარმა ვიგო გაბაშვილმა, რომელსაც პირადი მეგობრობა ჰქონდა ივ. მანაბლს ოჯახთან, ტასოს მომხაზველია სიღამაზის შთაგონებით შექმნა თავისი ცნობილი სურათი „ქართველი ქალი საადგილომ კვერცხით ხელში“.

ივ. მანაბლისა და ტასოს სწორი სტუმრები იყვნენ აყვი წერეთელი, ონი მეუღარკია, გივი დიასამიძე, მხატვარი დავით გურამიშვილი, ილია ზურაბაშვილი (ელეფთერიძე), ნინო ორბელიანი, ნინო ყიფიანი, ეკატერინე სარაქიშვილი, მარგარი უორდრობი და სხვ.

ტასოს შესანიშნავ ბუნებასა და ღირსებებზე, არა ერთხან და ორ წერაღმე აღუნიშნავს დიდ ქართველ პოეტს აყვი წერეთელს. მისმა ხასიათმა და სიღამაზემ ათქმევინა ზგონას:

ვინ სთქვა: „ქართველს ქალს მშვენება მალღით არ მომადღებია,
არც ერთი ნიჭი ბუნების რწეულსა არ დაქვებია!

ტასო მანაბელი არა მარტო ქართული თეატრის გულშემატკივარი იყო, იგი ჩვენი ეურნალ-გაზეთების გამოცემის საქმის ხელის შემწეობითაც გახლდათ. მწერალი ეკატერინე გაბაშვილი

ვლი გაიდასტურებს, რომ ქართული წიგნების და ეურნალების გავრცელების საქმიანობის ბადალი არ მყავდათ.

„დიდად პატივცემული იაკობ სვიმონის ძევი — სწერდა ტასო იაკობ გოგებაშვილს, — დიდ ბოღმეს ვინძი, რომ გაწუხებთ ისედაც ავადმყოფს და ახალ საზრუნავ საქმეს გინერ. აღბათ; მოგვხსენებთა გაცირვებული მდგომარეობა უფრნად „ერისს“, რომელიც თავისი მანაბლისა და მინარტულებით ერთ საუკეთესო პერიოდულ გამოცემად უნდა ჩითვალდეს ჩვენს ეურნალ-გაზეთებს შორის, ჩვენი დაზარება ამ ეურნალისათვის მით უფრო მნიშვნელოვანია, რომ იგი ხზვების თანაგრძნობასაც გამოიწვევს, რაც მისთვის საუკეთესო რეკომენდაცია იქნება.“

ამასთანავე გაახლებთ შემოწირულებათა სიას, რომელიც თვალნათლად დაგანახებთ, რომ ჩვენი საზოგადოების ერთი ნაწილი გულგრაძლად არ ეკიდება ამ გამოცემის ბედობლას. ეს გარწერება კი სრული საბუთია რომ ეურნალის არსებობა საქონი და სასურველია ქართველ შეიხვედლოათვის“.

როგორც ვხედავთ, ტასო დიდ გულშემატკივრობას იჩენდა ჩვენი ეროვნული საქმიანობისადმი. საინტერესოა ეურნალ „კლდის“ ირგვლივ გავრთიანებული ახალგაზრდების წერალი, სადაც ისინი დაზმარებას სთხოვენ ტასოს, როგორც ეურნალს ახლობელ ადამიანს.

ამ წერილის საძახტოდ ტასო მანაბელი სთხოვს ვინო ელიაშვილსა და ივანე მანხვეტაშვილს საქმაროდ მოაწერონ ხელისმოწერა ეურნალ „კლდზე“ და თვიერი წვლილი შეიტანონ დაუყოვნებლოვ, რომ უსახსრობის გამო ეურნალი გაააარჩინონ დახრებს.

ამასთან დაკვეშირებით ეურნალ „კლდის“ რედაქცია ტასოს სწერდა:

„დიდად პატივცემული ბატონო ანსტასია ჩვენ ცოტა გყავს ჭრჭერობით თანამოწიარე ჩვენი საქმის და მით უფრო ძვირფასია ჩვენთვის თქვენი თანაგრძნობა ასეთი გაცირვების დროს, თორემ თუ გავკეთდით, მისინ ბეკრი გამოკვირდებოან მოწუადენი, რადგან ბედნიერებს ყველა სწულომბ. კიდევ და კიდევ მადლობას გიცხადებთ“.

და, მარტლაც, განა ცოტა იყო ამ დროს შემთხვევები, როცა ახალგაზრდული არა ერთი და ორი ეურნალ გაზეთი, უსახსრობისა და უპატრონობის გამო იხურებოდა!

შესანიშნავად ახასიათებს ტასოს საქმიანობას ივ. გაბაშვილას შემდეგი წერილიც: „დიდიდიდი თეატრში, სახეირწოდ ალექსანდრეს ხალხში, სადაც იმ დროს „შელონცს პავლიონში“, იმართებოდა მშვენებელი კონსერტები საოპერო ორკესტრისა და სადაც მთელი ქართული ან-

1 თეატრალური მუზეუმი, ვ. მანაბლის არქივი, № 1820.

ტელეგრაფიცია, სიპოვნებება და ღონისძიან ერთად მსჯელობდა და ზოგჯერ ავტორებზედ კიდევ საზოგადო საქმეებს. მაგალითად, ლაპარაკობდნენ წერაკითხვის საზოგადოებაზე, დრამატულ საზოგადოებაზე, თეატრის საკითხებზე. დარსდა თუ არა ქართული კლუბი, მე და ტანო განუყრდად ერთად დავდიოდით ყველგან და თვალუძრავ ვაღვევებზედ ყოველ გამოხმაურებას ქართულ საქმეებზე“.

ვანსაკუთრებით გაიზარდა ტანო მარაბულის ავტორიტეტი და სახელი, როცა ის შეუდგა თავისი ღირსეული შეუღლის ნაწერების გამოცემას და ამ საქმის ვარსემო დარსმა იყენეს თითქმის ყველა ახლობელი და მეგობარი.

„...დიდად პატივცემული დავითი — წერდა ტანო გამოჩენილ ქართველ მხატვარს დავით გურამიშვილს, — ვაგუთებიდან მოგვხსენებთ, ვაგინჯაბე ჩემი ქმრის თარგმანების გამოცემა, რომელშიაც მოთავსებული იქნება აგრეთვე მიხატე ბიოგრაფია. ამჟამად ბიოგრაფიისათვის მასალებს ვაკრავებ. თქვენ, როგორც ქართველი საზოგადოებისათვის კარგ მკვლევან და თვალბანინ მოღვაწეს, ალბათ, უფურადღებოდ არ დაგჩნებოდათ საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ჩემი ქმრის. თქვენ მეგობრობდით და პარიზშიაც ერთად იყავით ორ წელიწადს, ისე რომ როგორც კერძო ადამიანს, შეგძლიათ დაახანათოთ იგი თავისი ნაკლებ, ანუ კარგი თვისებებით.“

„...ავტორი ძალიან დამკვიდრებით, თუ გაიჩნებით და დავუბრუნებთ ამ საქმეში, შეიძლება შემოგრობა რაიმე მასალები, მისი ბიოგრაფიისათვის გამოსადეგი წერილები, ან მოგონებები და სხვა ამგვარი რამ. კეთილ ინებეთ და გამომიგზავნეთ, ან თუ რაიმე მოგონებები გაქვთ, დაბეჭდეთ ვაგუთში, დარწმუნებული ვარ უფურადღებოდ არ დის. ტოვებთ ამ ჩემ თხოვნას, რომლის აღსრულებით დიდად დამავალბებო“.

ასეთსავე ხასიათის წერილები მიწერა ტანომ ზაქარია ქვიციანიძეს, ა. მუნჯარაიას, ბ. ფირცხალას, დ. კარაიშვილს, ა. ფურცელაძეს, ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთელს, დომინიკა ერისთავ-განდევლის და სხვ.

მართლაც, არ დარჩენილა იგი მარაბულის არც ერთი პატივისცემული და დასტავებული, რომ არ გამოხმაურებოდა ტანო მარაბულის ამ შესანიშნავ ინიციატივას.

სანტერუსმა ამ ოჯახის ახლო მეგობრის ოინა შეუპარვას წერილი ტანოსადმი:

„...ბატონო ქვიციანიძე! თბილისის გარეშე ვაწეს ბიოგრაფია არ დაიწერება და, ამისთან, რადგანაც თბილისში ყოფნა მე არ შემიძლია, ჩემმა სამწუხაროდ, აღუქმული ბიოგრაფიის წერას

თავი უნდა დავანებო. ზოდის ვახვი თქვენთან, რომ პირობას ვერ ვასრულებ, მაგრამ რომ მოვიდოდ ხელი და არ გამოდგეს, რაც ვაწეს სიმკვირცხლეს და მოღვაწეობას ეკადრება, ეს კიდევ უარესი იქნება. რატომ მიწო! არ მოვიდებს ხელს წერას ან სხვა ვინმე ვაწესთან დაახლოვებულ პირს. შე შემიძლია დაწერს მოგორება რაიმე შევარსო, როცა შევითვობ, ვინ იყისრებს ბიოგრაფიის წერას.“

შეითხველს ვაინდა ვავაწროთ დიდი ქართული მოღვაწის იაკობ გოგებაშვილის საქმიანი წერილები ანასტასია მარაბულისადმი.

„...დიდად პატივცემული ანასტასია ალექსანდრეს ასულს!

მივალე თქვენი წერილი და შექსპირის დრამები, ხელსეუგ გამოიანგარიშებ, რამდენი გამოვა ამ დრამებიდან სტამბური თაბახი, რა დაქდება სულ, რამდენი ფასი უნდა დავდოს, და შესვაც მოვაშაღებ იმ კონტრაქტისას, რომლითაც უნდა შეგვკრათ დრამატული საზოგადოების გამგეობა.

ეს ყველაფერი მზად გახლდებით შაბათისათვის, და თუ ან დღეს, ან კვირას შობრძანდებით, ბევრი დრო აღარ დავკარგებდით საქმიანად ამ შეწყვეტად. თქვენი პატივისცემული იაკობ გოგებაშვილი“.

იაკობ გოგებაშვილის სხვა წერილები ვეილახტურებს, რომ იაკობის რეკომენდაციით ნიკოლოზ ქართველიშვილს უყისრია შექსპირის ტრაგედიების იგ. მარაბულისეული თარგმანების გამოცემა, იგი შესანიშნავ რეკომენდაციას აღლევს ნ. ქართველიშვილს და ურჩევს ტანოს ისარგებლოს ამ შემთხვევით.

„...დიდად პატივცემული ანასტასია ალექსანდრეს ასულს!

ამ საკითხის შესახებ, რომელზედაც მოლაპარაკება გვქონდა რამდენიმე დღის წინათ, მე სხვა აზრს დავადექი, როცა კარგად ჩავუყვარდი საქმენა და ყოველ მხრე ვავითვალისწინე იგი. ჩემი ახლანდელი შეხედულებით, ყველას ახა სჯობია, რომ შექსპირის ქვნილებანი, ქართულს ენაზე ნათარგმნი თქვენის ვან. ზვეგელისის მეუღლის მიერ, გამოცემულ იქმნან ქართული დრამატული საზოგადოების მიერ. მხოლოდ საქიროა, რომ ვამგობა ამ საზოგადოებასა წერილობითი პირობით შეგვკრათ. მან, ამ პირობის ძალით, ვალად უნდა დაიდოს — განსაზღვრული დროის განმავლობაში დაბეჭდოს ყველა თარგმანები, იმპირის საუცუთესო ქაღალდი, სტამბას დაბეჭდვისის საუცუთესო მელნით, კორექტურა უნდა იყოს სამავალით და ფასიც ზედმისაწვდომი. მართა-

1 საზოგადო მოღვაწე მიხეილ (მიშო) მარაბული.

2 ზვეგელის ენოგრაფიულ-ისტორიული მუზეუმი, იონა მუნჯარაიას არქივი, № 1820.

1 საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, იგ. მარაბულის არქივი, № 1850.
2 „მეგობარი“ № 1.

ლია, დაეთი ერისთავის თხოვნებებს კარგი პატრონობა ვერ გაუწია დრამატულმა გამგეობამ, მაგრამ ეს მოხდა ირი მიზეზის წყალობით, რომელსაც ახლა ადგილი არ ექნება. მაშინ გამგეობას ჰყავდა ფიქტიური თავმჯდომარე, რას გამოყ თითქმის გამგეობა არაფერს არ აკეთებდა, თვითონ ერისთავის ნათესავები არა. ვითარ მონაწილეობას არ იღებდნენ ამ საქმეში და უფურადღებოდ ჰქონდათ მიტოვებული. ესე კი მდგომარეობა სხვა სრულიად. გამგეობას ჰყავს ნამდვილი, ენერჯიული თავმჯდომარე, რომელიც ამ საქმეს სამაგალითო ერთგულებით უნდა მოეცოდეს. ეს გახლავთ თქვენი მერსონელი ნიკოლოზ ქართველიშვილი. თქვენც, რასაკვირველია, უმზრუვალეს მონაწილეობას მიიღებთ და ყოველს ღონისძიებას იხმართ, რომ საქმე ჩინებულად დაგვირგვინდეს. მხოლოდ საქირთა ერთხელ კიდევ პირადად მოვილახარაკოთ ამ საქმეზე: თქვენ, ბატონო ილიამ მე. სამწუხაროდ, სიცხე თუშვა პირველ ანერჯიულ შენიშვნებზე, მაგრამ სრულიად არ გამოჰქვია, და ექიმი საქირად რაცხს ვარეთ მინაშენ არ ვაყოფი, ვიდრე სიცხე სრულიად არ ვაქრება. წინააღმდეგ შემახვედრებში მიშობს ახალბედა ციხეში ფილიტების ანთება ამ მომგვაროს, რაც ჩემს ხანში შეტად სახიფათოა.

ამ სახით, თუ პირად მოლაპარაკებას და კონტრაქტის შედგენას საქირად დაინახავთ საერთოდ, უნდა ერთხელ კიდევ შენწუხდეთ და ჩემთან მოხრძანდეთ თქვენცა და ილია ელფთერბიძე.

თქვენი ყოველის სიკეთის მონატრული და პატვისმცემელი იაკობ გოგებაშვილი ი. 7 თებერვალი. 1911 წელი.

როგორც წერილიდან ჩანს, ანატასია მანაბელს ვერადმი ედგა და ამ საქმეში მზერადე მონაწილეობას იღებდა ილია ზურაბიშვილი (ელფთერბიძე), ავ. მანაბლის ნიჭის დიდი პატვისმცემელი.

ყოველივე ამას აკეთებდა ტასო თავის ქვეყნის კულტურისათვის, ქართველი ერის სახელსა და დიდებისათვის. და ეს როდეს აუთ ადვილი გაუმედურებელი ოჯახის პატრონობისთვის; ყოველდღიური ცხოვრება თავისას მოიხივდა, ოჯახს გაძლავდა უნდოდა, შეიღებს მოვლა-პატრონობა.

ავ. მანაბლის ქალიშვილი ელენე მანაბელი გვიამბობს:

„მე დაკარგე მახსოვს მანანდის უფროუკვლად დაკარგვის შემდეგ ელენეში ჩაფლული ჩვენი ოჯახი — როცა დედაჩემი აქეოქით ღარბოდა, ათსჯავარ ვხახა და საშუალებებს ეძებდა ბავშვების საზრდოს მონახვისთვის.

სახლის გაყიდვით, ვეპალიბისა და ნიუტონის დაგირავებით ხომ სული გვექონდა ვაჭარებულნი...“

დედაჩემს წესიერი ფეხსაცმელი არ ღირსებია საზოგადოებაში გამოსასვლელად. ჩვენს ტანისამოსსაც კი თვითონ ეკრავდა, რომ ოჯახის ეკონომიური მდგომარეობა შეემსუბუქებანა. დედემდე მძიმე მოვლენად დაშრჩა ამასთან დაკავშირებით ერთი ეპიზოდი:

ერთხელ სკოლიდან დაბრუნდა ჩემი ძმა ნიკუშა და ტირილით შეხჩავდა დედას:

— არა, მე შენ შევარჩილ ხალხის აღარ ჩავიცვამ. ამხანაგებსა სკოლაში სიცილი დამიყარებს — ბიჭო, შენა ხალხობის სახელით, ქალის კახის სახელოსა ჰვავსო.

ადვილი წარმოსადგენია, რა უნდა ვარცადა უბედურ დედაჩემს, როცა ნიკუშამ ხალხით კუთხეში მიგდო და თვითონ გამწარებული აქვიითინდა. ბევრი ასეთი გაჭირება მახსოვს ბავშვობისას, მაგრამ დედის თვალზე არახოდეს ცრემლი არ შემინჩნევია. იგი თურმე ვაფლოდა ბაღში, ჩვენი სახლის უკან, და იქ ტაროდა, ხანამ გულს არ მოიჭერებდა, და ჩვენთან ისე შემოვინდოდა, ვითომ აქ არაფერიყო. დედაჩემს დედებს არ გაუბდა შეავნა მახსოვს, მხოლოდ ერთხელ თავდაზნაურობის საღამოზე ჩაიკვა პირველად დურჭი ხვერდის კაბა და ამის შეტი კაბა არც ჰქონია სიკვდილიმდე. ეს იყო მისი სპარადო ტანისამოსი.¹

ტასოს არ უგრძნობინებია შეიღებისთვის ობლობა.

„დმერთმა ნუ ქნას, რომ თქვენ ცუდები გამოხვიდეთ. დმერთმა ერთი წუთითაც ნუ მაცოცხლოს, როგორ შევებდო ხალხს; ქვეყანას, თუ მე კი ცუდი დედა, ცუდი აღმწარდელი ვაჭნებს შეიღოსა და ცუდი აღმაინებს ვაჭარებს საზოგადოებას, ცუდი აღმაინებს და მუშის ვურადი ზემს ტანჭულ სამშობლოს. არ ვაფიქობავს აკაკის ჩინებული პოემა — „აღმწარდელი“? თუ არ ვაფიქობავს, წაფიქებ და ჩემი მასუბი ის არის შენდამო, რაც ამ აღმწარდელმა უმასუბო თავის შეგრადოს“² — სწერდა ტასო ერთ-ერთ წერილში თავის ვაჟს — ნიკოს.

ტასო შეიღებს მამის საუკეთესო მაგალითზე მითითებდა:

„...სულით ამაღლებული იყო, წმინდა ცხოვრებით აღზავს მამაშენი. ამისი მაგალითი თვალწინ უნდა გქონდეს ყოველთვის, ის ფიქრობდა, თუ ყოველი წვერი საზოგადოებისა აქნება სრული მკუთით, სიკეთით აღზავს, ეს ხომ

1 თენე მანაბლის ქალიშვილის ელენე მანაბელი-ნერტეშვილის მოგონება ჩაწერილი ჩემს მერსონებზე ჩემთან.

2 ნიკო (ნიკუშა) მანაბელი ამ დროს პეტერბურგის იურიდიული ფაკულტეტის პირველ კურსის სტუდენტი იყო.

1 საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, იაკობ გოგებაშვილის არქივი, № 14379.

ბედნიერება, რადგან საზოგადოებაც იქნებო-
და მანის შიდავარი, მაგრამ გამართული და
ასეთი საზოგადოება რას იზახს, მთებს დას-
რავს არა?!

„შიტომ იყო, რომ ტახს მანბლის აღმო-
ნერა ღირსებით აღფრთოვანებულა დიდა ქა-
რთველი პოეტი აჯა წერეთელი თავის ახალ
შეკობარს ღიხა თარხნიშვილს წითელქაქაქში
სწერდა:

„დიდა, მიტაცებდა მე მისი იობისებური მომ-
თენი და უბედურება ამტანი ხანათი; მისი
საანგელოზო გული და ზეესური სული. ესენა
ყველა ერთ წმინდა საკურთხევლად მომჩანდა
და ზედ საკურთხედა ვადებდი ჩემს მოუზიას“.

ელენე მარბეული ვამბავს:

„დიდა ხერხოდ ყოველთვის ურბადებით
იყო აჯაის ოქანის მიმართ. მახსოვს, თუ რამ.
დენს დაბრუნდა აჯი აჯასათვის პენსიის და-
ნიშვნის საქმეზე.

აჯაის იუბილეს მოწუხობასთვის ხომ პირდა-
პირ თავი გადასდო ანატანაჲ და მხურვალე
მონაწილეობა მიიღო მანში, როგორც დრამა-
ტული საზოგადოების წევრმა.

როცა ვებტკობათ შეილები: — დედა მოის-
ვენო? ახე გვბატოლა — აჯაი დიდი პოეტია,
მე არ შემიძლია მას პატარა არ ვყო.

ჩვენი ქართველი საზოგადოებაც იმდენად
მანვეული იყო ტახსის მწრფეელობას აჯაი-
სადმი, რომ ყოველ გაიქცევის მომენტში, თუ
კი ეს დიდა პოეტის სიცოცხლეს ეტეობდა,
ტახს მარბეულისათვის უნდა შეეძარათ“.

„დიდად პათივემული ტახსი მე დავრწმუნ-
დი აჯაის ჩემთან ყოფნის დროს, რომ მას არა
აქვს თავის ბნისათვის შესაფერისი თბილი
ტანისაჲობა და აშიტომ აქ 200 მანეთით, რა-
მელსაჲ მიიღებთ „პირველი“, უმორჩილე-
ხად ვთხოვე შევეკრინით მისთვის ერთი კარ-
გი პალატო კრაველის საყელთი და დანარჩენი
ფულით კრაველის ქული. ეს ფული გადმომცა
მე ა. მანსვეტაშვილმა და როგორც იმისი, აგ-
რეთვე ჩემიც აუცილებარე სურვილა, რომ ეს
ფული სასრულეთი მოხმარდეს პირადად აჯა-
ის... იმას თუ ჰკითხავთ, სხვა რამ საჭიროება
გამოჩნდება და პალატო კარგი მაქვსო, იტყვიან,
მაგრამ აქ შემოსხვევაში ჩვენ არ ვაძლევეთ
ნებას, რომ ეს ფული სხვა რამეს მოხმარდეს.

ნუ დავიწყებთ იმას, რომ მთელი მავისი არ-
სება ჩვენ ვფუფუნის და ნება გვაქვს, ვიწრუ-
ნით მავის ქანმართლობისათვის, როგორც ჩვე-
ნი საკურთხეებისათვის, ჩვენი ქვეყნის საიფადოდ
და საყეთილდღედ“² — ახე სწერდა ტახსის

აჯაის უახლოესი მეგობარი, საზოგადოებრივი მოღ-
ვაწე ივანე ელიაშვილი.

„ი ტახს ერთი წერილი აჯაისადმი:

„...ტყვენი წერტილი მივლედ, დიდად მახიამო-
ნა. ვანაზე იწერები, ვინ ყოფილა, რომელი
მოღვაწე, რომ სიცოცხლეში დაფასებინოთ.
მავს შეცდომით თუ ბრძანებთ, ანდა ჩემ და-
სამშვიდებლად. ჩამოვივლით ბევრს მავალი-
თებს. ყველაფერი ბედის საქმეა. რად არის,
რომ მოღვაწემ, რომელიც მთელი თავისი სი-
ცოცხლე იმას წრუნავს, რომ სიწმინდით, თავ-
ის შეწირვით ემსახუროს საქმეს, სამშობლოს,
სიცოცხლეში მხოლოდ უსიამოვნება, უბედუ-
რება უნდა მიიღოს საზოგადოებრივად...“

ასეთია ბედი, ჩემი ვარო, ეგრე დაღუბეს,
იმის შეილებს გამოასალმეს, მთელი სიცოცხ-
ლე ტანჯვაში ჩააგდეს.

თქვენ კი იმით მანუფუშებთ, სიცოცხლეში
ყველა მოღვაწე აგრეთო. რასაკვირველია, თქვე-
ნი სიტყვა ბრძნული სიტყვაა, მაგრამ მე კი
გინებდეთ და ვიხსახებთ, რომ ეგრე მხოლოდ
ვატყუებთ ჩვენს გრძნობას. აზრს, რისთვის ვი-
თომ? გულით დასამშვიდებლად...“

რასაკვირველია, თუ ჩვენი შეილები ვანა-
რობენ საქმეს, თავიანთი მამის დაწვებულს,
ეს კიდევ ჩაითვლება, რომ ვითომ მამა ცოცხა-
ლია, იმისი სახელი იქნება, მაგრამ შეილები,
ვინ იყის, როგორი გამოცდენ, რა წრეში ჩა-
ვარდებიან, ან და რა ელით. ანაზე რაღა ვაგა-
გრძელო ღაპარაკი, ბევრჯერ მჭირია ბაბაი ამ
საგანზე და ჩვენი აზრები განსხვავებული ყო-
ფილა...“

ელენე ეხლა დიხსათან არის, ნაკი ჩემს
მულთან — ამირაქობის ცოლთან. ისე მოს-
წონთ ის ყველას... მწერენ, სამაგალითო ყმაწ-
ვილიაო და ბედნიერია ამ შეილის დედაო. მად-
ლობა ღმერთს, მავითი მანც ვახარა ჩემი
ტანქული ცხოვრება ღმერთმა. ღიხა ახალქა-
ლაქშია. ახლა ვაჭუთის საქმეს შეუდგებთან და
მგონი, პარველ ენკენისთვისათვის გამოვლენ
ეს ვაჭუთი. დასწერეთ რაიმე ამ ვაჭუთისათვის
თუ არა? რა იყო, ერთი ლექსი რომ გამომიგ-
ზავნეთ. თურქე მანდ იმისთანა მდგომარეობაა
და თქვენ რატომ აგრე ვაჭუთით. აქ კი ყველა
პოეტი გახდა. აი გიგზავნი პატარა ლექსს,
„თქვენ დამაწყვეთ“. ეს ლექსი მკატრინე ივა-
ნოვსმ მარათვეს.

ველი წერაღის. თუ ბინა გამოიყვალეთ, ად-
რები მომწერეთ.

შენი ქორამე აჯაი — ეს ლექსი როგორ მო-
გეწონებათ, თქვენი აზრი მომწერეთ“³

ტახსის ქალიშვილს — ელენეს აჯაი ელას

1 საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატუ-
რული მუზეუმი, ივ. მანბლის არქივი, № 1901.
2 საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატუ-
რული მუზეუმი, ივ. მანსვეტაშვილის არქივი,
№ 1117.

1 ღიხა თარხნიშვილი, აჯაის მეგობარი.
2 დავით სარაჯიშვილის მუღლი.
3 წერილი გადმომცა ტახს მანბლის ქალი-
შვილმა, ელენე ჩერქეზიშვილმა.

ექაბა. მას მიუძღვნა მგოსანი ლექსი „ელა დედოფალას“:

ამ ზვენ პატარა ელასა,
კედრაბა ევგრომელასა,
იმის ტოლამხანაგებში
შე ვაჩქობინე ყველასა.
პატარა ელას — ეღინეს აყვი შეორე ლექ-
სში ასე მიმართავდა:

გვიესე და გაიზარდე, პატარა მთვარეო,
შეისწავლე და შეიტყებ სამშობლო მხარეო,
ანუგუშე, სადაც ნახო, მოძმე შწუხარეო,
ელა, მიმუღის გულისთვის ცრემლი
დაღვარეო.¹

ეღინე მაჩაბელი ივანებს: „აყვის რომ მე-
ორედ დამბლა დავცა, ხარხერიდან ჩვენთან ჩა-
ჭოყვანეს. როგორც ეტუობა, შე და ჩემ ძმაზე
უშოქმედია პოეტის ავადმყოფობას. ჩემმა ძმამ
ნიკუშამ პატარა ექსპრომატი მიუძღვნა საყუ-
არელ ძია აყვის:

ავად გაიხდარა მგოსანი,
შემობევიან ქალებო,
ტბილ სიტყვას ეუბნებიან,
ვერ აუხილეს თვალეში.²
ეღინეს დღესაც შენახული აქვს თავისი ძმის
ხელწერილი:

„ვამლევ პირობას აყავს, რომ არც დედას,
არც ჩემს დას ელას არ ვავაჭარებ. თუ პირო-
ბას დავარდევ, უფლებე აქვს აყვის შე არ
უუვარად“.

ანასტასია (ტასო) მაჩაბელი გარდაიცვალა
1917 წლის აგვისტოში, 48 წლის ასაკში, სათე-
ატრო-სადრეიტრატროს თურნალს „ოეატრისია
და ცხოვრების“ ფურცლებზე ასე იყო დახასი-
აოებელი ამ შესანიშნავი ადამიანის დეაწლი
და დამსახურება:

ქალი, შეე რომ ამობრწყინდა,
შენ მიუძღოდა წინაო!

ვინც დაუციწვარ ივანე მაჩაბლის მეუღლეს
ანასტასიას იცნობდა, ან ერთხელ მაინც უნა-
ხავს რაიმე საზოგადო საქმეში, ზემოთ მოყუ-
ნილი სიტყვებიც მოაგონდება.

ქართლის ცნობილი ოჯახის ბავრატონი-დავი-
თაშვილის ასული და არა ნაკლებ ცნობილი
ოჯახის — მაჩაბლანთ ოჯახის რძალი, მღიერ
ადრე ჩაება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და
შეიძლება იმოდენი მფლვარება, იმოდენი
გრძნობათა განცდა არავის გარდაუტანია, რამ-
დენიც ტასოს.

80-იან წლებში ხანის ირგვლივ გაუთავებე-
ლი შებლა-შემოხლა იყო და მისი მოყვარი მი-
ნაწილის — ივანე მაჩაბლის მეუღლე ტასოც
ძალაუვნებურად განიცდიდა ამ ხელეერ დელ-
ვას, რაც მამის მის მეუღლეს ფლობდა.

მაგრამ ყოველივე ეს ქართველი ქალის კეთ-
ვნილი ხასიათის სიმტკიცით გარდიტანა...

ზედმა უფრო სასტიკად დახაჯა ტასო.
ყველას მოეხსენება, რომ 1898 წ. უგზო-უყვ-
ლოდ დაიკარგა მისი დაუფასებელი მეუღლე.
ჩვენი საზოგადო მოღვაწე, მწერალი და მთარ-
გმნელი (შექსპირისა) — ივანე მაჩაბელი.

ოჯახის დანაკლისი ხომ თავზარს დასცემდა
მოდამ მოყვარულ მეუღლეს, მაგრამ მან ოჯა-
ხური უბედურება — დაუღვევი ტრაგედია
ხელისა — გულშივე დაიძარხა და საზოგადო-
ებრივ საქმეთა ჩემ სამახურში მსავამა თავის
კერძო გამწარების ფილას...

ქართული თეატრი, წერაკითხვის საზოგა-
დოება, სახალხო თეატრი, ხედადსხვა საზოგა-
დო-საგანმანათლებლო დაწესებულებანი, სად
არ ვინდათ რომ ტასო არ მონაწილეობდა, რო-
გორც ბეჭითი, მუსიათი და დაუზარელო დედა-
დასახლისი.

შერე ასეთი შორიდებული, მოკრძაღვ, თავის
თავზე უყვირალი...

ჩვენი საზოგადო საქმე მარტო ლაპარაკითა
და შაბლით არა კეთდება: მაღლიანობა, ხილ-
ბო, ნამდვილი კეთილშობილური მოკრძაღვ
გული და სიყვარული საქირაო...

და ეს იყო ტასო.

შობელი ერას აღორძინების მონატრე მისი
წარმატებისათვის მზარუნელი, ნამდვილი ქარ-
თელი ქალი, მაშულიშვილი: წოდებოთ, სუ-
ლით აიხსტორიკატი, შეგნებოთ დემოკრატი, —
იი, ტასო მაჩაბელი...

საზოგადო საქმის სამსახურში არც ოჯახი
დაიოწნა და უფროოდ დაობლებული ბეჭეპე-
ბი, ქალ-ეფე გზაზე დაყენა.

ჩვენი საზოგადოებისათვის ტასოს სიკვდილო
თვალსაზრისი დანაკლისია, მით უმეტეს, რომ
იგი ვერ შუახანს ძღვეს იქნებოდა მიღწეული
და კიდევ კარგა ხანს შეერლო ჩვენი საზოგა-
დოების სამსახურაო...

ნურც გამქრება ივანე და ტასო მაჩაბელია
ხსენება მათ საყვარულ სამშობლოში!¹

ასე წერდა იოსებ იმედაშვილი და ამით გა-
მოსატავდა მთელი ჩვენი ხალხის ღიად გულის-
ტიკილს ამ შესანიშნავი ადამიანის გარდაცვა-
ლების გამო.

1 ლექსი გადმოშვა ელენე მაჩაბელმა.
2 მოგონება გადმოშვა ელენე მაჩაბელმა.

1 „ოეატრი და ცხოვრება“ 1917, № 33, გვ. 13.

თარგმანის ხელოვნება

(ერთი რეცენზიის გამო)

თუკმე, ვერ კიდევ ბაბილონის გოდოლის აშენების დროს, როცა ენათა აღრევა მომხდარა, გაჩნდნენ ენების შვოდნენი, რათა ინფორმაცია გადაეცათ და ურთიერთობა დაემყარებინათ ადამიანთა შორის. ამიტომ არის ნათქვამი, თარგმანი სამყაროსათვის ძველიაო. რა თქმა უნდა, იმ მითითებულ დროიდან თარგმანის ხელოვნება ღიდად განვითარდა, სხვადასხვა ხერხი შეიქმნა და გასცდა მარტივი და პრიმიტიული, ე. წ. ლიტერატურა ანუ სიტყვი-სიტყვიანი თარგმანის პრიციპს.

თანამედროვე ენათმეცნიერება გვასწავლის, რომ როდესაც ტექსტი ერთი ენიდან მეორეზე ითარგმნება, იცვლება არა მარტო სიტყვები და ფორმები, არამედ საკირო ხდება (სემანტიკური, ლექსიკური და კონსტრუქციული) ვაღებების თავისებურების გამო) მთელი ლინგვისტიკური სტრუქტურის ვარდამენა. ამიტომაც, — აღნიშნავს თარგმანის ხელოვნების გამოჩენილი თეორეტიკოსი ე. მუნენი, — სრულიად ანტილინგვისტიკური იქნებოდა გვეფიქრა, რომ რომელიმე სიტყვის ვაღებზე ბუნებრივი ევიდენტი ერთხელ და სამუდამოდ იყოს დადგენილი*.

შეგრამ ხდება, რომ ამ აშკარა დიალექტიკურ კეშმარტებას ზოგიერთები ვაგუდავებულყოფენ.

ქურონალ „მნათობის“ ვასელი წლის მესამე ნომერში დაბეჭდილი ე. შიდრაძისა და შ. ვაღაჭკორიას რეცენზია „შესწორებულ-შეშოკლებული კლასიკოსი“, რომელიც ეძღვნება ელისაბედ ბავრატონის მიერ ქართულად თარგმნილი ფრანსუა რაბლეს „გარვანტუა და პანტაგრუელის“ ვანხილვას, ვანსაკუთრებული ყუ-რადღების დროს არ იქნებოდა, საქმეში ჩაუბედავი მკითხველის შეცდომამო შეყუანის აშკარა ტენდენცია რომ არ ეტყობოდეს.

რაბლეს მოყვარულისათვის მეტად უსიამოვნოა, იძულებული ვახდეს მიმართოს რაბლეს მიერვე დაგმოხილ სორბონისტულ დავას, შეგრამ ეს ვაიძულა თეთრ რეცენზიის

ტონში, პიკაროკლური იმის შესაფერისმა სულისკვეთებამ.

ელისაბედ ბავრატონის მიერ თარგმნილი ფრ. რაბლეს თხზულების პირველი ორი წიგნი — „გარვანტუა და პანტაგრუელი“ ამ ნაწარმოების პირველ ქართულ თარგმანსა და ვამოცემას წარმოადგენს. სწორედ ამას გულისხმობს კონტრატულზე აღნიშნული „წიგნთა პალატის ვრიფი — პირველი გამოცემა“, ურომლისოდაც ახლა საერთოდ არც ერთი წიგნი არ გამოდის, და მეტად საკვირველია, რომ ეს საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტი რეცენზენტებისათვის ესოდენ „საკვირველი“ აღმოჩნდა.

ამ თარგმანს საუფუქლად უდავს რაბლეს მეცნიერული, ფართოდ კომენტირებული გამოცემა: François Rabelais, Oeuvres Complètes. Bibliothèque de la Pléiade (Gallimard — Paris 1955).

ამას ვარდა, იგი ვყარდნობა რუსული ლიტერატურის დიდ მთარგმნელობის ტრადიციებს, რომლებიც შეიძლება ითქვას, უმდიდრესია მსოფლიოში. და სწორედ რაბლეს რუსი მთარგმნელების — ე. პიასტის და ნ. ლუბიშოვის გამოცდილება (და არა ელისაბედ ბავრატონის თვითნებობა) დაედო საუფუქლად იმ შემოკლებებს, რომლებსაც რეცენზენტები გვისაუფუქლებენ.

შევედგეთ უშუალოდ რეცენზენტთა შენიშვნების ვანხილვას. შეიძლება ვანვასტავაოთხი სახის შენიშვნები. პირველი ეხება ტექსტის ნაწილების ვამოტოვებას, მეორე — თარგმანის ხარისხს, მესამე — თარგმანის სარუსტეს და ბოლოს, რაც ავტორებს ვაიძმწყვეტ არგუმენტად მიიჩნიათ, იმას, რომ, მათი თქმით, „ეს არ არის რაბლეს სრული და ნამდვილი „გარვანტუა და პანტაგრუელი“, რომ ფრანგული აღორძინების ეს უდადესი ძეგლი არ შედგება მხოლოდ ორი წიგნისაგან, რომელთა ცალკე გამოცემა რატომღაც ასე უჭკაბია ე. ბავრატონის და მასთან ერთად „შერანსაკ“.

ჩვენთვის სრულიად საკვირველი ეს ბრალდება აშკარად მოწმობს, რომ რეცენზენტებს ვერ გუვითაბ რაბლეს თხზულების სახელწოდებისა და კომპოზიციის საკითხები. საქმე ის არის, რომ ამ თხზულებაში, რომელიც გარდა პარაველი ორი წიგნისა, შეიცავს ევროფორმულ მესამე წიგნს (ტერ-ლიერ), „მეოთხე წიგნს“ (კარ-ლიერ) და „მეხუთე წიგნს“ (სენ-კემ-ლიერ“), ეს სამი უცანასკნელი წიგნი ბუნებრივ გზითა თავდადასავალის მხოლოდ შემდგომ გავრცელებას წარმოადგენს. სახელდობრ, „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ კი ეწოდება მხოლოდ პირველ ორ წიგნს. რით ახსენება რეცენზენტების ეს უცანასკნელი შეცდომა? ჩვენი აზრით, მის საფუძვლად დევნის ის გარემოება, რომ რეცენზენტებს უხელმძღვანელი არა დრანგული კლასიკურ-მეცნიერული ტექსტით, სადაც დასახელება „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ გარკვევით ეწოდება პირველ ორ წიგნს, არამედ პოეტურად ან რუსული გამოცემებით. სადაც მთარგმნელებმა „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ პირობითად უწოდეს მთელ ციკლს.

აქტორები, ჩანს, ისე დარწმუნებული არიან თავიანთ სიმართლეში, რომ შეიძლება უსარგებლო არ იყოს ერთხელ კიდევ შევხებოთ რაბლენიმე ციკტი რაბლელოვის აქტორიტატული წყაროებიდან. მაგალითად, სორბონის პროფესორის პ. გ. კასტექისისა და მისი თანამშრომლების მიერ დაწერილ კლასიკურ სახელმძღვანელოში რაბლეს „მესამე წიგნის“ შესახებ აღნიშნულია, რომ „ეს ნაწარმოები შეტად განსხვავდება პანტაგრუელისა და გარგანტუასაგან“.

P. G. Castex et Coll. Manuel des Etudes Littéraires — XVI-e siècle — Paris, 1966.

ისევე რაბლეს ფილოსოფიის განთქმული მკვლევრებიც დევრა თავის კაპიტალურ ნაშრომში აღნიშნავს იმ სრულიად ვანსაყთობელ ადგილს, რომელიც უჭირავთ „პანტაგრუელისა“ და „გარგანტუის“ რაბლეს თხზულებაში, რამდენადაც ისინი „განასახიერებენ რაბლეს პერსონაჟის პირველ ეტაპს, როცა იგი ჯერ კიდევ რეფორმაციის აქტიურ მომხრედ გველიწინება მესამე წიგნში კი ყველაფერი იცვლება“. წიგნი იგი (იხ. L. Febvre Le Problème de l'incroyance au XVI-e siècle. La Religion de Rabelais. Paris, 1963, გვ. 25.

ვფიქრობთ, საკითხი გარკვეულია და ყველასთვის ვასაგებია, რომ ზემოაღნიშნული ბრალდება დაახლოებით იმას გავს, ვინმემ „მაზა გორიოს“ და „ფენეი გრანდეს“ მთარგმნელს უსაყვედურის, რატომ ერთბაშად არ გამოკითხო ბალზაის მთელი „ადამიანური კოლეცია“. ამასთან დაკავშირებით, საკითხავია, თუ რამდენად ეთიკურია რეცენზენტთა გან-

ცხადება, რომლებიც თავს ნებას აძლევენ ჩვენს გამოცემას „არათიკური“ უწოდონ!

რაც შეეხება „ნაიდრედად გამოცემას“ რეცენზენტების მოვლბული არ იქნება შევხებოთ მკითხველს, რომ რაბლეს „პანტაგრუელი“ და „გარგანტუა“ გამოიცა 1532 და 1534 წლებში, ხოლო „მესამე“, „მეოთხე“ და „მეხუთე“ წიგნები, როგორც ეს მითითებულია ჩვენს ბიბლიოტიკავითაში, — ათორმეტი და ოცე წლის ინტერვალით. ჩვენ ან ვაძირკებთ აღნიშნული წიგნების გამოცემის ასე დაგვიანებას — იგი 1976 წლისთვის არის გათვალისწინებული.

ახლა მივყვით შენიშვნებს.

პირველი საუვედური ვეზება რაბლეს თხზულების „შესწორება-შემოკლება“, რის შესახებაც რეცენზენტები გამოთქამენ თავიანთ „შეცხუნებასა“ და სრულ გულყვედობასა. აღსანიშნავია, რომ რაბლეს თხზულების გამოცემა ზოგიერთი ადგილის შემოკლებით მრავალჯერ განუხორციელებია სხვადასხვა საბჭოთა გამოცემლობას. პირველად „იკადემიამ“, 1938 წელს გამოსცა ე. პიასტის მთარგმანი, შემდგომ წლებში იგივე მთარგმანი არაერთხელს გამოუცია სხვა გამოცემლობებს, მათ შორის ბევრ მოყვარულ რუსულბოცაში — უკრაინაში, ბელარუსიაში, მოლდავეთში და სხვაგან, სანამ საბჭოთაო წლებში ნ. ლუბიშოვმა არ გამოსცა თავისი უფრო ვრცელი მთარგმანი, სადაც, სხვათა შორის, ბევრი ადგილი არა თუ შინაარსით არის გაუმოკმეული, არამედ საერთოდ ნახსენებიც არ არის.

ელისაბედ ზაგარტონშია და მისმა რედაქტორებმა ძირითადად გაიზარეს გამოჩენილი რუსი მთარგმნელების პრინციპი, რომლის შესაბამისად გარკვეულ შემთხვევებში შემოკლებული შინაარსით არის გადმოცემული ზოგიერთი ადგილი რაბლეს თხზულებისა, თუმცა ქართულ მთარგმნელს მთელ რაგ შემთხვევებში ვაიცილებით უფრო ვრცელად გადმოუქართულებია რაბლეს თხზულება. ეს შეიძლება ითქვას მეორე წიგნის შესავალზე, პანტაგრუელის გენეალოგიაზე და ა. შ.

დაბეჭობებით უნდა ითქვას, რომ რაბლეს ნაწარმოების ძირითადი ტექსტი გადმოცემულია უცვლელად, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ფრანგული ტექსტი ენიგმატიკური ანუ გუფუბარი და აზრობრივად მიუწვდომელი შინაარსისაა, ან როცა თხრობის „უშუფლობა“ ყოველგვარ საზღვარს სცილდება. ეს შეიძლება ითქვას სწორედ ლომისა და დედარბის წოდების შესახებ, სადაც, სხვათა შორის, არაფერი არ არის თქმული ისეთი, რაც სხვაგან არ ყოფილიყოს ნათქვამი, ოღონდ აქ მოუხრიდებელი გამოთქმები და გადაჭარბებული დეპალიზაცია, უტრირბებელი სიტყვები უწაწურობის ელფერს ანიჭებს ამ ნათელ წოდებას. ეს კი, როგორც ანთობილია, ჩვენი ბეჭდვითი ტრადიციებისათვის უცხო და მიუღებელია.

ეჭვე უნდა ითქვას, რომ აღბათ იმავე მოსაზრებით, ეს ნოველა გამოტოვებული აქვს რაბლეს ორივე რუს მთარგმნელს (ვ. პოსტსაყ და ნ. ლუბიმოვსაყ), ხოლო ლუბიმოვის თარგმანში, რომელაც ითვლება რაბლეს თბულუბის სრულ თარგმანად, იგი საერთოდ ნახსენებაც არ არის ისევე, როგორც მთელი რიგი ანალოგიური ადგილები.

მსოფლიო ლიტერატურის მრავალი ძეგლის თარგმანში ამგვარი უხამსი ადგილები ხშირად შეგნებულად გამოტოვებულია ამის შეაფოი მაგალითია „ათას ერთი ღამის“ ქართული, ფრანგული და რუსული თარგმანები. თვით ქართული მთარგმნლობითი ხელოვნების კორექტი, ივანე მაჩაბელმა, შესაძლებლად მიიხანა „მეფე ლარის“ თარგმნის დროს ამოეოო ზოგიერთი სტრიქონი, რომლებიც უხამს გამოთქმებს შეიცავდა. (იხ. ულიამ შექსპირი, ტრაგედიები, ტ. II, გვიე ვაჩეჩილასის შენიშვნები).

იმას, რომ ე. ბაგრატიონის თარგმანში ზოგიერთი ადგილი მხოლოდ შინაარსათ არის გადმოცემული, ვარკვეული მიზეზები და მოსაზრებანი უდევს საფუძვლად. შევიერთდეთ მაგალითად, პირველი წიგნის II თავის „გამოტოვების“ მიზეზებზე. ამ თავში მოყვანილია 112-სტრიქონიანი ლექსი — ანტიკურ ჰეგლში ნაპოვნი მცირე ტრაქტატი — „უსაქმურობის წამალი“, რომლის დასაწყისი, თურმე თავვებს ან სხვა მადენ ცხოველებს მოუქამიათ, და სრულიად გაუგებარ ან ბუნდოვან სიტყუათა თამაშისაგან შედგება. იგი ვანეუთონება XVI საუკუნეში ვაგრცელბულ სახუმარო ეანრს coq-à-l'ane.

გამოჩენილი საბჭოთა რაბლესიტი მ. ბახტინი წერს: „ხალხური სიტყუური კომიკის მებტლ პოპულარული ფორმა იყო ევრთწოლდებულ coq-à-l'ane ე. ი. „მაბლიან ვირზე“ ეს არის საგანგებო სიტყუიერი უანრობის ეანრი, ეს არის თავისუფლად მიშვებული მეტყუილება, რომელიც არავითარ ნორმას არ ექმეშდებარება, თუნდაც ელემენტარულად ლოკიკურს... სახეები, რომლებიც ამ სიტყუებს ფსებენ ყოველგვარ კავშირს მოკლებულია... coq-à-l'ane-ის განსაკუთრებული სახეობაა ამ წიგნის მეორე თავიე — „უსაქმურობის წამალი“. (იხ. M. Бахтин, Творчество Франсуа Рабле, М. 1965, გიე. 460).

ფრანგული გამოცემების კომენტარში ვერტევე აღნიშნულია, რომ რაბლე თავისი ნაწარმოების სხვა და სხვა ადგილას ერთობა ვრცელი აბტაულა სიტყუებისა და წინადადებების ჩამოთელა-თამაშით. აჩვენ სრულიად უზაროდ მიგვიჩნია, — წერს კომენტატორი, — ვანმარტოთ ტექსტი, რომელიც ვანეუთონილი მხოლოდ იმისათვის, რომ გაუგებარი იფოს. ასეთივე აზრისაა დასავლეთ ევროპის ლიტერატურის თვალსაზრის მყოფენე ვ. შელი-

ესი თავის წერილში ვარკანტრეს და პანტაგრუელის შესახებ, სადაც მეორე თავს უწოდებს „საგანგებოდ უაზროს“ (იხ. В. Шеловский, Тетива, М 1970, გე. 259).

იგივე, როგორც აღნიშნავს მ. ბახტინი, ითქმის ბეზელის, ქეშენისა და პანტაგრუელის სასამართლონი წარმოთქმული სიტყუების შესახებ (რომელთაგან ყველაზე ვრცელი, ბეზელის სიტყუა, ქართულად თარგმნილია). ზემოაღნიშნული ფრანგული გამოცემის კომენტარში ვერტევე ნათქვამია: „ეს უსაზღვრო აბტაულა (XI, XII და XIII თავები) ჩვენს კომენტარს არი საჭიროებს, რადგან მკითხველისათვის სავსებით ინტერესმოკლებული წმინდა მეცნიერული კირკიტი იქნებოდა“.

კიდევ ერთი შენიშვნა პირველი წიგნის LIV თავში მოცემული ტელუმის საენის მთავარი კარიბჭის წარწერის შესახებ, რომელიც რეცენზენტთ რაბლეს მთავარ მსოფლმზედგლობითს კრელოდ წარმოუდგენიათ. უნდა მოვახსენოთ პტივეცემულ რეცენზენტს: ფრანგული ეულბურის ტრალიციით საყოველთაოდ ენობილია, რომ რაბლეს კრელო მოცემულია არა LIV, არამედ LVII თავში და ლაკონურად არის გადმოცემული ენობილი ლოზუნგით Fay ce que voudras „მოიქეც, როგორც გსურდეს“ (რაც, რა თქმა უნდა, ისე კი არ უნდა ვავიგოთ, თითქოს რეცენზენტებს უფლება ჰქონდეთ განეცხადონ რაც სერთ).

შემდეგ მოდის მეორე სახის შენიშვნები, რომლებიც ეხება თარგმანის სიზუსტეს. რეცენზენტების შენიშვნები ამის თაობაზე, ჩემის აზრით, მეტისმეტად წერილმანი კირკიტიი ხოსიათვდა. რეცენზენტთა კრიტიკა ძირითადად ემყარება ვიწრო, სიტყუისიტყუიით თარგმანის პრინციპს, ეტყობა არ ესმით, რომ განსაკუთრებით მხატვრული ნაწარმოები მოითხოვს აზრობრივ თარგმანს.

ყველა წერილმან შენიშვნაზე ვერ შევიერთდებით (როგორცაა, მაგალითად, თავლისა და ბოსლის ან კიდევ „ვიგარის ყაურმის“ საკითხი, თუმცა სიტყუები „ვიგარის ყაურმა“ თვით მთარგმნელს IV თავში ხუთჯერ მინეც აქვს ნახსენები! აქ შეიძლება კომპენტენტობა გვაკლდეს, ვანიეობილეთ მხოლოდ ორ შემხვევას, სადაც ვარგად ჩანს უაზრობა სიტყუისიტყუითი თარგმანისა, რასაც რეცენზენტები ასე დაეინებით მოითხოვენ.

მაგალითად, რეცენზენტებს დოდად ვაძვირებოთ Grands Chevalux თარგმანს სამწყობრო ცხენებად, ვინაიდან მათი აზრით უნდა იფოს „უბრალოდ დიდი ცხენები“. ფრანგული ენის ელემენტარული ცოდნის საფუძველზე, თითქოს მართლაც ასე უნდა ყოფილიყო, მაგრამ „დიდი ცხენები“ სრულიადე არ შეესატყვისება ფრანგულ Grands Chevalux-ს რაკი სექმე გვაქვს რაბლეს საუკუნის ენასთან ძველ-ფრანგული ენის შესაბამისად Grand Cheval

არის Destrier-ს სინონიმი, ე. ი. ცხენი. რაწმუნვეც მხედარი შეჭლებოდა ხოლმე ბატოლის დროს. ამიტომ, ამ ტექსტში ან თუ გნებავთ კონტრასტში Grands Chevalux უნდა ითარგმნოს მხოლოდ და მხოლოდ როგორც საბრძოლო ანუ სამწყობრო ცხენი.

ასევე წერილმანერად უღვევიან რეცენზენტებს გამოთქმას Battre les gerbes en grange როცა უსაყვედურებენ მთარგმნელს, რატომ იხმაზა სიტყვა ლეწვა და არა ცეცხლ დავით ჩუბინაშვილის 1840 წელს გამოცემულ ქართულ-რუსულ-ფრანგულ ლექსიკონში სიტყვა ლეწვა განმარტებულია ფრანგულად სწორედ როგორც Battre en grange ვარდა იმისა, თუ არ ცვლებო, ცნობილია, რომ ქართულ ენაში პურის ლეწვა, კერძოდ, მისი ცეცხლსაც გულისხმობს.

და ბოლოს, თარგმანის სიზუსტის თაობაზე ვთარხნავთ რეცენზენტთა კიდევ ორ შენიშვნას: პირველი ეხება ვარგანტუს პაროლიკის პირველ ფრაზას: Beuveurs Tres illustres. სადაც რაბლეს ლექსიკის კვლევი მდებარე ვაგებზე, პოზიციებიდან ნათქვამია; ეს „უბრწყინვალესი ლაიბები“ კი არ არის, არამედ „ღიღად სახელგანთქმელი მსმელები“. აქვე შეიძლება იველფრანგული ენის უფლებად უთქვას სიტყვა Beuveurs ანუ Buveurs წარმოსდგება სიტყვა Boire-იდან (სმა), ხოლო მისგან შუა საუკუნეებში ნაწარმოები სიტყვები Beuveurs და Beuverie ნიშნავდა ზედმეტად, უზომოდ სმას, ღლიობას (იხ. G. Grand-saigne d'Hauterive: Dictionnaire d'ancien français. Paris, 1947, გვ. 63; აგრეთვე Illustre გულისხმობს არა მარტო ვანთქმულს, არამედ éclatant-საც ანუ ბრწყინვალეს. ვარდა იმისა, ვინა სტილისტიკად უბრწყინვალესი ღლიბი“. უფრო რაბლესებურად არ ეღერს, ვიდრე „ღაღად სახელგანთქმელი მსმელები“?

რაც შეეხება გამოთქმას un son Strident ზედსართავი „Strident არავითარ შემთხვევაში (რეცენზენტების კატეგორიულ ტონს თუ მიუხადავთ) არ ნიშნავს გამყურებელს, რაც ფრანგულად იქნებოდა „სიტყვა სიტყვად“ assourdissant ხოლო Strident მეკეთაჩ ხმას ნიშნავს, რომელთანაც ვფიქრობთ, უფრო აბოლა თარგმანის „შხარბი ტყაცენი“, ვიდრე რეცენზენტების მოწოდებულ „ვაშაფრუებელი ხმა“.

ქართული ენის ხარისხისა და სიწმინდის მხრივ „ვარგანტა და პანტაგრუელის“ ქართული ტექსტი თავის მძლავრობაში ქართული ენის თვალსაზრისით უდავოდ დიდ მიღწევად იმეორება; ვფიქრობ, რაბლეს ქართული თარგმანის სტილი და სულისკეთება ერთდროულად უაღრესად რაბლესეულიც და, ამავე დროს, ქართულიცაა ამასთან, მთარგმნელმა ქართულ ენაში მეტად მრავალფეროვანი ლექსება შემოიტანა.

„თარგმანის“ ენის შეფასებისას რეცენზენტ-

თა ვატეგორიული ტონი ამჯერად საყრდენს არ არის, რათა დაარწმუნოს მკითხველი, რამე „ამაზე დაწერი“, „ამაზე მოგახსენებო“ უნდა წიგნებზეც იგვეც წამოიროშა „ქართულნი ბარბარობად (?) არის მიჩნეული“ და უბრალოდ ნონ მთარგმნელს მიხედვითად დაწეროს „ამის შესახებ დაწერი“, „ჩემი წიგნების შესახებაც იგვეც წამოიროშა“, „ამის შესახებ მოგახსენებ“, რაც ჩვენი აზრით სწორედ უცხო ენის გავლენის შედეგი უნდა იყოს ქართულში.

ვფიქრობთ, რეცენზენტებს უთუოდ სწენად უღალატა, როცა ფრანგს „პანტაგრუელმა ყველა შეარცხენა და საქმით დაუმტოვა“, არჩის ვითარება: „პანტაგრუელმა ყველა სპარსევიწოდ დაამარცხა და ცხადყო...“ ანდა „მამამილი თურქების“ ნაცვლად, რაც საცესებით ბუნებრივად ეღერს ქართულად, არჩის გაღალატებულნი „თახსილი“ ან „ტარტარონი“ თურქები: ანდა მიუტყვებელ შეტევილად მიიჩნის „სპარსები“, მიუხედავად იმისა, რომ რაბლე გულისხმობს სწორედ ისტორიულ Perses-ს და არა Persans-ს (ამ განმარტებას, მონტესკიეც ხმარობს თავის „სპარსულ წერილებში“); ანდა კედმადღურად გვასწავლიან, რომ „სხვათა სიტყვის ვაღმოცემისას აფიქსი „ო“ როგორც წესი, (?) ხმას უნდა დაერთოს“, მიუხედავად იმისა, რომ ეს „წესი“ მთელ წიგნში დაცულია და მათ ვაივალახით ამ ბოროტმოქმედების მხოლოდ ერთი-ორი მაგალითი უპოვიათ.

ყოველივე ამის შემდეგ გვიჩნდა ვთქვათ, რომ ჩვენ იმას კი არ ვამტკიცებთ, თითქოს ე. ბაგრატიონის თარგმანის ადგილადგვი რაიმე ხარვეზი არ გააჩნდეს (უსსუროდ სასურველია, მაგალითად, რომ შემდეგი გამოცემისათვის ჩართული ლექსები, რომლებიც პროზაულად ან შინაარსით არის ვაღმოცემული, რომელშიც ქართულმა პოეტმა თარგმნოს), მაგრამ ვფიქრობთ ეს უმნიშვნელო ხარვეზები არაფრით არ ცვლიან და არაფერს არ აკლებენ რაბლეს გენიალურ ქმნილებას.

არა მარტო სტილისტიკური ეთიკა, რომელსაც რეცენზენტები გვექმადგებენ, არამედ უბრალოდ სამართლიანობა მოითხოვდა თარგმანის განხილვის დროს პირველ ადგილზე დაეყენებინათ ის შესანიშნავი შემოქმედებითი მიღვამა ნაწარმოებისადმი, რომელიც ე. ბაგრატიონის ახასიათებს, ის. წარმატება, რომელსაც მთარგმნელმა მიიღწია ესოდენ რთული ენობრივი და სტილისტიკური სიმკვლეების ვაღალახვისას. როგორც ფრანგები იტყვიან, „ერთმა ზემ მთელი ტყე არ უნდა დაფაროს!“

ამ იქნებ მთარგმნელს რაბლესებურად ლაღი, მზარდული, სპარტი და გამოვიჩინავე სტილი, ასე ითვალდ, რომ ილიქვამს ქართველ-

მკითხველი, რეცენზენტებს მართლა იოლი საქმე ჰქონიათ? ან ამდენი დარგის ტერმინოლოგია, რაბლესებური ველმოდინებით რომ დაუმუშავებია მთარგმნელს, ათასგვარი ცატატები და თქმანი ასეთი სიზუსტით და კულტურით რომ მოუნახავს ქართული შესატყვისები ბავრატონის, უბრალო მოსწენიების ღირსიც არ იყო?

კრიტიკის დანიშნულება მარტო ის კი არ არის, რომ მან მენტორულად აღწესბას ცალკეული შეცდომები, მისი ძირითადი მოვალეობაა მკითხველს გააცნოს, თუ რით გამაღიფრებს მას ახალი წიგნი, რაში მდგომარეობს მისი შენარსი, დედა-აზრი და დანიშნულება.

დაბ, მთარგმანი ხელოვნება, შემოქმედება, რომლის მიზანია ზუსტად და მხატვრულად შეასრულოს არა ცალკეული სიტყვების მთარგმნა, არამედ შთლიანად ნაწარმოების სულისკვეთების, აზრისა და სტილის გადატანა მეორე ენაზე.

ლიბებელი მთარგმანი ის არის, რომელშიც მკითხველი არსად არა გრძნობს, რომ იგი კითხულობს მთარგმანს და არა ორიგინალს; ეს კი სავსებით შეიძლება ითქვას ელისაბედ ბავრატონის მიერ მთარგმნილ რაბლეს „გარგანტუასა და პანტაგრუელზე“.

საგნი წულაძე

სორბონისტული დაცვის სულისკვეთება

ს. წულაძის წერილმა გვიძლვა ხელახლა მიუბრუნდეთ ე. ბავრატონის მიერ მთარგმნილ „გარგანტუა და პანტაგრუელს“. მკითხველი სულ ადვილად შეამჩნევს, რომ თითო-თორთა გამოწვევის (ისიც მიზანსაძენილი გამოწვევის) გარდა, აღნიშნული მთარგმანის რედაქტორი მხოლოდ და მხოლოდ ზოგადი მსჯელობებით ემაყოფილება და ყოველნაირად ვაჭრის „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ უფრო მთარგმნის უამრავ კონკრეტულ მაგალითს, რომლებშიც გადატვირთული იყო კიდევ ჩვენი სარეცენზიო წერილი. ქვემოთ ჩვენ იძლეებულნი ვიქნებით კიდევ ერთხელ (და უფრო ვრცელადაც) შევასწავლოთ მას მაგალითები სათანადო დასკვნებით, რომელთაგან მთარგმანის რაობის შესახებ ერთდერით სწორი აზრი შეიძლება გამოვმდინარეობდეს.

თუდაპირველად იმის შესახებ, თუ ვისა იქნეს ცდის ტონი და აპიკატოკოლური აქმის სულისკვეთება, მიუხედავად უამრავი მოყვანილი და კიდევ უფრო მეტი ჯერ მოუვანელი მაგალითისა, რომლებიც თაყისთავად ამტკიცებენ, რომ ე. ბავრატონის მთარგმანი უზღად შეიცავს ცდის, უსწორი და მცდარი ქართულის, დღენის უზემო დაშინიების, რუსული მთარგმანისა და ენის აშკარა დაღის ნიშნებს. ამასთან ბარეზოვანი და არასრული, ხოლო დედანი ყოველად დაუშვებლად, თვითებურადაა შეკვეცილი და შესწორებული მთარგმნელის მიერ, ჩვენ მაინც კითხვობსტუნე, ამ მაგალითებთან შედარებით მარბილბულ ტონითა და კალთობი გემონდა დაწერილი რეცენზია ეს პირველი

გამოხატა წერილის დასკვნით ფრაზებში: „უდავოა, მთარგმნელმა დიდი დრო და შრომა შეაღია ამ წიგნს, ძალიანაც ცდილა, ზოგი ადგილი მართლაც კარგად არის გადმოქართულებული და შთა უფრო მოთმენელი, მიუტევებელი და შეუწყნარებელია ის ბარეზებში, რომელთა თაობაზეც გამოთქვით ჩვენი შენიშვნები. გვჩნება დიდი იმედი; იმედი იმისა, რომ ეგებ მომავალში მაინც განვიცდოთ ერის კულტურულ ცხოვრებაში მომხდარი იმ დიდი მოვლენის გამო სიხარული და სასოება, მთარგმნელისადმი მადლიერებასთან ერთად, რასაც რაბლეს ნამდვილი, სრული და სრულყოფილი მთარგმანი მოგვცემს“.

ს. წულაძე ჩვენ ხშირად გვეწერს ისეთ რამეს, რაც არ გვოტყვამს; ასე იქცევა იგი, როცა წერს: „რეცენზენტებისთვის ესაკვირველი“ აღმოჩნდა ის საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტი, რომ პირველად გამოცემულ მთარგმანს აუთილებლად წიგნთა პალატის გრიფი აპირველი გამოცემა“ უნდა წაეწეროს. ჩვენ ვარწვევთ რედაქტორის ეს მტკიცება გუგებობას მიეწეროთ და ეუბრითო მას კიდევ ერთხელ წაიკითხოს რეცენზიის შესაბამისი ადგილი. მაშინ ის აშკარად დარწმუნდება, რომ ჩვენ არსად არ გამოვთქვამთ „გაკვირვებას“ გრიფის გამო; ჩვენ უბრალოდ იმას უდავობთ, რომ ამ გრიფით გამოსული მთარგმანი ესოდენ უმწიფარია, რომ მისი მრეტენზია ამ გრიფზე დაუმსახურებელია, რომ იგი მომავალი ნამდვილი მთარგმანის

ნაშტარევი გარანტიას და დაბეჭდვას უფრო ჩამოგავს, ვიდრე უკვე გასრულებულ, დამძვარ, სრულყოფილ თარგმანს; რომ იგი არ არის ნამდვილი „გარანტია“ და პანტაგრელი“, არამედ მისი ხელნაწერად, თანაც უთავბოლოდ ჩამოჭრილი ნატყბია; იგი არც ნამდვილი „გარანტია“ და პანტაგრელი“ პირველი წიგნისა და არც მთელი რომანისა (ე. ი. ხუთივე წიგნი); ჩატომაც მხოლოდ ორი წიგნი გამოცალკევებული მთელი რომანიდან, მხოლოდ ორი წიგნი თარგმნილი და ერთად გამოცემული; თანაც ამ ორ წიგნს მთელი რომანის სახელწოდება აქვს მიწებებული; და კიდევ სუბიექტურად გამოცალკევებული ეს ორი წიგნი არ არის სრული, ნამდვილი, სერდობული თარგმანით წარმოდგენილი; ჩატარებულია ჩვენი დროისა და პირობებისათვის ისეთი ანტიკონსტრუქციული ოპერაციები, რომ ფრანგული აღმოჩენების კორაფე ფრანსუა რაბლე აღმოვლინებულადაა შემოკლებული და შესწორებული. ასე რომ, ვრდით „გაყვირება“ საკითხის გათვალისწინება და ვახდენარულდება უფრო, ვიდრე სერიოზული კამათის საბაზი.

არც ისაა სერიოზული მტკიცება, თითქოს „გარანტია“ და პანტაგრელი“ გარკვევით ეწოდება სახელდობრ მხოლოდ პირველ ორ წიგნს. მართოდენ კატეგორიული სიტყვების მიერით უმართებულთა აზრი ქვეშაობრებად რადი იქცევა იგი მაშინაც ვერ იქცევა ქვეშაობრებად, როცა მართლაც და უაღრესად სუბიექტურად, საკუთარი ფერისისათვის მისადაგებულად, საკუთარი შეხედულებისამებრ „შესწორებულ-შემოკლებულა“ იპოწმებენ კარტესსა და ფეერს; არც მაშინ, როცა ხელის ერთი მოსმით „პირობითად“ აცხადებენ იმას, რომ რუსულ თარგმანში „გარანტია“ და პანტაგრელი“ მთელ რომანს — ხუთივე წიგნს — ჰქვია; საქმე ის არის, რომ პატრიარქული რედაქტორი სხვისი სახელით გეთავიზობს საკუთარი ექსისისათვის გამოსაღებ სუბიექტურ აზრებს, რომლებიც იოტრის ოდენადიც არ არის განსაზღვრული ლიტერატურათმცოდნეობაში, ხოლო რაც შეეხება ამ საკითხთან დაკავშირებულ ობიექტურ, საკუთრეთათმხრობულ თვალსაზრისს, მას ახლავე წარმოვლავენთ: „რაბლეს რომანი „გარანტია“ და პანტაგრელი“ იწერებოდა ოცი წლის განმავლობაში და იგი შედგება ხუთი წიგნისაგან“. ეს შავი თეთრზე წერია წიგნში „უცხოური მხატვრული ლიტერატურის ძირითადი ნაწარმოებები“ (მოსკოვი, 1965 წ. გვ. 422).

საერთოდ, მთელს რუსულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ხომ არ არის გაბატონებული, პატრიარქული რედაქტორთ, ხუთივე წიგნის (და არა ორის) მიწვევა „გარანტია“ და პანტაგრელიად“, რასაც მხოლოდ რუს მთარგმნელებს მიაწერდით? კეთილი, ესეც დაუშვავთ.

მაგრამ აი, „მაიერის ახალი ლექსიკონი“ (რეკტომეული) მე-6 ტომში, 784-ე გვერდზე წერს: „ფანტასტიკურ რომან „გარანტია“ და პანტაგრელი“... 4 წიგნი რაბლეს ექვთვის, მეხუთის ავტორობის საფიხი ბუნდოვანიათ“. მასმსადაში, ის „პირობითობა“ გერმანელებსაც გინუტყვიათ მთავე ხუთივე წიგნის სათარად მიუწნევიათ „გარანტია“ და პანტაგრელი“. ეგებ ინგლისელები ემბრობიან ს. წულაძის ვერსიას? ავიღოთ ბრიტანეთის ენციკლოპედია იქ კეთიხულობთ: „გარანტია“ და პანტაგრელი“, სამწუხაროდ, ცოტა მეითხრობა ჰყავს, ამიტომ საჭიროდ ვთვლი მისი შინაარსის სქემატურ გადმოცემას...“ და შემდეგ მოდის ხუთივე წიგნის მოკლე შინაარსის თხრობა (ენციკლოპედია ბრიტანიკა, 1959 წ. ტომი 18, გვერდი 863-დან). აი კიდევ ერთი წყარო: „ენციკლოპედია ავტორიკანა“ (1944 წ.) თავისი მე-12 ტომის 291-ე გვერდზე, სტატიაში „გარანტია“ და პანტაგრელი“ წერს: „თარიღი და წყობაც კი იმ ხუთი წიგნის გამოცემისა, რომლებიც ქმნიან „გარანტია“ და პანტაგრელს“, დაუხსტებელია“.

ასეთი ციტატები დაუსრულებლად შეიძლება მოვიყვანოთ ნებისმიერი ქვეყნის საცნობარო და სამეცნიერო ლიტერატურიდან. და მხოლოდ გაყვირება შეიძლება გამოითქვას: როგორ მართლაც და „პიკოკოლური ომის“ შესავფერი სტლისკვეთებით“ დაჩაბულან ყველგან ამ ერთადერთი კაცის „ელემენტარული“ ქვეშაობრების“ წინააღმდეგ...“

მაგრამ ეგებ თავად ფრანგები, რაბლეს თანამემამულენი და მისი ავტორიტეტული მცოდნენი, არ იზიარებენ მსოფლიო ლიტერატურათმცოდნეობაში გაბატონებულ თვალსაზრისს? ეგებ სწორია პატრიარქული რედაქტორი, როცა „სახუთები“ სახელდობრ ფრანგული სამყაროდან მოაქვს? კეთილი ჩაიხედოთ ლარუსის აბრევირულში (1968 წ. ტომი 8, გვ. 972), სტატიაში „რაბლე“: „მისი გარანტია“ და მისი პანტაგრელი იყო საშუალება, პაროდული და სახუმარო ფორმით წარმოვლენა თავისი დროის ყველა დიდი პრობლემა“. რას გვეტყვის ს. წულაძე? მხოლოდ ორი წიგნი იფლდისხმება ამ პრობლემათა წარმოდგენ საშუალებად, თუ მთელი რომანი?

მაგრამ ეგებ თანამედროვე ფრანგებიც აყყენდ საერთო ფეხის ხმას, ძველები კი უფრო პრივილეგიულად იცადენ საკუთარ თვალსაზრისს? ჩაიხედოთ ლარუსის XIX საუკუნის გამოცემაში, მე-8 ტომში, სტატიაში „გარანტია“ და პანტაგრელი“ (1032-ე გვერდიდან). იქ ჟერ ნოთევიამა, რომ ესაა „ფრანსუა რაბლეს სატირული ნაწარმოები ლესნარევი პროზად“ და შემდეგ ერთმეორის მიყოლებით განხილულია ხუთივე წიგნი კიდევ ერთ სტატიას გვეყენოთ 1894 წელს გამოცემული ლარუსის ერთტომეულისა; ესაა

1148-ე გვერდზე მოთავსებულ პაწია წერილი, რომელსაც აქ მთლიანად მოვიყვანო: „რამღე ფრანსუა, ბრწყინვალე ფრანგი მწერალი, დაბადებული შინაში, მედონის მღვდელი, ავტორი გარგანტუა და პანტაგრულისა“. ესაა მთელი სტატია. და აქვე ფრანგული ლექსიკონი რამღეს მთელს თხზულებას „გარგანტუა და პანტაგრუელად“ იხსენიებს. იმედია, ს. წულაძე ახლა იმის შტაკცებას აღარ დაგვიწყებს, რომ XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე ფრანგებმა უკვე გადაიფიქვს, რომ რამღეს ხუთ წიგნად ჰქონდა დაწერილი თავისი რომანი, და აღნიშნულ სტატიაში ამ სათაურით „სახელდობრ მხოლოდ და მხოლოდ პირველ ორ წიგნს“ გულისხმობენ...

და კიდევ ერთი რამ, დიდად პატივცემული, ბატონო სერგი იქნებ ჩვენთან ერთად ვოლტერსაც დახსოვთ ბრალი და თქვათ, მასაც „ვერ გაუგიაო რამღეს თხზულების სახელწოდებისა და კომპოზიციის საკითხები“. ცნობილია, რომ „ტრისტრამ შენდის ცხოვრებისა და აზრების“ ფრანგულ ვნაზე ფრენეს თარგმანის გამოქვეყნებას (1775 წ.) ვოლტერი წერილით გამოეხმაურა და იმ წერილში სიტყვა-სიტყვით ასეთი რამ თქვა: „რამღემ გარგანტუა და პანტაგრუელი კარდინალ ოდე დე შატიიონს მიუძღვნა“.

საქვეყნოდაა ცნობილი, რამღემ „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ მეოთხე წიგნი მიუძღვნა კარდინალ ოდე დე შატიიონს. ეს ამბავი, რაღა თქმა უნდა, კარგად იცოდა ვოლტერს, რამოელი რამღეს მხოლოდ „გარგანტუას“ ავტორად მოიხსენიებდა ხოლმე და მისი „ბუნებისრივი“ ლექსები მხოლოდ და ლაზათით პორაციუსის ლექსების დარად მიიჩნდა.

ბატონო სერგი თუ ჩვენი ახლაც არა გვერათ, მაშინ მონახეთ 1777 წლის 25 აპრილის „პოლიტიკური და ლიტერატურული ვაზთი“ ფრანგულ ენაზე, სადაც ვოლტერის ეს წერილია დამუშავებული, წაიკითხეთ და დარწმუნდებით, რომ კარდინალ ოდე დე შატიიონს ეძღვნება „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ მეოთხე წიგნი...

ახლა ერთი წუთით გვერდზე გადავლოთ რამღეს რუსული თარგმანი (საიდანაც ჩვენ თურმე გვიხელმძღვანელობა), ფრანგული დედანიც, საიდანაც ვითომდა ფრანსუა რამღეს ეს შედგერი ითარგმნა ქართულად, და სხვადასხვა ძველების ლიტერატურათმცოდნეთა აზრებიც... დიდად პატივცემული, ბატონო სერგი ამ „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ თანდართულ თქვენს ბოლოსიტყვაობას რაღას მოუბერებთ, სადაც სიტყვა-სიტყვით წერთ: „ამან შემდეგ კომიკური ასახვა პოვა „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ II და III წიგნში... ეს ხომ უკვე აღიარებაა, რომ „გარგანტუა და პანტაგრუელს“, სახელდობრ ამ სათაურით ცნობილ

თხზულებას, მესამე წიგნი აქვს ეს 259-ე გვერდზე. ვაღმოშალეთ 260-ე გვერდი და ამოიკითხეთ თქვენივე ნაწერი: „რამღე წიგნებში მედონის (პარზის მახლობლად) ეკლესიის მღვდელი, შვარამ სიცოცხლის უკანასკნელ წლებს ატარებს სოფელ სენ-მოისის ახლო, სადაც ამთავრებს თავისი რომანის მეოთხე წიგნს“. მიუხედავად იმე თქვენს ბოლოსიტყვაობას, სათაურით „სიბრძნე სიცოცხისა“. 260-ე გვერდზე თქვენ წერთ: „1534 წელს გამოდის „გარგანტუა“. რომელიც ვახდა ბუმბერაზთა ცხოვრების პირველი წიგნი, მაშინ როცა „პანტაგრუელი“ მის მეორე ნაწილს წარმოადგენს. რა თქმა უნდა, პარლამენტმა, ანუ სახელმწიფო სასამართლომ იგი აკრძალა.“

1546 წელს რამღე იღებს მესამე წიგნის დაბეჭდვის უფლებას, სადაც სიფრთხილის მოსაზრებით ვრდიდება რელიგიის სატირულ გამოქვეყნებას (მანამდე, ამჟამ მიხეზებით I და II წიგნის ხელახალი გამოცემის დროს, 1541 წელს, მან სიტყვები თეოლოგი, სორბონისტი შეცვალა სოფისტი). 1548-52 წლებში გამოდის IV წიგნის თავები და ბოლოს, რამღეს სიკვდილიდან დაახლოებით 10 წლის შემდეგ (1564 წელს) ქვეყნდება V წიგნი, რომლის ავტორობა სადაოდ არის მიჩნეული.

როგორც ვხედავთ, რამღეს ხუთივე წიგნს გამოეცემულია 20 წლის შანძობზე და, მიუხედავად პრინციპული ერთიანობისა, ისინი, როგორც თავისი დროის, ასევე მათი ავტორის ცხოვრების სულ სხვადასხვა იმენეტს შეესატყვისებიან. ამიტომაც არ იქნება სწორი მათი ერთნაირად შეფასება. თითოეულ მათგანში სხვადასხვა დრო და ინტერესებია წამოწეული. მაგრამ „გარგანტუა“ და „პანტაგრუელი“ წარმოადგენენ სიცილისა და ფანტაზიის ამ უდიდესი ოსტატის ყველაზე პოპულარულ და სახელგანთქმულ წიგნებს. რამღემ წინასწარვე გამოთქვა განზრახვა შეექმნა ქვეშაორტად სასაიკლო თხზულება, რადგან „ადამიანის არსება სრულად ესწრაფვის სიცილს“.

არსად, ერთი სიტყვა რაა, ისეც კი არ დავცენიათ (და სრულიად სამართლიანადაც), რომ „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ ხუთივე წიგნი ერთიან თხზულებას არ წარმოადგენს, რომ ამ სათაურით მხოლოდ პირველი ორი წიგნი იგულისხმება. რატომ? სხეებშიც, მათ შორის რუსებში, გერმანელებში, თვითონ ფრანგებში და სხვებში სწორედ ასევე ხუთი ნაწილისაგან შემდგარი ერთ წიგნად აღიქვას უკუდავი რამღეს თხზულება „გარგანტუა და პანტაგრუელი“.

1973 წელს, თქვენ ეს მშენიერად იცით, მსოფლიო ლიტერატურის ბიბლიოთეკის სერობით გამოეცემულია ფრანსუა რამღეს „გარგანტუა და პანტაგრუელი“. ამ წიგნს ჰუავს ორმოცდასამი სწავლული კაცისაგან შემდგარი სარედაქციო კოლეგია. ამ წიგნის სარჩევში

ვეთხლებოთ, რომ ეს რომანი ხუთი წიგნისაგან შედგება, და იქვე თანმიმდევრულად ჩამოთვლილია ამ წიგნების სათაურები.

ასე და ამგვარად არა მარტო ჩვენ, არამედ მთელი მსოფლიოს ლიტერატორებს და მათ შორის პირადად თქვენც, არა მარტო პირობითად, არამედ სრულიად „გარკვევით“ მივანითადებ „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ ხუთი ნაწილისაგან შემდგარი ერთი თხზულების სათაურად, რაღა თქმა უნდა, მართალნი ბრძანდებიან კასტელი და მისი თანამშრომლები, როცა „ვერენ, რომ მესამე ნაწილი განსხვავდება პირველი ოქრისაგან. მართალი ბრძანდება „რაბლეს ფილსოფიის განთქმული მცოდნე“ ლესიენ ფერეიც, როცა თავის კამიტალურ ნაშრომში აღნიშნავს იმ სრულიად განსაკუთრებულ ადვოკატს, რომელიც უკავიათ „პანტაგრუელსა“ და „გარგანტუას“ რაბლეს თხზულებაში, რამდენადაც ისინი განასახიერებენ რაბლეს ჰუმანიზმის პირველ ეტაპს, როცა იგი ჯერ კიდევ რეფორმაციის აქტიურ მომხრედ გვევლინება. აქტიურ ლიერში კი უვალდებრი იყულება“.

მსოფლიო ლიტერატურაში ცნობილია, რომ ხუთი ნაწილისაგან შემდგარ ერთ თხზულებაში კი არა, ერთსადაიმევე წიგნის თავსა, შუა ნაწილსა და პოლოში არაა ხოლმე თანმიმდევრულად გამოკეთილი მწერლის თანფიქსიონელობრივი პოზიცია. ეს მით უფრო არ შეიძლება მოეთხოვებოდა რაბლეს, რომლის პირველი ორი წიგნის გამოკვლას კათოლიკური ეკლესიის შესკურნი ხიშტიანა და მახელით შეეგებნენ, თვითონვე დაწვეს რაბლეს ბევრი თანამოაზრე და თვითონ იგი სასწაულებრივად გადაღობა ინფიზიციის მსახურად ხელს.

უფიქრობთ, ახლა საკითხი მართლაც გარკვეულია, უყვალსათვის გასაგებია და ცხადია, რაშიც არის საქმე... მაგრამ საქმე ისიც არის, რომ თავის ამ ექრისიაზე ს. წულაძე მთელ რაგსხვა ბრალდებებს აყვებს: კერძოდ, იგი პარალელს ადებს ბაქრაქის „ადამიანურ კომედისთან“ და მისი ერთბაშად თარგმნის მოთხოვნის აბსურდულობას ასახელებს. ჯერ ერთი, ამ თვალსაზრისით ასეთი პარალელის გაყლება მართლაც არის აბსურდი: „ადამიანური კომედია“ ჰანაფიკრისული სახელწოდება მრავალ რომანიანი ეპოპეისა, რომელიც იტყუება ცოცხლად, ქვეყნიულებად (ეტრუდებად, სცენებად) და მათში, შემავალ ცოცხელ დამოუკიდებელ ნაწარმებებად, რომელთა რიცხვი ასამდე აღწევს. „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ კი სახელწოდება ერთადერთი რომანისა, რომელიც ხუთი წიგნისაგან შედგება. და მეორეც, სრულიად ზედმეტი იყო ამის დასაბუთება, რადგან ჩვენ არსად არ ვხვდებით, რატომ ერთბაშად არ თარგმნა და გამოსტავა ე. ბაგრატიონმა „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ ხუთივე წიგნი.“ გავიმეორებთ:

ჩვენ დაეა გამოიწვია მეთხველისათვის ყოველგვარი განმარტების გარეშე მსხლი რომანის საერთო სახელწოდებით, კერძოდ მსხლი რომანის გამოკემის პრეტენზიით, რატომღაც მაინცდამაინც ორი წიგნის გამოცალკევებაში და გამოკემამ — თანაც საოცარი, უვლად შეუქნარებელი ხარვეზებით და „შესწორებამე მოკლებებით“.

რა თქმა უნდა, ამ ხარვეზებთან და შესწორება-შემოკლებებთან დაეაშორებითაც აქვს ს. წულაძეს თავისი პასუხი. განვიხილოთ მისი არგუმენტები.

თავდაპირველად პატივემული რედაქტორი ჩვენს პრეტენზიას ასე ამათილებს: ე. ბაგრატიონი ამ შემთხვევაში რუსული ლიტერატურის დიდ მთარგმნელობით ტრადიციებს ეყრდნობათ... ჯერ ერთი, რუსულ მთარგმნელობით ტრადიციებში სულაც არ შეიძლება მსოფლიო ლიტერატურის კლასიკოსთა მაინცდამაინც შემოკლება-შეღამაზების ცუდი პრაქტიკა, მხატვრული ძეგლების დამახინჩება; მეორეც — მთელი ეს მალაფარდოვანი „ღივი მთარგმნელობითი ტრადიციები“ ამ შემთხვევაში ისეც და ისეც ზოგადი, არაფრისმთქმელი ფრაზოლოგიაა და ე. ბაგრატიონის თარგმანთან დაეაშორებით არაფერ კონკრეტულზე არ მოგვიანშივებს; თარგმანი ხომ წმინდა ენობრივ-შემოქმედებითი პროცესია — ერთ ენაზე შექმნილი მხატვრული საშუაროს ზეღასა შექმნა, გარდასახვა სხვა ენობრივი საშუალებებით. როგორღა შეიძლება ამ პროცესში მესამე ენის „მთარგმნელობითი ტრადიციები“ ჩაეროს?! ეგებ საბჭოთა, მათ შორის — რუსული მთარგმნელობითი სკოლის ავტორიულ-მეთოდურ პრინციპებზე დაყრდნობას გელისხიობს აქ ს. წულაძე? მაგრამ ამ პრინციპებისაგანაც ძლიერ შორს დგას დედნის „შემოკლება-შესწორების“ პრაქტიკა. ან იქნებ აქ ის იველისხმება, რომ „გარგანტუა და პანტაგრუელის“ პირველი ორი წიგნი ქართულად რუსულიდანაა თარგმნილი? ე. ბ. თარგმანის თარგმანია? ავი ჩვენც შევნიშნეთ, რომ ე. ბაგრატიონმა თარგმნის რუსული ზემოქმედების ღრმა კვლია მისი სტილისტურადაც, სხვადასხვა ბარბაროზის სახითაც, ზოგი ადვილის მკდარი თარგმანითაც, რუსულში დამწვებული უხუცატობის გამოჩრებითაც და ა. შ. ავი ქართული გამოკემის ტიტულზეც „თარგმანი ფრანგულიდან...“ კი არ წერია, არამედ მხოლოდ — „თარგმანი ე. ბაგრატიონისა“. თუმცა შეითხოვა რა საჭიროა, როცა ს. წულაძე პირდაპირ წერს, სწორედ რაბლეს რუსი მთარგმნელების გამოკვლევა დაედოთ საფუძვლად ზემოთხილულ შემოკლებებს. ისეც უადვილოდ მოტანილ და ბუნდოვან „გამოკვლევებს“ თუ არ შეუქმნიდებით (რა გამოკვლევება ისეთი? იმისა; თუ როგორ უნდა შემოკლდეს, დამახინჩდეს და შეიცვალოს კლასიკოსის

თხელდება!), აქ უბრალოდ ის ფაქტია აღნიშნული, რომ ე. ზაგრატიონის თარგმანი მთელი თავისი უჩვეულო ოპერაციებითა და ძირითადად ე. პისტის რუსული თარგმანის თარგმანია. ნ. ლუბიმიოვის თარგმანით შევსებული — უმატებენ. აი, ეს უოფლია „გამოცდობა!“ მოცდა, ვერცერთი თავი დავინებით ნ. ლუბიმიოვის — მის შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი; ახლა კი ვნახოთ, თუ რა საფუძველი ჰქონდათ მთარგმნელ-რედაქტორს დაყრდნობიდან ე. პისტის 1929 წლის თარგმანს და არ გაყოფოდნენ სრული, ნამდვილი და პირდაპირი თარგმანის ძნელ, მაგრამ უთილშობილურ, დღესათვის ერთადერთ სწორ გზას.

თავდაპირველად იმას ვიტყვით, რომ ე. პისტი ჯერ არავის მიუჩნევია რუსული ლიტერატურის დიდი მთარგმნლობითი ტრადიციების მაინცდამაინც ღირსეულ წარმომადგენლად. დამკვიდრად და გამაგრებლად; არც მისი „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ თარგმანი დაუხაზავს ვინმეს ეტალონად, მისაბამ ნიმუშად. ესაა ჩვენი საუკუნის პირველ მესამედში შესრულებული თარგმანი, როცა სულ სხვა იყო — ობიექტური ვითარების გამო შეუძარებლად უფრო დაბალი იყო — ჩვენი ლიტერატურის მოთხოვნები მსატრეტელი თარგმანის მიმართ, როცა ერთობ შეზღუდული ვახლდით გამოცემლობის შესაძლებლობანი, როცა არა გვეყავდა, ან ერთობ სუსტი იყო კვალიფიკაციურ მთარგმნელთა კადრები, როცა ბევრი მწერალი სხვადასხვა მიზეზით თარგმანშიც ცდიდა ბედს... დღეს კი XX საუკუნის უკანასკნელი მესამედა, როცა შეუძარებლად ვაზარდა ჩვენი საზოგადოების ცოდნა, ვანათლებაც, მოთხოვნებაც; როცა ნახევარი საუკუნის წინანდელი ბევრი ამბავი ანაქრონიზმად ჩანს; როცა არავინ იბრუნებს ქაღალდს ყოველ შემთხვევაში — მსოფლიო ლიტერატურის კორაფეთათვის; როცა იმის გაჭირვება აღარ გვადგას, რომ ისინი უშუალოდ ფრანგულიდან, ინგლისურიდან თუ გერმანულიდან ვერ ვთარგმნით ქართულ ენაზე... აღარავითარი გამართლება არ არსებობს იმისა, რომ 20-იანი წლების რუსული ხარვეზოვანი თარგმანის დონეზე წარედგინათ რაბლე დღევანდელ ქართველ მკითხველს, როცა იგი ვაცოდებოთ უფრო ადრე სრულფასოვანი ან შეუდარებლად უფრო უკეთესი თარგმანებით გაეცნო შექსპირს, სერვანტესს, ბოკაჩოს, ბალზაკს, მოპსანს...

ახლა რაც შეეხება ნ. ლუბიმიოვის, რომელიც რაბლეს შესანიშნავ მთარგმნელადა აღიარებული, და იმას, თუ რა ეფემერული ბეჭდვითი ტრადიციები გვაქვს საქართველოში. ს. წულაძე ზოგანად იმორწმუნს ნ. ლუბიმიოვის თარგმანსაც იმასთან დეკლარებით, რომ ამ „უფრო ერეკლე თარგმანშიც“ ბევრი ადგილი არა

თუ თარგმნილი, ნახსენებიც არ არის. წესისდასრულად პლანში შეიძლება ვუპასუხოთ პატივცემულ რედაქტორს, რომ არაა/არცხებდებოდათ ამა თუ იმ მოვლენიდან მაინცდამაინც! უნაყოფიოა ან თუნდაც რაიმე მიზეზის გამო ხარვეზოვანი, განუზოკიანელებელი მხარეები ავილოთ მისაბამ ნიმუშად. შედარებით უფრო კონკრეტულად კი იმას მიუვითებდით პატივცემულ რედაქტორს, რომ გრანობდა რა თავისი თარგმანის ამ ცალკეულ ნაყოფანებებს, ნ. ლუბიმიოვი გამოცემიდან გამოცემაზე თანდათანოდან ასწორებდა ხარვეზებს რუსულად ანტიკვებულზე „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ (რომელიც, სხვათა შორის, ხუთივე წიგნს შეიცავს); თარგმნიდა ადრე დამკვიდრად ადგილებს — იმ ადგილებსაც, რომელნიც „სოფრილებელი გამოცემითა“ და „სიტყვიერი უწამურობის ელფერიითა“ აღბეჭდილი.

ს. წულაძე განსაკუთრებით აღმოფხვრებულია იმის გამო, რომ ჩვენ ლომის, მელისა და დედაბრის ჩართული ნოველის მთარგმნლობა უსაყვედურეთ ე. ზაგრატიონს. ასეთი ადგილების თარგმნა, — ამბობს რედაქტორი, — ჩვენი ბეჭდვითი ტრადიციებისათვის უცხო და მიუღებელია. მეტიც — ეს ნოველა იმდენად „უწამური“ა, რომ რაბლეს ორივე ზუსტ მთარგმნელს — ე. პისტსაც და ნ. ლუბიმიოვსაც — გამოტოვებული ჰქვია. „ლუბიმიოვის თარგმანში“, — წერს ს. წულაძე, — რომელიც ითვლება რაბლეს თხზულების სრულ თარგმანად, იგი საერთოდ ნახსენებიც არ არის და აი, როგორც კი „ფიორილი“ პაქტირობის საჯარო გამოცემა პატივცემული რედაქტორი და კონკრეტულ სტერიომი შეიპოვა, ცალკე მარცხი იწვნია: ვთხოვთ მას კიდევ ერთხელ აღოს ზელთ ნ. ლუბიმიოვის მიერ თარგმნილი რაბლეს თხზულება (1973 წლის გამოცემა), გადაშალოს 215 გვერდი და წაითხოს მშვენიერი რუსულიად გადმოღებული ეს ჩართული ნოველა-ზღაპარი, რომელიც იმდენად რაბლესეულია, იმდენად დამახასიათებელია მისი შემოქმედებისათვის, რომ ვერავითარი ეფემერული თეორიები ვერ შეძლებენ ვერც მის დაწოდლებას და ვერც „გაეითილხმობანებას“. რაბლე რაბლე უნდა იყოს ნებისმიერ თარგმანში და არა რომელიმე ფ. ბუაროზერი, ე. ვეტიერი ან თუნდაც ო. დიორე.

ეს ქვეშარტება ს. წულაძემ სადღოდ გახაზა მაშინაც, როცა დაიწყო ქართულ თარგმანში მთელი რიგი სხვა „არაუწამური“ ადგილების გამოტოვების გამართლება. იგი საგანგებოდ შეჩარდა ზეპირსიტყვიერების თავისებურების „ყოკო-ლანაზე“, სიტყვების უაზრო თამაშზე, რომელიც, ჩვენ აქ ხაზს ვესვათ — რაბლეს დროს „მეტად პოპულარული ფორმა იყო“. პატივცემული რედაქტორის კამათი განსაკუთრებით სიმპტომურია ამ მონაცემში.

იგი ციტატას ციტატაზე ახევენ, ავტორიტეტს ავტორიტეტზე იმორჩევენ იმის დასამტკიცებლად, რომ პირველი წიგნი II (112-სტრიქონაინი ლექსი), XII და XIII თავების თარგმნა სრულიად ზედმეტიაო, მაგრამ ამის ნაცვლად აი რას ამტკიცებს: ფრანგული გამოცემის კომენტატორი ამ სახანგებოდ უბარა (შელოცვია) ადგილების შესახებ წერს, რომ „სრულიად უაზაროდ მიგვაჩინა ვანე მართლთა ტექსტი, რომელიც ვანუთონილია მხოლოდ იმისათვის, რომ ვანუგებარი იყოს“, რომ XI, XII, XIII თავების აბაჟუნდა ჩვენს კომენტარებს არ საკითხებს, რადგან მკითხველისათვის საუკესობა ინტერესიყოლებული წმინდა მცენარეული კირკიტო იქნებოდაო“. პატივცემული რედაქტორი, როგორც ვხედავთ, ამ ციტატებით მხოლოდ იმას ამტკიცებს, რომ სრულიად ზედმეტია ანუ თი ადგილებს კომენტარება, მაგრამ ვერსად — რომ საკითრი არ არის ამ ადგილების თარგმნა: რაბლეს სწორედ საგანგებოდ, მაგალითად, სამართლებრივი ინსტიტუტების მხატვრულ-გრატიული დახასიათების ხერხად აქვს გამოყენებული ხალხური ზემორსიტყვიერების ეს სახეობა და ასეთი ადგილების უთარგმნელად შესატყვისწილად გადარჩებებს ჩვენი მკითხველის წარმოდგენას ამ მრავალფეროვანი ხელოვანის მხატვრული პალიტრის შესახებ.

კიდევ ერთი „ზოგად-თეორიული“ საკითხი: ს. წულაძე ვედრდება იმის გამო, რომ ჩვენ ვწერდით: „ტელუმის სავანის მთავარი კარიბჭის წარწერა“ რაბლეს ერთ-ერთ მთავარ მსოფლმხედველობრივ კრედას ვადმოსკეპსო. მისი აზრით, ეს ადგილი ანუ LIV თავი კი არ ვადმოსკეპს „მთავარ კრედს“ (სიტყვა „ერთ-ერთი“ მან თვითმებრად ვაუტყმა), არამედ LVII თავი, სადაც მოცემულია რაბლეს ცნობილი ლოხუნვა: „მოიტყე როგორც ვსურდეს“. მართლა ყველაფრის გამო კი არ შეიძლება დავა და კამათი LIV თავში რაბლე „ტელუმის სავანის“ მოთხოვნებს ვადმოსკეპს: მწერლის იდეალის შესატყვისი ამ საზოგადოებაში ადგილი არ უნდა ჰქონდეთ პირმოთხენა და მატყუარას, ფარიცეველსა და ქალათს, ძმწწსა და მევახშეს, სოციალური ურედმართობის კიდევ სხვა მრავალ წარმომადგენელს; აქ იქნებოდა მხოლოდ მალალი ზნერობით აღჭურვილი ადამიანები — ეეთილნი, განათლებულნი, წმინდა ვულისა და გონების, მზიარული ზასათისა და თავაზიანი ბუნების მქონენი, უხენი, პატოსანნი... აღორძინების ეპოქის ჰუმანიზმი, კაცთმოყვარობა, ჰუმანიტეტის სეყვარული, სიძულელი ტირანისაში პირდაპირ დულს და ვადმოდის ამ მონაკევამში. და რა არის უოველივე ეს, თუ არა რაბლეს „ერთ-ერთი მთავარი მსოფლმხედველობრივი კრედო“? რაღა საჭიროა, რა

მიზანს ისახავს უოველივე ამასთან LVII თავის ხელოვნური დამირისპირებმა? ს. წულაძე იმასაც წერს, თითქმის ჩვენ ფრანგული ტექსტით კი არა, რუსული გამოცემებით ვეხედვსმარეანულება (ეს საუვეველი ნეტავ მთარგმნელისათვის ეთქვა პატივცემულ რედაქტორის თავის ღიოხეს.). აქ კამათი სრულიად ზედმეტია: მკითხველი, რომელიც ჩვენს რეცენზიას იკნდას, უშუალოდ ამოკითხავს დედნის იმ სწორედ შეწყვიტული გამოცემის დასახელებას, რომლითაც ჩვენ ვისარებულეთ, და იგიდან მოტანილ უამრავ ადგილს, რომლებიც მთარგმნელს შეეცდომით აქვს ნაოარგმნი, ხოლო რედაქტორის ეს შეეცდომები ვერ შეეშენეია...

ს. წულაძე ველავ ვეაწერს იმას, რაც ჩვენ აზრადაც არ მოგვევლია. სახელდობარ თითქოს ჩვენ ვიწრო, სიტყვისიტყვიოთი თარგმანის პრინციპის გატარებას მოვიბოხოეთ; ვეაწერს და შემდეგ ჩვენს მოსაზრებას ამის ვადმოდელს აკრიტიკებს.

ამა დაუვეკრიდით მისი კამათის წესს: უამრავიდან ირიოდვე კონკრეტული მაგალითის ვანხილვისას ს. წულაძე არსებითად იმასვე ამბობს, რასაც ჩვენ; ამა თუ იმ სიტყვისა თუ ფრაზის ვადმოდელისას იგი არსებითად თარგმანისაგან ვანხვადებულ სულ სხვა ვარიანტს ვეთავაზობს; შემდეგ ამ მართებულ ვარიანტს სრულიად უმართებლოდ აიგივეს მთარგმნელის ვარიანტთან; ამა დაუვეკრიდით: ს. წულაძე ამბობს: Grands Chevaux უნდა ითარგმნოსო მხოლოდ და მხოლოდ როგორც საბრძოლო ცხენები (სავსებით სწორია, ჩვენსაზე უფრო მართებული ვარიანტია), ანუ, როგორც ე. ბაგრატიონს აქვსო, სამწყობრო ცხენები (სრული უაზრობაა. ვეცსმის „სამწყობრო მეყადინობა“, „სამწყობრო სიარული“, მაგრამ „სამწყობრო ცხენი“ ვერ არ ვავივლია ქართულში) ს. წულაძე ამბობს: Beuveures très illustres რეცენზენტებისეული „დიდად სახელკანთქმული მსმელებო“ კი არ არისო, არამედ სწორედ ე. ბაგრატიონისეული „უბრწეინეველსო ლოთებოთო“, რადგანაც beuveure წარმოსდგებაო სიტყვა „სმისაგან“. „ხედმეტად სმას“ ნიშნავდაო (ვანა ჩვენი „მსმელი“ ქართულში ასევე „სმისაგან“ არ წარმოსდგება?!) ვანა იგი „წყლის მსმელს“, ანდა ღვინის „ზომიერად მსმელს“ ნიშნავს და არა სწორედ ზედმეტად მსმელს?! „illustres ვულისსმობსო არა მართო ვანთქმელს (ამ სიტყვის უშუალო, პირველი მნიშვნელობა; ჩვენი ვარიანტია), არამედ „clatant-საც (ვადასვლა სულ სხვა სიტყვაზე) ან „ბრწეინეველსო“ (ვადასვლა ავტორის ვარიანტზე). და აღბათ, რაკი ვრძობს, რომ ვუტყვა მთელი ეს სილოვისიტვა, პათეტურად შესახებებს: ვეარდა ამისა, ვანა სტილისტურად (?) „უბრწეინეველსო ლოთებო“ უფრო რაბლესეულად არ

ედერს (?) ვიღაც „დიდად სახელგანთქმულო მსკელებო“? რაბლესეულად ედერს ის, რაც რაბლეს აქვს. რაბლეს ეკ, როგორც ასობობი- ვად, ისე სიტყვისიტყვივით სწორედ ეს აქვს: „დიდად (trés) სახელგანთქმულო (illustres) მსკელებო (beuveures)“.

ყველაფრის მიუხედავად თარგმანის გამარ- თლები სცა პატივცემულ რედაქტორს პერ- ვან აშვარა შეკლმობისკენ უნიტვებს: იგი იცავს „მშრალ ტაცუნს“. რაც სრული უსარო- ბაა, გადაღლატვილს უწოდებს „თახირ (თურქებს), რაც ხალხი ქართულიცა და, ამას- თან, ზედმიწევნით გამოხატავს les pallards Turcs-ს და ა. შ. და სხვ. ს. წულავე ჩვენს მიერ მინიშნებულ ექვეულ და უხეშ შეფლო- მათა მთელი წყებიდან მხოლოდ ერთ პლანს გამოკეთეს, მის გამო დაუბს და იქვე არსე- ბულ უმარავი შეკლმობის შესახებ კი არაფერს ამბობს. ასე იქცევა იგი, მავალითად, როცა რატომღაც იმის დამტკიცებას ლაშობს (რა თქმა უნდა, აშაოდ), რომ „უკრის ლეწვა“ „მისი ცხვასაც“ ვულისხმობსო და გვერდს უდრის აქვე დამწვეულ მთარგმნელის უხეშ ლაღისუნს — „საბებლში პერის ვალუწესო“; ასევე გვივებს ნიშნს: სწენა ვილატტაო, „პან- ტაგრეულმა ყველა დაამარცხა და ცხადო... განა არ ყოფნის თქვენს ვარაინტს? და ამავე დროს არაფერს ამბობს იმის შესახებ, თუ რა ხდება შტა ფრინჯიან ამოგლეჯილი ამ მონა- კეთის მარტენი და მარტენი; სახელდობრ ის, რომ „არქესზე წამოგების“ ნაცულად თარგ- მნილია პირიქით, „აწვეიტესო“, „უსაგნო ლაქლაქისა და თვალთაქციობის“ ნაკულად — „ხრთიქვი და ფანდები“, საბლეს მთერ სობობ- ნად ლაღისმტყველთა საბრატისად დაბატ- ვისათვის შეთხუელი „მანტიაწამოსხმული ხბო- რების“ ნაკულად — მხოლოდ „ბბობი“ და სხვ.

ჩვენს მიერ მოტანილ უმარავ მავალითის ს. წულაქმ ვერაფერი მოუხერხა და სწორედ ამიტომ არჩია მართლაცა „სობობინატული დაკის“ სილოგისტრ-თეორიული გზა; ვე- რაფერი მოუხერხა და ყველა ჩვენი მავალითი ამბიორულად, ხელის ერთი მოსმით „წერილ- მან კრკიტად“ გამოავლინა. წერტილანი კრ- კიტი უთვლა მიითთებანი ქართული ენის უმარავ სტილურ და ბარბარისმულ დამაბინ- ქებაზე, რესიციზმებზე, სრულიად ბუნდო- ნად, უსწორად გადმოღებულ ფრაზეზებზე, შე- ედმოგებზე ფრანგული ტექსტის გაგებაში... მამ თუ არა ამ კონკრეტული გზით, როგორცა უნდა გამოვლინდეს თარგმანის რაობა? უო- ველგვარი სხპუთის, ილუსტრაციის, კონკრე- ტულობის გატყუე? ისე, როგორც ს. წულაქის წერილში: „დაბეჯითებით უნდა ითქვას, რომ რაბლეს წაწარმოების ძირითადი ტექსტი გადმოცემულია უცულოდ“; „რაბლეს თარგ- მანის სტილი და სულისკვეთება ერთდროუ-

ლად უაღრესად რაბლესეულიც და ამავე დროს ქართულიცაა“; „მთარგმნელმა ქართულ ენაში მტრად მრავალფეროვანი ლექსიკა შექმნილა“ (?) — ეს მაინც როგორ? ნეტავ რა ლექსიკით გავამდიდრა ე. ბაგრატიონმა? — ე. მ., შ. ე.; „შესანიშნავი შეშოქმედებით მიდგომა წაწარ- მოებისადმი, რომელიც ე. ბაგრატიონს ახასი- ათებს“ (მაინც სახელდობრ, როგორი? — ე. მ., შ. ე.); „წარმატება, რომელსაც მთარგმნელმა მიადწია ესოდენ რთული ენობრივი და სტი- ლისტური სიძნელეების გადალახვისას“ (სა- ხელდობრ, რომელი სიძნელეებია და როგო- რაა გადალახული? — ე. მ., შ. ე.); „აოსცვა- რი ცრატები და თქმანი, ასეთი სიზუსტით და ექტრეიმით რომ მოგვხატა ქართული შეს- ტყვისები ბაგრატიონმა...“ (სახელდობრ, რომ- ლები? — ე. მ., შ. ე.). ყველაფერი ეს საბუ- თებით განუმტკიცებელი, კონკრეტულად არაფ- რისმიწინშეებელი, ზოგადი სიტყვებია. მათი დასაბუთებისათვის კი სწორედ ის „წერილმა- ნი კირკიტა“ საჭირო, რომელიც თავალწილად და ობიექტურად ავლენს რეალობას.

ხოლო რაკი თავად არ სურს ცოცხალი მა- გალითებით დაასაბუთოს თავისი ეს ზოგადი დებულებები, ჩვენ თვითონ ვეითხობ პატივ- ცემულ რედაქტორს: „რაბლეს ქართული თარ- გმანის სტილი და სულისკვეთება, ერთდროუ- ლად უაღრესად რაბლესეულიც და, ამავე დროს, ქართულიც რომ არის, კონკრეტულად ამ ფრაზეზში ხომ არ გლინდება: „თუ თქვენ ასე ფიქრობთ, ოდნედაც ვერ მიუხალოდუ- ბით ჩემს აზრს, რომელიც ამტკიცებს“ („გარ- ვანტუა და პანტაგრეული“, გვ. 11); „ბევრია ქვეყნად იმპერატორი, მეფე, პერსოვი, მთავა- რი და პაპი, ვინც რომელიმე მეწერილმანისა და, მეგოდრისისგან იყოს წარმოშობილი“ (გვ. 13-14); „სახატებაში ითანესაგან, თავი შეიქ- ვსმეტე, ჩვენი მაცხოვარი ამბობს“ (გვ. 20); „განა მიწნარე არ დიობდა ყურით იუპიტერის ტვინიდან“ (გვ. 22); „ბბუნით ტაქს“ (გვ. 22); „აპის შემდეგ უნდა გავულო... ტყე- რომელიც კრახანებით და ბუნჯაქლებით ყო- ფილიყო სავსე“ (გვ. 41); „ამამ ბრძანა, გარ- ვანტუასთვის ყვილელი ფესაკმული ჩაეცათ, ბაბენი მას „პოლსაპოლუბო“ უძახის“ (გვ. 41); „იტულება ვამსილდეს, თუ შეფესთან არ გინა- ლით, რა საწინეულ ბოროტმოქმედებასაც სია- ლიხათ აქ „საკუთარი ხელით“ (გვ. 49); „აქ (სამართლიანობის) სუნაც არა ტრიალეს“ (გვ. 49); „მთელი ბორბტება ამაში რომ მდგო- მარკობდეს“ (გვ. 183); „ქვეყანა დავიპყრეთ“ (გვ. 254); „ახლო-მახლო ვთაკოებნი მიდიოდ- ნენ“ (გვ. 54); „ღრმა წყალში ეტრახობდა მყერდულად, გულაღმა გვერდულად, ამობრა- ვებდა ყველა ასოს ან მარტო ფხებებს“ (გვ. 59); „მავრამ ნახუქის მავებრად მარკემ ფხებში მოლტი ისე მავრად გადაუქირა, ერთბაშად ნაწინებურნი გაუჩინა, თვითონ კი გამქვეა დაა-

პირა“ (გვ. 66; აქამდე ცნობილი იყო, რომ ნაწიბურები იარის მოშუშების შემდეგ რჩება ავალი: აქ კი — შოლტის გადაყრასთან ერთად — „ერთბაშად“ კი — ე.მ., შ. გ); „ბუქის ძელები გადაეგრიხა“ (გვ. 71); „მოიტა ერთი ხახვი გამოვიღოთ“ (გვ. 97); „თქვენ იცნობთ შამა კლოუს ზემო ზარბაღან“ (გვ. 99) და ა. შ.

წველაფერი ეს რაბლეხეულიცაა, პატივცემული რეაქტორი, და ამავე დროს, ქართულიც!

და კიდევ, როცა ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ „მთარგმნელის რაბლეხეულად ლაღ, მხიარულ, სხარტ და გამჭვირვალე სტილს ასე იოლად აღიქვამსო ქართული მკითხველი“, მრავალი ზემოაღნიშნულის გარდა, ასეთი სტილიც ხომ არ იგულისხმება: „ხოლო თუ მათ ვინმე დაძრახავს, ორსულობის დროს რისთვის აძლეოთ ნუბას ამოგვესონო, რამეთუ იგულისხმება, რომ ძე ცხოველი ამ მდგომარეობაში სხვას არასგზით არ მიუშვებს, ისინი უპასუხებენ — ერთი საქმეა ცხოველი, მეორე კი დედაცაი, რომელსაც მშვენიერად ესმის, ზედმეტობის მხიარული უპირატესობა“ (გვ. 18); „ვეწვსიოდე, ესპანური მეძებრითა და ორიოდე მწევრით თქვენ შწვობრისა და ეურდღლიობის ზღმწიფეები იქნებით მთელი თქვენი დღენი“ (გვ. 23); „ისინი თუ მესამე თვეზე დაორსულდნენ, ბავშვს შინც განსვენებულს მიაწერენ, ხოლო თუ დაორსულდებიან, უშიშრადაც განაგრძობენ, — გზა ხსნილია, როცა მუცელი გატენილია“ (გვ. 17); „ატუილად როდი უკვირთ უცხოელებს საფრანგეთის შეუფების დიდი შოთმინება ანუ სიშტერე, რომლებიც ხედავენ რა არეულობაა მუდამდღე ამ ხალხის გაფამკიდე და არავითარ ზომებს არ ხმარობენ ამის აღსაყვეთად“ (გვ. 43-44); „...გადაწვეიტეს, სა-

ნამ სმას მოწინდებოდა, კაცი გავგზავნათ ქალაქის პრეფექტის, ფაქულტიტის რექტორმა და ეკიარიის ეპისკოპოსის მოსაგებანად...“ (გვ. 168); „...ერთი ზარბეი, სანამ ღვთისმეტყველი თხოვნის გადმოცემას მოასწრებდა“ (გვ. 45); „...თქვენი გალობა კი, ღმერთმანი, უდროო დროა“ (გვ. 70); „...თუ მისი სახით ვიმსჯელებო...“ (გვ. 168); „ეს საზოგადოება თათბირობდა ორმოცდაექვსევირას, მაგრამ შინც ვერ მოახერხა გავყვნიტა კაქალი...“ (გვ. 173; „კაქალს გავყვნიტა“ შინც რა უბედურებაა?!); „ინგლისელმა დაუყოვნებლივ გასწია პანტაგრუელის ბინაზე, რომელიც სან-დენის ფუნდუკში ცხოვრობდა...“ (გვ. 199); „მარდი და მოხერხებული ხელი ჰქონდა პანტურეს, ამასთან არავითარი თაღლითობა“ (გვ. 194); „მთელი ძაღლები, რაც კი საუღარში იყვნენ, იგრძნეს თუ არა პანტურის წამლის სუნის, რომელიც მან ქალს დააუარა, მოცივიდნენ და მანდილოსანს მოესივნენ“ (გვ. 215); „...თუ ტირით ზაღლებო, ის ჯერ კიდევ თბილია, იგურ განეყურნო და გამოეაქანალო, იგეთი გუშინაც არა უოფილა“ (გვ. 24; თანაც ეს პარიზელი პანტური დედნის რა კონტექსტით ან სხვა რა ძალით აღაპარაკა უცხად ტეტისავით?!); და სხვა მრავალი? ღმერთმა დაკვიფროს ასეთი „გამჭვირვალე სტილისაგან“, რომელიც უოველი ფეხის ნაბიჯზე გვხვდება ქართულად ნათარგმნ „გარგანტუა და პანტაგრუელში“!

რაღა შეიძლება ითქვას უოველივე ამის შემდეგ? ვფიქრობთ, აღარაფერი გარდა იმისა, რომ დანარჩენი მკითხველს შეუძლია განსაჯოს.

ელეუჯა ვალრამე,
შოთა ვადაგორია.

0040 80 303.

ИНДЕКС
76128
УДК 069.4
ББК 019.036

8774

„МНАТОБИ“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ